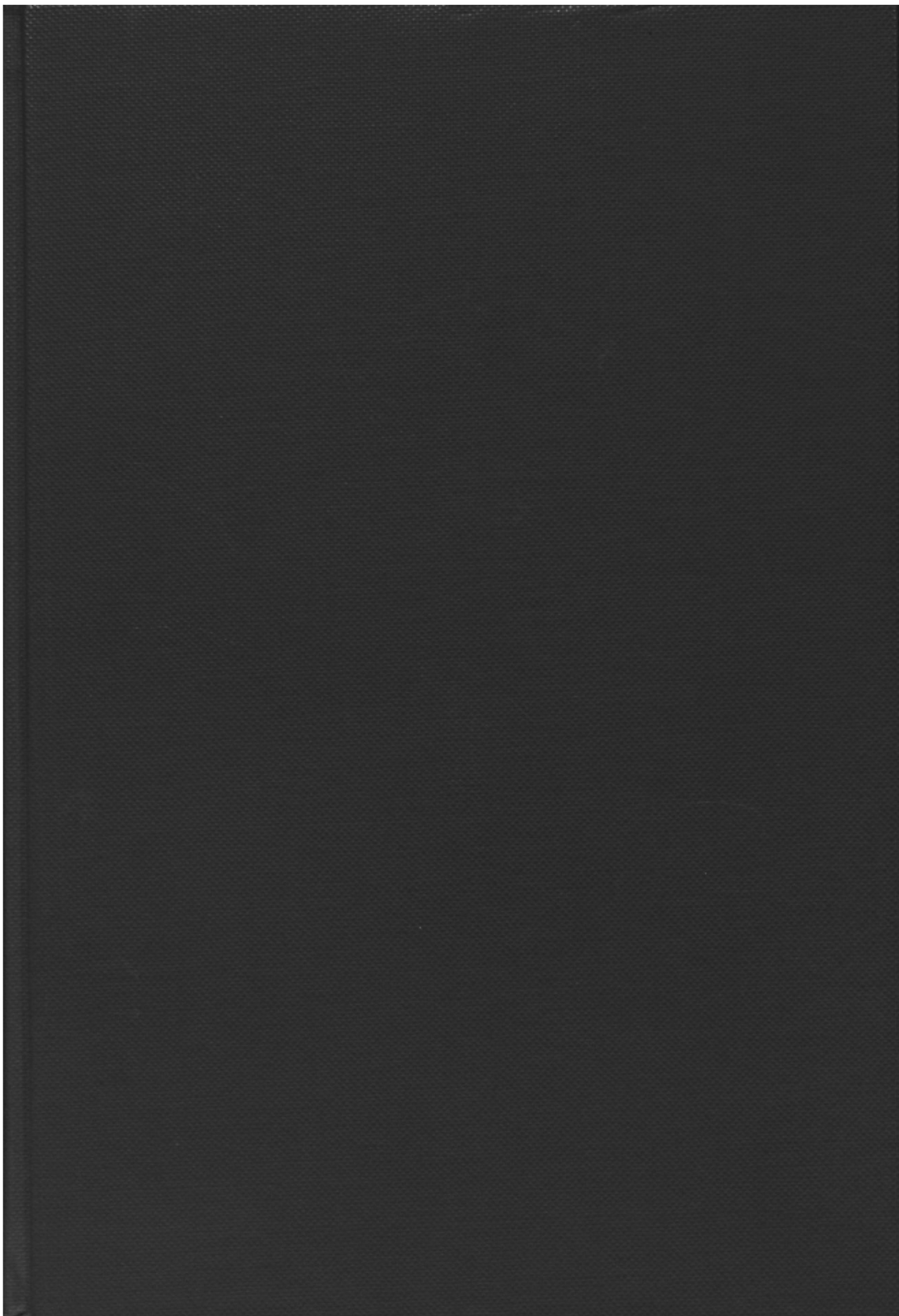

DE WEST-INDISCHE GIDS

De
West=Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

**Dr. H. D. BENJAMINS †, Prof. Dr. J. BOEKE,
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR**

VEERTIENDE JAARGANG 1932/1933

VIJFTIENDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1933

INHOUD VAN DEN VEERTIENDEN JAARGANG

EEN OUDE GETUIGENIS OVER DE GENEZING VAN SLANGENBEET EN AARDETEN

DOOR

LOU LICHTVELD

Reeds in zijn eerste artikel over „Snètji-koti" heeft dr. H. D. Benjamins gezegd, dat de Surinaamsche geneeswijze van, en de voorbehoedmiddelen tegen slangenbeet Afrikaansch import waren. Ik heb getracht bewijsmateriaal voor deze stelling bijeen te brengen, en het is thans een uitgemaakte zaak. Ook heb ik gewezen op het voorkomen van analoge gebruiken onder Noord-Amerikaansche negers, doch eerst sedert kort is mij een waardevolle getuigenis ter kennis gekomen van het bestaan en de uitwerking van „snètji-koti", en wel onder de negers van het eiland Martinique, reeds op het einde van de 17de eeuw.

Dat behoeft niemand te verwonderen. De negers die op de Antillen werden aangevoerd, waren geen andere dan die men in Suriname ontscheepte. Zij behoorden tot dezelfde Westafrikaansche volksstammen, en hadden dezelfde gebruiken. In zooverre leert ons het relaas dat hier ter sprake wordt gebracht niets nieuws. Maar wel is het waardevol, omdat het afkomstig is van een der schranderste reisbeschrijvers, een missionaris die in een roemrijk tijdperk van West-Indië al de Antillen gedurende twaalf jaar heeft afgereisd, en daar een nauwkeurige kennis heeft opgedaan, zoowel van de aanwezige Caraïben als van de verschillende soorten negerslaven. Hij kon met beide bevolkingsgroepen in hun eigen talen verkeeren, en daar hij een man was van zeer veelzijdige kennis, munten al zijn mededeelingen over de Antillen uit door hun rijkdom aan bijzonderheden, hun groote exactheid en betrouwbaarheid.

Het is niemand minder dan de beroemde Père Labat, die iedereen van naam kent, maar wiens beide oorspronkelijke werken, de „Nouveau Voyage aux isles de l'Amérique" (zes deelen, het eerst in 1722 verschenen) en zijn „Voyages en Espagne et en Italie" helaas veel minder gelezen en gekend zijn, dan de reisbeschrijvingen van anderen, die hij met zooveel smaak wist te bewerken.

Toen deze Fransche Dominicaan in 1693 naar Martinique vertrok, bezat hij al de orthodoxie waarvoor zijn orde bekend is. Die orthodoxie heeft hij ook na twaalf jaar missiearbeid en een heel leven van strubbelingen met zijn oversten in Europa niet verloren. Maar wel zien wij hem bij het schrijven van zijn boeken geneigd tot het aannemen van wonderlijke verschijnselen die hij niet door goddelijke inwerking kon verklaren, en die hij dus op rekening van de duivel meende te moeten stellen. Doch niet voor en aleer hij zich geheel had uitgeput in het geven van „natuurlijke" verklaringen.

Nog slechts heel kort bevond hij zich op Martinique, toen men hem kwam halen om de biecht te hooren van een neger, die door een slang gebeten was, en die men dus klaarblijkelijk in levensgevaar dacht. Wat Père Labat daar meemaakte vond hij zoo belangrijk, dat hij er een zeer gedetailleerd verslag van gaf in het 7de hoofdstuk van Boek I van zijn „Voyage aux isles de l'Amérique".

De neger was gebeten door een slang van zeven voet lengte en de dikte van een mannenbeen. Labat beschrijft nauwkeurig hoe hij de kop van het dier onderzocht, en hij geeft een voorbeeldige uiteenzetting van de stand en werking der giftanden.

„J'en fis arracher un et je remarquai qu'il était creux depuis sa naissance jusqu'aux deux tiers de sa longueur, où il y avait un petit trou; ces dents sont mobiles et sont accompagnées, à l'endroit où elles sont attachées aux gencives, d'une petite pellicule en manière de vessie remplie de venin".

Hij heeft zich dus wel wis en degelijk overtuigd van het feit dat de neger door een giftige slang gebeten was. Het slachtoffer was er dan ook naar aan toe, al hadden

zijn kameraden hem reeds „in behandeling" genomen. Men had het dier gedood in de verwachting „que le serpent étant mort, le venin agirait avec moins de force sur celui qui avait été mordu. J'en demandai la raison, qu'on ne me put dire".

Terecht merkt Labat op, dat zulk een voorstelling van zaken overeenstemt met de sympathische geneeswijze. Maar hij voegt er aan toe: „je ne sais s'ils connaissent cette vertu".

De neger was in wollen dekens gewikkeld, er werden twee vuren bij hem gestookt, en niettemin klaagde hij te sterven van de kou, van dorst en van slaap. Gewone vergiftingsverschijnselen, volgens de missionaris.

Het gebeten been was sterk afgebonden met een liaan, zoowel boven als beneden de knie. „La jambe et le pied étaient horriblement enflés et le genou, malgré les ligatures, l'était un peu". De zieke sprak zijn biecht, maar om hem wakker te doen blijven moest de pater zijn hand vasthouden en voortdurend bewegen.

Toen liet hij de neger roepen die de zieke verzorgd had, en vroeg hem naar zijn meening. Hij antwoordde dat er gevaar was, en *dat hij niets zeggen kon vóór het een etmaal verder was.*

Gevraagd naar zijn geneeswijze en medicijnen, weigerde de neger deze mede te deelen, omdat dit geheim zijn broodwinning beteekende. Maar wanneer de priester zelf gebeten was, wilde hij hem gaarne behandelen!

Toch wist père Labat, die voor geen kleintje vervaard was, de neger aan 't spreken te krijgen. In de eerste plaats, zei deze, moest het gebeten lidmaat 7 à 8 vingers boven de wonde afgebonden worden, en in de nabijheid van een gewricht ook dààrboven. Onverwijld moest dan de patient naar huis, zonder te drinken, tenzij z'n eigen urine, wat in zulk een geval een krachtig tegengif zou zijn!

Voorts zei de neger, dat hij er goed op lette of er één dan wel twee giftanden in het vleesch gedrongen waren. Naar gelang daarvan zette men één of twee koppen op, na insnijdingen over de beet gemaakt te hebben. Door krachtig de omgeving van de beet te drukken, trachtte

men het uittreden van bloed en venijn te bevorderen. Zoo noodig zet men twee- tot driemaal nieuwe koppen.

Tegelijk met deze uitwendige behandeling past men ook een inwendige toe. Vóór alles krijgt de patient een goed glas brandewijn of dram („eau-de-vie de cannes"), waarin „une once de thériaque ou d'orviétan". Dit „driakel of kwakzalversmiddel" wordt niet nader bekend gemaakt, en maakt dus deel uit van 's negers geheim.

Intusschen stampt men in een vijzel een bolletje knoflook, een handvol „liane brûlante", wat waterpostelein, „de la malnommée et deux ou trois autres sortes d'herbes ou racines", waarvan men de naam niet wilde zeggen. *Dit vermengt men met poeder van de slangenkop en wat brandewijn.* De patient heeft dit mengsel te drinken nadat de koppen gezet zijn. Het bezinksel wordt bij wijze van pleister op de wonde gelegd, en men heeft nu maar te zorgen dat de zieke zoo warm mogelijk blijft, de eerste 24 uren niet slaapt en niets anders drinkt dan een afkooksel van bovengenoemde kruiden, met water, citroensap en brandewijn vermengd.

De pleister wordt na 12 uren verwijderd, en door een soortgelijke vervangen, zoo lang als het noodig blijkt. In drie of vier dagen is alles genezen, tenzij de beet een belangrijk bloedvat heeft getroffen, *in welk geval alle pogingen vruchteloos zijn* en de patient in 12 of 15 uren sterft.

Er is nog een andere manier, schrijft père Labat, namelijk die van de wond uit te zuigen; maar het is een manier die voor de dokter even gevaarlijk is als voor de patient.

Na al deze wetenschap te hebben opgedaan, vertrok de missionaris. Reeds de volgende dag ontving hij een bericht dat de neger buiten gevaar was. De behandeling had dus geholpen.

Dit relaas is in verschillende opzichten leerzaam.

Ten eerste bewijst het, dat de toenmalige negers van Martinique een geneeswijze kenden van vergiftigde slangenbeten, die ontdaan van alle „geheime" elementen, van alle magie en van alle sympathische betrekkingen tot

de slang, meer dan genoeg „natuurlijke" elementen bevatte om een genezing te kunnen bewerkstelligen.

Ten tweede, dat bij de behandeling de verbrande slangenkop weliswaar slechts een van de vele onderdeelen was waaruit de remedie bestond, maar dat deze zoowel in- als uitwendig werd toegediend, gelijk dat ook in Suriname en elders het geval is.

Ten derde, dat de negers van Martinique hun middel geenszins als onfeilbaar beschouwden, maar vooral groote waarde hechtten aan snelle en geheele verwijdering van het venijn, en door afbinden trachtten verdere verspreiding ervan in het lichaam te voorkomen.

De neger die père Labat inlichtte in het jaar 1693, had klaarblijkelijk een juist inzicht in het proces en de therapie van de slangenbeet. Van een prophylaxe wordt nergens gesproken.

Misschien is het niet overmoedig hieraan een kleine hypothese vast te knoopen. Ik geloof aan het bestaan van een jungle-wijsheid; een uit ervaring opgebouwde kunde om aan de verschillende gevaren van het oerwoud het hoofd te bieden. Een deel van deze kennis is een zeer reëele, en onaantastbare geneeskunde. Maar de primitieve mensch bezat haar nooit geïsoleerd; zij werd altijd vermengd met eenige magie. Et pour cause! Het is zelfs bij ons dikwijls nog niet anders.

Nu doet zich het verschijnsel voor, dat soms de kunde geheel of gedeeltelijk verloren raakt en de magie overblijft of overschat wordt, eventueel de kunde overwoekert. Dat schijnt in Suriname het geval. Terwijl men de omgekeerde gang van zaken kon waarnemen op het Martinique van meer dan twee eeuwen geleden.

Heeft de negerdokter het veiliger geacht om zich tegenover de inquisitorische père Labat over die magie niet verder uit te laten? De verstandige zendeling heeft ten aanzien van het werk der „nègres sorciers" een uitspraak gedaan, die liberaal en voorzichtig genoeg is om alle partijen ter overweging te dienen: „Je sais qu'on exagère souvent dans ce qu'on en dit, mais je crois qu'il faut con-

venir que tout ce qu'on en dit n'est pas entièrement faux, quoiqu'il ne soit peut-être pas entièrement vrai".

*
* *

In hoofdstuk II van het tweede boek van zijn „Voyage aux isles de l'Amerique" spreekt père Labat met zijn gebruikelijke uitvoerigheid over het aardeten door negers. En daar de Encyclopaedie van Ned. W. I. i.v. „Aardeten" zijn getuigenis niet vermeldt, wijs ik er hier terloops op. Wat deze schrijver mededeelt is immers veel ouder dan het weinige dat door Hartsinck ervan gezegd wordt, en vooral veel uitvoeriger.

Père Labat maakt een duidelijk onderscheid tusschen verschillende vormen en oorzaken van aardeten. Hij bezat zelf een slaafje van 12 à 13 jaar, afkomstig uit Elmina, dat ondanks alle moeite om het hem te beletten, aarde at. Hij was niet te genezen „parce qu'on ne pouvait pas en ôter la cause, *qui était une mélancholie noire* qui le portait à cet excès". Eerst toen het te laat was leerde de meester van het knaapje de oorzaak van die melancholie, — scheiding van zijn broertje en heimwee naar de ouders —, kennen. Hij had het ventje gedoopt, en op zijn verwijt dat het zelfmoord beging, begon het te schreien. „Il disait qu'il m'aimait, mais qu'il voulait retourner chez son père". Hij stierf en werd weldra gevolgd door zijn broeder.

Volgens de schrijver hebben vooral de negers van de kust van Elmina deze gewoonte gehad (volgens Hartsinck de Foin-negers, volgens Hostmann de Doema-koekoe's), en wel uit wraakgevoel tegen hun meesters en omdat zij geloofden na hun dood weer naar hun geboorteland terug te keeren. Niet alleen aarde eten de negers in die staat van zwaarmoedigheid, maar ook asch, kalk en dergelijke dingen meer. „Je dirai dans un autre endroit mes conjectures sur cela", zegt Labat, die werkelijk in hoofdstuk 9 van boek VI zegt, dat de negers zich zelden aan dergelijke wanhoopsdaden te buiten gaan, wanneer ze eenmaal goed en wel gedoopt zijn. Het is de duivel die ze daartoe aanspoort....

„Sans entrer ici dans la discussion, si ce sont de simples effets de leur imagination blessée ou une obsession réelle et véritable, car le monde est à présent rempli d'esprits forts, qui se piquent de ne croire que ce qu'ils ont vu, nous nous servons d'un remède qui les guérit ou les délivre infailliblement. Ce remède est le baptème".

Op wat hij beschouwt als een zielsziekte past hij dus een „psychische" behandeling toe. De religie had voor père Labat ook haar practische waarde!

Overigens zegt hij, op de eerst aangehaalde plaats, dat het verschijnsel toch ook *zeer algemeen* is onder de gedoopte creolen, en speciaal onder de trouwlustige meisjes. „Dans cet état elles mangent mille ordures. J'en ai connu qui auraient mangé plus de papier et de cire d'Espagne qu'on n'en aurait employé dans le bureau d'un secrétaire d'Etat; d'autres mangent des pipes, des charbons, de la toile et surtout certains petits cailloux blancs qu'on trouve dans les rivières; elles les font cuire dans le feu comme les roches à chaux et les mangent comme la meilleure chose du monde...."

Niets kan ze ervan weerhouden, de meisjes worden geel, lijkkleurig, krijgen zwarte kringen om de oogen, zijn mager, kribbig, indolent, ondragelijk voor anderen en zichzelf. Ze verliezen alle eetlust in behoorlijk voedsel en krijgen een ongeneeslijke waterzucht.

In hedendaagsche taal zou men spreken van een vorm van hysterie. En Labat dacht vast wel aan iets dergelijks, want hij besluit heel oolijk: „Le meilleur remède qu'on y puisse apporter dès qu'on s'en aperçoit, *est de les marier*".

Wat hij vertelt, stemt merkwaardig goed overeen met het door dr. Richard Lasch over geophagie meegedeelde en in de Encyclopaedie van Ned. W. I. geciteerde. Van anchylostomiasis wist de goede père Labat niets af, maar 't was een psycholoog, en een anthropoloog die zijn tijd ver vooruit liep!

IETS OVER GOUVERNEUR CROMMELIN

DOOR

S. KALFF † [1])

Na het veelbewogen tijdperk van den gouverneur Jan Jacob Mauricius kwam Wigbold Crommelin op den voorgrond, hoewel nog niet als diens onmiddellijke opvolger.

Geboren te Haarlem in 1712 als zoon van den luitenant-generaal Benjamin Crommelin, kommandant van de vesting Geertruidenberg, had hij als vaandrig gediend in het regiment van zijn vader, die na de overgave van de citadel van Namen door de Franschen krijgsgevangen was gemaakt en later op de buitenplaats *Overhout* bij Haarlem stierf. De zoon was in 1738, toen hij nog luitenant was, te 's Gravenhage gehuwd met Bartha van Orrock, dochter van den generaal Jeremias van Orrock, welke hem drie dochters en een zoon schonk. Na haar overlijden hertrouwde hij met Sybrandina Cornelia Johanna Storm van 's Gravesande, uit welken echt vier zoons en vier dochters geboren werden, doch van die kinderen overleden er vijf nog zeer jong.

In 1742, toen hij kapitein was in het regiment van den luitenant generaal van Leyden, maakte hij het beleg mee van Namen, waar ook zijn vader gestreden had, daarna van Maastricht en raakte er krijgsgevangen, doch kwam bij den vrede van 1748 weer op vrije voeten. In dat jaar ving zijn koloniale loopbaan aan; hij werd toen benoemd als opvolger van Jean Louis l'Archer tot luitenant kolonel en kommandeur van de troepen in Suriname, een ambt 't welk overeenkwam met dat van legerkommandant in het Oostindische leger. Met zijn vrouw en drie

[1]) De heer Kalff overleed op 1 Januari van dit jaar, geheel onverwacht, in den ouderdom van 80 jaar. Redactie W.-I. G.

dochters vertrok hij toen in 1749 naar de kolonie; de zoon, Benjamin, bleef voor zijne opvoeding in Nederland. Hij werd later boekhouder bij de Wisselbank te Amsterdam en huwde zijne nicht Suzanna Crommelin.

Te midden van de krakeelen en intrigues tusschen den gouverneur Mauricius en de planterspartij, de zg. Cabale onder leiding van Salomon Duplessis en mevr. Audra, kwam de nieuwe kommandeur in Suriname, en koos aanstonds de partij van den gouverneur. Hoewel hij als tweede persoon in de kolonie was aan te merken, kon zijn steun aan de zaak van Mauricius toch weinig voordeel meer doen; de hoogloopende geschillen tusschen gouverneur en ingezetenen hadden den stadhouder prins Willem IV aanleiding gegeven eene commissie van drie gevolmachtigden te benoemen, en aan deze stond thans de beslechting. Mauricius getuigde tegenover directeuren van de Societeit van Suriname over zijn medestander:

„De heer Crommelin, van wien ik anders alle reden heb om content te weezen, en wiens ijver en gedienstigheid ik met reden prijzen moet, is te laat gekomen om mij veel te kunnen helpen, dewijl bij zijn aankomst alles reeds in de war was".

In de commissie vervulde de eerste plaats H. E. baron von Spörcke; de beide andere leden waren mr. C. Bosschaert en mr. J. de Swart Steenis. In eene koloniale samenleving als de Surinaamsche, waar het openbare leven zoo vaak op doodstroom lag, waar bij iedere buitengewone gebeurtenis aanstonds de speelman op het dak kwam te zitten en de kok achter het fornuis, gaf de komst der hooge commissie gereede aanleiding tot feestelijkheden. Daartoe behoorden o.a. vier groote maaltijden, die werden aangerecht op kosten van de Societeit van Suriname en aan welke werd deelgenomen door een gezelschap van 150 personen; luidens Mauricius' Journaal „grooter dan hier ooit geweest was". Deze maaltijden werden opgemonterd door „klinkend spel" en gehouden ten huize van den vendumeester Pieter Mauricius, een zoon van den gouverneur, dewijl diens huis destijds de meest spacieuse particuliere woning te Paramaribo was.

Het stond op een eveneens ruim erf, waarop later de katholieke kerk verrijzen zou. Onder de officieele heildronken, van welke de kanonschoten uit het fort de echo vormden, was er een, die in deze omgeving van bijzondere beteekenis geacht mocht worden; na de gezondheden van den prins-stadhouder en zijne gemalin, de drie commissarissen, de Edele Societeit van Suriname, de hoven en collegiën, enz. werd er ook gedronken op „de harmonie". En hieraan had, te midden van de twisten en kuiperijen van La Cabale, deze samenleving het meest behoefte; 't was juist de disharmonie geweest, welke de hooge commissie in 't land had gebracht.

Voorts volgde nog een heildronk „op den welstand der colonie", en 't pleitte niet voor dien welstand dat er spoedig papiergeld in omloop moest worden gebracht ten einde in het gebrek aan muntspecie te voorzien; noch dat de kosten van de commissie verhaald moesten worden op de ingezetenen, die daarvoor *f* 1 hoofdgeld hadden op te brengen en dubbel lastgeld voor alle komende en vertrekkende schepen. Voor zoover met dezen „welstand der colonie" ook de lichamelijke welstand bedoeld werd, had deze heildronk eenigszins het karakter van eene heilbede, want de Staatsche troepen, die met de commissie uit het vaderland waren gekomen, werden reeds spoedig na aankomst door menigvuldige ziekte- en sterfgevallen geteisterd. Deze nieuwelingen verdroegen het klimaat slecht, terwijl ook de commissarissen von Spörcke en Steenis door de kwalen van het land werden aangetast.

Intusschen zou het haantje van La Cabale vooreerst koning kraaien, in zoover dat de commissie voor de rust in de kolonie het wenschelijk achtte, dat de gouverneur Mauricius naar het vaderland zou vertrekken om zich daar te verantwoorden over de tegen hem ingebrachte klachten. Hij werd derhalve geschorst in zijn ambt, doch met behoud van „eer en gagie; op 11 April 1751 nam von Spörcke het bestuur over en ongeveer eene maand later vertrok Mauricius met zijn gezin naar Nederland. Daar verantwoordde hij zich voor den Hoogen Raad van Holland zoo afdoend tegenover zijne aanklagers, met Sa-

lomon Duplessis vooraan, dat hij op alle punten der aanklacht werd vrijgesproken. Duplessis werd in de kosten van het geding veroordeeld, met verbod om ooit weer naar Suriname terug te keeren. Mauricius had nu zijn ambt kunnen hervatten, doch hij bleef in Europa en verzocht in 1753 zijn ontlsag.

De ziekte van baron von Spörcke nam hand over hand toe, en werd spoedig levensgevaarlijk. Op 2 Dec. 1750 was hij in de kolonie gekomen; op 7 Sept. 1752 kwam hij te Paramaribo te overlijden. Het relaas van zijne uitvaart gaf eene voorstelling van eene gouverneursbegrafenis op de helft van de 18de eeuw. De kist op den lijkwagen, die met zes paarden bespannen was, droeg den staf van kommando en den staatsiedegen. Het met zwart laken gedekt vehikel werd voorafgegaan door een militair escorte, drie stukken geschut, gedeputeerden van zijn regiment, secretarissen, dienstpersoneel, enz. Leden van de hoven van politie en van civiele justitie fungeerden als slippedragers. Achter de kist liepen de drie broeders des overledenen en baron von Wangenheim, „representeerende de naaste bloedvriend". Deze droeg een rouwmantel met een slip ter lengte van 3 el, die door livreibedienden werd opgehouden. Vervolgens kwamen kommandeerende officieren, fungeerende en oud-raden van politie en justitie, gelijk in 't vaderland twee aan twee macheerende; daarna ontvangers, weesmeesters, predikanten, advokaten, geneesheeren, kapiteins, „gequalificeerden" uit de burgerij, enz.

De lijkstaatsie, vertrokken van het Gouvernement, werd op den ommegang door de stad ontvangen met de eerbewijzen van militie en burgerkompagniën, met vliegende vaandels en slaande trom, met salvo's uit de musketten en kanonschoten uit het fort *Zeelandia,* waar de vlag halfstok woei. Voor het binnenfort gekomen werd de kist van den wagen genomen en grafwaarts gebracht, waar de bijzetting geschiedde in bijzijn van de voornaamste personen uit den optocht en onder het lossen van 21 kanonschoten. Gedurende de begrafenis beierden alle klokken en ieder half uur, tot zonsondergang, werd een

kanonschot gelost. Ofschoon eene afzonderlijke kennisgave tamelijk overbodig mocht heeten, daar het overlijden spoedig genoeg door heel Paramaribo ruchtbaar was geworden, zoo wilde toch de etikette dat deze gebeurtenis de burgerij officieel werd aangezegd. En dit geschiedde door een secretaris met twee aansprekers die, in diepen rouw gehuld, in de koets van Z. Exc. waren gezeten, terwijl de koetsier en de beide sergeants ter zijde van de koets rouwmantels en lange lamfers droegen.

Zijn dood was onverwacht geweest, en gelijk dit bij vorige gelegenheden reeds meer was voorgevallen, gaf dit vrij plotseling sterfgeval ook ditmaal aanleiding tot botsing ten aanzien van de bestuursopvolging, hoewel het de gewoonte was dat de kommandeur der troepen vooreerst het bewind op zich nam. Hierin verschilde de Westindische kolonie van de Oostindische, waar bij versterf van een gouverneur generaal niet de legerkommandant vooreerst in zijn plaats trad, maar de directeur generaal als eerste lid van den Raad van Indië. Echter moest diens benoeming door meerderheid van stemmen in den Raad geschieden, en door bewindhebbers bekrachtigd worden. 't Gebeurde eens bij den dood van den gouverneur generaal Dirk van Cloon, dat bij de keuze van zijn opvolger de stemmen staakten tusschen de raadsleden Patras en Valkenier. Toen werd de kroes met de dobbelsteenen voor den dag gehaald. Het lot moest beslissen, en met één oog meer bracht Patras de benoeming aan zich. Bij von Spörcke's overlijden bleek echter, dat in het geval voorzien was. Gedurende zijne ziekte had deze meermalen den kommandeur Crommelin gemachtigd om zijne plaats als voorzitter van het Hof van Politie in te nemen, en na zijn overlijden belegde de kommandeur eene buitengewone vergadering van het Hof ten einde de begrafenis, en ook de voorziening in het bestuur te regelen. Hij bracht in die vergadering eene geheime aanschrijving ter tafel, hem door Mauricius achtergelaten, waaruit bleek dat direteuren der Societeit hem in geval van v. Spörcke's overlijden als provisioneel gouverneur hadden aangewezen. De zaak scheen hiermee beslist te zijn.

Doch in de volgende zittingen van het Hof werd de publicatie van deze bestuursopvolging onder allerlei voorwendsels uitgesteld. Want de meeste leden van het Hof waren tegenstanders van den gouverneur Mauricius geweest, derhalve ook van diens trouwen vriend Crommelin. Zij hadden hun eigen kandidaat in den persoon van Otto Christiaan baron van Verschuer, kolonel van een regiment infanterie, die zich ook schriftelijk bereid had verklaard om het provisioneel bestuur te aanvaarden. Crommelin teekende daarover in zijn Journaal echter aan:

„Den heer colonel was het nooit in de gedachten gekomen om het gouvernement aan zich te trekken, was het hem niet in 't hoofd gebragt door de voorstanders der Cabale, die dag en nacht gewoeld hebben tot ze die zaaken zooverre gebragt hebben".

Het bleek nu intusschen dat heeren planters, die de meerderheid in het Hof van Politie vormden en die den gouverneur Mauricius uit hun vaarwater hadden weten te boegseeren, ook wel directeuren van de Societeit van Suriname durfden te braveeren. Tusschen Verschuer en Crommelin bestond reeds in zoover eenige rivaliteit, dat de eerste als luitenant generaal kwartiermeester in het leger der Staten een hoogeren militairen rang bezat; van daar dat Crommelin vermeed zich tegelijk met hem in het fort op te houden, „om 't conflict van het commando te ontgaan". Eene poging om persoonlijk tot een vergelijk te geraken, had geen gevolg. Verschuer bleef op het standpunt dat directeuren Crommelin alleen als wd. gouverneur hadden aangewezen in geval van Mauricius' vertrek of overlijden, doch dat door de benoeming van de commissie von Spörcke en Mauricius' schorsing deze aanwijzing als vervallen moest worden beschouwd. Het recht tot benoeming van een gouverneur bleef nu aan den prinsstadhouder en was nog niet op directeuren der Societeit teruggebracht. Het geschil nam een scherper vorm aan toen Crommelin bij trommelslag in de stad liet afkondigen, dat hij het bestuur over de kolonie had aanvaard, en Verschuer bij wijze van represaille de tamboers in arrest

liet nemen en op zijn beurt zichzelf tot wd. gouverneur proclameerde.

Daarop liet Crommelin het Hof van Politie bijeenroepen, ten einde de zaak thans op de spits te drijven. 't Bleek echter genoegzaam dat hij de stemming tegen zich had, nl. uit het feit dat er slechts drie leden ter vergadering verschenen. Onder hen bevonden zich de secretaris Jan Nepveu en het lid Strube, die gehuwd was met eene dochter van Mauricius. De overige leden erkenden Verschuer als hun voorzitter en wd. gouverneur. Voor die overmacht moest Crommelin zwichten; er bleef hem nu niet anders over dan zijn beklag in te dienen bij directeuren der Societeit. En deze, over de miskenning van hun gezag niet weinig in de wiek geschoten, beklaagden zich op hun beurt bij de Staten Generaal en bij de prinses-gouvernante Anna (prins Willem IV inmiddels overleden zijnde). Het was noodig dat deze laatste, ofschoon zij zich „Uwe goetwillige vriendinne" teekende, een nadrukkelijk schrijven tot het weerbarstige Hof van Politie richtte, waarin zij de aanspraken van baron van Verschuer ten eenemale achter de bank wierp, en hen gelastte Crommelin als wd. gouverneur te erkennen en te respecteeren. Aan dezen laatste schreven tegelijk directeuren der Societeit, dat zij Verschuer's optreden hadden aangezien „met de uyterste surprise", en dat zij „voor nul en kragteloos" zouden houden al hetgeen er onder zijn voorzitterschap „in soo onwettige en ongepermitteerde vergaderinge soude weesen uytgebroeid". Voorts dat zij de prinses-gouvernante in kennis hadden gesteld van het „outrageante geval", en dat zij niet zouden verzuimen om Crommelin's medestander Jan Nepveu, die door de tegenpartij feitelijk uit zijn ambt als secretaris van het Hof van Politie was gezet, kost- en schadeloos te stellen.

Het geschil was hiermede, en door de verklaring van prinses Anna, tot een eind gebracht. *Roma locuta, causa finita!* Bij aankomst van dit besluit bevond Commelin zich op de plantage *Rust-en-Werk,* welke hij in eigendom bezat, doch hij riep aanstonds het Hof van Politie bijeen

en daar gaven de brieven van Gouvernante en directeuren den doorslag. Op 2 Febr. 1753 gaf kolonel Verschuer zijn „illegitiem gezag" over in handen van Crommelin en voldeed verder zonder eenig dispuut aan diens verzoeken. De secretaris Nepveu (die later ook nog eens gouverneur zou worden) werd in de vleiendste bewoordingen in zijn ambt hersteld en daarentegen de raad-fiskaal mr. Curtius, die geweigerd had Crommelin tegenover Verschuer te steunen, op last van directeuren en ten voorbeeld voor anderen, in zijn ambt gesuspendeerd.

Crommelin bleef nu ongehinderd de gouverneursfunctiën uitoefenen tot het jaar 1754, maar in zijne provisioneele waardigheid werd hij niet bevestigd door eene effectieve benoeming, voor 't minst toen nog niet. Want in dat jaar werd de kolonel der ruiterij Pieter Albert van der Meer als gouverneur van Suriname uit het vaderland gezonden, en aan hem moest Crommelin het bestuur overgeven. Intusschen betuigden directeuren den aftredenden bewindsman hunne goedkeuring door hem een traktement toe te kennen naar rato van *f* 6000 's jaars, gerekend van het oogenblik waarop Mauricius' salaris had opgehouden tot op de komst van v. d. Meer. Tot dusver had hij als wd. gouverneur genoten *f* 4320 's jaars met 4 rantsoenen, welke op de betalingslijsten genoteerd stonden met *f* 100 's jaars ieder. „En wijders, in aanschouw van d'essentieele diensten, ijver en trouw, door UEd. als Commandeur mitsgaders als Interims-gouverneur aan onse Societeit en aan de Colonie beweesen, hebben wij goedgevonden aan UEd. voor het toekomende toe te leggen eene vermeerdering van gage van *f* 1600 boven uw jaarlijx tractement". Het mocht hier dus gezegd worden, gelijk in het Fransche blijspel: „Le seigneur Jupiter sait dorer la pilule". Alleen werd het voorbehoud gemaakt dat deze gratificatie als eene eervolle uitzondering beschouwd moest worden, welke latere kommandeurs niet in consequentie zouden mogen trekken.

„Opmerkelijk is het", schreef v. Sypesteyn in zijne *Geschiedkundige Aanteekeningen*, „dat van deze geheele belangrijke questie tusschen de heeren Crommelin en van

Verschuer bij geen der schrijvers over Suriname melding is gemaakt, en zelfs nergens de naam van den waarnemenden gouverneur van Verschuer wordt aangetroffen. Alleen bij Hartsinck wordt op bl. 878 ter loops over deze zaak gesproken, niettegenstaande de baron van Verschuer de kolonie gedurende ruim vier maanden (14 Sept. 1751 tot 2 Febr. 1752) bestuurde".

Nadat Crommelin was afgetreden, vertrok hij in Maart 1756 met verlof naar Nederland. Hij was dus niet in de kolonie, toen v. d. Meer in Augustus van dat jaar op zijn post overleed. Bij dit overlijden bleek uit een geheimen lastbrief, die bij eene zitting van het Hof van Politie op den sterfdag geopend werd, dat voor zoo'n geval de raadfiskaal Jan Nepveu tot tijdelijk vervanger was aangewezen. Doch reeds in December van hetzelfde jaar 1756 keerde Crommelin van zijn verlof terug, en nu ontstonden op nieuw verwikkelingen ten aanzien van het bestuur. Het Hof van Politie was van oordeel dat Nepveu op zijn post moest blijven, maar alsof zij 't voorzien hadden dat de Surinaamsche ketel weer zou gaan overkoken, hadden directeuren in Nov. 1756 een besluit te boek gesteld waarin Crommelin als wd. gouverneur werd aangewezen. Dit besluit kwam eerst begin 1757 in de kolonie, maar daarmee was de kwestie ook aanstonds opgelost. Crommelin aanvaardde dus het bestuur en werd nog in hetzelfde jaar, 26 Sept. 1757, als effectief gouverneur van Suriname aangesteld en als zoodanig plechtig ingehuldigd. Hetgeen als van zelf weer tot de traditioneele drukke feestelijkheden aanleiding gaf.

Sedert bestuurde hij gedurende twaalf jaren eene lastige kolonie, en deed het met beleid. Voornamelijk aan dat beleid was te danken, dat hij vrede kon sluiten met de Boschnegers, in de eerste plaats de Aucaner- en de Saramacca-negers, die sedert jaren een guerilla-oorlog voerden welke de kolonie met den ondergang bedreigde. Feitelijk was dit *carte forçée* spelen; men moest wel tot een vergelijk komen met een vijand, dien men geen kans zag blijvend onder de knie te krijgen. En de troebelen waren daarmee nog niet ten einde; ook de opstand der slaven

aan de Tempatie-kreek in 1757 bracht groote onrust, en nog meer groote verliezen in de kolonie teweeg, doordien deze opstandelingen onder aanvoering van Samson zich verbonden met de benden stroopende Marrons. Door plundering en verwoesting van vele plantages veroorzaakten zij aanzienlijk verlies van kapitaal; in de eerste plaats aan de geldschieters der planters en aan de Amsterdamsche kooplieden, die bij de Surinaamsche ondernemingen geïnteresseerd waren. De vele gedroste slaven, vaak onbereikbaar in hunne schuilhoeken in de wildernis, bleven een aanhoudend gevaar voor de kolonie, en deze deserties hadden maar al te vaak hun aanleiding in de wreede behandeling door de blanke meesters. Crommelin streefde wel naar verbetering van het slavenreglement en verzachting van de daarbij opgelegde barbaarsche lijfstraffen, doch hij vond in dit opzicht niet de vereischte medewerking bij de leden van het Hof van Politie, zelve slaveneigenaars en plantagehouders. Nog onder zijn bestuur, evenals onder dat van den humanen Mauricius, werden de gruwelijkste straffen en executies op de ongelukkige zwarten toegepast, zoowel door hunne meesters als door het Hof van Politie op welks wapenschild het devies *Justitia Pietas Fides* prijkte.

Toch vermeerderden de deserties, en evenzoo de slavenopstanden. De meest geduchte daarvan barstte in 1763 uit in de naburige kolonie Berbice. Op verzoek van den gouverneur v. Hogenheim zond Crommelin hem een honderdtal militairen, doch de opstand, waarbij aan weerszijden de ontzettendste wreedheden bedreven werden, nam zulk een omvang dat men het fort *Nassau* in de lucht liet springen en in beraad stond de geheele kolonie te verlaten. Niet voordat er schepen en troepen uit het vaderland waren gekomen, kwam er aan dit treurtooneel een einde.

Bij Crommelin's optreden waren er nog ettelijke geschilpunten hangende, welke aanleiding gaven tot verdeeldheid tusschen hem en het Hof van Politie. Aldus over de kosten van verdediging tegen binnen- en buitenlandsche vijanden, over de begeving van openbare

ambten, over de rangregeling tusschen de raden van politie en de ambtenaren der Societeit, over de grenzen der rechtsmacht bij het straffen van militairen, in het algemeen over maatregelen in het belang der ingezetenen. Dit belang werd steeds voorgestaan door de raden van politie, welke zelve tot die ingezetenen behoorden, terwijl de gouverneurs meer het belang dienden van de Societeit, van welke zij hun mandaat hadden. En Crommelin niet het minst stond in de kolonie te boek als een „echte Societeitsman". Bij de behandeling van die geschillen raakte de goede verstandhouding en zelfs het decorum niet zelden te loor; te meer omdat de gouverneur, volgens den geschiedschrijver Wolbers, man van een driftig en oploopend gestel was; die den tact miste om zijne tegenstanders op minzame wijze te overtuigen, of hen ten minste niet te verbitteren. Elders noemde dezelfde schrijver hem iemand van een korzelig karakter, doch erkende tevens:

„Zijne mannelijkheid en degelijkheid van aard, die hem den sterksten tegenstand niet deed vreezen waar hij vermeende tot zelfstandig handelen geroepen te zijn, stelden hem in staat maatregelen in het belang der kolonie ten uitvoer te brengen, waarvoor Mauricius was teruggedeinsd. Soms evenwel dreef hij stijfhoofdig zaken door, waartegen de Raden zich met regt verzetteden".

Een felle strijd b.v. ontstond over de versterking der krijgsmacht met 600 man. Directeuren handelden daarmee in overleg met Amsterdamsche eigenaars van Surinaamsche plantages, die hunne eigendommen gaarne beschermd wilden zien tegen stroopende Boschnegers en deserteurs, en de gouverneur trad hierbij *ex officio* op als pleitbezorger van de Societeit, terwijl het Hof van Politie oordeelde dat met het onderhoud van die nieuwe troepen de burgerij noodeloos bezwaard zou worden. Men wilde hierover zelfs een plebisciet onder de bevolking uitlokken; men klaagde er over dat directeuren inbreuk maakten op de bepalingen van het octrooi der Societeit, en minachting aan den dag legden voor het Hof, 't welk toch met den gouverneur de wettige regeering van Su-

riname uitmaakte; men hoorde zulke vertoogen als: „De milddadigheden zijn faciel wanneer men er niets toe contribueert, Haar Ed. Groot Achtbaare hebben het maar voor 't zeggen, maar uyt de cassa van de ingeseetenen moeten de betaalingen koomen".

'tGing hier echter volgens het oude spreekwoord: „Heeren bidden is gebieden". De troepen kwamen, en het vermeerderde nog de bestaande grieven, dat de wervers der Societeit zoo weinig omslag met de rekruteering hadden gemaakt, dat er zich onder die 600 nieuwelingen zooveel knapen, bejaarden en ziekelijke of invalide personen bevonden.

Ook het geld, waarmee die troepen betaald moesten worden, baarde het bestuur zorg, want het geldwezen verkeerde in een ontredderden staat. De schaarste aan muntspecie bracht eerst op het denkbeeld om daarin te voorzien door looden munt, doch drong ten slotte tot de uitgifte van kaartengeld, gestempeld met het kleine lands zegel en waarvan allengs meer in omloop kwam dan voor het crediet der kolonie wel wenschelijk was.

In 1763 brak te Paramaribo een groote brand uit, die niet de eerste was, en ook niet de laatste zou zijn. Het vuur dreigde de grootendeels uit houten huizen bestaande stad te verwoesten, te eerder dewijl er destijds nog geen brandspuiten waren. Eindelijk werden de voortgrijpende vlammen tot staan gebracht door hun het voedsel te ontnemen, d. i. door een blok huizen omver te halen. 't Was een oud, maar beproefd middel, doch waartoe men niet zoo spoedig weer zijn toevlucht behoefde te nemen nadat in 't volgend jaar de eerste brandspuiten uit Nederland waren aangevoerd. Een veel zeldzamer gevaar dan een brand was de aardbeving, welke drie jaren later een paniek in de stad teweegbracht. Dit ongewone verschijnsel dreef de zieken uit het hospitaal en de inwoners uit de huizen. De kroniek vermeldde dat aan boord van de schepen ter reede de hangmatten in de ruimen begonnen te slingeren, en verder: „Zijn Excellentie is meede blootsvoets uyt het Gouvernement gevlugt, met groot gevaar dat telken oogenblikke vreesden hetselve in-

storten soude, want alle de gebouwen en selfs de aarde beweegde zig als golven in de zee. Geen mensch weet zig te herinneren dat ooyt of ooyt, soo lange hier Europeërs syn geweest, zulk een zwaare aardbeevinge als deese hier is gevoeld geworden". Ongelukken kwamen echter niet voor; alleen was de uitgeschreven dank- en bededag van geen invloed op den voortduur der schuddingen, die zich in de volgende dagen nog herhaalden, doch met geringer hevigheid.

Een ander gevaar was eene pokken-epidemie, welke door een slavenschip was aangebracht en vele slachtoffers, vooral onder de negerbevolking eischte. Voor een land waar reeds de lepra inheemsch was, mocht deze kwaal als eene dubbele bezoeking gelden. De vaderlandsche formuliervroomheid, die in zulke rampen van hoogerhand al spoedig een teeken van den goddelijken toorn placht te zien, was er in dit land echter niet op bedacht om deze pestziekte toe te schrijven aan den vloek der slavernij. Noch vonden de predikanten aanleiding om hier het bijbelwoord te gedenken: „Want ik zal een zwaard over u brengen, dat de wraak des verbonds wreken zal; dan zal Ik de pest in het midden van u zenden en gij zult in de hand des vijands overgegeven worden" [1]. Want voor den zwarten heiden waren de gewetens destijds als toegeschroeid; zij zouden eerst veel later ontwaken.

Eene poging daartoe ging intusschen uit van de Moravische Broeders, die onder Crommelin's bestuur het eerst met hun zendingswerk onder de negers aanvingen. Een van hunne pioniers was de zendeling Christoph Kersten, die mede de grondlegger was van de firma C. Kersten & Co.

Nadat hij 20 jaren in de kolonie had doorgebracht, waarvan 12 als gouverneur, besloot Crommelin zijn vaderland weer op te zoeken, waar hij in 1756 slechts een vluchtig verlof had doorgebracht. Daarvoor vroeg hij nogmaals een verlof aan en gaf in Nov. 1768 het bestuur

---

[1]) Leviticus XXVI 25.

over aan Jan Nepveu, doch bleef na zijn aftreden nog ongeveer een jaar in de kolonie tot bereddering van zijne zaken. Eerst daarna scheepte hij zich in naar Nederland met zijne vrouw en beide dochters. Er kwam hem evenwel een incident in den weg, dat zijn vertrek voor onbepaalden tijd dreigde te vertragen. Het betrof de verbintenis tusschen den vaandrig bij de militie Jurriaen François Friderici, wiens voogd hij was, met zijne dochter Geertruid Elisabeth. Crommelin had tegen dezen huwelijkskandidaat zijne bezwaren en rekende dat het huwelijk van zelf spaak zou loopen wanneer eenmaal de zee tusschen beide partijen was. Doch Friderici bezat eene schriftelijke trouwverbintenis van Crommelin's dochter, en toen hij zag dat de schoonvader *in spe* hem ongenegen was en spoedig met de verloofde scheep zou gaan, vroeg hij op grond van hare trouwbelofte arrest personeel aan op den afgetreden gouverneur en zijne dochter, hetgeen beiden noodzaken zou om zich in een proces partij te stellen en vooreerst in de kolonie te blijven.

Ware Crommelin met zijn opvolger op vriendschappelijken voet geweest, zoo had Friderici zijne aanvrage wellicht niet zoo grif ingewilligd gezien, aangezien Nepveu wel bevroeden kon dat hij zijn voorganger, op 't punt van vertrek staande, daarmee „een koek zou bakken". Nu de verhouding tusschen den afgetreden en den opgetreden gouverneur niet zeer rooskleurig was, mede door toedoen van de wederzijdsche echtgenooten, werd in de vordering tot arrest personeel toegestemd. Crommelin riposteerde daarop dat men wel zijne dochter, die het bewuste stuk had afgegeven, in de kolonie kon houden, maar niet hem. Hij was bereid om met één in plaats van twee dochters te vertrekken; zij kon dan middels een advokaat de zaak uitvechten en hem achterna komen.

Er kwam echter eene wending in de zaak doordien Geertruid Elisabeth zich bewegen liet eene verklaring te geven houdende dat zij die trouwbelofte buiten voorkennis van hare ouders had geteekend; dit onder voorwaarde evenwel, dat het huwelijk in Nederland gesloten zou kunnen worden. Ten gevolge van die herroeping werd er een

vergelijk tusschen partijen getroffen, en Crommelin kon met een compleet gezin vetrekken. Veertien dagen later vertrok de vaandrig Friderici (die ook nog eens gouverneur van Suriname zou worden) mede met verlof naar Nederland, maar het huwelijk kwam daar niettemin niet tot stand. In 1771 teekende deze dochter van den gouverneur haren echt aan met Jacob van Heeckeren, heer van Barlham.

Een jaar ongeveer na zijn terugkeer in Nederland nam Crommelin zijn ontslag uit den dienst der Societeit, onder toekenning van pensioen. Zijne sedert gepubliceerde briefwisseling met zijn neef, mr. Anthonis Slicher, (Commelin's moeder heette Catharina Elizabeth Slicher) had grootendeels betrekking op de likwidatie van den boedel zijns overleden schoonzoons, Godlief van Barriës, kapitein bij de militie en eigenaar van de plantage. *Berlin,* die gehuwd was geweest met Crommelin's dochter Johanna Margaretha. Deze overleed in het jaar waarin Crommelin naar Nederland vertrok en werd begraven op zijne plantage *Rust-en-Werk,* waar ook hare oudere zuster Catharina Elizabeth reeds ter aarde was besteld. In den zwaar belasten boedel zijns schoonzoons was Crommelin betrokken voor de schuld rustende op de plantage *Berlin* en indien hij ter zake eene overeenkomst had kunnen sluiten waardoor de gedwongen verkoop dier plantage voorkomen had kunnen worden, dan was 't zijn voornemen geweest om naar Suriname terug te keeren en daar de zaken af te wikkelen. Maar ook zijne eigen zaken trokken hem daarheen. Aan Slicher schreef hij:

„Bovendien hebbe van mijne uytstaande pretentiën in Suriname tot nog toe geen de minste kunnen incasseeren. Doch indien ik van mijne juste pretentiën gebruyk soude willen maken, soude ik ligtelyk het eynde van dien (nl. van een proces) niet beleeven, en dan mijne erven in eene beslommering laten".

Het eind was dus dat hij zijne vorderingen liet varen, en er 30 mille bij inschoot. Voorts gaf hij aan zijn neef zijn voornemen te kennen „mij als een gemeen burger te retireeren op een afgeleege plaats, met mijn vrouw en

kinderen". Maar toen de berichten uit Suriname er later op duidden dat de gouverneur Jan Nepveu in ziekelijken toestand verkeerde en dat zijn einde was te voorzien, kwam het denkbeeld om naar de kolonie terug te keeren bij hem boven. Hij zou dan het landsbelang kunnen verbinden aan zijn eigen belang, en verzocht burgemeester Slicher zijn invloed te gebruiken bij directeuren te Amsterdam „ten eynde ik alsdan (bij Nepveu's overlijden) in mijn voorige post wederom soude herstelt worden en welke ik mij verbeelde, volgens blijke bij mijne bekoome demissie met alle genoege en als een eerlijk man te hebbe waargenoomen. En waardoor nog soude worden uytgewonnen mijn jaarlijks pensioen van *f* 1500. Dit geschiet sijnde soude mij occasie kunne geeve tot inning van mijne uytstaande pretentiën".

Ten gunste van eene herbenoeming meende Crommelin zich te mogen beroepen op de voordeelige getuigenis zoo van de ingezetenen der kolonie als van de Boschnegers, met welke hij de vredespijp gerookt had. Hierop doelden de regels in zijn brief:

„Ik durve mede my flateere dat ik het *vox populi* hebbe so van d'ingesetene als van de bevredigde bosnegers, die meer als een blijke hebbe gegeeve van het vertrouwe dat zij in mij stelle. Ook flateere dat mijne regeering gelukkig is geweest, dat seedert mijn vertreck als een maledictie over de colonie is gevalle door het vervalle credit, en bovendien het intrecke van de post Thetisis, waarvan de heer Nepveu en sommige rade van Policie hebbe gewaarschout".

Met dien post Thetisis werd bedoeld een dorp van de wegloopers, door hen genaamd Tessi-si, 't welk in de vertaling bij Stedman beteekende: „Ruikt er aan zoo gij lust hebt, of valt ons maar aan als gij durft". Die post, tusschen de Cottica en Perica gelegen, was door een van de boschpatrouilles vermeesterd, op last van Crommelin sterk bezet, doch werd na zijn aftreden in 1770 door de Bonninegers overrompeld en afgeloopen, waarna men dit punt prijs gaf.

Zoo Crommelin inderdaad gehoopt had om weer voor

zijne vroegere waardigheid in aanmerking te komen, dan ging zijn vlieger tcoh spoedig schoot. Toen Nepveu begin 1779 te Paramaribo overleed, dachten directeuren er niet aan om bij de Boschnegers een gunstig testimonium over zijn opvolger te gaan halen; als zoodanig werd benoemd de kommandeur Bernard Texier.

De „afgeleege plaats", waar Crommelin schreef zich te willen terugtrekken, was het dorp St. Oedenrode, in Noord Brabant. Hij stierf echter niet daar, doch in het in dezelfde provincie gelegen stadje Grave, op 5 Maart 1789, in den ouderdom van ruim 76 jaren.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK VII (Slot)

§ 14. Wij hebben op het einde van § 11 gemeld, dat Alexander Le Jeune De Graaff als secretaris opvolgde. Anthony Beaujon, ons reeds bekend, werd toen eerste klerk op *f* 40 's maands [1]). Zij konden het samen slecht vinden en ook de verhouding tusschen Le Jeune en De Graaff was verre van hartelijk, zooals wij reeds in ander verband aanstipten [2]). De botsing tusschen beide ambtsdragers liep wel is waar voor een groot deel over nietigheden, maar het verhaal ervan zal ons toch de toestanden en de verhoudingen op ons eiland in deze kritieke jaren beter doen kennen.

Le Jeune kon blijkbaar niet op tegen de cabale van Commandeur en Raden, die zich souverein noemden en van oordeel waren, dat het de Heeren weinig kon schelen hoe de zaken gingen, wanneer zij maar hunne gerechtigheden ontvingen. Doch onderling was het ook alles behalve vrede, zoodat b.v. de commandeur den raadsheer Dirk Groeneveld door een korporaal en soldaten van zijn bed had doen lichten en „in de prison plakken". Daar de man alleen Engelsch kende, vroeg hij om een procureur, wat hem geweigerd en hijzelf aan boord van een schip naar Montserrat gezonden werd. Een arme jood, die had durven zeggen, dat De Graaff niet lang meester van het gouvernement zou zijn werd, bijna omgekomen van honger, naar St. Thomas verbannen. Een andere jood kreeg 25 pes. boete omdat hij tweeden Pinksterdag (19 Mei in 1777) een langen broek had verkocht aan een matroos, die naar boord ging, terwijl de commandeur onder kerktijd zijn

[1]) Heeren X aan De Graaff 24 Mei 1776. In 1779 zou Beaujon, bij afwezigheid van De Graaff, het secretariaat waarnemen, X aan Runnels 18 Mei 1779, 111 W.I.C. 74.

[2]) *Boven* deel XII 580.

huis liet verven en zijn negers langs de straat stroop en cassavebrood verkoopen. Aldus is geen burger meer zeker in zijn huis, geen planter op zijn plantage [1]). Maar C. en R., vertoornd over dergelijke aantijgingen, die hij niet onder zich gehouden had, ontzegden den secretaris zitting in hun college en benoemden in zijne plaats Anthony Beaujou den eersten klerk [2]).

In onze bronnen bevinden zich nu voorts een aantal bezwarende getuigenissen tegen De Graaff, door Le Jeune van onderscheiden burgers bijéén verzameld en naar patria opgezonden. De waarheid ervan vaststellen is niet wel mogelijk; alle te zamen werpen een kwaad licht op het leven daarginds. Wij kunnen niet bij alle stilstaan. Getuigenis leggen o.a. af mevrouw Cath. Doeke Groebe, wed. Nic. ten Tooren, James Johnson Brown, medicinae doctor, Hendrik Matthias Evertsz. 1e klerk en gevangen, P. la Clotte, vertegenwoordiger bij procuratie van J. Jacques Audier te Bordeaux e.a. Er zijn stukken van weinig beteekenis als een Engelsch van Catharina Keesom, door Matthew Murphey, „not having the grace of God before his eyes", beticht van „being got with child by mr. Nicholas Dawes". De man herroept alles bij acte voor Le Jeune en nu weigert De Graaff het stuk aen Catharina terug te geven [3]). Er is een zeker sujet, Fred. George Bopp, die in gezelschap vertelt, dat hij eens als klerk op de secretarie te Paramaribo een testament voor eene Indiaansche vrouw zou passeeren, zich onderweg met biljard spelen had opgehouden en, aan het huis der vrouw gekomen, haar dood had gevonden; dat hij toen aan de doode een pen in de hand had gegeven, die vastgehouden en dat de vrouw aldus toch nog haar testament geteekend had. Het gezelschap noemde dit terecht een infaam stuk, en men begrijpt alleen niet, hoe Le Jeune er waarde aan kon hechten, dat zoo iemand den commandeur voor een dief uitgemaakt en gezegd had, dat hij en de raden „verdoemde canailles" en „kaale blixems" waren [4]).

Van meer belang is een brief van genoemden Evertsz. aan Le Jeune uit fort Oranje d.d. 23 Juli 1777. Hij vertelt dat den vorigen dag iemand van het benedenfort bij den busschieter van fort Oranje, Pieter, een kardoes kruit van twee pond kwam halen. Pieter had het kruithuis opengemaakt en in een leege kardoes

---

[1]) Le Jeune aan X 23 Juli 1777, boek 5, fol. 212, 219, 223, 224, 234, 235. Het gansche lijvig adres fol. 210—237.

[2]) *Resolutie* van C. en R. 9 Mei 1777, boek 5, fol. 239. Le Jeune aan H.H. Mog. 25 Juli 1777, *aldaar* fol. 335—339.

[3]) Boek 5, fol. 255. 257—259 Eng., 261—264 Ned.

[4]) Boek 5, fol. 317—319.

twee maten kruit gedaan uit een vat dat vlak bij de deur van het kruithuis zonder deksel, dus open, stond, terwijl de deur heel verrot was. Evertsz. zelf had aan den avond van dienzelfden dag den zoon van den commandant, Gerard, met eene brandende lont op de de batterij ontmoet en hem gesmeekt daar vandaan te gaan [1]). Pieter had hem uitgelegd, dat het kruithuis zoo vochtig was, dat zij daar geen kardoezen konden bewaren. Hij hield ze dus in zijn huis en, wanneer er dan geschoten moest worden, gingen zij de kardoezen in het kruithuis vullen. De Graaff weigerde echter alle herstel, omdat de kas der Compagnie dat niet toeliet. Eens was de commandeur bij nacht aan het fort gekomen en toen had Ravené hém het wachtwoord gegeven! Evertsz. had toen gezegd: „hoe is dat mogelijk? De commandeur moest u het parool gegeven hebben om binnen te komen en dat zou zelfs voor den Prins gelden, wanneer hij 's nachts in het fort wilde wezen." Waarop Ravené geantwoord had: „de commandeur geeft het parool uit, ik heb het van hem ontvangen en moet het hem teruggeven." Dus, besluit Evertsz., wie maar zegt, dat hij de commandeur is, al ware het de vijand, die kon 's nachts binnen het fort komen [2]).

In een reeds vroegeren brief aan Heeren X, van 15 Januari 1777, had Le Jeune nog het volgende verteld. Kapitein Andries Eckman van het schip De Expeditie had 3 Januari aan De Graaff bericht, dat Matthijs Hendrik Zeyen den avond te voren in een herberg hem had gezegd, dat zijn kajuitwachter, Jonas Arenberg, hem op oudejaarsavond had willen vergeven. Deze man, toen in hechtenis genomen, was 8 Januari voor den Raad verschenen en De Graaff had tot hem, den suppliant, gezegd: „Vriendje, ziet gij dat wel", wijzende op een takel, waaraan men de verdachten opheesch om hen te doen bekennen, „daar zullen wij u wel mede doen klappen, je bent een doortrapte knaap." Le Jeune was den volgenden dag bij den commandeur binnen gegaan en had hem onder het oog gebracht dat er veeleer zware verdenking tegen den aanbrenger moest rijzen, vermits Arenberg, weder met den takel gedreigd, geroepen had: „al moet ik sterven, ik kan niet anders dan bekennen dat Zeyen zelf het mij voorgeslagen heeft!" Zaterdag 11 Januari was het toen in den Raad tot hevige standjes tusschen Le Jeune èn den commandeur met zijne raadsheeren gekomen. Inderdaad werd Arenberg opgeheschen, de handen op

---

[1]) Er waren toen Abr. Ravené, de vader en commandant van het garnizoen, de zoons, Johan korporaal, Andries sergeant en Gerard constabelmaat.

[2]) Boek 5, fol. 327—329. Origineel.

zijn rug gebonden met een kogel om zijn hals, maar hij bleef ontkennen [1]).

Al deze stukken, naar patria opgezonden, en voor C. en R. zoo bezwarend noopten dit college tot verweer. Zij verklaarden aan de Heeren dat zij, om het wangedrag des heeren Le Jeune het roer der regeering met hem niet langer konden houden. Door hem waren zij tegenwoordig op ieders tong, tot hoon en spot van het publiek. Niet uit animositeit tegen zijn persoon handelden zij, maar op beterschap konden zij niet meer hopen bij dezen man. Intusschen beloofden zij dat De Graaff bij behouden arrivement in het vaderland — hij zou immers daarheen vertrekken — alles mondeling zou toelichten [2]). Daarop hebben de Heeren echter niet gewacht, maar gelastten Le Jeune zijn leedwezen te betuigen en te vragen om opheffing zijner schorsing. Daarna moest alles vergeten en vergeven zijn. Doch dat wilden C. en R. niet, om hun eigen eer en om de rust en vrede van het eiland. Volgens hen moest de zaak voor H.H. Mog. komen en middelerwijl bleef Le Jeune geschorst en Beaujon secretaris a. i. [3]). Wel is waar stond de secretaris den 11den Februari nog eens binnen en overhandigde een memorie aan De Graaff en zekere reservatie en protestatie, maar nieuws bevatten ze niet. Blijkbaar hield men 's mans zaak slepende. Le Jeune van zijn kant hield die vergadering van den 11den Februari voor onwettig, „alzoo het gewoone insigne namentlijk dat de vlagge van de forteres, wanneer dezelve vergadert sijn, niet heeft gewaeyt." [4])

§ 15. Een paar maanden later geschiedde er erger. Den 7den April 1778 was het raadslid Joh. Heyliger overleden, Maandag 13 April zou in fort Oranje de verkiezing van een opvolger uit het gewone, door de burgerij aangeboden, dubbeltal plaats hebben. De commandeur (dus nog niet naar patria vertrokken) verzocht van de pui van het raadhuis den burgers hunne stemmen uit te brengen. Le Jeune maakte zich gereed de stemmen te gaan opnemen. De Graaff verbood het hem. Toen hij: „dan zal er in het geheel geen stemming zijn!" De burgerij komt in beroering, er

---

[1]) Le Jeune aan X 15 Januari 1777, boek 5, fol. 341—352, 375. Er staat knippel kogel, hetgeen ik niet heb kunnen thuis brengen.

[2]) C. en R. aan X 12 Febr. 1778, boek 5, fol. 446—449.

[3]) Missive van representant en bewindhebberen 3 Nov. 1777, gelezen 6 Febr. 1778, boek 5, fol. 450—453.

[4]) Boek 5, fol. 454. De beide ingeleverde stukken fol. 456—459. De begeleiding fol. 460—464. Nog 7 Maart 1778 schrijft Le Jeune dat C. en R. hem niet in zijn ambt willen herstellen vóór de zaak door H.H. Mog. „finaal is gedecideerd", boek 5, fol. 501. C. en R. waren toen Joh. de Graaff, Joh. Heyliger (maar 7 April zou hij overlijden), Pieter Runnels, Oliv. Oyen, Dirk Salomonsz. en Jac. Seys.

ontstaat luid tumult en luitenant Willem Heyliger roept: „de secretaris moet de stemmen opnemen, wij willen het altemaal!" De Graaff ging toen uit de forteres naar zijn huis. En wie woonden dit relletje bij? Wij hebben verhaald van het eskader van Van Bylandt in deze wateren [1]). De schout-bij-nacht lag onder St. Maarten, wilde gaarne de verkiezing bijwonen en was Zondag 12 April in alle haast naar ons eiland gekomen, vergezeld van de heeren Willem van Braam en Jan Pruyst [2]). Thans, getuige van het tumult, verliet van Bylandt het raadhuis, voegde zich onder de burgers en toonde hun duidelijk zijn „faveur". Voor C. en R. was dit stellig onaangenaam, vooral ook omdat hij zeide geen particuliere orders te hebben. Le Jeune, vermoedde De Graaff, had zich bij hem ingedrongen. Ook waren de secretaris en luitenant Heyliger vroeger vijanden. Nu werden Herodes en Pilatus vrienden. O tijden, O zeden, verzuchtte De Graaf in zijn relaas aan de Heeren [3]).

Vrijdag 17 April vroeg toen van Bylandt met C. en R. te mogen vergaderen. Thans had hij behalve weder van Braam en Pruyst nog Guilliam van Harencarspel Dekker bij zich, geen kapitein in zijn eskader. Na een langdurig gehaspel over de aanwezigheid van Beaujon, las van Bylandt eene memorie voor, dat C. en R. zelven aanleiding tot het tumult gegeven hadden, dat er stemmen waren gekocht, dat op den verkiezingsdag twee met kleine kogels geladen kanonnen op de batterij hadden gestaan gereed tot vuren. Van Bylandt weigerde copie te geven. C. en R. wenschten toen geen verdere particuliere conferentie meer met hem, maar gelastten dat Le Jeune, behoorlijk geassisteerd, zich uit hun naam bij den schout-bij-nacht zou vervoegen en hem aanzeggen, dat de memorie, ten vorigen dage door hem voorgelezen hen grootelijks had „geledeert en gegraveert". Dit waren serieuze zaken en zij eischten thans nog eens copie en de namen van Van Bylandts berichtgevers. Ook moest Le Jeune hem „op regtelijke en solemnele wijse" afvragen of hij particuliere orders kon toonen, want C. en R. waren immers alleen verantwoording schuldig aan hunne heeren en meesters en aan H. H. Mog. [4]).

Aldus ging Le Jeune ten huize van den koopman Jacques Tex-

---

[1]) *Boven* § 13.

[2]) In genoemd eskader commandeerde kapt. W. van Braam de Thetis en Jan Pruyst de Brunswijk.

[3]) Joh. de Graaff aan X 25 April 1778 boek 5, fol. 530—535. Over de gehechtheid der burgerij aan hun privileges in zake de dubbeltallen *boven* XI 525.

[4]) C. en R. aan X 15 en 17 April 1778, boek 5, fol. 540—544, 547—550, 551—553.

ier, waar Van Bylandt logeerde. Hij echter liet antwoorden, dat C. en R. niet bevoegd waren om zijn persoon, als tot beveiliging der kolonie en van den handel uitgezonden, eenig molest aan te doen met zulke insinuatiën. Hij zou ten eersten zijne mesures nemen om verdere onheilen en verwarring te vóórkomen, weigerde verder copie en zou nader schriftelijk antwoorden [1]). En hij deed het. „Met uiterste surprise heb ik mij gisteren door den Secretaris gemolesteerd gevonden met uwe insinuatie, waardoor met verwondering bespeure een minagting aan het caracter, dat ik bij den souverein onzer republicq bekleede, aangedaan. Zal mij bij den souverein beklagen. Treed in niet de minste discussie omtrent de ongehoorde demarches dewelke ik bevonden heb te exteeren. Ik zal ook mijne reflectiën maken dat, toen wij vergaderden, U.E.A. mij genoegsaam hebben willen dwingen om daarbij den 1sten klerk te admitteeren, met wien ik niets te doen had, en door debatten wie er present en wie niet present zouden zijn ben ik een geheele poos opgehouden. Het smart mij dat U.E. Achtbaarens zig aangetrokken hebben dat wat mij volgens algemeene gerugte ter oren gekomen was. Nergens anders om aangeroerd als om U.E.A. te kennen te geven dat tot maintien van U.E. goede naam en faam het de pligt was om de schuldigen ten rigoureuste te vervolgen. Maar ik vinde daarvoor geen obligatie, en U.E.A., in plaats van kragtige middelen tegen het kwaad te beramen, schijnen geledeert, bejegenen mij met bitsheid en oplopendheid. Zulke gerugten komen mij suspect voor [2]). Gelieven U.E.A. zig dit persoonlijk aan te trekken, ik zal er mij niet tegens opponeeren. Het zal mij aangenaam zijn te vernemen dat U.E.A. door de magt die U.E.A. in handen hebt de lasteraars zult straffen in plaats van mij zulks af te vergen, hetgeen de ongerijmdheid zelve is, alzo ik van honderde menschen, waarvan ik er geen bij naam ken, diergelijke dingen gehoord heb. Teffens vind ik ook zeer impoliet en onbescheiden van U.E.A. om mij bij insinuatie af te vragen copie van een discours, dat ik voor mijn geheugen ter nedergesteld had, ben verwonderd dat U.E.A. mij niet ordonneeren volgens den toon, die deselve met mij gelieven te houden, om mijn discours in geschriften over te geven. De burgers blijven gepriveert van het regt dat sij altoos hebben gehad om hun stemmen door den secretaris op te laten nemen. Geene vrije stemming aldus volgens de wetten en art. 5 van de instructie van den gouverneur. U.E.A. representeerend de Hoofden van

[1]) Verklaring van Le Jeune, boek 5, fol. 553, 554.
[2]) D.w.z. hebben mijn argwaan gewekt.

een vrij volk moesten alles doen tot mainteneering van soo een privilegie en andere welke reeds door den Commandeur ontnomen zijn en tot mainteneering van welke U.E.A. verzekert kunt sijn dat ik kragtdadige middelen in het werk zal stellen. Verder heb ik geen explicatie van mijn orders aan U.E.A. te geven [1]).

Ziedaar het stuk van den schout-bij-nacht, die, vermoed ik, orders zal gehad hebben op de gedragingen van De Graaff toe te zien, wiens eigenmachtig optreden, ook in de Amerikaansche aangelegenheden, controle wenschelijk maakte [2]). Dat tijdens de verkiezing twee kanonnen van de groote batterij, met kogels geladen, gereed stonden, daaromtrent legden een aantal burgers, die de Hollandsche taal niet machtig waren eene verklaring af, dat zij den avond te voren, zich bevindende op het Scandal Hall, zijnde eene kleine, overdekte plaats bij het opkomen van den berg aan het oude pad, door Abr. Ravené den zoon hoorden verzekeren, dat die kanonnen gereed stonden. Hij had er nog bijgevoegd, dat er ook soldaten in drie „plottons" met geladen geweren tot vuren gereed stonden. Daartegenover verklaarde Ravené de vader, dat de commandeur alleen had bevolen alarm te schieten om de burgers ter verkiezing bijéén te roepen. En Joh. Godet constabel met Sören Jaeger constabelsmaat voegden daar nog bij, dat er geen kanonnen met schroot geladen waren, noch verplaatst noch gebakst [3]) en dat zij ook geen orders ontvangen hadden. C. en R. zelven eindelijk beweerden dat genoemde jeugdige Ravené bij zijn verhoor door de mand was gevallen en gezegd had dat „zulks alleen maar raillerie en een praatje geweest was" [4]).

Bij resolutie van Woensdag 15 April, Zondag 19 in de kerk voorgelezen, bepaalden C. en R. Woensdag 22 voor de nieuwe verkiezing van een raadslid en Vrijdag 24 voor die van een kapitein der burgerij. Wel is waar protesteerden daartegen 105 burgers als strijdig met de aloude en „welbewuste" privilegies o.a. dat het hun verboden werd met hunne geweren in fort Oranje te verschijnen [5]), maar de verkiezing ging deze maal door, Hendrik

[1]) Van Bylandt aan C. en R. 18 April 1778. Geauth. copie. Boek 5, fol. 563—566.

[2]) Van Bylandt, De Graaff als hoogste gezaghebber vervangend en op zijn neutraliteit een wakend oog houdend, bij Franklin Jameson *a.w.* pag. 694. Over de vrees voor een dergelijk maritiem oppergezag (van kapitein later vice-admiraal Corn. Schrijver) *boven* XII 177.

[3]) Baksen d.i. een kanon met handspaken verzetten.

[4]) Verklaring der burgers 16 April 1778, boek 5, fol. 555—556. Idem van Abr. Ravené 18 April, *aldaar* fol. 557. Idem van Godet en Jaeger 18 April, *aldaar* fol. 559, Idem van sergeant Abr. Heyliger Pzn. 18 April, *aldaar* fol. 501. C. en R. als *boven* fol. 550.

[5]) Protest van 105 burgers 22 April 1778, boek 5, fol. 567—569. Zeer vele Engelsche namen. Met zijn geweer in het fort verschijnen, ook een oud privilege *boven* XI 363.

Pandt werd raadsheer, Pieter Runnels kapitein der burgerij. Op dien Woensdag waren de schout-bij-nacht met zijne kapiteinen, luitenant Willem Heyliger en Le Jeune met nog vele anderen vergaderd geweest in het wachthuis dicht bij het fort, gewapend met geweren, ofschoon dat immers verboden was. In dit alles zagen C. en R. dwarsboomen der regeering [1].

§ 16. De commandeur had intusschen zijn vroeger vermelde reis naar het vaderland aangevangen, waar hij althans Juli aankwam [2]. Aanstonds hebben toen de Heeren de zaak van hem en Le Jeune ter hand genomen en reeds in de volgende vergadering van C. en R. was er bericht. Le Jeune stond binnen en las een geschrift voor, waarin hij een hartelijk leedwezen over het gebeurde betuigde en verzocht om de schorsing op te heffen. De commandeur a. i. deelde hem daarop mede dat er orders waren gekomen om hem in zijn ambt te herstellen en dat zijne schade zou vergoed worden. Daarop Le Jeune, dat dit beide partijen niet behoefde te verhinderen de actie tegen elkander voort te zetten. Dan weer Runnels dat er geene reconciliatie te pas kwam, alleen opvolgen van de bevelen der meesters. Daarop nam de secretaris zijn oude plaats in [3]. Hij leverde eene memorie in, waarin hij zijne verliezen aan leges, emolumenten enz. berekende op 2123-3-2 pesos. En ontving 353-7-1$\frac{2}{3}$ pes. „zijnde $\frac{1}{6}$ vant geen mij is competeerende [4]". Nog bleek, dat de Heeren het afkeurden, dat De Graaff sinds den dood van fiskaal Joh. Meyer dat ambt zelf had waargenomen en zij benoemden daarom tot fiskaal van St. Eustatius en Saba Mr. Joh. Lambert ter Hoeven op 100 dukaten 's jaars. Zij hoopten dat daardoor ook de klachten over de langdurigheid der procedures zouden ophouden en wenschten dat men de wijze van procedeeren van Curaçao navolgen zou [5].

§ 17. Wij moeten ook nog de toestanden op St. Maarten beschouwen. Albert van Heyningen vroeg ontslag als secretaris met dit beding dat zijn eenige zoon hem mocht opvolgen [6]. En zoo geschiedde ook. De vader herinnerde er nog aan, dat zijn zoon, thans dus secretaris-vendumeester, hem van 1741 tot 1778 zonder gage had geholpen, zoodat er thans wel eenige renumeratie

---

[1]) Brief van De Graaff als *boven* 25 April 1778, boek 5, fol. 537—538.

[2]) Franklin Jameson *a.w.* pag. 694.

[3]) Los catern, ongepagineerd, boek 5, na fol. 569.

[4]) *T. a. p.*

[5]) Heeren X aan C. en R. 30 April, 1 Mei, 28 Juni 1778. Enkele jaren later, na de groote ramp, bepaalden zij dat de fiskaal evenals in Demerary en Essequebo zitting in den Raad zou hebben als fiskaal-adviseur met rang na den commandeur, 15 Oct. 1784 112 W.I.C. 75.

[6]) Alb. van Heyningen aan X 20 Aug. 1777, 28 Jan. 1778, boek 5, fol. 579, 496.

voor hem mocht overschieten. „U.ED. gelieven te noteeren dat wij in deze landen zoo min van de lugt leven als U.E.Gr. A. a costy." [1]) In plaats van Albert jun. werd Hendrik van Rhijn gezworen klerk.

Henricus Godet vroeg concessie voor 30 jaar om de zoutpan te ontginnen. Maar de ingezetenen verzochten haar niet te verhuren, omdat zij immers gemeen eigendom was. De Heeren waren hen ter wille, maar onder het natuurlijk beding dat zij dan ook voor het onderhoud moesten zorgen [2]).

„Wij kunnen van de lucht niet leven", zeide Albert v. Heyningen. Inderdaad zag het er op St. Maarten treurig uit, sinds den Amerikaansch-Engelschen oorlog was er schier geen invoer en alles duur en schaarsch. De prijzen der gewone levensmiddelen waren vóór en na dien oorlog, alles in pesos, meel per vat 8 à 9 en 17 à 18, spek 12 à 13 en 20 à 24, vleesch 6 à 8 en 15 à 18, bakkeljouw per honderd pond 3 à 5 en 7 à 8, rijst 4 à 4½ en 6½ à 7, haver 3 à 4 en 8 à 10. Paarden vroeger 40 à 60 thans 80 à 120 [3]). En wat was er van het moederland te wachten? Met ingehouden ergernis meldde de vice-commandeur de aankomst op 26 November 1777 van twaalf militairen, onder wie drie oude en afgeleefde, twee kinderen en één gebochelde, alle twaalf zonder eenige monteering, patroontasch of zijdgeweer [4]). In dit laatste werd eenigszins voorzien doordat De Graaff drie maanden later per Juffrouw Alida, schipper Cornelis Jansz. Hofker, 24 volle monteeringen ontving, waarvan hij er 12 naar St. Maarten doorzond [5]). Doch hoe kon men verwachten met zulk een garnizoen de neutraliteit te kunnen handhaven? Kort te voren had zich weder zulk een lastig geval voorgedaan.

Nadat Donderdag 27 November 1777 een Engelsche kaper een Amerikaanschen schoener onder het geschut van St. Maarten genomen had, kwam Vrijdag 26 December van dat jaar des avonds buiten Grootbaai een brigantijn ten anker met drie andere kleinere vaartuigen. Het bleek daarna de Revenge, voerende de Amerikaansche vlag, kapitein La Roche. Een officier van dien bodem meldde zich bij den vice-commandeur, die hem natuurlijk zijne verwondering te kennen gaf, dat hij zijne prijzen in eene Hollandsche haven dorst brengen en hem gebood aanstonds zee te kiezen.

[1]) Heeren X aan Abr. Heyliger 22 Juni 1778. Alb. van Heyningen aan X 17 Febr. 1780, 452 W.I.C. 634.

[2]) Heeren X aan Abr. Heyliger Pzn. 10 Mei 1780, 112 W.I.C. 75.

[3]) Abr. Heyliger aan X 17 Oct. 1777; boek 5, fol. 382. Staatje van levensmiddelen *aldaar* fol. 385.

[4]) Abr. Heyliger aan X 24 Jan. 1778, boek 5, fol. 407.

[5]) Joh. de Graaff aan X 1 April 1778, boek 5, fol. 526.

Doch daarop adresseerde zich aan Heyliger ook nog Thomas Alloway, kapitein van een der genomen Engelsche kapers, die zeide dat hij en zijn volk zeer vriendelijk waren behandeld en dat de Amerikaan hem had beloofd personen en goederen vrij te zullen geven. En of hij tot morgen blijven mocht. De vice-commandeur stond hem dat toe „uit vriendelijkheid". Doch den volgenden morgen, Zaterdag 27 December, moest hij zien, dat de Amerikaan den kaper van Alloway onttakelde en mast en boegspriet omkapte. Na zulk eene beleediging gaf Heyliger aanstonds last op hem te schieten. Toen hij het gebeurde aan de Heeren berichtte, legde hij meteen een aantal verklaringen over, waaruit bleek dat hij waarlijk op den Amerikaan geschoten had. Want daarop zou het aankomen, indien de Engelschen zouden klagen. Zoo getuigde dan Joseph Wyeth, „gunner" (kanonnier) van het fort, dat de vice-commandeur hem den 27sten December bevolen had een schot op de Revenge te lossen, toen ten anker onder Point Blanche, de uiterste punt van Grootbaai, door het kanon van fort Amsterdam bestreken [1]). Charles Chadwich en Jacob Diaz Delagado, burgers van St. Maarten, zwoeren, de een „bij de heilige evangelisten van Almighty God", de ander bij de Vijf boeken van Mozes, dat zij de schoten hadden zien vallen. Michael Cuviljé, burger van St. Eustatius, maar toen op St. Maarten, Louis Charles Bodwell, kapitein Dirk Peeper van het fregat d'Eendragt, allen ooggetuigen, verklaarden dat er van het fort continueel gevuurd was en dat er althans drie kogels bij de brigantijn gevallen waren, die straks de ankers gelicht had [2]).

En de klachten kwamen inderdaad. Generaal Burt van Antigua wendde zich tot De Graaff, en Heyliger dacht, dat hij dit ook wel in Den Haag zou doen. Burt schreef ook aan Heyliger op hoogen toon. Hij kon alleen klachten over Engelsche handelingen in ontvangst nemen van den commandeur van St. Eustatius, van wien Heyliger immers afhankelijk was. Doch hij wilde wel zeggen, dat hij ten zeerste ontstemd was over de bescherming, door onze eilanden verleend aan de rebellen tegen zijnen Koninklijken meester. Wat in Europa niet mag, is ook in de West-Indiën niet geoorloofd. Men bespeurt, dat St. Maarten lijden moest onder den boozen naam van St. Eustatius. Grievend was ook, dat Burt Heyliger afhankelijk noemde van De Graaff. Het was een oud zeer. In zijn genoemden brief over de aftandsche militairen had hij zich juist weer beklaagd over De Graaff die zich alle gezag aanmatigde, ter-

[1]) Vergel. *boven* XIII 182 vlg. 187.

[2]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 5 Febr. 1778, boek 5, fol. 409—412. De in den tekst genoemde verklaringen *aldaar* fol. 424, 428, 430, 438, 440—444.

wijl toch immers alleen in zake van appel op vonnissen St. Maarten aan St. Eustatius ondergeschikt was [1]).

§ 18. En thans zijn wij genaderd tot het smartelijk relaas van den „gruwel der verwoesting". Wij zijn nog op St. Maarten. Nadat begin April 1779 de Engelschen de bark Fanny onder het geschut der eilanden genomen hadden [2]); nadat 8 Juli 1780 de Engelsche schoener Hawke weder een Amerikaansch schip op een pistoolschot afstand van Point Blanche veroverd had; verscheen, als een voorspel van het Statiaansche drama, den 9den Augustus 1780 des morgens ten 9 ure een Engelsch eskader voor St. Maarten. Het bestond uit het schip van linie Cyclope, kapitein Robinson, 28 st. en de zes fregatten Convert, kapitein Hervy, 32 st.,; Intrepid, kapitein Holly, 64 st.; Fortune, kapitein Christian, 42 st.; Hornett kapitein Pitt, 16 st.; Rover, kapitein Savage, 16 st. en Surprise, kapitein Day, 16 st. Twee officieren roeiden aan wal en zeiden te zijn gekomen om alle Amerikaansche schepen en lading prijs te maken volgens orders van admiraal Rodney. Zij verwachtten geen tegenstand en zouden de opgezetenen geen letsel doen, maar, zoo er ook maar één schot op hen gelost werd, zouden zij dorp en fort in de asch leggen. Heyliger antwoordde dat, indien zij hostiliteiten pleegden, hij de Amerikaansche eigendommen beschermen zou; waarop weder de officieren, dat de macht aan hen was en zij aanstonds hunne orders zouden uitvoeren. De Raad des eilands besloot een protest tot den bevelhebbenden officier te richten en daarmede gingen enkele heeren aan boord van het vlaggeschip Cyclope. Natuurlijk zonder gevolg. Bij zoo groote overmacht scheen het voorzichtig het eiland voor schade te bewaren — met drie Amerikaansche schepen zeilde het eskader weg, was 11 Augustus bij St. Eustatius en bleef daar kruisen. De Amerikaansche vaartuigen aldaar, gewaarschuwd, hadden nog juist kunnen ontkomen. De tabak die op St. Maarten, bij gebrek aan pakhuisruimte, aan den wal lag, lieten de Engelschen weer vrij, ofschoon zij uit Amerika kwam. De opgezetenen hadden haar gekocht en betaald [3]).

§ 19. Den 6den Februari 1778 was het verdrag tusschen Frankrijk en Amerika geteekend. Op den 16den November 1779 namen

---

[1]) Abr. Heyliger Pzn. aan X als *boven*, boek 5, fol. 413, 414. William Matthew Burt aan Heyliger d.d. Antigua 2 May 1778 (er staat bij vergissing 1777), *aldaar* fol. 422. Heyliger aan X 24 Jan. 1778 *aldaar* fol. 405, 406.

[2]) Heeren X aan Runnels (toen nog comm. a.i.) 18 Mei 1779, 111 W.I.C. 74. De in den tekst te noemen schoener Hawke misschien genoemd naar baron Edward Hawke 1705—1781, admiraal, maar sinds 1759 niet meer in zeedienst, *Encycl. Brit.* 11e ed. XIII 95, 96. Of eenvoudig Hawk, valk.

[3]) Abr. Heyliger Pzn. aan De Graaff 9 Aug. 1780, get. door A. van Heyningen jun. secr. De Graaff aan X 12 Aug. 1780, 452 W.I.C. 634.

binnen kanonschot van de forten van St. Eustatius Engelsche kapers drie Fransche schoeners. Dit wekte weder verbittering tegen ons van die zijde. Bij missive van 28 Februari 1780 beklaagde Paul François de Quelen, hertog de la Vauguyon, sinds December 1776 Fransch gezant in Den Haag, zich over de bescherming welke De Graaff aan die Engelsche kapers zou verleend hebben [1]). Engelsche, Fransche klachten — wat konden schout-bij-nacht Willem Crull en Frederik Sigismund van Bylandt [2]) met hun twee oorlogsbodems daartegen doen? Temidden van al deze troebelen kwam de vreeselijke orkaan van October 1780 en verwoestte tal van huizen, terwijl honderden menschen het leven lieten. In die maand volgde de gevangenneming van Henry Laurens, onder wiens papieren de Engelschen een Hollandsch-Amerikaansch verdrag vonden, twee jaren oud, wel is waar slechts een on-officiëel ontwerp, maar dan toch geteekend door een agent van het congres en een van de stad Amsterdam [3]). Yorke eischte de exemplaire bestraffing van Van Berkel en de zijnen als verstoorders van den vrede, maar „in de Republiek was het moeielijker eene oproerige stad te straffen dan nu voor de Amerikaansche regeering den moord van Italianen in New Orleans" [4]). Het antwoord was zóó ontwijkend, dat Yorke Den Haag verliet. De oorlogsverklaring van Engeland volgde 20 December 1780.

En in den vroegen morgen van Zaterdag 3 Februari 1781 vertoonde zich schout-bij-nacht Sir Samuel Hood met zijn eskader aan den gezichteinder, 's middags één uur volgde Rodney, in het geheel 15 schepen van linie en 5 fregatten [5]). Generaal John Vaughan was generaal der landingstroepen. Daartegenover hadden wij het fregat Mars van Van Bylandt, 250 man en 36 stukken en op het fort een garnizoen van op zijn hoogst 50 man! Toch hadden Heeren X nog 3 Maart 1781, toen nog onkundig van de ramp, de

---

[1]) „Les François qui naviguent et commercent à St. Eustache au lieu d'y éprouver des traittements conformes aux lois de la justice et de la neutralité, se plaignent au contraire d'une partialité marquée et d'une protection ouverte accordée aux Anglais que le commandant semble se plaire à favoriser." Heeren X aan De Graaff 10 Maart 1780, 452 W.I.C. 634.

[2]) Frederik Sigismund, graaf van Bylandt, 1749—1828 was een oomzegger van den boven genoemden Lodewijk, met van Kinsbergen de hervormer onzer vervallen marine, Regt in *N. Ned. Biogr. Woordb.* IV 377 vlgg.

[3]) Colenbrander *a.w.* I 132, 182.

[4]) Franklin Jameson *a.w.* pag. 697.

[5]) Behalve de *boven* in het begin van § 12 noot genoemde literatuur en bronnen ken ik nog den brief van een ooggetuige, Catharina Doeke Groebe, wed. Nic. ten Tooren (die wij reeds ontmoetten als getuige à charge tegen De Graaff, *boven* § 14) aan Mich. van der Meulen op Curaçao d.d. 19 Nov. 1781, voor een goed deel afgedrukt bij Teenstra *a.w.* II 344 vlg.

brutale naïveteit gehad om aan De Graaff te schrijven dat zij vast vertrouwden, dat hij alles zou aanwenden wat noodig was tot verdediging van de bezittingen der Compagnie. Om de bespotting volkomen te maken zonden zij meteen.... tien kaperbrieven à *f* 15-11-0 per stuk.

Doch niet voor niets had Yorke 7 November 1780 aan Lord Stormont geschreven, dat de genadeslag ons het best in de West kon worden toegebracht, waar de goudmijn onzer macht lag [1]. Thans eischte Rodney de overgave. Hij schreef: „Sandwich off the harbour of St. Eustatius 3 Februari 1781. Sir! We the general officers, commanding in chief His Brittannic Majesty's fleet and army in the West-Indies, do in his royal name demand an instant surrounder of the island of St. Eustatius and its dependencies with every thing in and belonging thereto. We give you an hour from the delivery of this message to decide. If any resistence is made you must abide the consequences. Brydges Rodney. John Vaughan". Tegenstand, ach arme! Zelfs het eenige fregat, Bylandts Mars, fel beschoten door de Resolution, later ook (schoon Rodney dat niet had bevolen) door de Gibraltar en de Prince William, was genoodzaakt de vlag neder te halen. Van Bylandt bracht zijn degen op het admiraalschip [2]. Amerikaansche matrozen hebben een poos in het binnenland tegenstand geboden, maar tegen Vaughans troepen tevergeefs. Joh. de Graaff, Oliver Oyen, Jac. Seys en Hendrik Pandt gaven het eiland over en bevalen het aan in de genade van Rodney en Vaughan, „well knowing the honor and humanity of the two commanders".

§ 20. Het linieschip [3] van Willem Crull, ook Mars geheeten, van 34 stukken, was juist uitgezeild ter convoyeering van 30 koopvaarders. Rodney zond hem de Monarch, de Panther en de Sybil achterna, in den ongelijken strijd werd het convooy genomen en Crull sneuvelde na heldhaftigen tegenstand — de eerste doode in den oorlog. Rodney meldde zijn dood in gepaste termen en liet hem met eerbewijzen begraven. Fenger zag op het oude kerkhof, waar de De Windts, de Heyligers, de Mussenders begraven liggen,

---

[1] „It is in the West Indies that the most immediate reprisal might be made and which would affect them the most, because it is the golden mine of the moment and in the working of which the greatest members are actually employ'd", bij Colenbrander *a.w.* I 388.

[2] *Nederl. Jaarboeken* 1781, blz. 787 vlgg. Aanteekeningen van Van Bylandt bij De Jonge, *a.w.* IV 460 vlg. Dat de kapiteins der Gibraltar en der Prince William door Rodney in arrest werden gesteld, hier en ook in den boven genoemden brief van Mevr. de wed. ten Tooren.

[3] „.... of the Line as they call everything upon which they can place about fifty guns", Yorke bij Colenbrander, *a.w.* I 389.

het graf des admiraals, met geen enkel gedenkteeken om voor de wereld van zijn heldenmoed te gewagen. „Wat doet het er toe, daar de wereld hier nimmer voorbijgaat" [1]).

Den 5den Februari zond Rodney naar St. Maarten twee schepen van linie en twee fregatten onder kapitein Thomson met 500 man troepen onder kolonel Edhouse. De overmacht was groot genoeg en het half uur bedenktijd niet noodig. De soldaten bedreven velerlei moedwil, in de kerk o.a. braken zij den mahoniehouten preekstoel en de banken aan stukken. Ds. Reneman, sinds 24 October 1779 op het eiland, hield toen godsdienstoefening in zijn huis. Dat hij in die booze dagen ook St. Eustatius bediende, hebben wij gezien [2]).

Met St. Eustatius ging ook Saba over. Na Pieter Simonsz. was daar in 1778 Thomas Dinsey vice-commandeur geworden [3]).

§ 21. Langer dan een maand liet Rodney nog de Hollandsche vlag van het fort waaien, zoodat nog telkens koopvaarders van allerlei natiën, onwetend van het gebeurde, argeloos binnenliepen en den buit nog vermeerderden. Wij hebben vroeger gezien dat in één maand, Juli 1779, 384 schepen binnen liepen en 400 uitgingen [4]). Dat was er sedert niet minder op geworden en het verbaast ons niet, dat Rodney, zooals hij aan zijn vrouw schreef, al aanstonds 130 koopvaarders buit maakte, waarbij dan nog dagelijks die andere komen. De rijkdom aan goederen, in de pakhuizen, ja daarbuiten op het strand opgestapeld, was ontzaglijk. Naar matige schatting lag daar voor een waarde van 3.000.000 £. Doch dit was niet alles. Rodney had het eiland een addernest genoemd, dat de strengste kastijding verdiende, een toevluchtsoord voor wie aan elke misdaad schuldig stonden, een herberg van het uitschot der natiën, zonder eenig recht op eene gewone capitulatie. Hij zou toonen dat de gerechte wraak van een beleedigd Engeland mis-

---

[1]) Rodney aan Phil. Stephens d.d. 4 Febr. 1781 bij Fenger, *Alone in the Caribbean* pag. 303 alwaar ook zijn in den tekst geciteerde uitroep. Een foto van het graf tegenover pag. 392. De Jonge *a.w.* IV 463—468 met portret des admiraals. *Ad Patriam, in funere fortisfimi herois Gulielmi Crullii.* Lugd. Bat. apud P. Pluygers 1781. *Bibl. Thys., Catal.* III no. 7061. Zijn schip bleek zóó slecht gebouwd, dat de onderste batterij met de monden der stukken onder water dook. Ook Teenstra, *a.w.* II 332: „De schout-bij-nacht Krull .... werd in het gouvernementsgraf ten noorden van den kerktoren bijgezet. Men vindt echter geen inscriptie die zijnen naam of verdiensten vermeldt." Wordt het niet hoog tijd daarin nog te voorzien? Ook al komt de wereld hier nimmer voorbij?

[2]) Reneman aan X 27 Oct. 1781 door bezorging van Albert van Heyningen. Abr. Heyliger Pzn. aan X 10 Sept. 1782, 452 W.I.C. 634. *Boven* XII 427, 435. De vice-commandeur heeft de ramp nog twee jaren overleefd, hij zou 23 Juli 1783 aan de pokken overlijden, 65 jaar oud.

[3]) *Missiven* van X 1 Mei 1778, 112 W.I.C. 75.

[4]) *Boven* XIII 188 vlg.

schien langzaam maar in elk geval zeker was, en hij hoopte het eiland te verlaten als niets dan eene woestenij, waarvan men later alleen bij hooren zeggen nog iets zou weten [1]). Zoo had dan eene algemeene verbeurdverklaring aller goederen op 18 Februari plaats, zonder onderscheid van Nederlandsch en Engelsch, neutralen en eigen onderdanen, rijken en armen, kooplieden en arbeiders. Alle Europeesche goederen werden van 15 Maart tot begin Mei voor den Koning verkocht, zoodat de Amerikanen hier goedkoop scheepsbenoodigdheden konden inslaan! Andere scheepsvictualiën gingen naar Antigua, het archief met alle papieren werd verbrand, de benedenstad grondig verwoest. Finis Trojae. En privatim stalen de Engelschen het geld uit de zakken der burgers, groeven in de tuinen naar verborgen schatten, mishandelden de slaven, vernielden het huisraad [2]).

In het vaderland was de verslagenheid groot en algemeen en de woede tegen de Engelschen uitte zich ook in menig gedicht. Van een sonnet Het Schrikgedrocht geef ik de zes laatste regels:

„Welk is het beest dat, tuk op rooven en vernielen,
Niets met meer blijdschap doet dan plond'ren en ontzielen
En zwakken dreigen met een bliksemend gebit?
Welk is het schrikgedrocht, dat het geslacht der menschen
Met zooveel billijkheid naar zijnen val zal wenschen?
Geen ander dan de snoode en godvergeten Brit". [3])

En in een curieus boekje vind ik bij een fraai prentje van de plundering dit versje:

„Geeft Britten aan Vaughan's en Rodney's goddeloosheid
De schoonste namen ter bedekking hunner boosheid,
Ik, die hun wreed gedrag met afschrik gadesla,
Noem Rodney Nero en Vaughan Caligula." [4])

Het is waar dat Fred. Sig. van Bylandt in zijne aanteekeningen zegt, dat de plunderingen en gewelddaden op ons eiland wezenlijk

---

[1]) Zie ook Rodney aan Lady Rodney in Mundy, *Life and Correspondence of Lord Rodney* II 97. Voorts Franklin Jameson *a.w.* pag. 702.

[2]) Men zie nog *Gazette de Leyde* 27 Maart, 17 April, 8 en 15 Mei, 3 Juli, 1781. *Nederl. Jaarb.* 1781 blz. 807, 813, 1225—1227. Voorts de plaatsen bij Franklin Jameson *a.w.* pag. 704. Zegen rustte niet onverdeeld op dien buit. De Fransche admiraal La Motte Piquet veroverde bij Brest 25 met goederen zwaar geladen schepen, die van St. Eustatius naar Engeland voeren.

[3]) Vóóraan in een gedrukte verzameling van de door Rodney en Vaughan geproclameerde ordonnanties, collectie-Hamelberg, Kon. Bibl.

[4]) Het reeds *boven* blz. 564 noot 1 genoemde *Engelsche tieranny*, Amst., Gartman, 1781 tegenov. blz. 96.

op rekening kwamen van den zoo aanstonds nog te noemen kolonel Cockburne, den vertrouwde van Vaughan, en dat zijne landslieden hem daarom vervloekten als een schandvlek hunner natie [1]). Maar het is ook waar dat Rodney, een speler en telkens in zware schulden, op oorlogsbuit zijn hoop gevestigd had en zonder gewetensbezwaren er zijn eigen fortuin en dat zijner familie uit opbouwde [2]).

§ 22. In Engeland was de vreugde zoo groot en uitbundig als de verslagenheid hier, maar in het House of Commons interpelleerde de oppositie, bij monde van Edmund Burke, de regeering over de ongehoorde strengheid des admiraals. Rodney verdedigde zich zoo goed hij kon en eene commissie van onderzoek werd niet benoemd [3]). Den 12den April 1782 zou hij den grooten en befaamden zeeslag bij Les Saintes, tusschen Dominica en Guadeloupe, winnen tegen den Franschen admiraal De Grasse en daardoor bij zijne landgenooten de heugenis van zijn fouten als mensch uitwisschen [4]).

Wij keeren nog een oogenblik naar ons eiland terug. Rodney dan was midden 1781 naar Engeland onder zeil gegaan. Op St. Eustatius droeg hij het bevel over aan den brigadier-generaal David Ogilvy en de kolonels Cockburne (boven genoemd) en Stafford. Ogilvy overleed reeds 31 Mei en sinds voerde Cockburne het gezag Toen geschiedde het, dat in den nacht van 24 op 25 November 1781 drie Fransche fregatten onder den markies De Bouillé van Martinique kwamen, troepen landden, die de wacht van fort Oranje verrasten en het garnizoen van 600 man krijgsgevangen maakten, onder wie ook Cockburne. Ook St. Maarten en Saba werden hernomen [5]). Bij den vrede van Parijs 20 Mei 1784 kwamen zij aan Nederland terug. Doch St. Eustatius, ontvolkt door de vlucht van tallooze kooplieden naar St. Thomas, waarheen zich de handel verplaatste (en het Nederlandsch door de immers veelal

[1]) Bij De Jonge, *a.w.* IV 462 noot 2.

[2]) *Encycl. Brit.* eleventh ed. 1911, XXIII 447—448. Daarin „R. was vain, selfish, unscrupulous in seeking prize money and in using his position to push the fortunes of his family." En Fenger *a,w*, pag. 258: „Rodney at this time was sixty-three years old" (geb. 1718, overl. 1792) „a roué, a gambler and crippled with gout".

[3]) *Parliament-acts* Dec. 1781 pag. 627—630, *on the confiscations at St. Eustatia.* Onder de buitgemaakte goederen waren er vele van Engelsche kooplieden, die hem deswege processen aandeden. Nog in 1888 noemt James Anthony Froude, *The English in the West Indies*, Lond., Longmans, pag. 13 Burke met zijne interpellatie als een voorbeeld van den noodlottigen invloed van redenaars op 's lands zaken.

[4]) Froude, *a.w.* pag. 27—31. Aan het einde van de beschrijving van dezen zeeslag: „So on that memorable day was the English Empire saved."

[5]) *An authenticated copy of the proceedings on the trial of Lt. Col. Cockburne for the loss of the island of St. Eustatius* Lond. 1783. Daarvan een copie onder de papieren van Hamelberg 120 B. 4 Kon. Bibl.

Engelsch sprekende Statianen achteruit gedrongen werd); ontvolkt ook door de beruchte wegvoering der Joden op 13 Februari 1781 naar St. Kitts; St. Eustatius „heeft sedert nooit meer iets beteekend" [1]). Al te zwaar had de schrikkelijke slag getroffen.

§ 23. Ik ben hiermede aan het einde dezer studie gekomen. Volgens mijn in den beginne aangegeven bestek zou het jaar 1781, dat inderdaad het bloeitijdperk der eilanden afsluit, het eindpunt zijn. Naar mijn beste weten heb ik mijn geschiedverhaal uit de tallooze ongedrukte bescheiden opgebouwd. Een belangstellend lezer schreef mij dat het geen verheffenden indruk maakt. Dat doet het ook niet. Er is veel gekrakeel over kleinigheden, het grootsche, ontzagwekkende ontbreekt te veel. Ook de Heeren X vertoonen zich in hunne kortzichtigheid en in hunne verwaarloozing van de duurste belangen onzer eilanden. Wel terecht zeide mijn vriend Van Blom indertijd, dat het niet bij voorbaat vast stond, dat mijn werk dankbaar werk zou blijken [2]). Doch ik was al de jaren, dat ik met dezen arbeid bezig was, doordrongen van de krachtige overtuiging, dat ook de misschien weinig aangrijpende bladzijden onzer geschiedenis behoorden geschreven te worden, maar bovenal dat wij aan dit onaanzienlijk deel des Koninkrijks een zware schuld goed te maken hebben. Ik mag zeggen, dat mij dit voortdurend voor oogen heeft gestaan. Daarnaast vlei ik mij met de hoop, dat ik op de internationale verhoudingen onzer eilanden eenig licht geworpen heb; nog meer, dat ik geen twijfel heb overgelaten aan de gehechtheid ook toen van onze eilanders aan het moederland, dat hen toch zoo stiefmoederlijk bejegende.

Zal de ongunst der tijden nochtans toelaten dat uit deze studiën een boek groeit? Dat zou beteekenen herstel van begane fouten, kaarten, prenten, een immers hoognoodig register. Mijne illusies daaromtrent zijn gering, het onderwerp (om van de behandeling te zwijgen) kan maar de belangstelling van weinigen trekken. Moge dan deze studie, zooals zij is, de vrienden onzer Bovenwindsche Eilanden in hun liefde versterkt hebben en van het onbekende dat onbemind maakt bij anderen iets hebben weggenomen. Aan de Redactie van den West Indischen Gids ten slotte mijn hartelijken dank voor hare gastvrijheid, die ik moet vreezen ernstiger op de proef te hebben gesteld dan zij van te voren heeft kunnen vermoeden.

Oestgeest, 31 October 1931.

---

[1]) Nuchter maar waar Colenbrander *a.w.* I 191.

[2]) D. van Blom in *De Gids* 1930 I 302.

BOEKBESPREKING

Almanaque de Curaçao Para el Año Bisiesto de 1932, compilacion de W. M. Hoyer.

Gaarne heet ik deze almanak, langzamerhand „een oude getrouwe", welkom. Alle vragen van den dag nagenoeg vindt men er beantwoord, zij het in het Spaansch. Zelfs meer dan deze, o.a. een tijdtafel van geschiedkundige gebeurtenissen van 1499 tot 1929, een lijst van gouverneurs en de verjaardagen der voornaamste staatshoofden.

Wanneer men mij eenige opmerkingen veroorloven wil, dan zou ik deze willen maken. Waar deze almanak in 1932 verschijnt had men voor havenverbetering, uit- en invoer, middelen, met latere cijfers dan van 1930 moeten komen. Bij de Protestantsche kerken is die te Emmastad vergeten; het Struisvogelpark is ten onrechte nog genoemd en dr. J. Th. de Visser had niet opgenomen moeten zijn als minister, „de Obras Publicas" nog wel.

B. DE GAAY FORTMAN

DE KAART VOOR ONZEN TIJD

Bruins' kaart van Nederlandsch Oost- en West-Indië, met vliegensvluggen plaatsbepaler, heeft tot uitgevers De Erven J. J. Tijl te Zwolle. Jaartal ontbreekt; ook deze kaart bleibt ewig neu. Dat dit een „tweede geheel nieuwe druk" is, brengt ons niet veel verder; want wanneer verscheen de eerste, en hoe groot was de oplaag? Voorts staat er op de kaart te lezen „offsetdruk". Misschien — ik ken het woord niet — is dit een verontschuldiging van den lastig kleinen druk, zoowel van de kaarten als van het straks te noemen register. In een woordenboek vond ik voor offset: spruit, uitspruitsel, stek, tegen-rekening, equivalent. [1])

De kaart is 65 × 85 centimr groot, ongerekend het register, dat er aanhangt en dat een kleine 4000 namen geeft. Ziehier de gebruiks-aanwijzing: „Gesteld men wenscht te weten waar een of andere plaats, rivier, baai of gebergte ligt, dan zoeke men die plaats in de alphabetische lijst van plaatsnamen. Achter den naam zal men getallen vinden. Men legt nu de onderste randlijst omgekeerd op de kaart, en wel zoo, dat de uiteinden vallen onder die getallen naast de kaart, die overeenkomen met het eerste getal achter den naam, die(n) men zoekt. Men vindt dan de eerste letter van dien naam op de kaart boven dat getal op de randlijst, hetwelk met het tweede getal achter den naam in de alphabetische lijst overeen komt. De twee getallen met [1] vóór het eerste getal hebben betrekking op de bijkaart Java; de cijfers met [2] op de overige bijkaarten; die zonder klein cijfertje hebben betrekking op de hoofdkaart."

---

[1]) Toen dit stukje in proef stond, ontving ik van, zooals de kranten zeggen, alleszins bevoegde zijde, de volgende verklaring van o f f s e t d r u k. „Dit is in de drukkerswereld een bekend woord; het wil nl. zeggen, dat een origineele teekcning of een zetsel langs fotografischen weg op een zinken plaat is overgebracht en dat afdrukken van deze zinken plaat zijn gemaakt. Het procédé dient alleen voor groote oplagen, die daardoor goedkooper kunnen worden gedrukt. Dat een woordenboek het woord niet verklaart, is begrijpelijk, omdat het in den regel alleen woorden verklaart waarvan men de beteekenis al weet, en weglaat de andere."

Het schijnt heel lastig, maar in de praktijk valt 't mee, althans zóódra men erin is geslaagd op de tafel plaats te vinden voor een kaart van 65 × 85; wat moeilijk is. Ziehier de schrijftafel van mijn vriend Benjamins, zooals ik haar beschreef in de N.R.Ct. van 24 Feb. 1930: „Plaats om te schrijven heeft hij nauwelijks; de enorme schrijftafel, donker van kleur en niet te tillen, van Surinaamsch hout ligtvol boeken en papieren; zoo doen ook de stoelen en de schoorsteenmantel; op de tafel werd een vierkante rijnlandsche voet uitgespaard, en in deze reservation is alles geboren wat hij aan den Gids afstond." Zoo zijn er vele schrijftafels. Met Bruins dus naar een andere kamer; maar niet op de spits-uren van ontbijt, koffie of eten; ook niet als er schoolwerk is, of de naaimachine op tafel staat.

Nu moet ik vertellen wat er op de kaart werd afgebeeld, de kaart van Nederl. Oost- en West-Indië „op een schaal van resp. 1 : 6.000.000 en 1 : 12.000.000"; dus op twee schalen. Van links naar rechts en van boven naar beneden: Batavia en omgeving 1 : 60.000. Het hart van het Minangkabausche land, 1 : 1.450.000. Willemstad op Curaçao, 1 : 60.000. Suriname, 1 : 3.000.000. Nieuw-Guinea 1 : 18.000.000. Ned. West-Indië en Suriname, 1 : 12.000.000. Benedenwindsche eilanden 1 : 1.500.000. Bovenwindsche eilanden, 1 : 600.000. Zonder titel: Ned. Oost-Indië. Deli en Tobameer, 1 : 1.450.000. Koetaradja en Sabang, 1 : 1.200.000. Mindanao (Filippijnen) met Talaud. Ter vergelijking met de kaart des Archipels: Nederland, 1 : 6.000.000. Java, 1 : 1.750.000. Soerabaja, 1 : 125.000. Semarang, 1 : 125.000. Ambonsche eilanden, 1 : 1.800.000. Banda-eilanden, 1 : 500.000. Wel een olla podrida, zooals een winkel van ongeregelde goederen geeft te zien; en zeer verschillende schalen op één kaart.

Bij zijn de kaarten wel: Suriname heeft in het Z.W. een „betwist gebied" gekregen; maar overigens is er aan de grenzen niet getornd. En op Java zijn, door de nieuwe bestuurs-indeeling (1932) „voorloopig de vervallen residentsstandplaatsen niet meer rood onderstreept".

Een bovenmatig taaie arbeid moet aan de samenstelling dezer kaart en haren „vliegensvluggen plaatsbepaler" zijn besteed. Er zijn vele goede kaarten van den Archipel en van Suriname; deze nieuwe kan allicht even goed zijn. In welke gevallen — zou ik willen vragen — is het noodig vl. vl. te weten waar in O.- of W.-Indië een plaats, een berg of rivier ligt of loopt? De Erven Tijl hebben verzuimd te zeggen welke menschen zij wilden bereiken met hun vl. vl.-kaart. De snelheids-maniakken, voor wie de aarde niet snel genoeg draait? Enkelen denken er anders over:

„Ich lobe den Müsziggang als den Vater des Idylls. Ich lobe den Müsziggang als den Schöpfer der Musik. Ich lobe den Müsziggang als den Bruder der Weisheitsfreunde.

Das Meer ist der Ort des heiligen Schweigens. Was sollten sich die Wellen zu erzählen haben? Selbst die Fischen lernten von ihnen das Schweigen, die Mönche im Kloster des Oceans.

Die Schnelligkeit ist die Feindin des Lebens. Eitel ist alle Schnelligkeit, denn sie ist die Feindin des schöpferischen Müsziggangs, sie ist die Buhlerin des Geldes und alles dessen, was käuflich ist" [1]).

„Cette folie est l'amour du travail, la passion furibonde du travail, poussée jusqu'à l'épuisement des forces vitales de l'individu et de sa progéniture" [2]). Dat is al oud, een halve eeuw. Nog veel ouder is Mattheus VI : 25—28. „Durf lui te zijn"; wie dat heeft gezegd? Prof. R. Casimir in de Lochemsche Ct. van 25 Juli 1925: „en zoo schijnbaar niets doende komt er niet alleen rust en evenwicht, maar het zaad van nieuwe gedachten kiemt." Men kan er ook G. Duhamel op nalezen, in „Scènes de la vie future" en vele zijner andere opuscula. En niet verzuimen de mooie fabel te herlezen van „La mort et le bûcheron".

We hebben snelkokers, sneldiensten, snelsoldeer, snelvuur en snelverband. Wie was 't die het heerlijke woord snelvorschers uitvond voor menschen die het Maleische schiereiland in veertien dagen doen? Was 't Kruyt of Adriani? Welk een ongenoegelijke berg proza heeft de snelheid ons gebracht — zie ook de prentjesbladzijden der kranten.

Was er behoefte aan zulk een vl. vl. kaart? Mij is de Schoolatlas van Nederlandsch Oost-Indië door W. van Gelder en C. Lekkerkerker (J. B. Wolters, Gron.), met zijn uitvoerige alfabetische lijst en gemakkelijke verwijzing, steeds voldoende geweest. Tien jaar geleden verscheen de 26ste druk. En dan Bos, de groote Bos, met (kaart 44) Suriname, Curaçao, Bonaire, Aruba, Saba, St. Eustatius, St. Martin, benevens plattegronden van Paramaribo en Willemstad. En op kaart 41 de eilanden-wereld ten W. van Zuid-Amerika. Dat is toch al iets. SN.

---

[1]) Die sterbenden Inseln. Rechenschaft einer Reise von Philipp Krämer; München, Georg Müller, 1928; p. 11, 16, 18.

[2]) Paul Lafargue. Le droit à la paresse. Brux. 1883; p. 9 en op vele andere plaatsen.

BIBLIOGRAPHIE

The Anthropometry of the American Negro, by Melville J. Herskovits. New York, Columbia University Press, 1930.

Landbouwproefstation Suriname. Handleiding voor het Landbouwonderwijs op districtsscholen. Door den Landbouwconsulent W. E. K. van Lynden, Paramaribo 1931.

Neerlandia, Maart 1932. Suriname, Groepsvergadering. — Surinaamsche brieven. (Over den toenemenden invloed van Amerika). — Boekbespreking: Onze eilanden in Nederl. West-Indië en de overige eilanden van de Caraïbische Zee, Venezuela en Columbia, door Fr. M. Realino-Uitgave van het St. Thomas College, Curaçao, 1931. (Met afbeelding van het St. Thomas College).

Idem. April 1932. Carl Richard Frowein †, door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret). — A. Ph. Samson, penningmeester van de groep Suriname. (Met portret). — Surinaamsche brieven. — Nederlandsche Tooneelspelers naar Curaçao. — Sinaasappelen en nog wat.

Tropisch Nederland, 7 Maart 1932. Monumenten in de West, door C. K. Kesler.

Kort overzicht van de Surinaamsche Geschiedenis, met vragen ter repetitie, voor de hoogste klasse der Lagere School, U.L.O. en Normaalscholen, door Theod. A. C. Comvalius, Onderwijzer te Paramaribo, zevende druk. 1932. z.p.

Levensstrijd of de Weg tot Succes, door E. L. Vervuurt, Paramaribo 1932.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkdkundige Genootschap. Maart 1932. Carel J. Brensa, West-Indië, Beschouwingen van een toerist. Uitgegeven door N.V. Algemeene Importboekhandel J. W. F. Sluyter, Amsterdam, door J. E. v. Hinte.

Het Koloniaal Weekblad, 3 Maart 1932. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in Curaçao.

Idem. 10 Maart 1932. Studie-Commissie der Vereeniging „Oost en West".

Idem. 14 Maart 1932. Jaarverslag 1931 van de Vereeniging „Oost en West".

Idem. 24 Maart 1932. Het vraagstuk der Bovenwindsche Eilanden, door B. Met naschrift van W. R. Menkman.

Idem. 7 April 1932. Zakelijke aanwijzingen voor in Nederland verblijf houdende weduwen van Indische particulieren, burgerlijke- en militaire landsdienaren bij het overlijden van haar echtgenoot.

Idem. 21 April 1932. Twee eeuwen zending. Handelt over de Evangelische Broedergemeente. (In de rubriek Uit den Verren Vreemde).

Tijdschr. Nederl. Werkloosheidsraad. 1932. Nr. 2. Suriname; steun aan werkloozen.

De Rijkseenheid. 9 Maart 1932. Suriname. Uit 's Lands Vergaderzaal. (Behandeling door de Koloniale Staten van de nieuwe pensioenregeling).

Idem. 23 Maart 1932. Creolenbrieven VIII, door Zorgvol.

Idem. 13 April 1932. Eenige grepen uit het Surinaamsch Verslag 1931, door R.

Ethnologischer Anzeiger. Band II. Heft 7. 1931 p. 294—295. Georg Friederici. Herman F. C. ten Kate †.

Tijdschrift voor Zendingswetenschap, 46ste deel, 1ste stuk. Overzicht van het Zendingswerk in Ned. Oost- en West-Indië, door Joh. Rauws.

Indologenblad, Maart 1932. Opperbestuur en Algemeen bestuur in Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao, door H. J. Wytema. (Bespreking).

De Vrijdagavond, 11 Maart 1932. Uit de geschiedenis der Ned. Isr. Gemeente in Suriname, door Ph. A. Samson. Paramaribo. (Met afbeelding).

Collection internationale de monographies linguistiques. Bibliothèque linguistique Anthropos. Tome VIII Band. Grammar notes and vocabulary of the language of the Makuchi Indians of Guiana, by the Reverend James Williams. St. Gabriel-Mödling near Vienna, Austria, 1932. With Appendix. Arawak and Carib tribes of north Equatorial South America. (Handelt over het werk van wijlen William Curtis Farabee, die in 1913/14 van de Rio Branco naar de Koetari reisde en vervolgens deze en de Corantijn afzakte).

Vrij Nederland. 4 Maart en 8 April 1932. De Nederlandsche kolonie Suriname. Het bevolkingsvraagstuk III en IV.

„*Petrus Donders*". Maart 1932. Van maand tot maand, door A. Nederveen. — Uit vervlogen dagen, door A. de Groot. — Vijf en zeventig jaren in Suriname. 1856—19 Nov. 1931.

Ons Suriname. Februari 1932. Kerk, Vrede, Zending, door P. M. Legêne. Medische nood in Suriname.

Idem. Maart 1932. 1732—1932. — Twee honderd jaren zending der Herrnhutter Broedergemeente. — Auf der Hut des Herrn, door Dr. G. Baudert. — Wat kunnen wij doen om de Zending te helpen?

Idem. April 1932. Het verwaarloosde kind is Suriname (met ill.). — Uit het verslag van de Saronkringen in Suriname.

La Quinzaine Coloniale, 13 Maart 1932. M. Gratien Candaec et la problème de la banane aux Antilles, door J. R.

Geneeskundig Tijdschr. voor Ned.-Indië. 15 Maart 1932. Over quartana-nephritis en haar beteekenis in Suriname, door J. A. P. Hille Ris Lambers.

Kon. Akademie van Wetenschappen. Proceedings. Vol. 35 (1932), No. 2. The Seroe di Cueba limestone from Curaçao, by M. G. Rutten and L. W. J. Vermunt (with plates).

Bijblad op het Geneeskundig Tijdschrift voor Ned.-Indië. No. 1. Maart 1932. Dr. Jacobus Bontius, door L. S. A. M. von Römer (met afbn.).

Die Niederlande und ihr Kolonialreich, door Prof. L. van Vuuren. A. Oosthoek, Utrecht, 1932.

Medische nood! Orgaan van de Vereeniging Simavi. Jaargang 1932. No. 1. De geesels van het Oosten. Framboesia tropica, door Dr. G. Royer. (Met afbeeldingen van lijders). — Medische nood in Suriname.

Jonathas Serrano. Historica de Brasil. Com a collaboração da Professora Maria Junqueira Schmidt e da Senhorinha Helena Saboia de Medeiros. (191 illustrações e mappas). F. Briguet & Cie. Editores. Rio de Janeiro, 1931.

Verslag van Bestuur en Staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao 1931. II. Suriname.

Albert Helman. De Stille Plantage. Rotterdam, 1932, Nijgh & van Ditmar N.V. 2e druk.

Van Boschnegers en Roodhuiden, door P. M. Legêne. J. N. Voorhoeve. Den Haag. [1932]. Geïllustreerd.

Algemeen Landbouw weekblad voor Ned. Indië. 5 Maart 1932. Hoe aan koffieboonen een fijneren geur en smaak te geven.

Revue d'Histoire des Colonies. Jan.-Févr. 1932. War and trade in the West-Indies, 1739—1748, par R. Pares.

Lichtstralen op den Akker der Wereld. 38e jaar (1932), afl. 3—4. Wie is Uw naaste? Een vraag aan Protestantsch Nederland, door P. M. Legêne, oud-zendeling onder de Britsch-Indiërs in Suriname (met platen).

De Indische Mercuur. 2 Maart 1932. Suriname in dezen crisis-tijd (Ontleend aan het Alg. Hdbl.).

Idem. 13 April. Verslag omtrent den stand der cultures in Suriname gedurende het vierde kwartaal 1931, door Prof. Dr. G. Stahel.

Koloniaal Missie Tijdschrift. 15 April 1932. Barber, de oudste buitenparochie van Curaçao 1832. 1932, door P. A. Euwens, O. P.

Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van de Kon. Vereeniging Koloniaal Instituut. No. 68, 1932. De Surinaamsche sinaasappel als zomervrucht op de Nederlandsche markt, door K. van der Veer.

Tijdschrift voor Armwezen, 9 April 1932. Voor het Surinaamsche kind, door Mr. M. de Niet.

HET EINDE VAN EEN DYNASTIE. — DE DOOD VAN JANKOSOE

DOOR

L. JUNKER

Rond den grangadopaw, de plaats waar de voorouders worden aangeroepen, waar men hen smeekt, hun offert en dank zegt zat eene groote menigte, die aandachtig luisterde naar het gebed van den ouden man, nauwelijks verstaanbare woorden; de prevelende zingzang werd slechts nu en dan verbroken wanneer met stemverheffing de naam van een der heiligen van den stam werd uitgesproken. De vergadering bestond uitsluitend uit mannen, die, het lichaam geheel gehuld in de grankrosi, de veelkleurige omslagdoek, die alleen om te pronken en bij plechtige gelegenheden wordt gedragen, op lage bankjes gehurkt zaten, met gebogen hoofden naar den grond starend. Zij waren op het door de apinti uitgezonden, bijna ongeloofelijk bericht dat de granman was overleden met de grootste haast naar den Pikien Rio gesneld Thans waren de mannen bij de offerplaats bij elkaar gekomen teneinde de bemiddeling der voorouders bij den oppersten god, den grangado in te roepen. Weldra zoude de oude man, die als priester optrad, den doode doen opnemen om hem de vraag naar de doodsoorzaak te stellen. Booze geesten waren erop uit bezit van den doode te nemen en invloed op het antwoord van Jankosoe uit te oefenen. Zij zouden trachten hem te verleiden een onschuldige als moordenaar aan te wijzen. Dit moest worden voorkomen, de voorouders moesten behulpzaam zijn, daarom werd voor ieder groot man uit het verleden een glaasje rum geplengd, de geheele vergadering versterkte hierbij de smeekbede van den priester door handengeklap en het

luid uitroepen van gran tangi o-o-o, heb medelijden, verhoor ons. Nadat de litanie na oneindig veel strophen was geeindigd stond men op het voorbeeld van den ouderen priester op, stilzwijgend liep men naar de loods toe waarin het lijk, geheel in witte lakens gewikkeld en op een breede plank gesjord, op de baar was gelegd.

Toen de mannen zich in beweging zetten begon in alle richtingen een oorverdoovend geraas van alle beschikbare trommen. Wild, verward door elkaar roffelden dezen, een spektakel veroorzakend dat helsch moest zijn, daar hierdoor de booze geesten op de vlucht werden geslagen. Bij de in- en uitgangen van het dorp, waar in alle haast de fetischen versterkt waren geworden, klonken geweerschoten. Als bij tooverslag werd het doodstil toen de mannen op eenigen afstand van de doodenhut halt maakten. Twee mannen liepen door naar de hut toe terwijl een andere man zich rechts en nog een ander zich links afzonderde. Ieder dezer mannen brak een twijgje van ter plaatse groeiende heesters af en zij begaven zich daarmede naar den ouden priester, die geheel alleen hen in het midden van den afstand tusschen de menigte en de doodenhut afwachtte. Hetgeen daar gefluisterd werd kon niemand verstaan, het waren slechts enkele woorden, die de priester, naar de mondbewegingen te oordeelen, sprak; de beide mannen gaven niet het geringste teeken dat ze begrepen hadden, zij liepen stilzwijgend met strakke gezichten naar hun tevoren ingenomen plaatsen terug en legden aldaar aangekomen, de afgebroken takjes met bladeren voor zich neer op den grond [1]).

[1]) Een der twijgen is de gadowiwiri, de andere is uit den booze. Heeft de doode op een der hem gestelde vragen bevestigend geantwoord, hetgeen geschiedt door eene hoofdbeweging van den voorsten drager, dan noodigt de ondervrager den doode uit, zijne bewering te bevestigen door naar een der op den grond neergelegde twijgjes toe te loopen. Loopen de dragers, verondersteld wordt, dat de doode hen geleidt, naar de gadowiwiri toe, dan is het bewijs geleverd dat hij de waarheid heeft gesproken.

In het tegenovergestelde geval brengt men den doode naar de hut terug. Booze geesten hebben bezit van hem genomen. Opnieuw beginnen de godsdienstoefeningen ten einde gedaan te krijgen, dat de booze invloeden tot wijken worden gebracht. Soms wordt de ondervraging

Foto Augusta Curiel

In het midden met den steek op Jankosoe. Rechts van hem Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm, toenmaals Gouvernements-Secretaris, links van Jankosoe de heer L. Junker, Boschopzichter, de schrijver van het artikel.

De priester geeft een teeken met zijn hoofd, de twee mannen in de hut nemen de plank met het lijk erop op hunne hoofden en loopen ermede naar den ouden man. Deze verwijt in de eerste plaats aan den doode dat hij door zijne familie en den stam te verlaten dezen ten zeerste teleur gesteld heeft. Daarna worden talrijke vragen gesteld, dorpen worden genoemd, zijne tegenstanders worden opgesomd en tenslotte vraagt de oude kapitein: „Heeft de Bosman Koenoe U gedood?" Op al de andere vragen schudden de dragers ontkennend met het hoofd, op de laatste vraag echter knikken zij bevestigend.

Op de uitnoodiging hem te bewijzen dat de doode de waarheid heeft gesproken loopen de dragers recht op de godowiwiri toe.

***

Hiermede begint de geschiedenis, met den Bosman Koenoe.

Daar de lezer in de eerste plaats weten moet wat Koenoe is zal hiervan eene beknopte uiteenzetting worden gegeven.

Koenoe is het begrip van een macht, die op geheimzinnige wijze aangedaan onrecht, dat den dood van degene wien het is aangedaan tengevolge heeft, op den veroorzaker daarvan wreekt. Telkens en telkens leedverwekkend doodt de Koenoe met verfijnde wreedheid een na den ander de familieleden van den schuldige en spaart hem zelf tot het laatste. De macht kiest een persoon tot drager. Alle wenschen, die deze drager van den Koenoe uit, moeten vervuld worden. Een voorbeeld moge het laatste illustreeren. Jankosoe werd in 1923 en 1924 her-

---

gedurende drie à vier dagen voortgezet. Meestal voldoet de doode bij latere gelegenheden aan den eisch. Geschiedt dit niet, dan wordt hij eenvoudig als onbetrouwbaar begraven.

Bij de Saramaccaners die het Koenoebegrip huldigen wordt de doodsoorzaak bijna uitsluitend aan deze macht toegeschreven. Bij de Aucaners met hun begrip van den Grantata, en waar altijd wisi wordt aangenomen, zijn de handelingen zoowel als de gevolgen hiervan veel ingewikkelder.

haaldelijk naar Paramaribo opgeroepen, doch gaf aan geen dezer oproepingen van den Gouverneur van Suriname gehoor. De drager van den Bosman Koenoe, de Kapitein Abree, had aan Jankosoe doen weten dat de vloek niet wilde hebben dat de granman zijn gebied zou verlaten. Te Paramaribo werd het niet verschijnen van Jankosoe als onwil, als verzet opgevat. Vastgeklonken in de boeien van de instellingen en opvattingen van zijnen stam kon hij echter niet anders handelen. Toen eenmaal de rivier door militairen was afgezet liet zich de Koenoe tegen betaling vermurwen, stond hij den Granman vrijheid van handelen toe. De vloek of wreker ontstaat dikwijls om de onbeduidendste gebeurtenissen. In het jaar 1924 bevond zich schrijver dezes op het dorp Goejaba. Twee vrouwen kregen hevige ruzie om een geringe hoeveelheid paddi. De eene beweerde dat de paddi in haar kostgrond gestolen was, de andere ontkende ten stelligste. Toen de eene vrouw niettemin volhield dat de rijst gestolen was ontstak de andere dermate in woede dat zij uitriep: „Ik zal je bewijzen dat ik niet gestolen heb, ik zal Koenoe voor je worden". Met deze woorden dronk de vrouw eene kalebas water dat uit bittere cassave was geperst en binnen een uur was zij een lijk.

***

In het jaar 1835 werd het Grootopperhoofd der Saramaccaners Koffie Bosman naar den militairen post Gelderland ontboden teneinde zich tegenover het bestuur der Kolonie te verantwoorden omtrent het niet willen uitleveren van een paar slaven die aan hunne meesters waren ontvlucht en bij den Clan der Domini negers een toevlucht hadden gevonden.

Koffie Bosman behoorde tot den onderstam der Nassynegers en leefde met eene vrouw uit den onderstam der Matjaunegers, Jaja genaamd. Zij was eene zeer heerschzuchtige vrouw; zij had zich voorgenomen haar clan aan de waardigheid van granman te helpen, Met Koffie had zij een zoon verwekt, Witiwojo, die het Grootopperhoofd op de reis naar den post Gelderland vergezelde.

Met behulp van een geest, welke een bacovenboom van buitengewone afmetingen die eenzaam in het bosch was gegroeid, had bewoond, prepareerde Jaja Witiwojo tot aanstaanden granman. Koffie Bosman werd te Gelderland afgezet als Groot opperhoofd. Witiwojo deelde aan de afgezanten van den Gouverneur mede dat hij de eenige rechthebbende en de geschiktste boschneger was. die in aanmerking voor granman kon komen. Hij werd dan ook aangesteld en daarmede werd een ernstige inbreuk op de rechten der boschnegers gemaakt.

Voor het hiervoren vermelde is gebruik gemaakt van de mondelinge overlevering der boschnegers. Opgemerkt moet worden dat Witiwojo als zoon van den ontzetten granman naar de instelling van het moederrecht niet als opvolger in aanmerking kon komen.

Het is echter zeer waarschijnlijk dat destijds van een opvolging in de vrouwelijke lijn nog geen sprake is geweest. Onder den invloed van den posthouder, die in het gebied der boschnegers metterwoon gevestigd is geweest, werd de hand gehouden aan de bepalingen van het vredesverdrag. Daar was bepaald dat bij overlijden van een Grootopperhoofd, de opperhoofden zouden vergaderen en uit hun midden een nieuwen granman zouden kiezen. Blijkbaar is Koffie Bosman door handhaving der overeenkomst Grootopperhoofd geworden. Zijn voorganger Johannes Arabi had immers twee zusters, hare zonen werden echter nooit, als pretendenten genoemd.

Vatten we den draad der overlevering weder op, dan komen we in de eerste plaats te weten dat de levende Koffie voor Jaja en haren aanhang een doorn in het oog was. In hun hart beschouwden de boschnegers den hun opgedrongen granman niet als Grootopperhoofd. Naar hunne opvatting kon slechts de dood de loopbaan van een granman doen eindigen. De haar dienstbare geest werd daarom weder te hulp geroepen om Koffie Bosman uit den weg te ruimen. Omtrent de uitvoering van den moord doen verschillende lezingen de ronde. Bij dergelijke handelingen wordt steeds zorg gedragen dat de uitvoering aan eene bovenzinnelijke macht te beurt valt.

Wordt een boschneger door een ander met een wapen vermoord, of wordt een boschneger door een vallenden boom gedood of komt hij op andere wijze accidenteel om het leven dan levert dit voor de gemeenschap een groot magisch gevaar op. De geest, jorka, van den verslagene is niet te verzoenen. Daarom wordt hij op de plaats des onheils, waar de doode met den grootst mogelijken spoed begraven wordt, met nauwkeurige inachtneming van zeer ingewikkelde ceremoniën opgesloten. Plaatsen, waar door adepten der obia [1]) begraven boschnegers liggen, worden nooit meer betreden. Toen Koffie Bosman na zijn overlijden werd opgenomen en ondervraagd gaf hij [2]) als doodsoorzaak het verdriet op, dat hem door Witiwojo en diens clan was bezorgd geworden. Als noodzakelijk gevolg ontstond door deze uitspraak een Koenoe. Deze droeg echter geen strikt persoonlijk karakter doch werd geformuleerd als Koenoe voor ieder granman die tot den clan van Witiwojo behoort.

De geheimzinnige macht deed zich reeds gedurende het leven van Witiwojo geducht gevoelen. Als zijn opvolger wees de overleden Witiwojo den zoon van een van zijne zusters, Jankosoe aan. Deze was echter toen nog te jong om benoemd te kunnen worden.

Voor een korten tijd voerde een oude man uit den clan van Johannes Arabi het beheer over den stam. Hij overleed aan ouderdomszwakte, de eenige natuurlijke doodsoorzaak die de boschnegers kennen. Zijn dood gaf daarom tot geen complicaties aanleiding. Bona, zoo heette deze

[1]) Obia is de bescherming tegen booze invloeden, dus juist het tegenovergestelde van wisi, waarmede het begrip dikwijls verwisseld wordt. In ons geval is obia het toovermiddel dat den Jorka in bedwang houdt, hem belet de plaats te verlaten om te moorden. Onder Wisi verstaat men in het algemeen de schade, die door middel van tooverij, den medemensch aan gezondheid en leven wordt toegebracht.

[2]) Voor de boschnegers blijft een doode bezield. Zelfs onderdeelen van het lichaam die niet begraven worden behouden hun persoonlijk karakter, Daarom knipt men van den in den vreemde overleden boschneger wat haren van het hoofd, den nagel van den rechter duim en van den rechter groote teen af en zendt dezen naar zijn geboorteland. Aldaar worden deze overblijfselen in eene miniatuur grafkist geborgen. Deze wordt op dezelfde wijze opgenomen en ondervraagd als dit bij een pas overleden boschneger het geval is.

oude granman is christen geweest; het is niet onmogelijk, dat de zwarte diplomaten van de Pikienrio hem hebben geprotegeerd om aan hun candidaat een betere kans te verschaffen. Na den dood van Bona gebeurde echter iets geheel onverwachts. Een zoon van Witiwojo, dien deze bij eene vrouw uit den clan der Kardosonegers had verwekt, ursurpeerde den granmanstoel.

Deze, Akrosoe, beriep zich op den dood van zijn vader, die zijn vader had opgevolgd en maakte buitendien als nakomeling van Tata Wili, den boschneger die, tegen den zin der Matjaunegers in, aan den stam den vrede met de blanken had bezorgd, rechten geldend.

Jankosoe was intusschen meerderjarig geworden. De leden van zijn clan besloten daarom voor hem vrije baan te maken door Akrosoe uit den weg te ruimen. Het geen de overlevering omtrent het doen verdwijnen van Akrosoe vermeldt, werpt een dermate scherp licht op de mentaliteit en de opvattingen der negers dat niet nagelaten kan worden hiervan melding te maken. Hiervoren werd in een noot uitgelegd dat de boschnegers onderdeelen van het lichaam van een overledene nog als bezield door de geheele persoon beschouwen. Dit moet voor hetgeen hier volgt tot verklaring dienen.

Akrosoe had tot woonplaats Kapoa gekozen, een plaats die stroomafwaarts van de groote vallen van de Surinamerivier is gelegen. Dit was de negers van den Pikienrio een doorn in het oog. Niet alleen dat het contact met de blanken hierdoor te nauw was geworden, het was ook moeilijk ongemerkt bij Akrosoe te komen.

Een oude tio, oom van Jankosoe, deed het voorstel Akrosoe door een jorka, dat is de geest van een overledene, te doen dooden. Te Dangogo stond een lijk reeds meer dan tien dagen boven den grond. In kalebassen ving men het vocht dat van het cadaver neerdruppelde op. Onder het uitspreken van verwenschingen aan het adres van Akrosoe stortte een toovenaar het vocht in de Pikienrio. Hij gelastte daarbij den jorka de rivier af te zwemmen, te Kapoa aan den wal te gaan en Akrosoe te dooden. Akrosoe had de gewoonte in de schaduw van een

grooten boom op een rots in de rivier zijn middagrust te nemen. Hier vond men hem tegen den avond van zekeren dag dood op zijn stoel zittende.

Op de vergaderingen, die na het overlijden van Akrosoe gehouden werden drongen de Matjaunegers met kracht er op aan dat het bevel van een doode, van Witiwojo, moest worden uitgevoerd wilde men groot onheil voor den stam voorkomen. Jankosoe werd als grootopperhoofd aangewezen en hij reisde in gezelschap van een aantal hoofden naar Paramaribo om door het Gouvernement benoemd te worden. Dit had plaats in September 1898. De toenmalige gouvernements secretaris Mr. Dr. C. F. Schoch was niet zeer ervan overtuigd dat Jankosoe wel de rechtmatige opvolger van het overleden grootopperhoofd zoude zijn. Deze hoofdambtenaar, die het opper-toezicht op de boschnegers voerde, eischte het vertoon van den stok, het teeken dat door het gouvernement aan ieder hoofd bij benoeming wordt verstrekt.

Nu was Leiden is last. Aan Witiwojo was geen stok uitgereikt geworden. De Kardosonegers zouden in geen geval den fripau, den vredesstok, van Tata Wili afgeven. Doch de negers zouden geene diplomaten zijn geweest wanneer zij geen raad hadden geweten. Aan den Gouvernementssecretaris werd medegedeeld dat men het niet noodig had geacht den stok mede naar Paramaribo te nemen, doch dat deze gehaald zoude worden. Met het oog hierop werd de benoeming van Jankosoe voorloopig uitgesteld.

Twee hoofden uit de Pikien Rio reisden van Paramaribo af naar de Boven Suriname en wel tot aan het christendorp Aurora. Hier werd door den ouden Kapitein Nicodemus de aan Johannes Arabi uitgegeven stok bewaard. Deze draagt als inscriptie onder meer het jaartal 1761. Aan Nicodemus werd medegedeeld dat de Gouverneur gaarne den ouden stok der Awananegers zoude willen zien en men noodigde hem uit, met den stok mede naar Paramaribo te reizen. Nicodemus koesterde niet het minste verdacht en vergezelde onder medeneming van den fripau de beide hoofden. Onder toepassing van welke

streken verder werd gehandeld kan niet worden medegedeeld. Een feit is echter dat Jankosoe op 25 September 1898 tot Grootopperhoofd der Saramaccaners werd benoemd.

Wel kan worden gezegd dat het bedrog later is uitgekomen; de nakomelingen van de beide zusters van Arabi hebben schrijver dezes herhaaldelijk erover gesproken.

* * *

Jankosoe heeft gedurende zijn leven zwaar voor de heerschzucht van zijne stammoeder Jaja moeten boeten. Het noodlot heeft hem verschrikkelijk bezocht. Gedurende de meer dan dertigjarige regeering heeft het brein van dezen primitieve schokken moeten doorstaan die voor menigeen met hooger ontwikkeling reeds lang noodlottig zouden zijn geweest.

Een voor een rukte de mededoogelooze macht van den Koenoe de mannelijke familieleden weg en toen dezen waren uitgeroeid strekte zij de hand uit naar de dochters die niet tot de familie van Jankosoe kunnen worden gerekend.

Sedert zijn optreden als granman heeft op hem de vreeselijke druk van een voortdurend angstgevoel gerust. Op zijn reizen naar Paramaribo deed hij nooit de dorpen van zijne onderhoorigen aan. Slechts door familieleden bewoonde plaatsen werden bezocht en daar werd zoo noodig nachtverblijf genomen. Overal dreigde gevaar. De voorbereidingen tot een reis duurden soms weken; de voorouders werden om bescherming gesmeekt, de Koenoe moest worden geraadpleegd, nieuwe obias moesten worden vervaardigd. Niettegenstaande alle veiligheidsmaatregelen week voor den granman het gevaar geen oogenblik.

Zijn jongste dochter, aan wie Eilerts de Haan bij de geboorte den naam van Wilhelmina heeft gegeven, schijnt thans als slachtoffer gevallen te zijn. Na het ingewonnen bericht van een clangenoot van Jankosoe, keerde de granman van een ziekenbezoek aan deze doch-

ter gebracht uit de Granrio terug. De toestand waarin hij zijn lievelingskind zag verkeeren heeft Jankosoe zeker het besluit doen nemen aan den Koenoe paal en perk te stellen, naar het fleschje te grijpen wiens inhoud hem rust en misschien aan zijne dochter de gezondheid kon teruggeven.

Vergift nemen teneinde voor een ander Koenoe te worden is bij de Matjaunegers een oud gebruik. Meestal wordt het toegepast bij liefdesgeschiedenissen wanneer een verleider trots herhaalde vermaningen van eene vrouw die een ander toebehoort niet wil afzien. Het vergift, dat altijd ter beschikking is, heeft eene uiterst snelle uitwerking, de dood treedt onmiddellijk na het innemen in.

***

De hiervoren ontworpen schets moet als een volkenkundig fragment beschouwd worden.

De schrijver vertoefde in het noordelijke gedeelte van het boschnegergebied toen hem het bericht van het overlijden van Jankosoe bereikte. De dood van den granman met wien steller gedurende achttien jaren dikwijls, op aangename en onaangename wijze, in contact is geweest moet als directe aanleiding voor het schrijven der schets beschouwd worden.

In eene latere schets, die den naam „De Staat in den staat" zal dragen, zal Jankosoe meer als politieke figuur op den voorgrond treden.

Boven Suriname, 14 Januari 1932.

ESSEQUIBOSCHE CORRESPONDENTIE

DOOR

W. R. MENKMAN

J. A. J. de Villiers, die bij het samenstellen van zijn werk over Storm van 's Gravesande [1]) gebruik heeft gemaakt van de Colonial Office Transmissions in het Public Record Office te Londen, noemt als laatsten van Storm's brieven aan zijn principalen in Zeeland dien van 24 September 1772.

Er bevindt zich echter in het Algemeen Rijksarchief een latere missive van den Directeur-Generaal en wel onder de bij de vergadering der X ingekomen stukken (archief West-Indische Compagnie no. 252). De bundel in kwestie draagt het origineele opschrift: No. 5 Brieven en Papieren van St. Eustatius en St. Martin aan de Vergadering van Thienen, beginnende den 30 January 1769 en Eyndigende den 27 April 1778. Die opschriften der tot boeken ingebonden ingekomen stukken geven wel meer een niet geheel volledige omschrijving van den inhoud; in den index vóór in dezen bepaalden bundel wordt medegedeeld dat voortaan de uit Essequibo en Demerary ingekomen stukken wederom in afzonderlijke „quohieren" zullen worden „geinsereert", evenals vóór het jaar 1750 gewoonte was geweest, maar dat die uit Suriname ontvangen — uit hoofde van het geringe aantal — in de Statiaansche kohieren een plaats zullen blijven vinden. Inderdaad, Suriname was geen Compagnie's kolonie en van daar was geen omvangrijke of belangrijke correspondentie te verwachten.

Als bijdrage tot de kennis der trieste geschiedenis van

[1]) Storm van 's-Gravesande. Zijn werk en zijn leven. Uit zijn brieven opgebouwd. Linschoten Vereeniging 1920.

het Westindische beleid in de tweede helft der XVIIIe eeuw moge hier het een en ander worden medegedeeld uit de Essequibosche stukken, in den hooger bedoelden bundel te vinden.

In de allereerste plaats volgt hieronder — als aanvulling op de Villiers' werk — de brief van den Directeur-Generaal, gedagteekend Rio Essequibo den 18 December 1772; deze brief is niet geadresseerd, maar na de ontvangst voorzien van de aanteekening: aan de Kamer Zeeland. De onderteekening is door Storm zelf gesteld, de brief echter is door een ander geschreven. Wat den inhoud betreft, deze is geheel in den ons uit de Villiers' uittreksels zoowel bekenden stijl.

Edel Groot Achtbaare Heeren,

Met het arrivement van het schip vrijheyd Capteyn Jan van Haerst Eyndelijk mijne zoo lang versogte en gewenschte Demissie bekomen hebbende, zoo denke mijne onvermijdelijke pligt te weesen UEGA mijne hartgrondige Dankbaarheyd te betuygen voor alle de gunsten en weldaden van UEGA in mijn vijff en dartig Jaerige diensten genooten.

In zoo langduurige dienst kan het niet anders weesen of ik hebbe wel in deene of ander opsigten misvattingen gehad en gedwaalt, want humanum est Errare en Nemo sine vitiis Optimus ille qui minimes urgetur maar noyt is het met een quade intentie geschied. Ik heb altoos zoo veel in mijn vermoogen is geweest het waere interest en voordeel van de Compagnie tot mijn standvastig oogmerk gehad met agteruytstelling van alle Eygen of particuliere interest, daar in gemanqueert mogt hebben verzoek ik nogmaels ootmoedig excus van UEGA, zoo als reets in mijn voorgaande gedaan hebbe.

Het laetste jaer van mijn dienst is wel een fatael Jaer voor mij geweest. Eerst het ongeluk van UEA misnoegen te moeten ondervinden maar wel voornaamentlijk den haggelijke toestand van de Colonie door den opstand der slaaven aan d'oost Zeekant weynig daar nae aan de westzeekant en deese bijnae gedempt weederom op de Plan-

tagie het Princehoff van de weduwe Christiaanse, hebben wij bij de drie maanden nagt en dag in onrust gebragt weynig nagten of hebbe twee a drie reyse uyt het bed moeten opstaen om de berigten te leezen en te beandwoorden en de noodige ordres stellen. Het welk mij reets onpasselijk zoo afgemat heeft dat geene der vergaaderingen over de gevangenen hebbe konnen bijwoonen.

Van deese fataele gevallen heb ik d'Eer gehad sijne Doorlugtige Hoogheyt en UEGA omstandig verslag te doen met de scheepen d'Eensgesintheyt Capt Maarten van Lou & de Juffrouw Elisabeth Capt I. van Bennegom welke laetste door een swaer lek verpligt is geweest weeder binnen te loopen en te Lossen zijnde nu dit schrijven nog niet vertrokken & over Barbados.

Het is er nog verre van daen Ed. Gr. Achtbaare Heeren dat deese saeken tot een goed Eynde en tot stilstand gebragt zijn Edog dewijl volstrekt voorgenoomen hebben mij met geene saeken buyte mijne particuliere affairens direct of indirect te bemoeyen Except alleen desgevergt zijnde wanneer mij nooyt soude onttrekken zoo zal ik mij over die saeken niet uytbreyden maar sulx aan mijn successeur overlaeten.

Ik hebbe ten eerste aan den Heer Directeur Generaal overgegeeven alle de slaeven van UEGA in mijn dienst zijnde de Plantagies Ambachtsvolk Fort Pakhuys kruydmagazijn gereedschappen &c. &c. met een woord niets uytgesondert het venducomptoir heb ik sijn W.E.G. ook immediaet aangebooden 't welk aangenomen zijnde meede van afgestapt ben.

Zeedert mijne laetst overgesonden rekening der $1^1/_2$ pcent kerk en armegelden geene venduen geweest zijnde als nu kortelings die van Capt. Stap welke in deese haggelijke omstandigheden niet voor mijn Rekening hebben willen neemen sal die reekening gauw geslooten konnen worden.

Die van de Comp. Hoofd gelden is in het Recognitieboek hebbende daar van niets onder mij, en van de Colonie ongelden hope den 7de December aanstaande in den Raed in te leveren zijnde omtrent neegen hondert guldens

in cas maar wel vier a vijff duysend guldens te goed aan differente gaende de betaaling voor al nu seer traag.

Weegens Demerary hebbe mij noyt met die onfang bemoeyt en altoos het werk van de Commandeurs in der tijd geweest.

Ik ben voorneemens als de HEERE behaegt over een week twee a drie naar Demerary te vertrekken en als een goedertierende God mij geliefft in een maetige staet van gesondheyt te stellen (waar mij echter niet meede durf vleyen) hoop ik aanstaende somer d'Eer te sullen hebben UEGA mondeling van mijn Eerbied en dankbaarheyt te verseekeren.

Deese willende besluiten vinde mij vereert met UEGA seer geEerde van den 7de September laetstleeden aangebragt per het schip de Phoenix Capt. W. P. Nap deselve is in het hier voor gemelde reets genoegsaam beantwoord. Ik heb niet alleen geensints gehaesiteert alles op behoorlijke inventarissen aan mijn successeur over te geeven, maar sulx ten alderspoedigste gedaen eer d'Eer had eenige beveelen van UEGA te ontfangen selver het venducomptoir en mijne huysslaaven, welke laetste het eenigste was dat de vrijheyd genoomen hadde UEGA te versoeken om te moogen behouden zoo als wijlen de Heer Spoors van UEGA had geobtineert. Maer de Heer Trotz mij seggende positief bevel had van UEGA deselve op te eyschen hebbe deselve illico naer zijn W.E.G. huys gesonden.

Niets verder UEGA attentie waerdig te melden hebbende besluyte deese met verzeekering ik altoos met alle mogelijke Eerbied en hoogagting zal zijn

Edele Groot Achtbaare Heeren
UEGA alderonderdanigste & Gehoorsaamste Dienaar
L. STORM VAN 'S GRAVESANDE

Van den opstand op de plantage het Princenhoff spreken nog eenige andere stukken in denzelfden bundel. De eigenares was vermoord, een timmerman en twee andere blanken doodelijk gewond. Door creoolslaven der Compagnie was de plantage weder in bezit genomen, zonder

dat tegenstand was ondervonden; er waren alleen wapenen ontvreemd. Slecht van garnizoen voorzien als de kolonie was, terwijl er van de gewapende burgerij niet veel te verwachten viel, rekende het Bestuur bij oproerigheden als deze vooral op de indianen als bondgenooten en op de getrouwe compagniesslaven. In dit geval echter — drie uitbarstingen kort na elkander — had men om hulp geschreven naar Berbice, naar Suriname en naar St. Eustatius.

In een copiebrief van Directeur-Generaal en Raden dd. 6 October 1772 kan men, naar aanleiding van het geval op de plantages van P. C. Hooft, nog eens de klacht herhaald vinden van te weinig „militie" en over het gehalte der manschappen. Teekenend is de opmerking dat er onder de militairen verscheidene zijn „die vrij ligter zijn als de geweeren waarmede zij zich defendeeren moeten". Ook uit andere bronnen is bekend dat Bewindhebberen zich door de „zielverkoopers" nogal eens ouden van dagen, invaliden en jeugdige knapen zagen geleverd, in plaats van voor den dienst geschikte manschappen. En dat in de XVIIe en XVIIIe eeuw ook op de schepen, welke lange en gevaarlijke reizen ondernamen, vele jongens dienden is mede geen nieuws; trouwens nog in 1826 voer een walvischvaarder van Harlingen naar de Poolstreken uit, onder welks equipage zich eenige jongmaatjes van 9—12 jaar bevonden [1]), wat in onze dagen — gelukkig — ondenkbaar zou zijn.

Op 25 September 1772 meldden Storm en Raden welke voorloopige beschikkingen zij genomen hadden op het request van G. H. Trotz en anderen, die een doorgraving wilden tot stand brengen van de Essequibo naar de Demerary rivier en ook in eenige andere stukken wordt over dit geprojecteerde kanaal gesproken (zie ook Netcher).

Trotz was de man, zooals bekend is, die op het einde van 1772 Storm als Directeur-Generaal opvolgde. Van den nieuwen bewindsman is in het dosier der X een ori-

---

[1]) Neptunus Sept. 1930 e.v.

gineele brief aanwezig van 6 Januari 1773, dus van kort na de bestuursoverdracht. Hij begint met te vertellen „in „wat voor een disperaete toestand de Compagnies zaaken „hier zijn". Alle gebouwen verkeeren in slechten staat van onderhoud en er zal veel nieuw moeten worden gebouwd; de materialen echter ontbreken en de werkkrachten zullen aan de Compagniesplantages moeten worden onttrokken. Nu, dusdanige klachten had Storm in zijn veeljarige correspondentie ook vaak genoeg geuit, zonder succes evenwel.

Enkele passages echter uit Trotz's schrijven zouden kunnen worden opgevat als hatelijkheden aan het adres van zijn voorganger. Zoo schrijft hij dat de oud-gouverneur — Storm dus — naar men zegt eigenaar is van één derde van het Forteiland en wel juist van dat gedeelte dat het meest geschikt is voor den bouw van huizen voor de Compagnie. Nergens, zegt Trotz, heeft men een stukje land voor de Compagnie overgehouden „of enig voor uyt„sigt gehad". De uit Berbice gekomen hulptroepen heeft hij niet tijdig durven terugsturen, met het oog op de geringe waarde en de zeer beperkte getalsterkte van het eigen garnizoen. „Ons eygen volkje" — schrijft Trotz — „is in een smertelijke toestand, gelijk alle Compagnies„zaaken sonder order of discipline". Ook de secretarie heeft hij „in droevige situatie bevonden"; de zaken worden niet afgedaan en de assistenten komen of blijven weg, naar hun goeddunkt. Trotz heeft hierop nu orde gesteld en een instructie opgemaakt, waarop hij n.b. de approbatie van de Heeren in Holland vraagt.

Gegeven de groote afstanden en de gebrekkige verkeersmiddelen, de onvoldoende regeling en de weinig deugdelijke leiding van uit het moederland, konden de gouverneurs der koloniën gemakkelijk als despootje optreden; officieel echter was hun zelfstandigheid niet groot. Dit is een der redenen waarom de Westindische correspondentie van die dagen zoo vaak loopt over futiliteiten. Maar het ergste was wel dat de overzeesche gewesten zooveel uit het moederland moesten betrekken — personeel en materieel — en dat de voorziening zoo slecht was.

Niet alleen door de laksheid en de onverschilligheid van de Heeren in Patria — door hun gebrek aan „efficiency" — maar niet in de laatste plaats omdat de Compagnie er maar al te vaak financieel slecht voorstond.

Trotz zou wel zelf aan het bouwen kunnen gaan, want goede baksteen werd in de kolonie zelf geproduceerd, maar hij durft op eigen verantwoording geen *f* 30.— per 1000 steenen te besteden; bovendien heeft hij geen metselaars baas, die hem uit Holland zal moeten worden toegezonden.

Verder vraagt hij instructies in zake kwesties over de huisslaven. De nieuwe Commandeur van Demerary — Paulus van Schuylenburg — moet het hem competeerende aantal roeiers en huisbedienden hebben en de afgetreden Commandeur a.i. — Machiel Looff — die nu weder Assistent is geworden — is niet maar zoo direct bereid de hem in die laatste functie niet toekomende slaven af te staan; wèl een kwestie om aan de Heeren in Holland ter beslissing voor te leggen. Er zat echter achter deze aangelegenheid een principe en wat Trotz daarover zegt is zeker van belang. Aan de Compagnies „bediendens" werden slaven toebedeeld voor huiselijke diensten en deze practijk gaf aanleiding tot „klachten en troubles". Nieuw aangekomen Europeanen konden niet met slaven omgaan, op de Compagniesplantages geboren en getogen slaven hadden bezwaar tegen overplaatsing naar de woningen der ambtenaren, huisslaven die lang bij eenzelfde ambtenaarsfamilie hadden gediend schikten zich niet in nieuwe condities. Trotz achtte het gewenscht voor de ambtenaren nieuwe slaven aan te koopen of — beter nog — met het geheele stelsel te breken en de ambtenaren door gageverhooging te compenseeren, wat zeker een verstandig denkbeeld was.

Compagniesslaven waren blijkbaar zeer in trek; Trotz zegt dat men aan één creool van de Compagnie meer had dan aan drie nieuwe slaven. Hij stelde voor om nooit meer Compagniesslaven aan particulieren te verkoopen of over te doen, doch maakte één uitzondering, naar aanleiding van een bij hem ingekomen verzoek van den vader van

een mulattenmeisje. De moeder van dat meisje was een slavin op de Compagnies plantage Duynenburg en het kind dus eigendom der Compagnie; de vader verzocht zijn dochter vrij te geven en was bereid de Compagnie schadeloos te stellen, door voor haar een slaaf in ruil te geven. In dit geval adviseert Trotz om coulant te zijn „dewijl men weynig utiliteyd van die mulatten heeft, „kunnende dog niet wel als slaven behandelt worden". Dat blanken vaak niet bij machte waren aan hunne bij slavinnen verwekte kinderen de vrijheid te schenken wordt ook door Teenstra [1]) gebrandmerkt als een der ergerlijkste misstanden aan de slavernij in de Nederlandsche koloniën verbonden. Zelfs wanneer de vader, zooals hier, een koopsom kon betalen, was hij afhankelijk van den eigenaar der moeder.

Reeds Trotz bepleitte een verlegging van het bestuurscentrum van Essequibo naar Demerary — eerst veel later tot stand gekomen — en hij stelde in het licht dat de vestiging aan de Demerary rivier eerste aankomst- en laatste afvaartplaats was der schepen van en naar Patria. Over het eiland Borssele spreekt hij als van „dat geborstelde Eyland van Demerary dat nooyt bekwaam kan „gemaakt worden voor een stad of dorp, zijnde het een „moerassig en onvrugtbaar kleyn Eylandtje". Hij zou echter wel een middel weten om aan geschikt terrein te komen voor een nieuwe vestiging, door zich te verstaan n.l. met de concessionarissen van het ontworpen kanaal.

Trotz doet zich in zijn brief kennen als een man die reeds vóór zijn benoeming tot Directeur-Generaal een belangrijke positie in de kolonie bekleedde. Als administrateur en als eigenaar van plantages voerde hij over niet minder dan duizend slaven het bewind. Dat zoo iemand naast zijn particuliere zaken zich ook nog met het bestuur over de kolonie wilde belasten is teekenend voor den tijd en de toestand. Zelf klaagde hij over de te geringe inkomsten, geringer dan die van den Gouverneur van Suriname, terwijl het gouvernement van Essequibo en De-

[1]) M. D. Teenstra. De negerslaven in de Kolonie Suriname.

merary toch zeker niet van minder beteekenis was. De Compagniën echter werden niet gediend omderwille van de salarissen welke zij aan hare ambtenaren betaalden.

Jacht op emolumenten en de daarmede samengaande corruptie en oogluiking, in de Republiek tot een monsterachtig systeem uitgegroeid, bloeiden niet minder welig in de Westindische koloniën; de geschiedenis b.v. van St. Eustatius, vooral gedurende de Gouden Rots-periode, is in dit opzicht leerzaam. De particuliere ondernemingen die onze Amerikaansche vestigingen vóór de revolutie van 1795 beheerden, deden als zoodanig niet eens voordeelige zaken; haar politiek en organisatie echter openden gelegenheden voor andere — particuliere belanghebbenden en bevoorrechte gezagsdragers — tot zoet gewin.

Met de Villiers mogen wij aannemen intusschen dat Storm van 's Gravesande zich gedurende zijn veeljarigen dienst niet had verrijkt; hij zat bij de Compagnie in de schuld. Tot en met de 35e driejaarlijksche rekening der Generale Compagnie — dus per ult. December 1779, d.i. ruim vier jaar na zijn dood — komt een vordering voor der Kamer van Zeeland op den D. G. als particulier van *f* 5629.18.8. In de 38e rekening is deze post niet meer opgenomen, maar inmiddels was de boekhouding gewijzigd; er was o.a. een Rekening-courant der gecombineerde vergadering Essequibo en Demerary ingevoerd, met een debetsaldo bij de Kamer Zeeland.

Uit Trotz's brief blijkt op verschillende plaatsen hoezeer men — onder den indruk der bloedige gebeurtenissen van het afgeloopen jaar — er van overtuigd was dat de stemming der creolen of Compagniesslaven een belangrijke factor was met betrekking tot de veiligheid der blanken en het behoud der kolonie. Men moest hen min of meer ontzien en in de eerste plaats moest de belofte worden ingelost, door Storm gedaan ter gelegenheid van de jongste onlusten, dat zij die van trouw en dapperheid blijk zouden geven op een belooning konden rekenen, een belofte waaraan Trotz door de belanghebbenden — een 60 of 70 man — herhaaldelijk was herinnerd geworden. Deze laatste zou de zaak, zooals hij schrijft, wel hebben

afgedaan, wanneer hij in de Compagniesmagazijnen een voldoenden voorraad „salmp" had gevonden [1]), wat echter niet het geval was. Hij stelde dus voor eenige ellen dezer stof voor ieder der gegadigden te zenden.

Ook thans weder behoefde de Compagnie zich niet te ruïneeren, evenmin als bij de belooning der Indianen, wier waardevolle diensten bij het dempen van den opstand erkend waren geworden door een schenking in mondtrompetjes en spiegeltjes. Voor slaven, die hun eigen in verzet gekomen lotgenooten hadden helpen onderwerpen, werden een paar ellen stof per hoofd een passend geschenk geacht.

Wij mogen echter niet vergeten dat de beheerders der koloniën niet zonder grond konden meenen dat voor de veiligheid van 's Lands overzeesche gebieden de Regeering zou behooren te zorgen. Er waren evenwel zeer ernstige gebeurtenissen noodig — als de groote opstand in Berbice, of de moeilijkheden met de boschnegers in Suriname — om de moederlandsche Regeering tot hulpverleening te bewegen en dan werd nog vooraf de eisch gesteld van vergoeding der kosten. De eenige geregelde geldelijke bijstand welke de West-Indische Compagnie genoot voor de defensie was de subsidie voor „200 mannen van oorlog" ter kuste van Guiné en welke moeite moest er niet worden gedaan om deze gelden binnen te krijgen. In de 35e driejaarlijksche rekening (1777—1779) der Kamer Zeeland werden zes ordonnanties van den Raad van State tegelijk verantwoord, waaronder voor subsidie over 1765; in de 36e rekening wederom zes, waaronder een over 1760. De stad Haarlem had vroeger (1680—1683) geweigerd haar quota te voldoen indien „van haar Ed. ingeseetenen geen Lijwaten werden genomen", later moest het Noorder Kwartier voortdurend worden aangemaand.

De „mercantiele comptoirgeest" waar Van de Spiegel in zijn brochure van 1795 van sprak, had wèl altijd de bovenhand gehad.

Amsterdam, December 1931.

---

[1]) Salempoeris of Salapoeris.

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1932

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Het is wat eigenaardig geloopen met deze begrooting. Den 16den Februari diende de gouverneur het ontwerp der begrooting, waarin de uitgaven werden geraamd op ƒ 7.365.395.— en de ontvangsten op ƒ 7.484.360.—, bij den Kolonialen raad in. Twee weken tevoren was een ontwerp-aanvullende begrooting voor het loopende jaar ingediend, waarbij zeer ingrijpende wijzigingen in de vastgestelde begrooting werden voorgesteld. Een deel der brandende vraagstukken van het Curaçaosche beleid, o.a. dat der politie, is bij dit ontwerp ter sprake gebracht, en bij de behandeling der begrooting voor het nieuwe jaar niet nader uitdrukkelijk onder de oogen gezien. Maar deze laatste begrooting heeft ook een groote gedaanteverwisseling ondergaan. De begrooting voor 1932, zooals deze in het Publicatieblad verschenen is, wijst aan uitgaven zoowel als aan ontvangsten ruim een millioen minder aan dan de oorspronkelijke ramingen, nl. ƒ 6.291.840.— aan uitgaven en ƒ 6.357.360.— aan ontvangsten.

Tusschen den Kolonialen raad en den gouverneur bestaat eigenlijk al van het begin der wereldmalaise een verschil van inzicht omtrent Curaçao's aandeel in de ongunst der tijden .Niet alsof laatstgenoemde, de gouverneur, zijn oog sluit voor de werkelijkheid. Het is meer een karakterverschil. De raad was lang zwartgalliger gestemd dan de gouverneur omtrent het te verwachten verloop. Intusschen had de ontstellende werkelijkheid den gouverneur reeds zijn lagere ramingen voor 1931 bij aanvullende begrooting in de pen gegeven, en nu, voor 1932, sprak hij zelfs van een „niet te berekenen teruggang in de structuur van Curaçao", waarmee hij rekening wilde houden. Voor den grooten voorspoed van Aruba alleen werd het einde nog niet aanstonds gevreesd. Des gouverneurs standpunt weerspiegelde zich o.a. in een afwijking van het gewone stelsel, om bij de raming der middelen niet beneden het gemiddelde der drie laatste jaren te gaan, behal-

ve voor Aruba, waarvoor nog op een stijging gerekend werd. Ook voor dit eiland alleen werden „ruimer" kredieten aangevraagd, de andere posten beperkten zich tot het allernoodigste.

Zelfs zoo was de gouverneur den raad nog te optimistisch, ook wat Aruba betreft. En gaandeweg, bij het bekend worden van den eersten kwartaalstaat der middelen van 1931, moest de gouverneur wel toegeven. Hij had nog getracht een herziening der cijfers uit te stellen tot een aanvullende begrooting, in den loop van 1931 in te dienen, maar bij de openbare behandeling der begrooting bleek hij van inzicht veranderd te zijn. Bij monde van den bestuursgemachtigde werd een geheele reeks van lagere ramingen den raad voorgesteld, waarvan de voornaamste zijn: *f* 600.000.— invoerrecht, *f* 100.000.— inkomstenbelasting, *f* 100.000.— loodsgelden, *f* 150.000.— watervoorzieningsdienst. Zoo kwamen de middelen, die in 1930 hadden opgebracht *f* 8.000.000.— en voor 1931 oorspronkelijk geraamd waren op *f* 10.400.000.—, voor 1932 op *f* 7.500.000.—. Sedert zijn de werkelijke cijfers over 1931 bekend geworden, en is gebleken, dat van de verlaagde raming ad ruim *f* 7.000.000.— (met inbegrip van *f* 400.000.— voor tijdelijke belasting verhoogingen) de werkelijkheid niet ver verwijderd is gebleven: *f* 7.228.589 — is het voorloopig eindcijfer der ontvangsten over het afgeloopen jaar.

Bij de openbare beraadslaging bleek de verbeterde raming voor 1932 den heer Jossy Henriquez nog te hoog; niet verder dan *f* 5.000.000.— wilde deze gaan, en tijdens de beraadslaging verklaarde het raadslid mr. Eskes ook namens de andere leden van den raad met de begrooting, zooals deze was gewijzigd, te willen meegaan, indien het bestuur toezegde, dat het bij een mindere opbrengst der middelen over 1931 dan *f* 6.500.000.— de begrooting opnieuw aan het oordeel van den raad zou onderwerpen. Half en half werd die toezegging ook gedaan, maar, als boven gezegd, dit geval heeft zich niet voorgedaan.

Bezuiniging en versobering was het al, wat de economische klok van den raad sloeg. Ja, antwoordde de gouverneur: èn verhooging van de middelen; zij het al, dat hij eraan toevoegde, dat deze verhoogingen, van het algemeen percentage der invoerrechten en van eenige bijzondere percentages (echter niet van eerste levensbehoeften), van de gedistilleerd accijns en van het invoerrecht op sigaren en sigaretten, van tijdelijken aard zouden zijn. Het is de oude kwestie: altijd weer als de middelen dreigen minder te vloeien en het belastingspook in aantocht schijnt, komt de raad al bij voorbaat met het verweer, dat er nog zooveel te bezuinigen en

nog heel wat te versoberen is, zonder daarbij van veel initiatief blijk te geven, en dan ook in den regel wel volgende den aangewezen weg van versterking der middelen.

Nu zijn daarbij ongetwijfeld twee dingen niet uit het oog te verliezen. Vooreerst dit, dat bezuiniging en versobering voor een heel groot deel meer een zaak van dagelijksch bestuursbeleid dan van begrootingsbeleid is. Niet maar uitgeven wat gevoteerd is, maar telkens weer de noodzakelijkheid ook van regelmatig terugkeerende uitgaven onder de oogen zien, is in Curaçao niet minder dan in het moederland het halve bezuinigingswerk. En in de tweede plaats: de raad staat sterk, wanneer hij tegenover het Eerste-kamerlid mr. Fock uitdrukkelijk vaststelt, dat de kasvoorschotten, die op 31 December 1930 tot *f* 5.135.000.— blijken te zijn gestegen, geen uitvinding van den raad zijn; dat deze eigenlijk zelfs eer tegen dan met zijn wensch zijn ingevoerd. In dit opzicht deed mr. Fock den Kolonialen raad geen recht, toen hij veronderstelde, dat dit college met zijn advies over de herziening van het regeeringsreglement wel geen haast zou maken, omdat daarbij waarschijnlijk de begrooting, ook al is zij sluitend, weer aan het oordeel van den Staten-generaal zal worden onderworpen. De Koloniale raad heeft nagenoeg altijd blijk gegeven zuiniger te willen zijn dan het bestuur, en getracht met eigen middelen, ook zonder kasvoorschotten, tot sluitende begrootingen te komen.

Niet alsof de raad nooit zou hebben geweten van uitstellen van wat hem niet welgevallig schijnt. Tot een overzicht over het in het afgeloopen jaar voorgevallene, zooals in meer of mindere mate deze beschouwingen plegen te worden, behoort ook de vermelding van de eindelijke aanneming eener jarenlange aanhangige herziening der inkomstenbelastingverordening, die in vettere jaren meer nut had kunnen doen dan nu wellicht in afzienbaren tijd ervan te verwachten is. Ook over de belastinginning is bij de begrootingsbehandeling gesproken. Men meende, dat er sinds twee jaren een verbetering was ingetreden.

Gouverneur Van Slobbe had bij deze begrooting een wijziging in de samenstelling der afdeelingen gebracht, waarbij een nieuwe afdeeling „Binnenlandsch bestuur" werd ingesteld. Voorloopig zal dit slechts begrootingstechnische beteekenis hebben, zoo werd ter toelichting gezegd, maar tegelijkertijd werd in uitzicht gesteld een nieuw departement onder een hoofdambtenaar en .... hervorming van de bestuursindeeling ten aanzien van het eiland Curaçao. De raad hield zich op een afstand van deze plannen, sprak

alleen de vrees uit, dat hij voor een voldongen feit zou worden gesteld, zooals hij oordeelde, dat hem overkomen was bij de uitzending van een referendaris in 1931, bestemd om in Mei 1932 den heer Boomgaart als gouvernementssecretaris op te volgen. De raad zal ik wel erin moeten kennen, zei de gouverneur, wanneer ik de gelden aanvraag.

Een andere teere kwestie is hiermee in het debat gebracht, de verhouding tusschen den gouverneur en den Kolonialen raad, theoretisch tot op zekere hoogte wat betreft het budgetrecht van den raad, practisch wat betreft een reeks feiten, die zich in den loop van 1931 hebben voorgedaan. Ik kan daarover niet zwijgen, ook omdat zij vrijwel het eenigst vermeldenswaardige zijn uit de begrootingsdiscussie over hoofdstuk XI, voor zoover Curaçao aangaat, in de Tweede kamer.

De heer mr. Eskes, zeker een der bekwaamste en der meest gezaghebbende leden van den Kolonialen raad heeft over het budgetrecht gesproken, daarbij in de eerste plaats tegenover in de Eerste en Tweede kamer gemaakte opmerkingen het beleid van den raad verdedigende, maar hij heeft ook gewezen op den eisch van een onverzwakte handhaving van dit budgetrecht tegenover het bestuur, de eerbiediging daarvan door den gouverneur. Daarbij herinnerde deze spreker aan de uitgave van ƒ 500.000.— op een begrootingspost van ƒ 100.000.— voor onvoorziene uitgaven in 1930, een feit, dat ook in de Tweede kamer de aandacht getrokken heeft, met de toevoeging, dat er bij die 5 ton heel wat was, dat „niets onvoorziens" had. Nog meer werd daar naar voren gebracht, nl. het conflict tusschen raad en bestuur over den bouw van politiewoningen op Rooi Canarie, die uitdrukkelijk van de begrooting geschrapt waren; en het ontbreken van gedetailleerde opgaven omtrent de bezoldiging voor de politie in den uitgewerkten en toelichtenden staat der begrooting voor 1932. Daarbij deed zich in de raad dit eenigszins vermakelijke incident voor, dat toen de gouverneur vóór de mondelinge gedachtenwisseling deze gegevens verstrekt had, en men die, omdat ze in den bij de memorie van toelichting overgelegden „staat" hadden behoord, in de notulen der vergadering wilde opnemen, de gemachtigde van den gouverneur daartoe wel toestemming wilde geven, mits de raad die gegevens ongewijzigd aanvaardde. De raad stapte over deze voorwaarde heen, nam de gegevens in de notulen op, en gaf blijk ze niet ongewijzigd te aanvaarden door de post voor den commissaris van politie te schrappen. De minister heeft in de Tweede kamer toegezegd, dat hij den gouverneur, voor zoover

nog noodig, erop opmerkzaam maken zal, dat èn ten aanzien van den bouw der politiewoningen èn ten aanzien van de overschrijding van de onvoorziene uitgaven zijn beleid niet juist is geweest. Over het eerste zei de minister, dat door de gevolgde handelwijze juist „vervalt .... de vereischte contrôle van het vertegenwoordigend lichaam op hetgeen zich op uitvoerend gebied voordoet." Ik veronderstel, dat deze woorden den Kolonialen raad een hart onder de riem zullen zijn, en voor de toekomst veel zullen kunnen voorkomen, wat anders tot moeilijkheden van ernstiger aard wel eens aanleiding zou kunnen zijn. De woorden van den minister verbinden de contrôle van den raad niet uitdrukkelijk aan het budgetrecht. En terecht. De macht van den raad gaat verder, en het is dan ook gewoonte, en een goede gewoonte, dat bij de begrootingsbehandeling allerlei inlichtingen gevraagd worden, die meer tot het gebied van art. 97 schijnen te behooren. Daartoe mag men rekenen de vraag der afdeelingen om omtrent het geval-Weitjens ingelicht te worden, wat de gouverneur geweigerd heeft zonder zich te beroepen op „schade vvoor de aan hem toevertrouwde belangen". De verwachting, dat bij de mondelinge beraadslaging alsnog inlichtingen zouden verstrekt worden, is niet verwezenlijkt. Alleen heeft de bestuursgemachtigde, de procureur-generaal, die zelf boter op het hoofd heeft, gezegd, dat het bestuur van oordeel was, dat de benoeming van den heer W. wel wettig was. Gelukkig is de ontwikkeling dezer zaak zoo geweest, dat in de Eerste kamer de minister heeft verzekerd, dat benoemingen, zooals enkele jaren geleden hadden plaats gevonden (met inbegrip dus van die van den heer mr. Van Dijk tot procureur-generaal) van hem niet zullen uitgaan. Afgezien van het persoonlijke in beide zaken en van de veer, die de rechterlijke macht erbij heeft moeten laten zitten, kan men in zoover dan ook inderdaad spreken van een bevredigende oplossing, zooals de minister in de Tweede Kamer had in uitzicht gesteld.

Te zelden is er gelegenheid, om een stem uit Curaçao over belangrijke vraagstukken van den dag te doen hooren, dan dat ik hier niet zou melding maken van hetgeen mr. Eskes zeide over de samenstelling van het toekomstige vertegenwoordigend lichaam. Hij kome zelf aan het woord: „Ik kan de wijze van samenstelling van den Raad als geregeld in het Regeeringsreglement niet bewonderen, maar geloof toch niet, dat een gekozen vertegenwoordigend lichaam in het algemeen onafhankelijker tegenover het Bestuur zou staan. In een betrekkelijk kleine samenleving als wij hier hebben hangt in dezen bijna alles af van de persoonlijkheid

van hen, die zitting hebben. Zijn zij mannen van karakter, dan zullen zij voor hun meening uit durven komen, ook al is deze aan het Bestuur niet welgevallig en zullen zij zich niet laten weerhouden door de vrees straks niet herbenoemd te worden. Ik geef toe, dat het uitkomen voor eigen meening in geval van een sterk persoonlijk régime, vooral voor ambtenaren in den Raad, wel eens moeilijkheden zou kunnen opleveren, doch dit bezwaar blijft in meer of mindere mate bestaan, wanneer de leden gekozen worden door de kiezers.

.... Of het niet beter zou zijn vertegenwoordigers te doen verkiezen?

Er zijn zeker gewichtige bezwaren aan verbonden!

Het best zou wellicht nog zijn een deel der leden te doen kiezen door de kiezers, een deel te doen benoemen door de Kroon. Aan de methode van verkiezing blijft het bezwaar verbonden te bepalen, wie kiezers zullen zijn en hoe te handelen ten aanzien van de bewoners van de eilanden buiten Curaçao, die toch zeker ook kiesrecht behooren te hebben, terwijl het voor gekozenen dier eilanden practisch ondoenlijk zal zijn de vergaderingen van den Kolonialen Raad bij te wonen".

Veel van hetgeen de spreker aan Bordewijk ontleende over het in 1864 betoogde achtte hij ook nu nog van beteekenis.

Aldus eindigde hij over de aanstaande herziening van het regeeringsreglement: „met groote belangstelling maar ook met groote scepsis zien velen op Curaçao het ontwerp tegemoet".

Over de onderwijsgelijkstelling heeft de gouverneur meegedeeld, dat deze thans is uitgebreid tot de kosten van uitrusting en overtocht van uitgezonden verplichte leerkrachten en de pensionneering.

De ondersteuning der bovenwindsche eilanden is voor iedere gouverneur, die het laat-maar-waaien-stelsel niet wil toepassen een vraagstuk. Onder de nieuw aangevraagde gelden, dus tot de noodzakelijke credieten, behoorden ditmaal gelden voor plannen ten aanzien van de watervoorziening, veeteelt, de betere verbinding met Curaçao en de buitenwereld.

Anders dan met de armlastige bovenwindsche eilanden staat het met Aruba, dat — evenals een halve eeuw geleden, toen het de kurk was, waarop de kolonie zonder moederlandsche hulp dreef — een overschot oplevert. De gouverneur wilde op dien grond, gelijk gezegd, wat ruimer credieten voor dit eiland zien toegestaan. Zeer logisch, is men geneigd te zeggen. Maar de Koloniale raad vond het noodig er den nadruk op te leggen, dat alle

eilanden een geheel zijn. Als tegenhanger vermelden wij uit de *Amigoe* van 27 Februari 1932 een opmerking van het lid van den raad van politie, den heer Dussenbroek, aan het einde der locale begrootingsbehandeling, dat hij benieuwd was, waarheen de *f* 700.000.—, die Aruba in 1933 zou overhouden, zouden gaan, met zijn vraag „of men op Curaçao nog niet voldoende mooie wegen heeft?"

Behalve wat reeds is meegedeeld deed de schriftelijke gedachtenwisseling bij hoofdstuk XI in de Tweede kamer eenige grondige beschouwingen verwachten over den economischen toestand van het gebiedsdeel, het financieel beleid, den toestand der bovenwindsche eilanden, het vraagstuk van politie en weermacht, gezondheidszorg en drankbestrijding. Wij danken eraan eenige cijfers over de zoo opzienbarende uitzending en bijna onverwijlde terugzending van politieambtenaren. Van de 29 uitgezondenen zijn er 12 teruggekeerd. Aan Curaçao heeft dit *f* 66.000.— gekost. De uittocht der vreemdelingen, niet tijdig voorzien, moet hieraan schuld hebben. Politie en weermacht in Curaçao zijn aldus samengesteld, gelijk de gouverneur meedeelde: één oorlogsschip, ± 150 man mariniers, waarvan 35 op Aruba, 190 man politietroepen (40 op Aruba), 25 à 30 man burgerpolitie, 65 man veldwachters.

Met de mededeeling, dat de Koloniale raad zijn goedkeuring onthouden heeft aan een aanvullende begrooting voor 1929, waarbij de oorspronkelijke begrooting met *f* 2.000.000.— bleek overschreden te zijn, meen ik dit overzicht te kunnen besluiten.

Amsterdam, 28 Maart 1932.

HEEFT COLUMBUS ST. MAARTEN ONTDEKT?

Columbus, ofschoon een der weinige personen uit de geschiedenis, die bij iederen „man in the street" bekend is, is er toch ook een, wiens leven en werken nog steeds aan vakgeleerden allerlei problemen ter oplossing aanbiedt.

Vooreerst zijn leven; hiervan is eigenlijk slechts goed bekend de periode van ongeveer 1492 tot zijn dood. Wat daarvóór ligt, en wel in de eerste plaats de geboorteplaats van den grooten ontdekker, is nog in vele opzichten een raadsel. Niet minder dan zeven plaatsen toch betwisten elkander de eer, dat daar zijn wieg gestaan zou hebben. En wat het einde van zijn leven betreft, al staat het vrijwel vast, dat hij in Spanje overleden is, waar zijn stoffelijk overschot rust of gerust heeft, is al evenmin zeker. Sevilla, steunende op de autoriteit van de Spaansche Academie van Wetenschappen houdt staande, dat na eenige omzwervingen Columbus' gebeente binnen zijn muren ten slotte werd bijgezet. Maar met evenveel overtuiging en naar het schijnt met grooter mate van waarschijnlijkheid, beweren de autoriteiten der Dominicaansche Republiek, dat het graf, waarin in een looden kist het stoffelijk overschot rust, zich bevindt in de Cathedraal der hoofdstad, waarin een schitterend gedenkteeken voor Columbus is opgericht. Zijn dus èn de geboorteplaats èn de laatste rustplaats, benevens een belangrijk gedeelte van zijn leven onbekend, ook met betrekking tot zijn reizen zijn er vraagpunten, waarop een definitief antwoord nog niet gegeven, wellicht niet te geven is. Een daarvan is de vraag, of Columbus ons eiland St. Maarten ontdekt heeft. De Encyclopaedie vermeldt daaromtrent op grond van destijds bekende gegevens: „Het eiland, door Columbus op diens tweede reis 11 November 1493 ontdekt en naar den Heilige van dien dag St. Martin (de Tours) genoemd...."

Deze vermelding steunt o.a. op wat Dr. I. Dornseiffen in een art. in het tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap (1883, VII, blz. 132) omtrent dit feit vermeldt. Deze schrijver haalt daarbij aan getuigenissen van tocht- en tijdgenooten, n.l. Petrus Martyr (Orbe Novo gedeeltelijk van 1494, compleet 1530), levensbeschrijving van Columbus door zijn tweeden zoon Fernando

(1571) en een verhaal van de tweede reis door Diego Alvarez Chanca, die als geneesheer, in gevolge koninklijke opdracht, den tocht medemaakte.

Uit deze verschillende berichten dan zou blijken, dat inderdaad St. Maarten op 11 November 1493 door Columbus persoonlijk ontdekt zou zijn. In het October-nummer van dit jaar van „The Geographical Review" wordt de zaak echter in twijfel getrokken. De schrijver Lucius L. Hubbard, stelt zich dezelfde vraag, die als titel van dit opstel fungeert, en komt tot het besluit, dat Columbus niet dicht genoeg langs Antigua zeilde, om het te kunnen zien en acht het twijfelachtig, dat een eiland „St. martin", dat op een kaart van Juan de la Cosa, in het scheepvaartmuseum te Madrid aanwezig, voorkomt, ons tegenwoordige eiland Sint Maarten is.

Deze kaart, die vermoedelijk gedurende de tweede reis gedeeltelijk geteekend werd, is op sommige plaatsen zoo onduidelijk geworden, dat hier en daar namen haast niet te onderscheiden zijn, zelfs niet met een loupe. Als gevolg daarvan ontbreken zij op verschillende copieën ervan, of zijn op minder juiste wijze weergegeven. Van deze kaart nu werd in 1929 een zorgvuldige foto gemaakt, waardoor eilanden en namen herkenbaar werden, die men met het bloote of gewapende oog niet had kunnen onderscheiden.

Met behulp van deze kaart en verschillende andere authentieke gegevens nu heeft de schrijver de route, die Columbus op zijn tweede reis volgde, zoo nauwkeurig mogelijk aangegeven. Deze leidde in de West van Dominica ten W. van de Kl. Antillen naar Nevis, daarna ten O. van dit eiland en van St. Kitts en vervolgens tusschen St. Eustatius en Saba aan bakboord en St. Barts en St. Martin aan stuurboord in de richting van Portorico. Op de kaart van La Cosa nu bleek St. Martin wel voor te komen, doch op de plaats van het eiland, dat tegenwoordig Nevis heet, terwijl Antigua (dat ook als Corda wordt aangeduid) door P. Martyr wordt geplaatst, waar St. Kitts ligt.

Het blijkt dus, dat reeds bij tocht- en tijdgenooten verwarring omtrent de bezochte of opgemerkte eilanden bestond. Verder wordt het, wanneer op een nauwkeurige kaart de waarschijnlijke route, zooals die door Chanca wordt aangegeven, wordt uitgezet, zeer twijfelachtig, zoo niet onmogelijk dat Columbus of zijn reisgenooten ons eiland St. Maarten ook maar gezien kan hebben. Allereerst schijnt de datum 11 November onjuist te zijn. De door Hubbard toch gereconstrueerde zeilroute wijst aan, dat op dien datum de vloot, die uit 18 karveelen bestond, ten Westen de eilanden Guadeloupe en Montserrat passeerde. In den nacht tus-

schen 11 en 12 November bevond zij zich op de breedte van Antigua, maar op grooten afstand ten Westen van dat eiland en bereikte eerst op dien of een der volgende dagen een positie vanwaar St. Maarten gezien zou kunnen worden.

Zeker schijnt het dus wel te zijn, dat de ontdekking van ons eiland St. Maarten, indien die inderdaad door Columbus geschied is, niet plaats had op den dag van den H. Martinus van Tours. En waarschijnlijk is het, dat het eiland Nevis, dat juist op den dag in het gezicht kwam, dien naam eerst kreeg.

Onmogelijk is het verder niet, dat op 12 of 13 Nov. Columbus zelf of een zijner tochtgenooten in de verte St. Barts en ons eiland St. Maarten heeft zien liggen. De grootste hoogte daarvan is toch 1266 voet en de afstand waarop het onder normale omstandigheden juist onzichtbaar wordt, is 44 zeemijlen. De vloot van Columbus bevond zich bij het passeeren van St. Eustatius en Saba aan de eene en van St. Martin aan de andere zijde nog niet op de helft van dien afstand van het laatstgenoemde eiland.

C. K. KESLER.

Amsterdam, December 1931.

BIBLIOGRAPHIE

René Maunier. Sociologie Coloniale. Introduction à l'etude du contact des races. Paris, Les éditions Domat-Montchrestien. 1932.

Curaçao'sch verslag 1931. (Verslag van bestuur en staat van Curaçao over 1930).

Handelsberichten. Niet-ambtelijk gedeelte. De Nederlandsche Mercuur. 28 April 1932. Rijstteelt en rijsthandel in Suriname, door E. Snellen.

Tijdschrift voor geschiedenis, 47ste jaargang, aflevering 2. De kwestie: „wie was Exquemelin?" volledig opgelost, door L. C. Vrijman.

Neerlandia, Mei 1932. Jaarverslag van het Hoofdbestuur over 1931. Groep Suriname. Groep Nederlandsche Antillen.

De Rijkseenheid, 4 Mei 1932. Communisme in Suriname.

Het Bestuur van Ned. Indië en zijne onderdeelen, benevens een kort overzicht v. d. Staatsinrichting van Nederland, Suriname en Curaçao en een uiteenzetting van Taak en Inrichting van den Volkenbond, door A. P. F. Michel.

Knapp, Dr. Ir. W. H. C. Economische bemesting in de tropen. Geïllustreerd. [Uitgave van de] Vereenigde Chemische Fabrieken-Utrecht [1931].

Statistisch overzicht der behandelde zieken van de koloniale troepen (Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao, koloniale Reserve) over het jaar 1930, benevens een vergelijkend overzicht der voorafgaande jaren. Batavia 1931.

N.V. Surinaamsche Bauxite Maatschappij. General report covering the 14th bookyear 1930. Z. pl. [1931].

Cheesman, E. E. Banana breeding at the Imperial College of Tropical Agriculture. A progress report. December 1931. (Geïl..). London 1931.

Vrij Nederland, 29 April 1932. De Nederlandsche kolonie Suriname. Het bevolkingsvraagstuk V, door R. E. Kaltofen.

Het Missiewerk, Mei 1932. De Missie van Curaçao. (Met portret van Mgr. P. I. Verriet O.P.).

„Petrus Donders", Mei 1932. De Nieuwe Parochie v. h. H. Hart (Combé) of Hoe men in Suriname een nieuwe Parochie begint, door

Pater C. Verheyen. — Oppohosso te Potribo. Hoe men in de Commewijne werkt, door A. V. — Pater E. Startz, door A. Nederveen.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente, Mei 1932. De strijd om het oerwoud van Suriname, door den inlandschen evangelist H. Leerdam. (Geïll.).

De Economische Toestand van Suriname in 1931. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo 1932.

Jaarverslag der West-Indische Kamer over 1931. (Amsterdam 15 Januari 1932).

A naturalist in the [British] Guiana forest, by Major R. W. G. Hingston. With 16 plates and 150 illustrations in the text. London, Edward Arnold & Co.

Kon. Vereeniging „Koloniaal Instituut" Amsterdam. 21e Jaarverslag 1931. Amsterdam, J. H. de Bussy.

De Indische Mercuur. 27 April 1932. De oorsprong van de „Congobanaan, door Dr. C. J. J. van Hall (met afb.). — Handel en verkeer met Ned.-Indië, Suriname en Curaçao (ontleend aan het verslag 1931 van de Kamer van Koophandel voor Rotterdam). (Slot in het No. van 4 Mei).

Kon. Akademie van Wetenschappen. Proceedings. Vol. 35, 1932, No. 3. The rudist fauna of Seroe Teintje limestone (Northern Curaçao), by H. J. MacGillavry (with plates).

La Quinzaine Coloniale, 10 Mei 1932. L'Emploi des engrais chimiques dans la culture du bananier en Guinée Française, par H. Boileau.

Indische Tentoonstelling Westbrockpark 's-Gravenhage 1932. Inzending Surinaamsche Citrus-vruchten, door C. L. Thomson. (Geill.)

Bos—Niermeyer Schoolatlas der geheele aarde, herzien door B. A. Kwast, 33ste druk 1932. Wolters' Uitg. Mij. Groningen, Den Haag, Batavia.

Tropisch Nederland, 2 Mei 1932. Een tocht naar Suriname's binnenland, 17 Maart—3 April 1930, door Mr. Dr. F. L. J. van Haaren. (Geïll.)

Nederland te Parijs 1931. Gedenkboek van de Nederlandsche deelneming aan de Internationale Koloniale Tentoonstelling, samengesteld door dr. H. H. Zeylstra Fzn. Uitg. van de vereeniging Oost en West. Steendrukkerij „De IJsel". Deventer.

PROEFNEMING VOOR MACHINALE HOEVERIJST-CULTUUR OP DE PLANTAGE GUADELOUPE IN SURINAME IN 1925—1926

DOOR

H. G. BRANDON

Bij de behandeling op 25 Februari jl. van de Surinaamsche begrooting in de Tweede Kamer der Staten Generaal is door twee sprekers, de heeren A. M. IJzerman en Mr. A. W. Joekes ter sprake gebracht mijne noodgedwongen ontijdig afgebroken proefneming in 1925/26 op de plantage Guadeloupe, om mijn denkbeeld aangaande een hoevecultuurwijze van rijst en mais met toepassing van moderne landbouwwerktuigen in de praktijk te toetsen. Ook in verband met de thans in voorbereiding zijnde proeven met een groot machinaal bedrijf voor de cultuur van rijst en mais, die in zeer nauwe verwantschap staan tot mijne voorafgaande onvoltooide praktische onderzoekingen, doen deze weer actueel worden, zoodat het mij nuttig schijnt, thans doel, opzet en verkregen resultaten daarvan zeer summier en kort samengevat te publiceeren.

Van de proefneming heb ik, na afbreking daarvan, een zeer gedetailleerde en nauwkeurige beschrijving samengesteld, waarvan een exemplaar werd aangeboden aan den Gouverneur en de Koloniale Staten in Suriname, zoowel als aan den Minister van Koloniën en de Tweede Kamer der Staten Generaal hier te lande. De nood van Suriname is, tot zijn meest elementairen kernvorm gereduceerd, de materieele en moreele nood van de Surinaamsche bevolking — inzonderheid van het Westersch opgevoede, georienteerde en levende deel daarvan, als Creolen aangeduid — tengevolge van onvoldoende economische productie en de onbekendheid hoe daarin te voorzien.

In mijne beschouwingen over het Suriname-vraagstuk, gepubliceerd in de W.I. Gids, zesde jaargang n°. 10 (Feb. 1925), kwam ik tot de conclusie, dat de best verwezenlijkbare en afdoende oplossing van de moeilijkheden van Suriname onder de bestaande

omstandigheden te vinden is in het doelbewust tot volle ontplooiing brengen en effectief organiseeren van het productief vermogen van *de aanwezige bevolking zelve* in de eerste plaats.

De sleutel hiervoor wees ik aan in het ontwikkelen van een klein en middelbaar hoevebedrijf, met rijst, mais, boonen, in 't algemeen eenjarige veldgewassen, die toepassing van krachtwerktuigen, die het nuttig effect van menschelijk arbeidsvermogen verveelvoudigen, bij de teelt toelaten en een voor de wereldmarkt geschikt uitvoerproduct opleveren, als *hoofdcultuur*, en een kleine aanplant van hoogwaardige handelsgewassen als *bijcultuur*.

Als doel had ik mij nu gesteld, te onderzoeken, of de plaatselijke omstandigheden in Suriname toelaten, dat met de gedachte cultuurwijze de mogelijkheid geschapen wordt, dat aan ieder gemiddeld ontwikkeld en werkzaam man van de eigen bevolking, in aanleg en neiging geschikt voor den landbouw, de gelegenheid geboden kan worden, om voor zich en zijn gezin bij normale flinke inspanning en ordelijke regelmatige werkzaamheid een verzekerd goed bestaan te verwerven.

Door een teleurstellenden loop van zaken was ik genoopt, om de proefneming op geïmproviseerde wijze aan te vangen met gebruikmaking van de hulpmiddelen, die plaatselijk incidenteel te vinden waren, terwijl ook andere dwarse omstandigheden, waarvan de voornaamste waren de calamiteuze langdurige droogte van 1925/26 en mijne onverwachte terugroeping naar Nederlandsch Indië, oorzaak waren, dat ik de proefneming juist moest opgeven, toen de noodige orienteering en geoefendheid van het personeel en de werkdieren waren verkregen voor het opzetten van de bedrijfsproef.

Ook de omstandigheid, dat ik geen vakman, doch slechts een amateur was, werkte vertragend en deed veel leergeld betalen.

De hierin op te nemen formuleering van de gevolgtrekkingen, gegrond op mijn plaatselijk onderzoek in Suriname, waarvan de proefneming op de plantage Guadeloupe het voornaamste deel uitmaakte, zijn dus nog eenigszins speculatief, doch evenbedoeld onderzoek rechtvaardigt volkomen, om ze met een groote mate van verzekerdheid te stellen.

Als terrein voor de proefneming werd gekozen een stuk van ± 40 H.A., — (later gedeeltelijk door inpoldering van nieuw land, gedeeltelijk door ontginning van secundair boschopslag binnenspolders tot ± 72 H.A. uitbgebreid) — ingepolderd land van de plantage Guadeloupe, waarop reeds meerdere jaren rijstcultuur was uitgeoefend op de gebruikelijke primitieve wijze in Suriname. Dit terrein was voor de proefneming tijdelijk gehuurd.

De kleigrond en gesteldheid van het terrein waren geheel overeenstemmende met de gewone omstandigheden dienaangaande, waaronder door de klein-landbouwers rijst wordt geteeld en de plantage Guadeloupe ligt ook juist ongeveer midden tusschen de Gouvernementsvestigingsplaatsen van rijstverbouwende klein-landbouwers (Javanen, Britsch-Indiërs en enkele Creolen) „Kronenburg" en „Johan en Margaretha" aan de beneden Commewijne rivier. De gronden meer naar het Westen van de Kolonie, in de Saramacca en Nickerie-districten zijn naar het algemeen oordeel beter van structuur en vruchtbaarder.

Op de plantage Guadeloupe bestond de ongunstige omstandigheid, dat de loostrenzen aan weerskanten van de langgerekt rechthoekige plantagepolder, van ± 600 M. breedte en ± 2 K.M. lengte, vermodderd waren en niet meer functioneerden, zoodat de ongeveer in het midden evenwijdig loopende vaartrens moest dienen als bevloeiings en drainagekanaal bij afwisseling. Daarentegen vormde zich in den regentijd achter den achterdam en gedeeltelijk zijwaarts van de plantage een zwamp met vrij hoogen waterstand, die tot in de maand October voldoende water hield om als bevloeiingsboezem (wadoek) te dienen.

Beschikt werd over een vasten staf van een opzichter — (een Creool-neger) — en 18 Javaansche contractarbeiders t. w. 11 mannen en 7 vrouwen, benevens aanvankelijk 1, later 2 vrije Britsch-Indiër(s) als verzorgers van de trekossen.

Dit vaste personeel werd naar behoefte in de verschillende phassen van de ontginnings- en cultuurwerkzaamheden aangevuld met een meer of minder groot aantal vrije losse arbeiders van de genoemde vestigingsplaatsen en contractanten van de naastgelegen koffieplantage Marienbosch. Het bewerken van den grond werd verricht met behulp van een tractor, van den Lands-cultuurtuin, merk Bates-Steel-Mule, en de daarbijbehoorende Sack-ploeg met twee scharen, Oliver discploeg met twee schijven, Sack veertand cultivator en een Oliver schijvenegge.

Voorts met twee span ossen met twee Melotte scharenploegen (n°. 1 en n°. 2), een Ventski veertandcultivator (licht-model) twee zigzageggen van 3 velden elk en een veertandegge.

In een later stadium zijn daarbij nog gevoegd een Cletrac-tractor, samengesteld uit onderdeelen van drie buiten dienst gestelde exemplaren van de boerderij Beekhuizen en een Oliver scharenploeg n°. 7 met twee scharen, terwijl successievelijk nog 6 ossen bijgekocht werden.

De tractors waren beide rupsband-tractors, de Bates-Steel-Mule

van het „oscilating, selfsteering" type, de Cletrac van het „rigid" type.

Aanvankelijk geschiedde het ploegen en omwoelen van den grond met den cultivator per tractor door den heer Van Waveren, landbouwwerktuigkundig ambtenaar van het Departement van Landbouw, in een later stadium achtereenvolgens door een kleurling motorist-mecanicien en een Europeesch (Duitsch) landbouwvakman met ervaring van het bedienen van landbouwmachines, verkregen op de boerderij Beekhuizen van de Moravische Broedergemeente, waar hij geruimen tijd voorman was geweest. Zelf zat ik ook veelvuldig op den tractor.

De ossen moesten nog geheel voor het werk ingebroken en geoefend worden en dit slaagde heel wel, zoodat in het latere stadium werd beschikt over twee span geheel geoefende dieren, ter wijl de overige dieren in een min of meer ver gevorderden staat van africhting verkeerden. Deze ossen waren afkomstig van Britsch-Guyana, daaronder prachtige zware dieren van ± 500 tot 600 K.G. gewicht, spangewichten dus van 1000 K.G. tot 1200 K.G. Er waren echter 4 minder mooie dieren bij, één zeer minderwaardig, dat spoedig stierf.

Als ploegers met de ossen werden Javaansche contractanten van het vaste personeel aangewezen, die eveneens het werk nog moesten leeren, doch op het laatst werd beschikt over uitstekende ploegers bij de twee afgerichte spannen.

De seizoenen in Suriname zijn, naar bekend is, verdeeld in: *a.* grooten regentijd van 15 April tot 15 Augustus; *b.* grooten drogetijd van 15 Augustus tot 15 November; *c.* kleinen regentijd van 15 November tot 15 Februari; *d.* kleinen drogetijd van 15 Februari tot 15 April.

Het seizoen voor de rijstteelt is de groote regentijd, terwijl voor de maisteelt de meest geschikte tijd is de kleine regentijd.

De gemiddelde maandelijksche regenval in 1926 over 71 jaren gemeten te Paramaribo en gedurende de periode van mijne proefneming gemeten op de naast het terrein daarvan gelegen plantage Frederiksdorp, bedroeg:

Maanden	Gemidd. te Paramaribo over 71 jaren	Gemiddeld op het proefterrein	
		1925	1926
Januari.	216,7	72,5	0,0
Februari	169,1	174,5	8,5
Maart	208,2	168,0	8,0
April	227,0	23,5	84,0
Mei	308,0	272,0	338,5
Juni	229,2	312,0	164,0
Juli	224,8	169,0	245,9
Augustus	150,3	141,0	135,5
September . . .	72,-	0,0	118,0
October	72,5	22,5	27,0
November . . .	123,0	75,0	123,0
December. . . .	220,7	107,5	294,5
Totaal	2291,5 mM.	1537,0 mM.	1546,0 mM.

Hieruit blijkt reeds welke bijzonder ongunstige seizoenomstandigheden de proefneming trof; doch ook de neerslagverdeeling over de belangrijke phasen van de cultuur was ongunstig. Met het tractorploegwerk werd begonnen op 18 Maart 1925, doch de grond was op meerdere plekken nog te drassig en zacht, en vooral de taluds en bodem van de op elke 10 M. evenwijdig loopende kleine trenzen (drainageslooten), die telkens overschreden moesten worden, omdat over twee (drie) plantagebedden tegelijk geploegd moest worden, om voldoende breedte voor het keeren te hebben, zoodat het werk slecht vorderde en zeer ongelijkmatig ploegwerk werd verkregen. Later verbeterde de bodemtoestand en werd veel beter werk gedaan. De heer Van Waveren werkte uiterst voorzichtig en langzaam ter vermijding zooveel mogelijk, van haperingen, ook liet hij de laatste loopstrook op de plantagebedden onbeploegd, uit vrees bij afploegen in omgekeerde richting, waardoor de tractor op het omgeploegde gedeelte moest loopen, onvoldoende „grip" te zullen hebben. Deze onbeploegde strooken leverden later veel last op tengevolge van wiedopslag. In het volgende seizoen, toen onder eigen beheer geploegd werd, werd in sneller tempo gewerkt en werden de bedden geheel afgeploegd, waarbij bleek, dat de vrees van den heer Van Waveren niet gegrond was, doch wel zijn voorzichtig tempo, daar bij het sneller werken veelvuldige haperingen optraden. De tractor bleek zeer

weinig geschikt te zijn voor de omstandigheden van het Surinaam sche plantagepolderterrein, doorsneden als dit is met tal van kleine en groote slooten (kleine trenzen en trekkers) terwijl de bodem een zeer verrassend wisselenden weerstand biedt, hetgeen veelvuldig het in de sloot terechtkomen van den tractor tengevolge had bij het ploegen van de randstrooken, terwijl elk oogenblik andere haperingen optraden.

Bij werken zonder hapering zou het mogelijk geweest zijn, om in 8 effectieve werkuren 1,2 HA. te ploegen. Dit optimum werd echter slechts op enkele weinige dagen bereikt. Naar dezen maatstaf berekend werd in de 40 ploegdagen met 7½ HA. geploegd terrein een efficientierendement bereikt van slechts 15¼% ruim.

Het omwoelen van den grond met den cultivator leverde een beter resultaat op, ofschoon verre van bevredigend. Daarmede werd in 6 dagen 3,7 HA. grondig omgewoeld, zijnde, naar denzelfden maatstaf als voor het ploegen berekend, een efficientie-rendement van 51%.

Ook gedurende het tweede seizoen werd een evenzeer onvoldoende resultaat met het tractorwerk verkregen, nl. 18¼ % rendement, daarbij nog gepaard met meer haperingen en reparatiekosten.

Men houde echter in 't oog, dat al dit werk nog geheel onder de omstandigheden van ontginningswerk plaats vond.
Met de ossen daarentegen werd gaandeweg uitstekend resultaat verkregen. De vele terreinbezwaren voor de tractors en die van kwetsbare onderdeelen daarvan deden zich voor deze dieren in 't geheel niet gelden. Praktisch werd met 100% bedrijfszekerheid met de dieren gewerkt. In het laatste stadium van de proefneming werd met de ossen bepaald uitstekend ploegwerk geleverd en wel naar den maatstaf van 1 HA. per 18 effectieve werkuren per span bij ploegen op de ongewone diepte van 20 cM.

Bij een matige becijfering — d.w.z. eenigszins optimistisch berekend — kwam 1 HA. ploegwerk bij optimale praestatie van den tractor (1,2 HA. per werkdag) bij normaal 120 werkdagen per jaar, tractordrijver (à ƒ 2,— dagloon) reparaties, rente op kapitaal en afschrijving inbegrepen, op bijna ƒ 15,— te staan, geheel overeenstemmende met de kosten van tractorwerk op de rijstfarms in het Missisippi-gebied.

Het ploegen met ossen onder gelijke omstandigheden — doch zonder de minste flatteerende veronderstellingen — komt op hoogstens ƒ 6.60 te staan.

Het groote verschil tusschen tractor- en ossenwerk is echter,

dat de evenbedoelde ideale-optimaaltoestand met den tractor praktisch nooit bereikt zal worden, terwijl zulks juist regel is bij het werken met ossen.

Bij het werken met stilstaande zware kabeltrekmachines zullen echter zeker vrijwel alle bezwaren bij de voortbeweging van tractors op het terrein ondervonden geëlimineerd worden.

Het eggen kostte precies de helft van het ploegen. Het zaaien geschiedde (bij gebreke van een zaaimachine) door vrouwen uit de hand in Oost-West gerichte rijen (zon-rijen).

Een gedeelte van het proefterrein werd in gelijksoortige rijen met afzonderlijk op kweekbedden gekweekte bibit beplant.

Ten gevolge van bezwaren ondervonden bij het onder water zetten van een deel der ingezaaide velden, werd daarop buitengewone last van wied ondervonden en aangezien de uit Indië medegebrachte wiedwerktuigjes te licht bleken voor het ruwe, zware wied en den onvoldoende fijn bewerkten stuggen grond, moest het wieden geheel uit de hand geschieden, wat zeer kostbaar was.

Overeenkomstig bezwaar werd ondervonden op een gedeelte van het terrein, dat wel gemakkelijk te bevloeien was, doch dat ingezaaid was met zaad, dat zeer inferieur bleek te zijn, zoodat na tweemaal inzaaien, waardoor het terrein ruim een maand droog lag, het wied een grooten voorsprong had gekregen.

Bij gebruik van normaal goed kiemkrachtig zaad, voldoende bevloeibaarheid van het terrein en met benutting van geëigende wiedwerktuigen, zal het wieden bij zaaien op rijen zeer weinig kosten vereischen.

Het met bibit beplante veld leverde weinig wiedbezwaar op en het wieden was daar weinig kostbaar, ofschoon dat ook met de hand geschiedde.

Het oogsten vond plaats met de sikkel uit de hand, omdat niet beschikt werd over een maaimachine (zelfbinder). De geoogste halmen werden later na nadrogen op den stoppel (± 8 dagen) uit het veld naar de dorschplaats gedeeltelijk per ossesleden vervoerd, gedeeltelijk uitgedragen door mannen.

Het dorschen geschiedde op het veld met twee dorschmachines, een Amerikaansche (Harvester Company) en een Duitsche (Lanz, Mannheim), die beide niet geheel voldeden, verder met ossen en met handdorschen (slaan met stokken). Na de buitengewone droogte van 1925/26 traden gedurende het opvolgende plantseizoen buitengewone plagen op (drie generaties rupsen, wolken uitgehongerde vogels, ongehoorde rattenvraat, tengevolge van de groote sterfte van slangen gedurende de droogte). Tengevolge van

de vernieling door deze drie opeenvolgende dierlijke plagen was twee- en meermalen overzaaien en planten noodig, waardoor het wiedbezwaar zeer bevorderd werd en ten slotte kwam pour comble wantzenschade (walang sangit) van de jonge aar nog daarbij.

Geplant werden vier inheemsche soorten nl. *a.* de Skrivimankoti *b.* de Witte Wanica (zeer vermoedelijk de in Noord-Amerika als Blue Rose betitelde variëteit) *c.* de Bruin missie en *d* de ingeburgerde Javasoort plaatselijk als Boeloepoetih aangeduid. Voorts werden nog kleine aanplanten aangelegd van zes van de Buitenzorgsche cultuurtuin verkregen en uit Indië meegebrachte soorten. Het in Suriname verkregen zaad was verre van hetgeen redelijk zou mogen worden genoemd. De Skrivimankoti, betrokken van de plantage Guadeloupe, bleek uiterst minderwaardig met een zeer laag percentage kiemkrachtig zaad en de van plantage Berlijn verkregen Boeloe-poetihzaad bleek in 't geheel niet kiemkrachtig.

De Witte Wanica en de bruinmissie werd van den cultuurtuin in Paramaribo betrokken en was goed, gezond, kiemkrachtig zaad

Het zaad van alle soorten, ook die van den cultuurtuin was echter, als in Suriname gewoon, zeer sterk vermengd met allerlei afwijkende soorten. Het uit Indië meegebrachte Buitenzorgsche zaad was soortzuiver en van uitstekende kwaliteit.

Het oogstbeschot van den eersten oogst, bepaald naar de gewichten bij aflevering gedurende de maanden Februari/Mei 1926 van gaba (rijst in bolster) aan de pellerij en bij verkoop van gaba (in Suriname ten onrechte padi genoemd) en hij het sorteeren van het plantzaad, dus na algeheele indroging, (tw. schuurdroog) bedroeg in totaal 55425 KG. Over de bruto geoogste oppervlakte van 18,5 HA. omgeslagen is dat gemiddeld rond 3000 KG. per HA. Houdt men echter rekening met de als volmaakt mislukt te beschouwen oppervlakten Indische soorten, die grootendeels looze aren opgeleverd hadden en in onkruid verstikte te jonge bibit, in totaal zeer laag te taxeeren op 1½ HA., dan is het feitelijk beschot gemiddeld per HA. 3260 KG.

Onder de geoogste hoeveelheid is van de verschillende soorten:

Skrivimankoti	36110 KG. van	10,3 HA.
Witte Wanica en Bruinmissie	17076 KG. van	6,6 HA.
Indische soorten	2230 KG. van	1,6 HA.
	55425 KG. gaba	

Hieruit volgt, dat het oogstbeschot per HA. was van:

a. Skrivimankoti 3506 KG. en rekent men over de netto geslaagde oppervlakte van 9,8 HA. rond 3700 KG.

b. Witte Wanica en Bruinmissie rond 2600 KG.

c. de Indische soorten rond 1400 KG.

Uit de gehouden aanteekeningen is niet meer met juistheid vast te stellen hoeveel de opbrengst op het normaal beplante en gegroeide stuk met Skrivimankoti was, zoodat jammer genoeg het beschot per HA. dat als normaal zou zijn te beschouwen niet berekend kan worden. Van de Witte Wanica is dat echter wel mogelijk. In totaal was een oppervlakte van 3,6 HA. met deze soort beplant, welke als geheel normaal geslaagd is te beschouwen en hiervan bedroeg de opbrengst 12334 KG., zijnde gemiddeld 3450 KG. per H.A.

Van de Indische soort padi Karang Serang (Java Carolina, reuzenrijst fancy soort), die merkbaar geleden had door watergebrek, werd geoogst 256 KG. gaba van 900 M^2, een beschot per HA. opleverende van 2840 KG.; van padi Geulis Mandi (zeer goede grofkorrelige Preanger rijst) werd geoogst 355 KG. gaba van $\pm$ 900 M^2, dat is 3940 KG. per HA.

De tweede oogst, welke in verband met de buitensporige moeilijkheden tengevolge van dierlijke plagen te laat in den grond kwam en bovendien ernstig geleden had van wantzenbeschadiging van de vrucht, leverde over 45 HA. aanplant op 91806 KG. of rond 2040 KG. per HA.

In Suriname wordt bij de gebruikelijke zeer primitieve cultuurwijze een opbrengst van 3500 KG. *velddroge* gaba per HA. normaal geacht. Van zeer ervaren planterszijde werd mij verzekerd, dat opbrengsten van 5000 KG. en meer evenwel volstrekt geen ongewone uitzondering is en dit heeft bevestiging gevonden in later in de dagbladen gepubliceerde officieel vast gestelde oogstuitkomsten. (Propaganda van den landbouwleeraar Hewitt in Coronie en Nickerie).

De cultuurkosten per HA. *onder de omstandigheden van de proefneming* kunnen als volgt uit de uitkomsten berekend worden: In totaal is van $\pm$ 64 HA. product verkregen. De totale kosten van hulptoezicht bedroegen *f* 450,50 dus *f* 7,04 per HA.

Gedurende het 3e seizoen toen de ploegers en ossen geoefend waren, werd 21 HA. geploegd voor *f* 254,95 of *f* 12,14 per HA,. waarbij nog komt 5 dagen verzorging van 2 ossen à 20 ct. per dag en per os of *f* 2, totaal ploegkosten per HA. *f* 14,14.

Het eggen van dezelfde oppervlakte kostte precies de helft, dus *f* 7.07.

Het beplanten en inboeten met bibit van 14,2 HA. gedurende het 1e seizoen kwam, aanleg van bibitbedden en transport van de bibit inbegrepen, te staan op ƒ 597,21 dus rond ƒ 42 per HA.

(Het inzaaien en inboeten kwam per HA. op ƒ 17,40; het inzaaien alleen op ƒ 8,—). Het wieden van een onder normale omstandigheden beplante en groeiende oppervlakte van 5,7 HA. gedurende het 1ste seizoen kostte ƒ 75,50 dus ƒ 13,— per HA.

De bevloeiing van 64 HA. aanplant kostte ƒ 220,80 of per HA. ruim ƒ 3,45.

Een oppervlakte aanplant van 9,4 HA. eischte aan snijloon (met de sikkel) ƒ 217,20 dus ƒ 22,— per HA.

Het uitdragen van de padi naar de dorschplaats over een oppervlakte van 17 HA. kostte ƒ 156,70 dus ƒ 9,20 per HA.

Het dorschen en wannen van den redelijk normalen oogst van het 1e seizoen van 3000 KG. gaba per HA. kwam op 1 ct. per KG. te staan of ƒ 30,— per HA.

De bewaking van het te velde staand gewas en den oogst over de geheele geoogste oppervlakte van 64 HA. kostte ƒ 290,05 dus ƒ 4,53 per HA.

De transportkosten van het geoogste product van het veld naar het magazijn gedurende het 1ste seizoen ƒ 6,60 per HA.

De kosten van plantzaad per HA. bedroeg ƒ 3.

De voor de periode en omstandigheden als normaal te beschouwen cultuurkosten per HA. bedroegen dus ƒ 7,04 + ƒ 14,14 + ƒ 7,07 + ƒ 42 + ƒ 13 + ƒ 3,45 + ƒ 22 + ƒ 9,20 + ƒ 30 + ƒ 4,53 + ƒ 6,60 + ƒ 3 = ƒ 153,53. (bij zaaien ƒ 132,93).

De geboden beperking noopt tot het overslaan van tal van bijzonderheden en dat, zonder verband en motieven volledig toe te lichten, de gevolgtrekkingen, waartoe de orienteering, verkregen met de proefneming en verdere onderzoekingen mij aanleiding gaf, hieronder worden weergegeven.

1. Op de Surinaamsche kleigronden kan onder gemiddeld normale omstandigheden gerekend worden per jaar en per HA. op een rijstoogst van 3500 tot 4000 KG. zaad (gaba) bij zeer extensieve cultuurwijze van het gewas en een maisoogst van 2000 à 3000 KG. droge korrel.

2. Van zulken grond is een praktisch ongelimiteerde oppervlakte (vele honderdduizende HA.) beschikbaar.

3. Herstellen van vervallen polderwerken van oude plantages is niet zoo kostbaar en het ontbosschen van het terrein evenmin en kan in Suriname zelfs zeer goedkoop geschieden door durende onder water zetting van het ingepolderde terrein.

4. Die gronden zijn zeer goed ploegbaar en vereischen slechts een oppervlakkige bewerking, uitsluitend strekkende tot het verdelgen van wied en beperking van nieuwe woekering daarvan, benevens tot het maken van een redelijk zaadbed. Voor het verkrijgen van een goed beschot van rijst en mais is blijkens de in den klein-landbouw gevolgde praktijk de grondbewerking niet noodig.

5. Irrigatie uit zwampen (of opzettelijk aangelegde wadoeks) zal bij de vereischte bepoldering van het voor beplanting te bestemmen terrein veelal mogelijk zijn gedurende en eenige maanden na den regentijd, terwijl irrigatie uit kreken, dan wel uit het zoetwatergebied der groote rivieren zonder zeer kostbare werken zeer wel verwezenlijkbaar schijnt.

6. Krachtige ossen zijn uit nabijgelegen vreemde gebieden tegen zeer matige prijzen te verkrijgen, terwijl het land uitstekende gelegenheid biedt voor de ontwikkeling van een eigen fokkerij van zulk vee.

7. Het verdient meer aanbeveling om als trekkracht voor de grondbewerking bij hoeven van kleine en middelbare grootte ossen te gebruiken dan tractors, terwijl bij machinale grondbewerking en verdere cultuurbewerkingen op grooter schaal, toepassing van drijvende kabelploegmachines in verband met de locale omstandigheden het meest geschikt en economisch schijnt.

8. Onderhoudskosten van de ossen zijn bij rationeele krachtige voeding te stellen op 25 ct. per dag en per os.

9. Als normale bedrijfspraestatie van een span ossen bij toepassing van een twee-scharen (of twee-schijven) wend- of keerploeg en maximum 10 cM. diep ploegen kan bij 5 à 6 uren effectieven arbeid per dag gerekend worden op minstens ⅓ HA. Bij ontginningsploegen op ¼ à ⅕ HA. Bij toepassing van een cultivator zal de praestatie zeer beduidend hooger zijn, wellicht verdrievoudigd worden.

10. De kosten van 1 dag ploegwerk van een span geoefende ossen bij normaal bedrijfsploegen is te stellen op ƒ 2,20, waaronder begrepen loon van den ploeger, verzorging en voeding van de ossen en afschrijving in 5 jaren van ossen en werktuigen, zoodat 1 HA. ploegen normaal op ƒ 6,60 komt te staan. Voor eggen kan op de helft gerekend worden.

De tijdens de proefneming verkregen ervaring en gegevens wettigen de conclusie, dat ossen de voor Suriname meest goedkoope arbeidskrachten zijn, zeer bedrijfszeker en bruikbaar onder alle weersomstandigheden. De overwegende phases bij de rijst-

cultuur in Suriname zijn gebleken het in den grond brengen van den aanplant en het beschermen van het jonge gewas tegen dierlijke plagen en wied. Daarbij is van het grootste belang, dat over bevloeiingswater beschikt wordt en de regeling van dit water volkomen beheerscht wordt. Aangezien als plantwijze van rijst het machinaal zaaien aangewezen is, teneinde de goedkoope ossenarbeid ten volle tot zijn recht te doen komen, zal het gereedmaken van den grond voor bezaaiing in zeer korten tijd moeten geschieden met het oog op den betrekkelijk korten regentijd. Ter vergemakkelijking van de wiedbestrijding zal zoo eenigszins mogelijk vóór het inzaaien van het veld, dit vier dagen tot een week diep onder water moeten worden gehouden. Hierdoor zal de beschikbare tijd voor inzaaien zeer beperkt worden. Het inzaaien moet bij voorkeur tegen half Juni afgeloopen zijn, doch in ieder geval in de maand Juni, dan komen de dieren ook tijdig beschikbaar voor het wieden.

Met het oog hierop, zoowel rekening ermede houdende, dat onmiddellijk na het afoogsten van de eerste velden met ploegen een aanvang zal moeten worden gemaakt, zal beschikbaar moeten zijn op een geheel voltooid georganiseerd bedrijf een dubbel stel dieren.

Bij een dergelijk bedrijf zal het irrigatiesysteem behoorlijk ingericht zijn, zoodat het regelen van het water slechts een kwestie van open- en dichtdoen van sluisjes is; voorts zal het transport van den oogst uit het veld naar de dorschplaats zooveel mogelijk beperkt worden door dorschen op het veld met verplaatsbare dorschmachine of door het inrichten van meerdere dorschvloeren voor ossen. Ook het transport naar de silo's zal door een goede keuze van de plaats van het emplacement en het gebruiken van groote laadbooten, zoonoodig in sleep getrokken door ossen zeer weinig kostbaar kunnen worden gemaakt. Rekening houdende met vorenstaande omstandigheden, die bij een normaal hoevebedrijf zullen gelden, kunnen de normale bedrijfskosten per HA. als volgt becijferd worden.

a. cultuurkosten.

ploegen	ƒ 8,10	(ƒ 6,60 + 3 × 50 ct. onderhoudskosten van het dubbel span).
2 × eggen	- 7,05	
zaaien	- 4,—	
zaaizaad	- 3,—	
2 × wieden	- 10,—	
	ƒ 32.15	

	ƒ 32.15
bevloeien	- 2,—
oogsten	- 10,—
transport naar dorschplaats	- 5,—
dorschen.	- 20,—
bewaking	- 5,—
transport naar magazijn	- 2,50
	ƒ 76,65

Bij toepassing echter van een meer extensieve werkwijze onder gebruikmaking van economischer werkende werktuigen (omwoelen van den grond met cultivator, gelijktijdig eggen en zaaien, uitzuiniging op wieden en transport door bijzondere regelingen) is het naar mijne meening zeer wel mogelijk de cultuur kosten te beperken tot

a[1].

grondomwoelen	ƒ 2,70
1 × eggen	- 2,70
1 × eggen en zaaien	- 2,70
zaaizaad	- 3,—
1 × wieden	- 2,70
bevloeien	- 2,—
oogsten	- 10,—
transport naar dorschplaats tevens magazijn	- 5,—
dorschen.	- 20,—
bewaking	- 3,—
	ƒ 53,80

b. algemeene kosten.

vaste	grondhuur en kapitaalrente	ƒ 30	
fluctueerende	Contractpremie.	ƒ 5	(facultatief).
	gewoon onderhoud sluisbediening en wacht ziekenzorg, administratiekosten magazijndienst en transport op de hoeve, assuranties en belastingen	ƒ 10 à ƒ 15	
		ƒ 45 à ƒ 50.	

Totale bedrijfskosten dus ƒ 76,65 + ƒ 50 = ƒ 126,65 af te ronden op ƒ 130 per HA. in het duurste geval en bij extentensiever werken ƒ 53,80 + ƒ 45 = ƒ 98,80 af te ronden op ƒ 100.

Voor mais zijn de kosten minder en kunnen op *f* 90 à *f* 110 gesteld worden.

Ter vergelijking moge strekken het onder volgende overzicht van de kosten voor de eigenlijke cultuur in Italië en te Buitenzorg, ontleend aan het artikel „Italië ons ten voorbeeld?" van den heer L. Koch, Hoofd van de onderafdeeling zaadteelt van eenjarige gewassen van het Departement van Landbouw te Buitenzorg. De bedragen die per bouw berekend zijn, zijn door vermenigvuldiging met $^{10}/_{7}$ omgewerkt tot kosten per HA.

	Robarello	Buitenzorg	Suriname			
			Tijdens proefneming Guadeloupe		Te verwachten bij normaal bedrijf	
					a	a'
Grondbewerking .	*f* 28,60	*f* 50,— à 57,—	*f* 21,21	*f* 21,21	*f* 15,15	*f* 5,40
Het in den grond brengen van den aanplant	- 20,23	- 25,46	- 21,40 (zaaien, inboeten, plantzaad).	- 45,— (bibitplanten, plantzaad).	- 10,— (machinaal zaaien inboeten plantzaad).	- 8,70 — idem
Wieden	- 90,—	- 14,93	*f* 52,76[1])	*f* 13,—	*f* 10	*f* 2,70
Oogsten.	- 72,93	- 24,09	- 61,20	- 61,20	- 42,50	- 38,—
Totaal cultuurkosten . .	*f* 211,76	*f* 114,48 à 121,48	*f* 156,57	*f* 140,41	*f* 77,65	*f* 54,80
Opbrengst aan gaba	4900 KG.	2300 KG.	3260 KG.	3260 KG.	4000 KG.	4000 KG.
Cultuurkosten per 100 KG. gaba . .	*f* 4,30	*f* 5 — à *f* 5,28	*f* 4,80	*f* 4,30	*f* 1,95	*f* 1,35

De te verwachten opbrengst in Suriname kan zonder schromen op 4000 KG. gaba per HA. gesteld worden en 30000 kolven mais, die zeer laag getaxeerd 3000 KG. droge korrels moeten uitleveren

Ter vergelijking wordt hierbij nog ingelascht een staatje van opbrengstcijfers voor rijst en mais, ontleend aan Bijlage A van het verslag van bestuur en staat van Ned. Indië, Suriname en Curaçao 1926 blz. 59.

---

[1]) Onder zeer abnormale omstandigheden, zou onder normale omstandigheden zeker hoogstens *f* 26,— zijn geweest.

	Opbrengst in KG. per HA.	
	Rijst (gaba)	Mais (gepeld)
Spanje	4990	1470
Portugal	2260	1050
Italië	3280	1580
Frankrijk		1200
Hongarije		1750
Egypte	3560	2250
Ver. Staten	1630	1680
Japan	3070	1620
Hawai.	3730	1650
Filippijnen	730	660
Formosa	1700	
Br. Indië	1650	
Indo China	1560	1140
Java	1600	900
Suriname vermoedelijk	4000	3000

Hierbij dient in acht te worden genomen, dat voor de opgesomde landen de gemiddelde opbrengsten genomen zijn van alle soorten gronden van alle graden van vruchtbaarheid, echter bij min of meer intensieve cultuur en bemesting, terwijl in Suriname voor een verre toekomst alleen gerekend behoeft te worden met den vruchtbaarsten grond, zonder bemesting.

Een globale, doch op de praktische gegevens en ervaringen van de proefneming gebaseerde becijfering gaf tot uitkomst, dat voor het tot *volledige* ontwikkeling brengen van een hoeve van 25 HA. aanplant op een bedrag van ƒ 1000 per HA. moet worden gerekend, als volgt te specificeeren:

Grond	ƒ 150,—	
Gebouwen	- 250,—	
Outillage	- 160,—	(dieren en werktuigen,
	- 120,—	(machinerieën, kleine werk-
	- 30,—	tuigen en gereedschappen).
Transportmiddelen	- 40,—	
Bedrijfskapitaal	- 250,—	
Totaal	ƒ 1000,—	per HA.

Voor een begin, waarbij een aanvankelijke aanplant van 10 HA. als voldoende kans biedend minimum kan worden aangeno-

men, terwijl ten aanzien van outillage en gebouwen zekerlijk wel eenige beperking en uiterste eenvoud in acht kunnen worden genomen en met hulp door credietverschaffing zou mogen worden gerekend, kan als aanvangsbehoefte met belangrijk minder worden volstaan.

Bij behoorlijk geregelde voorlichting en toezicht van gouvernementswege of van wege de particuliere credietorganisatie zou naar mijne meening het reeds voldoende zijn, indien door den beginnenden hoevekolonist beschikt werd over een bedrijfskapitaal, voldoende om een rijstaanplant tot het stadium van oogsten te brengen, dus ruim genomen rond ƒ 100 per HA., terwijl voor de geheele rest met crediet van landswege of onder Landsgarantie van een particuliere credietbank, met verband van de geheele hoeve en wat daarbij behoort en den oogst, in de noodige middelen zou kunnen worden voorzien, geleidelijk naar mate van behoefte.

Blijkens het periodiek „Prijzen en Kosten van levensonderhoud" van het Centraal Bureau voor de Statistiek afl. 7 Januari 1932 werd voor gepelde rijst in December 1931 te Amsterdam en Rotterdam betaald (groothandelsprijzen):

gepelde Burma

fijne voorloop 100 KG.	ƒ 9,00 — ƒ 10,00
voorloop	- 10,25 — - 11,—
grove voorloop	- 11,25 — - 12,—
Bassein	- 10,25 — - 11,—
Java	- 17,— — - 25,—

Voor mais waren de groothandelsprijzen

2000 KG. loco La Plata	ƒ 71,48
Donau, Yougo Slav. Golf OK..	- 70,55

Deze prijzen laten zeker toe om voor goede kwaliteit *ongepelde* rijst in Suriname een locoprijs aan te nemen van ƒ 5,— de 100 KG. en voor mais [1]) ƒ 3,50; zonder dat geflatteerde verwachtingen

[1]) Nederland voerde aan *ongepelde rijst*, voor verreweg het grootste deel afkomstig uit Britsch Indiê (Rangoon) en *mais*, voor ongeveer de helft uit Argentiniê in gedurende:

	Ongepelde rijst (cargo rice)	*Mais*
1927	130010173 KG. voor ƒ 20987791	1383773 ton v. ƒ 116807 m.
1928	104457733 „ „ - 16437686	1211938 „ „ - 126938 „
1929	142804202 „ „ - 21125016	994091 „ „ - 98806 „
1930	138417130 „ „ - 17457111	1125788 „ „ - 72089 „
1931	195303000 „ „ - 17996000	1570991 „ „ - 62294 „

worden gekoesterd, afstand en de tegenwoordige buitengewoon lage marktconstellatie in acht nemende.

De bruto opbrengst per HA., op de gedachte wijze in Suriname gecultiveerd met rijst en mais zou per jaar dan worden 40 × f 5 + 30 × ƒ 5,50 = ƒ 305. De bedrijfskosten beloopen gemiddeld dan ƒ 110 + ƒ 95 = ƒ 205; zoodat een bruto overschot van ƒ 100 zou overblijven, hetgeen bij een hoeve van 25 HA. reeds een zeer aantrekkelijk inkomen in 't uitzicht zou stellen voor een Creolen of Europeesch landbouwersgezin. Zelfs een hoeve van 10 HA. belooft dan een eenvoudig maar redelijk bestaan onder de Surinaamsche levenscondities. Ook al rekent men nog met ongunstige oogst en marktfluctuaties en niet met bijverdiensten door de nevenbedrijven (vee en pluimveeteelt, intensief verzorgde kleine aanplant van vruchten en edele koffie).

Moet het geen eminent belang geacht worden deze alleszins mogelijk schijnende uitkomst in het belang van de Surinaamsche noodlijdende bevolking grondig en doorgezet in de praktijk te beproeven?

Den Haag, 29 Februari 1932.

NASCHRIFT

Eerst na het inzenden van dit artikel nam ik kennis van het Verslag van het Departement Landbouwproefstation in Suriname over de jaren 1928/1930, waarin de resultaten zijn vermeld van proefnemingen, die geheel als contrôle zijn te beschouwen van mijne bovenomschreven proefneming. Het is zeer belangwekkend de uitkomsten en gevolgtrekkingen te stellen naast de mijne, waarbij echter in acht dient genomen te worden, dat de proefnemingen van den Landbouwvoorlichtingsdienst niet geheel op overeenkomstige wijze zijn genomen, als de mijne. Ik krijg den indruk, dat eenerzijds de cultuurwerkzaamheden op intensievere wijze zijn geschied en hoogere loonen zijn betaald, terwijl anderzijds omstandigheden ongunstiger waren, b.v. in het veevoer op duurdere wijze voorzien is moeten worden, dan in mijn geval, waar ik beschikte over een groote oppervlakte paragras en een beduidende hoeveelheid afval van kleine maisaanplantingen. Bovendien zijn meerdere mijner gegevens verkregen over een aanzienlijk grootere oppervlakte, aangezien het proefveld in den Saramaccapolder maximaal 8,8 H.A. groot was; ook is de grond in den Saramaccapolder niet zoo goed, als op mijn proefterrein.

De belangwekkendste officieele proefnemingsuitkomsten zijn (zie blz. 60—71 van het bedoelde verslag):

Opbrengstcontrole door proefsnitten groote-drogetijdsoogst, velddroog herleid tot *schuurdroog* door vermindering met 16%.

I. Schrale rijstgrond:

Saramaccapolder	1780 KG/HA. (gaba)
Lelydorp.	1480
Pad van Wanica	1418

II. Goede rijstgrond:

Meerzorg.	2711 KG/HA (gaba).
v. Drimmelen en Corantijnepolders	2671
Bovenpolders Nickerie . . .	3268
Coronie	3100

Mijn onderzoek leverde op een schatting voor goede gronden van 3000—3500 KG/HA. *velddroog.*

Opbrengst van de zaadvelden in den Cultuurtuin op goeden grond (klei) Padi Kretek 4839 KG/HA., Skrivimankoti 4433 KG/HA. Nickerie: Kretek 4467 KG/HA. Coronie: Kretek 4467 KG/HA.

Vergelijking opbrengst extensief bewerkten en onbewerkten grond in Nickerie 5040 KG/HA. en 2940 KG/HA.

Proefveld Saramaccapolder opbrengsten SKK 3007 KG/HA., KRT 3191 KG/HA., Padi Tjina 3181 KG/HA. Exploitatiekosten per HA.: kweekbed *f* 7,72, planten *f* 55,— (mijn uitkomst te zamen *f* 42,—), veevoer *f* 14,20, ploegloon *f* 10,56 (mijn uitkomst te zamen *f* 14,14), wieden *f* 14,20 (mijn cijfer *f* 13,—), dammen wieden *f* 2,34, oogsten, dorschen en transporteeren *f* 60,— (mijn cijfers *f* 22 + 30 + 6,60 = *f* 58,60.). In het verslag wordt geconcludeerd, dat een (geregelde) opbrengst per HA. van 4100 KG. schuurdroog heel goed mogelijk is.

Den Haag, Juni 1932.

HET MERKWAARDIGE KARAÏBISCH
(een ethnologisch verhaal voor den gewonen lezer)

DOOR

C. H. DE GOEJE

I. Een boekbespreking met wat geschiedenis

Er zijn van die ongeschreven nationale of menschheids-plichten, waarvan het spijtig is, als ze verzuimd zijn, en die nochtans meest vergeten worden, als niet de een of ander ze persoonlijk aanvat.

Twee keer verleden jaar, kwam een monumentaal werk over Suriname het verheugend getuigenis brengen, dat er in ons midden zulke aanpakkers nog wel zijn, en ook dat degelijke arbeid gewaardeerd en gesteund wordt.

Eerst verscheen IJzerman's boek over de geologie en petrologie van Suriname, en vlak daarna het ethnografisch-linguistisch werk, waarvan de volledige titel is:

Encyclopaedie der Karaïben, behelzend taal, zeden en gewoonten dezer Indianen, door W. Ahlbrinck, C. s. s. R., geïllustreerd door E. La Rose, teekenaar bij den Opnemingsdienst te Paramaribo. Verh. der Kon. Akad. van Wet. te Amsterdam, afd. Letterk., nieuwe reeks, deel XXVII, N°. 1, Amsterdam 1931; xiv, 555 blz. en 160 blz. platen.

— Een geheel volk te beschrijven, is geen geringe taak, vooral als men ook nog wil zorgen dat in de wetenschappelijke detailleering het levend geheel duidelijk uitkomt. De schrijver deed het in den vorm van een Encyclopaedie, gerangschikt naar de Indiaansche woorden, en dat zal wel daarmede samenhangen, dat hij de taal het eerste en het grondigste heeft onderzocht. Uitvoerig en degelijk behandelt hij in dit werk de taal, en daarvoor mag men dankbaar zijn, want een zoo goede beschrijving bezaten we tot dusver noch van het Karaïbisch van Suriname, noch van eenige andere taal der Karaïbische taalgroep. Zóó goed is thans het eigenlijke Karaïbisch beschreven, dat alle vroegere beschrijvingen

achterhaald en verbeterd zijn, en nog slechts waarde hebben voor de hoogst enkele woorden of vormen die misschien aan de aandacht van P. Ahlbrinck ontsnapt zouden kunnen zijn, en voor de kennis van dialecten in andere streken en in ouderen tijd.

Laat mij even den weg wijzen door de verwarring der namen:

Een groote groep Indianen-stammen in de noordelijke helft van Zuid-Amerika, wier talen kennelijk met elkaar verwant zijn, noemt men naar een van die stammen: de Karaïbische taalfamilie. De stam waarnaar de groep is genoemd, is het volk van Ahlbrinck's Encyclopaedie. Zelve noemen ze zich *Kaliña* of *Karina* (= *kari*-aardsch wezen?), waarvan de namen waarmede anderen ze aanduiden: Karaïb, Caribe of Galibi, wellicht verbasteringen zijn. Reeds ten tijde der Ontdekking woonde dit volk in het benedenland van Guyana, ongeveer van de Oyapock tot de Orinoco. „Die oorlogsugtige natie, die sonder tegenspraak de dapperste en talrijkste natie van dese kust is'' [1]) getuigde van zichzelve *„ana karina rote, amu-kon paporo-ro i-toto nan-to''* = wij alleen zijn menschen, de anderen zijn allen vijanden (of slaven) [2]). Andere stammen, ook de Spanjaarden, hebben dat dikwijls tot hun nadeel ondervonden. Geheel weerlooze lammeren waren die anderen overigens ook niet; de Arawakken bijv. wisten zich wèl te weren [3]), en ook de Akawois, „een korsilige natie geen het minste ongelijk konnende verdragen en gestadig met de Caraibanen in oorlog'' [4]).

In de 15e eeuw waren onze Karaïben bezig zich uit te breiden over de Antillen; een deel hunner is daar gebleven, heeft zich vermengd met vrouwen van de oudere bevolking, en zoo ontstond een nieuw volk met eigen taal. Onze zeevaarders (Pieter Schouten 1624, Piet Heyn 1626, de Ruyter 1665) hebben ze daar nogal eens ontmoet: „Was seer fray volck van ghedaente, en ginghen gantsch naeckt''; een enkel maal slechts „thoonden de Wilde haren qua-

---

[1]) J. A. J. de Villiers, Storm van 's Gravesande, 's Grav. 1920 p. 130; id. id. Hakluyt Soc. 2 XXVI, vol. 1 p. 268. Scott (Colonising Expeditions to the West Indies and Guiana, Hakluyt Soc. 2 LVI p. 136) schatte omstreeks 1665 het aantal Karaïben op meer dan 40000 families, waarvan 5800 in Suriname; Ahlbrinck's Encyclopaedie p. 194, vermeldt voor Suriname in 1924 1240 personen; den missionarissen komt het voor, dat het aantal der Karaïben in de laatste 20 jaren stabiel blijft.

[2]) P. J. Gumilla, El Orinoco, Madrid 1745.

[3]) Zie Adriaan van Berkel, Amerikaansche Voyagien. Amsterdam 1695, en J. Rodway, Some Spanish Accounts of Guiana. Timehri IX, Demerara 1895.

[4]) De Villiers op. cit. p. 308, id. Hakluyt p. 552.

den aert" [1]). Op Dominica en St. Vincent zijn, of waren kort geleden, nog resten van dit volk, deels vermengd met negerbloed. Na een opstand, heeft het Engelsche bestuur in 1796 een deel hunner van St. Vincent overgebracht naar Britsch-Honduras, waar hun nakomelingen nog thans wonen [2]). Al deze menschen worden óók Karaïben genoemd; soms Eiland-Karaïben (of Eiland-Arawakken) en Honduras-Karaïben.

Onze Karaïben in Suriname zijn dus de „absolute Karaïben", en het puurste extract daarvan, de Karaïben van onvermengd bloed, noemt zich nog bij een bijzonderen naam: *Teleuyu* of *Taira* (*tere*, *taro* waar, *uyu* vadergeest of geest?). De Nederlanders die in 1616 aan de Essequebo gevestigd waren, hadden reeds Karaïbische bondgenooten [3]), en ook in Demerary en Berbice, en in Suriname sedert 1685—86 toen Gouverneur Van Aerssen van Sommelsdyck vrede met hen sloot, zijn ze onze trouwe vrienden geweest. Ook de Franschen hebben het goed met hen kunnen vinden, en het is wel opmerkelijk, dat het Fransch, Nederlandsch en Britsch gebied in Guyana en de Antillen ongeveer samenvalt met het gebied der Karaïben, vijanden van de Spanjaarden.

— Bijna elke beschrijving van Guyana vertelt iets van deze menschen, doch meestal bepaalt het zich tot het materieele leven, en dat nog oppervlakkig. De taal, die zoo onmiddellijk het innerlijk van den mensch doet kennen [4]), is er al heel slecht afgekomen; misschien wel omdat de missionarissen die ten deze veelal de spits afbeten, moeilijk vat kregen op dit sterke, zelfbewuste volk met zijn diep wortelend gezond en goed eigen geloof.

Niettemin hebben toch verschillende zendelingen, o.a. in Suriname de Hernhutters, een en ander over de Karaïbische taal op

---

[1]) Het Iaerlyck Verhael van Joannes de Laet. Linschoten-Ver. XXXIV pp. 37, 132, 135. G. Brandt, Het leven en bedrijf van den heere Michiel de Ruiter. Amsterdam 1687 p. 365.

[2]) Hun eerste woonplaats aldaar, het eiland Ruatan in de baai van Honduras, was in 1827 bijna Nederlandsch gebied geworden, zie De West-Indische Gids XI p. 29. Zie voorts E. Conzemius, Ethnographical notes on the black Carib (Garif), American Anthropologist 30.

[3]) Scott, op. cit. p. 140.

[4]) J. Vendryes, Le Language, Paris 1921 p. 128, zegt hierover „Il est toujours imprudent de vouloir juger de la mentalité d'un peuple par les catégories grammaticales que possède sa langue. Il y a des langues qui maintiennent fort longtemps comme procédés grammaticaux des catégories qui n'ont plus de raison d'être". Ongetwijfeld moet men niet maar in den blinde conclusies trekken, doch wat de taal toont is eenmaal uit het binnenste van den mensch voortgekomen, en wordt, voor zoover het niet meer levend mocht zijn, toch nog door den mensch toegelaten.

papier gesteld. Doch de wetenschap had er vroeger geen belangstelling in, en ieder die de tropen kent, weet dat daar insecten zijn, die voor papier juist een zeer groote belangstelling hebben. Toen dan ook in 1893 Lucien Adam zijn vergelijkende grammatica met woordenlijst van de Karaïbische taalfamilie uitgaf, maakte het „Karaïbisch "daarin maar een pover figuur.

In 1903 voerde een gunstig lot mij naar het heerlijke Suriname, als deelnemer aan de Gonini-expeditie. Te Albina aan de Marowijne bezochten wij het nabijgelegen Karaïben-dorp, en als roeiers en jagers vergezelden ons een Arawak en een Karaïb. Voor praktisch gebruik was ik begonnen een taal van het binnenland, het Ojana, te leeren, en van leeren kwam nader verzamelen, en vervolgens bewerken, en toen ik eenmaal wist dat het Karaïbisch ook nog niet volledig bekend was, zocht ik bij de beide volgende expedities ijverig aanraking met Karaïben. Heel wat over hun taal kwam ik ook te weten door den Catechismus van Pater C. van Coll te ontleden, welk boekje tot dusver voor wetenschappelijke doeleinden nog niet was gebruikt. Menige opheldering kon ik nog van den samensteller zelf krijgen. De avonduren doorgebracht in de Pastorie te Paramaribo bij dezen beminnelijken geestelijke, die nooit tevreden was voor wij samen een flesch uitmuntenden wijn hadden opgemaakt, — hij met mate —, zijn schoone herinneringen.

Zóóveel nieuw materiaal kwam op die wijze beschikbaar, dat het mogelijk bleek om bij de publicatie daarvan tevens een grammatica te geven, die niet te ver achterstond bij die welke van verwante talen reeds bestonden. Van de familie van wijlen den Britschen zendeling W. H. Brett kreeg ik nog een woordenlijst, en het lukte in de bibliotheek te Berlijn een Spaansch manuscript uit de 18e eeuw op te duiken, door Alexander von Humboldt uit Amerika meegebracht, en sedert lang vergeten.

— Doch het verzamelen dat een reiziger kan doen, lijdt onder de omstandigheid dat hij reist. Vooral geldt dat voor bestudeeren van volk en taal; daarvoor moet men langdurig bij de menschen zijn. Zulk een goede gelegenheid hebben velen gehad, en het is hun niet ingevallen er gebruik van te maken. Wie wèl de kansen aangrepen, waren de gebroeders F. P. en A. Ph. Penard in Suriname. Vooral met Karaïben waren zij bevriend, en reeds vroegtijdig hadden zij het plan een Encyclopaedie der Karaïben uit te geven. Wij danken aan hen zeer belangrijke geschriften (1907 en later); ziekte van beiden en overlijden van F. P., zal er niet vreemd aan geweest zijn, dat het samenvattend werk niet voltooid werd. De taalgegevens zendt A. Ph. mij thans geregeld toe, om, als er ge-

legenheid komt, ze te publiceeren. Ik heb mij veroorloofd bij verschillende gelegenheden een weinigje propaganda te maken voor het werk van deze onderzoekers, omdat daarin, zij het al ongezuiverd, en deels verstopt in koloniale bladen, inzichten aanwezig zijn, die de ethnologie zoekt en nog niet heeft.

Iets later wierp nog een ander zich in dezen arbeid: Pater W. Ahlbrinck, en de vrucht van zijn twaalfjarige studie, 1914—26 ligt voor ons.

In het voorwoord vertelt hij, hoe hij daartoe als missionaris der Saramakka, Coppename en Marowijne in de gelegenheid kwam, en aanvankelijk zich op de taal toelegde, en zoo vanzelf ook in het gebied der ethnologie kwam. Veel steun mocht hij ondervinden van Mgr. van Roosmalen en zijn klooster-oversten die de reizen mogelijk maakten, van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen die het werk uitgaf, het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap dat subsidie gaf, en vele anderen. Als medewerkers noemt hij den heer P. E. W. La Rose voor de afbeeldingen, en Fr. M. Aurelianus Vinken, die het stuk „Zur Lautlehre des Karaïbischen" opstelde dat in Anthropos (XVIII—XIX, 1923—4) werd gepubliceerd en ietwat omgewerkt in dit werk is opgenomen.

Van dit boek mag getuigd worden, dat het taalwerk schitterend is, de ethnographie van gebruiksvoorwerpen, techniek enz. zeer goed, folklore, magie, geestelijk leven, niet onbelangrijk als bevestiging, dikwijls aanvulling, van het reeds bekende; de indeeling en het stelsel van verwijzingen nadert de volmaaktheid; fraaie platen [1]).

Wie, liever dan de hier en daar blijkende inzichten van den schrijver over te nemen, zich een eigen meening wil vormen, vindt de gelegenheid daartoe, doordien overal het oorspronkelijk materiaal in overvloed is gegeven. Het ietwat persoonlijk karakter van het werk zouden wij overigens niet gaarne willen missen; er zit warmte en leven in, en een bekoorlijke stijl met enkele genoeglijke Surinaamsche uitdrukkingen (taaien = de hangmat binden, fameus = hevig).

Op het vele interessante in het boek te wijzen, is onbegonnen werk. Een ethnographische ontdekking lijkt mij, dat de Karaïben vazen maken met aangezichtsfiguur. Ook, dat zij om geesten te verdrijven het Schwirrholz gebruiken, een stuk riet dat aan een touw wordt rondgeslingerd en dan een suizend geluid geeft, waar-

[1]) Enkele kantteekeningen geef ik ten gerieve van gebruikers van het boek, in het Aanhangsel (5).

van de naam *wun-wun* afkomstig zal zijn. Wie onlangs Trader Horn in de bioscoop heeft gezien, heeft daar een dergelijk instrument kunnen zien en hooren gebruiken, en misschien wel medegegriezeld met de ijlings naar hun hutten vluchtende negers.

In dit opstel zullen wij daarbij echter niet verwijlen, doch zien wat er voor den dag komt, als men een en ander nader onderzoekt in verband met dat wat bij andere volken is aangetroffen. De richting waarin een onderzoek iets beloofde, werd gewezen door de merkwaardige dingen die uit het Arawaksch te voorschijn waren gekomen. Een goed eind voerde mij een moeizaam exploreeren in de oude Spaansche catechismussen, grammatica's en woordenboeken van het Cumanagoto en Chayma, verwante talen uit Venezuela. Daarna bracht de Encyclopaedie met haar fijn en volledig materiaal van een der Karaïbische talen, de bevestiging. En, naarmate de taal doorzichtig werd, en bleek hoe zij is opgebouwd uit kleine en allerkleinste deeltjes, werd het ook duidelijk waardoor dat zoo is ontstaan.

Ik zal hier geen geleerdheid geven, ook geen stokpaardje berijden, doch eenvoudig met een aanwijsstok bij de verschijnselen staan, en uw aandacht vestigen op den zin die uit deze verschijnselen spreekt.

II. DE OUDE MENSCHENSOORT INSTINCTWEZEN

Het is eigenlijk — als men het eenmaal gevonden heeft — heel eenvoudig.

Spreek eens een eenvoudig zinnetje uit: „ik kap den boom". De zinsbouw geeft weer, hoe we onszelve en de buitenwereld voelen: het kunnende „ik"; het optreden „ik doe"; de inert-passieve buitenwereld.

Deze actieve zinswending kunnen wij vervangen door de passieve, en zeggen „de boom wordt door mij gekapt", doch dat verandert niets aan onze overtuiging dat „ik" het doe. De passieve zinswending klinkt bescheidener. En dit is nu juist, waarom vele Nederlanders er niet van houden; zij voelen het als overdreven nederigheid, of vreezen zelfs dat de wijze van spreken zal terugwerken op het karakter van den spreker. Aldus bijv. Fr. v. R.: „Laten we zoo mogelijk de stijl-lijdzaamheid van ons afschudden, en den bedrijvenden vorm in eere herstellen en laten zien, dat we zelfbewuste persoonlijkheden zijn. We moeten de schooljeugd leeren in de opstellen den actieven vorm te gebruiken.... De zelf-

negeerende onderdanige gemoedsgesteldheid aankweeken kan nergens goed voor zijn" [1]).

Nu, de Karaïben staan daar wel zoo ver mogelijk vandaan. Zelfbewust, actief en bedrijvig in de hoogste mate lijken zij ons. Moed, en onbewogen pijn en ontbering verdragen, golden hun als hooge deugden. Volk van krijgers, dat zich als heer van alle andere stammen voelde, en noch voor de macht der Europeanen heeft gebukt, noch voor de verleidingen van hun cultuur is bezweken. Zulke menschen spreken natuurlijk in den actieven vorm, meent ge?

Net mis! De Encyclopaedie vertelt „De passieve zinswending wordt met voorkeur gebruikt om de vervoeging van het werkwoord te voorkomen". En dat moet wel diep zitten, want een dergelijk verschijnsel is bekend van andere Karaïbische stammen, en de Kariri's, achterneven van de Karaïbische volken, konden zelfs de meeste handelingen niet anders aanduiden dan door een passief (niet-actief) werkwoord [2]).

Veelal wordt nog vóór het werkwoord de persoon genoemd die de handeling ondergaat, en verder onderzoek wijst uit dat zeer waarschijnlijk deze Indianen zichzelve en de buitenwereld geheel anders voelen dan wij. Als wij zouden zeggen „Jan slaat mij", dan zegt de Indiaan ongeveer „mij (is bewust dat) er vallen slagen (waarbij) Jan (in) activiteit (is)", of „Jan (de) oorsprong (is)".

Sporen van iets dergelijks zijn ook elders gevonden, en als we ons een beeld willen vormen van de vroege menschheid dat niet in tegenspraak is met de verschijnselen, dan moeten wij plaats inruimen voor de mogelijkheid, dat de mensch reeds handelde als mensch, vóór hij kon zeggen „*ik* handel". Van buiten gezien naar doen en laten mensch; naar bewustzijn instinctwezen, bestuurd door hoogere machten.

Geheel lijdelijk orgaan en werktuig van hoogere machten, voelden de Karaïben zich echter niet. Van de Eiland-Karaïben vertelde Breton: „onze wilden hebben nooit hooren spreken van Pythagoras, nochtans schijnen zij doordrongen te zijn van zijn metempsychose" [3]), en van deze of van de vastelands-Karaïben, Pelleprat: „Zij gelooven in de onsterfelijkheid der ziel en sommi-

[1]) Fr. v. R. De lijdzame lijdende vorm. Alg. Handelsblad, overgenomen in De Drie Dietsche Barken (Algemeen Nederlandsch Verbond 's Gravenhage) Juni 1929.

[2]) Elders hoop ik te zullen aantoonen dat het actief, voor zoover deze talen het kennen, niet een echt actief is, zooals wij dat hebben.

[3]) R. Breton, Dict. Caraibe-Français (1665), éd. fac-sim. Leipzig 1892 p. 189.

gen meenen dat de goeden naar den Hemel gaan na hun dood, en de boozen onder de aarde; anderen echter gelooven aan een soort metempsychose .... dat wanneer zij sterven, hun ziel binnengaat in het lichaam van een kindje dat ter wereld komt " [1]).

III. DE KLANKEN ALS TAALWORTELS. INSTINCTIEF SPREKEN

Iets anders voert ons nog dieper in de zaak.

Onderstel dat wij op de rivier zijn, en een onzer (I), een zandbank ontdekkend, uitroept „zandbank", en een ander (II) dat hoort en begrijpt.

Wat er gebeurt, kan op eenvoudige, zij het al onpoëtische wijze, aldus worden voorgesteld: 1 zandbank → 2 proces in gezichts- of tastorgaan I → 3 zielebeeld „zandbank" in I → 4 beweging enz. spraakorganen I → 5 luchtverdichtingen en -verdunningen → 6 bewegingen enz. in gehoororgaan II → 7 zielebeeld „zandbank" in II.

Het gebeurt alles in een oogenblik, en vrijwel automatisch, als een mechanisme dat afloopt; hoogstens kunnen we op het een of ander punt ons bezinnen en stoppen. En nog iets: wij kunnen tevoren afspreken om een zandbank door een ander woord aan te duiden, zelfs door een kunstmatig gevormd woord, bijv. sablobenko (Esperanto), een nummer, een willekeurige klankcombinatie. Hebben we het ons tot gewoonte gemaakt, dan loopt het weder even automatisch; het verschil is alleen dat tusschen 3 en 7 een andere baan wordt gevolgd; we hebben het mechanisme versteld.

Dat verstellen van het mechanisme, konden de oude Karaïben niet; de natuur had het gesteld. De Karaïb zegt namelijk 1 *sakao* 2 *i*- 3 *ra*- *ri* 4 *me* 5 *na* = 1 zand 2 zijn 3 (bodem-)vastheid 4 op de wijze van 5 er is, en we vinden dat in zijn taal de *r* steeds voorkomt (en ook niet anders voorkomt dan) wanneer de zaak die wordt aangeduid, het karakter toont van „vast door samentrekking" of iets dergelijks (als eigenschap van iets in de buitenwereld of van de ziel, zie Aanhangsel (2)). Ook de andere klanken gaan steeds samen met een bepaalde beteekenis of affekt-waarde (zie Aanhangsel (1)), en de Karaïben weten dat dit zoo is!

Hetzelfde verschijnsel, met ongeveer dezelfde beteekenis der klanken, is in andere talen gevonden; bovendien is er verwantschap te bespeuren tusschen beteekenis en klank (d.w.z. het „ge-

[1]) P. Pelleprat, Relation des Missions des P. P. de la Compagnie de Jésus dans les Isles & dans la terre ferme de l'Amérique Méridionale. Paris 1655, II p. 77.

baar" der spraakorganen dat den klank voortbrengt). Alles tezamen genomen, is het onaannemelijk dat een speling van het toeval ons hier wat voorgetooverd zou hebben. Aan menschelijk maakwerk valt echter niet te denken; het kan haast niet anders, dan dat we hier te doen hebben met een instinct, met klankinstinct, met een natuurwerking dus.

Sporen van iets dergelijks zijn ook elders gevonden, en als wij ons een beeld willen vormen van de vroege menschheid dat niet in tegenspraak is met de verschijnselen, dan moeten wij plaats inruimen voor de mogelijkheid, dat de mensch reeds was toegerust met datgene waardoor hij zich van alle dieren, ook van de menschapen, onderscheidt: het spreken, vóór hij een vrij denkende persoonlijkheid was. Hij sprak als mensch, doch uit instinct, blijkbaar bestuurd door dezelfde machten die zich ook in de natuur daarbuiten, en in zijn lichaam uiten, omdat zijn woorden zich getrouw aansluiten bij de dingen in de buitenwereld.

De tegenwoordige Indianen zijn in hun spreken niet meer zoo geheel instinctwezen: zij hebben reeds gevormde talen. De Europeaan heeft, wij zagen het hiervoor, nog pas in zeer beperkte mate het eigen beheer over zijn spreken.

IV. DE WERELD ALS ZIEL EN EXPRESSIEF GEBAAR

Nog belangrijker dingen komen aan het licht. Ook dit is alweer zoo eenvoudig, dat men het dadelijk kan begrijpen.

Neem nog eens het voorbeeld van het vorige hoofdstuk voor u.

Wat zien wij daar bij den overgang van 3 zielebeeld „zandbank" → 4 beweging enz. spraakorganen? Niet minder dan hoe de geest zich openbaart in de stof!

Er is iets gebeurende of zich veranderende in de ziel. Als gevolg daarvan beginnen levensprocessen van het lichaam zich zoo te richten, dat, culmineerend in de spraakorganen, zekere spanningen en ontspanningen van spieren optreden, en een bewegende plastiek plaatsvindt.

Het zijn ongetwijfeld physische, chemische en levens-processen, en ook speelt het zich af in de materie, in ruimte en tijd. Maar dit alles maakt zich ondergeschikt aan een omvattender beginsel, voegt zich tot een eenheid van hooger orde: het expressieve.

Want de bewegingen en standen der spraakorganen drukken iets uit. De geoefende lippenlezer kan het reeds bij 4 aflezen; met behulp van een fonogram of dgl. zal men het bij 5 kunnen aflezen; en het heel gewone is, dat we het bij 6, in en door het gehoororgaan

aflezen = hooren en begrijpen. Men is dan ook reeds lang geleden tot de overtuiging gekomen, dat de spraak eigenlijk van eenerlei aard is met gebaren en mimiek [1]; ook al wat physiognomie is, mogen wij daar wel bij rekenen.

Als een geboren genie, bemerkt de mensch aan zoo'n gebaar of gelaatsuitdrukking of geluid, onmiddellijk wat er omgaat in de ziel van den ander. En hoe uitermate spiritueel moet dan wel reeds het allergewoonste allerondoordachtste gebaar van den domsten of primitiefsten mensch zijn, als we het zóó maar ineens begrijpen!

En let nu eens op: 7, de voorstelling van de zandbank, moet iets gemeen hebben met 1, de zandbank buiten in de natuur, en daaruit volgt dat datzelfde ook daartusschen, in 2, 3, 4, 5 en 6 aanwezig moet zijn. Het toont zich op allerlei wijzen, doch die verschillende openbaringswijzen behooren alle tot slechts twee typen: 3 en 7 het spiritueele rechtstreeks, 4, 5, en 6 het spiritueele dat zich door expressieve ordening van de materie openbaart [2]).

De Karaïbische medicijnman zal u nu vertellen, dat hij in de helderziende extase schouwt hoe aan 1 nog iets voorafgaat, n.l. 0 geestelijk wezen, hetwelk 1, de zandbank, de aardsche verschijningsvorm, uit zich laat voortkomen [3]). Zelfs dat wat ons ertoe brengt de materie materie, en het voorwerp voorwerp te noemen, n.l. hun ruimtelijkheid, tastbaarheid enz., is voor een dergelijk

[1]) W. Wundt, Völkerpsychologie, Leipzig 1900, I; L. Bloomfield, An introduction to the study of language, New York 1914. Bij aangeleerde woorden is de zaak iets ingewikkelder; voor die natuurlijke wijze van spreken waaruit het Karaïbisch ontstaan moet zijn, geldt het ten volle.

[2]) Men zal wel opmerken dat die twee typen van openbaringswijze onmiddellijk samenhangen met de menschelijke organisatie. Wij beleven *a*) innerlijk: gedachte, gevoel, beeld dat de helderziende schouwt, enz., *b*) uiterlijk: als door de zintuigen iets tot ons komt; tusschen beide in de lichaamsgewaarwordingen. Op alles van *b*) past iets van *a*), omgekeerd echter niet, m.a.w. er is geest die zich als geest en als stof toont, en geest die zich alleen als geest toont.

[3]) Zie nader Hoofdstuk VI en Aanhangsel (4). Die geestelijke oerwezens noemt de Karaïb *yumu* of *yumang*, vermoedelijk = (*y*)*u* levend-geestelijk *mu* of *mang* physiognomie (vgl. *-me* de wijze waarop, *eme* manieren, *me* vlek, teekening, letter enz., Chayma *eme-ra*, Akawoi *eymu* aangezicht). De aardsche individuën die ze uit zich laten voortkomen, noemt hij *yana*, misschien = aardsch-reëel duurhebbend. Zulke uitleggingen zijn niet zoo roekeloos speculatief als ze misschien lijken. Wie zich de moeite wil geven het Karaïbisch enz. (vooral het Kariri, zie Aanhangsel (1) noot, is leerzaam) zorgvuldig te onderzoeken, zal wel vinden dat werkelijk die talen grootendeels beheerscht worden door deze klanksymboliek.

inzicht niet meer dan een van de vele expressies van geestelijk wezen; inderdaad getuigen hiervan verschillende taalverschijnselen.

Deze wijze van de dingen zien, loopt als een draad door de geheele wereldbeschouwing, mythen, wetenschap en magische techniek van den Karaïb. Precies zooals wij, denkende, de beginselen der dingen zoeken in de meet- en wiskunde die ze ons toonen, zoo zoekt de Indiaan ze instinctief in het expressieve dat ze hem toonen.

Ongetwijfeld kan dit rechtstreeks tot het hart der dingen voeren. Is trouwens het zoeken naar meet- en wiskunde en mechanica in de dingen, niet ook het opsporen van een expressiviteit? — Doch voorwaarde is, dat de mensch dan ook werkelijk geheel openstaat voor het spiritueele dat zich hem wil openbaren; is er troebeling in zijn wezen, dan zal hij onzuiver waarnemen, allicht erbij gaan fantaseeren, en ook de overlevering zal niet zuiver blijven.

Ik geef hier nu een voorbeeld, waaraan men het beginsel kan zien, in dit geval op nogal grof-uiterlijke wijze toegepast (of het middel helpt voor de kwaal, is mij niet bekend).

Aporomu is het kruidje-roer-mij-niet. Het woord drukt waarschijnlijk uit *aporo* samentrekking, sluiten (*a* daar zijnd *po* naar buiten *ro* samengetrokken) (*i*)*mu* geest, doelende op de eigenschap van deze plant om bij aanraking, en 's nachts, de bladeren te sluiten. De gedroogde en fijngestampte bladeren legt men op een wond om deze te doen genezen, zich te laten sluiten.

— De Indianen klagen, dat het oude helderziend vermogen zoo achteruit is gegaan. Aan de juistheid van het grondbeginsel hunner wetenschap twijfelen ze echter volstrekt niet.

Ziehier wat in de 17e eeuw, Eilanden-Karaïben ervan vonden:

„Zij nemen er aanstoot aan, als men hen wilden noemt, en zegt dat zij geen geest hebben en dat ze als dieren leven. Zij antwoorden dat naar hunne meening dat bij ons nog in sterkere mate het geval is, omdat wij niet op hunne wijze leven: dat zij hun wetenschap hebben en wij de onze, alsof er twee manieren zouden zijn om de dingen in hun waarheid te weten [1])".

V. INDIAANSCHE OPENBARINGSWETENSCHAP EN EUROPEESCHE VERSTANDSWETENSCHAP. MODE EN ZEDE. OUDE EN NIEUWE MENSCHENSOORTEN

Dat oordeel is uitgesproken in de 17e eeuw, en sedert hebben de Europeesche wetenschappelijke inzichten zich nog veel verder

[1]) F. de la Borde, in Recueil de divers voyages faits en Afrique et en Amérique. Paris 1684. Engelsche vertaling in Timehri, Demerara 1886.

verwijderd van de Indiaansche. Het loont de moeite eens te peilen waar de grond ligt van dat verschil.

Daartoe vestig ik opnieuw uwe aandacht erop, dat in al de tot dusver in dit opzicht onderzochte talen, elke klank van een woord een bepaalde elementaire eigenschap aanduidt van het ding dat door het woord wordt aangeduid, en het is steeds dezelfde eigenschap die door een bepaalde klank wordt aangeduid. Daar die talen slechts een beperkt aantal klanken hebben: ongeveer 12 medeklinkers en 5 tot 7 klinkers, volgt daaruit, dat de geheele wereld (voor zoover de taal bij machte is haar aan te duiden) bestaat uit 12 en 5 tot 7 beginselen met hun combinatiemogelijkheid en misschien intensiteit enz.

Deze conclusie gaat heel ver; ze is echter even onvermijdelijk, als die dat onze ruimte 3 dimensies heeft, dat er bij de tonen aan een beperkt aantal intervallen iets bijzonders is, enz.

Aan de taalklanken merken we dan nog op, dat verwantschappen en tegenstellingen in de klanken (n.l. in de klankgebaren) parallel gaan aan verwantschappen en tegenstellingen in de beteekenissen, wat erop wijst, dat de verschillende wereldbeginselen waarvoor die klanken en beteekenissen representatief zijn, bij elkaar behooren, een veeleenheid zijn.

In hun 12- en 5 tot 7-zijdigheid, ligt misschien een grondslag van wiskunde, doch het wezen van elk dier wereldbeginselen is stellig niet mechanisch-wiskundig in den bij ons gebruikelijken zin. Ze openbaren zich in de taal als qualitatief verschillende wilsuitingen en gemoedstoestanden, en daar deze werkend-scheppend optreden in het spraakgebaar, wellicht ook in natuur en lichaam (zie hoofdstuk IV), is hun algemeene aard veeleer iets als persoonlijkheid of boven-persoonlijkheid.

Maar aldus, namelijk als geestelijke wezens en hun samenspel, verschijnt de wereld ook in het helderziend schouwen van den Indiaan, en zijn wetenschap is in hoofdzaak dat geschouwde. Die wetenschap is dus hoofdzakelijk openbarings-weten, en in deze openbaring toont de wereld haar ziele-, persoonlijkheids- of vrije wil-zijde.

Openbaring van deze volle soort is onder de tegenwoordige Europeanen hooge uitzondering; blijkbaar zijn hun lichamen en zielen slechts ontvankelijk voor de openbaringen van fijn geciseleerde, zuivere, doch levenlooze wiskundige waarheden. Ook wel voor de stille stem van het geweten, de ingevingen van gezond verstand, enz.; doch daar weet onze wetenschap niet veel mede aan te vangen. Zij streeft naar klare denkvoorstellingen, en wil

vergelijken, statistiek houden, controleeren enz. Daardoor wordt ze onvermijdelijk getrokken naar dat deel der verschijnselen dat onveranderlijk is, of steeds op dezelfde wijze wederkeert, dat is naar de gestolde, gewordene zijde van de wereld.

Zoo komt het, dat er een Indiaansche wetenschap is, die omvattend en diep is, doch opweg dekadent te worden, nu de openbaringen troebel worden of uitblijven; en een Europeesche wetenschap, gespecialiseerd in de korst of schaal der wereld (letterlijk en figuurlijk) en hierin in vollen voortgang, doch door haar kenmethode niet instaat dieper door te dringen in de wereld. En soms dit niet beseffend.

Ten deze zijn de groote voormannen der wetenschap veelal nog ietwat voorzichtig, doch de populaire wetenschap niet, en de menigte volgt blindelings de heerschende mode.

Mode, zede! een ander onderwerp. Vanwaar die neiging tot navolgen? De primitieven willen het soms wel zeggen: de goden of de vergoddelijkte voorouders hebben alle gebruiken ingesteld; wie zich daaruit losmaakt, loopt in zijn verderf. Van de Toradja's (Celebes) vertelde Adriani: „onafhankelijkheid vinden ze hetzelfde als naakt in den regen staan" [1]). Op die wijze gezegd, gaan we vermoeden dat ook ónze voorkeur voor mode, zede en gebruik (alle ik-besef, zie hoofdstuk II, ten spijt!), wel eens een rest zou kunnen zijn van het oude zich deel voelen van een bindende wereldorde [2]).

Maar bij ons is dat slechts een vaag gevoel, waaraan we als denkers gemakkelijk twijfelen. Bij de Karaïben is het nog een zekerheid; en al moge hun weten misschien grootendeels voortkomen uit overlevering, onderhouden door de mededeelingen der medicijnmannen, ze zien blijkbaar de wereld zoo, dat ze voor die overlevering en die mededeelingen zeer ontvankelijk zijn.

Als wij de zaak in den breede beschouwen, ons niet ophoudend met verschillen en overgangen, dan staan ten deze tegenover elkaar: alle volken der oudheid (onze eigen voorouders inbegrepen) met de tegenwoordige natuurvolken, die overal persoonlijkheid (geesten, goden en demonen) zien en openbaringswetenschap heb-

[1]) Dr. N. Adriani, door Dr. H. Kraemer en A. E. Adriani. Amsterdam 1930 p. 159.

[2]) Paul Radin, Primitive Man as Philosopher, N. Y. and London 1927 pp. 49—52 schrijft het volgen van gewoonten toe aan de vrees zich belachelijk te maken als men ervan zou afwijken. Het kan wel zijn, doch zoo ontgaat ons de merkwaardigheid die juist daarin ligt, dàt de menigte lacht of spot, ook wel haat, als iemand afwijkt van de algemeene zede.

ben; aan de andere zijde de tegenwoordige Europeanen, blanke Amerikanen enz., die alleen zichzelve als persoonlijkheid beleven, verstandswetenschap hebben, en aan eeuwig onveranderlijke en overal geldende natuurwetten gelooven.

In het volgende hoofdstuk zal ik u een voorbeeld van Indiaansche wetenschap laten zien, dat te denken geeft [1]) [2]) .

VI. NAAM ALS WERKELIJKHEID. HET SCHEPPENDE WOORD. DE SPRAAKVERWARRING

Een van de opvattingen die overal bij de volken der eerste groep voorkomt, is dat de naam een realiteit is, en niet maar een opgeplakt etiket, en dat het gesproken woord een werking uitoefent. Men zal zich herinneren, dat ook in den Bijbel naam en woord (Logos) gebezigd worden in een beteekenis die uitgaat boven onze alledaagsche opvatting.

De nuchtere analyse der taal bevestigt (hoofdstukken III en IV), dat de Karaïbische naam van het ding reeël samenhangt met datgene wat aan het ding ten grondslag ligt, met dat wat wij gewaarworden als begrip of idee, doch de Karaïb als scheppend geestelijk wezen.

Ik laat nu de Karaïben aan het woord.

„Er bestaat een geest van elk ding dat een naam heeft. Dit geestelijk wezen doet zich eveneens voor in stukken of behoort zelf tot alle mogelijke combinaties. Ieder soort ding heeft zijn

---

[1]) Zie voor Indiaansche wetenschap ook C. H. d. G., A. Ph. Penard enz., De West-Indische Gids XI, en id. Oudheden uit Suriname. Op zoek naar de Amazonen, De W. I. Gids XIII. Hoe hoog de Indiaan de openbaringen die de medicijnman ontvangt, schat, blijkt ook uit de (vermoedelijke) beteekenis van het woord dat den medicijnman aanduidt: Cumanagoto *an-ahua-ke-t* = de wetende, Maipure *mari-ri* = de wetende, Arawak *seme-ti* = de door goede geesten geïnspireerde, Warau *ho-a-rao-tu* = wereldether-heer, *wisida-tu* = kwaad-verdrijver.

[2]) Adriani (op. cit. p. 64—5) kwam tot het inzicht, dat het animistisch Heidendom materialistisch, *diesseitig* en dus in wezen ongodsdienstig is (of een sterken factor van dien aard heeft).

Ik geef er deze kantteekening bij: voor ons is er, als we ons aan godsdienst gelegen laten liggen, een *diesseits* waarin de natuurwetten heerschen en waarin ons dagelijksch leven ligt; en een *jenseits*. Bij de Indianen, en min of meer bij al die anderen, is deze scheiding niet voltrokken, hoogstens in aanleg aanwezig. In de wereld waartoe de natuur en de mensch behooren, werken ook de goden en demonen. Voor hen zou het geen zin hebben daarbuiten nog een *jenseits* te zoeken. Het lijkt mij, dat het ook bij de Toradja's ongeveer zoo geweest is (zie N. Adriani, Het animistisch heidendom als godsdienst. Oegstgeest 1922).

jana, *jumu* en *tamu-lu*. De *jana* is de individu-geest, de *jumu* (Vader) de geest van een groep individuën, de *tamu-lu* (Scheppende Grootvader) de geest van meerdere groepen. *Tamusi* is de Grootvader van alle scheppende grootvaders. De geestelijke wezens hebben namen, hoewel deze niet immer bekend zijn; de eigennamen van *Tamusi* en van *Jolokan-Tamu-lu* (Demonen-Grootvader) zijn niet bekend. Ieder voorwerp wordt opgedacht; de wereld is Gedachte in materie; het Wezen van alles is Mensch. *Tamusi Kalinja-me man*, Tamusi is Mensch (Karaïb)" [1]).

„De naam der zon", zoo zegt de Karaïbische medicijnman, „is de werking welke die zon doet, welke zij voortbrengt", enz. [2]) En: „Gij blanken denkt, dat dit uit slijk en mest bestaande lichaam, de Rede, de Taal heeft voortgebracht. Wij Roodhuiden gelooven dat de *Aula* (het Woord, de Taal) van de *Wala* [Soort] eerst bestond en dat Het Woord, de Soort, de materie, het lichaam opdacht"; „elke *wala* (soort) [is] het volmakende Evenbeeld in materie van de vloeiende *wale* (levensharmonie) die haar bezielt; „de soorten .... van *jana* veranderende, maar inwendig eeuwig van eenzelfde *jumu* vervuld".

„De Caraib beweert, dat het geluid van elk wezen, de uiting is van den Wil, de Beweging in de soort. Alle wezens van één geluid vormen één levensharmonie, één kleur, één soort, één eenheid, één lichaam. Zij zijn in staat voort te telen, omdat hunne harmoniëen ineenvloeien, één zijn.

De geringste kreet, de geringste beweging, het geringste geluid van het nietigste wezen, is even zeker een deel van het wezen als het lichaam dat wij zien. Meer nog, het geluid, de beweging is het wezen, niet het omhulsel dat slechts een tijdelijk omhulsel der gedachte van den wil vormt. Zoo is ook de Taal van den mensch, van alle menschen uit één oorsprong ontstaan. En al moge, gelijk de individuen van een soort, de een her- de ander derwaarts gaan, zij zijn toch gebonden aan één harmonie, één vloeiing, één Grondgedachte, één Alphabet. Max Muller beweert dat de talen republieken zijn, de Caraibische philosoof zegt: Talen zijn koninkrijken en boven alle staat Hij, de Harmonie Eenheid, de Gedachte Eenheid, de Talen-koning, werkende door het Alphabet. Hoe menigmalen is ons niet door de Pujaipriesters toegevoegd: wij spre-

---

[1]) C. H. d. G., A. Ph. Penard over inwijding en wereldbeschouwing der Karaïben. De W. I. Gids XI.

[2]) De analyse der taal bevestigt dit; *weyu*, zon, beduidt waarschijnlijk *we*(*i*) glijden, ijl, licht, (*y*)*u* intelligentie of levenskracht.

ken verschillende talen maar toch alles berust op één spraak " [1]).

In de Warau-mythe van Komatari, den eersten medicijnman, krijgt deze zijn medicijngereedschap stuk voor stuk van verschillende geesten, en elke geest zegt: „ik heb een naam, doch ik zeg hem u niet; als ge een bekwame medicijnman zijt, moet ge dien zelf kunnen vinden" [2]). M. a. w. elke geest is een vermogen, en een vermogen is een geest, is geestelijk wezen; den naam kennen is het vermogen bezitten.

Karaïben zeggen: „Toen de Indianen nog een zuiver geweten hadden, kenden zij elkanders oorspronkelijke namen en konden hun dooden bij deze weer in het leven roepen. Thans zijn de levensnamen alleen aan Tamusi (God) bekend, die alle zielen hierbij uit het graf tot zich roept". Bij de geboorte krijgt het kind een naam, bijv. het eerste woord waarbij het lacht, of dat het uitspreekt. De Indianen houden de ware geboortenamen hunner kinderen voor den vreemdeling geheim. Deze kent slechts hun doopnaam of reisnamen [3]).

In een stroomversnelling zal men zich wachten den naam van de plek uit te spreken, zoolang men er nog in is: de watergeest zou verstoord kunnen worden en een golf zenden die de boot doet omslaan. Op het spoor van wild, zal men den naam van het dier niet uitspreken. Hoe ver ook af, het dier zou het bemerken, en gewaarschuwd zijn. Een bijnaam, bijv. voor den tapir, „de rat" (Arawakken), hindert niet; hier blijkt wel uit, dat het gaat om de bepaalde klankcombinatie van den naam .

Over het verloren gaan van het oude spreken vanuit de natuur der dingen, vertelden Tupi's (1613): „De spraakverwarring die daarna onder ons kwam, maakte de maat onzer rampen vol, want sedert dien heeft Ieropari [een godheid, die vroeger op aarde was] vermaak met ons gedreven door ons elkaar te laten vernielen en opeten. Het ongeluk steeg ten top, toen ook nog de Portugeezen in ons land kwamen" [4]).

Karaïben vertelden:

„Eertijds, lang geleden, waren de voorvaderen der Kaliña's

---

[1]) F. P. en A. Ph. Penard, De menschetende aanbidders der Zonneslang, Paramaribo 1907—8, II pp. 6, 7, 16, 22, 23.

[2]) W. E. Roth, An inquiry into the animism and folk-lore of the Guiana Indians, XXX ann. rep. Am. Ethn. Washington 1915 sect. 296A.

[3]) A. P. Penard, Iets over de geboorte en de opvoeding van het kind bij onze Caraïben. De Periskoop no. 41, Paramaribo 8 Aug. 1925.

[4]) Dr. E. T. Hamy. Les Indiens de Rasilly, J. Soc. Am. Paris 1908 p. 32.

talrijk, machtig en wijs, gelijk de mieren. De Pujai's [medicijnmannen] kenden het rijk der hemelen, de Zon, de Maan, de Nacht, de Sterren, en konden de toekomst voorspellen.

Maar de *Tunupere* veranderde alles. Gelijk een verslindend monster, een Haai *Tunu* trachtte hij alles in te slikken. Zijn lange armen omkronkelden de arme Roodhuiden. Zijn vurige tongen, zijn oogen verteerden alles. Toen volgde de spraak-verwarring en konden zij elkander niet meer verstaan. Zij braken op naar alle richtingen en geraakten al meer en meer in onkunde en van elkander vervreemd" [1]).

Van buiten bekeken ziet het er aldus uit: de vijf taalfamilies die ik onderzocht, zijn alle in hooge mate klanksymbolisch, en de waarden der elementaire klanken in die families verschillen niet veel van elkaar. Doch, terwijl de Karaïb bijv. een zandbank aanduidt met *sakao* = (vermoedelijk) dikkig-zacht-sappig (*i-*)*ra* (*-ri*) = vast samengetrokken, zegt de Arawak *mo* = zacht *-toko* = langzaam nederdalen (bezinken), de Warau *waha* = droog (verdwijnend, verstuivend of uitgestrekt). Als het gevoel voor den innerlijken zin der klanken niet meer volkomen levendig is, zal men elkaar niet meer begrijpen. In vele andere gevallen, is in verschillende taalfamilies bijkans hetzelfde klanksymbool in gebruik gebleven, bijv. (1) Kariri *pah* geslagen worden; Karaïbisch *pa-pa-ma* vast aaneenkloppen, *poki*, Chayma *upakoki* slaan; Tupi *nupa* slaan; Arawak *parru, forri* dooden; verm. ook Ouitoto *fa, fata* slaan; (2) Karaïbisch *to-pu* rots, steen, *to-pe, to-po-me*, Cumanagoto *tei-pe* hard, straf; Tupi *añ-ta* hard, *i-ta* steen, metaal; Arawak *tata* hard; Warau *tha-ira* hard.

De woorden zijn in het algemeen niet tot in het kleinste onderdeel uit de klanksymboliek te verklaren, doch het scheelt niet veel, en daarom vermoed ik, dat het klankinstinct tot in recente tijden het zin-hebbende heeft bewaard en aanvaard, en het zinlooze heeft geweerd. Weliswaar zou ik niet durven zeggen, dat in de Europeesche talen de klanksymboliek zoo weinig te beteekenen heeft, of de sporen ervan zoo bijna geheel zijn uitgewischt, als velen onzer taalgeleerden meenen; een onderzoek zou verrassingen kunnen geven! Maar in elk geval is er dan toch dit verschil, dat hún de zaak zoo geheel en al uit het gevoel is gegaan, dat zij deze meening kunnen hebben, en niemand het tegenspreekt.

---

[1]) Penard, Menschet. aanb. II p. 29 vlg.

VII. ONTWIKKELINGSGANG

Nog veel meer over het ontstaan van mensch en aarde, vertellen de mythen der Zuid-Amerikaansche Indianen, en ondanks locale verschillen en hier en daar verwording, kan men er een gesloten geheel in herkennen, waarbij (voor zoover ik ze ken) ook de mythen van Midden- en Noord-Amerika zich aansluiten. Uit dat alles blijkt, dat de Indiaan het aldus ziet, dat de hemel er het eerst was, en daarna een godheid de aarde schiep; de mensch was hemeling en werd eerst later de aardsche mensch; toen, of reeds eerder, werden ook verschillende vroeger goedgezinde geesten demonisch. De goede geestelijke machten echter, die medelijden met den mensch kregen, schonken hem de medicijnkunst waardoor hij ze te hulp kan roepen; doch tegenwoordig zijn de geestelijke machten moeilijk bereikbaar, en, afgesneden van goddelijken bijstand, gaan de Indianen den ondergang tegemoet. —

— Net het omgekeerde gelooft de Europeaan. De richting die zijn wetenschap nam, voerde hem tot de meening, dat in een vroegen tijd er alleen mechanisch-physische materie was; daaruit ontwikkelde zich het vegetatieve leven en daaruit het dierlijke, en de mensch is de diersoort Homo sapiens. De volken der oudheid en de natuurvolken zijn minder sapiens (wijs) dan hijzelve; hun wereldopvatting is hem een overwonnen standpunt.

Bekijkt men nu echter de verschijnselen nader, dan komt het niet uit. Want de veelal rijke talen, belangrijke mythen en geestige verhalen der primitieve volken, getuigen van sterk geestelijk leven, en in kunstzin, edele opvattingen en gezond verstand zijn ze volstrekt niet onze minderen. En wie zou, ziende hoe hulpeloos wij drijven in de wereldcrisis, durven zeggen dat de moderne cultuurmensch het verder gebracht heeft in wijsheid?

Hier voeren de in de vorige hoofdstukken van dit opstel gewonnen inzichten naar een spoor. Zij wijzen naar een ouden toestand, waarbij de mensch geestelijk-lichamelijk nog als embryo in de groote wereld besloten was. De wereldintelligentie, of de wijsheid der natuur, die bij ons nog het lichaam bestuurt, bestuurde bij hem ook de ziel; instinctwezen was hij, doch als zoodanig in zijn doen en laten vanzelve wijs, en die wereldintelligentie inspireerde ook wel zijn bewustzijn, als openbaring van hoogere machten.

Wij zien dan, dat het oude, hier vlugger, ginds langzamer, verwelkt is, het meeste wellicht bij de sterk-intellectueele en zich zelfstandig voelende Europeanen van dezen tijd, doch nergens

volledig. Overal, ook daar waar er aan de oppervlakte een schijn van gelijkheid is, zijn in de volken, in de groepen, in de enkele individuën, de oude instinctieve en de nieuwe vrije zielekrachten beide aanwezig. Doch op zoo verschillende wijzen, dat hier welhaast passen de woorden van Thomas à Kempis, als hij spreekt over de Natuur en de Genade: „deze beiden gaan tegen elkander in, en uiten zich daarbij zoo ingewikkeld en moeielijk naspeurbaar, dat alleen een geestelijk en inwendig-verlicht mensch alles ervan duidelijk weet te onderscheiden, en dan nog alleen maar met groote moeite".

Een volkenkunde die hierin den weg weet te wijzen, kan iets doen voor de moeilijkheden der menschheid.

Zoo zijn wij gevoerd naar de groote wereld en den tegenwoordigen tijd, en betuigen onzen eerbied en dank aan het volk der Karaïben, met hun schoone taal,

Het merkwaardige Karaïbisch.

Een lange noot, die betrekking heeft op het geheel. De gebroeders F. P. en A. Ph. Penard hebben reeds in 1907—8 bekend gemaakt, dat in de Karaïbische taal elke klank een eigen beteekenis heeft, en dat de Karaïben dat weten. De door hen gegeven beteekenissen komen niet geheel overeen met dat wat uit mijn analyse te voorschijn kwam; wellicht hebben de schrijvers erdoor gemengd wat zij in andere talen meenden op te merken. — De beschouwingen van W. Wundt, Völkerpsychologie I, over klanksymboliek, zouden bijna als inleiding kunnen dienen bij mijn vondsten. — De mededeelingen van R. Steiner over taal en over de bewustzijnsverandering in den loop der tijden en haar zin in het wereldbestel, en vele andere mededeelingen, passen op treffende wijze op hetgeen bij de Indianen en in hun talen is aangetroffen. — Letten op het expressieve in de natuur, dat deed Goethe; Steiner, die de diepe dingen van wereld en mensch in het bewustzijn beleefde, beval het aan als een weg om in het „openbare geheim" (Goethe) door te dringen. Voortreffelijke opmerkingen ook bij Oswald Spengler, zij het al, dat hij ten slotte in onze beschaving alleen het demonische en vervallende ziet, en niet de opstandingsmogelijkheden die de mensch als een gave in zich heeft. — De opvatting dat elke klank een eigen beteekenis heeft, heeft van ouds gegolden (o.a. Plato's Kratylos; laatstelijk nog bij Wilhelm von Humboldt en Bilderdijk). Men had de klok wel hooren luiden doch wist niet waar de klepel hing, kon het niet aannemelijk maken, en zoo werd het later niet meer geloofd. Thans blijkt dat het een taalgrondslag is in al de taalfamilies die ik tot dusver onderzocht: Arawak-Maipure, Warau, Karaïbisch, Kariri en Tupi-Guarani. Mijn vermoedens gaan nog veel verder, o.a. ten aanzien van de Indo-Europeesche talen. Zonder dat een systematisch onderzoek plaats vond, zijn in talen van verschillende werelddeelen fragmenten van een dergelijke klanksymboliek aan het licht gekomen, die opmerkelijk lijken op die van het Karaïbisch, enz.

Het slot van dit opstel mondt uit in het „kern-probleem der ethnologie" als onlangs omschreven door de vraagstelling „hoe moeten wij denken over de primitieve mentaliteit (geestesgesteldheid)" (Eth-

AANHANGSEL — APPENDICE [1])

(1) Correspondance entre le son et le sens en Caraïbe.

Les Indiens Kaliña (Galibis ou Caraïbes de la terre ferme) prétendent que dans leur langue chaque son représente un principe [2]).

Cette assertion se trouve confirmée par l'analyse des langues de la famille caraïbe. Les sons y représentent des principes qu'on peut décrire (d'une manière fort approximative et bien insuffisante!) de la façon suivante [3]).

h	?
k	fort, tenace (force impersonnelle)
n	inerte
r (*l* = *r*)	contracter, force concentrée
t (*d* = *t*)	force dirigée ou piquante, force personnelle, raide
s	durée, consistance
m	discret, doux, élégant, collé ou caché, à quelque distance
p (*b* = *p*)	sortir avec force; toucher en se répandant
y	= *i*?
ï (y russe)	?
i	mince, fin, petit, vite, énergique, principe, activité se dirigeant au dehors
e	apparence, état, extérieurement
a	présence, réalité
o	immobile, obligé, intérieurement
u	vivement, force vitale, puissance magique, intelligence

(Notez que ces significations suivent la gamme des voyelles).

Assez souvent on rencontre:

ui, wi, -i	s'éloignant de
ue, we, ye, e	1° glissant, 2° clair, lumière
ua, wa, wo	fermeté, assurance, l'être autonome
uo, wo	restant en soi-même, passivité
ku	force vivante, fluide vital, fluide
kua	très fort, très puissant

Ce résultat est sensiblement le même que celui que j'ai obtenu en analysant les langues Kariri [4]), Tupi-Guarani [5]), Warau [6]) et Arawak-

nologendag te Amsterdam 1932, T. K. N. Aardr. Gen. 2 XLIX p. 353 vlg.). Ik merk op, dat het vraagstuk eerst recht belangrijk wordt, doordien het eigenlijk tweezijdig is: de primitieve geestesgesteldheid, en onze eigen geestesgesteldheid.

[1]) Sans indice: Kaliña; Ch = Chayma; Cum = Cumanagoto; Mak = Makuchi; Oy = Ouayana; Tam = Tamanaco.

[2]) F. P. en A. Ph. Penard, De menschetende aanbidders der Zonneslang, Paramaribo 1907—8.

[3]) Il y a de légères différences entre les sons dans les divers dialectes de la famille caraïbe.

[4]) C. H. d. G., Das Kariri. J. Soc. Am. Paris XXIV 1932.

[5]) Pas encore publié.

[6]) C. H. d. G., The inner structure of the Warau language of Guiana. J. Soc. Am. Paris XXII 1930. Id. Het merkwaardige Warau. De W. I. Gids XII.

Maipure [1]). Outre les sons énumérés ci-dessus ou de leurs équivalents, le Warau a le *d*, le Kariri le *d* et le *b*, l'Arawak le *l*, le *d* et le *b*. [2])

(2) Exemple d'analyse: *R* caraïbe.

a) Il semble que dans les formes suivantes, *a-ri*, *re*, *ra* signifie „fixé", „comprimé", „résistance".

ari feuille, *epuli* fleur (*pu* se dilater, épanouir, *l* = *r*) *aripipo* coquilles (*pipo* peau), *arika* faire sortir le manioc de la couleuvre (presse) à manioc (*i-ka* enlever, ôter), *arimo* mettre le manioc dans la couleuvre (*mo* mettre, cacher), *arinatu* poêle à manioc (*atu* chaud), *orino* argile, *arepa* gâteau de manioc (*pa* répandre), *aripapu* mettre en pièces et répandre (*papu* rejeter), *arima* pagayer (*ma* mettre), *arirumu* voler, (l'oiseau), *urina* bouleverser, *t-ori-me* roulant, *iri* mettre, donner, *oserika* glisser (*i-ka* enlever, ôter), *kiri* attaché fortement, *kil* polir, râper, *kiririka* traîner, *mil* lier (*l* = *r*; *m* mettre), *-ri*, *-li* suffixe du Possessif, *-re*, suffixe formant des adjectifs = attaché à la surface, *ereke* tumeur, *erena* se fondre, *kerenga* détacher, délier (*i-ka* enlever, ôter), *kerereka* effilocher, dérouler, *reti* bout, sommet, poteau de milieu de la maison, *remeti* corne, antenne (*ti* courte et rigide), Ch, Cum *ta-re* ici, *rapa*, Cum, Tam *-re* encore, derechef, aussi, *erama* retourner.

b) Il semble que dans les formes suivantes *ra* signifie „fixe", „ferme".

ra, le sol, *pupu-ru ra-ri* plante du pied, *sakao i-ra -ri* banc de sable, *sura*, Oy *yara* boucan, *yara* poutre du toit, *pakara* panier, Cum *mukura* cruche (*mu* caché *ku* liquide), *iraka* fendre (*i-ka* enlever, ôter), *itaranga* (*ikaranga*?) détacher, *erama* peindre la peau (*ma* mettre), *eramuku-ru* sueur (*ku* liquide), *irana* le centre.

c) Il semble que dans la langue Kariri, *-re* ou *-le* signifie „caractère" ou „personnalité" (p. e. *u-re* colère). D'une manière analogue en Caraïbe: (*w*)*o-re* colère, *ere* vite, *ere* foie (organe de la vaillance), *ura* méchant, turbulent. Comp. encore *uro*, *uwlo* souffle, *worema* respirer, *aura* language, parler, *worupa*, transitif *erupa* parler, *wori* femme, *wokiri* homme, Ch *warayto* homme.

d) Il semble que dans les formes suivantes *ro* signifie „réuni" ou „concentré".

-maro avec, en compagnie de, *paporo* tous, tout (*pa* répandu, *papo* entièrement), *aro* prendre avec soi, emporter, *poro -poro* pli, *koro* ordure; *au-ro* moi-même, *ero* ceci, *moro* cela, *eropo* ici, *yarowa* par ici, *otoro* combien? (*oti* chose, quoi?), *oroa* trois.

e) Il semble que dans les formes suivantes *ru* signifie „contracter", „adhérer".

aruta se dessécher (*ta* devenir), *ru* fatigué, faible, *irupa* sain, bon

[1]) C. H. d. G., The Arawak language of Guiana. Verh. Kon. Ak. Wet. Amsterdam Lett. XXVIII n°. 2 1928. Id. Het merkwaardige Arawaksch De W. I. Gids XI.

[2]) Comp. encore F. Hestermann 1° Fast alle Gebilde der Sprache [Taulipang] zeigen deutliche Zusammensetzung (Th. Koch-Grünberg, Vom Roraima zum Orinoco, IV Stuttgart 1928 p. 184), 2° Je mehr man sich nun in die Sprachtypen forschend und vergleichend versenkt um so mehr beobachtet man, dass die Zusammensetzung eine vorher ungeahnte Ausdehnung annimt (Actes prem. congr. int. ling. La Haye 1928. Leiden, p. 143).

(*-pa* négation?), *irumbo* mort (*mbo* passé), *iromun* la saison de la sécheresse, *aruka* mettre dedans (comp. *arika* faire sortir), *uruka* s'échouer, se prendre (*ka* force), *urupe* champignon.

(3) Particules d'usage fréquent dans la formation des mots caraïbes (surtout Kaliña) indiquant: a des actions et des événements (verbes), o des noms d'objets et de personnes (substantifs, pronoms), q des qualités (adjectifs, adverbes), r des relations (postpositions, indices casuels, adverbes).

o *-ki* fortement attaché énergique, mâle
q,r *-ke* avec, l'instrument avec lequel
a *-kepu* négation, cesser = *-ke-puin*?
a *-ka* avec force
a -(*i*)*ka* enlever, ôter
a *-ko* causatif de *-ke* ou de *-ka*
[*-ko* suffixe de l'Impératif]
r *-ko* attitude active, état actif
o *-ko*(*n*) titre d'honneur
[*-kon* suffixe de pluralité, comp. *-ke* et *y-ako-no* ami, compagnon]
a *-ku*, *-kī* force?
q *-ne* durée sans terme
[o *-nimbo* Passé = *-ne-po*]
a *-na* la qualité indiqué par *-ne* se réalise
r *-na* la position se continue
a *-no* causatif de *-ne* ou de *-na*
[-(*o*)*-no* la personne ou la chose qui est]
a *-nopo*, *-nopu*, Cum *-nupi* contraindre, forcer
a *-nuku* effort très énergique?
a *-numu* effort modéré?
-ndi, *-nda*, *-ndo* = *-ne-ti*, *-ta*, *-to*
[*-ri*, *-li*, *-ru* etc. (harmonie vocalique) uni à, suffixe du Possessif]
q *-re* attaché à la surface
a *-ro* causatif de *-re*
o *-ro* réuni, concentré
a *-ti* un peu, un moment
o *-ti* court et rigide, bout saillant
[Cum, Tam *-te* suffixe de l'absolu, de l'abstrait; Cum *a-mach-r* ton péché, *machi-r-te* le péché, Tam *pe-ri* mon front, *pe-te* front, *i-t-aremutu-nu* sa blancheur, *aremutu-n-de* la blancheur]
a *-ta* entrer en scène
r *-ta* montrant l'endroit
a *-to* causatif de *-ta*
[*-to-no* nom d'agent]
[*-to-po* l'instrument ou l'endroit]
[*-to-pu*, *-ti-po* Passé]
o *-tu* force corporelle
o *-si* fin et persistant (démangeaison, douleur, goût, etc.)
[a *-se* désir et Conjonctif]
q *-sak* = *s* remplaçant *mu*, *pu*, *ku* ou *ti* + *a-ke* avec?
q *-me*, Cum etc. *-pe* guise, façon (comp. *me* peinture, dessin, *mamu*, *mome*, *memu*, Cum *emui-t* rond, cycle, tourner)

a -*ma* appliquer doucement
a,q -*ma* négation = -*ne-pa*
a -*mati* finir
a -*mu* caché ou s'éloignant
q -*muin* absence = -*ne-puin*
o -*yumu*, -*imo*, -*ima*, esprit = image vivante ou vie cachée? exemples voir (4)
q -*pe* plein de
a -*pa* se répandre sur une surface
a,q -*pa* négation = répandu?
a -*po* ordonner
r -*po* sur une place
[-*po*, -*mbo* Passé]
a -*poti* fréquentatif
a Cum. -*pte* remplir
a -*pu* se répandre dans l'espace, remplir l'espace
q -*puin* absence = -*pe-wi-ne*?
r -*wi*, Cum (*o*)-*i* disparaissant

(4) Le suffixe -*yumu*, -*imo*, -*ima* = esprit.

a) Noms des constellations, p.e. *woko-yumu* la Croix du Sud, émanant de soi et dirigeant la vie des oiseaux *woko* ou pauiche (Crax sp.), Tam. *paviš-ima* lieu de pauiches.

b) Esprits-créateurs, p.e. *kusa-yumu* l'esprit-crabe, esprit-père des crabes.

c) Esprits et personnages mythologiques, p.e. *Wire-imo* l'esprit de la montagne, *Epete-mu* dieu-législateur des Kaliña's qui perdit un jambe et devint la constellation d'Orion (comp. *peti* cuisse, mais aussi Mak. *pechi* rayons du soleil), *Makuna-ima* l'un des jumeaux divins, *kana-imo* assassin, *ere-mi* paroles sacramentales chantées par l'homme-médecin-(*ware* chant), Cum *ma-yum* parler.

d) les formes pétrifiées de personnages ou d'objets mythologiques p.e. la montagne *Roro-ima* = le tronc de l'arbre mondial coupé jadis par les dieux [1]); peut-être aussi *par-ima* fleuve Rio Branco (*paru* eau; Kaliña *Palima* = le Paradis [2])) etc.

e) *yumo* reine des termites, des abeilles, *wano-yumu* abeille (*wano* miel), *simo-mo* bourdon, *opo-mu* mouche bourdon, *manura-imo* priodonte, *kuru-mu* vautour, *po-mui* piment, *yum-be* piquant, amer, *aporo-mu* sensitive, *para-mu* arc- en-ciel (*para-na* mer, *paru* eau; l'arc secondaire est la couronne en plumes *umari* d'un esprit; comp. „la couronne en plumes de l'homme-médecin est le symbole Cercle-Soleil" [3]).

f) noms de serpents, p.e. *wato-imo* serpent-corail (*wato* feu), *kurewako-imo* serpent-perroquet (*kurewako* perroquet); *ere-imo* raie (*ere* foie, *ari* feuille), *waya-mu* tortue.

---

[1]) Roth, op. cit. section 171; Koch-Grünberg op cit. II pp. 26, 35; G. H. H. Tate, Through Brasil to the summit of Mount Roraima. The nat. geogr. mag. Washington Nov. 1930 *ru-ru-ima* = the Father of Waters.

[2]) Penard, op. cit. III p. 116.

[3]) Penard, op. cit. III p. 99.

g) *omo* parent, famille, *munu* sang, *me* ,plur. *ma-kon* enfant, *mu* fils, *mu* testicule, *mo* oeuf, *yumu, yumang, imu* (voc. 1774) père, Cum. *y-mue-pte*-honorer, *mu* tubercule, *moran* charme (l'ingrédient principal est souvent un tubercule), *pana-ima* tubercule, remède contre l'otalgie (*pana* oreille), *amorepa* exercer la magie, Cum *imoronet* poison, Cum *moronto* douleur, *omuka* sagace, fin.

h) *wemo* se briser, crever, (*w*)*emopo* éclater, *imoti* bouillir (intr.).

i) Comp. encore *Tamusi* le dieu-lumière, *tamu-ru* vieillard, grand-père, *tamu-ne* blanc, *amuya* belle (se dit d'une femme), *amuyako* jeune fille, vierge, (Penard [1]) *amu, mu* = esprit, vierge, pur), *yamun*(*a-ri*) le coeur d'un arbre, le corps humain.

(5) Kantteekeningen bij de Encyclopaedie der Karaïben door W. Ahlbrinck, Amsterdam 1931.

p. 57, 328	enz, reflexieven — wellicht beter te vergelijken met het Grieksche medium.
79	*amaña* is vermoedelijk de opperste der watergeesten, de Natuurgodin of Groote Moeder.
87	*anokï* schaven — ten rechte *anokapu*?
107	*asicaru* suikerriet — verm. van Spaansch *asúcar*.
133,408	*ema* — de oorspronkelijke beteekenis is wellicht niet „werpen"; misschien „zich naar ginds begeven", vgl. *oma* vallen en *oma*, Tam *ačema* weg, pad (*o*-, *ač*- reflexief of medium).
138	*emi* — wellicht niet „oppervlakte, buitenkant", doch „vasthoudend, aanklevend", vgl. *mi* wortel.
166, 181, 295	*-imo, -mo* verafschuwd wezen — feitelijk „geest", zie hiervoren (4).
199	misschien rechtstreeks uit het Nederlandsch de indertijd bij Karaïben in Venezuela opgeteekende woorden *kéremeci* rasoir = scheermes (Pelleprat 1655) en *sipiquiri* espejo = spiegel (Martino â Taradell 1774).
216	*paranakërë* blanke (uitstekend stuk der golven) — de oude etymologie *parana* zee *wokiri* man ziet er waarschijnlijker uit.
218	*kire* eigendom — duidt op eigendom dat een dier is (volgens Penard, bevestigd door vergelijking met andere Karaïbische talen).
224	*kona* afvegen — wellicht = *ko*(*ro*) onreinheid, vuil *na* vlak worden, vlak maken.
290, 465	*-tokome* is het meervoud van *-tome*.
311, 367	*-pe*, suffix — ook, en waarschijnlijk nog in den huidigen tijd, aanduidend „volheid, overvloed", zie p. 487*b*) en mijn Ét. Ling. car. p. 103; dat zal ook wel de beteekenis zijn in de adjectieven die dit suffix hebben.
315—6	*narï* suffix aanduidend een zekere rondheid — wellicht *na* vlak, oppervlak, *-ri* bezitssuffix; *sinari* fluit — misschien van Spaansch señal of Fransch signal?
322	*epino* iemand met geneesmiddelen behandelen — ten rechte *epinopu*, p. 153?

[1]) Penard, op. cit. II p. 49, III 134, 174, 183.

344, 438	*Sipu* = de Essequebo, aan welks middenloop nog in de 18e eeuw Karaïben woonden.
385	*ponu* ruiken — ten rechte *ponoki*?
387	*-potï* suffix = herhaald, of nu en dan (doen).
422	*sarakapo* — ten rechte *sarakapoti* (*-poti* zie hiervoor)?
428	*se* — vermoedelijk *se* = dikkig, wollig, *ti* = uitstekend einde, *pu* = gezwollen.
474	*tuwalo* — is dit wellicht het participium, en *t*(*u*)- een praefix?
481	*uruango* naam dien men aan de Boschnegers geeft — verm. = Loango (-negers).
490 enz.	*w*- aanvangsklank 1e persoon — behoort wellicht bij den werkwoordswortel en valt ten deele of geheel weg bij de prefixen *m*- en *n*-. Ik kan dat hier niet verder uiteenzetten; men moet daarvoor ook met andere Karaïbische talen te rade gaan. Dit is trouwens in het algemeen gewenscht; nochtans is het Karaïbisch van Suriname vermoedelijk een der talen die den ouderen toestand het zuiverste heeft bewaard, en de weergave in de Encyclopaedie is zoo goed, dat men de merkwaardige dingen in dit opstel besproken, met de Encyclopaedie alleen, reeds kan nagaan.

FOLKLORE IN NEDERLANDSCH WEST-INDIË

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

De heer C. Statius Muller, oud administrateur van financiën en lid van den raad van bestuur op Curaçao, schreef ons, dat het vers: Sisa dé na moffoe, si dem kon; Peroe, peroe mi patron, enz., zie blz. 211 van het september-nummer van dit tijdschrift, hem herinnerde aan een in zijn kinderjaren op Curaçao gehoord negerliedje, luidende:

Zien, zien, sábana phrizien, aiko,
Pero, pero, mi koprá
Sábanco, mi coquin,
Eende soemachie, tsjali, pan,
Kakienja, joko pra, pra, pra.

De woorden: pero, pero gelijken op péroe, péroe van het surinaamsche vers; het woordje „mi" is in beide liedjes gelijk. Er is overeenstemming van klank tusschen: „sábanco, mi coquin" en het op denzelfden regel staande surinaamsche: „san wanni kon, mek' a kon." Er zijn in de woorden modulaties die de heer S. M. (in de gewone letterteekens) niet phonetisch kon weergeven. De woorden: „pero" en „pan" zouden, indien het spaansche woorden waren, door: „maar" en „brood" moeten worden vertaald [1]). Kakienja is een papiamentsch woord voor een geligen, taaien suikerstengel, waarop de zabbelgrage jeugd genotvol pleegt te zuigen. Maar de spaansche of papiamentsche afkomst is onzeker; negerengelsche, papiamentsche of andere klanken (b.v., veronderstellen wij, van een soort „lingoa geral", die dan in de depots in Afrika en tijdens den overtocht zou zijn gesproken) kunnen een oorspronkelijk *afrikaanschen* tekst hebben vervangen. Meermalen hoorde de heer S. M. als jongeling, wanneer hij wel eens een tijd lang op een plantage logeerde, door een neger, die aan het karnen was, liedjes zingen, maar geen enkel woord ervan heeft hij thuis kunnen bren-

[1]) Men kan ook denken aan het spaansche woord perro, hond.

gen. De man noemde zijn zang: *canta macamba*, dat is: macamba zingen. Macamba's zijn in het algemeen vreemdelingen, vooral „hollanders" die pas uit patria zijn gekomen en meer in 't bijzonder: hollandsche matrozen en soldaten. Het zou den heer S. M. niet verwonderen indien gelijksoortige uitingen ook werden gevonden onder de negerbevolking van andere eilanden der groote en kleine Antillen; op de engelsche eilanden zullen de „cuenta di Nanzi", sprookjes van Nanzi, die op Curaçao worden verhaald en in Suriname als anansie-tori's bekend staan, onder de negerbevolking van mond tot mond gegaan en wellicht nog in eere zijn.

's Heeren S. M.'s uitspraak wordt bevestigd door de uitvoerige studie van dr. H. van Cappelle, getiteld: surinaamsche negervertellingen, bijdrage tot de kennis van west-indische folklore, in de bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, 1916, blz. 233—379. Daar staat immers, onder aanhaling van een boek van W. Jekyll, Jamaican song and story, D. Nut, Londen, 1907, dat in het leven der tegenwoordige jamaikaansche negers de spinverhalen of nancy-stories een belangrijke rol spelen. De inhoud komt echter weinig met de surinaamsche negervertellingen overeen. Uit Curaçao ontving dr. v. C. er slechts één, van de ontmoeting van de spin, Nanzi, met een teerpop, een ook in Suriname bekend spin-verhaal. Wellicht zullen belangrijke gegevens voorkomen in Jamaica Anansie stories, door M. W. Beckwith, 1924 (295 blz.); mogelijk zijn ter zake ook gegevens te vinden in Bahama songs and stories, door C. L. Edwards, 1895 (111 blz.) en in The folktales of Andros Island, Bahamas, door E. C. Parsons, 1918, (170 blz.).

Wil men overeenkomsten zoeken, tusschen het geestelijk en het zieleleven van de negerbevolking in Suriname en Curaçao, en elders, in Zuid-Amerika en West-Indië, dan vindt men, op het gebied van de geschiedenis, van de taal, van de folklore en van enkele gebruiken van die bevolking, in de nederlandsche gebiedsdeelen en op Jamaika, aanknoopingspunten in zijn artikel en aangehaalde litteratuur. Dr. v. C. wijst er op, dat joden van spaansche en portugeesche afkomst tot aan de afschaffing van de slavernij vertegenwoordigers in de slavendepots hebben gehad, zoowel aan de Goudkust als aan de Gambia-rivier en in Sierra Leone, waar zij de tusschenpersonen in den slavenhandel waren. Zouden die tusschenpersonen in Afrika reeds het gebruik van een algemeene taal, een soort „djoe-tongo" hebben bevorderd bij een deel van de afrikanen die naar de nieuwe wereld zijn overgebracht? Een onderzoek van dr. Herskovits gaat in deze richting. Dr. v. C. die aanne-

melijk acht, dat in Suriname vooral slaven van de Goudkust zijn ingevoerd, veronderstelt, dat koromantijnen of kustslaven, aldus genoemd naar het Hollandsche fort Kormantijn of Koromanti, bestonden uit aan de kust wonende fantijnen en aan deze vijandige ashantijnen van het achterland, stammen, zoo schreef hij, die in hunne lichamelijke eigenschappen en in hunne gebruiken de stamverwantschap met den surinaamschen neger nog duidelijk verraden [1]). Den grondslag van het negerengelsch vormden, volgens dr. v. C. ,*portugeesche* woorden, en hoewel die plaats maakten voor nederlandsche en engelsche ,bleef toch, zijns inziens, het portugeesche grondkarakter bestaan. De negerstammen aan de Goudkust, meer in het bijzonder de ashantijnen en de fantijnen, spraken het tsji (in engelsche schrijfwijze: tshi; -spin is in de tsji-taal: *anansi* —), en de verwantschap zou duidelijk zijn gebleken uit een studie van het negerengelsche dialect van Jamaika, welk eiland eveneens de meeste slaven van de Goudkust zou hebben gekregen.

Terecht, meenen wij, heeft dr. v. C. het oog vooral op Jamaika gericht gehad, dat een belangrijke rol heeft gespeeld in de geschiedenis van het negerras in de nieuwe wereld. Reeds in 1655, toen het eiland in het bezit kwam van Engeland, vluchtten vele negerslaven naar de bergen, die later „cim arrones", bergbewoners, werden genoemd ,uit welk woord de naam „marrones", in Suriname „marrons" zou zijn ontstaan [2]). Na 1667, o.a. in 1677, kwamen engelsche kolonisten en joodsche families uit Suriname zich met hun slaven in Jamaika vestigen; Wolbers spreekt van 1200 personen. Volgens Hartsinck (II, blz. 767) sloten de engelschen in 1739 met de wegloopers een verdrag, een handeling die directeuren van de surinaamsche societeit zich ten voorbeeld hebben gesteld bij de „bevrediging" van de surinaamsche boschnegers.

Mede tot aanvulling van ons artikel over surinaamsche onderwerpen op het Amerikanisten-congres te Hamburg, dit tijdschrift, september en november-aflevering 1931, worde hier nog vermeld, dat dr. van Cappelle in zijn aangehaald artikel (blz. 249) een tekst en eene verklaring van het in den aanhef van dit opstel besproken

---

[1]) Wij achten verwisseling tusschen stam- en fortnaam mogelijk. Het fort kan den naam ontleend hebben aan den *stamnaam*, die meermalen als zoodanig in de litteratuur voorkomt.

[2]) E. Long geeft in zijn History of Jamaica, London, 1774, deel III, blz. 338 een andere afleiding: marons, probably derived from the Spanish marráno, a porker or hog of one year old. The name was first given to the hunters of wild hogs, to distinguish them from the buccaneers, or hunters of wild cattle and horses.

vers of liedje gaf, die afwijken van de onze. Een deel van de afwijking in den tekst kan berusten op een verschil in de wijze waarop de waarnemers de klanken hoorden en van de uiteraard onvolkomen weergave in gewone letterteekens. De woorden: pero, péroe, bij v. C. „peroeng", zouden het geluid beteekenen van een kalkoen die kakelt. In vertelling n°. 37, blz. 372—374 geeft dr. v. C. de geschiedenis van: „kopro kanon", geheel anders dan in onze verklaring van het liedje sub n°. 2. Wij meenen ons te herinneren dat in een boek van van Hoevell n. f.: „slaven en vrijen onder de nederlandsche wet", waarin deze een betere behandeling van slaven in Suriname bepleit, van een opperhoofd „koperen kanon", hoofd van een wegloopersbende, melding werd gemaakt. Krimentaria (bij ons: friman Taria) is volgens v. C. een eigennaam. —

Het spel, in ons artikel op blz. 212 van dit tijdschrift genoemd onder 4, heeft de heer Statius Muller op Curaçao aldus zien spelen: Twee opgeschoten kinderen, zon en maan voorstellend, plaatsen zich tegenover elkander, met uitgestrekte armen en in elkaar grijpende handen. De andere, op een rij staande, kinderen komen zingende naar voren om onder de omhooggeheven armen door te gaan. Als de laatste van de rij wil doorsluipen worden de armen van de twee afzonderlijk staanden naar beneden gestrekt en houden het doorsluipende kind gevangen. Fluisterend wordt het gevangen kind gevraagd te kiezen tusschen zon of maan, en naar gelang van het fluisterend gegeven antwoord gaat de dan vrijgelatene achter de persoon staan die zon of maan voorstelt. De medespelers weten namelijk niet wie de rol van zon en wie die van maan vervult. Het lied dat gezongen wordt begint met de zuiver papiamentsche woorden „Solo koe loena lagami pasa", dat is: *zon en maan laat mij voorbijgaan*, met bijna dezelfde beteekenis als de eerste regel van het surinaamsche, zooals men weet zonder twijfel uit Afrika afkomstige versje. De rest van het lied is den heer S. M. onbekend.

Misschien wil iemand in Suriname en in Curaçao later eens den juisten tekst, en de verklaring van de behandelde liedjes en gezegden nauwkeurig nagaan of verbeteren? Een onderzoek naar de aanwezigheid van en eene vergelijking met uit Afrika afkomstige liederen en sprookjes bij de negerbevolking, in Suriname en op de West-Indische eilanden, zal zeker in groote mate de aandacht opwekken van dr. Herskovits, die, zooals bekend is in 1928 en 1929 reizen naar Suriname deed (waarvan hij in dit tijdschrift verslag heeft gegeven), en zich in Januari 1931, vergezeld door zijne vrouw, naar Nigeria begaf, vanwaar hij in September d.a.v. naar

zijn leerstoel aan de Nortwestern university te Evanston (Ill.) in de Vereenigde Staten terugkeerde. Uit een van hem in de tweede helft van October 1931 ontvangen brief moge het volgende worden medegedeeld.

Prof. Herskovits schrijft dat hun beider tocht belangwekkend was en veel opleverde. Het echtpaar bleef het langst in Dahomey maar bracht een maand in Nigeria en een maand aan de Goudkust door. De dahomeaansche beschaving noemt hij „betooverend" (een betiteling die dengeen die zich de bloeddorstige zeden van oud-Dahomey herinnert wel wat vreemd aandoet). In Dahomey en onder de ashantis vond hij (zooals te verwachten was) veel aanduidingen van overeenkomst met de surinaamsche boschnegers. Deze overeenkomsten liggen op het gebied van alle levensuitingen en betreffen sociaal, economisch, godsdienstig en politiek gebied en natuurlijk ook dat van folklore; de overeenkomsten waren overtalrijk. Het was zeer opmerkelijk te vinden, dat Gedehonsoe een dahomeesche godheid was, waarvan de volgelingen meerendeels door een van de vroegere koningen als slaven waren verkocht. Ook, om van de ashantis te vernemen dat vroeger de awisa en selseti-dansen in zwang waren, maar nu niet meer. In Dahomey kwam de vereering van den donder en van de aarde overeen met surinaamsche boschnegerpraktijken en -bijgeloof. De „ntoro" van de ashanti zal wel de verklaring opleveren van het ontstaan van de „lō" in Suriname. Gedurende de geheele reis hadden dr. H. en zijne vrouw met het onderzoekingswerk de handen vol [1]).

Wij weten, dat naar het oordeel van dr. Herskovits, het onderzoek van de wijze waarop indiaansche, europeesche en afrikaansche beschavingselementen zijn samengevoegd, — men zou haast kunnen zeggen door een soort van scheikundig beschavingsproces tot een geheel zijn verbonden — wachten moet op vollediger inlichtingen over — en nader onderzoek van — de geschiedkundige afkomst van den surinaamschen neger in west-Afrika. Dit doel

---

[1]) Dr. Herskovits schrijft ons d.d. 2 Februari: „We are working along steadily at our monograph of Surinam folk-lore and I am hoping that before the summer is over that is will be ready for the printer. As I have probably told you it is to appear as a memoir of the American Folk-lore Society.

You may be interested to learn that one of the things that is holding up the work on the memoir is the transcription of the songs which we collected. Dr. Kolinsky of the University of Berlin who is doing the work informs me that there is so much more African in the music than we had expected that it is taking a much longer time than he had calculated to finish the work".

kan alleen worden bereikt door opsporing van vroegere feiten en een gedetailleerde vergelijking, van de tegenwoordige westafrikaansche beschavingskenmerken, met die welke men thans in Suriname aantreft. Soortgelijke nasporingen zouden ook kunnen worden gedaan ten aanzien van de negers in Brazilië, in Fransch- en Britsch-Guyana, in Venezuela en Columbia, in Curaçao, op Jamaika, op Haiti, op de eilanden waar vroeger negerhollandsch werd gesproken, en elders in West-Indië, in Middel-Amerika, in Mexico en in de Vereenigde Staten. Dat zulk een onderzoek op groote schaal het verbluffende probleem zal helpen oplossen: waar, wanneer, en hoe, de neger in de nieuwe wereld een blijvende bevolkingslaag heeft gebracht, en ook licht zal werpen op de natuur en het karakter van raseigenaardigheden en op processen van verandering in beschaving, daaromtrent kan geen twijfel bestaan.

NASCHRIFT

In het aangehaalde werk van E. Long, History of Jamaica, 1774, staan enkele gegevens, die in verband met ons onderwerp de aandacht verdienen.

Op blz. 413 zegt de schrijver, in een paragraaf getiteld: Jamaica creoles and African Negroes, het volgende:

The Negroes use their heads, instead of their shoulders or back, for carrying all sort of burdens, with a dried plantain leaf they plait a circular pad, with they call a *cotta*, upon this the load rests, and preserves their wool from being rubbed off. The cotta serves likewise for another purpose, on the voluntary divorce of man and wife, it is cut in two, and each party takes half; as the circle was a symbol of eternity, and the ring of perpetual love or fidelity, so this ceremony perhaps, is meant to express the eternal severance of their mutual affection.

Dr. H. F. C. ten Kate heeft uit Suriname een hoofdring medegebracht, die zich in 's Rijks ethnographisch museum te Leiden bevindt. In het Internationales Archiv für Ethnographie, Bd. I, 1888, blz. 225 staat daarvan vermeld: aus in einander gesteckten Deckschuppen einer Frucht verfertigt (afgebeeld op Taf. XXI).

Men kan zich afvragen of bij de surinaamsche boschnegers dezelfde merkwaardige symboliek is bewaard gebleven, en daarbij rekening houden met hetgeen de afrikanist prof. G. Lindblom te Stockholm schreef in zijn Einige Details in der Ornamentik der Buschneger Surinams, 1926 over de beteekenis die in Afrika aan

den cirkel wordt gehecht (zie ook de bespreking daarvan in dit tijdschrift, jaarg. 1926, blz. 432).

Op blz. 455 staat: In Kingston (in 1760) a wooden sword was found, of a peculiar structure, with a red feather stuck into the handle; this was used among the Coromantis as a signal for war, and upon examining this and other suspicious circumstances it was discovered that the Coromantis of that town had raised one Cubah (Encyclopead. v. Ned. W.-Indië, blz. 501; Akóeba, naam op Woensdag), a female slave belonging to a Jewess, to the rank of royalty, and dubbed her *queen of Kingston*; at their meetings she had sat in state under a canopy, with a sort of robe on her shoulders, and a crown upon her head.

In het voorbijgaan willen wij opmerken, dat de kroon, oorspronkelijk een hoofdring of hoofdband schijnt te zijn geweest en dat allicht de afrikaansche neger-symboliek bij den hoofdring de beteekenis heeft bewaard die vroeger ook bij Europeesche volken aan de kroon kan zijn gegeven, n.l. een zinnebeeld van eeuwigheid en van wijsheid.

Een levendige beschrijving van een feest op het eiland La Gonave bij Haiti, bij een door de negerbevolking gekroonden koning en koningin is te vinden in Geheimnisvolles Haiti,Rätsel und symbolik des Wodu-Kultes, door W. B. Seabrook, 1e tot 6e druk 1931, R. Mosse Buchverlag Berlin. Hieronder volgt een fragment:

Sobald ein Präsident oder eine Vizekönigin in die Halle eintrat, gaben die Trommeln das besondere rhytmische Signal der Gesellschaft an, der die betreffende Persönlichkeit angehörte. Diese marschierte indessen an der Spitze der Vereinsmitglieder dreimal um die Halle herum und machte dann vor den Trommeln halt, um König Wirkus und Königin Meminne ihre Reverenz zu erweisen. Die Frauen lieszen sich in einer Art Hofknicks auf ein Knie nieder, während die Männer mit weitausholender Geste den Hut abnamen. Nachdem . . übernahm Königin Meminnes Zeremonienmeister, mit einem groszen Stab bewaffnet, das Kommando und liesz vor den Trommeln sämmtliche Würdenträger, Beamte und Fahnenjungfern des Königlichen Hofes aufmarschieren. Während sie sich versammelten, rief er mit lauter Stimme: Attention! Le Roi, le Roi, le Roi! Die Trommeln schlugen einen Wirbel und die Menge rief: Helloi, Helloi, Helloi — Attention, la Reine, la Reine la Reine! . . . .

Allen schrien sich heiser, die Fahnen wurden geschwenkt und die Muschelhörner geblasen. Hieran schlosz sich ein „danse Congo" an.

DE FLORA VAN SURINAME

DOOR

F. A. F. C. WENT

Iedereen, die zich hier te lande of elders in Midden- of West-Europa wel eens heeft beziggehouden met het determineeren van planten, weet, dat dit tegenwoordig meestal geen groote moeilijkheden meer oplevert. Men neemt een „Flora" liefst een in zakformaat, gebruikt de dichotomische tabellen, kijkt na, of de beschrijving van de gevonden soort inderdaad klopt en de zaak is afgeloopen. Dikwijls zijn zulke flora's dan bovendien ook nog geïllustreerd, zoodat men in staat is door vergelijking met de afbeelding zich er van te verzekeren, dat men geen vergissing begaan heeft. Weinigen beseffen daarbij, hoeveel werk van eeuwen in zulk een flora in een klein bestek ligt opgehoopt.

Heel anders wordt de zaak echter, wanneer men in een weinig bekend, of ten minste botanisch niet voldoende doorzocht gebied komt en daar pogen wil den naam van een plant te weten te komen. De niet vakman, ja ook de botanicus, die geen bizondere studie van de leer der rangschikking der soorten heeft gemaakt, ja zelfs somtijds de plantensystematicus stuit hier dikwijls op de grootste moeilijkheden. Een „Flora" bestaat niet; hij moet dus, wanneer het hem gelukt is een gevonden plant in een bepaalde plantenfamilie onder te brengen, zich een monografische bewerking van die familie trachten te verschaffen en nu dikwijls soort voor soort vergelijken, om dan somtijds tot de ontdekking te komen, dat het exemplaar met geen der beschreven vormen overeenkomt, dus, wat men noemt, een nieuwe soort is. Ik denk hier dan nog aan het gunstige geval, dat er een monografische bewerking van zulk een familie bestaat, die niet al te zeer verouderd is.

Komt men dan daarbij in een van de regenrijke tropische gewesten, dan wordt men overstelpt door een vormenrijkdom, die het welhaast ondoenlijk doet lijken, dat hiervan ooit een flora geleverd zou kunnen worden; en ik spreek hier dan nog alleen van de hoogere gewassen en laat de lagere geheel buiten beschouwing.

Denken wij eens aan Nederlandsch-Indië. Daarvan is jaren geleden een Flora verschenen van de hand van F. A. W. Miquel, maar de schrijver zelf erkent, dat hier alleen een poging werd gedaan om het materiaal, dat tot op dat oogenblik verzameld was in één werk bijeen te brengen. Het was een torso, niet meer, want de meeste eilanden waren nog nauwelijks doorvorscht en zelfs Java nog zeer onvoldoende bekend. Ik wil hier niet de geschiedenis van het floristisch onderzoek van Insulinde behandelen, zou er alleen op willen wijzen, dat men zelfs nu nog niet over een Flora van Java beschikt.

Hoe staat het nu met Suriname? Wanneer men bedenkt, dat het hier gaat om een gebied, dat vijfmaal de oppervlakte van het moederland heeft en dat bijna geheel door oerwoud of savannah bedekt is, dan zal men wel begrijpen, dat men zijn verwachtingen niet al te hoog moet spannen. Toen ik er in 1901 vertoefde, vond ik geen enkel werk, waarin men na kon slaan welke planten men verzamelde; trouwens onze kennis van dit heele gebied liet toen nog buitengewoon veel te wenschen over. Daarna pas is de exploratie van het binnenland krachtig ter hand genomen en men kan thans zeggen, dat men in hoofdtrekken weet, hoe dat inwendige van Suriname ongeveer gebouwd is.

Met die exploratie is gepaard gegaan een energiek verzamelen van gegevens op natuurhistorisch gebied en deze verzamelingen zijn langzamerhand bewerkt geworden, zoodat wij sedert een jaar beschikken over de prachtige geologie van Suriname van de hand van Dr. Yzerman. En nu komt de flora aan de beurt. De tegenwoordige Utrechtsche hoogleeraar Pulle had reeds vele jaren geleden in zijn dissertatie een opsomming gegeven van de toenmaals uit Suriname bekende planten. Maar sedert dien tijd is heel wat meer bekend geworden.

Ten deele is dat een gevolg van de zooeven genoemde expedities, ten deele hebben ook het Boschwezen en het Departement van Landbouw er krachtig toe meegewerkt om de flora beter bekend te doen worden. Daarvoor werd van gemerkte boomen geregeld materiaal verzameld, zoodat men ten slotte beschikte over bloeiende en vruchtdragende takken van denzelfden boom, waarvan ook het hout verzameld kon worden.

Op deze wijze werd vollediger dan wellicht ergens anders ter wereld materiaal van de Surinaamsche woudboomen verzameld, natuurlijk telkens slechts op een beperkt terrein, maar toch werd vermoedelijk een betrekkelijke volledigheid bereikt. Immers, wanneer men het materiaal vergelijkt, dat door de opvolgende

expedities uit het binnenland werd meegebracht, dan bleek het aantal voor Suriname nieuwe soorten voortdurend kleiner te worden, zoodat aangenomen mag worden, dat het meeste thans wel bekend is.

Dat is voor den hoogleeraar Pulle dan ook aanleiding geweest thans met de uitgave van een Flora van Suriname een aanvang te maken. Dit werd mogelijk gemaakt door den steun van het van Eedenfonds, waardoor deze uitgave dan ook uitgaat van het Koloniaal Instituut te Amsterdam (het is Mededeeling No. 11 van de Afdeeling Handelsmuseum).

Aan het prospectus ontleen ik, dat de flora uitsluitend de Phanerogamen zal omvatten en dat de groote menigte materiaal, die in de laatste tientallen jaren verzameld werd en die zich in hoofdzaak in het herbarium van de Rijks-Universiteit te Utrecht bevindt, deze uitgave mogelijk heeft gemaakt. Elke familie zal door een specialist behandeld worden; 67 van deze families worden of werden door landgenooten bewerkt, een 11 tal andere door buitenlanders. Het werk verschijnt in afleveringen en het zal volledig uit 4 deelen bestaan, die samen ongeveer 1500 bladzijden zullen omvatten. De prijs per vel druks zal voor de inteekenaars *f* 0.65 bedragen.

Tot nu toe verschenen 4 afleveringen Vol. I pg. 1—48 (Gnetaceae, Loranthaceae, Amarantaceae, Balanophoraceae, Ulmaceae), Vol. II pag. 1—112 (Euphorbiaceae, Rhamnaceae, Monimiaceae), Vol. III pg. 1—64 (Malvaceae, Bombacaceae, Sterculiaceae, Tiliaceae, Elaeocarpaceae) en Vol. IV pg. 1—112 (Apocynaceae, Colvolvulaceae, Loganiaceae, Pedaliaceae).

Bij elke familie wordt een algemeene beschrijving van de kenmerken gegeven, een opgave van de literatuur en een sleutel ter determinatie van de afzonderlijke geslachten. Van elk geslacht worden de algemeene kenmerken gegeven en daarop volgt ook hier een sleutel met behulp waarvan de soorten gevonden kunnen worden, terwijl van elke soort de literatuur, uitvoerige beschrijving, verspreiding in Suriname en de volksnaam wordt opgegeven.

Wij mogen verwachten, dat het werk binnen enkele jaren volledig verschenen zal zijn. Dan beschikt een tropisch deel van het Rijk over een flora, zoo volledig als wellicht geen ander tropisch gebied der aarde; zeker zal het aangrenzende Guyana, noch Britsch, noch Fransch, zich hiermee kunnen vergelijken, om van Brazilië geheel te zwijgen. Wel is de Flora brasiliensis een prachtwerk, dat zijn wedergade zoekt, maar dat werk is jaren geleden verschenen en het was reeds toen uiterst onvolledig. Men zal dus

binnenkort de flora van het Amazonegebied het best kunnen leeren kennen door de bestudeering van dit werk over Suriname.

Eén opmerking moge daaraan nog worden toegevoegd. Het blijkt telkens weer hoe gering onze kennis van Suriname nog is. Zoodra men er toe wil overgaan de een of andere maatregel te nemen, blijkt het, dat men niet over de noodige gegevens beschikt, waarop zulk een maatregel gebaseerd zou moeten worden; vandaar een tasten in het duister, dat dikwijls tot groote teleurstellingen voert, die men dan aan het ongelukkige Suriname toeschrijft in plaats van aan eigen onkunde. Daarom valt elke vermeerdering van onze kennis ook uit een praktisch oogpunt toe te juichen en dat geldt in het bizonder voor de kennis van de flora, die ons niet alleen behoedt tegen het schermen met groote woorden, maar die ons tevens een aanwijzing kan geven omtrent de gewassen, die men met kans op succes in Suriname zou kunnen kweeken.

Maar geheel afgezien van het praktische nut mag ook nog wel gewezen worden op den zedelijken plicht van elke koloniseerende mogendheid, om de kolonie (wanneer ik dat woord nog bezigen mag) zoo nauwkeurig mogelijk te leeren kennen. En ook in dat opzicht is de verschijning van Pulle's Flora van Suriname een verheugend feit.

BOEKBESPREKING

Albert Helman, De Stille Plantage. Rotterdam 1931. Nijgh & van Ditmar N.V.

Sedert de verschijning in 1926 van „Zuid-Zuid-West" verwachtte ik, dat Lou Lichtveld — waarom een schuilnaam, die geen schuilnaam meer is? — te eeniger tijd letterkundig Nederland zou verrassen met een grooten roman, handelende in zijn geboorteland, Suriname. Die verrassing is er, en het is een groote verrassing.

Met „De Stille Plantage" — „Bel Exil" — heeft deze zeer begaafde, ongemeen veelzijdige Surinamer de plaats gehandhaafd, die hij door zijn vorige geschriften innam in de letterkundige wereld in Nederland.

Zijn oeuvre is, zijn leeftijd in aanmerking genomen, reeds aanzienlijk en dat op zeer uiteenloopende gebieden, getuige zijn bijdragen in dit tijdschrift, om van andere periodieken niet te spreken.

Ik had verwacht, dat een onzer letterkundigen den roman in dit tijdschrift, dat er toch zeker aanspraak op mag maken, zou hebben aangekondigd. Die verwachting is niet vervuld.

Een bespreking van de letterkundige waarde van den roman ligt niet in mijn lijn. Ik kan niet beoordeelen of hij voldoet aan de formule, die „de letterkundige chemie" — zooals ik dat onlangs uitgedrukt zag — thans voor den „roman" vaststelt. Bevoegden hebben die vraag bevestigend beantwoord.

Voor de lezers in Suriname, die wellicht niet al de beoordeelingen onder de oogen krijgen, wil ik daaruit eenige aanhalingen doen, waaruit blijkt hoe letterkundig Nederland „De Stille Plantage" heeft ontvangen.

Ik vond besprekingen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 14 November, Avondblad D, „De Nieuwe Courant" van 22 November (Frits Lapidoth). „Het Volk" van 25 November, „De Groene Amsterdammer" van 5 December (Mr. E. Elias), „De Tijd" van 9 December [1]) (Anton van Duinkerken), „Het Vader-

[1]) Overgenomen in het te Paramaribo verschijnende blad „De Suriname" van 3 Januari 1932 .

land" van 13 December, ochtenblad C. (Henri Borel), „Het Koloniaal Weekblad" van 31 December (C. K. Kesler). Er zullen er wel meer zijn, maar die zijn mij niet bekend.

De N. R. C.:

.... „Een ieder, die gevoelig is voor ware literatuur, zal bij het lezen met blijde ontroering en verbazing beseffen, dat hier een nieuw en een begaafd prozadichter aan het woord is gekomen. En wanneer men dan vol hoop en ongeduldig zich in dit geschrift verdiept, zal men zijn groote verwachtingen ten volle bevestigd vinden. Deze roman van Albert Helman zal zich onmiddellijk een blijvende plaats in de Nederlandsche letteren veroveren. Het is een volwaardig boek van uitnemend literair gehalte en beeldende kracht en de verschijning is de belangrijke gebeurtenis van dit seizoen. Het is nieuw, ten eerste omdat het gegeven nog nooit in onze letteren is behandeld, maar vooral omdat de schrijver een eigen taal, eigen beeldspraak en eigen muziek heeft gevonden. Hij heeft bewezen een knap romancier te zijn, die beschrijvende gedeelten meesterlijk beheerscht en de dramatische passages tot vollen wasdom brengt. Waarlijk wij mogen dankbaar zijn, dat zulk een werk, gaaf en schoon, ontstaan is uit de karige en vaak pretentieuze beginselen van onze nieuwste literatuur, die er geheel mee is gerechtvaardigd."

En dan volgt een magistraal overzicht van het verhaal.

Frits Lapidoth in „De Nieuwe Courant":

„Deze roman is in hooge mate belangwekkend, naar den inhoud en meesleepend naar den vorm".

„Het Volk":

.... „Helman is een der weinige moderne Hollandsche auteurs, die met behulp van klare eenvoudige wendingen en woorden, zonder tot een traditioneelen stijl te vervallen, een eigene boeiende uitbeelding weten te geven, passend bij het verwerkte onderwerp. Hoe men ook tegenover zijn kleinere creaties moge staan, dezen schrijver kan geen verwijt treffen, dat hij zich schuldig maakt aan den misslag van vele jongeren, wanneer ze door een scherp gepunten of overladen stijl den beneden-peilschen inhoud naar het quasi-belangrijke trachten te wringen."

Mr. E. Elias in „De Groene Amsterdammer":

„Wie Helman met diepe belangstelling in zijn litteratorenloopbaan gevolgd hebben, wie „Mijn Aap schreit", dat kleine gele boekje, nog wel eens uit de boekenkast te voorschijn halen om het weer eens gedurende een paar stille avonduren te genieten als een kleinood van bizarre doch zeer zuivere stemming, voor wie Hart zonder Land een lief, bloedrood bezit is, om zijn weergaloos knappe novellistische eigenschappen, zij zullen in deze Stille Plantage hebben rondgedoold als in de prachtige tuinen, waarin het jonge talent van den jeugdigen roomschen Surinamer, gerijpt is tot kleurigen en warmen wasdom"....

.... „Met dit prachtige en sterke boek, heeft — naar mijn gevoel — Helman zich de plaats veroverd, die hem toekwam: de eigen en eigenaardige plaats in de roerige wereld der nieuwe Nederlandsche letterkunde."

.... „Maar nu, na het ontroerd lezen van de Stille Plantage, is in ons alleen de dankbaarheid om zooveel gulle en overdadige schoonheid zulk een beheersching van de taal, zulk een macht over het woord en zulk een nobelheid van een hart, dat eens, niet lang geleden, zijn land nog zoeken moest."

Anton van Duinkerken in „De Tijd" noemt „De Stille Plantage" het boek van de week en geeft over het ontstaan en de beteekenis van den roman beschouwingen, de juistheid waarvan alleen de auteur zelf kan beoordeelen.

Ik citeer het volgende:

„Nergens is dit boek een subjectieve belijdenis, maar wie het geheel objectieve verhaal van „De Stille Plantage" weet te lezen met kennis van de onbarmhartige feiten, waarvan de West-Indische schrijver in het Katholieke Nederland het slachtoffer geworden is, zal iederen regel verstaan als een bovenpersoonlijke klacht van de ziel, die afstand teekent van haar droom."

.... „Iemand als Helman is niet te troosten met de verklaring, dat hij een prachtigen roman schreef, waarin de zwakte van persoonsbeschrijving en dialoog ruimschoots wordt opgewogen door de onvergelijkelijk suggestieve weergave der vernietigende groeikracht in de natuur. Hij schreef niet om te worden aangeprezen bij de menigte. Hij schreef om te worden verstaan." ....

C. K. Kesler, die verscheidene jaren in Suriname heeft gewoond, schrijft in „Het Koloniaal Weekblad" met grooten lof over De Stille Plantage:

„Het is een dubbel genot, dit boek van den begaafden Surinamer te lezen, vooreerst om het boek zelf en dan om de groote tegenstelling die het vormt met een zijner vroegere werken „Zuid-Zuid-West".

.... „Het is wel een scherp stijgende lijn, die Helman in zijn kunnen vertoont, beginnende bij zijn Zuid-Zuid-West en voorloopig eindigende in „De Stille Plantage". Moge die stijging bij dezen talentvollen auteur steeds voortgaan. Door „De Stille Plantage" heeft hij ongetwijfeld recht gekregen op een blijvende plaats in onze literatuur".

Henri Borel in „Het Vaderland" begint vriendelijk:

„Onder de Nederlandsche jongere litteraire generatie is Albert Helman (Lou Lichtveld) een der bevoorrechten, omdat hij, Surinamer van geboorte, iets in zijn ziel heeft van een exotische sfeer, waardoor hij nooit, zooals zooveel Nederlandsche schrijvers, verburgerlijken kan."

Maar dan komt de critiek los. Het verhaal, waarin twintigste eeuwsche sentimentaliteit en sentiment eenige eeuwen naar achteren verplaatst worden, lijkt hem niet zeer waarschijnlijk. Het was absurd in de slavenkolonie van dien tijd een plantage te willen stichten, waarin de communistische (of althans bijna communistische) ideeën gedijen. Het loopt natuurlijk mis.

Feitelijk bedoelde de Morhang, de stichter der plantage, niet anders dan een menschelijke behandeling van zijn slaven.

En is twintigste eeuwsche sentimentaliteit werkelijk zoo heel anders dan de zeventiende eeuwsche?

Dat een onderneming als hij bedoelde mis *moest* loopen was niet zoo „*natuurlijk*". In denzelfden tijd dat „De Stille Plantage" werd gesticht hadden vele naar Suriname uitgeweken Fransche refugiés daar plantages aangelegd, zooals de vele Fransche plantagenamen bewijzen. Onder hen zullen ook wel idealisten zijn geweest. Niet alle plantage-eigenaars waren monsters, beulen van hun slaven. Er waren ook in dien tijd goede meesters, die hun slaven als menschen behandelden. Van zulke plantages liepen de slaven niet weg.

Het aantal plantages dat bij de komst van van Aerssen van Sommelsdyck in November 1683 slechts 50 bedroeg, steeg onder zijn bestuur tot 200.

Maar Helman *bedoelde* dat de onderneming zou mislukken. Ware die gelukt, dan zou het een banale geschiedenis zijn geworden, waaruit voor den romandichter weinig te halen zou zijn.

Niet mislukking, alleen door de overmacht van het oerwoud, door misoogst, ziekten in het gewas en insectenplagen. De overmacht van het oerwoud dreigde steeds, maar werd door den mensch overwonnen. Misoogst en insectenplagen kwamen niet zelden voor, maar werden afgewisseld met goede jaren. Niet deze rampen hebben de Morhang doen besluiten heen te gaan, maar het vreeselijk tragische gebeuren, dat Helman zoo meesterlijk beschrijft: de moord op Isidore, de verschrikkelijke dood van den opzichter Das, de ontreddering en de opstandigheid van Agnes, de dood van Cécile, de gemoedsstemming van Josephine, die leed onder het uitblijven van een stamhouder, wat haar man de vraag op de lippen brengt: „voor wie werken we?" En nadat Josephine wist dat ze moeder zou worden, deze overweging:

„Hij voelde dat een kind van Josephine en van hem, verlangens, droomen, angsten hebben zou die te zeer met de hunne verwant zouden zijn, om niet van het allerprilst begin af aan gewond te worden door de wilde groei rondom op de plantage, aangevreten door het leed, van al die stille, veel te stille dagen, en beangstigd door die vreemde sterrelichte nachten. Hier zou het een schichtig, droomverloren kind worden, zooals Cécile. Het was een voorteeken, dit sterven van het meisje. Zoo zou het zijn zoon gaan" ....

Bij de gemoedsstemming van Josephine, Agnes en de Morhang zelf was er geen sprake meer van blijven. Een krachtiger figunr dan Helman van de Morhang heeft willen maken zou den strijd hebben opgegeven.

Het verhaal-gebeuren, dat hem geen oogenblik geloofwaardig heeft geleken, heeft Henri Borel niet kunnen boeien. Mij heeft het

diep tragische verhaal, dat volkomen logisch verloopt, van het begin tot het eind vastgehouden, ook toen ik het voor de tweede maal aandachtiger las.

Een ander bezwaar van den criticus is het „procédé — wel zeer ouderwetsch voor een jongen auteur — om telkens zelf opmerkingen en aanmerkingen en zelfs filosofische bespiegelingen er doorheen ten beste te geven".

Nu ben ik geen „lezeres", die Helman's bespiegelingen in een album met mooie citaten zou willen overschrijven, maar aan het „ouderwetsche" van het procédé heb ik mij — zie boven de formule van de „letterkundige chemie" —niet gestooten. Alleen kwam bij velen zijner fijngevoelde beelden, vergelijkingen en weemoedige overpeinzingen, die bijdragen tot de groote bekoring welke van dit boek uitgaat, de vraag bij mij op: hoe komt een zoo jong auteur aan zooveel levenswijsheid?

Het ouderwetsche procédé maakt den criticus kregelig en doet hem vragen: „Zou hij de critiek er eens in willen laten loopen en een modern Julia geschiedenisje willen entameeren?"

Zooals hieronder blijken zal heeft Helman langen tijd geschiedkundige onderzoekingen gedaan, om te voorkomen dat zijn verhaal in botsing zou komen met historische feiten. Van 1926 tot 1931 is het boek langzaam en onder studie geboren. Dat doet men toch niet als men een mystificatie op het oog heeft.

De meeste beoordeelaars — ook Borel — wijden bewonderende beschouwingen aan Helman's natuurbeschrijvingen. Zoo voortreffelijk als hij het oerwoud, den fellen zonnebrand, de hevige stortregens, de wisseling der seizoenen beschrijft, heb ik dat nergens gelezen. Dat zijn ware meesterstukken. Maar één opmerking moet mij van het hart. Helman heeft op vrij jeugdigen leeftijd zijn geboorteland verlaten. Hij schrijft op een afstand, naar herinneringen, die dikwijls de juiste verhoudingen doen verloren gaan.

Was de zonnebrand zóó hevig, de deprimeerende invloed van de regentijden zoo sterk, dan zouden Europeanen het daar niet uithouden. En zij houden het uit, vooral zij die niet te bang zijn voor de zon.

Is men onder dak, dan is na een drukkenden dag zoo'n geweldige stortbui, zoo'n „sibi boesi", een genot. Anders is dit natuurlijk op een plantage door bosch nauw omsloten of in het oerwoud. Die eenmaal in het bosch een zware onweersbui met ratelende donderslagen, waarbij woudreuzen, soms vlak in de nabijheid, omvallen, heeft bijgewoond, vergeet dat nooit.

Aan de voortreffelijke uitbeelding, de psychische analyse der personcn wijden de beoordeelaars minder aandacht. Mij hebben ze zeer geboeid, de „godverloren droomer" Raoul, die op het dek van de Profeet Samuel gezeten, het land waar ze heengingen beschrijft en in zijn fantasie paradijsvogels ziet zwieren, zijn vrouw, de stille, verstandige, fijnvoelende Josephine, die onder alle omstandigheden het juiste woord vindt, de fragile Cécile, die voorbestemd was om op de Stille Plantage te sterven, de flinke Agnes, van wie ik, bij de eerste kennismaking, niet voorzag wat er van haar op „Bel Exil" zou worden, Willem Das, de opzichter, allen leven.

De slaven in hun bijgeloof zijn merkwaardig goed geteekend. Ook Isïdore, hoewel hij zich „in het Christendom laat onderwijzen."

Ik geef van het verhaalgebeuren geen overzicht, omdat ik aanneem dat wie dit stuk leest, ook den roman heeft gelezen.

Op een avond zat ik met eenige Surinaamsche vrienden en een vriendin bijeen, die allen den roman van onzen landgenoot met warme belangstelling hadden gelezen en een gevoel van voldoening hadden omdat zijn eerste groote roman in Suriname handelt. Het was een kruisvuur van beschouwingen, van vragen en antwoorden. Men wees op kleinigheden, welke vooral zij kunnen waardeeren, die het land goed kennen.

Bijna grappig was de strijd over de vraag welk hoofdstuk het mooist is. Ik kan op de verschillende meeningen niet ingaan. Alleen wil ik mededeelen dat het vrouwelijke lid van het gezelschap vooral getroffen was door de fijngevoelde wijze waarop de auteur Agnes weer tot zich zelf laat komen en door haar opmerking — jaren nadat de familie terug was en in Engeland woonde — „soms was het toch nog mooier ginds". Ook het bezoek van den zoon van Raoul, die zeeman geworden, een bezoek bracht aan de Stille Plantage, nu waarlijk stil geworden, en te vergeefs zocht naar het graf van zijn tante Cécile. Dat hij de flinke Agnes een oude vrijster laat worden kon zij Helman niet vergeven.

Heeft Helman gebruik gemaakt van familiepapieren? Een veronderstelling ook door Frits Lapidoth geopperd. Ik achtte dit hoogst onwaarschijnlijk. Voor mij staat het vast dat al de personen en het geheele verhaalgebeuren scheppingen zijn van den auteur.

Zijn de historische gegevens juist? Waar Helman zoo vertrouwd is met de geschiedenis van Suriname, meende ik dat men dit à priori mocht aannemen, maar men drong er op aan dit nader te

onderzoeken, omdat men het van meer dan éène zijde had hooren betwijfelen.

Waar Helman geen eigenlijken historischen roman bedoelde meende ik dat men den romandichter niet op de vingers moest kijken, maar ik zwichtte voor den aandrang.

Reeds dadelijk was de naam „De Profeet Samuel" van het schip waarmede de Morhang en zijn gezin de reis ondernamen, mij opgevallen. De naam kwam mij bekend voor. Waar had ik dien vroeger gelezen? Het kostte eenig zoeken, maar ten slotte vond ik dat het schip, dat in 1686 Fransche refugiés naar Suriname overbracht, zoo heette. Van Helman een aardige trouvaille, die naam.

De familie moet in het begin van 1686 in Suriname zijn aangekomen. Gouverneur was toen van Aerssen van Sommelsdyck, getrouwd met een Fransche vrouw, Margaretha du Puy de St. André Montbrun, die hem niet naar Suriname vergezelde of volgde.

Van Aerssen beschermde de Fransche refugiés.

Van hem kreeg de Morhang de keuze tusschen vier strooken grond voor den aanleg van een plantage. Voorts kon hij vijftig slaven en een voorraad voedsel en gereedschap krijgen, om jaar na jaar een deel er van terug te betalen. Kon dat zoo maar?

Artikel VII van het Octrooy van 1682 aan de Geoctroyeerde West-Indische Compagnie verleend, schreef de voorwaarden voor, waarop

> „tot bijzondere voortsettinge van alle Wercken en Plantagien aldaar, een yegelyck Colonier of Planter, en so wel de kleyne of onmachtigen, als de groote of machtigen, van haer noodige Negros moghen worden voorzien".

J. D. Herlin „Beschryvinge van de Volk-Plantinge Zuriname", Leeuwarden, 1718, blz. 83 spreekt van de aanleggers van plantages

> „die zelve niet veel gehad hebben, en alles voornamentlijk hebben moeten aanleggen en beginnen, met het behulpzaam Credijt dat de Edele Maatschappij de nieuwe Planters verleent."

Van Aerssen, die voor een derde eigenaar der kolonie was en zeer eigendunkelijk van aard, zal den steun in sommige gevallen wel naar eigen opvatting hebben verleend.

Agnes betrapt den slaaf Isïdore op nachtelijke uitgangen en dwingt hem uitleg te geven.

> „Er is een blanke geestelijke, dicht hier in de buurt verscholen. Hij onderwijst mij in het Christendom".

Waren er toen, trots het verbod van de Overheid in Nederland, R. K. Geestelijken in Suriname?

Volgens de „Encyclopaedie van Nederl. West-Indië, blz. 473, werd de R. K. Missie in Suriname in 1683 gegrondvest. De eerste geestelijken, voor de Missie bestemd, waren kloosterbroeders van de orde van den H. Franciscus en wel de Leuvenaar Fredericus van der Hofstadt, de Londenaar Thomas Fuller en de Roosendaler Petrus Croll, benevens een leekebroeder, tevens chirurg, Joannes Graefdorf.

Van Aerssen liet de geestelijken oogluikend toe. Graefdorf werd door zijn oversten teruggeroepen.

Toen de aanwezigheid der kloosterbroeders in Nederland bekend werd, bevalen de Staten dat zij naar Nederland zouden worden teruggezonden. Inmiddels waren de kloosterbroeders overleden. De Morhang had dit op een reis naar de stad vernomen en betreurde het dat er geen anderen in hun plaats waren gekomen. Van Aerssen liet hun lijken opgraven en zond hun gebeente aan de Staten van Zeeland, van welke daad hij aan Directeuren van de Geoctroyeerde Societeit kennis gaf in den merkwaardigsten brief ooit door een Gouverneur van Suriname aan Directeuren geschreven.

Na hevige klachten door de Staten van Zeeland, werd door de Algemeene Staten bevolen, het gebeente naar Suriname terug te zenden ter bijzetting [1]).

---

[1]) Het geval is medegedeeld door Hartsinck „Beschryving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-Amerika". Amsterdam 1770, II. 647/648. Den brief vindt men in Teenstra's „De Landbouw in de kolonie Suriname", Groningen 1835, I. 33 en in Wolbers „Geschiedenis van Suriname, Amsterdam 1861, blz. 75.

Daar waarschijnlijk niet veel lezers in de gelegenheid zijn deze werken in te zien, laat ik den brief hier volgen:

Edele Groot Achtb. Heeren!

Met Schipper Johannes Plas hebbe aan de Heeren Staten van Zeelandt toegesonden de beenderen van de drie alhier overledene Papen, welcke sij gelieven Geestelycke te noemen; met een brief waarvan hiernevens de copie gaat. Ick gelove dat soo een kist vol ducaten haar beter contentement en vergenoegen soude doen, maar dat zijn vrughten die tot nogh toe hier niet en wassen, doch hope dat bij faute van dien, d'abondantie der suijckeren haar schreeuwende keelen sal versoeten en versachten, en met sijroop en julep haar van hare rasende koortsen genesen, en haar dan betere kennisse van saken doen bekomen van het geene hier passeert.

Edele etc.

UE. Groot Achtb. -Onderdanige Dienaar:

C. van Aerssen van Sommelsdyck.

Actum Suriname den 5n September 1687

Raoul neemt Cécile mee naar de stad, om haar wat afleiding te bezorgen, „een stad van witte huizen en van bloementuinen, wijd uitgebouwd en landelijk, met overal de geur van jonge oranjeboomen."

Bij zijn aankomst in 1683 vond van Aerssen

„het vlek Paramaribo te bestaan in zeven- of acht en twintig Huizen, meest Herbergen of Smokkelkroegen, uitgezonderd twee of drie, als dat van den Heer Commandeur Verboom, en die daar eenige officieren met hunne Vrouwen en den Ontvanger huishielden." (Hartsinck, II. 641).

Hij werd vermoord in Juli 1688. Helman mocht aannemen dat de stad in die vijf jaar belangrijk was uitgebreid en verfraaid, ook door de komst der refugiés en gezien het feit dat ook het getal plantages zeer was toegenomen.

De mentaliteit der planters, hun wreede behandeling van de slaven zijn zeer juist geteekend.

Van Aerssen had wel de wreede behandeling verboden en vastgesteld dat niemand zijn slaven zou mogen verminken of met den dood straffen „maar zoodanigen des verdiend hebbende aan den Raad van Justitie moeten overleveren". (Hartsinck II, 646).

Maar veel werkte dit niet uit, vooral op de ver van de stad gelegen plantages, en bij den Raad van Justitie — ook slavenhouders — zouden de slaven bij den duivel te biecht komen.

Agnes verliefd op den slaaf Isidore! Ik schrok er van toen ik dit zag aankomen. Ontstellender probleem had de auteur zich niet kunnen stellen.

Hoe zou hij dit oplossen?

Van Aerssen verbood de gemeenschap en de huwelijken tusschen blank en zwart. Wat de gemeenschap betreft, trokken de heeren zich weinig van het verbod aan. Huwelijken kwamen niet voor. Samenleven van een blanke vrouw met een neger was *in dien tijd* uitgesloten, een huwelijk een onmogelijkheid, al was de man een vrije.

Nog in 1764, bijna 80 jaren na de stichting van „De Stille Plantage", maakte het Hof bezwaar toe te staan dat een blanke man met een rijke, vrije negerin trouwde

„omdat zulks toegelaten wordende, op dezelve (wijze?) vrije blanke vrouwen met vrije neegers souden trouwen, hetwelk van zeer nadeelige gevolgen voor deeze colonie konde zijn."

Directeuren van de Societeit moesten er bij te pas komen. Zij vermeenden dat er geen termen bestonden om dit huwelijk te ver-

hinderen, maar zij hadden drie jaren noodig om tot dit inzicht te komen. (Wolbers, blz. 317).

Vluchten naar het oerwoud, gesteld dat zij haar zusters en zwager dit verdriet had willen aandoen, zou voor Agnes den dood beteekenen. Of Agnes of Isidore moest verdwijnen. De auteur greep de laatste oplossing aan. In het bijzijn van Agnes en de Morhang wordt Isidore door twee planters uit de buurt op afschuwlijke wijze mishandeld en daarna doodgeschoten omdat hij den opzichter Das, die een zwangere negerin doodtrapte, had neergeslagen. Helman's beschrijving van het vermoorden van Isidore, van den verschrikkelijken dood van Das, van het doffe getrommel, dat de doodenwake der negers begeleidt, van de ontreddering en de opstandigheid van Agnes, dat alles is van de aangrijpendste tragiek Hier is hij in zijn volle kracht.

De ontwrichting van Agnes, de vervreemding van haar huisgenooten duurden lang. Wat deed vermoeden dat zij tot bezinning zou komen is — toen zij vóór de vermoording van Isidore, in de vrouwenloods op eens een moeder met het lichtbruine kind van Das aan de borst zag — de bij haar opkomende gedachte „wanneer zij een kind zou krijgen .... en het zou zulk een donker kind zijn .... misschien zou zij het verafschuwen".

Hier belicht Helman even éénе zijde van het rassenprobleem.

Toen de familie Bel Exil verliet liet zij uit de boot de amulet, die Isidore haar had gegeven, in het water vallen.

Jaren later, toen de familie in Engeland woonde, dacht Agnes niet dikwijls meer aan Isidore of Willem Das; hun beeld was zeer verbleekt en soms moest zij zich dwingen te gelooven dat zij werkelijkheid geweest waren en geen gestalten uit een booze, vaak herhaalde droom.

De Morhang bezocht de stad enkele dagen na den moord van den gouverneur en was getuige van den ontredderden toestand.

De schrijver is nergens in strijd met de historische feiten. Het voorhanden materiaal heeft hij naarstig gebruikt.

Ik had juist dit stuk geëindigd toen ik de N. R. Ct. van 15 April in handen kreeg, waarin de aankondiging van den tweeden druk van „De Stille Plantage". De Surinamers, waar ze ook zitten, moeten zorgen dat dit mooie boek een best seller wordt.

Den Haag, 15 April 1932. H. D. BENJAMINS.

IJZERMAN'S SCHETS VAN DE GEOLOGIE VAN SURINAME

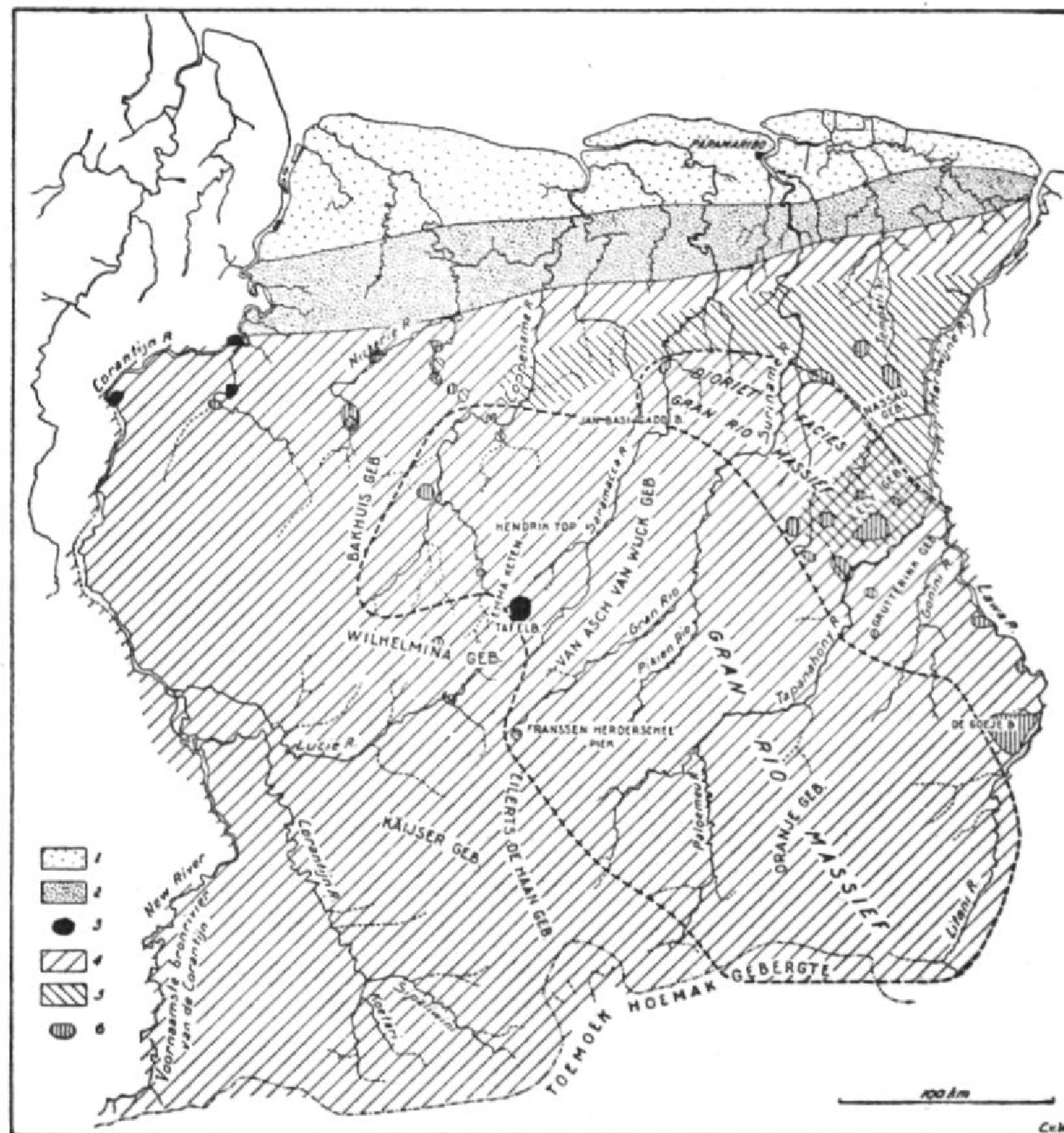
Onder den titel: Outline of the geology and petrology of Surinam (Dutch Guiana) heeft de Heer R. IJzerman bij Kemink en Zoon te Utrecht in de Engelsche taal een werk doen verschijnen, dat van zoo groote beteekenis is voor de geologie van Suriname, dat het ook belangstelling verdient buiten den kring der vakgenooten en daarom geef ik gaarne gevolg aan een verzoek der redactie om het in dit tijdschrift te bespreken.

Het boek was het proefschrift, waarmee de schrijver den graad van doctor in de wis- en natuurkunde verwierf, maar het gaat in opzet en omvang ver uit boven wat gewoonlijk als proefschrift geleverd wordt. In omvang, want het bevat XV + 519 bladzijden 24 × 29 cm, daarenboven 48 groote platen, 6 kaarten en 63 teekeningen in den tekst. In opzet, want het geeft niet alleen weer het resultaat van een eigen onderzoek op een beperkt gebied, zooals in een proefschrift gebruikelijk is, maar bevat ongeveer alles wat tot op dit oogenblik van de geologie van Suriname bekend is, het woord geologie genomen in de ruimste beteekenis, met inbegrip o. a. van petrografie en het voorkomen van nuttige delfstoffen.

Aanleiding tot het kiezen van dit onderwerp was de omstandigheid, dat de schrijver in de gelegenheid was om deel te nemen aan de 9e der wetenschappelijke expedities naar Suriname, welke in deze eeuw door de Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën, het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap en de Vereeniging voor Suriname gezamenlijk, in samenwerking met het Gouvernement, zijn uitgezonden.

Door deze expeditie, welke in 1926 ondernomen werd, zag Dr. Gerold Stahel, de onvermoeide bevorderaar van verbeteringen in de cultuur van plantage-en landbouwgewassen, tevens enthousiast minnaar van het binnenland, zijn lang gekoesterden wensch vervuld van nog eenmaal in staat te worden gesteld om Suriname's hoogste bergcomplex, het Wilhelminagebergte, te bezoeken. Aan hem werd IJzerman als geoloog toegevoegd.

Het gebergte werd bereikt langs de Suriname en de Gran Rio, verlaten langs de Lucierivier en de Corantijn; echter werd van de samenvloeiing van Lucierivier en Corantijn af de terugreis niet

GEOLOGISOHE OVERZICHTSKAART VAN SURINAME EENIGSZINS GEWIJZIGD EN VEREENVOUDIGD naar R. IJZERMAN.

Schaal 1 : 5 000 000.

Verklaring der signatuur

	ouderdom		ouderdom
1. Fluviomarine bezinksels	kwartair	5. Graniet-gneis-formatie	praesilurisch
2. Continentale alluvia		4. Kristallijne schisten	basiscomplex
3. Roraima formatie	? mesozoisch	6. Enkele vindplaatsen van gabbro en diabaas	jonger dan het basiscomplex

aanvaard, dan nadat de bovenloop van de Corantijn en de New river een eindweegs waren opgevaren. Een verlengd verblijf in Suriname na terugkomst in Paramaribo gaf aan IJzerman gelegen-

heid om nog een aantal kleinere expedities te ondernemen in het lagere deel van het land.

De tocht naar het Wilhelminagebergte is beschreven in het Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardr. Gen., van 1926 en 1927 en in de Bulletins 82—87 van de Maatschappij hierboven genoemd.

Langs den weg dien de expeditie nam was de schrijver in staat tot eigen waarnemingen in het veld en tot het verzamelen van gesteentemonsters. Hem werden echter eveneens ter beschikking gesteld alle gesteentemonsters, die vroeger waren verzameld. Zoo kon zijn werk meer omvattend en nuttiger worden en uitdijen tot een geologische beschrijving van Suriname. Volledig kon die beschrijving echter toch niet worden. De schrijver zet in de voorrede zeer duidelijk de redenen uiteen. Groote gebieden zijn nog niet onderzocht, andere nog slechts zeer oppervlakkig; over groote uitgestrektheden ontbreken ontsluitingen, welke een inzicht geven kunnen in den aard van den ondergrond en de geologische structuur van het land; contacten, plaatsen waar twee geologische formaties aan elkaar grenzen, zijn uiterst zelden blootgelegd. Door al deze redenen is de oppervlakte, welke de verschillende formaties innemen, nog onbekend en is het moeilijk om den relatieven ouderdom dezer formaties, de positie welke zij ten opzichte van elkaar innemen, vast te stellen. Dit zijn nu echter juist de grondslagen, waarop een dieper gaande geologische beschouwing, de geologische geschiedenis van een landstreek moet worden opgebouwd. Terecht onthoudt daarom de schrijver zich van theoretische speculaties.

Begrijpelijk is, dat waar de schrijver voor het grootste gedeelte van het land zich moest baseeren op waarnemingen van anderen, het overzichtsbeeld, dat hij ontwerpt in wezen niet verschilt van wat reeds vroeger bekend was. De ondergrond wordt gevormd door een „basal complex". Het wordt in een strook langs de kust bedekt door jonge bezinkingsgesteenten; maar overigens wordt het geheele land, ook aan de oppervlakte, afgezien van verweeringsproducten, ingenomen door gesteenten die tot het basiscomplex behooren temidden waarvan andere formaties slechts voorkomen als kleine eilandjes, wel talrijk maar ver uiteenliggend. Dat is het zeer eenvoudige beeld, dat de schrijver in zijn „Geologische schetskaart" op schaal 1 : 2 000 000 van Suriname geeft. Deze kaart wordt hiernevens eenigszins vereenvoudigd weergegeven tot beter begrip van hetgeen volgt.

Het basiscomplex maakt deel uit van de zeer oude kern van Zuid-Amerika. Het bestaat uit een groote verscheidenheid van gesteenten, die kunnen worden samengevoegd tot twee formaties:

een formatie van kristallijne schisten, in hoofdzaak paragesteenten d. w. z. gesteenten door metamorfose ontstaan uit bezinkingsgesteenten en een formatie bestaande uit granieten en gneissen, in groote verscheidenheid, maar alle orthogesteenten d. w. z. gesteenten ontstaan uit stollingsgesteenten.

Op bovenbedoelde schetskaart neemt de schistformatie een gebied in dat zeer veel kleiner is dan het gebied der granieten en gneissen en dat bestaat uit twee samenhangende strooken, een ongeveer oost-west gerichte strook van de Nickerie (ter hoogte van de Kwama kreek) naar de Marowijne (ter hoogte van de Siparawinimond) en een noord-zuidelijke strook op den linkeroever van Marowijne en Tapanahony (tot Drietabbetje).

DE GRANIET-GNEIS-FORMATIE

De graniet-gneis-formatie omvat blijkens het bovenstaande bijna geheel Suriname. Zij bestaat grootendeels uit granieten (met kaliveldspaat) en de naverwante kwartsdiorieten (zonder kaliveldspaat) door overgangen met elkaar verbonden. Hier en daar zijn syenieten, kwartsvrije diorieten, gabbro's, norieten en zelfs olivijngabbro's gevonden. Kwartsgabbro's vormen den overgang tusschen kwartsdiorieten en normale gabbro's.

De genoemde gesteenten verschillen onderling in mineralogische en chemische samenstelling. Daarnaast bestaan ook verschillen in maaksel (structuur en textuur). Zoo vertoonen de granieten en diorieten deels wel, deels niet een opeenvolging in de kristallisatie van de mineralen, waaruit zij bestaan. In het eerste geval kan men bij mikroskopisch onderzoek uit de begrenzing der korrels ten opzichte van elkaar afleiden, dat de kristallisatie van een mineraal a begon of zelfs afliep vóór die van een ander mineraal b. In het tweede geval blijken de kristallen van het mineraal a gedeeltelijk vroeger, gedeeltelijk later dan die van het mineraal b te zijn ontstaan; als dit voor alle hoofdbestanddeelen paarsgewijze genomen geldt moet men besluiten, dat de kristallen van alle mineralen gelijktijdig hun tegenwoordigen vorm gekregen hebben. Dit is normaal bij gesteenten, die hun tegenwoordigen aard gekregen hebben door hervorming (metamorfose), bij gesteenten die door herkristallisatie van een ander gesteente ontstaan zijn. Gesteenten echter, die ontstaan zijn door langzame stolling tengevolge van afkoeling van een gesmolten massa vertoonen in den regel wel een meer of minder uitgesproken volgorde van kristallisatie.

Voor de bovenbedoelde gesteenten uit het basiscomplex, die geen opeenvolgende kristallisatie der bestanddeelen toonen, aanvaardt de schrijver een ontstaan als hervormingsgesteente echter niet. Hij houdt de afwezigheid van kristallisatievolgorde voor een primaire eigenschap, verkregen dadelijk bij de stolling. De gesteenten zonder kristallisatievolgorde zijn echte, niet hervormde, stollingsgesteenten evenzeer als die, welke wel zulk een volgorde toonen. Hij noemt ze desondanks gneis en spreekt zelfs van orthogneissen. Dit moet bij de lezing wel in het oog worden gehouden want hij wijkt daarmee af van de gebruikelijke petrografische terminologie, volgens welke gneis geen stollingsgesteente is maar in ieder geval de voorvoegsels ortho- en para- alleen gebruikt worden vóór de namen van hervormingsgesteenten om daarmee aan te geven of het gesteente oorspronkelijk was een stollings- dan wel een bezinkingsgesteente.

De schrijver veroorlooft zich nog een andere afwijking van de gebruikelijke nomenclatuur door aan het begrip gneis niet den eisch te verbinden van een evenwijdig maaksel, dat zich uiten kan in het evenwijdig gericht zijn van platte bestanddeelen of in een gestreept vooraanzicht veroorzaakt door verschil in mineralogische samenstelling van opvolgende evenwijdige lagen of laagjes. Zoodoende zijn onder de granieten (en kwartsdiorieten) gesteenten vereenigd met en zonder evenwijdig maaksel en eveneens onder de orthogneissen.

De granieten zijn deels porfyrisch door groote kristallen van mikroklien, of mikroklien-mikroperthiet, deels gelijkkorrelig, met een korrelgrootte van gewoonlijk 1—5 mm. Porfyrische en gelijkkorrelige typen wisselen met elkaar af.

De gesteenten, armer aan kiezelzuur dan de tot nu toe beschouwde, de diorieten, gabbro's, olivijngabbro's zijn voornamelijk bekend geworden uit het De-Goejegebergte en langs de Nickerie. In het laatste gebied zijn zij van denzelfden ouderdom als de granieten en kwartsdiorieten, want al deze gesteenten doordringen elkaar wederkeerig. In het De-Goejegebergte zouden zij jonger kunnen zijn en intrusief in de gesteenten van de schist- en van de granietformatie; echter ook hier zal bij nader onderzoek kunnen blijken, dat zij van gelijken ouderdom zijn als granieten en kwartsdiorieten.

Uit wat hierboven werd meegedeeld omtrent het stollingsgesteentekarakter der „gneissen" mag niet worden afgeleid, dat de schrijver geen hervormingsverschijnselen zou hebben waargenomen. Deze zijn talrijk zoowel bij de granieten als onder de basische

gesteenten en zijn gedeeltelijk reeds ontstaan tijdens de stolling, gedeeltelijk daarna tengevolge van indringende gassen en heete oplossingen; daarop volgen dan met geleidelijken overgang de verweeringsverschijnselen, veroorzaakt door de atmosfeer en door koude oplossingen der aardoppervlakte.

De teweeggebrachte veranderingen zijn dezelfde als elders worden waargenomen; zoo zijn de gabbro's ten deele veranderd in hoornblendegabbro's. Overigens worden die veranderingen hier met stilzwijgen voorbijgegaan.

Wel moet de aandacht gevestigd worden op de zeer intensieve vergruizingsverschijnselen veroorzaakt door druk, die vele gesteenten van deze formatie kenmerken, zooals sedert lang bekend is. Gesteenten, geheel zonder drukverschijnselen zijn in Suriname zeldzaam. Nieuw is het voorkomen van pseudotachylieten onder Surinaamsche gesteenten, op welk feit de schrijver opmerkzaam werd gemaakt door Dr. P. Kruizinga. Zij zijn naar de moderne opvatting de extreme ontwikkeling van vergruizing; langs bepaalde wrijfvlakken is de vergruizing zoo ver gegaan, dat het gesteente werd tot een homogeen glas, dat zou kunnen worden gehouden voor een basaltisch glas (tachyliet) en dat nog brokstukjes van het nevengesteente kan bevatten. Twee van zulke pseudotachylieten worden beschreven, een van de Coppename, een van den eersten grooten waterval in de Corantijn, 15 km benedenstrooms van den mond der Lucierivier.

Op verschillende plaatsen aan de Corantijn en de Nieuwe rivier zijn de granieten intensief en grillig dooraderd met aplietisch materiaal, zoodat het geheel een veniet moet worden genoemd. Elders komen aplieten en pegmatieten als normale gangen voor.

Voor het eerst voor Suriname worden door schrijver ook lamprofyrische gesteenten beschreven onder de namen kersantiet, odiniet, malchiet. Van enkele kon hij in het veld constateeren, dat de gesteenten als gangen intrusief in de granietformatie voorkomen, van andere meent hij dat te mogen aannemen.

Alle tot nu toe behandelde gesteenten worden geacht te zijn splitsingsproducten van een zelfde magmamassa. De schrijver heeft chemische analyses laten uitvoeren van 9 granieten en granietgneissen, 12 kwartsdiorieten, diorieten en bijbehoorende gneissen, 11 gabbro's en bijbehoorende gneissen en 4 lamprofyren. Uit de resultaten daarvan zijn Niggli's kengetallen berekend en deze zijn vereenigd tot een differentiatiediagram. De lijnen

zijn niet fraai regelmatig, vertoonen tal van pieken, toonen echter over het geheel genomen een daling van het ijzer- en kalkgetal en een stijging van het aluminium- en alkaligetal bij stijgend siliciumgetal. De schrijver komt tot het besluit, dat de onderzochte gesteenten een normale reeks van kalk-alkaligesteenten vormen, zooals zij ook elders op aarde als differentiatieproducten van een zelfde magma telkens aangetroffen worden en dat dus de chemische samenstelling zich niet verzet tegen de aanvaarding van een zelfde magmamassa.

Daarvóór spreekt verder het feit, dat blijkens het mikroskopisch onderzoek alle hoofdtypen door overgangen met elkaar verbonden zijn. Biotietgraniet gaat door daling van het orthoklaas-(mikroklien) gehalte geleidelijk over in biotiet-kwartsdioriet, hoornblendegraniet in hoornblende-kwartsdioriet, kwartsdioriet door daling van het kwartsgehalte in dioriet, dioriet in hoornblendegabbro, gabbro, olivijngabbro enz. Deze gesteenten komen met en door elkaar voor. Evenzoo liggen zij aan zij porfyrische en gelijkkorrelige gesteenten, gesteenten met en zonder „gneis"-karakter. Al die verschillen vertoonen zich dikwijls binnen enkele tientallen meters, zoodat afzonderlijke karteering niet mogelijk is.

Niettemin wil schrijver toch de saamhoorigheid niet voor alle gesteenten met dezelfde zekerheid beweren. Hij acht die het best bewezen voor de gesteenten, die behooren tot, wat hij noemt, het Gran-riomassief. Dit neemt reeds een zeer groot gebied in, een ovaal met een NW-ZO gerichte lange as ter lengte van 360 km van den oorsprong van de Litanie tot voorbij de groote bocht in de Coppename, stroomopwaarts van den Voltzberg. De korte as van de ellips heeft een lengte van ± 150 km.

Aan de N.O. zijde sluit zich hierbij aan een gebied, waar kwartsdiorieten en diorieten veelvuldig voorkomen steeds temidden van granieten, ten deele ook samen met schisten, zie de kaart. Schrijver noemt dit de diorietfacies van het Gran-riomassief. Zij beslaat een strook ter breedte van ± 50—60 km van de Lawa tot de Saramacca. Daarbinnen ligt o.a. het Lelygebergte.

Buiten het gebied van het Gran-riomassief wordt gehouden het Wilhelminagebergte. De reden waarom is schrijver dezes niet geheel duidelijk, want het gebied grenst aan het gebied van het Gran-riomassief en uitsluiting is alleen mogelijk door instulping van de ovaalvormige begrenzingslijn van het massief. Bovendien wordt uitdrukkelijk geconstateerd, dat het gebergte bestaat

uit granieten die niet verschillen van de gesteenten van het Gran-riomassief.

Nog op tal van andere plaatsen zijn gesteenten van hetzelfde karakter als die van het Gran-riomassief gevonden. Zij hebben hoofdzakelijk gneis-karakter langs de boven Corantijn, en langs den benedenloop van de Marowijne (benedenstrooms van den Siparawinimond) hoofdzakelijk granietkarakter langs de Lucierivier, de beneden Corantijn en de boven Nickerie. Deze vindplaatsen zijn niet binnen het gebied van het Gran-riomassief getrokken, omdat wegens te grooten afstand en het ontbreken van tusschenliggende vindplaatsen de samenhang minder duidelijk is.

Evenwel, al worden deze gesteenten voorloopig niet met het Gran-riomassief vereenigd, de schrijver is toch van meening, dat het geheele granietgebied van Suriname één geheel is en stelt het op de reeds genoemde geologische overzichtskaart ook zóó voor. Daartegen kan geen bezwaar gemaakt worden. Het is of wordt althans verondersteld te zijn een samenhangend gebied; redenen om het in afzonderlijke gebieden te splitsen zijn niet bekend, dus heeft men het recht om het, voorloopig althans, als één formatie aan te merken.

Deze negatieve bewijsvoering is voldoende. Daarmee vergenoegt zich de schrijver echter niet; hij geeft ook positieve argumenten, n.l. het algemeen verbreide ceriumgehalte van de gesteenten, het feit, dat als kaliumveldspaat overwegend mikroklien met roosterbouw en niet orthoklaas optreedt en de aanwezigheid in vele gesteenten van primair epidoot; in ander verband noemt hij nog het veelvuldig voorkomen van mikroperthiet en myrmekiet, benevens het porfyrisch maaksel van vele granieten.

Aan de laatste drie argumenten zal ook de schrijver geen beslissende beteekenis toekennen. Echter ook de eerste drie argumenten zijn niet overtuigend. Het is hier niet de plaats om uitvoerig in te gaan op de onderlinge verhouding tusschen de beide ontwikkelingswijzen van kaliveldspaat. Slechts zij er aan herinnerd, dat beide dikwijls in een zelfde gesteente naast elkaar voorkomen, dat orthoklaas in mikroklien kan overgaan en dat dikwijls gedeelten van een doorsnede over een enkel kristal de eigenschappen van orthoklaas vertoonen, andere gedeelten die van mikroklien. Beide ontwikkelingswijzen zijn dus zoo nauw verwant, dat aan het voorkomen van de eene of de andere ontwikkelingswijze niet veel beteekenis kan worden gehecht.

De schrijver legt sterk den nadruk op het primaire karakter

van een gedeelte der epidootkristallen. Hij reproduceert zeer fraaie mikrofoto's en geeft bovendien duidelijke teekeningen van de vergroeiing van epidoot met biotiet en andere mineralen. Dat de epidoot tegenover dit laatste mineraal rechtlijnig begrensd is en eigen vorm vertoont valt niet te betwijfelen. Nog niet lang geleden zou onder deze omstandigheden elk onderzoeker daaruit afgeleid hebben, dat de epidoot vóór de biotiet gekristalliseerd moet zijn en dus primair. De mineragrafie der ertsafzettingen heeft ons echter geleerd, dat wij zeer voorzichtig moeten zijn, dat verdringing (metasomatose) plaats vindt op veel grooter schaal dan wij vroeger mogelijk achtten en dat nieuw gevormde mineralen dikwijls eigen vorm hebben tegenover het mineraal ten koste waarvan zij zich ontwikkeld hebben.

Ten slotte het ceriumgehalte. Het is niet bepaald bij de chemische analyses, maar blijkt uit de aanwezigheid van de cerium houdende mineralen orthiet en monaziet aangetroffen bij het mikroskopisch onderzoek. Het eerste mineraal komt voor in „zeer vele" Surinaamsche gesteenten „zonder, wat de hoeveelheid betreft, een belangrijk bestanddeel te worden". Frissche orthiet blijkt te zijn aangetroffen „dikwijls in zeer kleine korreltjes" in 26 gesteenten, verweeringsproducten en andere sporen van vroegere aanwezigheid worden vermeld bij 44 andere gesteenten. Orthiet is dus totaal in 70 van de vele honderden onderzochte gesteenten gevonden; als een algemeen kenmerk kan dus het voorkomen van orthiet nauwelijks gelden.

Monaziet, tot nu toe in de beschrijvingen van Surinaamsche gesteenten niet vermeld, is „een vrij algemeen, maar quantitatief onbeteekenend, bestanddeel". De aanwezigheid verwondert niet, want bij het onderzoek van de zware bestanddeelen van granieten, na vergruizing van het gesteente afgescheiden met zware vloeistoffen, is gebleken dat monaziet veel meer verbreid is dan tot nu toe bekend was en dat het, in kleine hoeveelheid, een vrij constant bestanddeel van graniet is.

Een ceriumgehalte zoo gering als overeenkomt met het sporadisch voorkomen van korreltjes orthiet en monaziet bezitten waarschijnlijk wel alle granietmassieven en kan daarom ook geen krachtig argument voor saamhoorigheid geacht worden.

Al acht hij op grond van het bovenstaande de positieve argumenten, noch afzonderlijk, noch tezamen, overtuigend, tegen de samenvoeging van alle Surinaamsche granietterreinen tot één formatie heeft schrijver dezes geen bezwaar. Ook lijkt het geoorloofd om, zooals de schrijver doet, voorloopig daarbij te voegen de

granietterreinen van Fransch, Engelsch en Venezolaansch Guyana, de terreinen tusschen Toemoek-Hoemakgebergte en de Amazonevallei en zelfs het reusachtige granietterrein zuidelijk van die vallei, dat zich uitstrekt tot in Argentinië. Tezamen vormen deze graniet-gneis-terreinen dan het groote Zuidamerikaansche of Braziliaansche schild, dat een groot gedeelte van noordelijk en centraal Zuid-Amerika, oostelijk van de Andes omvat.

DE KRISTALLIJNE SCHISTEN

Dit tweede onderdeel van het basiscomplex bestaat uit een groote verscheidenheid van gesteenten. De schrijver wenscht voorloopig nog in het midden te laten of zij inderdaad één formatie vormen. Onder deze gesteenten hebben de grootste verbreiding die, welke de schrijver samenvat onder den naam grauwackeformatie. Wel verre van homogeen te zijn bestaat ook deze nog weer uit onderling sterk verschillende gesteenten. Echte grauwacken d. w. z. zandsteenen van geologisch hoogen ouderdom (palaeozoisch of ouder) met ingesloten korrels of rolsteentjes van leien en andere nog oudere gesteenten zijn zeldzaam. Het dichtst daarbij staan gesteenten waarvan afgeronde korrels en splinters van kwarts en plagioklaas de hoofdbestanddeelen zijn; zij worden verkit door een geheel kristallijn cement van o.a. chloriet en glimmer. Zulke gesteenten zijn — de afgeronde kwarts- en plagioklaaskorrels bewijzen het — zonder twijfel ontstaan als bezinksel (uit water), zijn dus van oorsprong bezinkingsgesteenten. Het cement heeft zijn tegenwoordige mineralogische samenstelling eerst later gekregen. Deze gesteenten heeft Du Bois reeds kristallijne grauwacken genoemd en de schrijver behoudt dezen naam. Hij voegt er nog een aantal afwijkende gesteenten bij, waarvan de namen hier onvermeld zullen blijven, die alle eveneens oorspronkelijk bezinkingsgesteenten waren maar ten deele daarna nog veel sterker veranderd zijn, zoodat de oorspronkelijke aard niet meer uit het maaksel blijkt. De samenvoeging geschiedt op grond van het feit, dat de gesteenten in de gebieden, waarin zij het best bekend zijn, samen en in afwisseling met elkaar voorkomen. Die gebieden zijn de oevers van de Marowijne, van de Herminavallen tot aan de samenvloeiing van Lawa en Tapanahony (een afstand van 85 km hemelsbreed, bijna geheel ingenomen door gesteenten der grauwackeformatie) en de oevers van de Coppename, welke in de buurt van de Raleighvallen over een afstand van 20 km bestaan uit gesteenten dezer formatie, afwisselend met gra-

nieten en diorieten. Onmiddellijk westelijk van de Marowijne is de formatie bekend geworden uit de omgeving van placer Witlage (ten W. van Bonidoro) van de Grankreek en van placer Hermina. Afzonderlijk liggen vindplaatsen in het Lelygebergte, het De-Goejegebergte, op placers langs het gedeelte van de spoorlijn tusschen Saramacca en Suriname (Miendrineti), aan de Gran rio nabij den oorsprong.

Oorzaak voor intensieve verandering, hervorming, metamorfose van bezinkingsgesteenten kan zijn de nadering van magma of beïnvloeding door heete oplossingen en gassen aan stollend magma ontsnapt. Al deze veranderingen worden samengevat onder den naam contactmetamorfose in den ruimsten zin. Oorzaak kan ook zijn druk, die plooiing van het lagencomplex veroorzaakt. Voor de grauwackeformatie aanvaardt de schrijver contactmetamorfose niet als algemeen geldende oorzaak der hervorming, in tegenstelling met bijv. Du Bois en Bergt. Hij constateert dat de richting der schistositeit (richting van evenwijdig geplaatste glimmerblaadjes bijv.), indien aanwezig, steeds samenvalt met de oorspronkelijke laagrichting en meent, dat de metamorfose veroorzaakt is tijdens de plooiing. Slechts enkele gesteenten van de Coppename erkent hij als contactgesteenten en ook een gesteente, dat hij verzamelde aan de Gran rio niet ver van den oorsprong. In het veld kon hij waarnemen, dat dit laatste gesteente doorsneden werd door een granietgang. Ter weerszijden van die gang bleek het bij mikroskopisch onderzoek contactmetamorf veranderd te zijn.

De formatie is, volgens schrijver zeker ouder dan de granietformatie. Dit oordeel berust, zooals gewoonlijk in zulke gevallen, op de aanwezigheid van beïnvloeding van de bezinkingsgesteenten door het stollingsgesteente, hier den graniet, dus op de aanwezigheid van verschijnselen van contactmetamorfose. Om het contactmetamorf veranderde bezinkingsgesteente van den Gran rio, dat buiten verband met andere gedeelten der grauwackeformatie gevonden is, voor de bewijsvoering te kunnen gebruiken moet men aannemen, dat het gesteente tot deze formatie behoort (daarmee in ouderdom overeenstemt) en dat de graniet, die hier in gangvorm voorkomt, in ouderdom overeenstemt met de granieten van het basiscomplex. De granieten, die aan de Coppename contactmetamorfose veroorzaakten zijn, ook volgens den schrijver, niet met zekerheid identiek met den graniet van het Gran-riomassief zoodat uit het feit, dat deze granieten ouder zijn dan de daarnaast voorkomende bezinkingsgesteenten, niet nood-

zakelijk volgt, dat ook de Gran-riograniet ouder is dan de grauwackeformatie, al is het niet onwaarschijnlijk te achten.

Gesteenten, die grootendeels bestaan uit fijn kwarts en daarnaast bevatten albiet, calciet, chloriet en schubvormige glimmer, afzonderlijk of meer van deze mineralen tegelijk, worden door den schrijver tot een tweede complex vereenigd. Zij komen vooral voor aan de Suriname, ter hoogte van Berg-en-dal, en voorts verspreid. De schrijver voegt hieraan toe kwartsieten, fyllieten en kleileien. Alle gesteenten waren oorspronkelijk bezinkingsgesteenten en zijn dus paraschisten.

Er zijn voor den schrijver aanwijzingen om te veronderstellen, dat deze gesteenten slechts een andere ontwikkelingsvorm van de grauwackeformatie zijn. Als dat zoo is vormt de grauwackeformatie het overwegende deel van het geheele schistencomplex en is dit complex één groote formatie. De schrijver is geneigd om daartoe ook te rekenen de zeer intensief n.l. tot paragneissen (granaat-, sillimaniet-, cordierietgneis) gemetamorfoseerde bezinkingsgesteenten, die slechts verspreid voorkomen. Dan zouden dus tot een en dezelfde formatie behooren: eenerzijds nauwelijks gemetamorfoseerde kleileien (zelfs gedeeltelijk beter kleischalies te noemen) en anderzijds zeer intensief veranderde gneissen, terwijl de hervorming van alle gesteenten in hoofdzaak aan dezelfde oorzaak moet worden toegeschreven n.l. aan regionaalmetamorfose. Zij zou representanten omvatten van gesteenten ontstaan in elk der drie dieptegordels (epi-, meso-, katazone), die men bij de studie van dezen vorm van metamorfose pleegt te onderscheiden. Het komt den schrijver voor, dat de verdeeling van de gesteenten in het veld met deze onderstelling niet in strijd is.

Gegevens omtrent de richting en de helling van de lagen dezer formatie zijn te schaarsch om daaruit vergaande conclusies te trekken. Zoo moet in het midden worden gelaten of de plooiing verband houdt met de intrusie van de granieten van het basiscomplex of beide m. a. w. tegelijkertijd plaats grepen dan wel of de schisten reeds geplooid waren toen de intrusie zich voltrok.

In het hoofdstuk over de kristallijne schisten, dat hoofdzakelijk gewijd is aan de oude paraschisten worden ook besproken amfibolieten, hoornblendegneissen, hoornblenderotsen en daarmee verwante gesteenten. Een der hoornblenderotsen van Nooitgedacht aan de Suriname, bevat de rhombische amfibool, gedriet; het is voor de eerste maal, dat de aanwezigheid van dit mineraal in een Surinaamsch gesteente vastgesteld werd.

Deze gesteenten zijn voornamelijk bekend geworden uit het

oosten van het land in de gebergten langs de valleien van Lawa, Gonini, Tapanahoni, boven Sarakreek en boven Tossokreek. Belangrijke gebieden zijn hier het Grutterink- en De-Goejegebergte. Daar buiten zijn gesteenten van deze groep slechts hier en daar verzameld. Het zijn hervormde stollingsgesteenten, orthogesteenten en wel bepaaldelijk hervormde gabbro's zooals o.a. uit een drietal chemische analyses blijkt. Enkele minder intensief veranderde typen doen denken aan tot hoornblendegabbro geworden gabbro's uit het basiscomplex (blz. 150) en zouden ook daartoe kunnen behooren; voor de groote massa echter verwerpt de schrijver dit verband en acht hij een nog hoogeren ouderdom waarschijnlijk, zonder voor deze meening bepaalde argumenten aan te voeren.

De gegevens laten niet toe verband te leggen tusschen deze, achteraf tot kristallijne schisten hervormde, basische stolllingsgesteenten en de paraschisten van het basiscomplex. Werden de stollingsgesteenten ingeperst in een toen reeds aanwezig complex van bezinkingsgesteenten? Werden de beide groepen van metamorfe gesteenten tegelijkertijd hervormd door dezelfde oorzaak? Vertegenwoordigen de beide groepen van gesteenten verschillende fasen in de ontwikkeling van het basiscomplex? Deze vragen moeten onbeantwoord blijven.

De geologische ouderdom van het basiscomplex kan in Suriname niet vastgesteld worden. Fossielen zijn er niet in gevonden en het wordt alleen, en dan nog zeer plaatselijk, bedekt door de Roraimaformatie (blz. 160), waarvan de ouderdom in Suriname evenmin bepaald kan worden. Indien echter de saamhoorigheid van het Surinaamsche granietgebied met den graniet van de Amazonevallei aanvaard wordt, moet de ouderdom van dezen graniet ouder zijn dan siluur want daar wordt hij bedekt door palaeozoische sedimenten, beginnende met het siluur. Het lijkt mij wenschelijk voor de lezers van dit tijdschrift nader toe te lichten wat de beteekenis daarvan is ,wat de schrijver in zijn boek, bestemd voor vakgenooten, niet doet en niet behoefde te doen.

Vastgesteld zou dan zijn, dat de ouderdom van den graniet, minstens 4 à 5 honderd millioen jaar is. Hij kan echter veel ouder zijn want aan het siluur is in de geschiedenis der aarde nog voorafgegaan het cambrium en het geheele praepalaeozoikum, tezamen een tijdsduur van 1½ à 2 duizend millioen jaar omvattend. Op zeker tijdstip binnen dit, naar menschelijke begrippen, zeer langdurige tijdvak geschiedde het, dat diep in de aarde ter plaatse,

waar thans Suriname en Brazilië liggen, smelting intrad. Deze massa van gesmolten materiaal nam voortdurend in omvang toe, groeide aan tot een, ook naar geologischen maatstaf, reusachtige hoeveelheid. Zij steeg waarschijnlijk op naar een wat hooger niveau in de aardkorst maar bleef daarbij steeds bedekt door een dik pak van gesteenten, koelde geleidelijk af en stolde dientengevolge ook geleidelijk, van buiten naar binnen, van boven naar beneden.

Na volledige stolling der geheele massa was de graniet geboren. De graniet en tevens de basische gesteenten, die samengevat werden onder den naam gabbro's van het basiscomplex, want bij de stolling van zulk een reusachtige massa gesmolten materiaal, magma, blijft de homogeniteit niet bewaard, maar ontstaan van plaats tot plaats verschillende mineraalgezelschappen, verschillende gesteenten. Dat alles geschiedde diep in de aardkorst, want alleen onder een dik pak van bedekkende gesteenten hetwelk belet, dat het water en andere vluchtige bestanddeelen, welke deel uitmaken van magma, ontsnappen, kan zulk een massa stollen tot in hoofdzaak graniet.

Van dat dikke pak gesteenten, die eenmaal den toen nog jongen graniet bedekten is nagenoeg niets meer over. Als inderdaad de schisten van het basiscomplex door onzen graniet contactmetamorf veranderd zijn, zouden zij het laatste restje van deze oudere gesteenten zijn. Dat staat echter niet vast en als het onjuist mocht blijken is in Suriname van al die oudere gesteenten, voor zoover thans bekend, niets meer aanwezig. De geheele gesteentemassa, die aanvankelijk den graniet bedekte, is door verweering uiteengevallen, door stroomend water afgevoerd en ook van den graniet zelf is het bovengedeelte op dezelfde wijze verwijderd. Het proces gaat nog steeds voort; bijna overal wordt de graniet bedekt door een dikke laag van verweeringsproducten en de rivieren gaan steeds voort met dit zand en deze klei naar zee te vervoeren.

Niemand is in staat om bij benadering te schatten hoeveel honderdtallen of wellicht duizendtallen van meters de graniet zelf op deze wijze aan dikte verloor, maar het gesteentengezelschap, zooals het zich thans aan ons voordoet geeft, naar analogie met andere gebieden, wel het recht om te veronderstellen, dat de zoldering van de magmakamer, waarin de stolling plaats greep, aanzienlijk boven de tegenwoordige granietoppervlakte gelegen heeft.

De hoogte van dat oppervlak boven zee moet men zich niet constant denken. Deze zal waarschijnlijk in den loop der ettelijke

honderden van millioenen jaren herhaaldelijk gewijzigd zijn, en over groote bedragen, maar van deze oude schommelingen is niets bekend.

KLEINE LICHAMEN VAN STOLLINGSGESTEENTEN, ONGEVEER EVEN OUD ALS DE GRANIETEN EN GNEISSEN

Spoedig na het stollen van de granieten en gneissen werd in de scheuren, die door krimping tengevolge van afkoeling of ook door andere oorzaken ontstaan waren, nieuw materiaal van onderop ingeperst. Het stolde daar tot gesteenten, die wij thans als gangen van apliet, pegmatiet, kersantiet, odiniet en malchiet terugvinden (blz. 150). Deze gesteenten zijn, als men met den schrijver aanneemt, dat het materiaal aan het nog ongestolde magmagedeelte uit dezelfde magmakamer ontstamt, zóó weinig jonger dan de graniet waarin zij voorkomen, dat ze geologisch van gelijken ouderdom zijn.

Pegmatieten rijk aan muskoviet, toermalijn-pegmatieten en (hydrothermale d. w. z. uit heete oplossing afgescheiden) kwartsgangen, die eveneens de granieten en de schisten van het basiscomplex doorbroken hebben, zullen volgens den schrijver een weinig jonger zijn „omdat het materiaal hiervoor waarschijnlijk stamt uit veel dieper gelegen deelen van de magmakamer".

JONGERE STOLLINGSGESTEENTEN

De granieten en de schisten van het basiscomplex worden ook doorbroken door enkele breede diorietgangen, door een aantal andesiet-, kwartsporfyr- en porfyroietgangen maar vooral door talrijke diabaas- en gabbrogangen.

Diorietgangen zijn bekend uit de vallei van de Coppename en wel een 25 m breede niet ver van den mond van de Zonnevischkreek,een 50 m breede tegenover den mond van de Pomokreek en een derde tusschen de Jaba- en de Tebokreek.

Gabbro's en diabasen nemen soms zoo groote oppervlakten in, dat gangvormig voorkomen (= spleetopvulling) onwaarschijnlijk is en eerder aan een lensvormige massa (lakkoliet) of aan een intrusiefplaat gedacht moet worden. Alleen studie van de grens tegenover de omringende gesteenten zou hieromtrent uitsluitsel kunnen geven.

Diabasen, normale, kwartsvrije, zoowel als kwartsdiabasen zijn veel meer verbreid dan gabbro's en olivijndiabasen (in mineralo-

gische samenstelling verschillen gabbro en diabaas niet; de schrijver noemt diabaas gesteenten met ofietisch maaksel, de rest gabbro). Dikwijls is in deze gesteenten de oorspronkelijke pyroxeen vervangen door oeraliet zoodat oeraliet-gabbro's, door den schrijver epidioriet genoemd, ontstaan zijn.

Hoewel beinvloeding van het nevengesteente door diabasen en gabbro's nergens is waargenomen, zijn alle vroegere onderzoekers en is ook de schrijver van meening, dat deze gesteenten jonger zijn dan de granieten en schisten van het basiscomplex. Dat zegt intusschen niet veel, zoolang omtrent den ouderdom daarvan alleen gezegd kan worden, en dan nog met eenig voorbehoud, dat zij praesilurisch zijn. De diabasen en gabbro's kunnen dan nog elken geologischen ouderdom hebben van archaeïsch tot tertiair of zelfs diluviaal toe: Uit niets blijkt ook, dat zij alle even oud zijn; in de aangrenzende landen met overeenkomstig basiscomplex zijn diabasen bekend,waaraan een zeer uiteenloopende ouderdom wordt toegeschreven.

Kwartsporfyren, en porfyroieten (porphyroids), waarschijnlijk daaruit door hervorming ontstaan, zijn vrij verbreid maar omtrent de geologie is weinig bekend. Zij komen voor als gangen maar ook als grootere massa's; de schrijver deelt mede in het Wilhelminagebergte een berg ontdekt te hebben, die geheel uit kwartporfyr bestaat en nam aan de Corantijn, boven den Wonotoboval een onafgebroken profiel waar, 6 km lang, geheel bestaande uit kwartsporfyr, doorsneden door talrijke diabaasgangen. Deze kwartsporfyrmassa is dus ouder dan deze diabaas. In de buurt van het placer Witlage (ten W. van Bonidoro aan de Marowijne) nam Ir. G. Duyfjes een kwartsporfyrgang waar in lagen, die behooren tot de grauwackeformatie, dus is die kwartsporfyr jonger dan deze schisten.

DE RORAIMA FORMATIE

In Demerara neemt een formatie, bekend onder den naam Roraima formatie, een belangrijk aandeel in den opbouw van het land; het Pakaraima gebergte wordt bijv. bijna geheel daardoor gevormd. De formatie bestaat grootendeels uit vlak liggende zandsteenlagen en conglomeraten. In Suriname werden zandsteenen, die op een beperkt gebied aan de Corantijn voorkomen, gewoonlijk daartoe gerekend, maar het baarde verwondering, dat de formatie in Suriname overigens niet voor zou komen. Het is de expeditie gelukt om in het Wilhelminagebergte een tafelberg te

ontdekken, die uit dezelfde gesteenten bestaat. Ook bij nader onderzoek blijken de zandsteenen van den Tafelberg groote overeenkomst te vertoonen met de gesteenten van het Roraima plateau en zij liggen eveneens nagenoeg vlak. Veilig mag worden aangenomen, dat zij tot dezelfde formatie behooren, al blijft door het ontbreken van fossielen steeds eenige onzekerheid bestaan. Daar ook in Britsch Guyana geen fossielen in de formatie gevonden zijn, is de ouderdom niet bekend. Men vermoedt een mesozoischen ouderdom; de schrijver geeft zijn meening niet.

Het is niet uitgesloten, dat de formatie nog op meer plaatsen in Suriname het basiscomplex bedekt. Dit zou misschien economisch van beteekenis kunnen zijn, want in Demerara liggen de vindplaatsen van diamant in het voorland van de Roraima formatie. Een kaartje geeft de ligging van de Roraima formatie in Demerara en in Suriname aan en tevens het gebied, waarbinnen alle vindplaatsen van diamant gelegen zijn. Men legt tusschen beide verband, al is tot nu toe nog nooit een diamant in de zandsteenen van de Roraima formatie gevonden.

DE JONGE BEZINKSELS

Wij maken nu een geweldigen sprong. Van wat in Suriname geschiedde in den tijd, die verliep tusschen het ontstaan van de Roraimaformatie (vóór minstens 60 millioen jaren) en het begin van de afzetting van de jonge bezinksels der kustformatie, is niets bekend. Mochten er in dien tijd al nieuwe bezinkingsgesteenten ontstaan zijn, zoo zijn zij weder spoorloos verdwenen. Zelfs het diepste boorgat, dat in Suriname geslagen is, niet zeer diep trouwens: 300 m., een boring naar petroleum bij Nickerie, heeft geen enkel gegeven verschaft, dat wijst op een tertiairen ouderdom der doorboorde diepste lagen. Al deze lagen moeten dus worden aangemerkt als kwartair.

De schrijver verdeelt de bezinksels in een inwaarts gelegen strook van continentale afzettingen, die naar de kust toe overdekt wordt door jongere fluvio-marine afzettingen. De eerste bestaat uit lagen klei (soms rijk aan kaoliniet), zand en grint, de laatste uit lagen zware klei en zand ten deele met marine schelpen. Als de zandlagen rijker worden aan schelpen zijn zij in Suriname bekend als schulpritsen. Deze loopen evenwijdig aan de kust en liggen soms verscheiden meters boven de omgeving en ook boven zeeniveau. Daaruit en uit het zich landinwaarts voortzetten der fluvio-marine afzettingen volgt, dat eenmaal de zee hooger stond

ten opzichte van het land dan thans, de kust zuidelijker lag. Daarna heeft zij weder terrein verloren, verplaatste de kust zich noordwaarts. Thans echter is het tegengestelde het geval en gaat hier en daar wat land verloren: o.a. bij Nickerie, Coroni, Braamspunt, den mond van de Warappakreek.

De breedte van de strook der jonge afzettingen wisselt van 100 km bij de Corantijn tot 30 km bij de Marowijne. De dikte wordt landinwaarts kleiner. Op tal van plaatsen is aangetoond, dat zij daar rusten op het basiscomplex. Dichter bij zee is de dikte onbekend. Bij Paramaribo werden zij in een boring van 180 m en bij Nickerie, in de reeds genoemde boring naar petroleum van 300 m, niet doorboord. Overigens zal de dikte wisselen, want de oppervlakte van het basiscomplex is niet vlak.

Men heeft wel eens verondersteld, dat het materiaal, hetwelk in de kustgordels der Guyana's afgezet is, afkomstig zou zijn van de Amazone en door den aequatorialen stroom westwaarts zou zijn vervoerd. Dat het slib van de Amazone westwaarts vervoerd wordt is juist, maar daaruit volgt niet, dat het lage land van Suriname uit dit slib opgebouwd is. De schrijver deelt het resultaat mee van het onderzoek der monsters uit de boring bij Nickerie, in het laboratorium van Prof. Mekel verricht door Ir. J. ter Meulen. Daarbij werd vastgesteld, dat in het bovenste gedeelte der boring onder de „zware mineralen" — dat zijn de mineralen, die zwaarder zijn dan bromoform met een soortelijk gewicht van 2.8 — sillimaniet zeer sterk vertegenwoordigd is. Deze sillimaniet heeft bovendien kenmerkende insluitsels en een licht roode kleur. Dezelfde eigenschappen, die voor sillimaniet volstrekt niet normaal zijn, vertoont het mineraal in gneissen van de boven Nickerie. Bovendien zijn deze gesteenten rijk aan spinel en dit mineraal, dat overigens niet zoo algemeen is onder de zware mineralen van zanden, komt ook vrij veel voor in de boormonsters. Het staat dus wel vast, dat verweeringsproducten van dezen gneis een belangrijk aandeel hadden aan den opbouw van de afzettingen en, generaliseerend, dat deze grootendeels bestaan uit materiaal aangevoerd uit het achterland.

Nog moge geconstateerd worden, dat bij het onderzoek der boormonsters ook enkele malen een korreltje tinsteen, kassiteriet, ontdekt is.

Het wekt eenigszins verbazing, dat de schrijver bij de behandeling van de jonge afzettingen en de wisselingen in de hoogteligging van land en zee ten opzichte van elkaar met geen woord gewag maakt van de vrij algemeen aanvaarde onderstelling, dat in den

diluvialen ijstijd veel water moet onttrokken zijn aan den oceaan en het zeeniveau dientengevolge bij den aequator tijdelijk eenige tientallen meters lager moet hebben gestaan. Een sterk vergroot verval en een veel grootere stroomsnelheid van de rivieren moet daarvan het gevolg geweest zijn. Het ligt voor de hand om te veronderstellen, dat de grintlaag, die men in de valleien van alle rivieren, klein en groot, aantreft op eenige meters diepte onder de tegenwoordige oppervlakte, in dien tijd gevormd is. Al het fijnere materiaal werd door het toen sneller stroomende water weggespoeld. Met en tusschen het grint bleef ook het zware goud achter, al was het fijn. Zoo kon die diluviale grintlaag plaatselijk worden tot een goudhoudende „gravellaag". Dat de gravellaag der goudzoekers uitsluitend uit ongerold materiaal zou bestaan en grint eigenlijk in Suriname niet voor zou komen is niet juist.

Als jonge vorming moet ook worden beschouwd de dikke kap van verweeringsmateriaal, die buiten de rivierbeddingen overal den bodem bedekt. Ook daaraan, aan de laterietachtige leemen, aan de echte laterieten en aan de afzettingen van bauxiet en van laterietisch ijzererts geeft de schrijver aandacht. Wij zullen hem daarin niet volgen en onze samenvatting besluiten met de mededeeling, dat volgens den schrijver de onvruchtbaarheid der savanna's, de welbekende schaars begroeide zandvlakten, die groote aaneengesloten gebieden vormen, veroorzaakt is door ver gaande uitlooging. Deze uitlooging is weer een gevolg van het feit, dat deze terreinen de vlakke waterscheiding zijn tusschen twee meer of minder belangrijke rivieren.

Uit het voorgaande zal duidelijk zijn geworden, dat het werk zeer rijk van inhoud is. De petrografische beschrijving neemt het grootste gedeelte van het boek in. Daaraan kan hier geen aandacht geschonken worden. Daar ook alle bestaande literatuur zorgvuldig verwerkt is, zal het zeker langen tijd de vraagbaak blijven voor ieder, die belangstelling heeft voor de geologie van Suriname.

J. A. GRUTTERINK.

NA 100 JAAR.

BRANDEN IN PARAMARIBO

DOOR

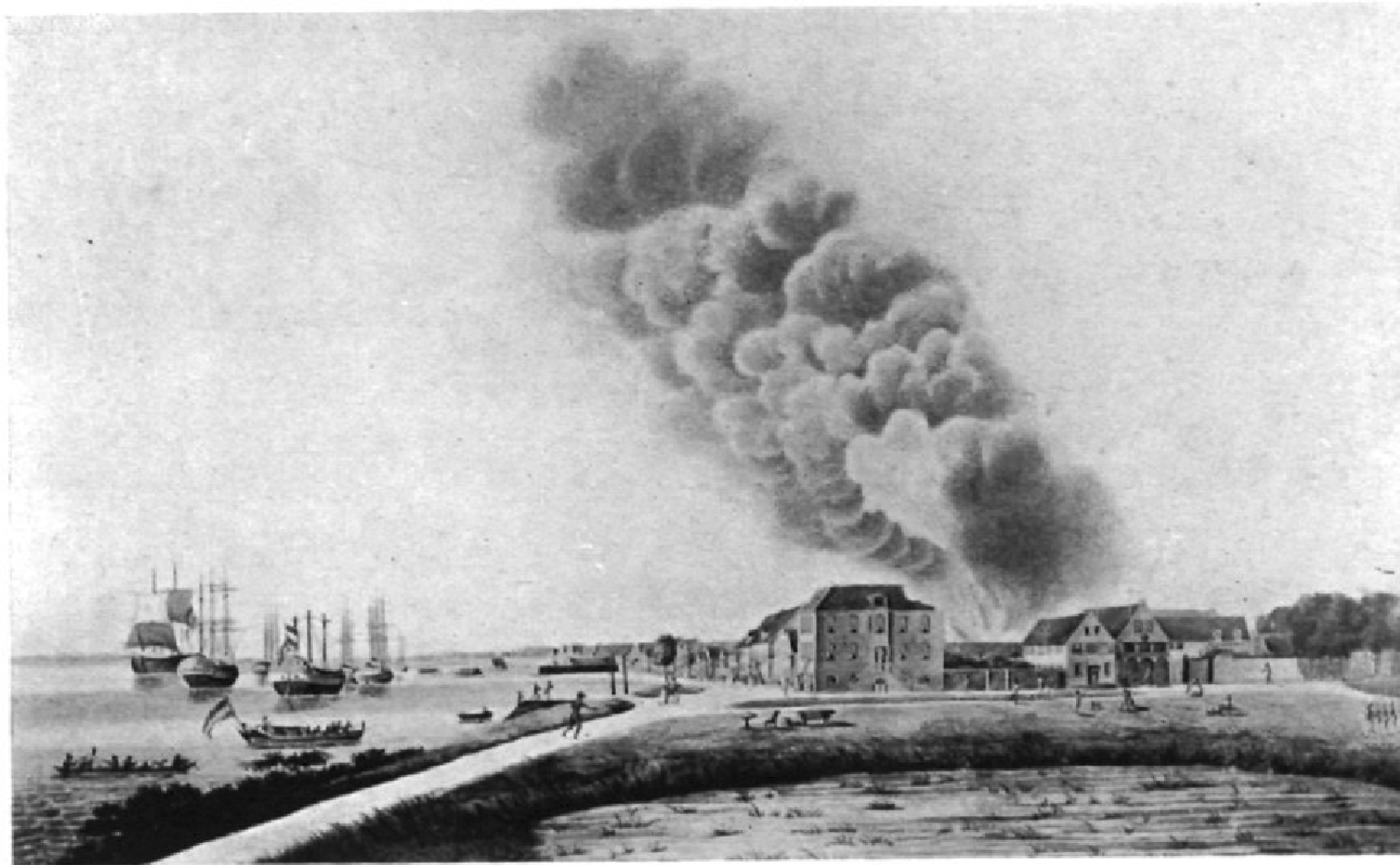
C. K. KESLER

Het was nog niet zoo heel lang geleden, niet meer dan $\frac{1}{8}$ eeuw, dat een groot deel der stad Paramaribo door brand verwoest werd. Dat was in 1821, toen op 21 Januari door onvoorzichtigheid brand ontstond in een huis vlak bij den hoek van het Plein. Het vuur plantte zich met ontzettende snelheid voort en verwoestte het voornaamste gedeelte der stad o.a. een belangrijke hoeveelheid huizen langs den Waterkant. De aangerichte schade wordt begroot op *f* 16.000.000 en velen werden er door tot den bedelstaf gebracht. Een in het Moederland te hunnen behoeve gehouden collecte bracht *f* 107.745, 65 op. Dit bedrag werd overgemaakt aan den wd. Gouverneur-Generaal Mr. C. R. Vaillant, die in een Publicatie van 1 Juni 1821 bekend maakte, dat de Commissie voor de noodlijdenden te Paramaribo een som van *f* 30.000 dadelijk te zijner beschikking gesteld had. Koning Willem I had een aanzienlijke som geschonken en den wd. Gouverneur-Generaal werd verzocht, voor de verdeeling der giften in Paramaribo te willen zorgdragen. Daarom werden belanghebbenden opgeroepen zich aan te melden onder opgave van:

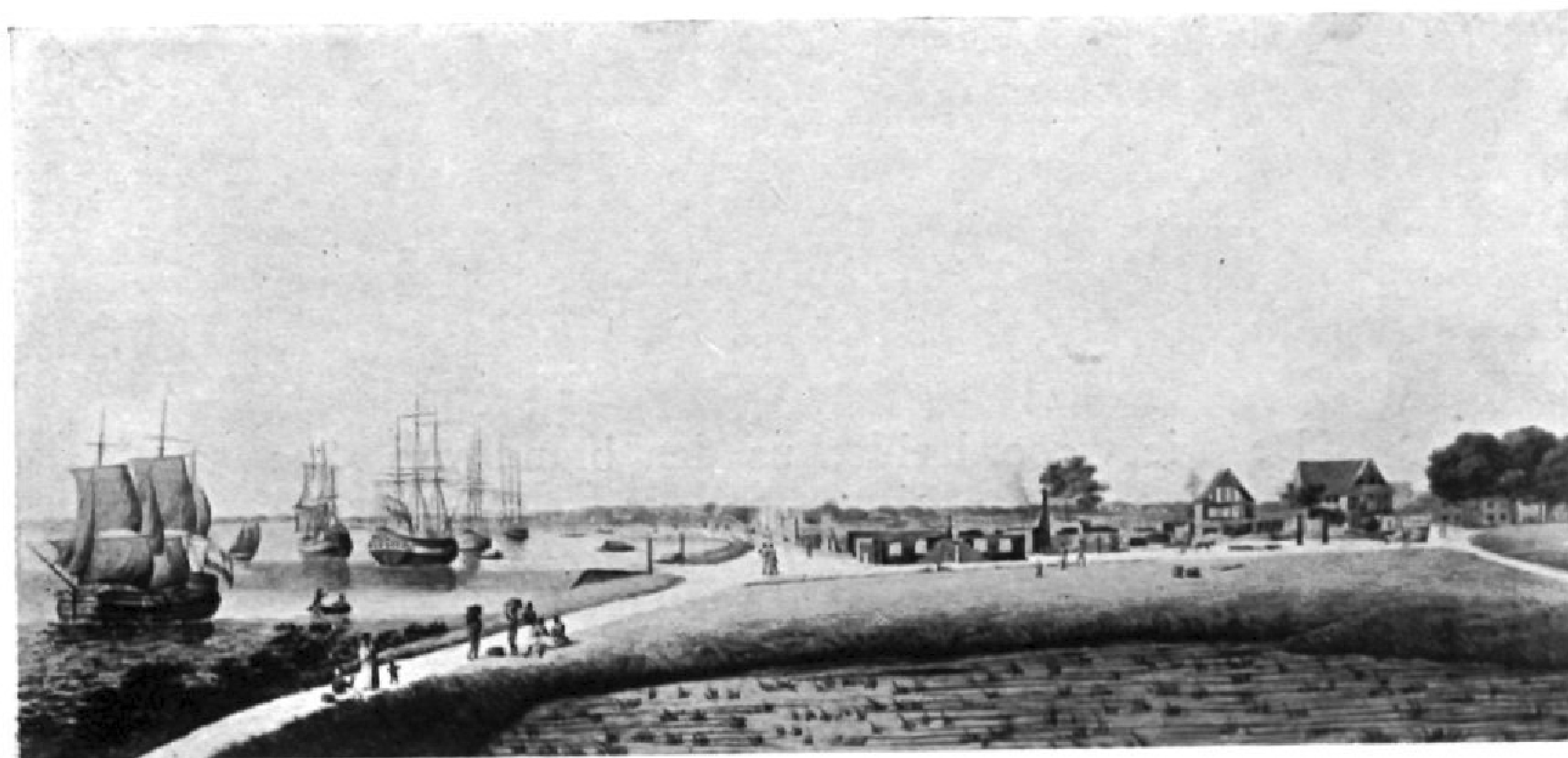
1. Hun naam en betrekkingen.
2. Hun staat vóór den brand.
3. Hun verlies door den brand.
4. Hun omstandigheden na den brand.
5. De namen van notabele ingezetenen als getuigen.

Langzamerhand was de stad, op weg zich te herstellen van de geleden schade, toen op 3 Sept. 1832 's avonds ongeveer 10.30 opnieuw een geweldige brand uitbrak. Aanvankelijk dacht men eveneens aan een ongeluk, maar later bleek het, dat er opzet in het spel geweest was.

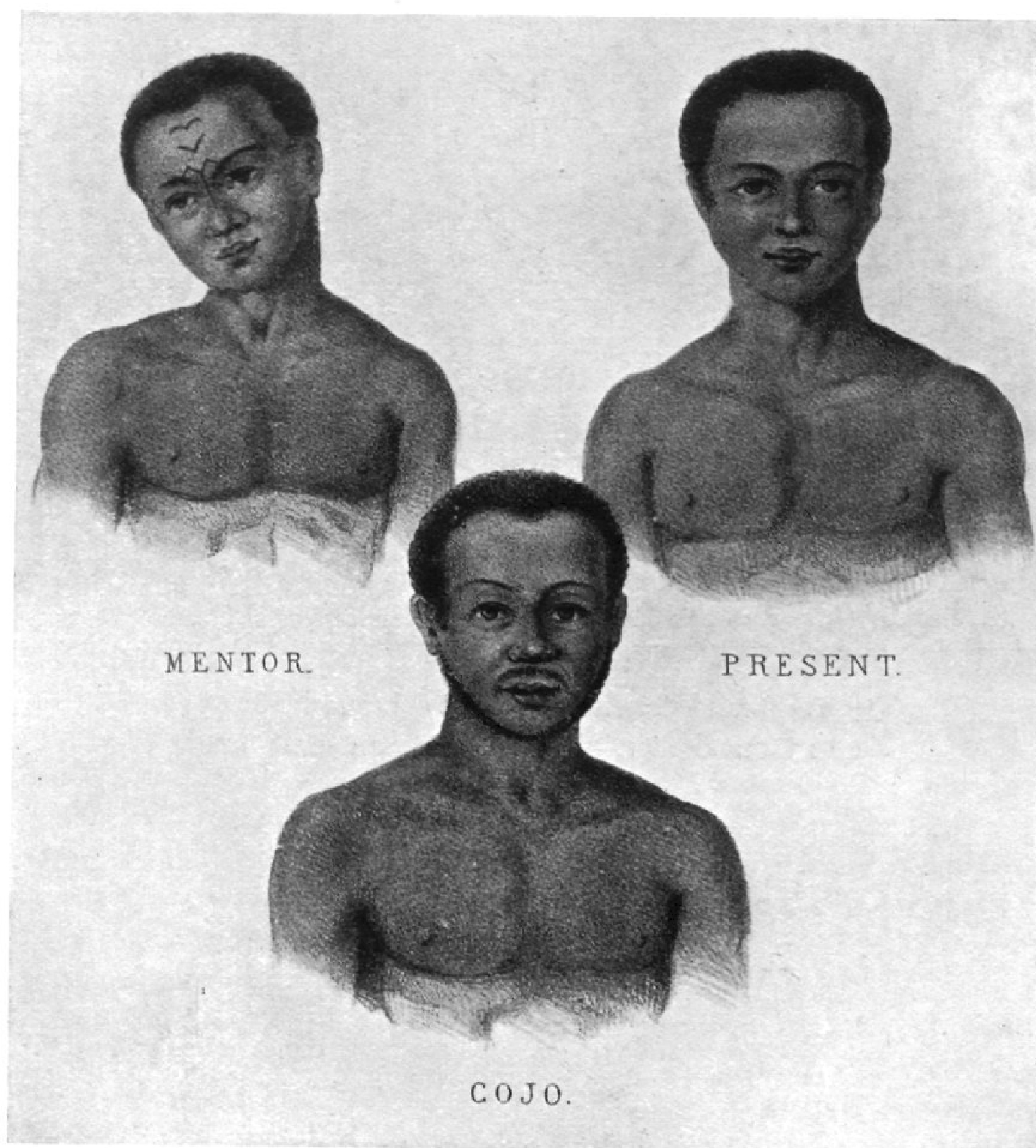
Het was een gelukkige omstandigheid, dat de ondervinding, in

1. Brand te Paramaribo 21 Januari 1821
Het Gouvts.plein bij het begin van den brand.

2. Het plein en de waterkant na den brand van 21 Januari 1821.

De drie veroordeelden na den brand van 1832
naar teekening van Teenstra.

1821 opgedaan, aanleiding gegeven had tot het geven van voor dien tijd vrij doeltreffende voorschriften van overheidswege in geval van brand. Bij Publ. van 1827 No. 3 werd onder het bewind van den Gouverneur A. de Veer een nieuw Reglement op het Brandwezen uitgevaardigd, waarbij dat van 1778 belangrijk gewijzigd en uitgebreid werd. De Opperdirectie van de Brandweer werd krachtens dit Reglement in handen van den Kommandant en Chef der Schutterij gelegd. Onder zijn bevelen kreeg deze een Opperbrandmeester, aan wien de Onderbrandmeester en de Adjunct bij het Brandwezen ondergeschikt waren. Iedere spuit stond onder bevel van een Brandmeester. Mankeeren in geval van brand zou gestraft worden voor de eerste maal met *f* 10.—. boete, voor de tweede maal met *f* 20.— en voor de derde maal met *f* 30.— en bovendien met drie dagen provoost.

Iedere ingezetene was verplicht in geval van brand een slaaf, voorzien van een penning van vastgesteld model ter beschikking der brandweer te stellen en voor zijn huis een brandende lantaren te zetten. Verder moesten bij iedere woning aanwezig zijn twee emmers en twee handspuiten.

Zoodra een brand gemeld was, werd in het fort Zeelandia een schot gelost en daarna alarm geslagen door den tamboer van de hoofdwacht, welk signaal door de andere tamboers in de stad zou worden overgenomen. Schippers van op de rivier liggende schepen waren verplicht bij dit alarm onmiddellijk de helft hunner bemanning onder bevel van een der stuurlieden aan wal te zenden, ten einde bij het blusschen behulpzaam te zijn. Verder was ieder verplicht zijn slaven thuis te houden en werd voor de eerste spuit, die water gaf een premie van *f* 100.— beschikbaar gesteld.

In het zelfde jaar, waarin de groote brand plaats had, was reeds bij Publicatie No. 12 voorgeschreven, dat keukens en stookplaatsen van steen moesten zijn en gedekt worden met pannen, leien of andere onbrandbare materialen, terwijl zij afgezonderd van de overige gebouwen moesten staan. Vóór deze inrichtingen in gebruik genomen mochten worden, dienden zij onderzocht en goedgekeurd te zijn door de Commissarissen van de Gemeene Weide. Op overtredingen werd een boete van *f* 500.— gesteld, terwijl tevens afbraak van de niet-goedgekeurde stookplaatsen bevolen zou worden.

In 1828 werd bij Publicatie No. 19 de zorg voor het Brandwezen opgedragen aan het door den Commissaris-Generaal Johannes van den Bosch ingestelde Gemeentebestuur. Verder werd bij deze zelfde Publicatie voorgeschreven, dat een afzonderlijk corps van

negers voor brandblussching gevormd zou worden op 's Landsgrond Boniface.

Zoo was de inrichting van de brandweer, toen de bovengemelde brand, die jaren daarna nog in den volksmond voortleefde onder den naam van „Codjo branti" uitbrak. En evenals dat met den grooten brand van 1821 het geval was, werd deze ramp een hulpmiddel voor tijdrekening. In het laatst van de voorgaande en het begin van deze eeuw kon men in Suriname ouden van dagen, die omtrent hun leeftijd geen zekerheid hadden, nog wel hooren vermelden, dat zij tijdens den grooten brand, of bij „Codjo branti" zoo of zoo oud waren.

Beide rampen maakten een diepen indruk op de bevolking, vooral de laatste en deze niet het minst door de afschuwelijke rechtspleging, die erop volgde. Destijds was de stad Paramaribo belangrijk minder uitgebreid dan tegenwoordig. Zij strekte zich hoofdzakelijk uit tusschen de rivier en de tegenwoordige Wanicastraat en tusschen de Drambrandersgracht en de Sommelsdijcksche kreek.

Combé was nog weinig bebouwd en langs de Wanicastraat stonden voor het grootste gedeelte slechts aan de stadszijde huizen. Aan de overzijde bevond zich, van de Soldatenstraat afgerekend, rechts eerst de plaats, waar doodvonnissen werden voltrokken en verderop was aan beide zijden drassig weiland. Een gedeelte daarvan heette in den volksmond „Kauknie" daar de koeien tot de knieën in den moerassigen grond wegzonken. Niet ver van daar aan de overzijde van de Drambrandersgracht woonde een groep vrije negers; een gedeelte van het door hen bezette terrein „Frimangron" was bekend onder den naam van Böhm-knie.

Tusschen de gerechtsplaats en den weg naar Kwatta bevond zich een terrein, groot ongeveer 520 akkers (± 223 H.A.), dat in de 18de eeuw (1723) door den Gouverneur Hendrik Temming aan den burgerkapitein Christofinius Casimirus Picornà was afgestaan. Het was in 1832 reeds geruimen tijd niet meer in cultuur en in den loop der jaren tot een ware wildernis geworden. In den volksmond was het bekend onder den naam van Picornobosch, terwijl het terrein, dat zich achter de gerechtsplaats, het z.g. Galgenveld uitstrekte, als de savana werd aangeduid.

Vaak diende het Picornobosch als schuilplaats aan weggeloopen slaven, waar deze zich tijdelijk verborgen, tot zij middelen gevonden hadden, om zich in het binnenland bij vroegere wegloopers te voegen en zoo buiten het bereik van hun vroegere meesters te blijven.

Wegloopen was onder de slaven destijds aan de orde van den dag in het bijzonder onder de z.g. privé-slaven, die in de stad aan een of anderen particulieren meester of meesteres toebehoorden. In tegenstelling met hen werden de plantage-slaven niet als afzonderlijke objecten, maar als onderdeelen van de geheele slavenmacht der plantage beschouwd. De privéslaven hoorden uit gesprekken van hun meesters zoo nu en dan heel wat van, wat er in de groote wereld omging en in het bijzonder stelden zij belang in de gebeurtenissen in naburige koloniën, die zij naar de mate van hun bevattingsvermogen verwerkten. De invoering der slavenregisters in 1826 in Suriname en de afschaffing der slavernij in de Britsche koloniën in 1832 was niet aan hun aandacht ontgaan. Vrij zijn, als de blanken, met als gevolg de bevoegdheid te werken, zoolang de nood daartoe drong en niets uit te voeren, zoolang er nog voedsel genoeg in voorraad was, dat was het ideaal, dat velen stadsslaven voor den geest stond. Lang niet allen dachten er echter zoo over. Degenen die een niet te strengen meester hadden, zagen zeer goed in, dat de vrijheid alleen nog niet een toestand van „dolce far niente" zou te voorschijn roepen, dat ook dan de noodzakelijkheid van den arbeid zou blijven bestaan, en dat wie niet verkoos te werken, armoede en honger zou lijden. Voor wie daarvoor vooral oog hadden, was de vrijheid nu niet zoo buitengewoon begeerlijk; had men een niet al te slechten meester, dan kreeg men ten minste alle dagen voldoende te eten..! Volksliedjes uit dien tijd geven duidelijk uiting aan die zienswijze.

Maar goede meesters en vooral meesteressen waren betrekkelijk zeldzaam en slaven, die toebehoorden aan een vrijen neger of kleurling hadden soms een bijzonder hard lot. Vaak werden zij de stad, ook wel door de blanke meesters, ingezonden om lekkernijen en andere dingen rond te venten en wee hun, indien zij 's avonds niet het vastgestelde bedrag afdroegen. Tamarinderoeden waren dan het instrument om hen voor volgende dagen wat meer ijver of eerlijkheid in te scherpen.

Omstreeks de helft van het jaar 1832 hadden zich eenige van zulke wegloopers uit de stad in het Picornobosch verzameld. Een hunner was een oude zoutwaterneger, Tom of Tam genaamd, die in zijn jeugd uit Afrika aangevoerd, na een groot deel van zijn leven op de plantages gesleten te hebben, tenslotte het eigendom geworden was van eene mulattin Mary Rose Herbert. Bij hem voegden zich achtereenvolgens eenige jongere negers op wie een hunner, die onder den Afrikaanschen naam van Codjo bekend was en die ook wel Andries genoemd werd, een zeker overwicht uitoefende.

Deze wegloopers schijnen eenigszins fantastische plannen gehad te hebben. Uit de verhooren, nadat zij weer opgevangen waren, is op te maken, dat zij een soort van samenzwering gevormd hadden, waarbij zij zich verbonden,d e stad in brand te steken, van de ontstane verwarring gebruik te maken, om zich wapenen en ammunitie te verschaffen en daarna de blanken te dooden of te verdrijven, waarna een neger-vrijstaat met Codjo als „granman" zou gevormd worden.

Dit fantastische plan kwam slechts tot een begin van uitvoering. Het bleef erbij, dat alleen verschillende malen poging en tot brandstichting gedaan werden, voorafgegaan of vergezeld door verschillende betrekkelijk weinig beteekenende diefstallen. Deze laatste beperkten zich gewoonlijk tot het rooven van kippen en ander gevogelte en van waschgoed, dat op de erven hing te drogen

De brandstichtingen waren echter ernstiger. Codjo, een neger van ongeveer 30 jaar, die door zijn meester verhuurd was aan een vrije negerin M.M. Smith, bij de slaven bekend als Missie Peggy, was na een ontvangen kastijding wegens het vermissen van eenige centen weggeloopen en had het voornemen opgevat wegens de voortdurende mishandelingen, die hij bij haar ondervond, wraak te nemen.

Dat kon het best geschieden door haar huis, het tweede in de Jodenbreestraat van den Waterkant af, in brand te steken. Het bleek echter al spoedig, dat aan dat plan moeilijkheden verbonden waren. Missie Peggy toch had een logement en een bakkerij en hield zich ook bezig met houthandel. In de bakkerij werd 's nachts doorgewerkt, terwijl ook in de werkplaatsen van den houthandel 's avonds laat ook vaak arbeiders werkzaam waren. Daarom besloot Codjo met zijn beide makkers brand te stichten in een huis in de nabijheid in de verwachting dat, als dit goed brandde de aangrenzende perceelen ook wel in vlammen zouden opgaan. Het uitgekozen gebouw had nog te meer aantrekkelijkheid, daar er een, goed van allerlei begeerlijke zaken voorziene, winkel in gevestigd was, die gedreven werd door Mozes Nunes Monsanto.

's Avonds van den 3en September, ongeveer 10 uur sloop Codjo daar binnen, terwijl de anderen op den uitkijk bleven staan. Met behulp van een tondeldoos stak hij wat houtspaanders en krullen, die hij meegebracht had, aan en wierp deze brandende op een ledikant, waarvan de gordijnen al spoedig vlam vatten. Toen zij zagen dat de brand gelukt was, maakten de brandstichters zich uit de voeten, terwijl zij tevens eenige zaken, die zij uit den winkel gestolen hadden, meenamen.

De brand breidde zich met een ontzettende snelheid uit. Een zoontje van den eigenaar, die niet thuis was, werd door een slavin gered, terwijl een jonge slaaf tevens uit het brandende perceel wist te komen. De vlammen sloegen weldra over naar de aangrenzende huizen; zoodat binnenkort vrijwel het heele complex woningen, begrensd door den Waterkant, de Jodenbreestraat, de Maagdenstraat en den Heiligenweg in vlammen stond. Aan blusschen was haast niet te denken door de omstandigheid, dat, zooals thans nog het geval is, de huizen haast zonder uitzondering van hout waren.

Door den brand werd ook de Luthersche kerk verwoest, die op de zelfde plaats stond, waar zij zich thans weder bevindt.

Daar werden, sedert bij den brand van 1821 het kerkgebouw der Hervormden in vlammen was opgegaan, ook de godsdienstoefeningen dezer gemeente gehouden. Na 4 Sept. 1832 was dus voorloopig het eenige Protestantsche kerkgebouw, dat nog over was, dat der Moravische Broedergemeente, dat in 1828 ingewijd en eenige oogenblikken eveneens in groot gevaar was geweest, door de vlammen aangetast te worden. Het was als een gelukkige omstandigheid te beschouwen, dat een nieuw orgel, dat voor de kerk besteld was, nog niet was aangekomen. Dat bleef dus voor het nieuwe kerkgebouw gespaard; overigens werden de geheele kerk met de eraan grenzende woning van den predikant en het achter de kerk aan de zijde van de Maagdenstraat gelegen diaconiegebouw verwoest. Het geheel verbranden van dit kerkgebouw, was wel een bewijs van de heftigheid, waarmede de vlammen om zich heen grepen, want het was een der weinige gebouwen van baksteen, die zich in de stad bevonden. Het bestond sedert 1744; het orgel, dat zich erin bevond was een geschenk van Johann Frederik Knöffel, wiens naam nog thans door de Knuffelsgracht in herinnering gehouden wordt. Achter in de kerk was een marmeren gedenkteeken ter gedachtenis aan een Engelsche koopman, William Leckie, die 24 jaar in Suriname gewoond had en daar in 1824 overleed.

Behalve de kerk, de pastorie, en een winkelhuis, dat aan de Ev. Luthersche Gemeente toebehoorde, benevens het bovenvermelde er achter gelegen diaconiehuis, waarin o.a. een slaven hospitaal gevestigd was, verbrandden verschillende huizen, die door vooraanstaande personen in de kolonie bewoond werden, of die hun eigendom waren. Zoo verbrandde o.a. aan den Waterkant een huis dat aan den Gouverneur-Generaal Mr. E. L. Baron van Heeckeren toebehoorde en dat bewoond werd door Mr. P. Fiers Smeding,

die o.a. Lid van het Hof van Civiele en Crimineele Justitie en Commandant van de schutterij was. Het derde huis aan de linkerzijde van de Jodenbreestraat, gerekend van den Waterkant behoorde aan de erfgenamen van den Oud-Gouverneur J. J. F. de Friderici en werd bewoond door den Predikant der Ned. Hervormde Gemeente Ds. A. Roelofsz.

In het geheel verbrandden langs den Waterkant 15 huizen, waaronder de Luthersche kerk, langs den Heiligenweg 6 huizen (een werd om den verderen voortgang van het vuur te stuiten, omvergehaald) aan de Maagdenstraat 8 huizen (het Luth. diaconiehuis met slavenhospitaal, dat reeds door het vuur werd aangetast werd eveneens omvergehaald) aan de eene zijde van de Jodenbreestraat 4 en aan de andere zijde 9 huizen en aan de Steenbakkerijstraat aan de eene zijde 7 en aan de andere zijde 6 huizen. Van deze laatste werden er twee omvergehaald, terwijl de vier overige zware brandschade opliepen.

In het geheel waren dus ruim 50 huizen met bijgebouwen en bergplaatsen in de asch gelegd.

De brandweer, bijgestaan door de matrozen der op de rivier liggende schepen en door een detachement marine-matrozen, dat door den Kolonel de H. W. de Quartel, Commandant van de ter reede liggende Korvet „Hippomenes", aan wal gezonden was, spande gedurende den geheelen nacht de uiterste krachten in om het vuur meester te worden. Daardoor gelukte het dan ook, om den brand hoofdzakelijk te beperken binnen het aangetaste complex woningen. Dat het vuur oversloeg naar de overzijde der Jodenbreestraat kon echter in verband met de toenmalige gebrekkige bluschmiddelen niet voorkomen worden, vooral niet, daar de ramp plaats had in den grooten drogen tijd en de met singels bedekte houten huizen dus gemakkelijk vlam vatten. Het overslaan van het vuur naar de Maagdenstraat werd voorkomen door het tijdig omverhalen van reeds brandende gebouwen en door het vormen van een z.g. brandpad, een ruimte, van waar alle brandbare stoffen zorgvuldig verwijderd waren.

Omtrent de oorzaken van het ontstaan van den brand verkeerde men aanvankelijk in het onzekere. Eerst werd deze aan een ongelukkig toeval toegeschreven. Toen echter in de volgende dagen onder verdachte omstandigheden op verschillende andere plaatsen in de stad, o.a. in de Heerenstraat en de Keizerstraat, in de Watermolenstraat, kort daarna ook op een paar plantages en ten slotte ook op de Joden-savane branden uitbraken, begon men aan opzet te denken. Daarbij kwam, dat weder verschillende

diefstallen vooral in de buitenbuurten gepleegd werden.
Zoo werd o.a. ingebroken bij den Inspecteur van de Bruggen, Straten enz. M. D. Teenstra, die destijds in een huis, genaamd „Nabij en Buiten" woonde, op den hoek van de Burenstraat en de Hofstraat dus niet zoo ver van het Picornobosch verwijderd.

Dit alles deed het vermoeden opkomen dat er verband bestond tusschen deze achtereenvolgende branden en diefstallen. Dit had ten gevolge, dat op 16 Oct. 1832 een „Notificatie" van den Gouverneur-Generaal verscheen, waarbij een premie van ƒ 2000.— benevens de vrijheid werd uitgeloofd aan iederen slaaf, die aanwijzingen kon geven, waardoor de schuldige gevat zou kunnen worden. Mochten deze aanwijzingen gegeven worden door een medeplichtige aan den laatsten brand, dan werd hem straffeloosheid en het uitzicht op een premie toegezegd. De naam van den aanbrenger zou desgewenscht geheim gehouden worden. Deze toezeggingen hadden echter niet het gewenschte resultaat; de diefstallen bleven nog tot begin October aanhouden. Toen ontdekte op den 4den door een toeval Teenstra de schuilplaats der wegloopers bij welke gelegenheid een hunner, een zekere Frederik, gevangen genomen werd. Dit had weldra de aanhouding der overigen ten gevolge. Op den 13den der maand werd de hoofddader Codjo opgevangen. Tom, de oudste weglooper, was reeds van te voren door Aucaner-boschnegers, die tijdelijk in de stad in een huis aan de Zwartenhovenbrugstraat verblijf hielden, aan de justitie overgeleverd en had in het binnenfort wegens weglooperij een afstraffing met tamarinderoeden ondergaan.

Het onderzoek naar de mate van schuld der aangehoudenen duurde tot het einde van het jaar. Intusschen gelukte het Codjo in den nacht van 11 op 12 December uit de gevangenis in het fort Zeelandia te ontsnappen. Hij werd echter in den avond van den laatsten dag aan den Waterkant, zoekende naar een corjaal, opgemerkt en daarna in de Oranjestraat na heftig verzet aangehouden. Op 27 December 1832 formuleerde de Procureur-Generaal Mr. Ph. de Kanter zijn eisch, inhoudende de doodstraf voor Codjo, den hoofdschuldige en meer of minder zware geeseling voor de medeplichtigen, bij eenigen verzwaard door levenslangen of tijdelijken dwangarbeid en verbanning uit Paramaribo.

Op 19 Januari van het volgende jaar deed het Hof uitspraak. De door den Procureur-Generaal geëischte straffen werden op onmenschelijke wijze verzwaard. De uitspraak van het Hof luidde aldus: De drie hoofdschuldigen Codjo, Mentor en Present werden veroordeeld tegenover de plaats, waar zij het eerst brand gesticht

hadden, levend te worden verbrand. Twee medeplichtigen Tom en Winst werden veroordeeld op het Galgenveld te worden opgehangen, waarna hunne hoofden zouden worden afgehouwen en op palen tentoongesteld.

De anderen, waaronder er waren, die zich alleen aan heling hadden schuldig gemaakt werden tot geeseling op het Galgenveld, dwangarbeid en verbanning uit Paramaribo veroordeeld. Onder deze medeplichtigen was o.a. een slavin, Betsy, van ongeveer 30-jarigen leeftijd.

Dit onmenschelijke vonnis, dat door den Gouverneur-Generaal werd „geapprobeerd" werd op Zaterdag 26 Januari 1833 op de voorgeschreven wijze in tegenwoordigheid van den Procureur-Generaal en de leden van het Hof ten uitvoer gelegd. Gelukkig duurde de marteling voor de tot den vuurdood veroordeelden slechts zeer kort en na enkele seconden hadden zij blijkbaar reeds den geest gegeven.

Behalve de autoriteiten was een ontzaglijke menschenmenigte op de beide strafplaatsen aanwezig en merkwaardig was het, volgens ooggetuigen, op te merken, dat geen enkel blijk van medelijden met de op zoo gruwelijke wijze ter dood gebrachten, was op te merken. Algemeen achtte men blijkbaar, van hoog tot laag, de strafoefening een rechtvaardige vergelding voor de begane misdrijven. De eenige, die mededoogen met de veroordeelden toonde was pastoor J. Grooff, de latere Apostolische Vicaris, die hen in hunne laatste oogenblikken bijstond en de executie bijwoonde.

De ervaringen omtrent het groote gevaar voor uitbreiding, in geval van brand, die men nu zoo betrekkelijk kort achter elkaar had opgedaan, deden de noodzakelijkheid inzien van herziening en uitbreiding van vroegere bepalingen omtrent het brandwezen. Het destijds bestaande gemeentebestuur maakte bij Publicatie van 27 September 1832 eenige bepalingen bekend, waarbij eigenaars van afgebrande huizen zich bij het herbouwen daarvan hadden te houden.

Vooreerst mochten nieuwe huizen en andere gebouwen niet meer met singels gedekt worden, maar werd voorgeschreven, hiertoe pannen, leien of ander onbrandbaar materiaal te gebruiken. Bij reeds bestaande huizen moesten deze bij vernieuwing der dakbedekking gebruikt worden. Van deze bepalingen waren uitgezonderd gebouwen staande in de z.g. voorstad Zeelandia, het tegenwoordige Combé, en die, welke aan de overzijde van de Steenbakkerstraat stonden, echter met uitzondering van de Saramaccastraat, waarvoor de gegeven bepalingen wel golden. Daar de, in

de kolonie aanwezige voorraad bouwmaterialen vermoedelijk niet voldoende zou blijken te zijn, werd vergund, voorloopig nog singels te gebruiken, die echter binnen een jaar door pannen of leien moesten vervangen worden. Binnen elf jaar moesten alle huizen, met uitzondering van die in de bovengenoemde buitenbuurten, van onbrandbare dakbedekking voorzien zijn, terwijl het herbouwen van afgebrande huizen werd aangemoedigd door toezegging van vrijdom van belastingen gedurende zes jaar en van 25 jaar, indien deze geheel van steen en klei werden opgebouwd. Verder werd bij Publicatie van 29 Oct. 1832 door het Gemeentebestuur bepaald, dat enkele huizen niet mochten herbouwd worden, ten einde een open plein te verkrijgen. Dit betrof vijf ervan, ten gevolge van welke bepaling het tegenwoordige plein bij de ijsfabriek ontstond.

Vooral de Luthersche gemeente maakte spoed met het herbouwen van de afgebrande kerk. Zooals boven vermeld werd, was reeds een nieuw orgel besteld, dat enkele maanden na den brand aankwam. Het werd 13 Mei 1834 voor het eerst bespeeld, terwijl het nieuwe kerkgebouw, dat thans nog aanwezig is, op 6 Juli van dat jaar werd ingewijd. Aan het herbouwen van de Hervormde kerk in den Ouden Oranjetuin, het tegenwoordige Kerkplein, was men inmiddels eveneens begonnen; daarvoor was op 5 Febr. 1833 de eerste steen door den Gouverneur-Generaal gelegd.

Uit den aard der zaak heeft de zorg voor voldoende beveiliging tegen brandgevaar vooral in een stad van hoofdzakelijk houten huizen steeds groote waakzaamheid noodzakelijk gemaakt. Sedert den laatsten grooten brand van 1832 zijn dan ook verschillende regelingen gemaakt met betrekking tot de brandweer. De laatste regeling is die, welke in werking getreden is op 15 Januari 1919. Hierin wordt het bevel over alles, wat de brandweer betreft gelegd in handen van den Opperbrandmeester, die bijgestaan wordt door een adjunct, een technisch adviseur, een brandspuitmaker, hoofd van de werkplaats en het pompstation en een machinist. Opperbrandmeester is in de laatste jaren gewoonlijk de Commandant der troepen. Dezelfde brandweerverord. schrijft verder de formatie van de brandweer voor, die gedeeltelijk uit daartoe aangewezen militairen en schutterplichtigen, gedeeltelijk uit vrijwilligers bestaat. Onder deze laatsten dient vermeld te worden het brandweercorps der firma C. Kersten & Co., dat bij verschillende gelegenheden nuttige diensten verricht heeft.

Het is wel eigenaardig, ten slotte op te merken, hoezeer in verschillende opzichten de inzichten zich in den loop van een eeuw

gewijzigd hebben. In het Gouvernementsblad van 1840 No. 30, waarbij vroegere voorschriften omtrent brandweer werden ingetrokken vindt men de bepaling, dat tijdens een brand aan slaven dram of rum, of indien deze niet voorradig was, jenever moest uitgereikt worden. Daarentegen werd bij de Verord. van 26 Maart 1918 (G.B. No. 74) in art. 12 het schenken van sterken drank, wijn of bier verboden en overtreding dezer bepaling strafbaar gesteld met hechtenis van ten hoogste 1 maand of boete van hoogstens ƒ 100.—.

HOE KAN SURINAME'S LANDBOUW TOT ONTWIKKELING KOMEN?

DOOR

J. BOONACKER

Om te beginnen moet ik een aanvulling geven op mijn artikel, geplaatst in het Februarinummer van dit jaar. Het artikel is nl. wat lang in portefeuille gebleven. In dien tusschentijd zijn er in de wijze van steungeving voor de koffie eenige belangrijke veranderingen gebracht. Met het gevolg dat daarvan thans op ruimer schaal wordt gebruik gemaakt dan aanvankelijk het geval was. En inmiddels heeft een plantage als suikeronderneming opgehouden te bestaan en verwerkt een andere suikeronderneming haar laatsten snit. Naar alle waarschijnlijkheid zullen binnenkort dus nog slechts twee suikerplantages in Suriname overblijven. Een verschil met het naastgelegen en een gelijk klimaat en gelijksoortige bodemgesteldheid bezittend Britsch-Guyana of Demerara, waar nog vierentwintig suikerplantages met een beplante oppervlakte van 21.000 H.A. bestaan.

Vergelijkt men den landbouw in Suriname, en dan zoowel den grooten als den kleinen, met dien in andere tropengebieden, dan valt het op, dat bevloeiïng in Suriname zoo weinig toepassing vindt. Bijna alle gewassen lijden in Suriname door dat gemis aan bevloeiïng. Ten gevolge van herhaaldelijk optredende perioden van abnormaal-scherpe droogte bestaat er weinig zekerheid omtrent productie en worden goede oogsten veelvuldig afgewisseld door onvoldoende oogsten. Zoowel de suikercultuur als de koffiecultuur ondervinden dit nadeel. Maar in nog sterkere mate de cultuur van citrusvruchten, waarbij door een scherpe droogteperiode de productie gedurende eenige jaren achtereen in de war kan worden gestuurd. Door toepassing van bevloeiïng zou men ongetwijfeld grootere oogstzekerheid verkrijgen; de gemiddelde productie zou er door naar boven gaan en men zou tevens den oogsttijd meer in de hand hebben, wat bij vele cultures een factor van belang is. In jaren met betere conjunctuur — in tijden dus van hoogere prijzen voor de producten — komt het er minder op aan of

men de hoogst mogelijke productie haalt, maar nu de prijzen laag zijn en zij naar alle waarschijnlijkheid langen tijd op betrekkelijk laag niveau zullen blijven, is het van belang de productie duurzaam op te voeren. Waar de gelegenheid daartoe gunstig is en het te verwachten is, dat de kosten voor den aanleg van bevloeiïng ruimschoots zullen worden vergoed, zal men dus goed doen daartoe over te gaan. Voor den tropischen landbouw, die om de een of andere reden geen bevloeiïng kan toepassen is het bestaan onder de tegenwoordige omstandigheden moeilijk en men zal hem niet anders dan met kunstmiddelen (voorschotten, subsidies enz.) in het leven kunnen houden.

Ondervindt de landbouw in Suriname aan den eenen kant als bezwaar het gemis van bevloeiïng, aan den anderen kant is het systeem van ontwatering, sedert eeuwen in gebruik, onder de tegenwoordige omstandigheden niet meer voldoende. In Suriname wordt nl. in het lage polderland, waar de groote landbouw uitsluitend en de kleine landbouw gedeeltelijk is geconcentreerd, algemeen gebruik gemaakt van natuurlijke loozing door sluizen op rivieren en stroomen. Dit beperkt de loozingsmogelijkheid tot een betrekkelijk geringe, met het laagste buitenwater verband houdende diepte beneden het maaiveld, een diepte, die voor den zwaren kleibodem volstrekt onvoldoende is om een diepen bouwkruin te vormen. De bouwkruin is in het Surinaamsch polderland dan ook opvallend ondiep, voor alle cultures en niet in het minst voor boomcultures zeker een op den duur zeer ongunstige omstandigheid. In een ondiepen bouwkruin heeft diepe grondbewerking geen reden van bestaan, ja veelal brengt het, alleen op den langen duur, te herstellen nadeelen mede. Hetgeen men indertijd heeft ondervonden bij de bacovencultuur, toen diepe omwerking van den bodem werd voorgeschreven met het gevolg, dat in heel veel gevallen door het bovenbrengen van slechten ondergrond de velden voor langen tijd in cultuurwaarde werden achteruit gezet. Een dieperen bouwkruin zal men op den duur alleen dan kunnen krijgen als de natuurlijke loozing wordt bijgestaan door bemaling.

Aan bovengenoemde twee voorwaarden, bevloeiïng en bemaling, moet naar inzicht van schrijver dezes in de eerste plaats worden voldaan om de bestaande cultuurmogelijkheden in het polderland van Suriname meer dan nu het geval is te benutten. Kleine plantages zullen niet in staat zijn zich hiervoor belangrijke uitgaven te getroosten. Dat kunnen uit een finantieel oogpunt alleen grootere ondernemingen doen. Kleine plantages hebben in

het laagland van Suriname dan ook feitelijk geen recht van bestaan meer. Zij zijn daarenboven niet in staat er zelfstandig een behoorlijke inrichting tot verwerking van het product op na te houden. De kleine ondernemingen moeten dus verdwijnen, tenzij men er in slaagt ze in grootere coöperaties bijeen te brengen. Ook de kleine landbouw heeft op zichzelf staande in het lage polderland weinig reden van bestaan. De eenling is nauwelijks in staat waterkeerende dammen aan te leggen en in behoorlijken toestand te onderhouden en de noodige duurzame loozingswerken op te richten. Alleen in grootere polders op coöperatieven grondslag vereenigd zullen zij in moeilijke tijden het hoofd boven water kunnen houden.

Het bevloeiïngsvraagstuk is voor het lage alluviale land van Suriname ongetwijfeld moeilijk op te lossen. Maar er zijn gedeelten, waar aan bevloeiïng niet zooveel moeilijkheden in den weg staan en het zijn die gedeelten, waarheen onze blik zich richt als centra van landbouw voor de toekomst. Het is jammer, dat vele der bestaande ondernemingen niet in die gedeelten liggen. Hun toekomst zou er thans beter uitzien. Nu kan men niet anders verwachten dan dat ze op den duur in rijstlanden zullen worden omgezet, omdat de groote regentijd in den regel voldoende water geeft om althans één rijstoogst tot rijpheid te brengen, terwijl de ondiepe bouwkruin met overigens slecht doorlatenden ondergrond factoren zijn, die de cultuur van rijst niet in den weg staan. De suikerplantage Rust en Werk wordt reeds in dezen geest omgezet. In de andere seizoenen zal men het land in hoofdzaak dienstbaar kunnen maken aan de veeteelt en op kleine schaal aan den verbouw van tweede gewassen, aan de teelt waarvan evenwel wegens het gemis aan bevloeiïng veel risico zal blijven kleven.

In Britsch Guyana is bemaling op bijna alle suikerplantages gebruikelijk en heeft men ook aan het vraagstuk van bevloeiïng meer aandacht geschonken, zoodat de grootere ondernemingen vrijwel alle in het genot zijn van een behoorlijke bevloeiïng. Bij enkele van die ondernemingen is men er tevens in geslaagd met gunstig resultaat diepere mechanische grondbewerking door kabeltractie toe te passen met het gevolg, dat die ondernemingen de laatste jaren hun opbrengst hebben kunnen opvoeren tot gemiddeld boven 3.000 K.G. suiker per akker over een groot areaal. Ik geloof niet dat men in Suriname, waar de bodem van betere hoedanigheid is, op een gelijke productie gedurende een reeks van jaren achtereen kan wijzen.

Resumeerende geef ik dus als mijne meening, dat in de lage

kleilanden van Suriname's alluviaal gebied onder de tegenwoordige omstandigheden landbouw met uitzondering dan van de cultuur van rijst annex veeteelt slechts met kans op oeconomisch resultaat mogelijk is op groote ondernemingen, waar bevloeiïng en bemaling worden toegepast eventueel en voor zooveel noodig gepaard aan moderne mechanische grondbewerking en waar het product wordt verwerkt, indien productverwerking een onderdeel van het bedrijf uitmaakt, in technisch goed in elkaar zittende en oeconomisch werkende inrichtingen. Kleine plantagebedrijven en op zichzelf staande kleinlandbouwbedrijfjes zullen bij een conjunctuur als de tegenwoordige in die streken nimmer kunnen rendeeren. Waar het verouderd plantagebedrijf in Suriname niet in den geest als hiervoren geschetst op meer moderne leest kan worden geschoeid zal het gedoemd zijn te verdwijnen en zullen nòch voorschotten en subsidies nòch invoering van nieuwe cultures het van den ondergang kunnen redden.

Daartegenover bestaat er geen enkele reden om aan te nemen, dat groote modern ingerichte landbouwondernemingen niet met andere landen zouden kunnen concurreeren waar het gewassen betreft, welke getoond hebben op den Surinaamschen kleigrond goed te gedijen zooals suikerriet en koffie. Die grond is bij uitstek vruchtbaar en zal in productiecapaciteit zeker niet onderdoen voor den besten bodem in andere landen, mits aan grond en gewas de behandeling worde gegeven, die in staat is de productie tot het maximum op te voeren.

(*Wordt vervolgd*)

DE TITEL EXCELLENTIE

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

De titulatuur van den Gouverneur van Suriname heeft sedert een paar eeuwen aanleiding tot kwesties gegeven.

In een manuscript in de Koloniale Boekerij te Paramaribo [1]), geschreven tijdens den bouw van het fort Nieuw Amsterdam (1734—1747) staat te lezen: „De tytel van de Gouverneur is WelEdel Gestrenge Heer by geschrift en Excellentie by monde doch van rang of hooge familie zynde wordt ook wel hooger opgegeeven door d'Ed. Groot Agt. Heeren Directeuren van de Societeyt zoomede hoedanig hy zal ingehaalt worden".

Het eerste conflict dat over den titel ontstond, was ten tijde van gouverneur Mauricius. Als een punt van beschuldiging [2]) tegen hem, werd hem ten laste gelegd, dat hij zich te veel gezag en zelfs den titel van Excellentie had aangematigd.

Het antwoord dat hij daarop den 25 November 1748 gaf luidde: [3])

„In myn Ampt en Caracter sou het een belachelyke humiliteit zyn, de titels of praeminentien, die 'r by gevonden heb, te willen altereren, enz. Ik moet hetzelfde seggen van den titel van Excellentie, die apparentelyk by den Engelsche tyd gebruikelyk geweest zynde, hier alzo gebleven is. Zelfs konden Uw Hoog Mogende zien uit de Joodsche Privilegien, by Carilho sub No. 10 gepro-

---

[1]) Ontwerp tot een beschryving van Surinaamen. Geschreven door een Surinaamschen planter. C. 17.

[2]) Recueil van egte stukken en bewyzen door Salomon du Plessis en door andere tegen Mr. Jan Jacob Mauricius, Gouverneur-Generaal over de Colonie van Suriname en den selve Gouverneur Mauricus tegens den gemelte du Plessis en andere, enz. 1752

[3]) Deel II, blz. 135 §§ 7 en 8 en deel III, blz. 28 bijl. no. 10 en Essai historique deel II, blz. 131, waar den gouverneur Lichtenberg den titel van Souverein der provintie van Suriname wordt gegeven.

duceerd, dat by den Zeeuwschen tyd, de Gouverneur getituleerd wierd met den titel van Souverein [1]).

„Ik heb tenminsten den titel van Excellentie by myn aankomst zo gevonden, en schoon ik wel weet, dat ik la plus pitoyable Excellence de l'Univers ben, sou 't echter een zeer qualyk geplaceerde modestie van my geweest zyn, daarover façons te maaken behalven dat ik ook dien titel niet geheel ongewoon was, dewyl men in Duitsland de Ministers ook al ligt een Excellentie na 't hoofd werpt. Alleen heeft het my mishaagd, dat men in 't Amsterdams boekje dien titel ook geïntroduceerd heeft, hetwelk een nieuwigheid is, en ik neem de Vryheid tot Uw Hoog Mogende Speculatie hier sub No. 36 te annexeeren een Copie van den Brief, die ik aan den Boekverkooper Bos daar over geschreven heb". [2]) (van 10 Januari 1748).

* * *

Toen in 1909 de heer R. N. G. M. Bär von Hemmersweil, lid van de Koloniale Staten de kwestie van de titulatuur van den Gouverneur ter sprake bracht, met de bedoeling een regeling van hoogerhand uit te lokken, zonder nochtans te willen, dat die van Excellentie den Gouverneur zou worden ontnomen, lokte dit een conflict uit, welke eindigde met de ontslagneming van den heer Bär als Statenlid, zonder dat een regeling plaats had.

Het eenige department, dat in zijn briefwisseling met den Gouverneur steeds gebruik maakte van den titel Hoogedelgestrenge was

---

[1]) Deel II, blz. 148, No. 36.

[2]) In de zitting van de Koloniale Staten van 1 December 1908 — zie vel 14, blz. 43, zitting 1908—1909 — werd een brief van den Gouverneur van 24 November voorgelezen, houdende toezending van een brief met Nota van den heer Bär von Hemmersweil van den 23sten tevoren, welke Nota behandeld was in Comité-Generaal van 16 November, waarin o.a. werd medegedeeld, dat de leden niet de onregelmatigheid van het gebruik van den titel Excellentie ontkenden, doch er tegen op zagen om van de Staten de noodige stappen te doen uitgaan om daarin verandering te brengen. De Gouverneur verzocht in zijn brief aan den Voorzitter, de Staten zich zoo spoedig mogelijk te doen uitspreken en hem geen verdere titels toe te kennen, waarvan het gebruik naar het oordeel der Staten onregelmatig mocht zijn. De Gouverneur wenschte niet te voldoen aan het verzoek van den heer Bär, om tegenover den Minister van Kolonien een anderen, hoogeren titel te bepleiten, dan dien van Gouverneur, welken hem bij de Wet was toegekend.

Volgens den Voorzitter was de bewering van den heer Bär niet juist, dat „hoewel zij een onregelmatigheid van genoemd gebruik niet konden

het Militaire departement. Alle andere departementen gebruikten den titel van Excellentie, welke, hoewel voor 1926 niet ambtelijk toegekend, in den loop der jaren blijkbaar een zeker recht had gekregen, ook al, omdat de hoofdambtenaren als Hoogedelgestrenge werden betiteld, zoodat men den hoogste in den lande niet met een gelijkwaardigen titel zou aanspreken.

Een hoogeren rang dan Schout-bij-Nacht hadden de Gouverneurs van Suriname niet bekleed, zelfs niet, toen deze den rang van Gouverneur-generaal bezaten en hun werden dan ook slechts de eerbewijzen gegeven aan dien rang verbonden, terwijl aan Gouverneurs van naburige kolonien, die den titel van Excellentie voerden, de eerbewijzen gegeven werden aan den rang van Vice-admiraal verbonden. Gouverneur Van Heemstra heeft op die aangelegenheid de aandacht van de bevoegde autoriteiten gevestigd en ofschoon reeds in 1920 een wijziging in uitzicht was gesteld, duurde het tot 1 Augustus 1926, voordat de Gouverneurs van Suriname en Curaçao den rang van Schout-bij-Nacht verwisselden met dien van Vice-admiraal, welk besluit wel ter kennis van de departementen van Marine en Buitenlandsche Zaken werd gebracht, maar dat niet in een Gouvernementsblad van Suriname of in een Publicatieblad van Curaçao werd bekend gemaakt. Deze rangsverhooging bracht het voeren van den titel van Excellentie mede, zoodat van dien datum af voor goed de kwestie officieel was opgelost, die al sedert eeuwen hangende was geweest. In het vorenstaande moge thans in het kort deze aangelegenheid zijn samengevat.

---

ontkennen, er tegen op zagen om van dit college de noodige stappen te doen uitgaan om daarin verandering te brengen". Het gevoelen der leden was, dat men niet wist of het gebruik op een wettelijke bepaling berustte. De heer Thomson deelde in die zitting mede, dat Gouverneur Tonckens aan de hoofdambtenaren den titel van Hoogedelgestrenge had gegeven. De heer D. Coutinho diende een motie in luidende: „De Koloniale Staten, van oordeel, dat het wenschelijk is zich te houden aan het aloude gebruik in de Kolonie om den Gouverneur toe te spreken met den titel van Excellentie, gaan over tot de orde van den dag". Deze motie werd met algemeene stemmen aangenomen. De heer Bär was niet aanwezig.

In de zitting van 4 Januari 1909 – zie vel 18, blz. 55, zitting 1908–1909 – werd een brief van den heer Bär von Hemmersweil voorgelezen van 4 December 1908, waarin hij het lidmaatschap van de Koloniale Staten neerlegde in verband met „de insinueerende woorden van het lid Coutinho en noch de Voorzitter hem tot de orde riep, noch een der Statenleden in het gesprokene aanleiding vond om met het oog op zijn gedwongen afwezigheid een woord van protest te doen hooren en uitstel van behandeling te vragen."

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN SURINAME, DR. A. A. L. RUTGERS, OP 10 MEI 1932 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING DER KOLONIALE STATEN

Mijnheer de Voorzitter,
Mijne Heeren, Leden der Koloniale Staten,

Voor de vierde maal in Uw midden verschijnende ter opening van de nieuwe zitting van Uw College, zie ik mij genoopt door het wereldgebeuren, daarbij zeer sombere tonen te laten hooren, daar deze vier jaren een periode omvatten van voortdurend dalende conjunctuur, van steeds grooter afmetingen aannemende verstoring van de wereldhuishouding, van steeds ernstiger moeilijkheden ook in het economisch leven van Suriname, zonder dat tot dusver in Europa of elders eenig teeken van herstel valt op te merken.

Wij doorleven een zwaren tijd en vol deernis gaat mijn medegevoelen uit naar zoovelen onder onze landgenooten, inzonderheid hier in onze stad Paramaribo, die door den nood der tijden getroffen, tot gedwongen werkloosheid en armoede vervielen. Ik geef Uw College en daarmede de bevolking van Suriname de hernieuwde verzekering, dat mijn aandacht bij voortduring gericht is op de vraag, wat tot leniging van die nooden, ook in de naaste toekomst, nog verder gedaan kan worden.

De maatregelen tot werkverschaffing, in het afgeloopen jaar genomen, zijn U bekend. Dank zij deze maatregelen konden met Gouvernements steun, in ronde cijfers, 600 werkloozen plaats vinden in het goudbedrijf, 300 te werk gesteld worden bij den wegenaanleg en 100 zich vestigen als klein-landbouwers. Het is mij een voldoening er op te kunnen wijzen ,dat het daarbij niet ontbroken heeft aan belangelooze medewerking van personen en lichamen uit de burgerij, waarvoor ik van deze plaats, zonder namen te noemen, aan allen, die hierbij medewerkten, mijn diep gevoelden dank betuig.

Voor het loopende jaar is wederom een bedrag van *f* 60 000.— uitgetrokken voor werkverschaffing, zoodat wat de drie genoemde punten betreft, op den ingeslagen weg kan worden voortgegaan. Daarnaast wordt in de tweede helft van dit jaar aangevangen met den aanleg der waterleiding en worden voorbereidingen getroffen voor de verplaatsing van de leproserie „Bethesda", waardoor naast de genoemde bedragen in 1832 en 1933 eenige honderdduizenden aan loonen zullen worden uitbetaald. Tenslotte is op de zoo juist door Uw College aangenomen voorloopige begrooting voor 1933 een bedrag van *f* 80 000.— voor werkverschaffing uitgetrokken, daar ook in het komende jaar maatregelen op dit gebied zeker niet achterwege zullen kunnen blijven.

Breedvoerige bespreking mijnerzijds van den staat van 's Lands financiën heeft weinig zin, waar in de afgeloopen week in deze zelfde zaal de begrooting voor het jaar 1933 behandeling vond. Daartoe zal eerst weer aanleiding zijn, wanneer na de tot stand koming van de herziening van het Regeeringsreglement de opening van de nieuwe zitting van Uw College wederom samenvalt met de indiening van de ontwerp-begrooting.

Niettemin moeten enkele opmerkingen hier een plaats vinden, opdat in breeden kring het besef levendig worde, veel meer nog dan thans het geval is, dat niet slechts de enkelingen en de hier werkende particuliere lichamen en zaken door de huidige wereldcrisis zwaar getroffen worden maar dat dit niet minder geldt voor de kolonie als geheel, en dus ook voor 's Lands financiën.

In dit verband moge ik herinneren aan de ernstige woorden, door den Minister van Financiën enkele maanden geleden in de Eerste Kamer der Staten Generaal gesproken, dat men over den financieelen toestand der eerstvolgende jaren moeilijk te ongunstig denken kan. Wat Suriname betreft, is de juistheid dezer woorden in de achter ons liggende maanden reeds aan het licht getreden. De raming der middelen, op de ontwerp-begrooting voor 1932 aanvankelijk gesteld op rond *f* 4.700.000.—, werd in het betreffende gewijzigd wetsontwerp verlaagd met rond *f* 400.000—. De opbrengst van het eerste kwartaal 1932 bleef echter nog zooveel achter bij het één vierde gedeelte der aldus verlaagde raming, dat op dezen voet voortgaande het jaar 1932 een ongedekt tekort van rond *f* 350.000.— zou opleveren.

Ondanks de in de laatste jaren reeds verkregen besparing op de uitgaven zal dus nog verder ingegrepen moeten worden. Die besparing is in de jaren 1928 tot 1933 verkregen ondanks een stijging der pensioensuitgaven met *f* 170.000.— en der onderwijsuitgaven met *f* 270.000.— in diezelfde periode. Bij ongewijzigde doorwerking der thans geldende regelingen op deze beide punten zouden op den duur de andere takken van bestuur in telkens meerdere mate aan deze beide opgeofferd moeten worden.

De beslist onvermijdelijke noodzaak van vergaande en blijvende bezuiniging op de beide genoemde onderwerpen heeft geleid tot de U bekende Bestuursvoorstellen op dit gebied. De nieuwe pensioenverordening, zooals deze door Uw College werd aangenomen, moest evenwel door mij in beraad gehouden worden, daar ik geen vrijheid kon vinden deze vast te stellen zooals zij door het laatste, kostbare amendement gewijzigd was. Ik stel mij voor, terzake nader overleg te plegen met Uw College. De bezuinigingen op het onderwijs, in de ontwerp-begrooting voor 1933 opgenomen, werden bij amendement ongedaan gemaakt, zoodat de Rijksbijdragen voor 1933 thans belangrijk hooger geraamd is dan het bedrag van 3 millioen, welke zij volgens het uitdrukkelijk verlangen van het Opperbestuur niet mag overschrijden, waarbij Uw College door een tweetal moties getracht heeft aan te geven, langs welke wegen de onvermijdelijke bezuiniging naar haar oordeel verkregen zou kunnen worden.

Indien de opbrengst van 's Lands middelen in de volgende maanden van 1932 geen gunstiger beeld vertoont dan in het eerste kwartaal, zal bovendien een herziening der middelenraming voor 1933 niet kunnen uitblijven. In welke mate en langs welke wegen alsdan wederom maat-

regelen tot herstel van het begrootingsevenwicht voor 1933 getroffen zullen moeten worden, valt thans nog niet te zeggen.

De economische toestand en de daarmede samenhangende maatregelen voor de economische ontwikkeling des lands vonden bij de juist achter ons liggende begrootingsbehandeling van verschillende zijden bespreking. Daarbij heerschte in zooverre eenstemmigheid, dat de economische toestand in verband met het wereldgebeuren algemeen donker wordt ingezien. Over de geheele linie, bij den grooten en den kleinen landbouw, in den mijnbouw zoowel als bij de boschbedrijven, in handel en verkeer weerspiegelen de cijfers den ongunst der tijden. Het Bestuur acht het zijn taak, in samenwerking met de Koloniale Staten en in overleg met de belanghebbenden, te doen wat mogelijk is om met instandhouding der bedrijven de ergste crisisjaren door te komen, in de hoop op betere tijden en betere prijzen in een verder verwijderde toekomst. Afgezien van de balatanijverheid, bestaat er gegronde hoop, dat de voornaamste welvaartsbronnen in de naaste jaren voor het overgrootste gedeelte in stand gehouden zullen kunnen worden.

Voor een verder liggende toekomst mag op enkele kleine lichtpunten gewezen worden. De rijst-export nam toe en zal zich in de komende jaren zeker nog verder ontwikkelen. Dat de hout-export in het overigens zoo slechte jaar 1931 hooger was dan de voorgaande jaren geeft hoop voor de toekomst, al blijven hier nog vele moeilijkheden te overwinnen. De belangstelling voor de goudwinning herleefde en het eerste kwartaal van 1932 gaf 40% vermeerdering van de goudproductie ten opzichte van het overeenkomstig tijdvak van 1931. De voorgenomen uitbreiding van het voor vrije prospectie opengestelde gebied zal wellicht tot nog grootere toename leiden. Op het gebied der vruchtencultuur bestaat gegronde hoop op het tot stand komen van een exportbedrijf voor ananas, waarvoor de Minister van Koloniën in beginsel een tijdelijke rentegarantie toezegde. De sinaasappelexport wordt dit jaar wederom door het Landbouwproefstation met medewerking der voornaamste belanghebbenden verzorgd. In samenwerking van den Ondernemersraad voor Suriname met de Landbouwvereeniging en het Landbouwproefstation zijn onderzoekingen ter hand genomen en proefvelden aangelegd om een mogelijke hervatting van den bacovenexport, ditmaal met andere soorten, voor te bereiden, waarvan echter eerst over eenige jaren definitieve resultaten te verwachten zijn. Als jongste aanwinst voor den kleinlandbouw kan de tabakcultuur genoemd worden, waarvoor vooral bij de Javanen veel belangstelling bestaat. Ondanks de lage prijzen der landbouwproducten blijkt steeds duidelijker, dat goed op loozing gebrachte gronden voor den kleinlandbouw een waardevol bezit zijn, tengevolge waarvan het systeem der landsvestigingsplaatsen meer en meer navolging vindt bij particulieren, welke daarin een loonende grondexploitatie vinden.

De wetgevende arbeid van Uw College bewoog zich in het afgeloopen jaar voor een belangrijk gedeelte op economisch gebied. De verordeningen ten aanzien van de winning van balata, goud en petroleum ondergingen ingrijpende wijzigingen. Betreffende wegen en waterschappen kwamen principieele nieuwe regelingen met Uw medewerking tot stand. De rijstuitvoerverordening is een eerste stap op den weg naar systematische verbetering door wettelijke maatregelen van de kwaliteit van onze uitvoerproducten.

In het nieuwe zittingsjaar zullen naast de reeds ingediende ontwerp-verordeningen bij Uw College de eerste verordeningen tot instelling van bepaalde waterschappen in behandeling kunnen komen. In voorbereiding zijn ontwerpen ten aanzien van de pensioenen van bijzondere onderwijzers, van de regelen voor toelating en uitzetting van vreemdelingen, en van de bepalingen tegen ontduiking van den accijns op het gedistilleerd.

Mijne Heeren. De zorgvolle tijden, welke wij doorleven, leggen een zwaren druk op het leven van velen en dreigen sommigen te verleiden tot het verlaten van den weg van orde om op onwettige paden hun heil te zoeken. Het Bestuur, ik herhaal het nog eens, diep begaan met het lot van hen, die lijden door werkloosheid en verarming, zal niet nalaten te doen wat in zijn vermogen is om dien druk te verlichten. Wie zich in zake de nooden en behoeften van de bevolking tot het Bestuur richt, kan rekenen op een aandachtig gehoor; ik stel er prijs op, te vernemen wat ook in dit opzicht onder de bevolking leeft. Maar met nadruk voeg ik daaraan toe, dat het Bestuur als zijn eerste en heiligste taak beschouwt de handhaving van het recht, de bescherming der burgerij, de ongerepte handhaving van de orde. Wie den wettigen weg verlaat, zal het Bestuur tegenover zich vinden met al de machtsmiddelen, waarover het beschikt. Gesteund door de ervaring, doe ik met vertrouwen een beroep op Uw College en op de burgerij, door U vertegenwoordigd, om daarbij zoo in als buiten deze zaal het Bestuur in de vervulling van die primaire taak te steunen.

Mijne Heeren. Bij het ingaan van het nieuwe zittingsjaar doe ik bij vernieuwing een beroep op Uwe medewerking om tezamen het beste te zoeken voor dit deel van grooter Nederland, voor ons Suriname. dat wij allen door onzen arbeid willen dienen. Meer dan ooit geldt daarbij de waarheid, dat niet in strijd, maar in samenwerking, niet in het zaaien van haat, maar in het aankweeken van vertrouwen, niet in het prediken van ontevredenheid, maar in de betooning van toewijding en liefde het heil der volkeren en het geluk van den enkeling ligt. Moge die geest van samenwerking en liefde in heel het maatschappelijk en staatkundig leven van dit gebiedsdeel doorwerken, toonende dat wij niet tevergeefs op het jongste Kerstfeest de stem gehoord hebben van onze geëerbiedigde en geliefde Vorstin, toen Hare Majesteit, zelve ook hierin een Koninklijk voorbeeld voor al Hare onderdanen gevend, het ons door den aether toeriep:

Onze tijd vraagt veel moed, veel geestkracht, veel geloof; het Kerstfeest roept het elkeen als het ware toe: waagt het met Immanuel, dat is God met ons; vertrouwt op Zijn liefde; waar zij overwint verdwijnt de onrust, komt er zekerheid in ons bestaan.

Moge in dien weg Gods zegen ook in dit jaar rusten op Uwen en Mijnen arbeid.

Met deze bede verklaar ik de zitting der Koloniale Staten geopend.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN CURAÇAO B. W. T. VAN SLOBBE, OP 10 MEI 1932 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING VAN DEN KOLONIALEN RAAD

Mijnheer de Voorzitter en Heeren Leden van den Kolonialen Raad.

Ingevolge artikel 77 van het Regeeringsreglement van Curaçao ben ik in Uw midden om de vergadering van den Kolonialen Raad over het nieuwe zittingsjaar te openen.

Het heeft Harer Majesteit, onzer geëerbiedigde Koningin, behaagd U, Mijnheer de Voorzitter, als lid en als Voorzitter en U, Mijnheer de Ondervoorzitter, in Uwe juistgenoemde betrekking opnieuw te benoemen. Ik wensch U geluk met het blijk van vertrouwen en waardeering, dat de Hooge Regeering U daarmede opnieuw heeft gegeven.

Eveneens wensch ik de Heeren Jossy M. H. Maduro en C. N. Winkel, die tot lid werden herbenoemd, geluk.

Den Heer R. J. Beaujon Jr., die zijn ontslag nam als lid van Uw college, dank ik voor hetgeen hij als zoodanig voor Curaçao heeft gedaan.

Mijne Heeren.

De verhouding tusschen Curaçao en de naburige republieken bleef onveranderd gunstig.

De inwendige orde en rust werden niet in belangrijke mate verstoord. Een aantal vreemdelingen, dat in het gebiedsdeel gastvrijheid genoot, vormde het plan op Aruba daden van geweld te plegen. Reden tot ongerustheid gaf hunne actie niet. De aanwezige machtsmiddelen zouden voldoende zijn gebleken om het gezag in handen te houden. Het behoefde echter niet tot het gebruik dier middelen te komen. Het plan werd, toen het nog in het eerste stadium van voorbereiding was, verijdeld.

Het vorig jaar moest ik vaststellen, dat de economische toestand van Curaçao in ongunstigen zin eene verandering onderging. In het afgeloopen jaar zette deze verandering zich voort.

De industrie legde zich noodgedwongen beperkingen op, de handel kreeg gevoelige verliezen te lijden en de scheepvaart nam af. Het toeristenverkeer was betrekkelijk groot. Het was echter duidelijk merkbaar, dat de toeristen Curaçao minder voordeelen bezorgden dan in andere jaren.

Ook nu is het nog niet te voorzien, wanneer de inzinking zal eindigen.

Een lichtpunt was, dat de regenval over het algemeen een goeden oogst gaf, waardoor de toestand der bevolking op het eiland minder zorg baart.

Er bestaat werkloosheid. Doordat echter de groote industrieele on-

dernemingen zooveel mogelijk bewoners van Curaçao in dienst houden, wordt de werkloosheid niet verontrustend. Het grootendeels stopzetten van werken, door het Gouvernement uit te voeren, doet zijn invloed vooral gevoelen op de vraag naar ambachtslieden. Velen, die betrekkelijk kort geleden van hunne bekwaamheid ten volle profijt konden trekken, zien zich tot een veel lageren levensstandaard teruggebracht. Zeer vele werknemers verlieten het gebiedsdeel, hetgeen ten gunste van de Curaçaosche arbeidskrachten kwam.

Ook voor Aruba deed de nood der tijden zich gevoelen. Zoolang het bedrijf der aldaar werkende oliemaatschappijen niet aanzienlijk behoeft te worden ingekrompen, is de toestand van het eiland niet zorgwekkend.

De regen gaf Aruba een behoorlijken oogst.

Bonaire verkeert in zorgwekkenden toestand. De oogst was slechts matig. De hoop, die men koesterde ten aanzien van de vestiging eener olie-industrie op het eiland, ging niet in vervulling. Bij de industrieën op de andere eilanden werden Bonairianen werkzaam gesteld. De groote maatschappijen konden tot nu toe niet voldoende helpen, omdat zij hunne werkkrachten beperkten. Echter wordt in deze richting verder gegaan. Door de opleving der middelen van bestaan ter plaatse te bevorderen, wordt getracht den economischen toestand van Bonaire te verbeteren.

De Bovenwindsche eilanden konden zich met behulp van een goeden regenval eenigszins herstellen. Gunstig is de toestand er echter niet. Het Bestuur stelt ook daar pogingen in het werk om den landbouw en de Veeteelt uit den staat van verval op te heffen. De ongunstige economische omstandigheden elders maken deze opleving niet gemakkelijk. Bovendien moet de bevolking in haar eigen belang worden gewonnen, om mede te werken aan de verbetering van den toestand. Ook de bevolking der Bovenwindsche eilanden blijkt gaarne vast te houden aan het bestaande en niet bereid terstond hare krachten te geven voor het doorzetten van maatregelen, die niet oogenblikkelijk voordeel opleveren.

De stoomverbinding tusschen Curaçao, Bonaire en de Bovenwindsche eilanden en tusschen de laatstgenoemde eilanden onderling moet als een krachtig middel worden beschouwd om de Bovenwindsche eilanden te steunen en den economischen band tusschen de deelen van het gebiedsdeel aan te halen. Men mag echter niet verwachten, dat onder de tegenwoordige omstandigheden in korten tijd een tastbaar succes kan worden verkregen.

In 1931 vloeiden de middelen nog steeds zoodanig, dat de raming werd overtroffen. Hieraan werkte mee de verhooging der middelen, die in dat jaar werd verkregen.

In het afgeloopen jaar kwamen van de nieuwe werken voor gebruik beschikbaar: de douaneloods op Curaçao, de brug over het Rifwater, een deel der markthallen en de laatste der reeks dienstgebouwen op Aruba, waarvoor credieten waren aangevraagd. De Havenwerken werden eveneens in dit jaar voltooid.

In 1932 zullen werken, waaraan in 1931 begonnen werd doch welke toen niet gereed kwamen, worden afgemaakt. Verder zal van de uitvoering van belangrijke nieuwe werken voorloopig geen sprake kunnen zijn.

De volksgezondheid bleef de aandacht vragen.

Curaçao beschikt thans op het gebied van de watervoorziening over middelen waarop zelfs in tijden van groote droogte kan worden gerekend,

De sport ontwikkelt zich in een vrij snel tempo. De waarde hiervan springt in het oog.

Door de verbetering van het gevangeniswezen kan de criminaliteit der jeugd beter worden bestreden.

Het drankgebruik neemt aanmerkelijk af. De oorzaak hiervan ligt voor een groot gedeelte in de omstandigheid, dat vele vreemdelingen het gebiedsdeel verlieten, maar ook de vermindering der welvaart deed haar invloed gelden op het drankgebruik.

In het afgeloopen jaar was de arbeid op wetgevend gebied niet onbelangrijk.

Uw college en ik zijn beide van oordeel, dat de tijd is aangebroken, om den Kolonialen Raad te veranderen in eene volksvertegenwoordiging, waarvan de meerderheid der leden door de bevolking wordt gekozen.

Gaarne breng ik U hulde voor Uw advies, dat door den geest, die er uit sprak, toont in welke mate Uw College de belangen van het volk van Curaçao in het oog wenscht te houden.

De verordening tot wijziging der Inkomstenbelasting, die geruimen tijd in behandeling is geweest, kwam dit jaar tot stand.

Ook de politiekeur bereikte het Publicatieblad. Het ontwerp verordening tot wijziging der bepalingen betreffende het toelaten van vreemdelingen heeft Uw Raad in behandeling.

De ontwerp-verordening betreffende den schoolplicht nam ik terug, daar de tijden niet toelaten de kosten van het onderwijs aanzienlijk te verhoogen.

De ontwerp-verordening, regelende de verdere gelijkstelling van het bijzonder met het openbaar onderwijs, hebben U het afgeloopen jaar nog niet bereikt. Deze verordeningen zouden ongewijzigd toch niet kunnen worden ingevoerd, daar zij te hooge eischen aan 's Lands kas zouden stellen.

De ontwerpen zullen voor de indiening zoodanig worden gewijzigd, dat de kosten zeer beperkt blijven, terwijl toch een schrede wordt gezet op den weg, die naar de geheele gelijkstelling voert.

Een speciaal daartoe in het leven geroepen commissie heeft eenige onderwerpen van socialen aard in studie. Het ligt in mijn voornemen te zijner tijd deze onderwerpen de bescherming der werknemers betreffende — in eenige ontwerpen van verordening bij Uw College aanhangig te maken.

Een ontwerp bouwverordening heeft Uw Raad in behandeling. Een nieuw ontwerp tot wijziging van het Havenreglement zal U binnenkort bereiken.

De economische achteruitgang deed zijn invloed gelden op 's Lands inkomsten.

Zorgvuldig slaat het Bestuur de cijfers der inkomsten gade, doordrongen als het is van de noodzakelijkheid, om de begrooting sluitend te houden en met de aflossing der opgenomen kasvoorschotten te beginnen. Reeds eenige malen kwam in Uw College tot uiting, dat ook U de aflossing der kasvoorschotten als een noodzakelijkheid inziet en als een duren plicht beschouwt.

Een rustige beoordeeling der omstandigheden, van invloed op den loop van 's Lands middelen, zal aan het Bestuur de financieele politiek, die het U zal voorstellen, doen kennen. Zoo noodig zal, nadat de bezuiniging zoover mogelijk is doorgezet, een beroep worden gedaan op Uwe medewerking tot het verkrijgen van de gelden, noodig om de begrooting der gewone uitgaven sluitend te houden en de kasvoorschotten af te lossen.

De tijden zijn voor Curaçao niet gunstig. De algemeen malaise heeft hier, zij het wellicht iets later dan elders, haar hand gelegd.

Ook de olie-industrie ondergaat den druk der tijden. Toch doet de aanwezigheid ervan de toekomst voor Curaçao minder somber schijnen.

Het is evenwel voor Curaçao zaak, niet te veel op groot-industrie te vertrouwen. Andere middelen van bestaan mogen niet worden verwaarloosd. De aandacht van het Bestuur is dan ook reeds geruimen tijd gevestigd, behalve op de bevordering van scheepvaart en handel, op de instandhouding en ontwikkeling van den kleinen landbouw, den tuinbouw, de veeteelt, de visscherij en de klein-industrie.

Hiervoor zijn de omstandigheden niet bevorderlijk.

Dit moge voor ons een reden te meer zijn, om onze pogingen zoo krachtig mogelijk te maken.

Ik ben er van overtuigd, dat Uw College mijn meening deelt en gaarne bereid is om met het Bestuur, voorzoover de middelen zulks toelaten, naar het aangegeven doel te streven.

Met de bede, dat God onzen arbeid over de geheele lijn moge zegenen, verklaar ik de vergadering van den Kolonialen Raad voor het zittingsjaar 1932—1933 geopend.

DERTIGSTE JAARVERSLAG VAN HET VAN EEDEN-FONDS (OVER HET JAAR 1931)

Met groot leedwezen moet in dit jaarverslag vermeld worden, dat op het einde van 1931 onze Voorzitter, Mr. Dr. C. F. Schoch gemeend heeft wegens zijn aftreden als president-directeur van de Surinaamsche Bank ook te moeten bedanken voor het lidmaatschap van de Nederlandsche Commissie van het „Van Eeden-Fonds". Het is hier de plaats woorden van groote erkentelijkheid voor al hetgeen Mr. Schoch tijdens zijn 16-jarig presidiaat van de Nederlandsche Commisssie verricht heeft uit te spreken.

Op het einde van 1931 bestond de Nederlandsche Commissie uit:

. . . ., *Voorzitter*,
W. H. D. baron van Asbeck,
Dr. H. D. Benjamins,
Prof. Dr. A. Pulle,
Prof. Dr. L. P. de Bussy, *Secretaris-Penningmeester*.

Officieele berichten omtrent de samenstelling van de Surinaamsche Commissie zijn niet binnengekomen; daar echter zoowel de Heer van Dijk als Mr. A. van Traa Suriname metterwoon verlaten heeft en vervulling der aldus ontstane vacatures ons niet gemeld is, was die Commissie op 31 December 1931 vermoedelijk samengesteld uit:

Prof. Dr. G. Stahel, Directeur van het Landbouwproefstation ex officio;

Dr. D. S. Fernandes, Plantkundige aan het Landbouwproefstation.

In het verslagjaar werden de ongedetermineerde verzamelingen op botanisch gebied van het Landbouwproefstation ter bewerking in Utrecht ontvangen.

In 1931 verscheen een monografie van de Surinaamsche Euphorbiaceae als Utrechtsche dissertatie van Dr. J. Lanjouw. Het beschrijvende deel ervan is het eerste stuk van „The Flora of Surinam", welke flora, onder leiding van Prof. Pulle door tal van specialiteiten geschreven, uit 4 deelen zal bestaan en als Mededeeling van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut zal verschijnen. Voor elk der 4 deelen is thans reeds veel persklare copy aanwezig, met het drukken waarvan dezer dagen begonnen zal worden.

Dr. Lanjouw vertoefde ten behoeve van zijn werk eenige weken aan het Herbarium te Kew en te Londen, hetgeen hem werd mogelijk gemaakt door een bijdrage van *f* 175,87 uit het Fonds.

De Heer P. Amelunxen te Soestdijk ontving een voorschot van *f* 320,50 ten einde daarmede de drukkosten te betalen van zijn werkje: „De Cactusflora van Curaçao".

Op 31 December 1931 bezat het „Van Eeden-Fonds" aan:

Boekwerken:

Bulletin No. 38	26	stuks
„ „ 47	7	„
Boldingh, Flora enz.	110	„

Gelden en Effecten:

Waarde effecten op 31 December 1931	*f* 34.526.36
Dagelijksch deposito bij de Surinaamsche Bank . .	„ 1.316.26
Kassaldo	„ 0.69½

Van Asbeck, *Wnd. Voorzitter*.
L. P. de Bussy, *Secretaris*.

BIBLIOGRAPHIE

De Zee. Zeevaartkundig Tijdschrift. Juni 1932. De scheepvaartwetgeving in De West, door W. R. Menkman.

Tropisch Nederland, 16 Mei 1932. Een tocht naar Suriname's binnenland, 17 Maart—3 April 1930, II door Mr. Dr. F. L. J. van Haaren (Geïll.).

Idem. 30 Mei 1932. Zeeland verovert en verkoopt de kolonie Suriname (1682—6 Juni—1932) een mislukte „gewestelijke" organisatie, door A. Hallema. (Met afbeelding van de transportacte bij den verkoop van de kolonie Suriname door het gewest Zeeland aan de Geoctroyeerde West-Indische Compagnie, en van het Grootzegel van Zeeland, aan de transportacte gehecht).

Idem. 13 en 27 Juni 1932. Een tocht naar Suriname's binnenland, 17 Maart—3 April 1930, door Mr. Dr. F. L. J. van Haaren. III en IV. (Geïll.).

Geneeskundig Tijdschrift van Nederl. Indië 24 Mei 1932. Dr. P. H. J. Lampe. De organisatie van de Leprabestrijding in Suriname. (Geïll.).

Koloniaal Missie Tijdschrift. 15 Mei 1932. Barber, de oudste buitenparochie van Curaçao 1832—1932, door P. A. Euwens (vervolg). — Jaarverslag der Missie van Suriname in 1931.

De Indische Cultura (Teysmannia). 16 Mei 1932. De Schaduwboom voor koffie ondernemingen, door M. P. H. van Houweninge.

Indologenblad. Orgaan der indologen vereeniging te Leiden. Juni 1932. De West in onze letterkunde. (Naar aanleiding van een lezing van Albert Helman).

De Rijkseenheid, 1 Juni 1932. Suriname. Uit 's Lands Vergaderzaal. — De economische toestand van Suriname in 1931, door R.

Idem, 15 Juni 1932. Uit de openingsrede van den Gouverneur van Suriname.

Idem. 29 Juni 1932. Gevaren van de film in Suriname, door Emeritus.

Idem. 6 Juli 1932. Het Landbouw-proefstation in Suriname.

De Haagsche Dameskroniek, 28 Mei 1932. Wat wij beleven op Curaçao, door Winnie.

Spoor- en Tramwegen, 7 Juni 1932. Koloniale spoorwegen in Suriname in 1930.

Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur. 8e Jrg. No. 32. Droomgezichten. Wat het Surinaamsche Oerwoud mij vertelde, door P. M. Legêne. (Geïll.).

De Indische Gids. Juni en Juli 1932. Hoe Zeeland koloniseerde. Een imperium in imperio. De verkoop van Suriname door Zeeland aan de nieuwe West-Indische Compagnie en de stichting der vennootschap „De geoctroyeerde Societeit" van Suriname, 6 Juni 1682, door A. Hallema.

La lèpre. Légende, histoire, actualité, par Dr. E. Burnet. Avec planches. (Paris, E. Flammarion).

Congres Nederland Overzee. Lezingen over Nederlandsche Volkskracht in Oost en West, 22—24 Juni 1932 op de Indische Tentoonstelling te 's Gravenhage. Overdrukken uit Het Vaderland. Hierin „West-Indie", door W. R. Menkman.

Bijdrage tot de kennis der Volksgeneeskruiden van Nederlandsch West-Indië. Proefschrift door mej. A. S. C. Meyer, bij de bevordering tot doctor in de wis- en natuurkunde te Utrecht.

Preferentieele rechten in de koloniale handelspolitiek, door Dr. N. G. Geelkerken. Amsterdam, N. V. Noord-Holl. Uitg. Mij.

De Haagsche Dameskroniek, 11 Juni 1932. Rika Hopper gaat naar de West, door Rika van Hoven-Hopper. (Geïll.)

Morks Magazijn, 1 Juni 1932. Suriname door H. Schütz. (Met teekeningen van den schrijver).

Koloniaal Missie Tijdschrift, 15 Juni 1932. De Katholieke Kerk in West-Indie. Suriname en Curaçao.

Het Koloniaal Weekblad, 23 Juni 1932. Jaarverslag Afdeeling Curaçao. — Het goud in Fransch Guyana.

Idem. 30 Juni 1932. Onze West en de Indische Tentoonstelling in den Haag, door Fred. Oudschans Dentz. — De opening van den Kolonialen Raad. (Foto).

Idem. 7 Juli 1932. Een stem der Bovenwinders, door W. R. Menkman.

Idem. 14 Juli 1932. De jongste goudvondsten in Suriname. (Met schetskaartje).

Handboek voor philanthropisch en maatschappelijk werk in Nederlandsch Oost- en West-Indië, samengesteld door N. Kosters. — Bureau voor sociale lectuur. Soerabaia.

Flora of Surinam (Dutch Guyana), edited by Dr. A. Pulle, Prof. of Syst. Botany at the University of Utrecht, Netherlands-Koloniaal Instituut. Amsterdam. (Zie de bespreking door Prof. Dr. F. A. F. C. Went in het Juli/Aug. nummer 1932 van de W. I. Gids).

Neerlandia, Juli 1932. Surinaamsche Brief. (Met afbeelding). — Nederlandsche Antillen. Opgewekt Verbondsleven. — De Dietsche Spelers, door B. — De Koloniale Raad. (Foto).

De Surinaamsche Bank, N. V. Amsterdam. Verslag 1931.

AMERIKAANSCH NEDERLAND OP HET CONGRES „NEDERLAND OVERZEE"

Voordracht van den Heer W. R. MENKMAN op den derden congresdag, 24 Juni 1932.

Het zou een weinig belovende onderneming kunnen schijnen bij een gelegenheid als deze ook onze Amerikaansche gewesten in onze beschouwingen te betrekken, omdat onze Koloniale activiteit van tegenwoordig — die van zoo geheel anderen aard is dan die van vroeger, toen de Koloniën nog wingewesten waren — in Ned.-Indië een zooveel grooter terrein bestrijkt dan in Suriname en Curaçao en omdat in den Oost zooveel meer is tot stand gebracht dan in de West. Wij willen toch immers zoo gaarne in het licht stellen hoeveel ons kleine land heeft gewrocht in verafgelegen en uitgestrekte gebieden in vreemde werelddeelen, en wie over onze West hoort spreken denkt allereerst aan Suriname, waar Nederland volgens de pessimisten voor een hopeloos geval staat — en ook volgens onbevangen beoordeelaars voor een uiterst moeilijk probleem.

Maar verdienen niet de belangen, de moeilijkheden en de behoeften onzer kleinere, zooveel minder algemeen bekende en zooveel minder gewaardeerde gebiedsdeelen aan de overzijde van den Atlantischen Oceaan besproken en begrepen te worden en loopen die gewesten niet het gevaar van onze belangstelling voor de koloniale aangelegenheden een te gering aandeel toebedeeld te krijgen, omdat zij niet als Ned.-Indië in belangrijke mate bijdragen tot de moederlandsche welvaart?

Hoe vaak spreken wij niet van het Nederlandsche grondgebied buiten Europa als van de Indiën, of de beide Indiën, terwijl toch Suriname en Curaçao zelfstandige figuren zijn in de Nederlandsche nationale gemeenschap en het recht hebben als zoodanig te worden genoemd. Bezaten wij in tropisch Amerika een gebied, in grootte en belangrijkheid niet onderdoende voor Insulinde, dan zou het verdedigbaar zijn de onderscheiding tusschen een Indië in het Oosten en een Indië in het Westen in het leven te houden;

nu de toestand echter zoo geheel anders is, mag het zaak worden geacht haar los te laten. Er is maar één Ned.-Indië — dat in het oude Azië — en wanneer wij de geestelijke banden willen versterken welke juist de beide in de nieuwe wereld gelegen Nederlandsche gebieden met ons verbinden, laten wij dan den schijn vermijden alsof wij, wanneer wij onze gedachten moeten laten gaan over tropisch Nederland, gebruik zouden willen maken van een historische eigenaardigheid om ons van Suriname en Curaçao met weinig af te maken, zonder dat ons het verwijt kan treffen hen geheel te hebben vergeten.

Wat nog niet zoo lang geleden ook in officieele bescheiden met een collectieven naam werd aangeduid als onze Westindische bezittingen, het Amerikaansche gebied dus waarmede na 1815 ons land zijn plaats hernam onder die Europeesche mogendheden wier vlaggen in de nieuwe wereld waaiden — en dat sedert met ons is verbonden gebleven — maakt slechts een deel uit van wat een groot Nederlandsch transatlantisch rijk had kunnen worden, wanneer alles wat eenmaal daar aan de overzijde Nederlandsch is geweest, voor ons behouden had kunnen blijven.

Toch zou het minder juist zijn in verband met onze koloniale politiek van vroeger dagen — vooral in verband met onze activiteit in de nieuwe wereld — te spreken van empire building en empire builders; beelden ontleend aan de Britsche koloniale geschiedenis zijn voor ons minder gebruikbaar, niet alleen omdat wij minder hebben bereikt, maar ook omdat wij ons niet een even groot en verstrekkend doel hebben gesteld, of konden stellen. Bepalen wij ons tot de Westelijke wereld, dan zien wij in de 17e en 18e eeuw onder de Britsche vlag een samenhangend geheel ontstaan, een figuur waarvan het de zeëen beheerschende moederland het middelpunt was, van waaruit lijnen liepen naar tropisch Afrika en naar Noord-Amerika en van deze beide gebieden naar de plantagekoloniën in tropisch Amerika, om dan weder terug te gaan naar het moederland. Wij konden daartegenover niet anders stellen dan invloedsgebieden en bezittingen van particuliere ondernemingen, die aan het staatsgezag slechts in geringe mate onderworpen waren en bij wie de gedachte aan eenheid en samenhang niet aanwezig was; de vestigingen in de tropen hadden niet een kolonisatiegebied in de gematigde luchtstreek als supplement en het moederland beheerschte niet de verbindingen ter zee.

Hoewel Nederland in den tijd when sugar was King op het vas-

teland van tropisch Zuid-Amerika een gebied bezat, ettelijke malen grooter dan alle Engelsche en Fransche suikereilanden tezamen, is de West niet voor ons geworden wat de Oost was en werd onze positie in Amerika meer door het toeval bepaald dan dat zij zich naar een vast plan kon ontwikkelen.

Suriname kon slechts voordeelen afwerpen wanneer de slaven niet te duur in voldoend aantal konden worden aangevoerd, de suiker een goeden prijs maakte en de vereischte benoodigdheden uit een niet-Nederlandsch Noord-Amerika konden worden betrokken, omstandigheden welke in niet geringe mate van den internationalen toestand afhankelijk waren en door het moederland niet konden worden gedwongen. Van de eilanden waren alleen Curaçao en St. Eustatius van belang en dan nog slechts wanneer van den sluikhandel kon worden geprofiteerd, of van de Nederlandsche neutraliteit bij oorlog tusschen andere Europeesche mogendheden.

Het is goed dit alles in het oog te houden bij de beoordeeling van tegenwoordige toestanden en ook niet te vergeten dat, hoewel de begeerte naar directe voordeelen zoowel in Azië als in Amerika de drijfveer is geweest van alles wat er op koloniaal gebied werd ondernomen, de kansen in Indië heel andere waren dan in de West; er bestaat geen enkele goede reden om het verschil in resultaat aan iets anders toe te schrijven dan aan het verschil in natuurlijke omstandigheden.

De gebieden op het vasteland van Zuid-Amerika waarvoor Nederland zich interesseerde waren leege landen — landen waar geen georganiseerde inheemsche samenleving met eeuwenoude cultuur tot handelsverkeer met Europeesche volkeren gelegenheid bood — de benedenwindsche eilanden werden door onze voorgangers na een honderdjarige vestiging nog als van geen waarde beschouwd, de bovenwindsche waren òf niet bewoond geweest, òf hadden hun geringe bevolking moeten afstaan, om dienst te doen bij het tot ontwikkeling brengen van nabijgelegen rijkere gewesten.

Onze vastelandskoloniën in tropisch Amerika zijn niet van uit andere werelddeelen bevolkt geworden — een dergelijke taak zou Nederland niet op zich hebben kunnen of willen nemen, evenmin als andere naties dat onder analoge omstandigheden wenschelijk of mogelijk hebben geacht — er werden alleen arbeidskrachten heengevoerd ten behoeve van ondernemers, die er van overtuigd waren dat er slechts Europeesche organisatie en Euro-

peesch kapitaal vereischt werden, om den vruchtbaren en nog ongerepten bodem rijke oogsten te doen opbrengen. En wanneer men met betrekking tot de eilanden de pogingen tot ontginning en exploitatie met behulp van slavenarbeid, hier en daar in verschillende tijdperken gedaan, op plaatsen waar die pogingen eenig succes beloofden, buiten beschouwing laat, dan blijft er niets anders over als motief voor de blijvende vestiging, dan het belang om stapelplaatsen en havens onder eigen vlag te bezitten, in een zeegebied waar de bedrijvigheid van andere naties een verkeer had doen ontstaan, dat voordeel kon afwerpen voor den Nederlandschen handel en de Nederlandsche scheepvaart.

In Suriname en op Curaçao hebben wij slechts den weinig beteekenenden tegenstand te overwinnen gehad van hen die ons voor waren geweest, om meesters te worden van het land; daar waar vestiging en handhaving van het gezag militaire maatregelen zouden hebben vereischt, welke de krachten eener particuliere onderneming te boven gingen, daar hebben wij ons teruggetrokken, om ons liever elders te vestigen, waar slechts strijd tegen de natuur te voeren viel. Waren in Indië de politieke omstandigheden niet gunstiger geweest en de handelswinsten niet van stonde afaan voldoende om de kosten te dekken en de risico te compenseeren, dan waren wij daar allicht niet beter geslaagd dan in Brazilië.

Wie spreekt van tropisch Nederland denkt misschien niet in de eerste plaats aan Suriname en Curaçao; toch is juist op deze beide gewesten die naam bij uitstek toepasselijk. Daar is de Nederlandsche souvereiniteit steeds samengegaan met direct Nederlandsch bestuur over alle inwoners, met een regeeringsvorm en een rechtsbedeeling volgens Nederlandsche denkbeelden, daar heeft de Nederlandsche cultuur geen inheemsche met de hare onvereenigbare tegenover zich gevonden. Die gewesten behooren dan ook bij Nederland, voor zoover tropische gebieden, bewoond door in de heete luchtstreek thuisbehoorende menschen slechts bij een Europeesch land kúnnen behooren. Niet alleen dat de autochthone bevolking van den beginne afaan kwantitatief en kwalitatief zoo weinig te beteekenen had, dat er nauwelijks van een inbezitnemen van hún land kon worden gesproken, maar de meerderheid der bevolking, in haar tegenwoordige samenstelling is slechts aanwezig als gevolg van den Nederlandschen koloniseeringsarbeid van de laatste $2\frac{1}{2}$ à 3 eeuwen.

Die bevolking heeft niet langzamerhand het Nederlandsche gezag de leiding zien nemen in haar inwendige aangelegenheden, in haar bestuur en bij het proces harer economische en cultureele ontwikkeling; dat gezag en die leiding zijn voor haar even natuurlijk en van zelf sprekend als de Nederlandsche vlag.

Suriname en Curaçao behooren tot de minst volkrijke der Amerikaansche landen en men zou zich reeds om die reden deze beide gewesten niet kunnen denken als zelfstandige gebieden, met eigen nationaliteit, terwijl ook overigens de eerste grondslagen voor een onafhankelijk volksbestaan daar nog niet aanwezig zijn. Dat de mogelijkheid van een zoodanig bestaan nimmer een plaats onder de politieke aspiraties der inwoners heeft ingenomen en dat Nederland zich niet uit de West zou kunnen terugtrekken, zonder zich aan kwaadwillige verlating schuldig te maken, toont misschien wel het duidelijkst aan van welken aard en van welke hechtheid de banden zijn welke die West met het moederland verbinden.

Die banden te verbreken door overdracht van souvereiniteit aan een andere mogendheid, een gedachte welke een paar maal van Regeeringswege als onbestaanbaar openlijk is moeten verworpen worden, zou bovendien slechts mogelijk zijn wanneer de Vereenigde Staten bereid zouden zijn die souvereiniteit te aanvaarden. Wie eenigszins bekend is met de geschiedenis van het Amerikaansche bewind over de Philippijnen en Porto Rico sedert het laatst der vorige eeuw, zal zich wel geen illusies maken ten aanzien van de bereidwilligheid van het volk der V. S. om de zorg voor meer overzeesche gebied op zich te nemen. En hoeveel belangstelling van deze natie te verwachten valt voor kleinere en geen moeilijkheid veroorzakende aanwinsten wordt misschien wel het best getypeerd door den titel: The land we bought and then forgot, gekozen voor een niet lang geleden verschenen artikel in een Amerikaansch tijdschrift over de tijdens den wereldoorlog van Denemarken overgenomen eilandjes in de Caraibische Zee.

Men behoeft maar het vertrek bij te wonen van een mailboot naar Indië, om er een denkbeeld van te krijgen wat de Oost beteekent voor alle lagen en klassen van ons volk; dat echter voor ons groote publiek — wanneer het er al over nadenkt — de West een bezit is dat wij evengoed, zoo niet beter, zouden kunnen missen, behoeft ons niet te verwonderen, want alleen zichtbare resultaten en tastbare voordeelen spreken tot de massa.

De geschiedenis echter laat zich niet uitwisschen; wij kunnen niets ongedaan maken en niets overdoen en wanneer er zich wellicht vroeger gelegenheden hebben voorgedaan om een keuze te doen tusschen wèl en niet begeerlijk koloniaal gebied — een keuze welke toch altijd beheerscht zou zijn geworden door de omstandigheden en de inzichten van den tijd — een zoodanige gelegenheid bestaat thans niet meer. De verplichtingen welke de souvereiniteit over ons Amerikaansch gebied ons oplegt — van financieelen en van anderen aard — hebben wij te aanvaarden en dat doen wij dan ook, al is het niet altijd opgewekt en blij. Misschien is het wel een typisch Hollandsche eigenschap om mopperend, maar desniettemin loyaal en met goeden wil, datgene te doen wat wij eenmaal als onze plicht hebben leeren erkennen; door alle tijden is er in de koloniën zelf van die eigenschap blijk gegeven, door hen die met gebrekkige hulpmiddelen een moeilijke taak zoo goed mogelijk moesten trachten te vervullen.

De situatie in de West vertoont ettelijke tegenstrijdigheden en één daarvan is deze, dat de bevolking zich ongevraagd zeggingschap over de eigen gewestelijke aangelegenheden bij de wet zag toebedeeld, niet alleen lang voordat daartoe voor Indië de tijd gekomen werd geacht, maar ook zonder dat er sprake was — of binnen afzienbaren tijd kon zijn — van financieele zelfstandigheid. Tot op zekere hoogte autonome gebieden derhalve, die echter aan meer bijstand behoefte hadden en dus ook aan een meer in bijzonderheden afdalend toezicht onderworpen moesten worden, dan een autocratisch bestuurde kolonie, die in de kosten der eigen huishouding kan voorzien. En wanneer bij uitzondering eens in de West geen financieele bijstand noodig is, dan doet zich de eigenaardigheid voor dat door een sluitend budget — hoe dan ook verkregen — het gewest zich niet moet kunnen onttrekken aan de contrôle, welke omderwille van de moederlandsche verantwoordelijkheid en van de algemeene rijksbelangen noodig kan blijven. In Suriname intusschen is er voortdurend geld bijgemoeten en of Curaçao werkelijk een tijdperk van evenwicht tusschen uitgaven en eigen inkomsten is ingetreden, moet nog blijken.

Het Surinaamsche bestuursapparaat is wel eens genoemd een te groot hoofd op een te klein lichaam; het is echter wel merkwaardig, dat wij thans ook den bovenbouw der Indische maatschappij te kostbaar hooren noemen, nu de crisis zoowat alle groote bedrijven aldaar zoo zwaar heeft getroffen. Welnu, in Suriname bloeit het grootbedrijf, waarvan blijkbaar zooveel afhangt voor

de instandhouding van een kostbaren bovenbouw, al lang niet meer en wat ginds onder abnormale omstandigheden als een bezwaar wordt gevoeld, was daar sedert vele jaren de gewone toestand. Het dilemma is eenvoudig hierin gelegen dat in Nederlandsche overzeesche gewesten, alleen omdat het Nederlandsche gewesten zijn, zekere voorzieningen niet achterwege kunnen blijven, ook wanneer geen op uitheemsch initiatief gestichte en met uitheemsch kapitaal werkende grootbedrijven geld onder de bevolking brengen, of regelrecht de openbare kas stijven.

Van Curaçao is in de dagen der financieele afhankelijkheid van het moederland nimmer beweerd geworden dat er te weelderig werd huisgehouden en inderdaad werd daar een soberheid betracht, welke maar al te veel geleek op armoedigheid. Het is intusschen de vraag of niet in de groote moeilijkheden welke ondervonden zijn gedurende de 10 of 12 jaar van snelle economische opleving de vroegere zuinigheid zich heeft gewroken en of die zuinigheid ten slotte niet een kostbare is gebleken.

In hoe sterke mate de lotgevallen van het uitheemsche grootbedrijf den gang van zaken beheerschen in een tropisch koloniaal gebied, daarvan geeft onze West wel een zeer sprekend voorbeeld; de geschiedenis van Suriname is grootendeels de geschiedenis van het plantagebedrijf aldaar, dat niet als in Indië in den lateren tijd is ter hand genomen, maar dat van den aanvang af heeft bestaan, omderwille waarvan de kolonie werd veroverd en gedurende meer dan twee eeuwen is aangehouden. Diezelfde plaats van allesbeheerschenden factor hebben in Curaçao handel en scheepvaart ingenomen en neemt er thans de industrie in.

In Suriname hebben wij gezien welke onvermijdelijke consequenties deze toestand kan medebrengen. De slavenarbeid kon onder gunstige omstandigheden welvaart en zelfs rijkdom scheppen, op den duur slechts ten goede komende evenwel aan den uitheemschen ondernemer of belegger; koeliearbeid schept ook eigen inheemsch kapitaal, maar in een uiterst langzaam tempo. Bedrijven welke althans voor het oogenblik niet rendeeren, moeten door overheidssteun op de been worden gehouden, om te voorkomen dat eenmaal in cultuur gebrachte grond — het allerbelangrijkste actief van een landbouwgewest — weder tot wildernis zou worden en talrijke personen tot werkloosheid zouden vervallen, die in geen ander verband zouden kunnen worden opgenomen.

Het ligt aan de structuur der Surinaamsche maatschappij — die wèl evolutie ondergaat, maar niet door een máátregel kan

voertaal is het Nederlandsch, voor zoover dat slechts mogelijk is en dat onderwijs beoogt niet alleen intellectueele ontwikkeling te brengen aan de massa, maar ook de eenheidsgedachte te dienen welke in alle Amerikaansche landen, waar een naar ras en afkomst gedifferentieerde bevolking onder één vlag samenleeft, is aanvaard.

Feiten als deze verdienen vermelding, omdat Suriname niet zooals Curaçao een recenten en algemeen bekenden opbloei heeft beleefd, welke plotseling een tegenstelling heeft geschapen tusschen economische achterlijkheid in het eene en welvaart in het andere gewest. Dat die opleving op de eilanden door van buitenaf komende oorzaken is ontstaan mag niet uit het oog worden verloren, maar evenmin dat onder Nederlandsche leiding Curaçao in korten tijd een belangrijk industriecentrum en de tweede zeehaven van het Koninkrijk is geworden.

Zoowel voor Suriname als voor Curaçao zijn zich problemen gaan afteekenen, niet te voorschijn geroepen door de wereldmalaise, maar inhaerent aan den ontwikkelingstoestand der beide gewesten, doch welke desniettemin — als zoovele hedendaagsche vraagstukken — onmogelijk los van die malaise kunnen worden gezien.

In Suriname bestaat allang een wanverhouding in de economische samenstelling der bevolking; voor een land dat zooveel uit het buitenland noodig heeft is het element der voor export produceerenden te klein — of dat der uitsluitend voor de binnenlandsche markt voortbrengenden te groot — en de categorie der aan geen enkel productieproces direct deelnemenden is voor een niet welvarend land in ieder geval te talrijk. Voor zoover dit probleem er een is van volksopvoeding in den ruimeren zin — en dus met het menschenmateriaal te maken heeft — kan er slechts sprake zijn van oplossing in een meer of minder ver verwijderde toekomst, terwijl het — voor het tegenwoordige — ten aanzien van productie- en afzetmogelijkheden verzwaard wordt door de ongunst der tijden.

Voor Curaçao — of althans voor de twee voornaamste eilanden — is er geen sprake geweest van een geleidelijke, maar van een koortsachtige ontwikkeling; de bestaande organisatie was er in geen enkel opzicht op berekend om aan de plotseling opgekomen eischen te voldoen, maar niemand wist welke verbeteringen wèl en welke niet van duurzaam nut zouden zijn. De bedrijvigheid welke gedurende eenige jaren is ontwikkeld kon nimmer een

maatstaf zijn voor de toekomst, maar verwacht mocht worden, dat na de stabilisatie een belangrijk verhoogd welvaartspeil te constateeren zou vallen. Thans is het natuurlijke proces onderbroken geworden door de wereldmalaise en heeft men zich gesteld gezien voor plotselingen stilstand en achteruitgang. Hoeveel lager het stabilisatiepunt zal komen te liggen dan verwacht was, valt niet te zeggen en veel werk dat begonnen was moet voorloopig onafgemaakt blijven.

Wij staan in de West voor een zeer eigenaardige taak, in Suriname vooral door de samenstelling der bevolking, die thans reeds voor 45% uit Aziaten bestaat. Evenals Engeland moet Nederland trachten een stuk tropisch Amerika tot ontwikkeling te brengen hoofdzakelijk of voor een groot deel met behulp van menschenmateriaal dat wel vreemd is aan de nieuwe wereld, maar niet vreemder dan het Afrikaansche was, doch dat thans nog maar gedurende weinig meer dan één menschenleeftijd de gelegenheid heeft gehad om te toonen welke waarde het heeft voor het beoogde doel. Het Aziatische element heeft gedurende die korte periode zelf een regeneratieproces moeten doorloopen en nog geen blijk kunnen geven van zijn geschiktheid om tot den vooruitgang van zijn nieuwe vaderland krachtig mede te werken. En feitelijk geldt hetzelfde voor het Afrikaansche, want de neger begon zijn loopbaan als vrije Surinaamsche kolonist op het oogenblik dat de Aziaat zijn intrede deed in het land.

Suriname kan niet meer als vroeger als een arbeiderskolonie worden beschouwd; daarvoor bestaat de bevolking voor een te groot deel uit individuen waarvan met zekerheid kan worden gezegd dat zij niet van arbeid in loondienst afhankelijk zijn voor hun onderhoud. Dat de toekomst van het land vooral afhangt van de mogelijkheid dat deze categorie een hooger welvaartspeil zal bereiken, lijkt geen al te gewaagde stelling, evenmin als déze dat in verband met de bestaande situatie een economische ontwikkeling in een eenigszins snel tempo moeilijk te verwachten is, althans wanneer het proces door drijfkracht van binnen uit moest worden gaande gehouden. Hetgeen echter niet zeggen wil dat een min of meer abrupte verandering van den toestand door eenige van buitenaf komende oorzaak voor Suriname ondenkbaar zou zijn. Eenige jaren geleden deed de politieke toestand in Indië bij sommigen de gedachte opkomen aan de mogelijkheid dat Suriname voor Nederland eventueel een tweede pijl op de boog zou kunnen worden, een waardevolle reserve aan tropisch grondgebied.

Een andere eventualiteit lijkt thans meer de aandacht te vragen. Het internationale economisch leven komt hoe langer hoe meer te staan in het teeken eener door den nood opgedrongen zelfgenoegzaamheid en wanneer het thans allerwege waargenomen streven om zooveel mogelijk in eigen behoeften te voorzien het ruilverkeer tot een minimum zou beperken — het vooruitzicht moge zoo onaantrekkelijk zijn als men wil — dan zou Nederland, met een dichtbijgelegen eigen tropisch productiegebied zoo groot als Java er allicht beter aan toe zijn dan menig ander land. Dan vooral zouden de vruchten kunnen worden geplukt van al hetgeen Nederland in Suriname ook op cultureel gebied, op het gebied van onderwijs en hygiëne heeft gedaan.

De beteekenis van onze eilanden wordt bepaald door natuurlijke factoren. De benedenwindsche mogen verwacht worden door het bezit van goede havens hun waarde te zullen behouden voor het gebied dat thans als het achterland dier eilanden kan worden beschouwd en dat zich moeilijk zou kunnen losmaken uit het verband waarin de Nederlandsche vestigingen een zoo voorname rol spelen.

Curaçao bevindt zich thans, vergeleken bij eenige jaren geleden, in gereduceerde omstandigheden; toch bestaat er voor de massa der bevolking nog steeds een veel ruimere en gunstiger arbeidsgelegenheid dan in vroeger tijden. De toestand van betrekkelijke rust welke thans is ingetreden lijkt bij uitstek geschikt om in velerlei interne aangelegenheden — vooral sociale aangelegenheden — te voorzien. Maatregelen in het belang van dié eilanden welke niet zooals Curaçao en Aruba in de laatste jaren een opleving hebben vertoond, vooral van de reeds zoo lang in een staat van verarming en ontvolking verkeerende Bovenwindsche Eilanden, komen zeker in de eerste plaats in aanmerking.

Onze koloniale geschiedenis is er een van drie eeuwen, maar er is nog geen vijf kwart eeuw verloopen sedert het beheer der overzeesche gewesten de taak van den Staat is geworden en dus een aangelegenheid waarbij het geheele Nederlandsche volk is betrokken. En sinds ten aanzien van Indië de gedachte aan regelrechte baten voor het moederland is verlaten geworden en in de West de slavernij is afgeschaft, verliep nog maar een menschenleeftijd.

Ten aanzien van Indië mogen wij kunnen volstaan met te wijzen op alles wat er in dat korte tijdsbestek is tot stand gebracht,

waar het de West geldt moeten wij teruggrijpen in een verder verleden, om te verklaren waarom er niet méér is verricht geworden. Gingen in Indië hoofdzakelijk de bevoegdheden eener zich als mogendheid gedragen hebbende compagnie op den Staat over, in de West waren het particuliere bezittingen welke als erfenis werden aanvaard — en bezittingen welke voor de vroegere eigenaars lang niet altijd voordeelige waren geweest.

Nog altijd manifesteert zich de nationale energie in niet geringe mate in den omvang en het gehalte der koloniale prestaties. Ik moge hier den wensch uitspreken dat onze volkskracht niet alleen voldoende zal blijken om in Indië in stand te houden wat daar tot dusver is opgebouwd, maar ook om de West verder te blijven voorthelpen op den weg der geleidelijke ontwikkeling.

JULIUS CONSTANTYN RYK

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

De levensgeschiedenis van Julius Constantyn Ryk, die als Gouverneur van Suriname gedurende twee jaren en negen maanden het gewest bestuurde, waar hij eenmaal als matroos voet aan wal had gezet, is aangeteekend uit de bronnen welke de familie welwillend te mijner beschikking heeft gesteld, aangevuld met bijzonderheden, welke in Suriname nog konden worden achterhaald, alsmede uit verschillende geschriften, tusschen de jaren 1839—1842 verschenen.

Al deelde Ryk met het grootste aantal van zijn voorgangers en opvolgers een kort bestuur over Suriname, toch waren die jaren rijk aan toewijding voor de kolonie hem als bestuurder toevertrouwd, waar zijn roem hem was voorgegaan en waar hij met evenveel liefde en luister werd ontvangen als uitgeleide gedaan bij zijn vertrek.

Terecht zeide de redenaar van de achtbare 's Gravenhaagsche Loge „Union Royale", de heer Withuys bij zijn teraardebestelling, dat „de geschiedenis van J. C. Ryk — die gelijk de Ruyter weleer — als scheepsjongen in dienst van den Lande trad, maar de dienst als Vlootvoogd verliet; die zonder weidsche opvoeding en vorming begonnen, maar als Minister des Konings, Lid van buiten- en binnenlandsche Geleerde Genootschappen, en de ziel der gezellige kringen geëindigd is; die het leven ontving van nederige burgers, maar wiens verscheiden zelfs Prinsen en Koningen bedroeft, die in zijn jeugd onaanzienlijk was, maar ten laatsten op zijne borst schier geen ruimte meer had voor de menigte zijner Ordebanden en Ridderteekenen — die geschiedenis is mij te rijk aan zeldzame gebeurtenissen om haar hier te doorbladeren".

Ryk was zijn naam, rijk was zijn leven en van hem, die had geschreven „een onbevlekte naam (is) het eenige, wat hij aan zijn kinderen kon nalaten", verdiende voorzeker gezegd te worden: intaminatie fulget honoribus: hij blinkt in onbezoedelde eer.

* * *

De ouders van Ryk waren beide in Amsterdam geboren en behoorden tot den deftigen burgerstand. Van vaders zijde stamde de familie uit Zwitserland. Zijn grootvader, een der eerste juweliers van Amsterdam, werd in zijn vak opgeleid door zijn vader Andreas, die gehuwd was met mejuffrouw Hulk, dochter van een welgesteld koopman in ijzerwaren.

Staatkundige gebeurtenissen noopten de ouders van Ryk, Nederland te verlaten. Zij verhuisden naar Wetszlar bij Frankfort, waar Julius Constantyn op 14 Februari 1787 werd geboren. Tusschen 1787 en 1975 keerden zijn ouders weer naar Amsterdam terug, waar hij zijn eerste onderricht in de Fransche school van Lamarce ontving op de O. Z. Achterburgwal. Achteruitgang der ouders noodzaakte de zoons om spoedig naar een middel van bestaan om te zien en door bemiddeling van zijn oom Hulk en den heer Kervel, ambtenaar aan 's lands werf, trad de 12-jarige jongen op 1 Oct. 1799 als vrijwilliger in dienst der Bataafsche republiek op de kanonneerboot De Hyena. Een groot gevaar, waaruit hij als ware het door een wonder werd gered, schijnt hem een groot vertrouwen te hebben gegeven op hetgeen de krijgsman zijn gesternte noemt. Een sloep met veertien man equipage waaronder hij zich bevond, sloeg om en hij en één matroos waren de eenigen, die gered werden. Op den 13-jarigen knaap maakte de worsteling met den dood een diepen indruk.

Zijn voorspoedige loopbaan kan in het kort als volgt worden beschreven.

In 1880 werd hij stuurmansleerling op het linieschip De Pluto. Door ijver en toewijding werd hij reeds spoedig cadet. Na den vrede van Amiens ging hij in 1802 over naar de koopvaardij en deed verschillende reizen naar Engeland en Guyana. Het jaar daarna verliet hij de koopvaardij en trad, bij gebrek aan andere plaatsing, als bottelier en stuurmansleerling in dienst op een oorlogsschoener. In 1804 viel het oog van den Schout-bijnacht op den jeugdigen, flinken zeeman, die zijn neef den Luitenant C. Spaan behulpzaam was met het teekenen en kleuren van vlaggen en seinentabellen. Deze schijnbaar weinig beteekenende arbeid had op zijn verderen levensloop een onbetwistbaren invloed. De vlootvoogd benoemde hem tot Kadet ter zee en als zoodanig diende hij tot Oct. 1806, deelnemende aan de gevechten, die tusschen de havens van Oostende, Duinkerken, Ambleteuse en Boulogne met de Engelsche vloot werden gevoerd.

Aan het eind van het jaar 1806 zou hij als adelborst met de oorlogsbrik „Manly" naar Ned.-Indië vertrekken maar deze reis ging

niet door. Hij werd in Januari 1807 luitenant ter zee titulair en kruiste als commandant eener kanonneerboot gedurende de jaren 1807 en 1808 langs de kusten van Friesland en de monden van de Eems en Wezer, waar hij opnemingen deed en in kaart bracht.

Als adjudant van admiraal (maarschalk) de Winter vertrok hij in 1809 mede naar Parijs na de inlijving van Holland bij het Keizerrijk, waar hij in zoo groot aanzien kwam, dat hij op 23-jarigen leeftijd ,op 11 Aug. 1811 met voorbijgang van vele oudere officieren benoemd werd tot luitenant-ter-zee 1ste klasse. Bij zijn terugkeer in Nederland werd hij in 1812 adjudant van admiraal Ver-Huell, opvolger van admiraal de Winter. Het verblijf in Den Helder in de jaren 1813 en 1814 is een der merkwaardigste tijdperken uit zijn leven geweest om den moeilijken strijd van plichten, in welken strijd hij overwinnaar gebleven is.

Het kleine garnizoen van de vesting Den Helder, ver verwijderd van de plaatsen, waar het groote drama werd afgespeeld, dat spoedig den toestand van Europa zou doen veranderen, was sedert November 1813 zonder eenige tijding uit Frankrijk en stond voor overgave of voor bezwijken door hongersnood. Toen bood Ryk zich aan om naar Parijs te gaan om orders te halen en terwijl de Engelsche kruisers voor de Hollandsche zeegaten loerden, slipte Ryk in den nacht van 12 Februari 1814 met 2 man in een ranke visschersschuit door de ijsschotsen, landde te Oostende, ging vervolgens opnieuw over zee naar Duinkerken en bereikte 20 Februari Parijs waar hij voor den verbaasden Minister Decrès verscheen. Hier ontving hij de mondelinge en schriftelijke bevelen voor admiraal Ver-Huell en 20000 francs in goud ter betaling der soldij, waarmede hij den terugkeer naar Texel aanvaardde om den 25en Maart behouden in Den Helder aan te komen. Voor deze moedige daad ontving hij van den Keizer het Legioen van Eer.

Toen na den eersten troonsafstand van Napoleon, Den Helder op 4 Mei 1814 was overgegeven, bood Ryk zijn diensten aan den Souvereinen vorst aan, maar deze werden toen niet aangenomen. Ryk vertrok naar Parijs, werd geplaatst aan het bureau des Longtitudes en verkreeg de ordre du Lys, doch werd door Koning Willem I, die zijn diensten wist te waardeeren, weer bij de Nederlandsche Marine als eerste luitenant aangesteld, en geplaatst bij het algemeen beheer van het loodswezen, met lastgeving om de kaart der zeegaten van Texel te voltooien en uit te geven, waarmede hij zich reeds vroeger had bezig gehouden en waaraan hij tot 1816 werkte, om zich voor dezen arbeid het rid-

derkruis van den Nederlandschen Leeuw te zien toegekend.

Van 1816 tot 1820 deed hij belangrijke reizen in de Middellandsche Zee en bezocht Frankrijk, Italië, Afrika enz. Het grootste gedeelte van de belangrijke journalen, wetenschappelijke aanteekeningen, kaarten en teekeningen zijn bij den brand van het Ministerie van Marine op 8 Januari 1844 een prooi der vlammen geworden.

Aandoenlijk is het, wat hij van dien brand schrijft. Hij verloor in weinige uren alles wat hij in zijn geheele leven had bijeenverzameld. Dit drukte hem zwaar, doch echter niet ter neder; maar weinige maanden daarna trof hem de harde slag, dat hij zijn oudste dochter, Anette Julie Constance sedert negen jaren gelukkig gehuwd, verloor. Tegen deze ramp was hij niet bestand. Dit drukte hem zeer zwaar. Deze dochter was gehuwd met den kapitein ter zee Bolken en was een der negen kinderen uit zijn in 1810 gesloten huwelijk met Nelly IJsbrands, de dochter van een zeeofficier. Vijf kinderen had Ryk jong verloren. Behalve zijn eenige zoon, Carl August Bernard Desiré, eveneens zeeofficier als zijn vader, was een dochter Gabrielle Helene Pauline gehuwd met den 1sten Luitenant der grenadiers Hartitszch, en de andere Nellie met den gouvernements-secretaris van Suriname, Kikkert Schotborgh.

In 1821 werd Ryk tot kapitein-luitenant bevorderd en tot het jaar 1825 belast met het vervaardigen van de hydrographische kaarten van de zeegaten van de Maas en van de monden van de Schelde met de reede van Vlissingen en Veere. Tegelijker tijd gaf hij een werk in het licht onder den titel van: Handleiding tot de Kennis van den Scheepsbouw; in dien tijd het eenige volledige handboek dat daarover bestond, en thans zelfs nog van groote waarde. Van April tot December 1825, deed de kapitein-luitenant Rijk, als kommandant van Z. M. korvet Pallas, een wetenschappelijke reis naar de havens van Engeland en Noord-Amerika, die door Z. D. H. den Hertog Bernard van Saxen-Weimar en vier-en-twintig marine-officieren en adelborsten, die voor instructie medegingen, werd bijgewoond. Na zijne terugkomst diende Rijk aan het gouvernement zeer belangrijke rapporten in, omtrent de militaire marine in Groot-Brittannië en Amerika, over de gouvernements-pakketdienst en over de stoomvaart in die beide rijken. Dit laatste is vooral merkwaardig, omdat daaruit blijkt dat Rijk met zijn helderen blik toen reeds voorzag, welk eene gewichtige rol de stoom voortaan bij het zeewezen zoude vervullen, en reeds

toen de wenschelijkheid aantoonde van de toepassing van den stoom als beweegkracht op eene andere wijze dan met raderen (de tegenwoordige schroefwerktuigen).

In 1828 vertrok Rijk, als kommandant van de nieuwgebouwde korvet Nehalennia, naar Indië. Tijdens zijn verblijf aldaar, gedurende den Java-oorlog, bood hij vrijwillig zijne diensten aan, en dempte in het begin van 1830, als speciaal kommissaris des Konings, met den resident van Son, den opstand der Chineezen op Banka. In Juli van dat jaar stevende hij huiswaarts. In het Kanaal kreeg Rijk de tijding van de Belgische omwenteling. Hij spoedde zich daarop naar de Schelde en reeds den tweeden dag na zijn aankomst, 31 October, lag hij met de Nehalennia voor Cadzand, tot dekking van het fort Frederik Hendrik.

In 1831 werd hij benoemd tot kapitein-ter-zee en kommandant van het linieschip de Zeeuw van 96 stukken, waarmede hij gedurende bijna twee jaren op de Schelde verbleef. Hij besteedde daar zijne ledige oogenblikken tot het vervaardigen van een memorie over de samenstelling der krijgsmarine bij de verschillende Europeesche mogendheden, op verzoek van den Russischen admiraal, graaf van der Heyden, de held van Vavarino, waarvoor hij door den Keizer van Rusland met de Stanislas-Orde 3de klasse begiftigd werd.

Na het verlaten van de Schelde, deed Ryk nog met zijn linieschip de Zeeuw en de brik de Snelheid, een tocht naar eenige der voornaamste Noorsche zeehavens, met den jeugdigen Prins Hendrik der Nederlanden, die voor den zeedienst werd opgeleid. Dit was echter zijn laatste zeereis. Reeds kort na zijn terugkeer in het vaderland werd hij benoemd tot commandant van het Marine Instituut te Medemblik, welke betrekking hij bijna vier jaren heeft waargenomen. Hij vond die inrichting in een in vele opzichten gebrekkigen staat, zoowel wat haar beheer betrof, als wat de praktische en theoretische opleiding der kweekelingen aanging, doch in weinig jaren wist hij daarin groote verbetering aan te brengen. Hij verwierf zich daar de achting en genegenheid van leeraars en kweekelingen.

Opmerkelijk is het, dat Ryk, die zooals hij zelf zeide, „een officier van den ouden stempel was en zijn kennis op geen instituut had opgedaan, maar als kind aan boord kwam en wat hij wist door eigen oefening geleerd had", zich als minister steeds standvastig en met kracht heeft verzet tegen de opheffing van dit instituut. Later heeft die opheffing toch plaats gehad.

* * *

De volgende schrede op zijn voorspoedige loopbaan was de benoeming bij K. B. van 27 Nov. 1838 no 65 van den Schout-bij-nacht Ryk tot Gouverneur-Generaal der West-Indische bezittingen, welk ambt hij slechts twee jaren, negen en een halven maand heeft bekleed. Hij kwam den 7den Juli 1839 met het Korvet Amphitrite te Paramaribo aan en bij Proclamatie van 16 Juli d. a. v. waarbij hij het bestuur overnam zeide hij o. a.: „Getrouwe vervulling van de aan Ons in deze gewigtige betrekking opgelegde pligten, regtvaardigheid zonder aanziens des persoons, onbegrensde ijver voor 's Konings dienst en hartelijke belangstelling in den bloei en welvaart der Ons aanvertrouwde Gewesten, zullen steeds het doel van Ons streven zijn".

Het was de tweede maal dat hij Suriname bezocht. Stapte hij bij zijn eersten tocht als lichtmatroos aan wal, bij den tweeden wachtten hem al de eerbewijzen aan zijn hoogen rang verschuldigd. Door zijn minzaamheid en eenvoud maakte hij vele vrienden. In onderwijs en opvoeding stelde hij veel belang en hij bezocht dikwijls de scholen, waar hij de leerlingen ondervroeg en op hartelijke wijze aansprak, zoodat het ons niet verwondert, dat de voornamen van den Gouverneur, die een groot kindervriend was, (Julius Constantijn) in die dagen aan tal van kinderen werden gegeven.

Van betrouwbare zijde vernamen wij nog de volgende bijzonderheden. Mevrouw Louise Margaretha Putscher geb. Jacot des Combes, geboren in 1808 en 1909 overleden wist zich te herinneren, dat gouverneur Ryk als lichtmatroos aan boord van het oorlogsschip de watervaten voor het schip gevuld heeft uit de put voor het Hof van Justitie gelegen. Van andere zijde werd ons het volgende medegedeeld. Toen Julius Constantyn Ryk als gouverneur in Suriname was teruggekeerd, vernam hij, na ingewonnen inlichtingen, dat de waschvrouw, bij wie hij als lichtmatroos de wasch bezorgde, nog in leven was. Hij bracht de inmiddels oud geworden vrouw ,die destijds even zorgzaam als voorkomend was geweest, een bezoek. Zij herkende Ryk onmiddellijk en zei: „San, Ryk ope joe komopo, no manoeari siepi de na re" [1]). Daarop antwoordde hij: „Mi na Granman". De oude waschvrouw kon zich het lachen niet bedwingen en zeide toen: „Ma Ryk, joe na kan kaba nanga joe spotoe" [2]). Het heeft den gouverneur toen nog al moeite gekost de oude vrouw te overtuigen, dat zij niet den licht-

[1]) Wat Ryk, waar kom je vandaan, er is geen enkel oorlogsschip op de reede?

[2]) Maar Ryk, kan je niet ophouden met je grappen?

matroos van toen, maar de gouverneur van Suriname voor zich had.

Nog een ander voorval was de volgende. De Gouverneur kwam kort na zijn aankomst een lid van den Kolonialen Raad op straat tegen, die hij herkende als iemand, dien als matroos naar het oorlogsschip had geroeid. Hij sprak den bewusten persoon aan.

Herkent gij mij niet?

Ja, U is de Gouverneur.

Kunt gij U niet meer herinneren, dat ik U als matroos naar het oorlogsschip heb geroeid?

De heer X herinnerde zich wel dat hij als officieel persoon een bezoek had gebracht aan een der oorlogsschepen die op de reede had gelegen, maar kon zich niet te binnen brengen dat Ryk als matroos behoorde tot de roeiers van een dier vaartuigen, daar hij de persoon van Ryk, noch diens naam kende.

Wanneer wij nagaan, wat er in den korten tijd van Gouverneur Rijks verblijf in Suriname tot stand is gekomen en ondernomen, dan moge gewezen worden op de maatregelen ten opzichte van den handel in het klein van Inlandsche producten als koffie, suiker, cacao en melasse, (G. B. 1839 no. 15), de aanmoediging van den klein-landbouw door de uitgifte van grondjes aan vrije personen voor de teelt van mais, rijst, enz., de bevordering van de algemeene liquidatie van het voormalig departement van de Nieuwe Wees-, Curateele- en Onbeheerde Boedelskamer, die door een College van Onbeheerde Boedels werd vervangen, (G. B. 1839 no. 17), de regeling van het Brandwezen (G. B. no. 1840 no. 3), de verdeeling der kolonie in Divisien ter verzekering van publieke rust en veiligheid (G. B. 1842 no. 3), de vermindering van de waarde van het bankpapier maakte het nemen van maatregelen daartegen noodig (G. B. 1841 no. 10). Voor de melaatschen had Ryk veel belangstelling. Het is hem niet gelukt, in het lot der slaven veel verbetering te brengen. Onder Ryks bestuur kwam de eerste Engelsche stoomboot te Paramaribo (1852), werd het eerste ijs in de kolonie ingevoerd (1840), werd een tooneelgenootschap Polyhymnia opgericht (1840) en had de eerste uitvoering in de schouwburgzaal Thalia plaats (1840). Ook de steenen walmuur langs den waterkant van Paramaribo danken wij aan dezen gouverneur. Toen de gouverneur bij K. B. van 23 Oct. 1841 no. 77 tot Directeur Generaal der Marine werd benoemd, zonden een aantal ingezetenen een adres aan den Koning met het doel den Gouverneur voor de kolonie te behouden, waarop afwijzend werd beschikt. Den 31sten Maart 1842 legde hij het bestuur neer om den

5den April d. a. v. met de Korvet van Oorlog Juno naar Nederland te vertrekken. Als blijk van waardeering werd hem een kostbaar geschenk in zilver geschonken.

Het jaar daarna werd bij K. B. van 18 Juni de titel van Directeur-Generaal der Marine door dien van Minister vervangen. Hij werd op 1 Januari 1844 tot Vice-Admiraal bevorderd en bleef zeven jaren met het beheer van ons zeewezen belast, waarbij hem in 1848 nog het departement van Koloniën werd toevertrouwd. Hij werd op 21 November 1848 als tijdelijk minister van Marine en Koloniën eervol ontslagen om definitief tot Minister van Marine te worden benoemd, welk ambt hij tot 15 Sept. 1849 heeft vervuld. Na zijn aftreden bleef Ryk in 's Gravenhage als ambteloos burger wonen. Hij gaf in 1853 een werk uit onder den titel: „Het bestuur der marine onder den schout-bij-nacht, later vice admiraal J. C. Ryk, gedurende het tijdvak van 3 Juny 1842 tot 15 September 1849, toegelicht door J. C. Ryk". In November werd dit gevolgd door: „Het bestuur der marine gedurende de jaren 1842—1849 nader toegelicht en in verband beschouwd met het algemeen verslag en beantwoording van vraagpunten, omtrent het zeewezen van den Staat, uitgebragt in Augustus 1852 door een speciale daartoe benoemde commissie". In deze werken heeft hij getracht, zijn dikwijls als minister gegispte handelingen te verdedigen

's Gravenhage koos hem in 1853 tot lid van de 2de Kamer, maar een beroerte maakte reeds op 2 Mei 1854 onverwacht een eind aan zijn werkzaam leven.

Het bleek wel uit de belangstelling van menschen van allerlei rang en stand bij de teraardebestelling op 6 Mei op het kerkhof Eik en Duinen te 's Gravenhage, dat met Ryk een man van meer dan gewone beteekenis was heengegaan. Behalve de oppercere-moniemeester van den Koning, twee adjudanten van Prins Hendrik en den Hofmaarschalk van Prins Frederik, de minister van Marine, oud- Ministers, Hoofdofficieren en Hoofdambtenaren, waren de leden van de 's-Gravenhaagsche afdeeling van het Metalen kruis, wier voorzitter hij was geweest, maar vooral een groot aantal vrijmetselaars aanwezig, om hun Grootofficier en medebroeder de laatste eer te bewijzen. Namens de Loge l'Union Royale sprak de heer Withuys een rede uit aan het graf.

Het bleek al spoedig, dat de wensch gekoesterd werd om op zijn graf een gedenkteeken te doen oprichten en op een vergadering van vrienden en vereerders in Diligentia van 22 Mei werd een commissie benoemd om deze zaak voor te bereiden. Deze commissie bestond uit den gep. Schout-bij-nacht H. W. de Quartel,

en de heeren L. J. T. Broekhoff, H. Huygens, L. Metman, J. Penning Nieuwland, G. S. de Veer, en G. G. Withuys. De beeldhouwer Frans J. R. Donkers RHz. te 's Hertogenbosch bood aan dit gedenkteeken kosteloos te vervaardigen, dat op 12 Juli 1856 is onthuld. Er staat niet op vermeld, dat hij Vlootvoogd, Gouverneur-Generaal en Minister van Marine is geweest, maar met zijn namen, de dagen van geboorte en overlijden en deze eenvoudige woorden: „Aan den Vriend en Broeder", in overeenstemming met den eenvoud van den man, waarvan in den aanvang van dit artikel gewag is gemaakt. De tombe is een samenstel vol diepen zin. Drie plinten onder de schacht beelden het drietal hooge rangen af tot welke hij door zelfontwikkeling is opgeklommen. Boven de plinten staat zijn goed gelijkende buste, boven die rangen: de mensch. Het eikenloof boven de buste getuigt van zijn waarde als mensch en burger; zes en dertig witte marmeren consols, onder de kroonlijst, drukken de zes en dertig jaren uit van zijn trouwen ambtelijken dienst en het halfrond, dat als sluitstuk het geheel bedekt, wijst op zijn loopbaan als zeeman.

Maar nog op een andere wijze zou Ryk worden geëerd. In de vergadering van 27 Mei 1854 der Koninklijke Akademie van Wetenschappen hield het lid W. H. de Vriese een voordracht, waarin hij mededeelde een nieuw geslacht der pandaneën naar Ryk te noemen, het medelid, „opdat ook daardoor aan de wetenschap „verbonden zij de naam van den Vice-Admiraal J. C. Ryk, door „wiens afsterven het Vaderland diep getroffen, en in wien wij al- „len betreuren een ijverigen mede-arbeider, een man van veelzij- „dige kennis, een warm voorstander van Koning en Vaderland, „naast de namen van uitstekende zee-officieren, die in de weten- „schap der kruidkunde zijn opgenomen, even als de Dumontia „„de Durvillea, de Freycinetia, moge ook het geslacht Rykia in „het botanisch stelsel eene plaats vinden".

In Suriname was — blijkens de Surinaamsche Almanak van 1859 — een der Koloniale vaartuigen, een schroefstoomboot: „Vice admiraal Rijk" in dienst.

Litt. Lijkrede op J. C. Ryk. Uitgesproken in de vergadering van het Hoofd-Kapittel der hooge Graden van de V.: M.: op den 10den Juny 1854 g.: s.: door D. J. Veegens. Gedrukt bij de Erven N. van Munster & Zoon.

Levensbericht van Julius Constantyn Ryk, Rustend Lid der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, door W. Vrolik, secretaris der Akademie. Voorgedragen in de gewone vergadering van den 30sten September 1854. (zonder jaartal).

Verhandelingen en mededeelingen Kon. Akademie van Wetenschappen (Natuurkunde) 1854, II, 270.

Gedachtenisbladen der hulde aan Julius Constantyn Ryk. Zijnen vrienden en vereerders aangeboden door de commissie belast met de oprichting van een gedenkteeken ter zijner eere. (zonder jaartal. Snelpersdruk van C. Blommendaal.)

Handelingen en Geschriften van het Indisch Genootschap te 's-Gravenhage, 1874. I. 138–142.

Moniteur des Indes 1848/49 I., 80—96 en 132—148.

Handelingen der Leidsche Maatschappij van Letterkunde. 1854.

Biographisch Album. Rotterdam 1855/62. Met portret.

NASCHRIFT

In het niet meer bestaande tijdschrift West-Indië, deel II, 1858, lezen wij op blz. 128: Gedroogde rijpe banannen. Als een aanmoediging tot het bereiden van gedroogde banannen, werd in het jaar 1840 door den Gouverneur-Generaal J. C. Ryk, een premie van honderd gulden uitgeloofd aan degenen, die het eerst gedroogde rijpe banannen zoude inzenden van een goede kwaliteit en in een genoegzame hoeveelheid, om naar Nederland te worden gezonden, ten einde hare waarde als handelsartikel zoude kunnen worden bepaald. Tevens werd daarbij de volgende bereidingswijze bekend gemaakt enz.

Later loofde de Ned. Maatschappij ter bevordering van nijverheid tot dat zelfde einde hare eerste gouden medaille uit (zie West-Indië, I deel, bl. 160).

BACOVEN IN SURINAME

DOOR

C. K. KESLER

De geschiedenis van de bacovencultuur voor export is een der vele zaken uit de geschiedenis van Suriname die aanvankelijk gouden bergen schenen te beloven en die eindigde met een totale mislukking.

In 1906 werd met de Amerikaansche United Fruit Company een overeenkomst gesloten, waarbij deze maatschappij zich verplichtte, onder zekere voorwaarden een bepaalde varieteit van Musa sapientum L., de z.g. „Gros-Michel" van het Gouvernement op te koopen, waartegenover de andere partij eveneens verschillende verplichtingen op zich nam.

Het Gouvernement kocht de bacoven van de planters en verleende dezen voorschotten tegen een rente van 1% per kwartaal om den aanplant en het onderhoud mogelijk te maken. De planters kregen daardoor een schuld aan het Gouvernement, die als hypotheek op hun bezit gevestigd werd; de opbrengst der geleverde bossen bacoven werd in mindering daarop geboekt.

Drie jaren later, in 1909 trad echter epidemisch een ernstige ziekte, de z.g. Panama-ziekte in de Gros-Michel-bacoven op, die oorzaak was van den geheelen ondergang der zooveel belovende cultuur.

De planters waren weldra niet in staat aan hunne geldelijke verplichtingen tegenover het Gouvernement te voldoen en in 1912 werd bij de Wet van 11 Juli (Stsbl. No 257) de Gouverneur gemachtigd vorderingen en verschenen rente kwijt te schelden aan die eigenaren van plantages, die op hunne ondernemingen een tijdelijke schuldplichtigheid vestigden tot jaarlijksche uitkeering van

een bedrag van *f* 5.— per H.A. 's-jaars, berekend naar het aantal H.A. waarvoor het voorschot genoten was.

Deze tegemoetkoming bleek echter nog niet voldoende te zijn, om de noodlottige gevolgen van het Panamaziekte débacle voor de ondernemingen te keeren, waarom ten slotte bij de Wet van 9 December 1928 (Stsbl. No. 452) deze op de Surinaamsche landbouwondernemingen rustende schuldplichtigheid werd opgeheven; uitstaande vorderingen en de daarop verschenen rente werden bij deze wet kwijt gescholden.

Bij Gouvernementsbesluit van 13 April 1929 werd in verband met deze Wet de Administrateur van Financiën gemachtigd aan belanghebbenden verklaringen af te geven van de opheffing van deze schuldplichtigheid.

Dat was dus het einde van de bacoven-tragedie, die, zooals boven gezegd werd in het begin dezer eeuw zooveel goeds voor Suriname beloofde. Een noodlottige omstandigheid hierbij was vooral deze, dat de Gros-Michel, die door de Panamaziekte zoo zeer getroffen werd, juist die varieteit was, die in de V.S. gewild werd.

Men heeft toen natuurlijk getracht, een andere soort te vinden, die voor de ziekte immuun was of er althans niet zoo ernstig door aangetast werd, maar slaagde daarin niet tijdig, om de noodlottige financieele gevolgen der epidemie te voorkomen.

De nieuwe varieteit, waarmede men sedert 1910 de cultuur trachtte voort te zetten, is in Suriname bekend als Congo-bacove, een benaming, die het vermoeden wekt dat zij uit Afrika afkomstig is. Dit is dezer dagen gebleken, niet het geval te zijn.

In de Indische Mercuur van 27 April ll., onthult Dr. C. J. J. van Hall, destijds Directeur van den Landbouw. in Suriname, het geheim van de herkomst dezer bacove.

Zij was niet uit Afrika maar van veel dichter bij afkomstig, nl. van Martinique, waar van deze varieteit Musa nana (of Musa Cavendishii, Musa chinensis), twee vormen bekend zijn, aangeduid door de benamingen, „Petite naine" en „Grande naine".

Iets eigenaardigs hierbij is, dat de Petite naine, de

dwergbacove dus, die gewoonlijk niet hooger dan 1.50 M. wordt, terwijl de Gros-Michel een hoogte van 8 à 9 M. kan bereiken, van tijd tot tijd een knopvariatie maakt, die veel grooter is dan de moederplant. Omgekeerd moet het ook voorkomen dat de Grande naine een spruit vormt, die tot een dwergstam uitgroeit.

In het artikel „Le Bananier à la Martinique" door D. Kervegant, voorkomende in „l'Agronomie coloniale" van December 1931 voegt de schrijver een foto erbij, waarop zulk een hoogstammige banaan naast de moederplant voorkomt.

In dit artikel noemt de schrijver de Gros Michel „la variété idéale pour l'exportation", hoewel de cultuur ervan verschillende moeilijkheden aanbiedt en vermeldt tevens, dat de Petite naine en de Grande naine, van mindere kwaliteit zijn dan deze, doordat hun vruchten minder goed bestand zijn tegen schokken en sneller rijp worden na den pluk. Daartegenover staat, dat deze varieteit beter bestand is tegen schadelijke invloeden en een grooter rendement geeft.

De „Grande naine" heeft de gunstige eigenaardigheid, dat bij juiste behandeling der aanplantingen de „vingers" der bossen vlak tegen den steel gaan aanliggen, hetgeen van belang is voor het vervoer, daar in het tegenovergestelde geval, de uiteinden der „vingers" licht gekneusd worden.

Dit alles doet onwillekeurig de vraag opkomen:

Kan Suriname niet weer een groote leverancier van bacoven worden, zooals het eenige jaren geleden was? Er worden hier groote hoeveelheden „Fijffes bananen" geconsumeerd, waarschijnlijk wel voor het grootste gedeelte afkomstig van Jamaica. En nu is het wel waar, dat, wie in Suriname een Gros Michel eet en daarna een Congobacove, waarschijnlijk de eerste lekkerder zal vinden. Maar hier is het publiek voor tropische vruchten niet zoo fijn van smaak en den meesten zal het wel vrij onverschillig zijn, of nu op iederen „vinger" van een hand een blauw etiketje geplakt is, zooals met de Fijffes-bananen het geval is en of de vrucht nu wel juist een Gros-Mi-

chel is, mits zij maar goed smaakt en er appetijtelijk uitziet.

Dit nu schijnt met de bovenvermelde Congo-bananen, die uit Martinique geëxporteerd worden, volgens het artikel in de „Agronomie coloniale" inderdaad het geval te zijn.

Dat deze naam er aan gegeven werd, geschiedde, naar het artikel in de Indische Mercuur vermeldt, alleen uit voorzichtigheid, om te voorkomen, dat de eene of andere concurrent van de United Fruit Cy. met de wetenschap dat zoo dicht in de nabijheid een geschikte vervanger van den „Gros-Michel" te verkrijgen was, zijn voordeel zou doen.

En het zou, aangenomen, dat de Congo een goede vervanger van de Gros-Michel zou blijken, een inderdaad niet te versmaden voordeel voor Suriname geweest zijn.

Bacoven toch worden blijkbaar meer en meer populair, ook hier te lande. En het doet wel eens zonderling aan, dat men hier te Amsterdam auto's ziet rijden met een reuzen opschrift „Jamaica bananen", dat overal daarvoor een intensieve reklame gemaakt wordt, en men tevens weet, dat diezelfde vruchten van ons eigen grondgebied verkregen zouden kunnen worden.

Ten slotte, de Panama-ziekte is ongetwijfeld gevaarlijk, maar moeilijkheden zijn er, om overwonnen te worden en in Jamaica schijnt men aardig op weg te zijn, om het kwaad de baas te worden.

Het laatste verschenen Bluebook toch geeft als export naar de V. St. 12.213.803 bossen ter waarde van £ 1.087.912. De totale export bedroeg in het afgeloopen jaar 24.596.585 bossen met een waarde van £ 2.309.741. Zelfs met een gedeelte van dien export zou Suriname met een totaal export cijfer in 1930 van *f* 8.389.803 al een aardig eind over zijn moeilijkheden heen geholpen zijn. Geheel overwonnen heeft men echter de ziekte ook in Jamaica nog niet; integendeel, hoewel de oogst van 1930 die van 1929, welke reeds zeer voordeelig was, met 2½ millioen bossen overtrof, vermeldt het laatste Jaarverslag van het Dept. van Landbouw, dat de Panamaziekte

zich sterk uitbreidde. Daartegenover staat echter, dat men erin geslaagd is een kruisingsproduct van twee varieteiten te verkrijgen, dat grooten weerstand aan die ziekte kan bieden. Het laatste rapport van „The Imperial College of Tropical Agriculture" in Trinidad vermeldt met betrekking tot dit onderwerp o.a. dat Prof. Cheesman, daar bezig is met wetenschappelijke onderzoekingen in die richting. Dit rapport zegt o. a., dat hoewel het probleem nog verre van opgelost is, de onderzoeker optimistisch gestemd is, omtrent de kansen, zijn doel te bereiken.

Dit doel is, het verkrijgen van een varieteit die immuun is tegen de Panamaziekte en die tevens de goede eigenschappen van de Gros-Michel bezit, geschiktheid voor transport en een aantrekkelijk uiterlijk der vruchten.

Het bovenstaande was geschreven, toen mij uit een bericht in „De West" van 7 Juni ll. bleek, dat men, wat trouwens te verwachten was, in Suriname groote belangstelling heeft voor wat in de Britsche koloniën in het belang van de bacoven-cultuur gedaan wordt.

Het bedoelde bericht luidt aldus:

„Dr. H. J. Muller, de scheikundige van het Proefstation te Paramaribo, zou begin Juni naar Trinidad vertrekken in verband met de zeer interessante proeven, die daar worden genomen om een veredelde bacovenvarieteit te kweeken, welke aan de goede eigenschappen van de Gros Michel, immuniteit paart tegen de Panamaziekte. Men is reeds zoover, dat men een varieteit heeft, die in vele opzichten gelijkwaardig is aan de zoo gewilde Gros Michel en ook onvatbaar voor genoemde ziekte. Zij vertoont echter nog één symptoom, de aanwezigheid van zaden in de vrucht, welke moet worden overwonnen, wil de vrucht marktwaarde behouden".

Naast den theoreticus werd het wenschelijk geacht ook een man van de praktijk mede te sturen. De keuze is gevallen op den heer J. Mastenbroek, een bekend planter in Suriname.

De proeven, die op Trinidad genomen worden en, waarvan in dit bericht sprake is, worden beschreven in „Bananabreeding at the Imperial College of Tropical Agriculture" by E. E. Cheesman, M. Sc., A. R. CS. (Dec. 1931). Dit is het vierde rapport omtrent de onderzoekingen betreffende bacoven, dat door The Empire Marketing Board gepubliceerd werd. De vroegere verschenen in Juli 1929 en in Januari en November 1931. Zij behandelen resp.: De Panamaziekte in het algemeen, Transport en opslag van bacoven in het bijzonder in koelruimten, en den invloed van opslag en transport op bacoven en de ziekten, die zich tijdens die periode kunnen voordoen.

Het rapport van Dr. Cheesman doet een blik slaan op de groote moeilijkheden, die zich voordoen bij de pogingen om een varieteit te kweeken, die met de gewenschte eigenschappen, waardoor de Gros Michel zich de eerste plaats op de markt verworven heeft, onvatbaarheid voor de Panamaziekte vereenigt. Hoe lastig dat is, wordt reeds in het voorwoord aangeduid en in het rapport zelf nader ontwikkeld. Het gaat er toch om, nieuwe planten uit zaad te kweeken, die onderling te bestuiven en, indien een bruikbare varieteit gevonden is, een zoodanige behandeling toe te passen, dat de zaden, die de rijpe vrucht van veel geringere waarde zouden maken, bij de afstammelingen ervan geëlimineerd worden. Welke groote moeilijkheden dit proces aanbiedt, wordt duidelijk, als men ziet, dat Prof. Cheesman constateert, dat in meer dan 99% van de waargenomen gevallen, meeldraden en stempels geen rol spelen bij de ontwikkeling van de vrucht. Slechts zeer sporadisch ontwikkelen zich in de varieteiten, die handelswaarde hebben, kiembare zaden en onder deze zijn er nog slechts zeer enkele, die voldoend ontwikkelde planten verschaffen, met welker zaden verder geëxperimenteerd kan worden.

Wat de Gros Michel betreft, deelt het rapport mede, dat de zaden ongeveer $\frac{1}{4}$ inch diameter hebben, zwart van kleur en zeer hard zijn. Zoo zeldzaam komen deze echter voor, dat in de vruchten van 98 bossen Gros Michel, waarbij bestuiving gelukt was, slechts 39 zaden werden aan-

getroffen, waarvan er niet meer dan 10 ontkiemden. Opmerkelijk is het, dat in 36 bossen van de z.g. Congo-varieteit, waarbij bestuiving gelukt was, geen enkel zaad zich ontwikkelde.

Enkele zinnen uit het rapport, die voor Suriname moed gevend zijn, mogen hier ten slotte nog geciteerd worden:

„*In breeding on Gros Michel there appears to be great* „*hope*, if the best type of pollen to use can be found.

„The Gros Michel banana sets a few seeds when pollin-„ated by certain other members of the genus Musa. A „fertile species, believed to be M. mallaccensis Ridl. has „been raised *closely resembling Gros Michel. One of them* „*is resistant to Panama Disease*".

Het is dus ongetwijfeld voor Suriname van groot belang, zijn voordeel te doen met de resultaten van het wetenschappelijke werk, dat daar op .Trinidad reeds gedurende 12 jaar aan den gang is.

Amsterdam, Juli 1932.

BIBLIOGRAPHIE

Zeitschrift für Ethnologie. 63ster Jahrgang. Heft 5/6. 1931. Günther Stahl. Die Geophagie. Mit besondern Berücksichtigung von Südamerika.

E. Tilemans. Bendsjé of De Liefde der Negerin. Met foto's en platen. Brussel. A. Lambrechts. Defacqsstraat 108. 1931.

Phytopathologische Zeitschrift, herausgegeben von Dr. E. Schaffnit. Verlag von Paul Parcy in Berlin. Band IV, Heft 5, 1932. Zur kenntnis der Siebröhrenkrankheit (Phloëmnekrose) des Kaffeebaumes in Surinam. II. Von Gerold Stahel. Mit 5 Textabbildungen.

Hall (Dr. C. C. J. van). Cacao. Second edition. With illustrations. London 1932.

Het Koloniaal Weekblad. 14 Juli 1932. De jongste goudvondsten in Suriname. De geschiedenis der Surinaamsche goudindustrie. Zal er een betere toekomst voor Suriname, ons koloniale stiefkind, aanbreken? door Fred. Oudschans Dentz. (Met schetskaart).

Idem, 21 Juli 1932. Het Curaçaosche drankvraagstuk, door W. R. Menkman.

Idem, 28 Juli 1932. Behoort Curaçao een schuld te hebben aan Nederland? door W. R. Menkman.

Idem, 4 Augustus 1932. De verkoop van de kolonie Suriname door de provincie Zeeland aan de Nieuwe West-Indische Compagnie op 6 Juni 1682, door A. Hallema.

Idem, 11 Augustus 1932. De geschiedenis der Surinaamsche goudindustrie, door Fred Oudschans Dentz. — Uit het leven van den Nederlandschen Admiraal Pedro Louis Brion, zoon van Curaçao, grondvester van de onafhankelijkheid van Venezuela, door Fred. Oudschans Dentz. (Met afbeelding van het standbeeld van Louis Brion te Willemstad, Curaçao). — De West-Indische Compagnie, door Fred. Oudschans Dentz, (Met 3 afbeeldingen).

Idem, 1 September 1932. Verslag over het jaar 1931/1932 (in verband met den economischen toestand van Ned. Oost- en West-Indië), door H. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt. — Vereeniging „Oost en West". Afdeeling Suriname. Jaarverslag over 1931.

Idem, 8 September 1932. Verslag over het jaar 1931/1932 (in verband met den economischen toestand van Ned. Oost- en West-Indië, door H. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt.).

Idem, 15 September 1932. Aanpakken met Suriname, door C. F. J. Brands.

Militair Geneeskundige Dienst in Suriname. Jaarverslag over 1931. Paramaribo 1932.

Landbouw. Mei 1932. Over vergiftiging door het eten van cassavewortels en daaruit bereide producten, door ir. J. A. Nijhoff.

Koloniaal Missie Tijdschrift, 15 Juni 1932. Wat de Katholieke kerk in Indië doet voor het kind, door P. G. Groenen. [Hierin een hoofdstuk: De Katholieke kerk in West-Indië].

Idem, 15 Juli 1932. Barber, de oudste buitenparochie van Curaçao. 1832—1932, door P. A. Euwens O. P. III. — Suriname. (Stichting op 11 Febr. van een diocsane religieuse Congregatie voor Suriname: Dochters van Maria Onbevlekte Ontvangen).

Idem, 15 Augustus. Waarheen drijft de Sawo?

Ons Zeewezem. Juli 1932. Iets over den ontwikkelingsgang van de scheepvaart op de West. De Koninklijke West-Indische Maildienst een halve eeuw oud, 1882—21 Juli 1932, door A. Hallema. (geïll.).

N.V. Surinaamsche Bauxite Maatschappij. General report covering the 15th bookyear 1931— Z. pl. [1932].

Economisch Statistische berichten, 27 Juli 1932. Het jaarverslag van de Surinaamsche Bank over 1931.

Handelsberichten. [*De Nederlandsche Mercuur*], 1932, blz. 711. Rijstteelt en rijsthandel in Suriname, door E. Snellen.

De Emmabode. Algemeen Orgaan van de Sportclub „Asiento", Curaçao. 1 Juli 1932. De „Dietse Spelers" op Curaçao, door Elma.

Landbouw en Veeteelt, 15 Juni 1932. Het kunstmatig kleuren van citrusvruchten, door De Jong.

Idem, 15 Juli 1932. Oncidium Lanceanum Linde. (Een o.a. in Suriname voorkomende Orchidee).

Het Ziekenhuiswezen. No. 7. 1932. De geschiedenis van het Ziekenhuiswezen, de ziekenverpleging en het ziekenhuiswezen in de West in den loop der eeuwen, door A. Hallema. (Met 4 afbeeldingen uit de verzameling Oudschans Dentz).

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned. Indië, 16 Juli 1932. Methode eener moderne koffiebereiding, door C. R. Muller.

De Indische Culturen (*Teysmannia*), 16 Juli 1932. Rijstteelt en rijsthandel in Suriname. (Ontleend aan het artikel van E. Snellen in de Ned. Mercuur).

Vrij Nederland. 29 April, 20 Mei, 3 Juni, 1, 8 en 15 Juli 1932. Het Nederlandsche bestuursgebied Curaçao.

The Guiana Leaflet, a Voice from „The Land of the Six Peoples. April 1, 1932. The Rev. F. C. W. Rogers on his visit to the Rupununi river. — Urári poison.

De Wereldkroniek, 11 Juni 1932. De Kaieteur Falls in Britsch Guyana. (Groote afbeelding).

Haagsche Post, 23 Juli 1932. Is Suriname een Goudland?

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1931. Paramaribo 1932.

Koloniale Postspaarbank in Curaçao. Verslag over 1931. Curaçao 1932.

Dr. H. VAN CAPPELLE

(Overleden 24 Aug. 1932)

Cappelle is te Amsterdam geboren den 2den October 1857, toen zijn beide grootvaders daar hoogleeraar waren. Dit vond ik vermeld in een dagblad-artikel, verschenen toen hij 70 jaar was. Twee grootvaders, en beiden professor — wie berekent, na hoeveel jaren deze constellatie terugkeert?

Wat hier volgt is niet een karakterschets; daarvoor heb ik geen gegevens; hij was een gesloten man, misschien van huis uit, stellig ook door de onverdiende tegenwerking, die hij van domheidsmacht heeft ondervonden; een ietwat stuursche plooi van den mond zal daarvan het gevolg zijn geweest. Een strijdlustige natuur was hem niet medegegeven. De vriendschap met Ten Kate heeft veel goedgemaakt van wat anderen misdreven; en toen deze zeventig jaar was geworden, gaf Cappelle blijk van zijn vereering voor den man, die van de wetenschappelijke Nederlandsche reizigers het meest van de wereld heeft gezien, door in de N. R. C. van 29-VII-28 een uitvoerig opstel over hem te schrijven; en na Ten Kate's overlijden een levensschets in het geïllustreerd maandblad „De Wandelaar" van April 1931. Hun vriendschap begon in 1877, toen beiden college liepen in Leiden.

Uit de tweede klas van het gymnasium in den Haag deed Cappelle toelatingsexamen voor de hoogeschool en als doctorandus in de plant- en dierkunde werd hij leeraar in die vakken aan de H.B.S. en het gymnasium te Sneek. In 1885 promoveerde hij te Leiden op een proefschrift Het karakter van de Nederlandsch-Indische tertiaire fauna. Grondboringen te Sneek gaven hem aanleiding om voor het Bulletin de la Soc. Belge de géologie etc. een opstel te schrijven over Quelques observations sur le quaternaire ancien dans le nord des Pays Bas (1888), gevolgd door vele andere, meerendeels in de Verhand. v. de Kon. Akademie en in het tijdschr. v. h. Aardr.k. genootschap.

Tot buitengewoon lid van het Friesch Genootschap werd hij benoemd na het verschijnen van zijn opstel over de Gaasterlandsche kliffen. De verhandeling over de verspreiding der noordelijke

zwerfsteenen over een deel der Veluwe dateert uit den tijd van zijn leeraarschap te Amersfoort. Daarop volgde Wageningen, waar Van Cappelle geologie en bodemkunde onderwees aan de Hoogere Landbouwschool en de aardkunde, plant- en dierkunde aan de Middelbare Landbouwschool.

Alvorens tot de reis van Cappelle naar Suriname te komen, moge ik er aan herinneren, dat de aanleiding was de aanwezigheid te Wageningen van den heer C. van Drimmelen, commissaris van het Suriname-district Nickerie, om daarna vluchtig te zeggen wat er aan voorafging: eerst de landmeters, dan Voltz en Schunk (over V. zie K. Martin in geolog. Studien ueber N.W.-Indien, 1888). In 1856 Jeffries Wijsman, in 1860 Eycken Sluyters en Slengarde naar de Boven-Marowijne. (Verslag niet openbaargemaakt). In 1860 een Nederl.-Fransche commissie eveneens daarheen; „het zeer belangrijk verslag van de Nederlandsche leden" niet openbaar gemaakt; het verslag van Vidal, een der Fransche leden, werd gedrukt in de Revue maritime et coloniale van Juli en Aug. 1882; dat van Kappler in Peterm. Mitt. ook van 1882.

Voor de reizen van Rosevelt en Van Lansbergen, zoomede van Barrington Browne verwijs ik naar de Encycl. v. Ned. West-Indië.

In 1885 ging prof. K. Martin de Boven-Suriname geologisch opnemen in gezelschap van Dr. D. H. Benjamins, W. L. Loth en Neervoort van de Poll; de Encycl. bericht wat er naar aanleiding van deze reis werd geschreven. Voorts de reizen van Crevaux en Coudreau, beiden met Apatoe; Crevaux overschreed als eerste Europeaan het Toemoekhoemak-gebergte. Wat hij nog meer deed zal men in de Encycl. aantreffen. Coudreau bereisde de Marowijne, de Lawa, de Itany, bleef 7 maanden in het west. deel van het bovengenoemde gebergte.

Naar tijdsorde volgt nu de reis van Ten Kate (1885—86) door het benedenland tusschen de Corantijn en de Marowijne, achtereenvolgens bezoekende de Aucaners aan de Boven-Cottica en de Paramacca, de Indianen aan de Coppename, Tibiti, Wajombo, Boven-Nickerie en Corantijn en ten slotte de Indianen en Boschnegers aan de Beneden-Marowijne.

W. Joest bezocht in 1890 de Saramacca-, de Suriname- en de Marowijne-rivieren en omstreeks denzelfden tijd deed Axel Klinckowström een zoölogische onderzoekingsreis in Suriname.

In 1896/97 had C. van Drimmelen, toenmaals Districtscommissaris van Nickerie, vergezeld door Johnstone Kirke, een tocht

ondernomen naar de Boven-Nickerie, tot aan den door hem aldus genoemden Blanche-Marie-val. Van deze reis gaf Dr. H. van Cappelle in het T. A. G. van Febr. 1899 een beschrijving, terwijl de verzamelde gesteenten werden onderzocht en beschreven door Dr. W. Bergt te Dresden. In Oct. en Nov. 1898 werd de Maratakka, een linker zijrivier van de Nickerie, door Van Drimmelen opgenomen tot ± 1½ dagreis beneden het moeras waaruit de rivier volgens de balata-bleeders zou ontspringen.

Een uitgebreider geologisch onderzoek van het Nickeriedal werd in Sept. en Oct. 1900 ondernomen door Dr. H. van Cappelle, vergezeld van C. van Drimmelen, J. Haenen, J. C. Ganzert, Dr. J. E. Tulleken, als botanicus, en H. van Cappelle Jr. als fotograaf en voor de meteorologische waarnemingen en de hoogtebepalingen. De expeditie, die mede ten doel had een onderzoek in te stellen naar den goudrijkdom der streek, strekte zich uit tot twee dagreizen boven den Blanche-Marie-val; ook de Fallawatrakreek werd opgenomen en een weg gekapt in de richting van de Coppename. Voor deze reis was door Minister Cremer een subsidiepost op de Surin. begrooting voor 1900 gebracht, die door de beide Kamers werd goedgekeurd. Finantieel werd zij verder gesteund door H. M. de Koningin en door verscheidene kapitaalkrachtige instellingen en personen. Een overzicht van de reis verscheen in T. A. G. van 1 Jan. 1900, blz. 80—88 en een uitvoerig reisverhaal „De Binnenlanden van het District Nickerie" te Baarn in 1903, in het Fransch vertaald onder den titel „Au travers des forêts vierges de la Guyane hollandaise", Baarn-Paris, 1905. Het petrografisch onderzoek der verzamelde gesteenten werd gedaan door Prof. J. L. C. Schroeder van der Kolk, hoogleeraar en H. Grondijs, student in de mijnbouwkunde aan de Polytechnische school te Delft. Naar aanleiding van zijn reis had Dr. van Cappelle vroeger reeds een Bijdrage tot de kennis der Cultures in Suriname, Amst. 1901, uitgegeven, alsook eenige artikelen in tijdschriften.

Nog zeven expedities zijn op deze reis van Cappelle gevolgd en de verslagen zijn alle in het T. A. G. verschenen. Cappelle heeft gezegd hoe hij over deze tochten dacht in het artikel Aardkunde in de W. I. Encyclopaedie. „Hoe weinig wij nog aangaande de bodemgesteldheid van het uitgestrekte gebied, dat wij reeds meer dan 200 jaar onze kolonie noemen, weten, blijkt hieruit voor de zooveelste maal, en in hooge mate moet het zeker betreurd worden, dat gedurende de zeven expeditiën, die na 1900 de binnenlanden van Suriname hebben verkend, het onderzoek naar de bodemgesteldheid zoo schromelijk verwaarloosd is geworden en dat

het eenige, wat in deze richting op de maandenlange tochten gedaan is, is geweest het bijeenbrengen door niet met de geologie vertrouwde personen van nog geen 500 gesteentemonsters, verzameld op doorgaans zeer ver uiteenliggende punten van een gebied, dat 4 maal zoo groot als Nederland is.

„Het is een groote fout geweest, al deze expeditiën door een land, waarin zoo moeilijk kan worden doorgedrongen en dat wel vooreerst voor wetenschappelijk onderzoek zal gesloten blijven, als ouderwetsche „Messungsexpeditionen" uit te rusten. Deze tochten mogen de geografische en topografische gesteldheid van het uitgestrekte binnenland in grove trekken hebben vastgelegd, niettemin hebben zij zoo goed als niets bijgedragen tot eene kennis van de geologische verschijnselen, die de oppervlakte-gedaante des bodems in het door haar bereisde, uitgestrekte gebied in het leven hebben geroepen. Niet alleen uit zuiver wetenschappelijke overwegingen, doch ook in het belang der economische ontwikkeling der kolonie had iedere gelegenheid aangegrepen moeten zijn, om kennis te verzamelen aangaande de bodemgesteldheid, vooral daar, waar de overheerschende bodemformatie verwachtingen grondt op minerale voortbrengselen.

„Het feit, dat de huronische schieferformatie de groote minerale schatkamer van Brazilië wordt genoemd en dat het algemeene gesteentekarakter der kristallijne schiefers van Brazilië en Suriname hetzelfde is, mag ons met meer dan gewone belangstelling voor de geologische gesteldheid onzer kolonie vervullen.

„Het goud is sedert 1874, toen het in onze kolonie ontdekt werd, voor Suriname van groote beteekenis geworden. Het feit, dat de meeningen omtrent den geologischen oorsprong van dit metaal in onze kolonie nog zeer uiteenloopen, mag alleen reeds het groote belang van geologische waarnemingen in het Surinaamsche bergland in het licht stellen.

„Doch wegens de overeenstemming met Brazilië mogen wij met grond ook een aantal andere nuttige mineralen in onze kolonie verwachten. Toch is deze verwachting tot hiertoe teleurgesteld geworden en wordt door mijnbouwkundigen het voorkomen van andere delfstoffen in ontginbare hoeveelheid betwijfeld. Wel werd in het alluvium bij Carolina aan de Suriname-rivier loodglans gevonden, wel is het voorkomen van diamanten, die men in de kreek-aanslibbingen reeds lang vermoedde, sedert eenige jaren een feit geworden, wel zijn er omtrent de aanwezigheid van kwikerts uit het gebied der Marowijne berichten tot ons gekomen — doch

deze ontdekkingen schijnen geen hoop op toekomstige ontginningen te geven."

De 1ste aflevering van de reeds meermalen genoemde Encyclopaedie verscheen 11 April 1914, het artikel Aardkunde is een van de eerste in die aflevering en moet dus in den aanvang van dat jaar zijn geschreven. Van een geheel andere stemming spreekt de voorrede van het Nickerie-boek dat in 1903 verscheen. Ze is gegoten in den vorm eener ouderwetsche troonrede uit den voordeeligen tijd.

„Alles wijst er op, dat onze kolonie Suriname een betere toekomst te gemoet zal gaan.

„Aan den aandrang, den kwijnenden landbouw door de stichting van een Proefstation ten behoeve der cultures te hulp te komen, schijnt gehoor te zullen worden gegeven; de met zooveel kosten en moeilijkheden door de Maatschappij Suriname ontworpen plannen voor den aanleg van een tramverbinding met het Lawagebied schijnen tot uitvoer te zullen komen.

„De ontsluiting der binnenlanden in het Oosten der kolonie zal nog slechts een kwestie van enkele jaren zijn.

„Geheel andere toestanden zullen in het leven geroepen worden:

de enorme kosten aan transport van personeel en levensbehoeften zullen een loonende exploitatie hunner rijkdommen niet meer in den weg staan;

de onoverkomelijke bezwaren aan een vervoer der voor eene ontginning op eenigszins groote schaal noodzakelijke machinerieën zullen opgeheven worden;

een voldoend toezicht op de goudondernemingen en in de bosschen zal niet meer tot de onmogelijkheden behooren, en voor betere hygiënische toestanden in het belang der op de goudvelden in dienst zijnde arbeiders zal gezorgd kunnen worden;

de boschnegers eindelijk zullen hunne eischen en pretenties gaandeweg matigen, en .... wie weet, zich ten slotte aan geregelden arbeid voor den blanke gewennen.

„Meer dan ooit schijnt mij thans ook het oogenblik gekomen, om krachtige pogingen te wagen tot het wekken van meerdere belangstelling voor die enorme uitgestrektheden wildernis, die in onze kolonie op spade en houweel van den ontginner wachten en te trachten omtrent de rijkdommen, die hare eindelooze wouden verborgen houden, gezondere begrippen te verspreiden.

„Meer dan ooit moet nu in Nederland het besef wakker worden, dat, waar het Gouvernement bereid is, zich aanzienlijke offers te

getroosten, om de hulpbronnen der kolonie toegankelijk te maken, het Nederlandsch kapitaal zich niet afkeerig mag betoonen en in ruime mate zal behooren mede te werken, om de kolonie gaandeweg tot ontwikkeling te brengen en de eer van Nederland als „koloniale mogendheid te helpen ophouden."

Cappelle heeft hard gewerkt; van 1881 en 82 dateeren zijn wandelingen in den Vulkanischen Eifel en zijn geologische waarnemingen bij het Laacher meer; die uit de omstreken van Baarn zijn van later.

Ik noteer hier eenige titels: Over den invloed van niveauveranderingen op de dierenwereld. De indrukken en voetsporen van uitgestorven wezens. Fossielen beschouwd als middelen ter bepaling van de natuurkundige gesteldheid onzer planeet in vroegere tijden. Bijdrage tot de kennis van Frieslands bodem (een vervolgstuk in het T. A. G.). Les escarpements du „Gaasterland" sur la côte méridionale de la Frise. Veel geologie, zoowel in het T. A. G. als in de Verh. der K. Ac. van Wet. We krijgen een afwijking westwaarts in het artikel aardkunde in de W. I. Encycl. en over den bodem van Ned. W. I. in den catalogus der W. I. tentoonstelling te Haarlem. Bij de Indianen en Boschnegers van Suriname, 3 artikels in Elsevier's maandschrift van 1902; een paar jaren verder Surinaamsche negervertellingen in hetzelfde tijdschrift en in 1916 weer hetzelfde onderwerp in de Bijdragen v. het Kon. Inst. voor taal, land- en volkenk. v. N. I.

In dezen onzen West-Indischen Gids ontmoeten we Cappelle met een artikel over „Het lage kustgebied van Suriname" (Mei 1919), kort daarop met een ander over „De zand- en schulpritsen in het kustgebied van Suriname" (Aug. 1919) en nogmaals in dezen W. I. Gids: „De aanslibbingen der Surinaamsche rivieren", met 2 schetskaartjes (Sept. 1919). Over boomen en bosschen van Suriname schrijft hij, maar ook over het land-ijs in Friesland en het oudere fluviatiele diluvium in den ondergrond van Noord-Nederland (K. Ak. v. Wet. XVI, 5). Dan een heele reeks opstellen in Buiten over dieren, van het nijlpaard tot „een kleine kwelgeest der Surinaamsche wildernis."

Over Ten Kate schreef hij — ik zeide het reeds — in de N. R. C. van 29 Juli 1928; en in De Wandelaar van April 1931. Dan reist hij zuidwaarts met de P. L. M., meer dan eenmaal, om de zonnige kust van de Fransche Rivièra en haar flora te beschrijven. Het Mauren-massief, het oudste bergland der azuurkust en zijn veranderlijke kustvorm verscheen in Op reis van Dec. Jan. Febr.

Maart 1929/30; natuur en cultuur van de Fransche Rivièra, het land der eeuwige lente en der zeldzame kleurcontrasten, is uit hetzelfde reisblad, evenals het Estérel-gebergte en zijn roode rotsen; het schiereiland la Garoupe (Cap d'Antibes); en de Negroïden van Menton, hun tijdgenooten en nakomelingen.

Maar Amerika laat hij daarom niet geheel los: het laatst schreef hij over den oorsprong en het karakter van de Amerikaansche Jazz-muziek en van de daarbij uitgevoerde dansen; (in de Kroniek van Febr. en Maart dezes jaars). Van het vorig jaar 23 Mrt., 6 Apr. en 20 Apr. in Tropisch Nederland is Van Slavenstaat naar Boschneger-maatschappij. Het zieleleven van den Neger, naar aanleiding van persoonlijke herinneringen zijn feuilletons uit de N. R. C. van 15 en 22 Juni 1930. En dan Mythen en sagen uit West-Indië uit de Zutfensche sagenreeks, een boek van meer dan 400 bladzijden (1926). Toen het uitkwam heb ik een courant-artikel erover geschreven van wel een halven meter lengte en ik kan dat niet nogmaals doen. Twee jaar later verscheen, eveneens bij Thieme, Mythen en legenden der Noord-Amerikaansche Indianen, uit het Engelsch vertaald en van aanteekeningen voorzien door dr. Van Cappelle, al weer bijna 400 bladz. .... maar Cappelle is niet rijk geworden bij al dezen arbeid. Dit laatst bedoelde boek is van Lewis Spence en in dl. XLV, 1928 van het T. A. G. heeft Ten Kate deze Hollandsche bewerking besproken. „Amerikanist van vak is Spence zeker niet. Zelfs wanneer men in aanmerking neemt, dat de Engelsche uitgave in 1914 is verschenen, blijkt den man van het vak gedurig dat S. weinig thuis is in de praehistorie, geschiedenis en ethnologie der Indianen. Hij en de firma Thieme en Cie. mogen daarom dankbaar zijn, dat zij in Van Cappelle een bewerker hebben gevonden. Ik herinner hier slechts aan diens voortreffelijke verzameling van West-Indische mythen en volksverhalen. Daargelaten dat niet weinig bij het vertalen stilzwijgend werd weggelaten of verbeterd, voorzag v. C. op eigen initiatief het boek van talrijke aanteekeningen, die 45 bladzijden beslaan. Zij betreffen o.a. de natuurlijke omgeving der Indianen, de plaatsen en dieren, waarvan in de mythen en legenden sprake is, de afkomst, den zang, de muziek, den dans en de symboliek. Ook werden ettelijke leemten tot op den tegenwoordigen tijd aangevuld. Door dat alles heeft Spence's bundel ontegenzeggelijk gewonnen."

En dan komen de „onjuistheden." Ten slotte nog dit: „De 30 gekleurde platen van verschillende teekenaars zijn doorgaans rondweg leelijk te noemen. De afgebeelde Indianen doen meestal

aan poppen in een panopticum denken; en of Irokeezen, Algonkins of anderen zijn afgebeeld, het zijn voor allen dezelfde costumes, hetgeen natuurlijk een ongerijmdheid is. Enkele platen, waarop men getracht heeft het phantastische uit te drukken, kunnen er desnoods nog mee door. Maar het hedendaagsche publiek met zijn wansmaak zal deze prentjes misschien toch wel mooi vinden. Van een vergelijking dezer illustraties met die van Willem Backer in de West-Indische Mythen kan natuurlijk geen sprake zijn; dáár het werk van een artist en dichter, hier plaatjes van stumperds zonder smaak en verbeeldingskracht. De eenige goede afbeeldingen in dezen bundel zijn de vier naar photo's, waaronder de beide Omahas in ouderwetsche kleederdracht.

„De aanteekening Zang, die alleen meer dan 15 bladzijden beslaat, is bijzonder belangrijk en blijkbaar con amore door dr. v. C. geschreven. Dit kan alleen iemand doen, die zelf muzikaal is, al heeft hij ook de specialist voor Indiaansche muziek, Miss Frances Denmore, en Natalie Curtis tot gidsen gehad. De keus der zangen is goed en de vertolking in onze taal verdienstelijk, b.v. het liefdelied van een Pawnee-Indiaan en het fluitspel van Chibiabos, den Irokeeschen zanger. Uit menigen zang spreekt veel dichterlijk gevoel en een diep pathos, kortom men vindt hier een der schoonste uitingen van het Indiaansche zieleleven". Ten Kate was een van onze zeldzame tot oordeelen bevoegden en daarom gaf ik zijn oordeel vrij uitvoerig.

In 1913 verscheen Het Museum ten bate van het onderwijs te 's Gravenhage en zijne toekomst (uitgegeven door de vereeniging van dien naam). Zonder overdrijving kan men zeggen, dat het Museum voor het onderwijs is het museum van Van Cappelle, zooals het museum te Kampen is het museum van IJsseldijk, zooals het museum van de Militaire Academie is het museum van Spat.

Onbevoegden hebben het in de hoogte gestoken, trompettend, dat den Haag door dit Museum een voorbeeld had gegeven „aan Nederland, ja ik mag zelfs zeggen aan geheel Europa" (Handelingen van den Haagschen gemeenteraad van 12 Maart 1917, blz. 255, 1ste kolom).

Van beter gehalte is het volgende:

In 1916, toen het museum zes jaren had bestaan, is in het Bulletin des comités et des œuvres belges aux Pays-Bas een artikel verschenen (in no. 22 van 1 Maart) geschreven door mevrouw Ch. Walckiers over „Le Musée scolaire à La Haye", dus over het museum in zijn oude woning, een zeer lang stuk, waaruit ik de vol-

gende alinea licht: „Ce musée est créé pour en jouir, non pas pour s'y promener seulement en parlant tout bas. Il est installé pour que l'on y puisse travailler facilement; il est à vous, il est à moi, il est à tous ceux qui veulent s'instruire, aux enfants surtout. Les armoires n'y sont pas fermées à clef; vous pouvez, si quelque objet vous intéresse particulièrement, le prendre, l'emporter dans la salle des conférences et là, sur une table disposé à cet effet, l'étudier à loisir. C'est bien le musée des écoles, celui que toute ville devrait posséder, où le professeur conduit ses élèves pour les mettre en contact avec toutes choses qui, sinon, pourraient demeurer pour eux trop abstraites; où l'élève, y venant seul, trouve à sa portée tout ce qui peut lui rendre l'étude plus agréable, plus facile et plus profitable. Les instituteurs eux-mêmes y trouvent non seulement les moyens de mettre en pratique les principes modernes de l'enseignement par la vue, mais encore ceux de développer dans tous les domaines ,leur propre science."

En in het nummer van 1 Juli d.a.v. vindt men nogmaals een artikel over het Haagsch museum, waaruit zoo duidelijk blijkt, hoe begeerig België kijkt naar deze inrichting, welker gelijke men ginds vruchteloos zoekt. In dat Bulletin zegt dr. Ad. Kemna, een geleerde van Europeesche vermaardheid, een en ander over den directeur: „M. van Cappelle a fait des études de géologie; il a monté une des premières expéditions scientifiques vers l'intérieur de la colonie de Surinam; la relation populaire de ce voyage est d'une lecture attrayante. Le savant doit avoir une spécialité, mais éviter de s'y laisser entièrement absorber; quand il maintient une certaine largeur d'idées, il est apte à toutes les besognes. Dans le cas actuel, la variété du musée prouve. l'électisme du directeur; et ce géologue improvisé pédagogue aura rendu à son pays le service d'orienter l'enseignement dans une voie nouvelle".

Na Cappelle is het Haagsche museum den breeden weg opgegaan. Het volgende opschrift boven een krantenstukje geeft te denken: „Tentoonstelling van Sumatra. Interessante bijdragen. Een oerwoud nagebootst in de zaal." Onder anderen lezen we daar: „In een hoek van de zaal heeft men met veel zorg een nabootsing van het Sumatraansche woud gegeven en daarin verschillende opgezette inheemsche dieren aangebracht. Zoo ziet men er de tapier, de krokodil, de langarmaap siamang, de klapperaap, een halfaapje, de slanke lori, voorts de koffierat, een beest dat zich vooral voedt met de koffiebessen der plantages, de gewone kantjil, de kleinste herkauwer van Sumatra, de vliegende hond en

tal van vogelsoorten, waaronder de aardige rijstvogel". Het treft nu ook wel bijster ongelukkig, dat ik, behalve van musea, ook van het oerwoud van Sumatra eenige ondervinding heb. Hoe dikwijls is het al gezegd, dat men in het ongerepte bosch geen dieren ziet? Mijn olifant, op 7 October 1877 gezien tusschen Soengei Doerian en Soengei Langsè, was een uitzondering (Reisverhaal I der Sumatra-expeditie, bl. 324). In den inventaris van het bosch „'in een hoek van de zaal" mis ik een paar opgestopte tijgers, die vermoedelijk te duur waren. Overigens zijn de rijstvogels kostelijk in deze rimboe. Het monster dat „groote publiek" heet, zal nog heel wat jaren met al die beesten en laisse rondloopen.

Huxley vindt, dat we blijven staan, dat van zijn landgenooten de „innate qualities have remained substantially the same for the last four or five centuries"; en zegt, dat de huidige Engelschen niet veel verschillen van „those that Shakspere knew and drew."

Wij draaien, rijzen en dalen in cirkels, spiralen en golflijnen en verbeelden ons, dat we vooruitgaan.

Met zijn wetenschap is Cappelle den boer op gegaan, voordrachten houdend, zoo goed als overal in den lande, vertellend van Boschnegers en Indianen tot in Oude Tonge, maar ook op het Loo, zoowel in de strafgevangenis te Rotterdam als voor de Belgische geïnterneerden; veelal op Nutsavonden, zoowel de deftige als de gemoedelijke met koffiepotten en sneedjes koek. Telkens vroeg men hem weer; in Waalwijk heeft hij tienmaal gesproken. Tot in Siddeburen gingen zijn tochten; wie weet waar Oldeboorn ligt en Hoogwoud? Ik meen dat hij alleen over de Amelandsche reis heeft geschreven, (Het Wadden-eiland Ameland in Op reis, Juli-Aug. 1931); de stad of de plaats heet Hollum; 't Zandt in Gron. is mede een van de plaatsen, wier bewoners van de Indianen wilden hooren en lantaarnplaatjes zien. Hij kon aardig vertellen van die reizen, en ook boven den grond had ons land geen geheimen voor hem. Alleen het geheim om te gaan behooren tot de „beter gesitueerden" is hem ook op déze reizen nooit geopenbaard.

JOH. F. SNELLEMAN.

DE GELUKSBRIEF UIT DEMERARA [1])

DOOR

Sir REGINALD ST.-JOHNSTON

Vertaald door J. Heyligers

Bim-bam! Bim-bam! Bim-bam! De oude gebarsten klok van de kleine kerk in het negerdorp spande zich in om de laatkomers tot meerderen spoed aan te sporen toen de oude Manasseh in het zicht kwam, die langs den door de zon doorstoofden weg zijne familie naar den Zondagsdienst geleidde op dien, voor hem zoo belangrijken dag. Dat wil zeggen, hij dacht, dat hij de familie ter kerke bracht, maar de familie en wel voornamelijk zijn voor geen kleintje vervaarde dochter — die in de streek als de Weduwe James in aanzien stond — en zijn gewiekst kleindochtertje Emma vonden, dat hij naar de kerk gebracht werd, zoodat zij allemaal even welgemoed waren. Maar toch was de ouwe heer net in de gelegenheid geweest eens te laten zien hoe noodzakelijk de aanwezigheid van de sterke sexe is als zij samen uitgingen, want juist was er een kleine onaangenaamheid met een ezel geweest, waarop buurman Jenkins, onder voorwendsel van een pijnlijken voet, in alle pracht van een hoogen hoed en een oude paarse parapluie gezeten was en waarmee hij nu tusschen de vele voetgangers zijn weg naar de kerk zocht. En het was de oude Manasseh geweest, die heel galant voor de dames ruim baan gemaakt had door met zijn wandelstok den ezel een goede por te geven. Toen hij op zijn stokje steunend met kleine passen doorwandelde liep hij nog verder over het geval te grinniken maar hij kon niet weten, dat zijn daad voor den ruiter nog meer last beteekende, want die moest afstijgen en den kwaad geworden ezel tot aan de kerk toe achter zich aan trekken. Manasseh was er trotsch op de Man in

[1]) Uit een bundel getiteld A West Indian Pepper-Pot or thirteen „Quashie" stories by T. R. St.-Johnston, Administrator of St. Kitts-Nevis with coloured illustrations by Eva Wilkin, London 1928. Met een voorwoord van L. S. Amery. (The Dominions and Colonial Office). Uitgave: Philip Allan & Co. Ltd, London.

het gezin te zijn en nog — zooals hij ten minste dacht — niet tegenstaande zijn vier- en-negentig jaar het werk van een man te kunnen doen. Ook als rechterhand en krachtig aanhanger van de kerk, achtte hij zich verplicht zich correct, ja zelfs keurig, voor de gelegenheid te moeten kleeden. En dan, „kleeren maken den man" niet het minst in een West-Indisch dorp.

Tot hij, en dat was nu al meer dan twintig jaar geleden, het zeemansleven had vaarwel gezegd, was hij op en top zeeman geweest, dat wil zeggen niet zoo'n gewone kustvaarder, niet zoo'n man, die in een sloepje van de eene kusthaven naar de andere vaart! Neen! hij ging er prat op altijd den oceaan bevaren te hebben, in de oude volgetuigde schepen, naar alle deelen van de wereld! Hij had het zelfs tot de mooie positie van bootsman gebracht! En hoe goed herinnerde hij zich hoe in die goeie ouwe dagen de Kapiteins van die eens zoo befaamde snelvarende schepen altijd een hooge hoed op hadden en een jas met panden droegen met witte broek wanneer zij een haven binnenliepen of ook wel bij andere gelegenheden; maar hoewel hij gemerkt had, dat een vrij versleten oude dophoed hem gemakkelijker zat, hield hij zich verder strikt aan de rest van de voor den kerkgang gebruikelijke uniform. Zoo stapte hij waardig voort, met alle zeilen bij, en met de geus op de voorpiek of met andere woorden gezegd met een voor deze gelegenheid sierlijk gestrikte das om. Onnoodig te zeggen, dat hij zijn psalmenboek bij zich droeg maar zijn specialen bijbel, waarmede ons verhaal in verband staat, had hij thuis gelaten want die was zorgvuldig in zijn oude met koper beslagen zeemanskist opgeborgen.

Ook zijn dochter had haar beste beentje voorgezet; haar Zondagsche hoed droeg ze — echt op z'n Westindisch — bovenop haar frisch gekleurde hoofddoek, die voor deze gelegenheid speciaal gevouwen was en haar zwaargeplooide onderrok stond wijd uit zooals de mode van de naburige fransche eilanden aangeeft en de fransche connecties hebbende negerinnen van het kleine eiland Grenada waren maar al te vaak geneigd tot een even slaafsch navolgen van wat de mode nu eenmaal eischt als haar blanke zusters in onze landen. De kleine Emma en haar nichtje Mary Jackson droegen blauwe en gele schortjes en de geheele groep maakte een kleurige en frissche indruk op den zonnigen weg, die langs velden met wuivend suikerriet liep.

Deze velden met hier en daar een sierlijken koningspalm, wiens slanke kruin zachtkens in de lichte zeebries wuifde, bedekten de heuvels zoover als het oog maar reikte met dat intense smaragdgroen, dat tusschen alle andere tropische produkten zoo typee-

rend is voor de bladeren van het suikerriet en den pas aangekomene met bewondering vervult. Want velden met katoen, maïs en andere tropische gewassen toonen gewoonlijk dezelfde tint van loof als wij zouden verwachten, maar suikerriet heeft een eigen aspect, vooral als het zijn zaadpluimen draagt.

Toen de oude Manasseh in de buurt van een paar velden kwam wierp hij er slechts een vluchtige blik op — want hij was er van doordrongen dat het Zondag was en dat men dan zijn gedachten verre van zulke dingen moet houden — maar hij slaagde er niet in het trotsche gevoel van zich af te zetten, dat hij, Manasseh, de oude zeerob, die nog niet zoo heel lang geleden bijna van gebrek omkwam, nu eigenaar was, heer van alles wat hij overzag.... dat wil zeggen als hij niet tè verweg keek. En ziet hier nu hoe dat wonderbaarlijk geluk tot hem was gekomen.

Vele jaren geleden, zelfs vóór dien heerlijken en gezegenden dag, die nog in alle kerken als Emancipatie-dag herdacht wordt, was Manasseh's vader slaaf op een plantage van een zekeren heer Wilson; Manasseh zelf was als slaaf in het begin van dat beroemde jaar, het vrijheidsjaar 1834 geboren. Maar meneer Wilson was een van die goede meesters geweest, die in ieders herinnering voortleefde, daar hij een vriendelijk mensch was met een oprechte genegenheid voor hen, die met den grond waarop zij leefden, zijn eigendom waren. En hij was getroffen door de schranderheid en eerlijkheid van den jongen Manasseh, die eerst als kind en later als jongeling in zijn onmiddellijke nabijheid verkeerde.

Geen wonder dus, dat toen Manasseh op zijn twee-en-twintigste jaar zijn genegenheid voor een meisje van een naburige plantage beantwoord zag en aan trouwen dacht, zijn meester besloot hem met een werkelijk mooie gift te verrassen door hem een paar akkers te geven op den hoek der estate gelegen. Het huwelijk zou met Paschen voltrokken worden en de heer Wilson, die toen in Demerara op reis was, schreef aan Manasseh een hartelijken brief, waarin hij van zijn geschenk sprak met de bijvoeging dadelijk na zijn terugkomst voor de noodige documenten te zullen zorg dragen. Maar helaas, hij kwam nimmer terug daar hij in Georgetown een aanval van gele koorts kreeg, die daar toen heerschte, en binnen de vier-en-twintig uur overleed, terwijl zijn brief onderweg was.

Intusschen werd het huwelijk voltrokken en toen de brief kwam met de mededeeling van de vorstelijke gift, steeg de vreugde ten top en was de naam van „dien goeie ouwe meester" op ieders lippen; en niet voordat er een maand voorbij was — want in dien

tijd kende men nog geen telegraaf — hoorde men van de treurige gebeurtenis.

Toen verkeerde de vreugde in zorg, die grooter werd door het feit, dat de oude heer Wilson slechts een verren bloedverwant als erfgenaam had, zoodat na verloop van eenigen tijd de plantage verkocht werd en alle arbeiders uiteen gingen om elders een bestaan te zoeken. In de moeilijke tijden, die zouden beginnen, begreep Manasseh, dat hij ten minste met zijn pachtvrij landje veilig zou zijn, maar tot zijn diepe teleurstelling moest hij van den advocaat, aan wien hij zijn zorgvuldig bewaarden brief toonde, hooren, dat de gift van nul en geener waarde was zoolang de wettelijke formaliteiten niet verricht waren. Hoewel het hem onmogelijk was dit alles te gelooven begreep Manasseh dat verder praten nutteloos zou zijn en hij vouwde den brief op om dien weer zorgvuldig in den omslag van dun, wit papier te doen, dien hij daarop eerbiedig in zijn Bijbel opborg in de vaste overtuiging, dat er eens een dag moest komen, die hem gelijk zou geven en de rechtvaardigheid betrachten.

In het komende jaar hield hij zich veel op in het naburige zeeplaatsje St. George waar hij op de kade allerlei werkjes verrichtte om zijn jonge vrouw en de pasgeboren baby te kunnen onderhouden. Maar werk was er niet altijd te vinden en menig keer werd hij door honger gekweld en kwam hij in de verleiding om te stelen, maar altijd bleef hem het beeld van den ouden leermeester voor den geest staan en hield hem op het rechte pad. Op een dag viel een groote driemaster binnen met gebrek aan volk en de stuurman monsterde hem voor een reis naar Philadelphia en terug. Na zijn vrouw met een klein voorschot op zijn gage bij haar moeder onder dak gebracht te hebben, begon hij de eerste van zijn zeereizen, die voorbestemd waren om zijn levenswerk te worden.

Daar hij ijverig en vlug van begrip was leerde hij zijn nieuw handwerk spoedig tot tevredenheid van den kapitein, die hem voor een tweede reis aannam, ditmaal naar Bristol en zoodoende kwam Manasseh's groote wensch, namelijk om het vaderland van zijn ouden meester te zien, in vervulling.

Maar altijd hunkerde hij naar de rietvelden, die hem feitelijk toebehoorden. Nog altijd bewaarde hij trouw den brief en toen hij tien jaar later bij terugkomst van een van zijn reizen hoorde, dat de plantage in andere handen was overgegaan, haastte hij zich naar een advocaat, dezen keer een anderen, helaas echter om hetzelfde antwoord te krijgen. Terneergeslagen ging hij weer heen en borg den brief van zijn goeien ouden meester in den Bijbel, dien

hij ook van hem gekregen had, alsof de zaken door simpele aanraking dier twee dingen wel weer in orde zouden komen. En opnieuw ving hij met reizen aan en de jaren volgden elkander op.. Zijn eerste kind was jong gestorven en een tweede, een dochtertje, was veel later geboren; maar het was zoo laat gekomen, dat de moeder de kracht niet had het te overleven.

De anders zoo krachtige Manasseh was gebroken, maar hij begreep aan het werk te moeten gaan om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien en na het kind bij familie ondergebracht te hebben koos hij opnieuw het zilte nat. Langer en langer duurde het aleer hij naar Grenada terugkeerde; zijn zwerftochten brachten hem naar alle uithoeken van de wereld zoodat hij zijn dochter maar zelden zag en die was nu volwassen en dacht op haar beurt aan trouwen.

Zijn gedachten evenwel verwijlden dikwijls bij zijn oud geboorteland Grenada, het in zijn oog mooiste eiland der Antillen, en als hij worstelde tegen de koude, bergen-hooge zeëen van Kaap Hoorn of temidden van de stille misten van Kaap Hatteras dreef, kon hij denken aan de zonneschijn en de warmte van het kleine stukje land, dat feitelijk zijn eigendom had moeten zijn.

Hoewel hij nu een bevaren en heel gewaardeerd zeeman geworden was, had zijn goedgeefschheid hem belet een spaarduitje te maken en omdat hij zoo dikwijls van de eene reederij naar de andere overging had hij bij geen enkele maatschappij aanspraak op onderstand, zoodat hij, zeventig jaar oud geworden, plotseling bemerkte zonder middel van bestaan op straat te staan. In het want klimmen of orde onder ruw scheepsvolk houden ging niet meer en hij was dan ook niet erg verbaasd toen zijn pogingen tot verdere aanstelling, zelfs onder overlegging van zijn uitmuntende getuigschriften, op vriendelijke maar toch daarom niet minder besliste weigering stuitten. Voor hem, zoowel als voor het zeilschip, waren de dagen voorbij.

Nu brak er een tijd van neerslachtigheid, ja, van wanhoop, voor hem aan en in de volgende jaren gebeurde het vaak dat hij met moeite aan de kost kwam. De dood van zijn schoonzoon, die twee kinderen achterliet, maakte het leven nog moeilijker en al pakte hun moeder nog zoo veel werk aan, het bleef zwaar het gezin te onderhouden.

Eindelijk, een jaar of twee vóór het tijdstip van ons verhaal gebeurde het, dat hij, na in zijn Bijbel te hebben zitten lezen, werktuigelijk uit de zak achterin het boek den welbekenden brief haalde, dien hij daar al die jaren zorgvuldig had bewaard maar

waaraan hij toch geen practische waarde meer toekende. En toen hij er naar keek al droomende van het verleden, las zijn dochter toevallig onder de nieuwsberichten van een oude krant het verhaal van een stuk land in Australië voor, waarmee indertijd bij den verkoop een fout was gemaakt en dat na vele jaren aan zijn rechtmatigen eigenaar werd teruggegeven.

„Letitia", zei hij en de oude, doffe oogen flikkerden weer op terwijl hij zich op zijn knie sloeg, „ik geloof, dat God jou die krant deed lezen op hetzelfde oogenblik waarop ik mijn oude brief voor den dag haalde, en waar ik, de Hemel weet hoelang al, niet meer naar omgekeken heb. Geef mijn hoed kind, ik ga nu direkt dien nieuwen advocaat opzoeken, die de vorige maand in Gouvernement Straat dat mooie koperen naambord liet aanbrengen. Ze zeggen, dat hij zoo knap is en ik heb er een dollar voor over om hem mijn brief te laten zien"....

In haar hart begreep Letitia hoe nutteloos dat bezoek zou zijn, maar geroerd door het enthousiasme van den ouden man haalde zij een paar shilling uit haar versleten beurs en gaf hem die. „Ga maar gauw, vadertje" zei ze en gaf hem een paar bemoedigende klappen op den schouder. „Misschien zal de Heer zich ons in het uur van smart herinneren, zooals de dominee laatst zei. En best mogelijk, dat de advocaat Hem helpen kan als Hij in een moeilijk geval niet weet wat Hij voor ons zal doen, voor ons, hier beneden, die zoo ver weg zijn".

En dadelijk ging de oude man op weg, vervuld met nieuwe hoop die zich zelfs aan den man van de wet mededeelde toen hij zijn verhaal gedaan had. Op diens vraag het land te beschrijven, vertelde hij waar het lag en bij welke plantage.

„Kijk, dat is al heel merkwaardig", zei de advocaat. „Juist dat stuk land staat nu te koop; pas verleden week vroeg me een mijner cliënten om eens naar den prijs te vragen, maar de eigenaars vroegen te veel. Die schatten het nu op ruim duizend pond daar het geheel met suiker beplant is en al het land bij de stad de laatste vijf jaar in prijs omhoog ging. Laat mij eens uw papieren zien".

Maar toen Manasseh hem den ouden brief liet zien, nog altijd even netjes als op den dag, dat hij hem kreeg, dank zij het zorgvuldig in den omslag bewaren, zei de adcvoaat dadelijk: „Maar als dit alles is, dat u hebt, vrees ik, dat er geen schijn van kans is". De goede bedoeling blijkt er duidelijk uit, maar dat is ook alles. Dit is geen bindend document en van waarde voor de wet".

Het was den ouden Manasseh alsof alles om hem heen draaide.

De plotselinge verandering van hooggestemde verwachting tot diepe verslagenheid was voor zijn leeftijd te groot. „Ik dacht, dat het dezen keer een vingerwijzing des Heeren was", zei hij gebroken, „toen mijn dochter de boodschap voorlas net alsof die zoo uit den Bijbel kwam en op hetzelfde oogenblik dat de oude brief voor den dag gehaald werd".

Diep geschokt en zijn pakje krampachtig in de hand klemmende strompelde hij langzaam het huis uit en de helverlichte straat op zoodat hij, ook omdat zijn oogen door tranen verblind waren, nauwelijks zag waar hij liep. Bijna op hetzelfde oogenblik bonsde hij tegen een ouden heer aan, die van den anderen kant kwam. „Kijk, daar heb je de ouwe Manasseh", zei een opgewekte stem. „Lieve Hemel, hoe lang heb ik jou niet gezien! Het is heel wat jaren geleden sinds jij voor mijn handteekening op het kantoor kwam als je voor een schip monsterde. Hoe gaat het nu met je?" Het was de oude havenmeester, die al vele jaren in Grenada woonde en heel wat veranderingen in zijn lange loopbaan meegemaakt had.

Manasseh legde uit waarom hij naar den advocaat geweest was en met een gebaar van wanhoop maakte hij het papier in zijn hand los en stak den havenmeester den brief toe juist zooals die was, in zijn oorspronkelijke enveloppe.

De havenmeester haalde er den brief uit en las dien eens door, maar schudde daarop meewarig het hoofd. „Nee", zei hij, „ik geloof niet dat je daar iets mee kunt beginnen, hoewel ik moet toegeven dat het heel hard voor je is, en het duidelijk blijkt, dat de schrijver de zaak later in orde wilde maken". En aarzelend, want hij mocht den ouden man gaarne lijden, stak hij den brief weer in de enveloppe alvorens dien terug te geven. Op hetzelfde moment viel zijn blik op den voorkant van de enveloppe en de postzegels daar.

„Hemel! Wat is dat?" riep hij plotseling uit. „Man, weet je wel wat je daar hebt? Vooruit, kom gauw in mijn kantoor en laten wij er eens goed naar kijken. Ik weet toevallig wel iets van postzegels af (en tot zichzelf zei hij: „jij weet niet wat dat beteekent, ouwe man, maar het zal voor jou heel wat gaan beteekenen of ik moet het heelemaal mis hebben"). „Hoor eens, Manasseh", zei hij plechtig, „aan dien brief zelf zul je weinig hebben, maar ik ben er vast van overtuigd, dat er een fortuin buitenop die enveloppe zit, die je al die jaren zoo zorgvuldig bewaard hebt".

Zij gingen het kantoor van den havenmeester binnen waar de postzegels heel nauwkeurig bekeken werden. „Een paar postze-

gels van vier dollarcents uit het jaar 1856 en op hun origineele enveloppe" fluisterde hij met ontzag. „Nee maar, dat is een kolossale vondst! Daar kun je bijna net zooveel voor vragen als je wilt. En dan te bedenken dat niemand ze in al die jaren heeft opgemerkt of begreep hoeveel ze waard waren!"

Zijn eerlijke blauwe oogen blikten op naar Manasseh terwijl hij even nadacht. Voor een onderdeel van een seconde voelde hij de neiging bij zich opkomen om den man een klein bod te doen maar onmiddellijk wierp hij die ver van zich. „Nee, dat gaat niet", zei hij tot zich zelf. „Hij is een brave kerel en ik ken hem al meer dan twintig jaar; hij verdient een fatsoenlijke behandeling".

Nog eens bekeek hij de enveloppe en zei, zich tot Manasseh voorover buigende: „Met den brief kan ik niets doen, maar wil je me de enveloppe toevertrouwen, dan kan ik eens zien hoe ik er het meeste voordeel uit haal"?

„Wel natuurlijk, meneer", antwoordde de oude man. „U bent voor ons zeelui altijd zoo goed geweest en we weten allen dat we bij u veilig zijn". Met het diepe vertrouwen van den zeeman was de zaak beklonken. „Best", zei de havenmeester. „Ik zal dus deze enveloppe naar Engeland zenden, naar een vertrouwd man, dien ik daar ken, om ze daar publiek te verkoopen en als ze opbrengt wat ik denk ben je binnenkort een rijk man en kun je dat land koopen waar je me van vertelde."

. . . .

Een paar maanden later werd Manasseh op het kantoor van den havenmeester geroepen, waar hij aangegaapt door het verbaasde personeel en tot zijn eigen intense verwondering een cheque voor £ 1400 ontving. Op zijn verzoek kocht de havenmeester het lang verwachte stuk land voor £ 1000 en Manasseh, na den dominee en eenige andere notabelen van de plaats tot vervelens toe om raad gevraagd te hebben bij het zoeken naar een geschikt geschenk, stond er op zijn vriend-in-nood een prachtigen ring te geven, dien hij voor een deel van het restant kocht en wat daarna overbleef werd door zijn spaarzame dochter op de bank gezet als begin van een bedrijfskapitaal noodig voor zijn kleine estate.

Maar het was Manasseh's grootste genoegen den brief te lezen, dien een bekend Londensch postzegelverkooper aan zijn vriend den havenmeester geschreven had en waarvan de slotzin als volgt luidde:

„Uit goede bron verneem ik, dat Zijn Majesteit, die zooals U weet een groot philatelist is, zijn verlangen heeft te kennen gegeven dat paar postzegels te zien en verder veel belang in Uw ver-

haal stelde hoe zij na al die jaren in zijn Bijbel opgeborgen te zijn geweest ten langen leste den ouden man in Grenada tot een zegen werden"....

Manasseh zegt nog wel eens: „De Heer heeft ons in onze droefenis toch niet vergeten".

DE SURINAAMSCHE TAALTUIN

DOOR

W. R. MENKMAN

Moet de Surinaamsche bevolking op den duur worden een Hollandsch sprekende, dan valt er voorloopig nog veel te doen, vooral in de breedte; men bedenke maar even dat het oorspronkelijke element der Indianen, het een paar eeuwen oude der boschnegers en het betrekkelijk nieuwe der Aziaten tezamen circa 55% uitmaken van die bevolking en dat onder deze grootste helft kennis der officieele landstaal nog slechts sporadisch voorkomt. Ook in de diepte echter is het Hollandsch in Suriname nog niet overal even ver doorgedrongen en dit spreekt eigenlijk van zelf, gegeven de sociale geschiedenis van het gewest.

Intusschen is het de vraag of hier in Europeesch-Nederland de tot dusver in Suriname met betrekking tot de taal verkregen resultaten wel algemeen op de juiste waarde worden geschat. Behalve zij die het mogelijkerwijs betwijfelen of de massa der Surinaamsche bevolking wel veel baat kan hebben bij het zich eigen maken van onze taal, zullen er misschien ook zijn die, op een dwaalspoor gebracht door verkeerd begrepen klachten — of door gangbare aardigheden — onder den indruk zijn komen te verkeeren dat het wel een raar soort Hollandsch zal zijn dat daarginds wordt gesproken. Niet dat voor de zuiverheid van het Nederlandsch in het algemeen gevaar te duchten zou zijn zelfs van een in sterke mate daarvan afwijkend Surinaamsch-Hollandsch; mede met het oog echter op alles wat er aan het onderwijs in Suriname is en wordt ten koste gelegd, zou het te betreuren zijn wanneer aldaar een bastaardtaal werd aangekweekt, welke ook voor de Surinamers zelf geen waarde zou hebben.

Dat van dit laatste allerminst sprake is weet ook hij die, zonder Suriname te kennen, met Surinamers in aanraking komt; desniettemin kan het nuttig zijn even stil te staan bij de eigenaardigheden in het Hollandsch dat in Suriname gangbaar is en te trachten de vraag te beantwoorden of de afwijkingen welke kunnen worden aangetoond, eigenlijk wel van veel beteekenis zijn, naast de talrijke onregelmatigheden welke in het moederland zelf op taalgebied voorkomen.

Surinaamsche plantages zijn polders en wanneer men van polders spreekt terwijl men de dijken bedoelt welke den polder insluiten, dan gebruikt men een echt Surinamisme, dat echter veilig op één lijn kan worden gesteld met de verwisseling der woorden gracht en wal, in Amsterdam populair (zie den Max Havelaar). En de Hooge Sluis in onze hoofdstad is geen sluis, maar een brug.

Geschaafd ijs, overgoten met een stroopje, de bekende door middel van een rietje genoten Surinaamsche lekkernij, heet schaafijs, een woord waartegen de taalzuiveraars bezwaar kunnen hebben, omdat het ijs niet schaaft maar geschaafd is; ook kan men van meening zijn dat de klemtoon niet, zooals geschiedt, op ijs behoort te worden gelegd. Zonder blikken of blozen echter eet men h. t. l. slagroom en het stukje Nederlandsche wetgeving dat — niet zeer sierlijk — het Melkbesluit heet, vertelt ons wat dat voor een product is, zonder er een anderen meer Nederlandschen naam aan te geven.

Dat men in ieder geval zou moeten zeggen schááfijs zal voor de meeste Hollanders wel buiten kijf zijn, ook voor diegenen die moeilijk een juiste keus zouden weten te doen tusschen kárnemelk en karnemélk, of tusschen mísdadiger en misdádiger. De Surinamer is geneigd te spreken van een lijkstátie, van de Watermólenstraat en van een plantage Máriënburg en hij is ook in enkele andere gevallen met den klemtoon wel eens in de war, maar de geboren Hollander is hem op dit punt niet altijd de baas. Vooral vreemde woorden worden in ons land vaak met een veranderden klemtoon uitgesproken; wanneer we hooren van iemand die een mánie heeft vinden wij dat

belachelijk, terwijl tegen trícotgoederen geen bezwaar schijnt te bestaan. Talrijke woorden welke niet meer als vreemde kunnen worden beschouwd — als kapitein, machinist, station, speciaal, sociaal, manifest, om er maar eenige te noemen — worden door een breede schare met den klemtoon op de eerste lettergreep uitgesproken, zij het dan ook niet door hen die verzorgd Nederlandsch spreken. Hetzelfde geldt voor zekere plaats-, familie- en eigennamen; de Amsterdamsche tramconducteurs weten niet beter of hun wagens brengen U naar het Mércatorplein of de *A*rubastraat, doch houden aan de Engelsche uitspraak vast wanneer zij U de Nickeriestraat wijzen. Bij ons M. O. heeft men een eigen opvatting aangaande de uitspraak van Spaansche namen en is men er niet algemeen van overtuigd dat bij Maracaibo — en ook bij Paramaribo — de klemtoon op de derde lettergreep valt. Hoeveel Hollandsche scholieren leeren den naam van het landschap Poerworedjo op Java goed uitspreken? Omroepers van deRadio hebben het over de opera's Cavalléria en Fra Diavólo, kondigen Hóngaarsche dansen aan of werken van Pórtengen. Personen met den toch geen moeilijkheid opleverenden naam Verster worden in zekere kringen hardnekkig Vérster genoemd. En waarom hebben we ons in Amsterdam aangewend om van de Heerengrácht te spreken, terwijl we toch niet zeggen Kalverstráát, maar Kálverstraat?

Toen de auto zijn intrede deed in onze Amerikaansche gebieden, verkoos men in Curaçao de Spaansche, in Suriname de Engelsche uitspraak van het woord, wat niet zoo erg vreemd was; sommige Hollanders echter dachten dat de Surinamers het over een otto hadden, begrepen dat niet en vonden het natuurlijk dwaas. Ontwikkelden in ons land evenwel meenen dat zij de uit het Engelsch overgenomen woorden recital, comfort, record en fair op zijn Fransch moeten uitspreken en maken van efficiency — dat zich daartoe minder goed leent — efficiéncy. Minder ontwikkelden hebben het over Termínus, catalógus, categórie, aristocrátie, piterléum enz.

Nog in de 18e eeuw droeg de infanterist een houwer als

zijdgeweer en de naam houwer is in Suriname in gebruik gebleven voor het instrument dat in het Spaansch machete en in het Engelsch matchet heet. Hollanders zouden het een kapmes noemen en men kapt er ook inderdaad mede — suikerriet o.a. — maar voor een mes is het veel te lang. Wordt de houwer misbruikt om er iemand mede te dooden of te verwonden, dan zegt de Surinamer dat het slachtoffer gekapt is, wat ons een verkeerde uitdrukking lijkt. Misschien echter zou zij vroeger gewoon zijn gevonden, immers in het relaas der Zeeuwsche expeditie naar de West van 1672/74 lezen wij van een soldaat die „geschooten" was en we mogen aannemen dat Evertsen en Binckes schreven zooals zij spraken. In het verslag der behandeling van de Putbroeksche moordzaak kon men onlangs lezen van menschen die door de verdachten zouden zijn geschoten. De 17e eeuwsche chirurgijn Nicolaus de Graaff vertelt ons van twee ruiters die gesabeld werden.

Een kwart eeuw na Elout van Soeterwoude hoorde ik in een uithoek aan de Saramacca een oud man nog de opmerking maken dat het overcompleet warm was, een bewijs dat in Suriname sommige dwaze zegswijzen een taai leven hebben. In Holland beveelt de winkeljuffrouw een hoedje aan als reuze apart en kan een voorwerp zelfs reuze klein zijn; raken bij ons te lande dergelijke onzinnigheden spoedig weder uit de mode, dan is het meestal om plaats te maken voor andere van gelijk allooi. En de man uit het volk in Holland die van een onbezonnen Rijksveldwachter spreekt heeft nog iets minder goed geluisterd dan de Surinamer die het over een onnoodig kind heeft. In ieder geval zegt men in Suriname niet: hun hebben het gedaan, maar: zij hebben het gedaan; de niet goed onderwezen Surinamer echter spreekt wel van een hij wanneer het om een zij gaat.

Onze spraakmakende gemeente noemt uit zich zelf de Guinea pigs in den dierentuin marmotjes; dat in Suriname een zekere soort papegaai een raaf heet echter zal wel geen eigen vinding zijn. Daar leeft nog het een en ander voort dat bij ons lang vergeten is. Bontekoe en de zijnen vergastten zich, bijna 50 jaar voordat Suriname Hol-

landsch werd, aan „water-lemoenen en Spaens speck", niet in de West, maar op een eilandje bij Madagascar. Een bewerker van het verhaal der „Avonturelijke reyse" zegt in een aanteekening dat dit spek eveneens een vrucht moet zijn; iedere Surinamer echter zal U direct kunnen mededeelen, welke soort meloen bedoeld werd, want de vrucht in kwestie heet ook bij hem nog wel Spaansch spek.

Sneeuw valt er niet in Suriname en de spreeuw is er niet inheemsch; de woorden echter zijn den Surinamer niettemin bekend en hij heeft de neiging ze uit te spreken alsof ze met één e werden geschreven. Vele Hollanders echter zijn vergeten dat hunne voorouders een veel ruimer gebruik van de y maakten dan zij zelf doen en zij spreken daarom een aantal familienamen waarin die letter nog voorkomt verkeerd uit. En hoeveel machineschrijfsters met Mulo- of Hbs.opleiding kijken niet verbaasd wanneer men haar verzoekt de ij samen te stellen uit de i en de j en daarvoor niet de y aan te slaan, al was het maar alleen omdat wij niet zelf in de hand moeten werken dat vreemdelingen spreken van maatsjappi en van riksmuseum.

Vettewarier en vettewarij, alsook voeteeren, zijn zelfs uit den laatsten druk van Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal niet als verouderd geschrapt. Gebruikte men in Suriname, behalve deze oude woorden, ook nog het archaïsme schavotteeren — de doodstraf is er nog niet afgeschaft — dan zou men zich te dien opzichte eveneens op Van Dale kunnen beroepen, voor de taalgeleerden misschien niet de meest gezaghebbende autoriteit, maar voor het groote publiek toch een zeer voldoende bron van voorlichting.

Is er ergens iemand gestorven, of wordt er ergens een verkooping gehouden, dan spreken wij van een sterfhuis en van een boelhuis; de Surinamer, die graag feestjes viert, kent ook trouwhuis en verjaarhuis. Wij kennen zoetigheden en suikergoed, de Surinamer zoetgoed en ook zuurgoed. De Hollandsche vrouwen dragen japonnen of costuums, de Surinaamsche winkelier echter verkoopt nog kleedjesgoed. Niet alle typisch Surinaamsche woorden ontsieren onze taal.

Vele Surinamers spreken van een witte pak en een natte pak en met de lidwoorden zijn zij een enkele keer ook wel eens abuis. In Amsterdam echter laat men iemand nooit wonen aan den Singel, maar altijd op het Singel; school, fabriek en muziek zijn bij ons in den volksmond vaak onzijdig en vele dienstboden of huisvrouwen zeemen de raam of wasschen de vaat. Bijna was er een nieuw Surinamisme ontdekt, toen indertijd in Paramaribo een bioscooponderneming een film aankondigde onder den titel De vliegende circus (Der fliegende Zirkus), maar gelukkig vond een slimmerd nog bijtijds in een woordenboek dat circus in onze taal ook als een mannelijk woord mag worden gebruikt. Wanneer echter in de Amsterdamsche Kalverstraat Het geheim van de*n* rood*e* kater wordt vertoond — vertaling van Das Geheimnis der roten Katze — dan weet men zeker dat onze bioscoopdirecties wel eens noch hun Hollandsch noch hun Duitsch kennen.

Dat in Suriname wel Anglicismen worden gebruikt, spreekt van zelf, lang zoo vele niet echter als bij ons Germanismen. Zelfs eenige aan het Hebreeuwsch ontleende woorden treft men er aan, maar wij kennen hier eveneens van die woorden, zij het dan ook andere. Met vreemde woorden wordt er overigens in Suriname begrijpelijkerwijze lang niet zoo gesold als bij ons; aan de Varakinderen werd onlangs door de radio verteld dat Harlekijn in het Italiaansch (!) Harlekwino heet.

De Surinamer gaat vaak iets doen wanneer wij het zullen doen, maar dat heeft hij met den Zuid-Nederlander gemeen en bij iemand gaan is volgens onze woordenboeken nog altijd niet foutief. Wat is er tegen dat de Surinamer iets niet weet te maken, terwijl wij het niet kunnen maken of repareeren? Hij loopt alleen iets minder kans om kennen en kunnen met elkander te verwisselen.

Dat men liever niet van gebroken moet spreken wanneer iemand's hoofd is verwond, of zijn jas is gescheurd, of er een gat is in een kous, of een machine in het ongereede is geraakt, ligt voor de hand. Maar dergelijke aan het Neger-Engelsch herinnerende oneffenheden zal althans de behoorlijk onderwezen Surinamer wel weten te ver-

mijden. De minder ontwikkelde Hollander zal in de genoemde gevallen er ook zijn hoofd wel niet mede breken om het juiste woord te vinden en zich met stuk of kapot tevreden stellen.

Op een Surinaamsche plantage moet men oppassen niet in een trens te vallen; van een sloot of greppel spreekt niemand, maar de eerste plantages zijn dan ook door Engelschen aangelegd. Ten slotte echter is dat trens een bedrijfswoord en dat het in het Nederlandsch een andere beteekenis heeft kan moeilijk tot verwarring aanleiding geven. Wie niets met de scheepvaart te maken heeft zal allicht ook niet zonder toelichting begrijpen wat het lijk van een zeil is — maar daarom toch niet aan een cadaver denken — terwijl de vraag of ons woord voor het touw waarmede een zeil omboord is met het Spaansche liga en het Engelsche leech verwant is, alleen voor den taalvorscher van belang is.

Pas op dat je valt zegt men in Suriname, maar wij passen liever op niet te vallen. Wanneer echter de directie der Nederlandsche Spoorwegen U uitnoodigt op Uw handbagage te passen en op de zakkenrollers, dan laadt ook zij den schijn op zich van een loopje met U te nemen.

Uitdrukkingen als: hij is door (geslaagd voor een examen), ik was bij (er bij), de Gouverneur is voor (er voor), de politie heeft hem belet (het hem belet), mijnheer kom door (kom binnen), kom wat hooren (luister eens) werden, vroeger althans, niet uitsluitend door minder ontwikkelde Surinamers gebruikt; men liet niet zakken, maar men zakte, men liet wel eens iets staan dat alleen maar liggen kan en zette wel eens wat gelegd moet worden, droomde met iemand en jokte voor iemand. Alles bij elkander toch niet een zoo lange lijst van fouten in zinsbouw en woordenkeus, in aanmerking genomen dat het dagelijksch verkeer tusschen het gros der inheemschen en de geboren Hollanders uit den aard der zaak altijd zeer beperkt is geweest; Nederlanders uit Europa waren er in Teenstra's tijd — dus een honderd jaar geleden — een vijf à zes honderd, tegenwoordig nog geen duizend. Aan den anderen kant is er van de spreekwijze van het voor-

geslacht allicht in Suriname iets meer blijven hangen dan hier te lande; zeventiende eeuwsche zeelieden die hun boot leeg hoosden „kreghen het water meest uyt". Het oude fortje aan de Essequiborivier, welks ruïnes nog de herinnering aan den Hollandschen tijd levendig houden heette Kijkoveral en dat vinden wij een pittige naam, veel aardiger dan Ruimzicht. Wanneer wij echter een Surinamer hooren zeggen: hij gaat overal, of hij gaat nergens, in plaats van hij komt enz., dan meenen wij al heel gauw een Anglicisme te hebben ontdekt. Moeten evenwel vooral leeken niet heel voorzichtig zijn met het constateeren van allerlei ismen? Wij lezen in de courant dat een arrestant is ingesloten en vinden dat dan een leelijk Germanisme; treffen wij dan echter later dezelfde uitdrukking aan in een 17e eeuwsch geschrift, dan zijn we weer heelemaal niet zeker meer van onze zaak.

In Suriname vraagt men aan de dienstbode of zij water in den ketel heeft gezet en natuurlijk is het mogelijk dat dit een puur Anglicisme is. Het kan ook een onbeholpenheid zijn; wij Hollanders zijn evenmin erg nauwkeurig, wanneer wij water in een ketel doen, in plaats van gieten of schenken. Ook worden de verschillen tusschen gelegd en gelegen, leggen en liggen in onze spreektaal vaak genoeg uit het oog verloren.

Een bedreiging voor het beschaafde Nederlandsch vormt het in Suriname gesproken Hollandsch allerminst; zelfs de Surinaamsche dienstbode die wanneer zij iets te vragen heeft het gesprek opent met: verzoek mijnheer, of: verzoek mevrouw, spreekt niet onbeschaafd, al klinkt haar aanhef grappig. Ook het Surinaamsche accent doet ons nooit als onbeschaafd aan; wat krijgt men daarentegen h. t. l. niet te hooren van vele sprekers voor de radio, die toch, blijkens hun onderwerpen en de wijze waarop zij die behandelen, behooren tot de beter onderwezenen.

Wanneer er iets is waarvoor Suriname het moederland dankbaar mag zijn, dan is het voor het onderwijs, dat o. m. aan den Surinamer een Hollandsch heeft bijgebracht waarmede hij, ook in Nederland en in de andere Nederlandsche overzeesche gebieden, een zeer behoorlijk

figuur maakt. Die Surinamer zou echter geen koloniaal inboorling moeten zijn om niet alles wat men op zijn taal heeft aan te merken als een uiting van geringschatting te beschouwen. En de Hollander zou niet tot een koloniseerend volk moeten behooren om het niet dom of dwaas te vinden wanneer de overzeesche Nederlander op een andere wijze tegen de gemeenschappelijke taal zondigt dan men bij hem thuis doet. Uitzonderingen aan beide zijden natuurlijk buiten rekening gelaten.

Er groeit in onzen taaltuin een massa onkruid, in het kleine en geïsoleerde Surinaamsche tuintje natuurlijk veel minder dan in den zooveel grooteren en rondom open liggenden Hollandschen tuin; verhouding als die van een handjevol tegenover een kruiwagenvol. Wie in Suriname heeft gewoond en zich alle daar gangbare maar voor ons ongewone woorden, uitdrukkingen enz. tracht binnen te brengen, komt allicht niet tot een veel grooter aantal dan dat der in dit artikeltje gesignaleerde. Zou er echter wel iemand te vinden zijn knap genoeg om een complete opsomming te leveren van alle h. t. l. gepleegde zonden tegen de moedertaal, van alle Germanismen, Gallicismen, Anglicismen en barbarismen, van alle fouten op het gebied van zinsbouw, woordenkeus en woordvorming? Het zou een onbegonnen werk zijn, want de lijst zou om zoo te zeggen dagelijks moeten worden herzien en aangevuld; daar zorgen alleen reeds het verkeer, de sport en de techniek wel voor.

Gelukkig maar dat tot dusver, ondanks de overgevoeligheid onzer taal voor invloeden van allerlei aard, het gevaar voor overwoekering nog afgewend is kunnen worden. Gelukkig ook dat wat wij opzettelijk en doelbewust naar de andere zijde van den oceaan hebben overgeplant, daar zoo goed is aangeslagen en zich zoo standvastig heeft getoond. Wij kunnen het ons wel permitteeren tegenover een niet te groot aantal afwijkingen — uit onbeholpenheid of op andere wijze ontstaan — een rustige houding aan te nemen.

Amsterdam, Mei 1932

BIBLIOGRAPHIE

Bibliographie d'histoire Coloniale (1900—1930). Publiée par les soins de M.M. Alfred Martineau, Professeur au Collège de France, Roussia, Archiviste du Ministère des Colonies, Tremond, Professeur à l'École de Guerre Navale, Délégués par le Congrès. Société de l'Histoire des Colonies françaises, Paris 1932.

De Rijkseenheid. 27 Juli 1932. Het rapport der Bezuinigings Commissie-Welter en Suriname. I. — Verslag, door den Hoofddirecteur van de Surinaamsche Bank over 1931 uitgebracht, door R.

Idem, 4 Augustus 1932. Het rapport der Bezuinigings Commissie-Welter en Suriname II. —

Idem, 10 Augustus 1932. Het rapport der Bezuinigings Commissie-Welter en Suriname. III. — Het Landbouw-Proefstation te Paramaribo.

Idem. 31 Augustus 1932. El Dorado, door Emeritus.

Idem, 28 September 1932. Belangstelling voor Suriname in het buitenland, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, 19 October 1932, Verschil van inzicht (over het verlof van Gouverneur Rutgers].

Jaarverslag over het jaar 1931 van de Vereeniging „Bureau voor Handelsinlichtingen". Amsterdam 1932.

Tijdschrift voor zendingswetenschap „Mededeelingen". Deel 76, 3e Stuk. 1932. Overzicht van het Zendingswerk in Ned. Oost- en West Indië, door J. Rauws. (Vervolg; hierin West-Indië, Evang. Broedergemeente).

's Menschen Religie. Inleiding tot de vergelijkende volkenkunde, door J. H. F. Kohlbrugge. J. B. Wolters, Groningen, den Haag, Batavia. 1932.

De Indische Mercuur. 29 Juni 1932. De economische toestand van Suriname in 1931. Verslag uitgebracht door de Ver. voor Handel en Nijverh. in Suriname.

Idem. 27 Juli 1932. Verslag omtrent den stand der cultures in Suriname gedurende het eerste kwartaal 1932, door Prof. Dr. G. Stahel.

Idem, 17 Augustus 1932. De groote landbouw in Suriname.

Idem, 24 Augustus 1932. Handel en Scheepvaart van Suriname in 1931.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Juni—Juli 1932. De Zendingsarbeid in Suriname 1931. Staat en statistiek van den arbeid in Suriname.

Idem, Augustus—September 1932. De waterstroom uit het heiligdom. Twee honderd jaren van Herrnhutter Zendingsarbeid .(Met afb.).

Nederlandsch Zendingsblad. Augustus 1932. Wateren uit het heiligdom. (Grepen uit twee eeuwen Herrnhutter Zending), door H. G. Steinberg (met afbn.). — De Broedergemeente, 1732—1932, door P. M. Legène (met afb.).

Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië. Deel 89, 2e Afl. 1932. Geschiedenis van de koloniale wetgeving der Staten-

Generaal van de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Academisch proefschrift in 1841 te Leiden verdedigd door J. Tak...., uit het Latijn vertaald door Dr. J. D. L. de Vries, met een inleidend woord van Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

Tropisch Nederland, 11 Juli en 8 Augustus 1932. Een tocht naar Suriname's binnenland, 17 Maart—3 April 1930, door Mr. Dr. F. L. J. van Haaren. (Geïll.).

Idem, 22 Augustus 1932. De intocht van Mr. P. J. Verriet, Apostolisch Vicaris op Curaçao, door C. K. Kesler. (Met afb.). — Een tocht naar Suriname's binnenland, 17 Maart—3 April 1930, door Mr. Dr. F. L. J. van Haaren. (Geïll.).

Idem, 5 September 1932. Hout en houtexploitatie in Suriname, door C. K. Kesler. (Met afb.).

Idem, 19 September 1932. Hout en houtexploitatie in Suriname, door C. K. Kesler. (Slot. Geïll.). — Een tocht naar Suriname's binnenland, 17 Maart—3 April 1930 door Mr. Dr. F. L. J. van Haaren. (Geïll.).

Idem. 3 October. Mr. Dr. C. F. Schoch, bij zijn aftreden als voorzitter der West-Indische Kamer, door C. K. Kesler. (Met portret).

Geneeskundig Tijdschrift voor Ned.-Indië, 19 Juli 1932. Heeft lepra [in Suriname] neiging tot spontane stilstand in haar ontwikkeling zonder blijvend defect)? door Dr. P. H. J. Lampe (met grafieken).

Idem, 16 Augustus 1932. Over den invloed van het verblijf in tropische kuststreken op het lichaamsgestel van den blanke, door Prof. Dr. W. Radsma.

Jaarvergadering van „Bethesda", 17 April 1932. Paramaribo, 1932.

Petrus Donders. Juli 1932. Pater E. Startz. II door A. Nederveen. — Uit het land van „melk en honing", door Ch. de Kort. — Wisi (vervolg), door Adr. Kuipers.

Idem, September 1932. Een Broeder Missionaris [Broeder Servatius, 2 Juni '32 overleden] door A. Nederveen. — Een feestdag in de Gerardus Majella-Stichting, door Zuster Emelia. — Potribo, door P. P. — Uit de Majella, door J. Kooger.

Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur, 19 Augustus 1932. Droomgezichten door P. M. Legêne.

Het Zendingsblad van de Gereformeerde kerken in Nederland. Augustus 1932. Het jubileum der Hernnhutter Zending.

Gedenkboek ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der Congregatie van de Religieuzen Penitenten-Recollectinen van de Onbevlekte Ontvangenis te Roosendaal. (Met talrijke foto's).

Gedrukt door de grafische kunstinrichting J. van Poll Suykerbuyk te Roosendaal. 1932.

Die Katholischen Missionen. August 1932. Suriname, das erste Missionsgebiet der Genossenschaft des allerheiligsten Erlösers, von P. Verheggen (Mit Illustrationen).

Elseviers Geillustreerd Maandschrift, Augustus 1932. Over Negerkunst, door Ladislas Szecsi. (Met 7 illustraties).

Haagsch Maandblad. Augustus 1932. Curaçao's Wel en Wee, door W. Menkman.

Idem, September 1932. Een Pionier der West-Indische Compagnie. Kiliaen van Rensselaer, door S. Kalff †.

Onze Mail. 5 Augustus 1932. Uit de West. De Volkstelling op Curaçao. (Een artikel uit „Het Vaderland", door Fred. Oudschans Dentz). — Ananascultuur in Suriname. Medewerking van de regeering. (Uit „Het Vaderland").

Tijdschrift voor Economische Geographie, Juli/Augustus 1932. Economische toestand van Curaçao in 1931. Als voren van Suriname, beide door Fred. Oudschans Dentz.

De Haagsche Dameskroniek, 6 Augustus 1932, Rika Hopper gaat naar de West, door Rika van Hoven-Hopper. (Reisbrief).

Idem, 3 September 1932. Wat wij op Curaçao beleven, door Winnie en hoe het er bij ons uitziet. (Met 2 kiekjes).

Het Familieblad van Duinoord en omgeving, 12 Augustus 1932. Paramaribo. (Ontleend aan „*Licht*", door S. da Silva).

De Indische Verlofganger, 19 Augustus 1932. Verdovingsmiddelen in Zuid-Amerika, Oost- en West-Indië door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, 2 September 1932. Drake, door Arthur van Schendel.

Idem, 30 September 1932, El Dorado. door Arthur van Schendel.

Weekblad van het Recht, 18 Augustus 1932. Het kantonrechtersambt Curaçao en het rapport Welter, door mr. C. F. Schalkwijk.

Fondscatalogus van de N.V. Uitgeversmaatschappij Martinus Nijhoff. (1853—1931). Afdeeling XII en XIII: Nederlandsch Oost-Indië en Nederlandsch West-Indië. 1932.

Neerlandia. Augustus 1932. Surinaamsche Brieven. — Curaçaosche Brieven I.

Idem, September 1932. Het onderwijs in Suriname. — De Dietsche spelers in de West. Een brief van den leider, Willem van der Veer. (Over Curaçao en Aruba). — Verovering van het fort Sépérou in 1676. (in Fransch Guiana), door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, October 1932. Het Nederlandsche fabrikaat in de West, door W. R. Chambers.

Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche eilanden in de 18de eeuw, door Prof. Dr. L. Knappert. Met 2 kaarten en 4 platen. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1932.

Chamber of Commerce. (Tourist Department). Curaçao. What to do and what to see in Curaçao (Dutch West Indies). Tourist Guide. Met kaart van Curaçao. Rijk geïllustreerd.

Stemmen uit Bethesda, XXXVIII. 1932. (Met afbeeldingen).

De Indische Culturen, 1 Augustus 1932. Bestralingsproeven van Zaden van Cultuurgewassen, door K. A. R. Maier. (Van Cassave en Suikerriet).

Explorations and Field-Work of the Smithsonian Institution in 1931 [Washington, 1932]. Collecting live animals in British Guiana, by W. M. Mann (with plates).

De Indische Gids. September 1932. De eerste West-Indische kleurlingpriester. (Pater B. Kranwinkel O.P., een Curaçaonaar, op 31 Juli te Nijmegen gewijd).

Joannes de Laet. Iaerlyck Verhael van de Verrichtinghen der Geoctyroeerde West-Indische Compagnie in derthien Boecken. Tweede deel. Boek IV—VII (1927—1630). Uitgegeven door S. P. L'Honoré Naber. Met twee overzichtskaarten, twee portretten en twee platen. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1932. (No. XXXV van de werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging).

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over het jaar 1931. Curaçao 1932.

Beredeneerd Verslag omtrent de verrichtingen van de naamlooze vennootschap „De Spaar- en Beleenbank van Curaçao", gevestigd op Curaçao, over haar twee en tachtigste huishoudelijk jaar, van den 1sten Juli 1931 tot en met den 30sten Juni 1932 en haren toestand op het einde van dat jaar. [Curaçao 1932].

Africa. Journal of the International Institute of African Languages and Cultures. Vol. V. Number 3. Some aspects of Dahomean Ethnology, by Melville J. Herskovits. (Geïll.).

Human Biology. A record of research. May 1932. Published Quarterly by the Johns Hopkins Press. Baltimore. Maryland, U. S. A. Population Statistics in the Kingdom of Dahomey, by Melville J. Herskovits.

Het Koloniaal Weekblad, 29 September 1932. Anderhalve eeuw journalistiek in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.
Idem, 13 October 1932. Een netelige Curaçaosche aangelegenheid, door W. R. Menkman.
Idem, 20 October 1932. Rond om de Curaçaosche begrooting voor 1933, I door W. R. Menkman.

Ibero-Amerikanisches Archiv. VI/1 und VI/2. (Ferd. Dümmler's Verlag. Berlin SW. 68 u. Bonn.). Die Einschleppung Europäischer Krankheiten in Amerika während der Entdeckungszeit; ihr Einfluss auf den Rückgang der Bevölkerung. Von Dr. George Sticker, Würzburg.

W. B. Seabrook. Geheimnisvolles Haiti. Rätsel und Symbolik des Wodu-Kultes. Mit 25 Autotypien und Zeichnungen im Text. Deutsche Uebertragung von Alfons Matthias Nuese. Rudolf Mosse Buchverlag. Berlin. 1931.

Hoe de eerste Herrnhutter Zendelingen uitgingen en arbeidden, door Mr. P. H. W. G. v. d. Helm, eerste stuk. Zeist. 1932.

LANDBOUWVOORLICHTING EN LANDBOUWONDERWIJS IN SURINAME

DOOR

W. E. K. BARON VAN LYNDEN

Wanneer de landbouw op een laag peil staat, zooals met den kleinen landbouw in Suriname over het algemeen het geval is, kan de productiviteit het snelst en het zekerst worden opgevoerd door het verstrekken van beter plant-materiaal. Voor een land als Suriname, dat voor den afzet zijner producten spoedig op export naar het buitenland is aangewezen, gaat het bovendien niet alleen om de verhooging der productie, maar ook om de verbetering der kwaliteit. Het gebruik van goed plant-materiaal kan voor sommige gewassen een belangrijk middel zijn teneinde de kwaliteit van het product te verbeteren. Zoo is de verstrekking door het Landbouw-Proefstation van goed zaaizaad van rijst ongetwijfeld van gunstigen invloed geweest op de kwaliteit van dit product, zoodat de afzet daarvan in de omliggende landen gedurende de laatste jaren nimmer meer moeilijkheden heeft ondervonden. Sedert de „Rijstuitvoerverordening" op 1 Maart 1932 in werking is getreden kwam het dan ook vrijwel nooit voor, dat een partij rijst als „ongeschikt voor export" gekwalificeerd werd. Vooral in het voornaamste rijstdistrict *Nickerie* is de kwaliteit van de rijst in de laatste twee jaren sterk vooruitgegaan, terwijl deze juist daar in vroegere jaren alles te wenschen overliet. Natuurlijk is deze vooruitgang niet alleen aan het gebruik van beter zaaizaad te danken. De verstrekking daarvan door het Proefstation, welke in de jaren 1930 en 1931 in genoemd district onderscheidenlijk 4800 K.G. en 16.000 K.G. bedragen heeft, zou daarvoor geheel onvoldoende zijn geweest. Het zorgvuldiger oogsten en pellen hebben tot die kwaliteitsverbetering ongetwijfeld ook veel bijgedragen. De naar verhouding van de beplante rijst-oppervlakte geringe hoeveelheden zaaizaad, welke verstrekt werden, toonen juist aan, hoe moeilijk het is langs den tot dusverre gevolgden weg een verhooging van de productiviteit en een verbetering van

de kwaliteit over het geheele rijst-areaal te bewerkstelligen. Want, al behoeven aan het vinden van een goede *soort* niet dadelijk uitgebreide landbouwkundige proeven vooraf te gaan — onder de plaatselijk aangeplante soorten kan door eenvoudig uitzoeken overal goed plant-materiaal worden verkregen — zoo leveren de verbreiding daarvan en het op peil houden voor volkeren, aan wie de zorg voor het zaaizaad nog geenszins kan worden toevertrouwd, niettemin juist *de* groote moeilijkheid op. De verstrekking van zaaizaad tegen teruggave van tweemaal de hoeveelheid *na* den oogst, zooals den laatsten tijd in Suriname met rijst gebruikelijk was, is echter niet toereikend om de voor het Proefstation uit dien hoofde ontstane kosten te dekken, daar de teruggegeven „padi" niet langer bruikbaar is voor zaaizaad. De transportkosten van den Cultuurtuin naar een overzeesch district, zooals *Nickerie* maken het zaad dan ook duur, zoodat men er derhalve niet aan ontkomen kan plaatselijk in de aanplantingen, welke eens van prima zaad van het Proefstation voorzien werden, het zaaizaad ieder jaar onder toezicht te doen verzamelen.

De goedkoopste wijze dit werk te doen uitvoeren en die tevens den meesten waarborg biedt, dat in de toekomst de landbouwers zelven daarvoor wellicht meer zullen gaan zorgen, is het te laten verrichten door de leerlingen der hoogste klassen van de districtsscholen onder toezicht van den onderwijzer.

Allereerst dient men nu na te gaan, hoe in Suriname en in Nederlandsch-Oost-Indië de opvatting was ten opzichte van landbouwarbeid op gewone lagere scholen en hoe men thans daarover denkt.

Reeds door de Nederlandsche Landbouw-autoriteit Kakebeeke, die in 1912 den Minister van Koloniën over het landbouwonderwijs in Suriname geadviseerd heeft, werd de bevordering van den doelmatigen aanleg van schooltuinen in het werkplan opgenomen. De bedoeling van Kakebeeke was voornamelijk door die schooltuintjes het vooroordeel tegen handenarbeid weg te nemen en, waar dit vooroordeel slechts bestaat bij de zoogenaamde Creoolsche bevolkingsgroep, welke evenwel in de districten gaandeweg in de minderheid is geraakt ten opzichte van de Britsch-Indiërs en Javanen tezamen, is het alleszins begrijpelijk, dat, toen in de jaren 1915 tot en met 1922 in Suriname landbouwonderwijs gegeven werd, men toch niet tot de instelling van schooltuintjes is overgegaan, hetgeen nog minder te verwonderen is, zoo men bedenkt, dat men ook in Nederlandsch-Oost-Indië omstreeks 1920 nog afzijdig stond tegenover landbouwonderwijs op de Lagere

School. Wel wilde men het gewone onderwijs meer in landbouwkundige richting leiden, doch aan handenarbeid werd toen zeker niet gedacht [1]). Thans zijn echter handenarbeid en het werken in schooltuintjes in de programma's van de Volksscholen en van de Standaardscholen in Oost-Indië opgenomen [2]). Hoe men daartoe gekomen is, moge blijken uit de verdere ontwikkeling van het landbouwonderwijs. Men had namelijk vóór 1920 reeds de ervaring opgedaan, dat algemeene, theoretische landbouwkennis voor Aziatische landbouwers van geene waarde is, aangezien hunne ontwikkeling te kort schiet om die kennis in de practijk toe te passen tot verbetering der bedrijfsuitkomsten, terwijl het eenige resultaat van die meerdere kennis is, dat de kinderen den landbouw vaarwel zeggen, daar die kennis hen voor andere beroepen *wel* geschikter heeft gemaakt. Feitelijk was daarom elk landbouwonderwijs in de eerste jaren, dat de *Landbouwvoorlichtingsdienst* bestond, praematuur te achten, omdat deze dienst zelf ook nog geene oplossing gevonden had voor de wijze, waarop in het kleine landbouwbedrijf, dat bijna zonder kapitaal werkt, verbeteringen zouden kunnen worden aangebracht. In *Suriname* moest men na een tijdvak van 8 jaren landbouwonderwijs in 1922 eveneens erkennen, dat de landbouwcursussen, welke door onderwijzers, in het bezit der Lagere Landbouwacte, gegeven werden, op den kleinen landbouw vrijwel van geen invloed geweest waren. Hierbij moet bovendien in aanmerking worden genomen, dat — in afwijking van het rapport Kakebeeke — de onderwijzers een uitsluitend theoretische opleiding voor de Landbouwakte gevolgd hadden en dat de door hen gegeven landbouwcursussen eveneens uitsluitend *schoolsche* lessen waren. Op het laatst van de 8-jarige periode werd dit gebrek van al het gedurende dien tijd gegeven landbouwonderwijs wel ingezien; vandaar, dat in 1922 en 1923 een poging werd gedaan een landbouwschool in het leven te roepen, alwaar bijna uitsluitend *practisch* door de leerlingen gewerkt werd. De omstandigheid evenwel, dat genoemde school gevestigd was in den Cultuurtuin te Paramaribo („Juliana-Hoeve"), dus niet in een centrum van klein-landbouwers, had tot gevolg, dat de school na twee jaren wegens gebrek aan belangstelling moest worden gesloten. De behoefte aan landbouwonderwijs wordt bij

[1]) Zie b.v. de brochure „*Het Landbouwonderwijs in Nederlandsch-Indië*" door T. J. Lekkerkerker (Batavia — Drukkerij Ruygrok & Co. — 1921).

[2]) Zie blz. 3 en 4 van het artikel „*De ontwikkeling van het Landbouwonderwijs in Nederlandsch-Indië*" door W. Stenvers, opgenomen in den zesden jaargang No. 1 van het tijdschrift „*Landbouw*".

de landbouwers zelven — evenmin als zulks in Oost-Indië het geval is — nog niet in die mate gevoeld, dat zij genegen zijn daarvoor elken dag hun woning te verlaten en min of meer groote afstanden af te leggen. Zoo lang geen practisch werken vereischt werd, zooals op de cursussen, was de belangstelling groot, daar velen meenden, dat door de verworven kennis met minder werken een grootere winst kon worden behaald. Ernstige landbouwers hadden derhalve van het landbouwonderwijs geen gebruik gemaakt. Wanneer men aan het stelsel van speciale landbouwscholen wil vasthouden, moet zeer goed onderzocht worden, of werkelijk zoons van ernstige landbouwers de school wenschen te volgen en behooren zulke leerlingen alsdan intern te zijn. Men krijgt zoodoende het type van de Landbouw-Bedrijfsscholen van Oost-Indië, waarin de eerste landbouwscholen werden omgezet. Bedoelde scholen staan daar onder leiding van Adjunct-Landbouwconsulenten, die na hun driejarige opleiding aan de Middelbare Landbouwschool te Buitenzorg een vol jaar practisch gewerkt hebben op een onder het Departement van Landbouw staand Opleidingsbedrijf. Op Bedrijfsscholen zijn de leerlingen den ganschen dag als vaste, inwonende boerenknechts in het bedrijf werkzaam, terwijl des avonds de kostenberekening en de theoretische verklaringen van sommige verrichtingen in het bedrijf met hen behandeld worden. Op de Volks- en Standaardscholen daarentegen achtte men practisch landbouwonderwijs in den beginne niet gewenscht, aangezien de kinderen te jong zijn en nog niet voldoende kunnen rekenen teneinde bedrijfs-rekeningen te kunnen opstellen. Wat dit laatste betreft, dacht men echter *uitsluitend* aan de Bedrijfsscholen. Eerst later zijn namelijk de landbouwcursussen ontstaan, waarop niet het bedrijf als geheel wordt onderwezen, doch den landbouwers slechts worden bijgebracht eenige bedrijfsverbeteringen, waarvan de bijzondere urgentie voor de streek, waar de cursus gehouden wordt, door den Landbouwvoorlichtingsdienst tevoren was vastgesteld. Zooals men ziet, gaat deze vorm van landbouwonderwijs feitelijk reeds over in landbouwvoorlichting. Alleen worden deze cursussen gegeven door gewone onderwijzers, die daartoe zelven een na-opleiding gehad hebben op een cursus van een Adjunct-Landbouwconsulent, terwijl aan de landbouwers-cursisten als eisch gesteld wordt, dat zij een Volksschool of Standaardschool doorloopen hebben. Ten slotte is men tot de overtuiging gekomen, dat *naast* deze cursussen het evenzeer gewenscht is den kinderen op de Volks- en Standaardscholen zelve de verbeterde landbouw-practijk in schooltuintjes bij te brengen.

Als bijkomstig voordeel van het door gewone onderwijzers te geven landbouwonderwijs werd reeds van den aanvang af gewezen op het feit, dat dit personeel een belangrijke schakel zou kunnen vormen tusschen den Landbouwvoorlichtingsdienst en de bevolking, zoodat de aanbevolen maatregelen dientengevolge sneller algemeen verbreid zouden kunnen worden. Op dit laatste nu zou ik voor *Suriname* den nadruk wenschen te leggen. Het zou namelijk veel te kostbaar worden, indien men de verspreid wonende plattelandsbevolking overal door middel van personeel van den Landbouwvoorlichtingsdienst bereiken wilde dan wel speciale Landbouw-Bedrijfsscholen wilde oprichten. In 1931 heb ik dan ook een aanvang gemaakt met practisch landbouwonderwijs op zes openbare Districts-scholen. De eerste aanleg van den schooltuin geschiedde met betaalde werkkrachten en kostte hoogstens *f* 70.— per school, terwijl het planten, het onderhoud en het oogsten geheel door de leerlingen der beide hoogste klassen zelven verricht werden. Daarbij werd den kinderen o.a. het gebruik van nieuwe, eenvoudige werktuigen en het tusschenplanten van „groenbemesters" geleerd, terwijl de voor de bevolking van veel belang zijnde tabakscultuur en de tabaksbereiding, welke in de meeste streken nog onbekend zijn en — waar zij voorkomen — in elk geval nog alles te wenschen overlaten, door enkele dezer scholen ingevoerd of verbeterd konden worden. Het tabakszaad werd reeds op één school door tusschenkomst van de kinderen aan de ouders, die landbouwers van beroep zijn, verstrekt. Kort vóór mijn vertrek naar Europa heb ik voorgesteld de kweekbedden van verschillende nieuwe of weinig voorkomende, tropische vruchtboomen en andere overjarige gewassen, zooals Java-kapok, door de schoolkinderen in schooltuinen te doen aanleggen en onderhouden. Op deze wijze kan dit plantmateriaal goedkoop worden geleverd, hetgeen een eerste vereischte is om nieuwe gewassen in te voeren of de reeds bestaande zoo productief mogelijk uit te breiden. Zooals in den aanhef van dit artikel reeds door mij betoogd werd, zou voor de zoo uiterst belangrijke verstrekking van rijstzaad eveneens van de scholen een nuttig gebruik kunnen worden gemaakt.

Tegen het einde van mijn diensttijd werd met den Inspecteur van de scholen der *Evangelische broedergemeente* overeengekomen ook op twee dezer Bijzondere Scholen een proef te nemen met schooltuinen en het spreekt vanzelf, dat men op scholen van iedere richting dit practisch landbouwonderwijs moet kunnen invoeren. Allereerst komen daarvoor in aanmerking de scholen

voor Beperkt Lager Onderwijs, waarin sedert 1929 sommige gewone Districts-scholen zijn omgezet.

Blijkens de Memorie van Toelichting op de Ontwerp-Verordening tot de instelling van bedoelde scholen stond toch als doel voorop het verkrijgen van inrichtingen van onderwijs, welke meer in overeenstemming met de behoeften van het platteland zouden zijn, en eerst in de tweede plaats werd de bezuiniging op het volksonderwijs als argument genoemd, hetgeen ten duidelijkste blijkt uit de in vermelde Memorie van Toelichting geciteerde uitspraak van de Commissie van Onderwijs, welke in haar meerderheids-rapport van 25 September 1928 was neergelegd en als volgt luidde:

„Het leerplan worde herzien en beperkt tot de vakken lezen, „schrijven en rekenen, gepaard met het onderwijs in eenvoudige, „practische dingen, waaronder in de eerste plaats voor de dis- „tricten dingen, die den landbouw betreffen en die het kind, wan- „neer het de school verlaten heeft, in de praktijk van het leven „ten goede zullen komen."

Indien men nu het leerplan der scholen voor Beperkt Lager Onderwijs beziet, blijkt de genoemde beperking weliswaar te zijn doorgevoerd, maar zaken van practisch nut worden er niet onderwezen, of het zou moeten zijn het met de leerlingen der beide hoogste klassen lezen en behandelen van landbouwlessen, welke in 1930 aan *alle* Districts-scholen toegezonden werden en, in 1931 met eenige nieuwe lessen vermeerderd, door mij tot de „Handleiding voor het Landbouwonderwijs op Districts-scholen" werden samengevoegd. De verschillende cultures voor den kleinen landbouw worden daarin achtereenvolgens behandeld, doch dit onderwijs is van weinig waarde, zoo het niet practisch in een schooltuin wordt toegepast. Het betreft hier immers werkzaamheden, welke de leerlingen, zoons van landbouwers, meenen zelf veel beter te kunnen uitvoeren; alleen door hen de nieuwe methoden *zelf* te leeren toepassen en hen de nieuwe werktuigen *zelf* te leeren gebruiken mag verwacht worden, dat zij daaraan iets voor hun verder leven zullen hebben. In verband hiermede komt het mij alleszins gewenscht voor de leeftijdsgrens, waarop de leerlingen de school verlaten moeten, voor deze B.L.O.-Scholen te verhoogen tot 15 of 16 jaar.

Het voornaamste bezwaar, waarop een algemeene invoering van dit landbouwonderwijs op het oogenblik nog afstuit, is, dat de onderwijzers als zoodanig niet geschikt zijn practisch landbouwonderwijs te geven. Bij de keuze der scholen, waar ik

met de instelling van schooltuinen aangevangen ben, werd dan ook in de eerste plaats gelet op de *hoofden* der scholen, die daar *toevallig* voor zulk een taak min of meer berekend waren en er veel liefhebberij in hadden. Wanneer men dit systeem langzamerhand in het gansche gewest wil invoeren, behooren de onderwijzers daarvoor te worden opgeleid. De verspreide ligging der scholen en het ontbreken van personeel van den Landbouwvoorlichtingsdienst in de districten [1]) maken het echter onmogelijk deze na-opleiding te geven aan reeds in functie zijnde onderwijzers, zooals, blijkens het bovenstaande, in Oost-Indië geschiedt. Weliswaar woont een groot gedeelte van alle onderwijzers te Paramaribo en zouden dezen dus b.v. elken Zaterdagmiddag gedurende twee jaren een cursus kunnen volgen, doch van zulke in de stad wonende onderwijzers moet men het juist niet hebben. Men moet landbouwonderwijzers vormen, die zich in het district geheel en al thuis gevoelen en zoodoende langzamerhand eenigen invloed op de landbouwende bevolking kunnen uitoefenen.

Het ligt in de bedoeling als leerkrachten voor dit Beperkt Lager Onderwijs zooveel mogelijk hulponderwijzers te bestemmen en de examen-eischen daarvoor ongeveer gelijk te stellen aan den z.g.n. 4den onderwijzersrang. Behalve, dat eenige bezuiniging, welke men met de instelling der B.L.O.-Scholen als nevendoel voorstond, hierdoor inderdaad verkregen wordt, heeft men het voordeel, dat de hulponderwijzers niet voor overplaatsing naar de stad in aanmerking komen, zoolang de Dienst nog over onderwijzers met den 3den rang beschikt. Teneinde werkelijk *goede* landbouwonderwijzers te verkrijgen, die het werken in schooltuinen kunnen leiden en bovendien in staat zijn landbouwcursussen aan volwassenen te geven, terwijl zij zich tevens op andere wijzen nuttig kunnen maken voor den kleinen landbouw, is het noodzakelijk, dat de onderwijzers een jaar lang een dagelijkschen cursus volgen, waar alle practische werkzaamheden door hen zelf worden verricht. Ook in Oost-Indië erkent men, dat slechts op deze wijze de onderwijzers een practisch inzicht in het landbouwbedrijf verkrijgen en dientengevolge werd in 1929 voor oudleerlingen van normaalscholen een Landbouw-Bedrijfscursus ingesteld, welke veel overeenkomst vertoont met het Opleidingsbedrijf voor Adspirant-Adjunct-Landbouwconsulenten [2]).

[1]) Slechts te *Lelydorp* is een Landbouwleeraar, een Adjunct-Landbouwconsulent uit Oost-Indië, gevestigd.

[2]) Zie hierover, behalve het reeds vermelde artikel van Stenvers, de brochure van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel te Buitenzorg.

Op den duur zou men het volgen van een zoodanigen cursus verplicht dienen te stellen voor de hulponderwijzers, die als Hoofd eener B.L.O.-School in aanmerking wenschen te komen. In ieder geval zou, zoodra men over onderwijzers beschikt, die den Bedrijfs-cursus met goed gevolg doorloopen hebben, aan dezen ten aanzien van de aanstelling tot Hoofd eener B.L.O.-School de voorkeur behooren te worden gegeven zelfs boven onderwijzers met den 3den rang, die thans „gewone" onderwijzers genoemd worden. Men zou billijkheidshalve de houders van laatstvermelde acte, die nog zonder betrekking zijn, dus niet mogen uitsluiten van den Bedrijfs-cursus. Bovendien zou men anders vermoedelijk niet voldoende gegadigden voor dien cursus verkrijgen. Teneinde nu te voorkomen, dat „gewone" onderwijzers, die in het bezit van het diploma van landbouwonderwijzer zijn, toch dingen naar een plaatsing in de stad, zou men de bepaling kunnen maken dat hunne aanspraken op Hoofd eener B.L.O.-School uit dien hoofde achtergesteld worden bij andere onderwijzers, die in het district gebleven zijn. Wanneer als Hoofd eener school te *Paramaribo* zooveel mogelijk „hoofdonderwijzers" (houders der acte van den 1sten rang)zullen worden aangesteld, is de kans op verdere promotie voor de gewone onderwijzers met landbouwdiploma vrijwel uitgesloten, indien zij in de stad geplaatst worden. Daar het practisch werken in schooltuinen in het leerplan der B.L.O.-Scholen opgenomen dient te worden, mag den onderwijzer daarvoor dus geen toeslag op het salaris gegeven worden; wel kan een geringe toeslag worden toegekend, zoo de onderwijzers door het geven van landbouwcursussen en op andere wijzen in het belang van den kleinen landbouw werkzaam zijn. Naar analogie van Oost-Indië behooren deze toelagen ten laste van het Landbouw-Proefstation te komen, zoodat de al of niet toekenning daarvan geheel ter beoordeeling blijft van den Directeur of een der ambtenaren van het Proefstation. Het diploma van landbouwonderwijzer als zoodanig geve daarop dus niet zonder meer *recht*. Daar het aantal B.L.O.-Scholen in verhouding tot de gewone Districts-scholen nog slechts klein is [1]), zal het nog wel eens voorkomen, dat een landbouwonderwijzer aan een gewone Lagere School geplaatst wordt. Hoewel het landbouw-diploma hem daar geen voorsprong boven een onderwijzer met hoogeren rang kan geven teneinde Hoofd der school te worden, blijft de kans daar evenzeer

---

[1]) Volgens het laatste *Surinaamsch verslag* waren er van de 84 Districts-scholen nog slechts 22 voor Beperkt Lager Onderwijs.

bestaan, dat hij den toeslag voor landbouw-werkzaamheden verkrijgt.

Naar aanleiding van bovenstaande maatregelen meen ik, dat de inspanning tot het behalen van het landbouw-diploma juist voldoende en niet overmatig beloond wordt, zoodat men eenigen waarborg heeft, dat in het vervolg vooral voor landbouwonderwijzer zich zullen aanmelden jongelieden, die werkelijk veel voor den landbouw gevoelen en deswege niet tegen het werken op den cursus opzien. Aan den anderen kant mag worden verwacht, dat juist door dezen Bedrijfscursus aan andersdenkenden eenige liefhebberij voor het landbouwvak wordt bijgebracht, hetgeen toch hoofdzaak is teneinde het later door hen te geven landbouwonderwijs vruchtdragend te doen zijn.

Het is gebleken, dat de kinderen gaarne in schooltuinen werken, vooral, wanneer hun de opbrengst in geld wordt uitgekeerd. Nog beter is het, indien het geld voor iederen leerling afzonderlijk gestort wordt op een spaarbankboekje, dat zij bij het verlaten der school mogen medenemen. Wel wordt soms eenige tegenkanting ondervonden van de ouders en voornamelijk van de Britsch-Indiërs, die van meening zijn, dat de kinderen daartoe niet naar school gaan, maar, zoo de school aan die ouders prima plantmateriaal voor weinig geld weet te verstrekken en steeds iets nieuws, dat tevens practisch uitvoerbaar is, weet te leeren, zal deze tegenkanting langzamerhand wel voor meer waardeering plaats maken. Het is daarvoor evenwel noodig, dat de onderwijzers voortdurend in contact blijven met het Proefstation en inzonderheid met den leider van den cursus. De sedert April 1932 aan het Proefstation verbonden Tuinbouwkundig ambtenaar is de aangewezen persoon om als leider van den Landbouw-Bedrijfscursus op te treden. Ik zou het zelfs aldus willen uitdrukken, dat van de aanwezigheid gedurende de weinige jaren, dat deze Oost-Indische ambtenaar voor *Suriname* beschikbaar is, niet beter partij kan worden getrokken dan hem zooveel mogelijk aanstaande onderwijzers te doen opleiden. In den Cultuurtuin liggen voldoende ontgonnen gronden braak, terwijl de Hoofdopzichter den noodigen bijstand bij het practisch werken zou kunnen verleenen.

Door het vorenstaande wordt niet te kort gedaan aan de waarde van de reeds bestaande Lagere Landbouwacte; alleen bestaat er in *Suriname* aan onderwijzers, in het bezit van deze acte, voorloopig nog geen behoefte. In Oost-Indië wordt aan onderwijzers met een dergelijke acte slechts de voorkeur gegeven voor Hoofden van Kweek- en Normaalscholen en voor leer-

krachten aan de Cultuurscholen, waarvan de abituriënten voornamelijk voor den grooten landbouw en verder voor personeel bij den Landbouwvoorlichtingsdienst en bij het Boschwezen bestemd zijn. Met het geven van cursussen aan klein-landbouwers zijn zij echter nimmer belast geweest.

Ik hoop hiermede aangetoond te hebben, dat er in *Suriname* nooit rationeel landbouwonderwijs aan klein-landbouwers gegeven werd en tevens, dat zulks zonder eenige verhooging van beteekenis der kosten met de bestaande krachten en hulpmiddelen terstond uitvoerbaar is. Gezien de gunstige ervaringen, welke met zulk eenvoudig landbouwonderwijs in Oost-Indië zijn verkregen, drale men derhalve niet langer dit in *Suriname* eveneens in te voeren. Wanneer de hier beschreven weg gevolgd wordt, verkrijgt het Landbouw-Proefstation op den duur tevens de beschikking over organen en personen, die voor rechtstreeksche landbouwvoorlichting aangewend kunnen worden.

Den Haag, September 1932

EEN STAAT IN DEN STAAT

DOOR

L. JUNKER

Over de boschnegers, de Afrikanen die in de oerwouden van Suriname gemeenschappen op socialen grondslag hebben gesticht en die hunne onafhankelijkheid tot op den huidigen dag hebben behouden, is reeds veel geschreven. Alle tot nu toe uitgegeven publicaties zijn echter slechts fragmenten; een alle levensgebieden omvattend boek over dit volk is nog niet verschenen. De meeste dezer fragmenten zijn van ethnologischen aard, de staatkundige verhouding tot de kolonie Suriname wordt slechts in eene verhandeling de kontrakten met de Boschnegers (Taal, Land- en Volkenkunde 1916 deel 70)eenigszins uitvoerig behandeld. Prof. Dr. Joest, die de boschnegers het merkwaardigst volk noemt dat men onder al de gekleurde rassen van Amerika vindt, drijft den spot met de houding die het Surinaamsch Gouvernement tegenover de boschnegers aanneemt. Ook Dr. Morton C. Kahn maakt zich schuldig aan bespotting en maakt van den gouverneur der kolonie een karikatuur. Het sprookje van een tribuut doet in de geschriften van beide geleerden opgeld.

De oorsprong van deze persiflage moet gezocht worden in het feit dat door beiden geen eigen onderzoek is ingesteld geworden. De ontvangen mededeelingen werden niet aan de waarheid getoetst, eenvoudig overgenomen en daarna nedergeschreven. Een eerste vereischte voor het bijeenbrengen van voor de wetenschap of de pers bruikbare materiaal is toch grondig onderzoek. Langdurige aanraking met, en kennis van de taal van een primitief volk waarover men voornemens is te schrijven,

leveren natuurlijk geheel andere inzichten op dan het kortstondig bezoek van een journalist of een geleerde. Waar echter voor de beide hiervoren genoemde geleerden de gelegenheid heeft bestaan betrouwbare inlichtingen in te winnen en dit niet werd gedaan moet de gevolgde methode, gegevens voor een boek te verzamelen, worden afgekeurd.

De schrijver van dit artikel is niet in de gelegenheid geweest Dr. Joest op zijnen onderzoekingstocht door Suriname te volgen. Wel is dit het geval geweest ten aanzien van twee amerikanen die ieder een boek over de boschnegers hebben geschreven. Den journalist van der Cook begeleidde hij op de reis naar het boschnegergebied. Uit en tehuis duurde de reis vijf dagen, het resultaat was het boek Tom Tom geschreven, zooals in het voorwoord wordt gezegd door den man die onder de boschnegers geleefd heeft.

Ongeveer een jaar later dan het bezoek van Dr. Morton C. Kahn had plaats gehad konden ook diens tochten worden nagegaan. Het toeval wilde dat de personen die de mededeelingen hebben verstrekt en den geleerde op den boschtocht hebben begeleid die onderwerp voor het hoofdstuk The game trail is geworden, gedurende eene week in het oerwoud ten Westen van Gouzee aanwijzingen in eene balatastrooperij moesten doen. Dr. Kahn vertoefde eenige dagen op het dorp Lombé. In het primitieve milieu was hij beter in de gelegenheid reëele indrukken op te nemen dan op een van de christenendorpen. Het boek Djuka [1]) getuigt dan ook hiervan. Te betreuren is slechts dat naast veel juiste schetsen van het primitieve leven meer niet gecontrôleerde, onjuiste mededeelingen daarin zijn te vinden. Het zoude beter geweest zijn wan-

[1]) Met het oog op den werkelijken toestand is de keuze van den titel voor het boek geene gelukkige. Djoeka is de naam van den stam die ook met Aucaners wordt aangeduid. De Saramaccanen nemen het voor eene beleediging aan wanneer men hen djoekas noemt. Dr. Kahm heeft zijne studies uitsluitend onder de Saramaccanen gemaakt. Weliswaar, de uitdrukking djoeka is te Paramaribo voor alle boschnegers de gebruikelijke, hetgeen echter niet wegneemt dat de schrijver verkeerd is ingelicht.

neer veel van dat second hand stuff ongedrukt ware gebleven. Men moet niet uit het oog verliezen dat een boek door den naam van een geleerde gedekt, voor latere schrijvers een bron voor verwijzingen wordt.

Bij nadere bespreking van de staatkundige verhouding der boschnegers tot het bestuur der kolonie wordt op de verkeerde voorstellingen die de schrijver van het boek Djuka weergeeft teruggekomen.

Hier moet naar voren worden gebracht dat omtrent de toestanden in het binnenland van Suriname te Paramaribo de grootste onbekendheid heerscht.

Dit betreft nu niet alleen de boschnegers doch ook de algemeene kennis van het land waardoor in het bijzonder de economische ontwikkeling van Suriname te lijden heeft. In bodemonderzoek, kennis van de formaties en omtrent de bevolking die buiten Paramaribo woont is men even achterlijk. Hoe men zelfs in de bestuurskringen in het duister tast moge het navolgende geval illustreeren:

Met 1 Januari 1931 trad eene vuurwapenenverordening in werking wier uitvoering zelfs in de gedeelten van de kolonie, waar men over de noodige machtsmiddelen beschikt, moeielijkheden heeft veroorzaakt terwijl deze in het binnenland te eenenmale onuitvoerbaar is. Niettemin plaatste zich de gouverneur op het standpunt dat de boschnegers aan de verordening waren onderworpen. Dit zette kwaad bloed.

De gouverneur had de beslissing genomen op advies van den betrokken hoofdambtenaar, die voor zich steunde op eene nota opgesteld door den ambtenaar die onder den Gouvernementssecretarisde boschnegeraangelegenheden behandelt. Deze ambtenaar had de vredesverdragen bij het schrijven in het geheel niet aangeraakt, vermoedelijk omdat hij van hun bestaan geen kennis droeg. Deze verdragen werden gedurende de jaren 1835/37 herzien en door het opperbestuur goedgekeurd. Zij werden nooit vernietigd of ingetrokken, met andere woorden ze hebben nog rechtsgeldigheid. Nu moge men over de verdragen denken hoe men wil, in eene zoo gewichtige nota had melding van hun bestaan moeten worden gemaakt,

temeer daar een artikel van deze verdragen de boschnegers aan een scherpe contrôle met betrekking tot de vuurwapens onderwerpt. De aanhaling van art. 22 van het vredesverdrag had in ieder geval de rechtspositie van het bestuur der kolonie versterkt. Aan de hoofden had uitgelegd kunnen worden dat het bestuur een rechts standpunt had ingenomen. Het is daarom te betreuren dat men den gouverneur een standpunt heeft doen innemen dat later verlaten moest worden.

Waar deze verdragen de jure, en voor de boschnegers absoluut de facto bestaan, had men er rekening mede moeten houden. Voor de boschnegers immers beteekende het terugtrekken van het bestuur de bekrachtiging der verdragen, dus het bestendigen van eenen toestand dien men terecht kan aanduiden als de staat in den staat.

Nog een ander staaltje kan de opvatting omtrent dezen toestand verduidelijken. In het begin van het jaar 1924 werd het groot opperhoofd Jankosoe met assistentie van een militaire patrouille naar Paramaribo geleid.

In den ochtend van den dag waarop deze voor den Gouverneur van Suriname moest verschijnen liet zich een lid van de Koloniale Staten bij den Gouvernements-secretaris aandienen om te protesteeren tegen het geweld *het hoofd van eene bevriende natie aangedaan.*

Op de hiervoren vermelde gebeurtenissen wordt nog teruggekomen; deze werden slechts even aangeroerd om aan te toonen hoe het met de kennis van de toestanden in het binnenland bij schijnbaar bevoegden in Suriname gesteld is. Verondersteld wordt verder dat na het lezen daarvan ook bevooroordeelde Westindische specialiteiten hier te lande geen aanstoot meer zullen nemen aan den titel van dit opstel.

Alvorens tot het eigenlijke onderwerp, het schetsen van het ontstaan en den huidigen staat van de staatkundige positie der boschnegers over te gaan is de vermelding van eene episode uit het leven van wijlen Jankosoe, die tot veel verkeerde veronderstellingen en conclusies aanleiding heeft gegeven, hier op hare plaats. Bedoeld wordt de boodschap van Jankosoe aan den Volkenbond.

In het begin van het jaar 1927 bezocht de hoofdvoorganger der Moravische Broedergemeenten begeleid door twee zendelingen onder de boschnegers, het zuidelijke gebied van dit volk. De residentie van den Granman Jankosoe werd aangedaan.

Bij deze gelegenheid, Jankosoe ontving de heeren zeer vriendelijk, kwam het gesprek ook op de naastenliefde, een voor een primitieve absoluut abstract begrip. Jankosoe, die wanneer de gelegenheid zich voordeed, niet kon nalaten met zijn talent van spreker te schitteren, hield eene redevoering over den broedermoord gedurende den wereldoorlog. In den slotzin sprak het grootopperhoofd de wenschelijkheid uit dat in de toekomst niet meer gevochten zoude worden en verzocht de bezoekers zijn wensch in Europa aan de bevoegde autoriteiten over te brengen. Eens vorsten wensch is een bevel. Daarom werd de wilsuiting van den zwarten potentaat overgebracht aan de hoogste autoriteit ter voorkoming van oorlog, den Volkenbond.

Onbekend met het ware motief, en slechts gebrekkig op de hoogte met de taal namen de heeren de woorden van Jankosoe voor goede munt op en werd de oratorische ontboezeming tot de verheven uiting van een primitieve getransformeerd.

Jankosoe die de gelegenheid zoo gretig had aangegrepen om de blanken met zijne welsprekendheid te imponeeren had door de inflatie van den franschen franc groot geldelijk verlies geleden. Telkens wanneer zijne onderhoorigen van de vrachtvaart uit Cayenne terugkeerden brachten zij pakken van papiergeld mede die in Suriname slechts tegen enkele guldens konden worden ingewisseld. Jaren voordat de hiervooren vermelde zendelingen hun bezoek aan Jankosoe brachten wilde deze bij schrijver van dit artikel eens een briefje van duizend franc inwisselen. Hij kon destijds hoogstens zestig guldens daarvoor terugkrijgen. Zoo goed als dit mogelijk was werd hem de inflatie van den franschen franc duidelijk gemaakt. De oorlog was de oorzaak van de enorme waardedaling. Jankosoe verzocht toen op eene vergadering, die te Sidomo-

po aan de Pikienrio gehouden werd, aan koningin Wilhelmina te doen weten hare macht te gebruiken om den oorlog te doen ophouden en voortaan te doen voorkomen. Want, zoo betoogde de granman, dat de blanken, die nooit genoeg konden krijgen, oorlog met elkander voerden ging hem in den grond van de zaak niets aan, dat echter de boschnegers daarvan de dupe werden dat ging niet op. Zijne redevoering op den Kroetoe te Sidamopo verwierf grooten bijval. Aangespoord hierdoor werd deze bij ieder zich voordoende gelegenheid herhaald. Wat de heeren zendelingen daarvan gemaakt hebben is overbekend; in ruime mate werd er in de nederlandsche pers de draak mede gestoken.

Van Sir Eric Drummond mocht Jankosoe eene dankbetuiging ontvangen, begeleid van eene foto die den Volkenbond in volle vergadering, voorstelt.

De Gouverneur van Suriname moest in plechtige vergadering ten Gouvernementshuize het antwoord aan Jankosoe overreiken.

Het behoefd geen verder betoog dat door deze geschiedenis de eigendunk der boschnegers niet weinig werd versterkt. Het duidelijkst kwam dit tot uitdrukking bij de voorgenomen uitvoering der vuurwapenenverordening. De boschnegers verklaarden toen openlijk dat zij zich niet aan den Gouverneur van Suriname zouden storen doch zich rechtstreeks tot den Koningin zouden wenden.

* * *

Voor ongeveer tweehonderd en dertig jaren vormden zich in de oerwouden van Suriname die in de stroomgebieden van de Commewijne, de Suriname en de Saramacca zijn gelegen, voor het eerst kleine groepen menschen die in de toenmalige samenleving geene aanspraak op dezen naam mochten maken. Als opgejaagd wild schoolden de van de plantages ontvluchte slaven op moeielijke toegankelijke oorden van het oerwoud samen. Afkomstig van de verschillende streken van de Westkust van

Afrika en van de daarachter gelegen binnenlanden konden zij elkander meestal niet met eene afrikaansche taal verstaanbaar maken en toen reeds moest de toevlucht genomen worden tot het zoogenaamde negerengelsch dat de meesters en slavenhouders bij hun verkeer met de negers gebruikten.

Reeds voor het jaar 1712 werden nu en dan slavenjachten georganiseerd. Deze droegen echter een locaal karakter; soms vereenigden zich eenige plantages tot dit doel of ging het opzichterspersoneel van een plantage, blankofficieren genoemd, er alleen op uit om wegloopers te vangen.

Voor de latere ontwikkeling echter van de primitieve gemeenschappen in het binnenland van Suriname is het jaar 1712 van groote beteekenis geworden. In dat jaar viel eene fransche vloot onder commando van den admiraal Cassard de kolonie binnen.

Slaven waren destijds een gewild handelsartikel, het was te voorzien dat de fransche kapers dezen als welkomen buit zouden wegvoeren. Daarom zonden vele eigenaren van plantages hunne slaven naar de achter de plantages gelegen bosschen. Velen dezer keerden niet meer naar hunne werkplaatsen terug doch namen den wijk naar het oerwoud waarin zij in grootere groepen vereenigd steeds meer, naarmate de vervolging feller werd, naar het zuiden uitweken. De overleveringen der boschnegers behelzen daaromtrent ongeschreven aanteekeningen, die voor het onderzoek naar het ontstaan van de stammen en onderstammen van groote beteekenis zijn. Het blijkt uit deze overleveringen dat de enkele slavenmachten, zoo werd het totaal aan slaven van eene plantage genoemd, als de stam van de huidige sociale complexen, de clans of onderstammen moeten worden beschouwd. De federatie dezer vormde den stam.

Dat de ontwikkeling op deze wijze heeft plaats gehad kon worden afgeleid uit het taaleigen der boschnegers. Het afrikaansche element is bijna geheel uit de taal verdwenen. Naarmate de boschnegers meer of minder door hooge waterscheidingen van elkaar geïsoleerd de ont-

wikkeling hebben doorgemaakt, hebben zich bepaalde dialekten ontwikkeld. De in het middengedeelte van Suriname, aan de Boven Suriname, wonende negers hebben hun stam (de Saramaccanen) gevormd uit slaven die grootstendeels van plantages waren weggeloopen die aan portugeesche israëlieten hebben toebehoord. Velen dezer slaven waren uit Brazilië medegebracht. Het is dan ook begrijpelijk dat hunne taal het Saramaccaansch sterk onder den invloed van het portugeesch is gekomen, dat men ten opzichte van hun dialekt van negerportugeesch kan spreken. De dialecten der overige stammen leunen meer of minder aan het negerengelsch dat te Paramaribo en door de Creolen aan de Bovenrivieren wordt gesproken.

Na de afdwaling omtrent de taal der boschnegers komen we weer terug op het geschiedkundige.

Hiervoren werd gezegd dat de huidige gemeenschappen zijn ontstaan uit de samenstelling van slavenmachten en niet door samenvoeging van elementen die reeds in Afrika tot een en dezelfde gemeenschap of hetzelfde volk hebben behoord. Een voorbeeld aan de overleveringen ontleend zal hier worden medegedeeld.

Een slavenschip was de haven van Paramaribo binnengevallen kort voordat de kolonie door vijandelijke schepen werd overvallen. Vermoedelijk hebben we te doen met den inval van Cassard. De slavenhandelaar had nog geen gelegenheid de slaven aan de markt te brengen toen dit geschiedde.

De man heette waarschijnlijk Kardoes of Cardos, de negers noemden hem Kardosoe en tot heden draagt de stam den naam van Kardosoenegers.

De slavenhandelaar verborg de geheele lading van zijn schip in het bosch van Poelepantje. Onder de negers was een man die in Loango tot een aanzienlijk geslacht had behoord. Een van zijne zusters was eveneens aldaar gevangen genomen en met Wilie, zoo heette deze neger, tegelijkertijd ingescheept geworden. Onder leiding van deze twee personen vluchtte de geheele scheepslading slaven naar de Saramacca, waar men tenslotte, nadat de waterscheiding was overgetrokken, de Granrio be-

reikte. Op den leider van dezen clan, die later als bejaard man het grootste aandeel bij de vredesonderhandelingen heeft gehad komen we nog eens terug.

Na het jaar 1712 wemelde het in de bosschen van grootere en kleinere benden wegloopers, die vast besloten hadden in geen geval tot hunne vroegere meesters naar de plantages terug te keeren. De meesten dezer waren ontbloot van alle hulpmiddelen, die hun in staat moesten stellen verder de wildernis in te trekken. Men greep daarom tot het eenvoudigste middel om aan gereedschappen, wapenen en ammunitie te komen dat voor de hand lag. Plantages werden overvallen en geplunderd. Bij deze gelegenheden vielen den roovers ook vrouwen in handen waaraan de behoefte bij de wegloopers bijzonder groot was. De aanplantingen der toenmaals nog talrijke indianen leverden Cassave op, het plantmateriaal van deze onmisbare voedselplant werd ook medegenomen op den tocht naar het zuidelijke gedeelte der kolonie. In de latere rapporten van bevelhebbers van militaire patrouilles wordt dan ook herhaaldelijk melding gemaakt van de uitgebreide kostakkers die de wegloopers hadden aangelegd die als regel vernietigd werden.

In de kolonie veroorzaakte het optreden der wegloopers schrik en ontzetting, en er werd dan ook spoedig tot het nemen van tegenmaatregelen overgegaan. Door de gewapende burgermachten in de districten werden boschpatrouilles uitgerust en tegen de marrons afgezonden. Aan de gevangen genomen wegloopers werden gruwelijke straffen opgelegd. Toen het bleek dat de boschpatrouilles niets vermochten tegen de steeds stoutmoediger optredende negers werden militaire patrouilles tegen hen uitgezonden. Zoo drong een patrouille die omstreeks 1739 werd uitgezonden zeer diep in het binnenland door [1]). Aan de hand van de overleveringen kon schrijver van dit artikel de geheele route die deze gevolgd had op de huidige kaart

[1]) Omtrent deze patrouilles en de rechtspleging dezer tijden zijn bij Hartsink interressante aanteekeningen te vinden,

J. Hartsinck, Beschrijving van Guiana of de Wilde kust van Zuid-Amerika, Amsterdam 1770.

reconstrueeren. De patrouille overviel een toen reeds bloeiende volksplanting die onder leiding van den Nassyneger Tjeba aan den middelloop der Ouroewingrekreek gesticht was geworden.

Deze patrouille waarvan niet eens een vierde van de uitgezonden manschappen naar Paramaribo terugkeerde bracht een aantal gevangenen mede die allen bij vonnis van het Hof van Justitie op gruwelijke wijze ter dood werden gebracht.

De patrouilles die meestal wegens onvoldoende uitrusting, gebrek aan voedsel, ziekten en verliezen aan dooden terug moesten trekken bleken tenslotte ook geen afdoend middel te zijn. In tegendeel, de slaven der plantages die de havelooze, uitgeteerde, ten doode zwakke soldaten zagen terugkeeren werden door deze schouwspelen aangemoedigd, temeer wanneer kort daarna de zwarte vervolgers in de onmiddellijke nabijheid verschenen, om opnieuw hun slag te slaan.

Hartsink deelt mede dat ieder dezer patrouilles ongeveer *f* 100.000 heeft gekost.

Ieder mislukte tocht had hernieuwd afloopen van plantages ten gevolge; hierbij kwam nog dat dikwijls geheele slavenmachten van plantages wegliepen die schijnbaar in het geheel niet met de wegloopers in contact waren geweest, zooals de slaven van Meerzorg, in de volkstaal Ansoe genoemd en die van Palmeneribo. Beide slavenmachten zijn uitgegroeid tot de huidige onderstammen bij den stam der Aucaners, de Ansoenegers en de Misidjans. De laatste naam is de verbastering van Mister Jones, den toenmaligen directeur der plantage Palmeneribo, die met zijne vrouw door de negers vermoord werd, alvorens dezen de plantage verlieten.

Latere expedities brachten geene verandering in den toestand, het aantal wegloopers in de bosschen groeide steeds aan, de toestand in de kolonie werd met den dag hachelijker. Deze geraakte tenslotte aan den rand van den afgrond. Teneinde te redden wat nog te redden was besloot de gouverneur Mauritius (1742—1751) met de Marrons vrede te sluiten.

Men heeft dien Gouverneur verweten dat hij uit gemakzucht dit besluit heeft genomen. Ter staving van deze onjuiste bewering werd gezegd dat geen oordeelkundig gebruik van de indiaansche bevolking was gemaakt door dezen tegen de wegloopers te gebruiken. Verder werd beweerd, dat omstreeks denzelfden tijd dat vrede met de weggeloopen negers werd gesloten, in Berbice een groote slavenopstand met krachtige hand werd onderdrukt. Ook kolonel Fourgeaud wordt tot voorbeeld gesteld, die twintig jaren later Bonni en zijn aanhang heeft ten onder gebracht.

Wat het gebruik maken van Indianen aangaat moet worden opgemerkt dat het aantal roodhuiden in Suriname veel geringer is geweest dan in Berbice. De eerste zendelingen der Moravische Broedergemeente vermelden dit reeds. (Die Mission der Brüdergemeine in Suriname und Berbice. F. Staehelin, Herrnhut 1° Teil blz. 61 en 81). De zendings-centra dezer missie waren dan ook, met uitzondering van de kleine zending Saron aan de Saramacca, aan de Corantijn en in Berbice gelegen.

Gedurende den slavenopstand in Berbice in het jaar 1763 heeft men evenmin gebruik gemaakt van de indianen. Dit was ook onnoodig omdat de negers aldaar niet naar de bosschen zijn gevlucht, de geheele opstand heeft een locaal karakter gehad. Nog minder gaat de vergelijking met de expeditie Fourgeaud op. Deze kon steunen op de bevredigde negers, zooals de boschnegers toenmaals werden genoemd, de bondgenooten van het bestuur der kolonie.

Wij moeten nog even aan het afdwalen blijven en een andere dwaling aanroeren, die in alle geschiedenisboeken vermeld staat. In deze boeken wordt algemeen geleerd dat de vrede met de djoekas te Auca eene plantage die aan de Surinamerivier is gelegen, werd gesloten. Dit is onjuist. Vanaf Auca is de tiendaagsche marsch van de afgezanten van den gouverneur van Suriname, die de vredesonderhandelingen moesten voeren, naar het dal van de Djoekakreek, een zijtak van de Marowijne, begonnen. Daar werd de vrede in 1759 gesloten.

De poging door Mauricius gedaan met de boschnegers aan de Boven Suriname vrede te sluiten mislukte overigens, de beide afgezanten van den gouverneur werden vermoord. Zijne denkbeelden zouden eerst tien jaren later verwezenlijkt worden, onder bestuur van den gouverneur Wigbold Crommelin (1757—1768).

In de overlevering van den stam de Saramaccanen vinden wij omtrent de poging door Mauricius gedaan in 1749 om met dezen stam tot den vrede te geraken het volgende: Tata Wilie had aan den commandant van den militairen post Victoria het verzoek overgebracht vrede te sluiten. Deze zond dit aan den Gouverneur door en door den laatste werden twee blanken naar de Boven-Suriname gezonden. De negers van de Pikien Rio wilden van den vrede niets weten en vermoordden de blanken. Tata Wilie moest naar de Marowijne vluchten; gedurende zijn tocht door de Pikienrio schoten deze negers op hem, hij werd gewond en verloor de pink van zijn linkerhand. Het hoofd der Kardosoe negers bleef bij de Djoekas wonen totdat de vrede in het dal van de Djoekakreek werd gesloten. Nadat dit geschied was trok hij met een blanke van de commissie van den Gouverneur over land naar de Suriname. Hij kwam bij de monding van de Lokotirikreek uit het bosch en slaagde erin de wegloopers te overreden evenals de Djoekas dit gedaan hadden vrede met de blanken te sluiten. In 1762 kwam dan ook de vrede met de Saramaccanen tot stand en werd de grens van het boschnegergebied door het plaatsen van een grenssteen bepaald. De plaats waar dit geschiedde wordt nog heden met Bakra opo ston aangeduid en ligt ongeveer een halven dag varens stroomopwaarts van het dorp Ganzee op den rechteroever der Surinamerivier.

Het gebrek aan toezicht heeft veroorzaakt dat het groote gebied ten noorden van de in het vredesverdrag vastgelegde grens, tot aan de monding van de Cederkreek langzamerhand door de boschnegers in bezit genomen is. Dit is van belang met het oog op de afkondiging van verordeningen van algemeenen aard zooals dit het geval is geweest met de vuurwapenen verordening. Aan de hand van het

vredesverdrag verzetten zich de boschnegers in dit aan de Kolonie ontfutselde gebied tegen de invoering van wetten. Het kenschetst wel den toestand dat in bestuurskringen de uitdrukking „Boven de vallen" in zwang is gekomen waardoor zonder meer de oorspronkelijke grens naar het noorden verlegd is geworden.

Een jaar later, in 1763, werd ook vrede met de Matuarienegers die aan de Saramacca wonen gesloten.

Bij deze verdragen werden de boschnegers als onafhankelijke volken erkend. In een aantal artikelen werden dezen niettemin aan tal van bepalingen onderworpen. Zoo werden zij niet in het vrije verkeer buiten het hun aangewezen gebied toegelaten, zij moesten gijzelaars stellen, de opvolging der hoofden werd geregeld, er werd contrôle op hunne bewapening ingesteld enz. Ook werden bij de onderscheiden stammen posthouders benoemd, meestal actief dienende militairen, welke het toezicht in het boschland uitoefenden.

Gedurende de jaren 1835—1837 werden de verdragen herzien en van toen af kontrakten met de boschnegers genoemd. Wie meer van deze kontrakten weten wil wordt verwezen naar deel 70 van Taal, Land en Volkenkunde 1916.

In de vredesverdragen was ook de verplichting van het bestuur der Kolonie opgenomen om de vier jaren geschenken aan de onderscheiden stammen uit te deelen. Aan deze verplichting was echter het voorbehoud verbonden dat de geschenken niet verstrekt zouden worden wanneer de boschnegers te kort zouden schieten in de hun opgelegde verplichtingen. Na afschaffing van de slavernij hield het geven der geschenken op. De verstrekte geschenken kwamen het gouvernement telkens op ongeveer *f* 20.000 te staan.

Later werden de verantwoordelijke groot-opperhoofden, doordat aan hen eene vaste toelage werd toegekend, in de verhouding van landsdienaren gebracht. Aan de lagere clan- en dorpshoofden worden nu en dan geschenken in den vorm van levensmiddelen gegeven; ook ontvangen de boschnegers op aanvrage kostelooze geneeskundige behandeling en medicijnen.

De hatelijke beschouwingen die Dr. Joest in „Ethnographisches und Verwandtes" heeft neergelegd komen niet overeen met de hiervoren geschetste werkelijke toestanden. Dr. Morton C. Kahn, die evenals deze meer op tweedehandsche onbetrouwbare inlichtingen heeft gesteund dan op eigen onderzoek, laat de gedachte van de verplichte geschenkenuitdeeling, alias den tribuut van Dr. Joest, ook niet los en laat de met geschenken geladen corjalen zelfs jaarlijks de Bovenrivieren opvaren. Zooals reeds gezegd is, is het alleen te betreuren dat op dit geschrijf de stempel van gezag is gedrukt geworden.

(*Wordt vervolgd*).

HOE KAN SURINAME'S LANDBOUW TOT ONTWIKKELING KOMEN?

DOOR

J. BOONACKER

II

Ook de teelt van bananen beschouwen wij als een cultuurmogelijkheid voor dat gebied. Bekend is het, dat de bacove of banaan zeer goed groeit op den Surinaamschen kleigrond. Zij, die de geschiedenis van Suriname van de laatste dertig jaar kennen, herinneren zich ongetwijfeld hoe in het begin van deze eeuw met steun van de regeering de bacovencultuur werd ondernomen en dat deze cultuur aanvankelijk uitzicht gaf op een loonend bedrijf. Totdat de Panamaziekte zich begon te vertoonen en aan alle goede verwachtingen op eenmaal een einde maakte. Deze ziekte, waarvan men omtrent de oorzaak toen nog in het duister tastte, terwijl men nog minder kende de omstandigheden, die een snelle uitbreiding in de hand werken, trad al spoedig met zulk een hevigheid op, dat een groot deel der aanplantingen in korten tijd teniet ging. Reeds in die dagen trachtte men de voor de ziekte uiterst gevoelige Gros-Michel, overigens de varieteit met de grootste commercieele waarde, te vervangen door meer resistente soorten. Maar het op korten termijn intrekken van den regeeringssteun deed deze goed bedoelde pogingen spoedig verloopen. Toch had men intusschen reeds de ervaring opgedaan, dat er varieteiten voorkomen, die weinig gevoelig zijn voor de Panamaziekte, zooals de Congo- en de dwergbacove. Maar er bleef twijfel bestaan aan de commercieele waarde van die soorten en toen de belangstelling voor de bacovencultuur in verband met den hiervoren vermelden regeeringsmaatregel snel verminderde, zijn verdere pogingen om in dit opzicht zekerheid te verkrijgen gestaakt. Commercieele waarde heeft een bananensoort wanneer de vrucht aan goede smaak, aantrekkelijk uiterlijk, langzame en geleidelijke aanrijping zonder plotseling overrijp en onoogelijk te worden,

paart de eigenschap van gemakkelijke en niet te kostbare vervoerbaarheid.

Nu als gevolg van de wereldcrisis de prijzen van koffie en suiker zoo sterk zijn gedaald met weinig uitzicht op een snelle verbetering in de toekomst en de groote landbouw daardoor aan den rand van den afgrond is gekomen kan het geen verwondering wekken, dat op de bacove opnieuw de aandacht is gevallen, aangezien dit gewas een product levert, dat in zijn prijs door de crisis niet zoo nadeelig beinvloed is als de meeste andere landbouwproducten. Een gelukkige omstandigheid is, dat men in andere landen intusschen meer gegevens heeft verkregen omtrent de handelswaarde der tegen de Panamaziekte resistente soorten. De geleidelijk toenemende bananenuitvoer van Brazilië wijst er wel op, dat de bekende immune varieteiten een voldoende handelswaarde bezitten, terwijl de nu en dan tot ons komende berichten uit Jamaica en Trinidad, op welk laatste eiland het Imperial College of Tropical Agriculture zich met het vraagstuk bezighoudt, er op duiden, dat men op den goeden weg is met betrekking tot het verkrijgen van nieuwe resistente variëteiten, die wat handelswaarde aangaat de Gros-Michel zeer nabij komen. Brazilië, dat in 1921 nog maar 2.600.000 bossen uitvoerde hoofdzakelijk naar Argentinië, zond in 1931 reeds 7,856.000 bossen naar het buitenland, waarvan 5.340.630 naar Argentinië en 1.756.380 naar Engeland. Vooral deze laatste export is voor ons van beteekenis, omdat het een aanwijzing is, dat geregelden aanvoer van bananen uit Suriname naar Nederland en omliggende landen mogelijk moet zijn. De in Nederland thans voor de consumptie ingevoerde bananen komen uitsluitend uit vreemde landen. Wat een voldoening zou het geven als wij die uit eigen gebied zouden kunnen betrekken en wat een economisch voordeel zou het onder de tegenwoordige omstandigheden zijn nu de Nederlandsche producten door hooge tarieven en contingenteeringsvoorschriften van schier alle buitenlandsche markten worden geweerd. Onze handel en scheepvaart zouden er wel bij varen, maar het belangrijkste is ongetwijfeld, dat de bananencultuur veel zou kunnen bijdragen tot het economisch sterker maken van Suriname, wat dat land in zoo hooge mate noodig heeft. En met een slagen van deze cultuur zou de Nederlandsche ondernemingsgeest zonder twijfel opnieuw belang gaan stellen in Suriname.

Aangenomen mag worden, dat de bananencultuur met een voor Panamaziekte onvatbare varieteit op de lage kleigronden in Suriname kans van slagen biedt mits gedreven op de wijze gelijk

door mij in een vorig artikel aangegeven als de methode om het voortbestaan van de koffie- en suikercultuur in het lage land mogelijk te maken. Dus op uitgestrekte ondernemingen met diepe drainage, terwijl de mogelijkheid tot bevloeiing niet mag ontbreken. Dat onvoldoende ontwatering voor de bananeplant zeer nadeelig is, heeft men in Suriname in het abnormaal natte jaar 1907 ondervonden. Zonder onderscheid hebben toen de aanplantingen van bananen op de natuurlijk loozende plantages in het lage polderland zwaar geleden. Ook is de banaan op den duur niet tevreden met een ondiepe bouwkruin; het productievermogen gaat dan snel achteruit.

De hernieuwde belangstelling voor de bananencultuur heeft ertoe geleid, dat in Suriname door de Surinaamsche Landbouwvereeniging op verschillende plantages proefvelden zijn aangelegd, terwijl de Ondernemingsraad voor Suriname in aansluiting daarop een speciale commissie instelde om het bacovenvraagstuk in studie te nemen. Wij stellen ons voor, dat er aldus iets kan worden tot stand gebracht. Maar men late zich vooral niet te spoedig uit het veld slaan als er tegenslagen komen. Wij zeggen dit omdat twee door de genoemde landbouwvereeniging naar Trinidad uitgezonden deskundigen daar blijkbaar niet vonden wat men gedacht had. Men verzuime niet ook in Brazilië de deskundigen eens een kijkje te laten nemen; niet onwaarschijnlijk, dat men daar meer kan leeren dan in Trinidad.

Wij gelooven niet, dat de verscheping een onoverkomelijk bezwaar zal blijken als men eenmaal geregeld vrachten kan aanbieden. Bestaande maatschappijen zullen dan wel op daartoe in te richten schepen het vervoer op zich willen nemen. Het heeft geen nut reeds nu op het mogelijk maken van verschepingen aan te dringen. Op het oogenblik komt er hoofdzakelijk van den kleinen landbouw een zeer uiteenloopend product aan de markt. Verscheping daarvan zou bij voorbaat kwaad doen aan den naam van het Surinaamsch product. Eerst als men een éénvormig product van goede handelswaarde kan aanbieden is de tijd gekomen voor verscheping naar de Europeesche markten. Intusschen zal het Landbouwproefstation goed werk doen door reeds nu te streven naar een éénvormig product van commercieele waarde bij den kleinen landbouw, opdat dit bedrijf bij het eventueel tot stand komen van een bananengrootcultuur voor export terstond aan de verschepingen kan deelnemen.

Naast het oude grootbedrijf is er den laatsten tijd veel te doen geweest over een voor Suriname nieuwen vorm van grootbedrijf,

waaraan velen voor bepaalde gedeelten van het Surinaamsche laagland een grootere toekomst geven dan aan het bestaande. Bedoeld wordt het gemechaniseerd landbouwgrootbedrijf, het bedrijf dus, dat in alle phasen mechanisch wordt uitgevoerd en waarbij handenarbeid tot een minimum wordt gereduceerd. In de laatste jaren heeft deze vorm van bedrijf vooral toepassing gevonden in uitgestrekte boomarme gebieden met schaarsche bevolking. Het heeft met succes die streken in ontginning gebracht, waarbij de overwegende factor is, dat het in staat is zoo goedkoop te produceeren. Waar men in het alluviaal gebied van Suriname in de zg. kustsavannah's groote, vlakke terreinen met uiterst spaarzamen boomgroei heeft en Suriname maar heel dun bevolkt is, zijn er daar, zou men zeggen, de omstandigheden aanwezig, die aanlokkelijk zijn voor het oprichten van mechanische bedrijven.

(*Wordt vervolgd*).

DE TITEL EXCELLENTIE

DOOR

A. F. J. BRUMMER
Adjudant van den Gouverneur van Suriname

Onder dit opschrift schrijft de Heer Oudschans Dentz in de September-aflevering van den loopenden jaargang (blz. 181):

„Een hoogeren rang dan Schout-bij-Nacht hadden de Gouver- „neurs in Suriname niet bekleed, zelfs niet toen deze den rang van „Gouverneur-Generaal bezaten en hun werden dan ook slechts „de eerbewijzen gegeven aan dien rang verbonden, terwijl aan „Gouverneurs van naburige koloniën, die den titel van Excellen- „tie voerden, de eerbewijzen gegeven werden aan den rang van „Vice-Admiraal verbonden. Gouverneur Van Heemstra heeft op „die aangelegenheid de aandacht van de bevoegde autoriteiten „gevestigd en ofschoon reeds in 1920 een wijziging in uitzicht was „gesteld, *duurde het tot 1 Augustus 1926*, voordat de Gouverneurs „van Suriname en Curaçao den rang van Schout-bij-Nacht ver- „wisselden met dien van Vice-Admiraal, welk besluit wel ter ken- „nis van de Departementen van Marine en Buitenlandsche Zaken „werd gebracht, maar *dat niet in een Gouvernements-blad van Su- „riname* of in een Publicatieblad van Curaçao *werd bekend gemaakt*".

Deze voorstelling van zaken behoeft correctie, daar de door mij gecursiveerde zinsneden onjuist zijn.

In Gouvernements-Blad 1920 no. 10 — dus meer dan zes jaren vóór den genoemden datum van 1 Augustus 1926 — is door den Wnd. Gouverneur van Suriname mr. Rietberg geplaatst het Koninklijk Besluit van 31 December 1919 no. 113, waarvan artikel 1 luidt: „De Gouverneurs van Suriname en Curaçao ontvangen ge- „lijke eerbewijzen en saluten als voor Opperofficieren met den „rang van Vice-Admiraal is of nader zal worden voorgeschreven".

Daarnaast bepaalt artikel 2: „De Gouverneurs van Suriname „en Curaçao voeren de vlag die is of nader zal worden voorge- „schreven voor een Vice-Admiraal, met dien verstande, dat in-

„plaats van drie sterren, in het roode doek bij den stok drie bal-
„len worden gevoerd".

Tenslotte moge worden opgemerkt, dat er in 1926 (althans voor zoover in Suriname bekend) geen „besluit" genomen is dat „in een Gouvernements-Blad" bekend gemaakt had behooren te worden.

Immers in dat jaar is slechts, bij brief van 21 Juli 1926 van den Minister van Koloniën aan den Gouverneur van Suriname, medegedeeld dat de Minister bepaald heeft, dat in de officieele briefwisseling met de Gouverneurs van Suriname en Curaçao deze landvoogden met ingang van 1 Augustus 1926 met Excellentie zullen worden betiteld.

TE ELFDER URE
Van een Aardbeving en een Loterijbriefje

DOOR

SIR REGINALD ST.-JOHNSTON [1])

Vertaald door J. Heyligers

Toen de in de blakerende zon liggende landweg Naomi op den top van den heuvel gebracht had, aan welks voet haar huisje te zien was, hield zij stil, nam de mand met fruit van het hoofd en tuurde ingespannen over het juist afgelegde pad, dat verweg door bruin-groene katoenvelden voerde, voor welker produkt het eiland St. Vincent terecht beroemd is.

Wel deed het zien van haar zuster met de kinderen op den drempel van het huis haar even glimlachen, maar lang bleef die lach niet, want een droevige trek kwam er weldra voor in de plaats, een trek, die den laatsten tijd helaas maar al te dikwijls voor den dag kwam.

Naomi had zorgen. Inderdaad, het werd haar bijna te zwaar, maar gelukkig gaf een onverzettelijke wilskracht gepaard aan een degelijk karakter haar sterkte bij allen tegenspoed en kon haar opgewekt doen doorgaan.

Daar in die kleine vallei in een met palmbladeren gedekt huisje lag haar man, kreupel sinds een ongeluk, dat hun ruim vijf en twintig jaar geleden overkomen was, en nu begon de moed haar langzaam aan te ontzinken. De purper getinte heuvels in de verte gaven de zuidgrens aan van den beruchten Mount Soufrière, wiens vreeselijke uitbarsting nu meer dan een kwart eeuw geleden niet alleen het geheele eiland St. Vincent in alle richtingen deed sidderen maar ook, overdrachtelijk gesproken, de geheele wereld had doen trillen, een wereld, die verstomd stond toen langzamerhand meerdere bijzonderheden bekend raakten. In hun klein eiland waren verspreide nederzettingen, ja geheele dorpen weggevaagd — tweeduizend menschen in een enkel oogenblik gedood

[1]) Zie „*De West-Indische Gids*" van November 1932.

en ontelbare anderen verminkt, velen verloren al wat zij bezaten.

Nooit zou zij dien verschrikkelijken dag kunnen vergeten, toen het heele eiland als een woelige zee begon te golven en plotseling vlammen en rook door den Soufrière uitgebraakt werden, na een honderd jaar van volkomen rust; asch, witgloeiende steenen en gesmolten lava regenden neer op het dorpje Richmond, waar zij woonden. Door een panische schrik bevangen, waren zij dwars over het land weggehold, weg van die levende hel, die hen vervolgde. Eerst werd hun eenig kind gedood door een enormen steen die uit de dreigende duisternis van dien vreeselijken middag op hen neerviel; en toen, juist bij het bereiken van de kust en de betrekkelijke veiligheid van de zee, kwam een kleinere steen, een uit een hagelbui van keien rondom hun neerratelend, op haar man terecht en trof hem op de ruggegraat net toen hij voorover boog om de kano af te duwen.

Hoe het haar lukte om er hem in te tillen en daarna uit het onmiddellijke gevaar weg te komen is iets, dat zij zich niet kan herinneren.

Maar op de een of andere wijze was zij er in geslaagd, door instinct geleid, door de duisternis dat tooneel van verschrikking te ontvluchten. Al wat zij zich later herinnerde, was dat een reddingsploeg, die uit een grooter vaartuig over hen heenboog, haar in nagenoeg bewusteloozen toestand had aangetroffen. Daar had men op het eerste oogenblik gedacht, dat de man, roerloos op den bodem van de kano uitgestrekt, dood was; heel langzaam aan herstelde hij want al moest hij de rest van zijn dagen op krukken gaan, de levensdraad zelf was niet afgesneden.

Wel konden de autoriteiten door het Mansion House Fonds daartoe in staat gesteld, haar een tegemoetkoming verstrekken, maar er waren duizende gezinnen, die ondersteuning noodig hadden en de wekelijksche uitkeering van een shilling of zoo was ternauwernood voldoende voor het weinigje voedsel, dat hij noodig had. Maar met een kloek besluit nam zij haar last op en door hard werken, volhouden en een helder inzicht, was zij er langzamerhand in geslaagd een stuk grond te kunnen pachten en kon zij op een klein succes bogen.

Een paar jaar geleden echter, was haar gebrekkige zuster door haar man verlaten, een nietsdoener verleid door valsche voorspiegelingen over Cuba. Die liet haar met twee zuigelingen achter en dus viel aan Naomi de taak ten deel nog een invalide en twee hulpelooze kinderen te onderhouden. Gewillig had zij hen opgenomen ofschoon zij wel degelijk begreep wat zij begonnen was.

Het beteekende meer monden voeden, maar door het voortduren van haar voorspoed kon ze die meerdere kosten over het hoofd zien. Doch de laatste twee jaar hadden een scherpen val in de marktprijzen van arrow-root en Sea-Island-katoen te zien gegeven, de twee voornaamste producten van St. Vincent, en haar toch al kleine oogsten daarvan bleken vrijwel onverkoopbaar.

Inderdaad ging het geld steeds de deur uit en niets kwam er meer binnen zoodat zij genoodzaakt was haar paar acres land aan den winkelier Stewart te verpanden voor de over een langen tijd van hem betrokken goederen. En tot overmaat van ramp was zij vandaag, op weg om den dokter te halen omdat haar man weer een van zijn aanvallen van pijn had, meneer Stewart tegengekomen, die haar verteld had dat alles verkocht zou worden als zij niet binnen een week de zaken in het reine kon brengen.

Daar stond zij nu als een moderne, vrouwelijke Job; letterlijk alles liep haar tegen en toch trachtte zij opgewekt te zijn. En nu was die mand met aanlokkelijk, helder rood fruit, dat zoo aardig harmonieerde met d'r bruine hoofddoek en blauwe rok, onverkocht teruggekomen. Terwijl zij daar ingespannen den weg afkeek, dien ze juist afgelegd had, hopend in de verte den dokter op z'n welbekend schimmeltje te zien aankomen, vroeg zij zich niet alleen af, hoe ze aan het geld voor dit doktersbezoek zou komen, maar zelfs aan de paar stuivers voor den volgenden maaltijd.

De zaken gingen tegenwoordig slechter en slechter. Wel, het was nog geen maand geleden, vóór dat alle koopers in St. Vincent besloten om met het oog op de tijden voorloopig geen katoen meer in te koopen, dat zij ten minste van de gewone levensbehoeften zeker was, ja zelfs misschien van een extra'tje bij een bijzondere gelegenheid.

Toen had zij eens een eigenaardige ondervinding gehad. Zij was namelijk op een dag naar Georgetown geweest om er inkoopen te doen en had er toen den ouden Williams ontmoet, die een winkel in alles en nog wat dreef en die haar uit de grap voorgesteld had een briefje in de inter-insulaire sweepstake te nemen. Deze werd elk jaar in elkaar gezet met het oog op de groote gebeurtenis van de jaarlijksche wedrennen, die in de volgende maand gehouden zouden worden.

„Waarom zou ik nu een lot koopen, meneer William", zei ze lachend. „In die dingen heb ik nog nooit geluk gehad. Ja, verleden jaar heeft Matthew Clarke, de schoolmeester, tien pond gewonnen, maar dat is dan ook de eenige persoon, dien ik ken, die ooit iets gewonnen heeft. Bijna altijd gaat het geld naar de andere eilanden".

„Kijk, Naomi", antwoordde de winkelier lachend, „ik heb nog maar drie briefjes en als je er wat geld voor over hebt, dan kun je een massa geld winnen. Men denkt, dat de groote prijs dit jaar driehonderd pond zal zijn! Maar er zeker van zijn kan men nooit en als je toch al weinig geluk hebt, is het misschien beter niet mede te doen".

Maar naar huis terugwandelend begon zij een beetje spijt te krijgen het niet geprobeerd te hebben. Als zij nu maar 's een aanwijzing kreeg wat een goed nummer zou zijn om te kiezen!

Terwijl zij zoo naar huis wandelde en hardop in zichzelf hierover praatte, in die grappige zelf-conversatie die zoo dikwijls onder de negers voorkomt, vlogen er uit een veld aan haar rechterhand drie kraanvogels op. Dat deed haar even opschrikken en „drie" mompelend stond zij met open mond even stil zich met verwondering afvragend of dat een door den Hemel gegeven teeken was, net als een oude Romein in een geheel ander deel van de wereld dat tweeduizend jaar geleden gedaan zou hebben.

Zij was nog niet zoo veel verder of ze zag, ook al weer rechts, drie hooge palmboomen net als vingers, die omhoog steken. Natuurlijk had zij daar al honderde keeren langs geloopen, maar op zoo'n manier had hun bijzondere beteekenis zich tot nu toe nog nooit aan haar doen gevoelen. Het drong niet tot haar door, dat zij nu naar teekens aan het uitkijken was en dat als zij maar goed genoeg overal er naar uitkeek zij ze overal zou vinden.

„God", riep ze vol ontzag uit. „Dat is nu al twee keer, dat ik dit getal zie. Ik geloof werkelijk, dat het de bedoeling is mij een teeken te geven. Naomi als je nou koppig bent ga je een massa geld verliezen". Het werd al donker en ze versnelde haar tred terwijl zij in zich zelf een psalm zong om de booze geesten van zich af te houden, die haar zouden willen belagen. Plotseling, juist toen ze een hoek wilde omslaan, sprong er iets op den weg voor haar liggend op en verdween met vaart in het kreupelhout aan haar rechterhand. Het was maar een geit, maar het was voldoende om haar vreeselijk te doen schrikken.

„Ie-ee", schreeuwde ze 't uit en de mand met inkoopen op haar hoofd schoof op zij en nog net kon ze die met ééne hand grijpen. Zij kon echter niet verhinderen dat er drie kleine pakjes uitrolden voor dat ze tijd had de mand goed recht te zetten; en daar lagen ze nu op een rijtje op den weg vlak vóór haar.

Met een wild kloppend hart stond zij ze even aan te staren en met de mand nog op het hoofd hurkte zij neer om die langzaam op te rapen en één voor één weer in de mand te leggen terwijl ze met

nadruk tot zichzelf zei: „Nou is het genoeg. Jij gaat morgenochtend direct naar meneer William en je koopt daar ticket nummer drie".

Maar wat haar daarop ineens aan den rand van de wanhoop bracht, was de invallende gedachte, dat uit die duizende loterijbriefjes nummer drie al lang geleden verkocht moest zijn. Wat niet weg nam dat zij den volgenden morgen heel vroeg op pad ging om meneer Williams te vragen haar eens de nog over zijnde tickets te laten zien.

3001, 3002 en 3003 waren de eenige nummers.

„Die moet ik hebben", zei ze heel beslist op het laatste wijzende.

Dat was een maand geleden gebeurd en op weg naar huis had zij het briefje zorgvuldig tusschen de bladen opgeborgen van een ouden geïllustreerden prijscourant, die op de een of andere manier van een groot Amerikaansch warenhuis naar dit afgelegen punt was verdwaald; door de moeilijkheden van den laatsten tijd was haar dat door het hoofd gegaan.

De ziekte van haar man had haar ernstig bezorgd gemaakt. Zooals het gewoonlijk met chronische invaliden gaat, was hij wel eens knorrig, zoodra hij zich wat minder gevoelde en hoewel opgewekt genoeg zoolang hij zich op z'n krukken vrijelijk kon bewegen verbeeldde hij zich toch allerlei plijnen te hebben als hij eens voor een dag of twee binnenshuis moest blijven. En vandaag had hij haar zóó aan het schrikken gebracht dat zij haastig was weggehold om den dokter te halen en nu stond zij daar ingespannen te turen of ze hem in de verte zag aankomen.

Toen het schimmeltje met den dokter in het zicht kwam, ging zij naar huis om haar man van de aankomst te vertellen.

„Maar ik ben al weer beter, Naomi", antwoordde hij grommig „en daar heb je nu den dokter gehaald, dat is toch geld weggooien voor niks".

Zij beet zich op de lip en stond op het punt er hem een verwijt van te maken dat hij zoo gauw al weer veranderde sinds hij van morgen om hulp riep, toen haar beter gevoel de overhand kreeg en zij hem met een paar vriendelijke woorden suste, waarop zij begon het hutje zoo goed mogelijk netjes te maken.

De kinderen waren in een stukje tuin voor de hut aan het spelen en — zooals kinderen over heel de wereld doen — bouwden ze een huis. Voor de muren hadden zij houtjes in den grond gestoken en voor de voordeur kwam een reepje blik goed van pas, terwijl

de Amerikaansche catalogus als het eenige platte, stijve ding, dat zij konden vinden, voor het dak als aangewezen was. Die was een paar keer gevallen en stukjes papier waren er uit weggewaaid, wat hen minder deerde.

Zoodra de dokter aankwam ging hij opgewekt naar binnen naar den zieke, maar vond spoedig dat er niets ernstigs aan de hand was. Hij had met Naomi te doen, die hij sinds lang kende en wier flinkheid hij steeds bewonderde, en hield nu even op om met haar een praatje te maken.

„Wil je de krant van vandaag eens lezen?" vroeg hij, terwijl hij die uit zijn zak haalde. „Iemand schrijft over de groote uitbarsting en ik geloof, dat hij op een bepaald punt jelui op het oog heeft. Ik denk wel dat je het aardig zult vinden ook al als ik me daarin vergis." Zoo pratende, wuifde hij een vroolijk goeden-dag toe, gaf nog wat aanwijzingen voor den patient en stapte, na de kinderen over het hoofd gestreken te hebben weer te paard om zijn ronde verder te vervolgen, want voor dit district was z'n auto van geen nut.

Naomi begon met haar zuster het middagmaal klaar te maken en toen hun potje op het vuur stond greep zij haar krant, want al had zij het nu erg armelijk, de gouvernementsschool had ze met vrucht gevolgd.

Maar voordat zij nog iets over de aardbeving had kunnen vinden trok de groote kop van een artikel haar volle aandacht. Die maakte den uitslag bekend van de groote race van gisteren en vermeldde met voldoening dat het winnende nummer in de sweepstake nu eens in St. Vincent gevallen was. „Wij kunnen nog niet mededeelen wie de gelukkige houder is van ticket no. 3003, maar wij meenen dat deze verkocht is uit een boek aan den heer Williams, een winkelier in Georgetown, afgegeven".

Haar handen beefden zoodat de krant haar uit de vingers gleed en door de open staande deur riep zij naar binnen: „Groote God, Joe, ik heb den hoofdprijs!"

„Wat ben je nou aan het kletsen?" riep een twistzieke stem van een bed in een donkeren hoek. „Wanneer zal mijn eten klaar zijn? Ik lig al zoo lang te wachten met je geteut".

„De prijs, Joe, de prijs!" was al, wat ze kon uitbrengen terwijl zij naar binnen vloog om den catalogus te zoeken.

Zenuwachtig zocht zij op alle mogelijke plaatsen en rende toen weer naar buiten om haar zuster te vragen waar die was. En op eens, met een zucht van verlichting, zag ze hem op den grond liggen, bij de kinderen. Den prijscourant te grijpen en dien vlug door

te loopen was natuurlijk het werk van een oogenblik, maar hoe zij ook zocht, van het loterijbriefje was geen spoor te bekennen.

„Joe, Clara", riep zij angstig uit, „Hebben jelui niet die ticket uit dit boek gehaald, die ik er in opgeborgen had?"

„Nee, zeker niet", riepen die twee tegelijkertijd uit toen het tot hen doordrong wat al dat gezoek beteekende. „Je wilt toch niet zeggen, dat je wat geld gewonnen hebt?"

„Geld?" riep zij als waanzinnig uit. „Ik zeg je dat ik den hoofdprijs gewonnen heb en nu kan ik de ticket niet vinden". Thans kon zij zich niet langer inhouden en begon als een kind te schreien, terwijl ze met de armen van opwinding om zich heen sloeg.

Terwijl de kreupele eentonig aan het weeklagen was gingen de twee vrouwen maar weer opnieuw aan het zoeken. Zij ondervroegen de kinderen, die niets nieuws konden vertellen, snuffelden overal en overal maar alles was te vergeefs. Eindelijk, doodmoe, besloot Naomi om wat thee te gaan maken voor den tot nu toe verwaarloosden maaltijd. Zij nam een emmer en ging naar de put vlakbij om wat water te putten en juist zou zij het touw laten zakken toen een wit stukje papier, dat door den wind tegen het bovenste deel van den putmuur geblazen was, haar in het oog viel. Snakkend naar adem boog zij zich voorover om het te grijpen, waarbij het touw haar uit de hand schoot en met den emmer in de diepte verdween.

„Mijn ticket", schreeuwde zij met wijd-open oogen en ze holde zoo hard als ze maar kon naar huis, steeds schreeuwend „Ik heb 'm gevonden, Ik heb 'm gevonden!"

Er is weinig meer te zeggen. Naomi's prijs was £ 316, voldoende om al haar schulden af te betalen en nog een aardig sommetje over te houden om de moeilijke tijden door te komen. Aan ieder, die het maar hooren wil, vertelt zij nu dat haar beschermengel haar in de keus van het briefje geholpen heeft, maar hoe zij het zal kunnen klaarspelen uit te leggen hoe het komt dat de onfortuinlijke houder van het werkelijke nr. 3 niet de winnaar is, ben ik niet bij machte te zeggen.

BOEKBESPREKING

1932 Handelsadresboek voor Ned. West-Indië (Derde uitgave) Samengesteld door de Vereeniging „Bureau voor Handelsinlichtingen". Amsterdam.

Het Handelsadresboek van 1929 heb ik in dit tijdschrift aangekondigd, de tweede uitgave (1931) niet. Het getuigt van groote kracht en voortvarendheid, dat onder de tegenwoordige ongunstige omstandigheden tot een derde uitgave besloten werd, zegt de voorzitter van den raad van bijstand der samenstelster. Ik ben het daarmee eens, en hoop, dat het op nog iets meer wijst, nl. op een niet onbevredigenden uitslag van de vorige uitgaven. Dien uitslag zal natuurlijk in de eerste plaats de handel moeten loven, wil het goed zijn, maar het doel dezer uitgave kan wijder zijn, in ieder geval kan zij dienen als middel tot bereiking ook van een ander, niet minder belangrijk, doel. Het Handelsadresboek is een getuigenis van eenheid, van de eenheid van moederland en overzeesche gebiedsdeelen, Suriname en Curaçao. Het portret van de Koningin bewijst het. Een dergelijk getuigenis is noodig en te waardeeren, juist in dezen tijd, nu zoowel hier te lande als ginds (en daarbij denk ik niet in de eerste plaats aan Suriname) ook op zeer kleine wijze meer dan eens misverstanden worden in het leven geroepen, die niet in de lijn der eenheid liggen.

Zooals zij ingericht is, is deze uitgave een vraagbaak, maar een, die op keurige wijze haar diensten aanbiedt. Mooie foto's en portretten van de beide gouverneurs geven een blijvende waarde aan het geheel. Nieuw was voor mij, dat er op Curaçao een blad *Protestantenblad* bestaat, en ik dacht, dat ten minste éen der beide stoomvaartlijnen, de Italiaansche en de Spaansche, de vaart op Curaçao had gestaakt.

De prijs is *f* 2.—.

DE GAAY FORTMAN.

BOEKBESPREKING

Prof. dr. L. Knappert, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche eilanden in de 18de eeuw*. Met 2 kaarten en 4 platen. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1932.

De belangstelling voor onze bovenwindsche eilanden is gering; die voor hun geschiedenis waarschijnlijk niet veel grooter. Laten het dus weinigen geweest zijn, die prof. Knappert in *De West-Indische gids* gevolgd hebben, toen hij — ik meen in November 1929 — begon en tot Mei 1932 voortzette zijn artikelenreeks over de geschiedenis der bovenwindsche eilanden, de dankbaarheid van die weinigen zal zonder twijfel omgekeerd evenredig zijn geweest aan de grootte van hun aantal. Hamelberg heeft een dertig jaar geleden beproefd wat nu voltooid is; het heeft niet aan hem gelegen, dat hij deze poging moest opgeven, maar intusschen moest men maar tevreden blijven met de verhalen van Teenstra en ouderen, die hun beteekenis alleen ontleenen aan den tijd, waarin zij geschreven zijn, en niet op wetenschappelijk onderzoek gegrond zijn.

Als ik mij goed herinner, is prof. Knapperts belangstelling voor deze eilanden en hun geschiedenis begonnen bij de ruïnes van de gereformeerde kerk van St. Eustatius. Gezien heeft hij die intusschen alleen van de lantaarnplaatjes, die mej. Slothouwer, ook al weer een paar jaar geleden, op een harer voordrachten vertoonde. En desalniettemin — met welk een warmte is deze geschiedenis beschreven! Met de warmte van den geschiedschrijver voor zijn onderwerp, met de warmte van den Nederlander bovenal, die hier een stuk vaderlandsche geschiedenis onder handen heeft.

Prof. Knappert is allereerst kerkhistoricus. Het is ook in deze uitgave te merken, wanneer hij misschien na den zin van meer dan één iets te uitvoerig de lotgevallen van ds. Kowan beschrijft, maar men vergete niet, dat in deze gebieden de geschiedenis der kerk wel een heel groot deel van die van het maatschappelijk leven is. En dit moet erkend: prof. Knappert heeft geen deel der geschiedenis verwaarloosd.

BOEKBESPREKING

Kasimir Edschmid, *Glanz und Elend Süd-Amerikas*. Roman eines Erdteils 1932. Societäts-Verlag/Frankfurt am Main.

Wie Edschmids *Afrika nackt und angezogen* kent, verwondert zich niet erover, hem een paar jaar later op weg naar Zuid-Amerika te vinden. Het is een bijzondere omstandigheid, dat hij zich daartoe inscheept op de *Boskoop* van de *Koninklijke Nederlandsche stoombootmaatschappij*, waardoor hij Curaçao in zijn reis betrekt. Dit wettigt een bespreking althans van de eerste 41, of eigenlijk maar 16, bladzijden in dit tijdschrift. Daarna is de schrijver in Panama, Columbia en Ecuador, dat hij in evenveel bladzijden doorwandelt, om vervolgens Peru, Bolivia, Chili, Argentinië en Brazilië te bespreken, waarna in het laatste deel „Wohin mit Süd-Amerika?" de toepassing gemaakt wordt.

Van de 21 passagiers leeren wij de meeste kennen. Vooreerst de familie Patino, eene moeder met 8 kinderen, en hun nichtje mevrouw Hernandez met man en baby, tezamen 11 Columbianen, zegt Edschmid, maar ik tel er één meer, van welke de negenjarige Luis Patino de baas was; Urquiza, een Ecuadoriaan, die in Parijs woonde; Von Merlezun, een Franschman met zijn vrouw, die ook uit Ecuador kwam; een Nederlandsche ingenieur Van der Weele, die naar „de Petroleum" op Curaçao ging om een tunnel van 4 millioen dollar onder de haven te graven, de oude Fransche graaf Maizzes met zijne jonge Ecuadoriaansche vrouw, dokter Barnveldt, en natuurlijk Göhrs, niet onwaarschijnlijk de man, die ons dit alles vertelt, en het uitvoerigst is in de beschrijving van zichzelf.

Het was nog maar eenige maanden na den 8sten Juni 1929 en de kapitein vond blijkbaar, dat ter inleiding van de vaart naar Zuid-Amerika's noordkust een verhaal van Urbina's overval wel goed zou zijn voor de passagiers. Natuurlijk zat men zoo dra in de theorie der Zuid-Amerikaansche omwentelingen en die, door Urbina beproefd, was een duidelijk practisch voorbeeld. Uit den mond van den heer Urquiza hooren wij, dat Urbina eerst partij-

ganger van Gomez in Falcon was, tot hij de vrouw van den gouverneur van dien staat, ook een aanhanger van den president, verleidde en niet tevreden was met de oplossing van het geschil, die Gomez gaf, toen hij hem tot „Offzier mit Einkommen" aanstelde. Dat en anders niets maakte Urbina tot rebel. Wij hooren nog wat van Gomez' bestuur en van revolutie in Ecuador, om te eindigen met Urbina's dreigbrief aan den gouverneur van Curaçao, die volgens Van der Weele tot de invrijheidstelling van de deelnemers aan de samenzwering zou geleid hebben.

Dan komt dokter Barnveldt ten tooneele. Men begrijpt zonder moeite wie hij is, al kan men niet nagaan, of inderdaad zijne moeder een Spaansche en zijn overgrootmoeder een Guadeloupsche Française was, en zijn voorvaders allen Nederlanders waren. In den avond van 8 Juni bracht hij met Urbina's auto een der gevallen politiemannen naar het ziekenhuis. Urbina vond hij een zachte man, edel en dapper, maar van Venezuela moest hij weinig hebben; hij vertelt ervan en vooral van Gomez' bewind weer, dat hij alles kent van toen hij er drie jaar tevoren een reis maakte en tot de ontdekking kwam, dat de banken er weigerden hem te betalen op zijn credietbrief van de National citybank of New York.

In Curaçao moest de *Boskoop* een paar dagen blijven, om aardappelen, uien, wijn, cement, opvouwbare huizen en motorbooten te lossen. Göhrs en Von Merlezun namen hun intrek in hotel Americano, waar zij een wonderlijke ontdekking deden. De Franschman, trotsch op het Nederlandsch, dat hij aan boord geleerd had, vroeg „een stuk brood", en kreeg van den kelner dit te hooren: „We speak only English or Spanish". Dat Von Merlezun hierover verwonderd was, nemen wij aan, al zou die verwondering minder moeten geweest zijn, wanneer het alles waar was, wat hij van zijn verdere ervaring vertelt, nl. dat op dat postkantoor Nederlandsch geld niet aangenomen wordt, de kranten in het Spaansch verschijnen, en de winkelwaren in dollars geprijsd zijn. Nog een andere ervaring had hij den vorigen dag opgedaan. Een chauffeur had hem voor een rijksdaalder bedrogen, en toen had een politie-agent in plaats van den bedrieger met zijn gummistok op het hoofd te slaan, de namen van beide partijen opgeschreven en den Franschman verzocht, naar de politiewacht te gaan. Dit blijk van Nederlandsche onbekwaamheid in het koloniseeren had den Franschman bitter gestemd, en zoo plaatste hij een paar onaangename opmerkingen over wat het eiland aan Venezuela te danken had en over het Protestantsche Nederland, dat „het eiland" Roomsch besturen laat, (wat Göhrs later begrijpt, als

hij de marmeren grafteekens ziet en de kerken bij de negerhutten, waaruit hij afleidt, dat de negers meer belangstelling hebben voor een goed uiteinde dan voor een goed leven), en dan nog „vijf gouverneurs in drie jaren." Van de negers is de Franschman geen vriend, en als hij gouverneur was, zou zijn eerste daad zijn, al die menschen zonder schoenen en kousen te laten loopen. Gelukkig komt dan juist dokter Barnveldt binnen, en Göhrs knoopt aan Von Merlezuns opmerking deze vraag aan den Curaçaoenaar vast: Wat zou jij doen, als je gouverneur van Curaçao was? En het rustige antwoord luidde: ik zou dadelijk de zelfstandigheid van Curaçao en zijn onafhankelijkheid van Nederland uitroepen! Tableau!

Op dit gesprek komt Göhrs later terug, als hij bij den ouden heer Barnveldt theedrinkt op diens plantage. Hij hoort dan „Pagiamento" spreken; „onze taal", zegt de dokter, en daarin vindt Göhrs aanleiding hem te zeggen, dat het van een zoo verstandig man als een „Hollander" pleegt te zijn, toch wel een vreemde gedachte is, om een drietal eilanden met 40.000 negers en 4000 blanken, dat niets voortbrengt dan geiten, tot een eigen staat te willen maken. Maar de dokter wijst erop, dat hij eerst Curaçaoenaar en pas daarna Nederlander is; dat men gouverneurs thuis gestuurd krijgt, die men zelf niet uitgekozen heeft, en die de bevolking niet verstaan, en dat er ook geen kiesrecht is voor den raad. Ook het woord „Macamba" moet hij hooren, op een wandeling met Van der Weele en hij laat het zich door dezen verklaren. Dan denkt hij zeker aan Barnveldt, en hij vraagt den ingenieur: „Wat zeg je er wel van, Van der Weele, dat je landgenooten hier zoo'n soort klein West-Indisch Elzas-Lotharingen maken?" En de aangesprokene weet niet beter te doen, dan de moeder van den negenjarigen Luis Patino sprekende in te voeren, die de ondeugende streken van den kleinen dwingeland met deze woorden pleegde te verontschuldigen: „If Luis wants to be naughty, nobody can help it."

Hier eindigt het gedeelte, dat meer dan het overige van dit boek onze belangstelling heeft.

Dat Göhrs een goed opmerker is, dient gezegd. Ook kan hij — het blijkt nog duidelijker verder het boek door — wat hij ziet meermalen alleraardigst weergeven. Zoo, waar hij het opengaande gedeelte van de brug, gezien van het hotel Americano, vergelijkt met een klokwijzer. Of als hij vertelt van het standbeeld van Brion, waarbij men niet eraan zou gedacht hebben, het naar diens

gelijkenis te laten maken. Of dit juist is, weet ik niet, maar een foto van het standbeeld naast het portret van den bevrijder leggende, vond ik weinig overeenstemming. Deze fout schuift Van der Weele de Macamba's in de schoenen.

Göhrs is echter niet critisch genoeg, en zoo laat hij Edschmid dingen zeggen, die de toets der kritiek niet kunnen doorstaan. De lezer van deze bespreking heeft het daarin zeker zelf reeds opgemerkt. Met dokter Barnveldt als type van den Curaçaoenaar heeft Göhrs het.... nu ja ,niet bijzonder getroffen. En Elzas-Lotharingen lag vroeger in Duitschland.

Göhrs zet zijn reis voort langs de Westkust en de Oostkust. Brazilië is het eind. En zijn slotsom is het motto van het boek: „Es war keine Dauer in diesem Kontinent. Die Menschen mussten Diktaturen haben und mussten sie wieder zerbrechen. Sie wollten Demokratien haben und bekamen wieder Diktaturen. Sie gaben sich alle Mühe zu ordnen, zu gliedern, aufzubauen und zu gestalten — aber sie mussten schliesslich alles wieder zerschlagen. Sie konnten nichts über sich ertragen. Sie hätten auch Christus und Napoleon nicht ausgehalten".

Amsterdam 16 October 1932. DE GAAY FORTMAN.

BIBLIOGRAPHIE

Die Mikroskopische Diagnostik der wichtigsten Tropenkrankheiten, von Med. Rat. Prof. Dr. F. W. Bach, Direktor des staatlichen Medizinal-Untersuchungsambtes Stade/Hannover und Dr. med. Johannes Zschucke. Reg. Arzt i. e. R. Santa Isabel/Fernando Poo-Leverkusen.
Druck und Verlag: „Bayer Meister Lucius''. Pharmaceutisch-Wissenschaftliche Abteilung I. G. Farbenindustrie Aktiengesellschaft, Leverkusen am Rhein.

Journal de la Société des Américanistes. Nouvelle Série. Tome XXIV. Fasc. 1. Paris 1932. La conception de l'âme chez les Indiens Cuna de l'Isthme de Panamá (la signification de trois mots Cuna, purba, niga et kurgin). Par Erland Nordenskiöld. Traduit du suédois par Mme Robertsson. — Das Kariri (Nordost-Brasilien). Von C. H. de Goeje. (Conférence à la 24e Session du Congrès International des Américanistes, tenue à Hambourg en 1930).

De Christelijke Onderwijzer, 12 October 1932. Van Overzee, door J. G. V. D. („Een maandsalariskorting'' voor de onderwijzers in Suriname, die „versoberd'' worden).

De kippenfokkerij in Suriname, door Alfred Vervuurt. Paramaribo 1932.

Catalogus van de Bibliotheek van het Sur. Ond. Genootschap. Paramaribo 1932.

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned. Indië 27 Augustus 1932. Acajou. (In Suriname kasjoen, op Curaçao kaasjoe, Anacardium occidentale L.).
Idem. 8 October 1932. Iets over Cassave. — Peru- en Tolubalsum.
Idem. 15 October 1932. Nadere gegevens over Perubalsem.

Gustavo Machado. El asalto à Curaçao. Met een voorwoord van Miguel Otero Silva. Barcelona 1932. Imprenta „Myria'', Sepulveda Num. 162.

Tropisch Nederland. 17 October 1932. Een tocht naar Suriname's binnenland, 17 Maart—3 April 1930, door Mr. Dr. F. L. J. van Haaren, Slot. (Met afb.)

De Rijkseenheid, 2 November 1932. Un homme averti en vaut deux, door C. K. Kesler (Over den overval op Curaçao op 8 Juni 1929).
Idem. 16 November 1932. De gouverneur van Suriname met verlof in Nederland.

Het Koloniaal Weekblad, 27 October 1932. Rondom de Curaçao'sche begrooting voor 1933, door W. R. Menkman (Slot).

Idem. 3 November 1932. Peter Stuyvesant, gouverneur van Curaçao en Nieuw Nederland, door Fred. Oudschans Dentz (Met portret).

Idem. 10 November 1932. Revolutionaire partijen in de West. „El Asalto à Curazao", door C. K. Kesler.

De Indische Mercuur. 12 October 1932. Verslag omtrent den stand der cultures in Suriname gedurende het tweede kwartaal 1932, door Prof. Dr. G. Stahel.

Suriname. Handelsstatistiek 1931. Staat, houdende overzicht van den in- en uitvoer van goederen. [Paramaribo, 1932].

Neerlandia. November 1932. Surinaamsche brieven. — Surinaamsche Sinaasappelen, door C. L. Tomson. (Met afbeelding).

Haagsche Dameskroniek, 15 October 1932. Brieven uit Curaçao.

Die Huisgenoot, 30 September 1932. (Zuid-Afrikaansch Weekblad). 'n Vreeselike verbanningsoord, door Uys Krige. (Fransch Guiana en het bagno).

De Indische Culturen (*Teysmannia*). 16 September 1932. Koffiecultuur in Ned. Indië, door dr. C. J. J. van Hall. (Bespreekt ook de Surinaamsche koffie en de Liberiakoffie).

Idem. 16 October 1932. De zeefvata ziekten.

Koloniaal Missie Tijdschrift, 15 October 1932. Het honderdjarig bestaan van de Congregatie der Zusters Penitenten Recollectinen der Onbevlekte Ontvangenis te Roosendaal.

De Indische Verlofganger, 21 October 1932. Nieuw Holland, door Arthur van Schendel.

La Quinzaine Coloniale, 25 October 1932. La grande pitié de la Guyane française.

Het raderwerk van den Staat. Leerboek der staatsinrichting van Nederland en zijn overzeesche gewesten, door J. W. de Jongh, met medewerking van J. Dijkstra, 9de druk. N. V. Joh. Ykema's Uitg. Mij. Den Haag.

Petrus Donders. November 1932. Pater J. Houben, door A. Nederveen. — Eerste eeuwfeest der Eerwaarde Sœurs Franciscanessen van Roosendaal. — Tweede eeuwfeest der Congregatie van O. L. Vr. Moeder van Barmhartigheid, 1832—23 Nov. 1932. — Ontvangst van de Dietsche spelers, door Pater Kooger. (In de Gerardus Majellastichting te Paramaribo). — Hoe ze verjaardag vieren in de St. Gerardus Majellastichting, door A. Nederveen. — Een korfje Warappa's. (Een moerasvisch).

„Edelhout", Handel in tropisch hardhout. Utrecht, Havikstraat 55. (Fraai geïllustreerd).

Der Termitenstaat. Schilderung eines geheimnisvollen Volkes, von Wilhelm Bölsche. Mit 21 Abbildungen nach Photographien und Zeich-

nungen. Farbiges Umschlagbild von W. Goertzen. Stuttgart 1931. (Kosmos, Gesellschaft der Naturfreunde).

Handelsadresboek voor Nederlandsch-West-Indië. 1932. Derde uitgaaf. (Geïllustreerd) samengesteld door de Vereeniging „Bureau voor Handelsinlichtingen'', Amsterdam 1932.

Department of Overseas Trade. Economic conditions in the British West Indies and contiguous British Territories. (dated January, 1932). Londen 1932.

De Strijdkreet, 8, 15, 22 29 October 1932, Om de vrijheid, door brigadier N. J. v. d. Hoven.

Handelingen en levensberichten van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, 1931—1932. Leiden 1932. Levensbericht van H. H. van Kol (23 Mei 1852—22 Aug. 1932), door J. E. Stokvis.

The Polygonaceae, Guttiferae and Lecythidaceae of Surinam. Akademisch proefschrift, aan de Rijks-Universiteit te Utrecht op 21 November 1932 verdedigd, door Pierre Joseph Eyma, Amsterdam, J. H. de Bussy, 1932.

Landbouw en Veeteelt. 15 October 1932. De Notemuskaat.

1933.

JOH. F. SNELLEMAN
1852 — 26 DECEMBER — 1932

Snelleman 80 jaar. Wie die hem ziet loopen, wie die weet welke wandeltochten hij met mevrouw Snelleman maakt, zoowel hier als op zijn vacantiereizen in België en in Duitschland, zou dat gelooven.

Niettegenstaande onze jarenlange samenwerking had ik nooit naar zijn leeftijd gevraagd. Een eind in de zeventig dacht ik nog onlangs, ofschoon ik, een rekensommetje opzettende, beter had kunnen weten. Toen hij zich voor zijn reis naar Midden Sumatra voorbereidde moeten wij tegelijkertijd in Leiden zijn geweest. Toch is het een toevallige omstandigheid, die mij uit den droom hielp. Ik informeerde daarop bij den burgerlijken stand: op 26 December 1852 te Rotterdam geboren.

Een biographie over dezen ongemeen veelzijdigen geleerde te schrijven ligt niet in de bedoeling.

Van zijn jeugd weet ik niet meer dan wat hij daarover nu en dan in de Nieuwe Rotterdamsche Courant op zijn gewone boeiende wijze heeft geschreven. In Rotterdam de lagere school en de H.B.S. bezocht. Daarna verlies ik hem uit het oog om hem als journalist terug te vinden. Journalist is hij al zijn leven gebleven, tusschen anderen arbeid door. Dat zat hem in het bloed.

Ik geef hier het woord aan wat collegas-journalisten over hem hebben geschreven.

In het Jaarboekje 1926 van den Nederlandschen Journalistenkring schrijft W. H. R. van Manen:

„De heeren P. A. Haaxman, Van de Vijver en Harlaar waren *niet* reeds bij den aanvang aan de N. Ct. verbonden. Reeds betrekkelijk kort na het debuut aan de N. Ct. werd M. Moresco naast Thöenes gesteld als verslaggever en als nachtredacteur binnenland vervangen door Van de Vijver. Aan buitenland zaten eerst jhr. Graafland, H.

Doeff en Joh. F. Snelleman. Laatstgenoemde werd na eenige maanden benoemd tot directeur van het Museum aan de Willemskade te Rotterdam; op zijn open stoel kwam ik te zitten als redacteur buitenland; en redacteur buitenland ben ik gebleven.... bijkans een kwarteeuw.

Het is hier de plaats, in herinnering te brengen, dat ook voor den heer Snelleman en zijn journalistieken arbeid in ons orgaan belangstelling mag worden gevergd. Want de heer Sn. is misschien — indien de eeuwig jonge Haaxman ditmaal buiten mededinging blijft — de oudste actieve journalist van ons land en .... een der besten: bekwaam, actief, altijd actueel en altijd deskundig. Toen ik in Nov. 1906 als opvolger van Easton — red. buitenland, exacte wetenschappen, nijverheid, techniek enz. enz. — aan de N. R. Ct. kwam, vond ik aan het Rotterdamsche museum van land- en volkenkunde den heer Snelleman terug, die toen reeds als stille medewerker van N. R. Ct. en andere dag- en weekbladen, encyclopaedieën, standaardwerken op indologisch, koloniaal, geografisch en ethnologisch gebied zijn keurige, vaardige en snelle pen in dienst stelde van de vaderlandsche en Indische journalistiek, evenals hij het reeds tientallen van jaren vóór zijn betrekking aan de N. Ct. had gedaan en trouwens ook thans nog doet. Hulde aan dien knappen man, wiens *gouden feest* als actief journalist dichter bij is dan men zou denken, wanneer men hem ontmoet: wat hardhoorend maar overigens zoo jong als onze Haaxman. Het is mij een behoefte dit hier van Snelleman — thans ambteloos burger in Den Haag, maar harder werkend dan ooit — te verklappen. Wat heb ik de laatste 19 jaar al een complimentjes in mijn zak gestoken over werk van.... Snelleman. En hij heeft het nooit geweten....!"

Toen Snelleman in April 1930 zijn medewerking — van 27 April 1877 tot 31 Maart 1930! — aan de Nieuwe Rotterdamsche Courant beëindigde — zeker niet wegens verminderde werkkracht — schreef het blad in het ochtendnummer van 6 April:

„Tot leedwezen van hoofdredactie en directie der Courant, deelde de heer Joh. F. Snelleman ons mede, dat hij zijn medewerking aan ons blad heeft beëindigd. Hiermee wordt een relatie verbroken, die voor de N. R. Ct. en haar lezers van meer dan gewone beteekenis is geweest. Uitnemend stylist, man van groote veelzijdigheid, op zijn eigen — uitgebreid — terrein, geleerde van beteekenis, heeft Snelleman zich in en buiten onze courant een grooten lezerskring weten te scheppen en zijn lezers meer dan vijftig jaar weten te boeien met zijn kennis, zijn inzicht, zijn zeer markanten, eigen stijl, en — in latere jaren — door een gemoedelijk cynisme, waarin heel wat leed en teleurstelling doorklonken, die dan getemperd werden door de wijsheid, die een lang leven vermag te schenken. Men heeft wel eens geklaagd over de armoede van onze taal en ons volk aan goede „memoires", ofschoon wij toch op een Jacob van Lennep, een H. P. G. Quack, een Lodewijk van Deyssel, een P. J. Troelstra kunnen bogen. Maar Snelleman kon dàt: herinneringen schrijven. Wij herinneren ten deze aan een feuilleton van zijn hand in onze courant over de oude H.B.S. (overgedrukt in het Rotterd. Jaarb.) en

aan zijn kostelijk artikel in de Ind. Gids van '27 over de Sumatra-expeditie van 1877 en over.... zichzelf.

Van die expeditie (1877) dateert de relatie van Snelleman met onze courant, 27 April '77 verscheen zijn eerste feuilleton: een reisbrief.

Moge de heer Snelleman de rijke bron die hij zelf is, nog dikwijls aanboren. Een der leden van onze redactie heeft in een publicatie van den Nederl. Journalistenkring indertijd een poging gedaan om met enkele woorden aan te geven wat Snelleman voor de rubriek Wetenschappelijke Berichten der N. R. Ct. beteekende. Maar daartoe bleef zijn arbeid niet beperkt, Alles wat Indië, wat Azië — hun cultuur, hun volkenkunde, hun geografie, hun geschiedenis — betrof, had zijn belangstelling, zijn voorliefde, en menig boek, menige encyclopaedie over Oost of West werd door hem geschapen of herschapen.

Of Snelleman in de wetenschappelijke en regeeringskringen hier te lande wel steeds de erkenning heeft gevonden, welke hij gerechtigd was te verwachten, laten wij nu daar.

Deze voortreffelijke oud-medewerker van ons blad, was geen gemakkelijke natuur; het moeilijkst was en is hij voor zichzelf.

Voor onze lezers is het een verlies, dat zij voortaan de stukjes met „Joh. F. Snelleman schrijft ons" als aanhef, en zijn anonieme, maar toch door iederen trouwen en bevoegden lezer dadelijk als de zijne erkende bijdragen, zullen missen.

Ook onze stad heeft hij met zijn niet geringe krachten gediend als directeur van het Museum aan de Willemskade. En zijn beteekenis als zoodanig — en als geleerde — is ook in de N. R. Ct. geschetst in een feuilleton van prof. C. Spat (31 Juli 1915).

De rubriekredacteur, die door den aard zijner werkzaamheden het meest met den heer Snelleman te maken had, verliest in hem meer nog dan de lezer".

„Het Koloniaal Weekblad" van 17 April 1930 schreef:

„Onder het hoofd „*Johan F. Snelleman*" lazen wij in de N. R. Ct. van 6 April, Ochtendblad B, een mededeeling van de hoofdredactie, die ons zeer pijnlijk heeft getroffen. Deze voortreffelijke kenner van Tropisch Nederland — redacteur van twee encyclopaedieën, n.l. van Oost- en West-Indië, redacteur van de West-Indische Gids, om van zijn vele overige werken niet te spreken — heeft aan de redactie medegedeeld, dat hij zijn medewerking aan het blad heeft beëindigd, een medewerking die van 1877 dateert. Wij zullen dus zijn artikelen, vol geest en humor, waar wij dadelijk naar zochten, zoodra wij de courant in handen kregen, niet meer lezen".

Van 1877—1879 nam Snelleman als zoöloog deel aan de onderzoekingsreis in Midden Sumatra. Het eerste gedeelte van het reisverhaal, in 1881 verschenen, is van de hand van A. L. van Hasselt en Snelleman. Het tweede gedeelte verschenen in 1882, is geschreven door C. H. Cornelissen, A. L. van Hasselt en Snelleman.

In 1887/92 verschenen in 2 deelen „Bijdragen tot de

kennis der fauna van Midden-Sumatra door Snelleman, met medewerking van verschillende geleerden".

Dat hij de flora niet uit het oog had verloren blijkt uit zijn in Diligentia (Den Haag) gehouden lezing „Het plantenkleed van Midden-Sumatra". (Natuurkundige voordrachten" 9e serie 1880—1881).

Hier mogen nog eenige titels vermeld worden van geschriften van zijn hand:

Dr. P. J. Veth en J. F. Snelleman. Daniel Veth's reizen in Angola, voorafgegaan door eene schets van zijn leven, Haarlem 1887.

Industrie des cafres du Sud-Est de l'Afrique. Collection recueillie sur les lieux et notice ethnographique par H. P. N. Muller. Description des objets représentés par J. F. Snelleman, Leyde (1892).

Snelleman en Niermeyer. Kustvormen op Java. (In den Feestbundel aangeboden aan Dr. P. J. Veth op zijn 80sten verjaardag. Leiden 1892.

P. J. Veth. Java, 2e druk door J. F. Snelleman en J. F. Niermeyer. 3 deelen. Haarlem 1896, 1898, 1903.

Volken der Aarde, door Joh. F. Snelleman, 2 deelen, Amsterdam 1903/05.

Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, 4 deelen, 1896, 1899, 1902 en 1905. 's Gravenhage en Leiden.

(Aan het eerste deel heeft Snelleman niet medegewerkt. Aan het tweede deel wèl. Van Mei 1899 af met Prof. Van der Lith redacteur van het derde deel. Na den dood van Van der Lith in Maart 1901 Snelleman alleen redacteur, evenals van het vierde deel. Het voorwoord, of beter het nawoord, van het vierde deel is van December 1905).

De tallooze kleine geschriften, in periodieken verschenen, kunnen hier niet genoemd worden. Men zie daarover de catalogussen van de Kon. Bibl., de Bibl. van het Departement van Koloniën, die van het Kon. Instituut voor de Taal- Land- en Volkenkunde van Ned. Indië en het Indisch Genootschap, alsook de jaargangen van het „Repertorium op de litteratuur betreffende de Nederl. Koloniën, voor zoover zij verspreid zijn in tijdschriften en mengelwerken".

Gebundeld zouden zij menig respectabel boekdeel vormen.

Van 1901 tot 1915 is Snelleman directeur geweest van het „Museum voor land- en volkenkunde en Maritiem Museum „Prins Hendrik" te Rotterdam. Zijn jaarverslagen geven een onvolledig beeld van wat hij voor de ontwikkeling van deze musea beteekent. Het is jammer dat het feuilleton van Prof. C. Spat in de Nieuwe Rotterd. Courant van 31 Juli 1915 (zie hiervoren) niet in een tijdschrift is overgedrukt. Oude courantennummers zijn niet te krijgen.

En nu Snelleman en de West.

Zijn belangstelling voor deze gebiedsdeelen is van ouden datum. In mijn portefeuille „Curaçao" vind ik een bijvoegsel van de niet meer bestaande „Amsterdammer, dagblad voor Nederland" van 11 October 1883, waarin een artikel van zijn hand over Curaçao naar aanleiding van de voorgenomen doorgraving van de landengte van Panama.

Hij was toen aan de redactie van die courant.

Mijn persoonlijke kennismaking met Snelleman dagteekent van Januari 1910. Nadat de eerste druk van de Encyclopaedie van Nederl. Oost-Indië was gereed gekomen, rekenden de firma's Martinus Nijhoff en E. J. Brill het zich tot een plicht een dergelijk boek over Nederl. West-Indië te doen samenstellen. Snelleman zou dat op zich nemen. Hij wenschte mijne medewerking, waartoe ik, vertrouwende op zijn groote ervaring, na eenige aarzeling besloot. De samenwerking was voor ons beiden een groote voldoening. De Nieuwe Rotterd. Courant van 6 April 1930 moge hem „geen gemakkelijke natuur "gevonden hebben, mijn ervaring was anders. Nooit is er tusschen ons eenige wrijving, hoe gering ook, geweest. De eenige, zeer gemoedelijke opmerking, die ik meermalen van hem moest aanhooren, betrof den toestand van mijn studeerkamer, waarin bureau, tafels, stoelen, de vensterbanken, ja zelfs de vloer telkens vol lagen met boeken, tijdschrif-

ten, enz. Man van orde die hij is begreep ik dat de — slechts schijnbare — rommel hem hinderde. Zijn studeerkamer maakt een beteren indruk.

Dat hij ook ongemakkelijk uit den hoek kan komen, waar hij onrecht ziet, is mij niet onbekend.

Over de verdeeling van onzen arbeid zal ik hier niet spreken. Alleen dit: hij had op zich genomen artikelen die te uitvoerig waren „in te dampen", zooals hij dat noemde, een werk waarin hij een ongeëvenaarde vaardigheid bezit. Niet zelden kwam het neer op omwerken, zoodat meer dan één medewerker zijn bijdrage niet herkend zal hebben. Ik kreeg dan het „ingedampte" stuk terug, met de „graatjes" erbij en dikwijls met ondeugende kantteekeningen — gelukkig met potlood geschreven — die ik moest wegvegen vóór de schrijver de kopij met de proef in handen kreeg.

De artikelen van de redactie zijn niet onderteekend.

Zijn stalen geheugen was dikwijls een groote hulp.

Het nawoord is geheel van hem. Van mij is alleen het motto uit Plato — uit de tweede hand — en na de verschijning van het werk vernam ik van een Graecus dat hij het nooit bij Plato was tegengekomen.

De eerste aflevering verscheen op 9 Mei 1914, het geheele werk op 27 Februari 1917, toevallig juist op den dag waarop 250 jaren vroeger Suriname door Abraham Crijnssen werd veroverd.

In Juni 1921 is Snelleman toegetreden tot de redactie van „De West Indische Gids". De firma Martinus Nijhoff heeft de gelukkige gedachte gehad een register te doen samenstellen op de jaargangen I—X (1919—1928).

Daarin kan men zien welk een getrouw medewerker Snelleman is geweest. Ook in de volgende jaargangen vele artikelen van zijne hand.

Redactie en uitgever brengen hem een eeresaluut voor zijn werk voor Nederlandsch West Indië en een hartelijken heilwensch voor de toekomst.

Den Haag, December 1932.

H. D. BENJAMINS

SNELLEMANS IN SURINAME

In het Rijksarchief in Zeeland bevindt zich een ongeordende bundel documenten, door F. E. Baron Mulert onderzocht, die zegt dat men den bundel zou kunnen betitelen: „Stukken aangaande Suriname onder Zeeland (1667—1682)".

De documenten zijn vermoedelijk gericht aan den raadpensionaris van Zeeland Pieter de Huybert, denzelfden, die het initiatief had genomen tot de verovering van Suriname.

De schrijver was Pieter Versterre, kapitein, commandeur der troepen, waarnemend Gouverneur van Suriname, de brief gedagteekend 4 Juli 1675. Baron Mulert heeft den brief met de bijlagen gepubliceerd in „De Navorscher" van November 1917, 66e jg. afl. 10, blz. 401 vlg. De tweede bijlage luidt: „De lijste van Weerbare mannen der duytsche natie".

Hieronder zijn genoemd Cornelis Snelleman en Nicolaes Snelleman. In welke betrekking deze tot elkander stonden, blijkt niet. (Vader en zoon, broeders, neven, oom en neef?)

Dit is de eerste maal dat ik den naam Snelleman ben tegengekomen. Men mag wel aannemen dat zij er na den Engelschen tijd, d.i. na 1667 gekomen zijn.

In een bijlage van een brief van den Gouverneur van Aerssen van Sommelsdyck aan Directeuren der Societeit van Suriname uit het jaar 1684, vind ik een lijst van de

„Namen van de Persoonen die door de generale inwoonderen bij pluraliteyt van stemmen tot Raaden sijn genomineert ende opgestelt om door syn Exc. den heere van Sommelsdyck een enckel getal van Tiene daer uyt te verkiesen".

„Is tot Raet vercoren.
no. 1 Laurens Verboom
no. 2 Gerrit Wobma
no 3 Cornelis Snelleman.

Onder de lijst van verkozenen staat:

„Redenen tot lasten van de beste geëligeerde Raetsheeren van de Colonie van Suriname en dit alles op de modeste maniere geseght".

Bij Cornelis Snelleman wordt aangeteekend:

„Is een wees alhier in Suriname opgebraght weinigh ofte gheen kennisse hebbende van saecken van belangh, doordien altijt bij sijn vooght gehouden werdt, daer sijn meesten handel en wandel was met de Indiaenen, heeft sigh selven altijt eerlijck en wel gedraegen en gecomporteert [1]).

Wie de voogd was en waar hij woonde wordt niet vermeld.

Den 19n Juli 1688 werden de Gouverneur van Suriname, Cornelis van Aerssen van Sommelsdyck en de commandeur Laurens Verboom door muitende soldaten vermoord. Het tragische geval en wat daarop is gevolgd vindt men uitvoerig beschreven in de „Korte en zakelijke Beschryvinge van de Colonie van Zuriname", door de Heer Thomas Pistorius, te Amsterdam. Bij Theodorus Crajenschot, Boekverkooper. MDCCLXIII, blz. 100—160.

Korter vindt men de gebeurtenissen beschreven in de „Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-America", door Mr. Jan Jacob Hartsinck, Amsterdam 1770, 2e deel blz. 651—672 [2]).

Onder hen, die een zeer belangrijk aandeel hebben gehad in de onderdrukking van de muiterij en het herstel van de orde vindt men genoemd Cornelis Snelleman, lid van den Raad van Politie en Justitie.

Uit het verhaal valt af te leiden dat hij een plantage aan de Commewijne rivier bezat, waar hij woonde, maar de naam wordt niet genoemd.

In het verhaal van Pistorius wordt nog (op blz. 118) en bij Hartsinck op blz. 659 een Vaandrig Snelleman genoemd, zonder voornaam, vermoedelijk een zoon van Cornelis.

De „wees" schijnt een flinke, doortastende kerel te zijn geweest.

Op de vermoedelijk oudste kaart van Suriname, die aan den landmeter Willem Mogge wordt toegeschreven, n.l. de „Caerte ofte vertooninge van de Rivieren van Suriname en Commewyne", enz. Anno 1671 komt de naam Snelleman als plantage-eigenaar nog niet voor. Ook niet op de uitgave van 1677 [3]). De naam komt wèl

---

[1]) Zie „De West Indische Gids" van Maart 1925, 6e jg. blz. 601/602.

[2]) Zie ook: „Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk, gouverneur van Suriname 1683—1688", door E. van Breen (Tijdschrift voor geschiedenis, land- en volkenkunde, 16e jg. 1901, blz. 1—19).

[3]) Zie „De Encycl. v. Nederl. West-Indië", blz. 756. De kaart van 1677 door F. C. Baron Mulert is verkleind teruggegeven in het Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootsch. v. 15 Januari 1913.

voor op de „Landkaart van de Land Streeken Cottica, Comowini en Suriname, alles nauwkeurig afgetekent", door A. Maars [1]) maar verkeerd gespeld. Daar staat n.l. „Snellenam" aan de Commewijne-rivier, linkeroever.

De bibliotheek van het Departement van Koloniën bezit drie kaarten van Alexander de Lavaux [2]). De groote kaart — van 1737 — geeft een lijst van de plantages, de eigenaren en de nummers der plantages.

De kleine kaarten — zonder jaartal — geven een lijst van de eigenaren, nummers en grootte der plantages. Op alle drie staan de namen der plantages op de concessies zelf. Bij no. 13 aan den linkeroever der Commewijne staat als eigenaar aangegeven „de erven Snelleman". De plantage heet Cannawapibo, 2000 akkers groot.

Dr. Philip Fermin geeft in zijn „Nieuwe Algemeene Beschrijving van de Colonie van Suriname", Harlingen 1770 „een lijst van de plantages volgens de nummers van de Lavaux. Achter no. 13 plaatst hij de plantage Penoribo, en achter 14 Cannawapibo, wat fout is, zooals blijkt uit den vorm der concessies op zijn kaart. Hij verwisselt beide plantages.

De kaart van J. H. Moseberg, 1801, beknabbelt de concessie en geeft voor de grootte op 1500 akkers.

Meer oude kaarten heb ik niet geraadpleegd.

De nieuwste kaart van Suriname samengesteld door L. A. Bakhuis en W. de Quant, 1930, geeft de grootte der concessies niet op.

De „Surinaamsche Staatkundige Almanak voor den jaare 1793 door Charles Brouwn" vermeldt als eigenaar van Cannawapibo Unico Wilkens. Het product was suiker. Dezelfde gegevens in den almanak voor 1795. Die van 1796 geeft als grootte op 2070 akkers.

De „Surinaamsche almanak" voor 1830 geeft als eigenaars op Erv. Wilkens.

Ik zal al de oude almanakken niet volgen. Die van 1847 geeft het aantal slaven op als 154, de grootte als 2000 akkers, eigenaars de erven U. H. Wilkens en vermeldt in de alphabetische lijst van de plantages dat de negernaam is *Snijman*, blijkbaar een verbastering van Snelleman.

---

[1]) Een slechte kaart, zonder jaartal, maar ouder dan 1718, omdat zij voorkomt in Herlin's „Beschrijvinge van de Volk-plantage Zuriname". Leeuwarden, by Meindert Injema 1718.

[2]) Zie de „Encycl. v. Ned. West-Indië", blz. 757. En voorts het artikel van Mr. R. Bijlsma in „De W. I. Gids" van Dec. 1920, 2e jg. blz. 397 met twee reproducties van kaarten van de Lavaux.

De „Almanak voor de Nederl. W. J. Bezittingen en de Kust van Guinea voor het jaar 1856", uitgegeven op last van Z. Exc. den Minister van koloniën, 's-Grav. de gebroeders van Cleef, geeft als product suiker en kost, grootte 2070 akkers, eigenaars erven Wilkens. In de Almanakken voor 1859, 1860 en 1861, dezelfde gegevens. Van af 1859 is aangegeven dat de plantage een stoommolen bezit..

De laatste in mijn bezit zijnde almanak — „De Vraagbaak" — voor 1928 vermeldt Cannawapibo niet meer onder de plantages in cultuur. Sic transit!

Het Domeinkantoor te Paramaribo zal wel kunnen uitzoeken wat verder met de 2000 akkers van Cannawapibo is gebeurd.

In de „Surinaamsche staatkundige almanak voor den jaare 1794 door Charles Brouwn", vind ik op blz. 38 aangeteekend dat Cornelis Snelleman op 3 Mei 1684 is benoemd tot Raad van Politie en op blz. 41, dat hij op 18 April 1689 is benoemd tot Raad van Civiele Justitie.

Op 18 April 1689 zijn n.l. door Gouverneur van Scherpenhuyzen de beide hoven gescheiden [1]).

Volgens den Almanak voor 1795 blz. 158 is N. Snelleman in Januari 1693 benoemd tot weesmeester (en commissaris?) van de Onbeheerde Boedels. Deze Snelleman is waarschijnlijk de vaandrig. Zoo niet, dan waren er drie Snellemans.

Zij zijn zeer waarschijnlijk in Suriname overleden. De „coloniers" waren in dien tijd blijvers.

Joh. F. Snelleman moge nu uitzoeken of de hier genoemde Snellemans zijn voorzaten zijn.

Den Haag, Dec. '32. H. D. BENJAMINS

[1]) Zie Wolbers „Geschiedenis van Suriname", Amsterdam 1861, blz. 84.

BOEKBESPREKING

Historie ofte Iaerlijck Verhael van de Verrichtinghen der Geoctroyeerde West-Indische Compagnie, zedert haer Begin, tot het eynde van 't jaer sesthien-hondert ses-en-dertich; begrepen in Derthien Boecken, ende met verscheyden Koperen Platen verciert: Beschreven door Ioannes de Laet, Bewint-hebber der selver Compagnie.

Tot Leyden, by Bonaventuer ende Abraham Elsevier, Anno 1644. Met Privilegie.

Aldus luidt de titel in de oorspronkelijke exemplaren van De Laet's boek. Een vignet toont een ouden man die in een tros druiven knijpt (wat heel verkeerd is) behoorende aan een wingerd, wiens ranken zich omhoog werken langs den stam van een grooten boom; vandaar de spreuk „non solus" bij den boom. Zulk een folio boek in perkament, met kloeke gothische letters gedrukt heeft wel veel bekoorlijks; het ex. uit de Koloniale Bibliotheek in den Haag ligt naast mij; en l'Honoré Naber heeft gelijk: de tekst zonder een enkele alinea is vermoeiend, precies een juffrouw die maar doorpraat. Hij verdeelde hem in eenige mooten en bracht er nieuwe-regels in.

Na den titel volgt de opdracht aan de Edele ende Groot-Mogende Heeren, de Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, onderteekend door den schrijver. Daarna het Privilegie, hem beschermend tegen nadrukken en uitgeven, gedurende twaalf jaar; deze termijn is nu reeds lang verstreken. Voort-bladerend vind ik het register van de kaarten en hoe zij moeten worden ingevoegd, en een lijst van drukfouten en verbeteringen.

Eindelijk: het octrooi door de Staten-Generaal verleend aan de West-Indische Compagnie 3 Juni 1621, 16 bladzijden; en de namen van Heeren Bewinthebberen der Compagnie, van den aanvang tot einde 1636. Nog is het voorwerk niet ten einde. Ons wacht nog een Waerschouwinghe gericht aan hen, die iets voor de Compagnie hebben gedaan en wier verrichtingen niet tot hun

recht zijn gekomen in dit boek; dezulken mogen bedenken, dat dit „niet en is geschiet voordachtelijck, ofte om syn kloeckheyt ende vroomigheyt te verminderen, maar bij ghebreck van aenwijsinge".

Van Naber's bewerking is het tweede deel verschenen (Den Haag, Nijhoff) loopende over boek IV tot VII (1627—30) van De Laet; over het eerste deel heb ik iets geschreven in dezen W. I. Gids van Dec. 1931, bl. 379.

In boek IV (1627), schrijft de bewerker, ziet men vooral Piet Heyn aan het werk, die de kusten van Zuid-Amerika verontrust en er dien goeden buit maakt, waardoor de Compagnie „haren aessem heeft begonnen te herhalen en weder gantsch op de been is ghekommen."

Boek V (1628) verhaalt van mooie aanhalingen, gedaan door Pieter Adriaensz Ita, die twee rijkgeladen Hondurasvaarders verovert; door Dirk Simonsz van Uitgeest, die aan de kusten van Brazilië verschillende prijzen maakt, maar vooral weer door Piet Heyn, die, in de Baai van Matançaș, de uit Mexico gekomen zilverschepen verovert en met een buit ter waarde van circa twaalf millioenen schats naar patria keert.

Boek VI (1629) is minder gewichtig van inhoud. Het maakt melding van mooie kruistochten door de West-Indische wateren, tochten, welke weinig opleveren en van de voorbereiding eener groote uitrusting onder Piet Heyns vroegeren „Matelot de Combat" (thans zijn opvolger) Hendrik Loncq, die, met een uit den buit van Piet Heyn bekostigde scheepsmacht, in opdracht krijgt Pernambuco te gaan bezetten.

Boek VII (1630) verhaalt hoe Loncq dien last meesterlijk ten uitvoer legt en maakt vervolgens melding van kruistochten onder het beleid van Ita, van Banckert, van Dirk Ruyters en van Booneter, ondernemingen die vermoedelijk meer van den buidel der Compagnie hebben gevergd dan dat zij tot diens stijving hebben bijgedragen.

Op deze wijze geeft Naber een overzicht van de capita 4 tot 7; het past mij niet aanmerkingen te maken, want misschien heb ook ik wel eens over bontmantels gesproken die in de rubriek behooren van Naber's zilverschepen. Opgevallen is mij, dat hij nergens laakt den diefstal op groote schaal destijds door onze zeehelden bedreven. Integendeel. Dat de Compagnie haar asem kwijt was, kon moeilijk een reden zijn om de kusten van Zuid-Amerika te gaan verontrusten; zij maakten er „goeden buit", en deze term is behouden gebleven in het verhaal van de heldendaden der inbrekers uit de dagelijksche gemengde berichten. Daarna vertelt Na-

ber van „mooie aanhalingen": twee rijkgeladen Hondurasvaarders werden gekaapt; en Piet Heyn bracht de vloot met 12 millioen naar zijn vaderland. In onze jeugd hebben we dat al gezongen: „zijn dade benne groot". Tegenwoordig zou Mexico het geval brengen voor het hof van internationale justitie. Ziehier de lezing uit De Laet's boek (bl. 143, Naber bl. 66): „Dus werdt deze kostelijcke Vloote ghenoeghsaem door sonderlinghe bestellinghe ende ghenade Godes in de handen van de onse gelijck gheworpen, sonder groote weer daer op te doen. D'welck de Generael oock wel erkende, want mij wel ghedenckt dat weder t'huys ghekommen zijnde, ende siende het toelopen van 't volck, ende de groote Loff die hem op alle plaetsen gaven; my seyde: Siet hoe het volck nu raest, omdat soo grooten Schat t'huys brenge, daer weynich voor hebbe ghedaen; ende te voren als ick der voor hadde ghevochten, ende verre grooter daden ghedaen als dese, en heeft men sich naeuwlijcks aen my ghekeert. 'Twelck inder daet soo is, want de dinghen die wy hebben verhaelt, by hem in de Bahia de todos os Santos aengherecht, met een ongelooflijcke dapperheyt ende voorsigt uytghewroght, zijn wel hoogher te weghen gheweest, als het veroveren van dese Vloote. 'Twelck niet en segge tot verminderingh van sijn Loff, die altijdts by ons sal ghedacht worden, maer om aen te wijsen den verkeerden yver, ende swacke oordeelen van de meeste menighte, die deughden niet en prijsen, dan alser nut en voordeel aen vast is."

Maar ongeveer 30 jaren vroeger waren de kloeke Heemskerck en de schrandere Barends in het vaderland teruggekeerd, in nogal berooiden toestand, zonder een cent op zak. En toch

„Het welkom haalt hen in, waar heen hun schreden dringen;
't Gewoel omsingelt en vertraagt hen. Jong en oud
Schalt hun volharding uit en 't wonderbaar behoud."

Zoo zong mijn stadgenoot vóór men hem neerzette in het Rotterdamsche Park.

Zij die gaarne willen weten wat de groote vloot als buit naar het vaderland bracht, kunnen bij Naber (bl. 69—72) zich overtuigen van den sterk uiteenloopenden inhoud der schepen, kennis nemen van de namen der schepen en waar zij thuishoorden. Merkwaardig is de aanwezigheid te midden van zilver en goud, huiden, indigo, suiker en cochenille, een faktuur van „382 kassen onbekend goed ad 400 Gld, ƒ 152.800". T.a.p. wordt als totaal bedrag opgegeven ƒ 11.510.437, waarbij Naber aanteekent: „Volgens Witte de With, die het wel zal hebben geweten, was de totale waarde 13 à 14 millioen guldens, waarvan Piet Heyn 7000 Gld of

een half per mille genoten heeft. (Dat was niet veel, als men het vergelijkt met het aandeel dat Jacob van Heemskerck had gehad voor een in Straat Malaka buitgemaakt galjoen; die ontving 31.000 Gld. buitgeld)." Inderdaad was het buitgeld van Piet Heyn niet meer dan een fooi.

Van de door De Laet gebruikte bronnen valt weinig te zeggen, daar hij, zooals in de Inleiding tot het Eerste Deel reeds is opgemerkt, vrij gebruik heeft mogen maken van de thans onherroepelijk verloren gegane archieven der Compagnie en dus zelf de „vervangende bron" is geworden; l'Honoré Naber, hieraan herinnerend gaat dan voort: uitzondering valt te maken voor de vermelding van feiten en verrichtingen die reeds eenigermate door publicaties van anderen waren openbaar gemaakt. Dààr en met name waar het de verrichtingen van Piet Heyn betreft, heeft De Laet het zich gemakkelijk kunnen maken en ook gemaakt. Hij heeft geput uit andere (maar niettemin goede) beschrijvingen, zonder zich de moeite te geven naar een eigen voorstelling uit de oorspronkelijke documenten te streven. Zoo is de actie in de Allerheiligenbaai van Maart 1626 wel in hoofdzaak overgenomen uit N. van Wassenaer, Historisch Verhael en niet uit Piet Heyns vechtrapport dat toch als pamflet was verschenen in 1627 [1]). De tweede actie in die Baai (Juni 1626) is eveneens ontleend aan Van Wassenaer, die zijn gegevens haalt uit het bijschrift van een door den kaartenmaker der Compagnie Hessel Gerritsz uitgegeven historieprent (Fred. Muller 1560). Men moet over die bron niet gering denken, want ambtshalve placht Gerritsz officieele documenten onder oogen te krijgen en hij was een conscientieus arbeider, die geen vage praatjes aan den man bracht. Eindelijk, de reis van 1628 waarop de Zilvervloot werd genomen; daarover was reeds in 1629 Piet Heyns eigen rapport gepubliceerd, hetwelk door Van Wassenaer grootendeels werd overgenomen. Aan sommige fouten welke De Laet met Van Wassenaer gemeen heeft, kan men zien, dat eerstgenoemde ook hier geen rechtstreeks op officieele stukken berustend werk gaf. Erger is, dat hij een groven blunder heeft

[1]) Copia van het Schryven ende Bericht, geschreven door den vermaerden ende manhafften Admiraal ende Zeeheldt P. Pietersz. Heins, verkondigende de heerlicke Victorie, dewelcke hy... in de Bahia de todos los Sanctos... bevochten heeft, den 16 Martii 1627. Titelblad en 6 bedrukte pp., gothische letter. Geen uitgeversadres. Alleen bekend uit een fotografischen afdruk in de verzameling van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, naar een uniek ex. in de bibliotheek der Massaschussets Hist. Soc. te Boston. (Afgedrukt in Archief Piet Heyn, pp. LXXXVI, vlg.).

gemaakt, als over Van Wassenaer heen. Er staat nl. „'Sanderdaeghs ontrent te neghen uyren quamen den Dolphijn, den Ouwevaer, de Valck ende de Pinas in de Baye, ende korts daer op de Vice Ammirael ende Geldria, den Ammirael ende daer waer de Generael, met de rest van de Vloote, ende bevonden dat de Galeons aen de grondt saten." Dat 's anderdaeghs, zegt Naber, is een vergissing. De rapporten, zoo Nederlandsche als Spaansche, bewijzen afdoende, dat alles op één avond afliep. Latere auteurs hebben De Laet's fout overgenomen.

Juist voor de verrichtingen van Piet Heyn heeft, volgens Naber, De Laet dus slechts betrekkelijke waarde. Men kan hem wel gebruiken, maar zal zich voor historisch onderzoek moeten wenden tot 's Generaels rapporten, tot de historie-prent van Gerritsz en bovendien tot in breedvoerige verhandeling over het nemen van de zilvervloot, die door Piet Heyns huispredikant Ds. Spranckhuysen [1]) is in het licht gegeven (Zie Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap te Utrecht, 3de serie, dl. 53, Piet Heyn en de Zilvervloot etc., met vervolg in de Bijdr. en Meded. dl. I).

De titel van Naber's bewerking der verhalen van De Laet vermeldt „met twee overzichtskaarten, twee portretten en twee platen, te specificeeren als volgt: portret van Piet Heyn, met gedicht aan de achterzijde; portret van Hnndrik Loncq; Marin d'Olinda de Pernambuco; 't Recif de Pereambuco; overzichtskaart der Antillen en overzichtskaart der Brazielsche kust, de eerste met de reistrekken van Hendr. Jac. Lucifer, 1627; P. A. Ita, 1628; Piet Heyn, 1628; en Adr. J. Pater 1630.

In den ouden De Laet ontbreken de portretten; daarover straks. Maar de foliant brengt 12 kaerten, en wel 1 Baya de todos os Santos, 2. St. Salvador, 3. Porto Rico, 4. Marin d'Olinda, 5. Trugillo, 6. St. Francisco de Campeche, 7. Rio Grande, 8. Cabo St. Augustin, 9. Pariba en de forten, 10. Curaçao, 11. 't Fort Real, 12. Afbeeldinghe vanden Slagh. Men houde in het oog, dat de oude De Laet in dertien boeken is verdeeld en dat de nieuwe is gevorderd van het IVde tot het VIIde boek. De prenten bij Naber: Marin d'Olinda de Pernambuco en 't Recif zijn herhalingen uit den ouden De Laet (na bl. 184); de beide zooeven genoemde twee kaarten zijn nieuw en door Craandijk geteekend.

---

[1]) Triumphe van weghen de... Victorie welcke de Heere onse God op den 8en Septembris des Iaers 1628 verleent heeft &c. Delft, Andries Kloetingh, 1629. (Pamflet Knuttel No. 3858). Eenig compleet ex. met portret en voorafgaande gedichten in de Thysius-Verzameling te Leiden.

De portretten komen in de oorspronkelijke uitgaaf niet voor; dat van Piet Heyn is gemaakt naar een mooien afdruk van de gravure door Hessel Gerritsz vervaardigd die zich bevindt in het Maritiem Museum Prins Hendrik te Rotterdam. „Het portret van Loncq, schrijft Naber, berust op een mooie folio-gravure van Hondius, maar is, met het oog op het formaat van dit boek, ontleend aan Scheurleers „Mannen ter zee".

Zes boeken hebben wij, na deze zeven nog te goed. Zoowel het eerste als het tweede deel van Naber's bewerking is een fraai geschenk, voor jong en oud.

JOH. F. SNELLEMAN

EEN STAAT IN DEN STAAT

DOOR

L. JUNKER

(*Slot*)

Na de afschaffing van de slavernij heeft het Gouvernement van Suriname zich slechts weinig om de boschnegers bekommerd. Wel was te Paramaribo een ambtenaar aangewezen die heette het toezicht uit te oefenen, werkelijk inzicht echter in de ware toestanden die in het boschland heerschen was na de opheffing der betrekking van posthouders zoek.

Het is de gouvernemeur Staal (1916—1920) geweest die zich voor het eerst weder met de boschnegers bemoeide en in de regeling van beheer bij den stam der Aucaners heeft ingegrepen [1]). Bij dezen stam werd weder een posthouder benoemd, doch de geheele instelling van gezag is, doordat de benoemde posthouder niet den gewenschten invloed kon verkrijgen, op eene mislukking uitgeloopen. In 1921 bijv., toen de boschnegers-vrachtvaarders op de Marowijne in werkstaking kwamen, moest om de aangelegenheid in orde te brengen de posthouder geheel uitgeschakeld worden. In 1924 weigerden de boschnegers zelfs den posthouder in hun gebied toe te laten; met de hulp van creolen moest hij toen naar zijn standplaats vertrekken. Twee jaren later werd de betrekking van posthouder bij de Aucaners weder opgeheven. Op Granmanstaal-kondre, de standplaats van den posthouder aan de Tapanahony, richtte de Moravische Broedergemeente een zendingspost op die tot nu toe evenmin een succes is geworden. De boschnegers zien nu eenmaal in iedere poging hen met de westersche be-

[1]) Zie „De West-Indische Gids" van Mei 1922, 4e jg. blz. 48—52.

schaving gelukkig te maken een aanranding van hunne onafhankelijkheid.

Gedurende de bestuursperiode van den gouverneur Baron van Heemstra werd eveneens bij de Saramaccanen ingegrepen. Dit ingrijpen heeft echter meer om redenen van economischen aard plaats gehad. In het begin van het jaar 1923 drongen weer eens geruchten van een hongersnood die onder de boschnegers aan de Boven Suriname zoude heerschen tot Paramaribo door. Tegelijkertijd kwamen de verzoeken van een aantal hoofden dezer negers in om verstrekking van levensmiddelen. De voorganger van dezen Gouverneur had in 1918 op het dringend verzoek van de Zending onder gelijke omstandigheden voor ongeveer *f* 25.000 rijst aan de boschnegers verstrekt [1]). Zoo humaan deze daad is geweest zoo verkeerd was zij. De boschnegers bewonen een vruchtbaar land. Rijst, aardnoten, bananen, cassave en andere aardvruchten kunnen, wanneer slechts eenige zorg voor het plantklaar maken van het land en aan het planten besteed wordt, overvloedige oogsten opleveren. De zorgeloosheid der boschnegers kent echter geen grenzen. Slechte arbeidsindeeling bij bijna altijd regelmatig invallende seizoenen en vooral de zoogenaamde foeka [2]) van socialen en psychischen aard zijn de oorzaken van noodtoestanden.

De dood van het groot opperhoofd Jankosoe bijv. kan hier als bewijs dienen. De psychische omstandigheden, wier beschrijving hier te ver zoude voeren, brachten met zich mede, dat Jankosoe eerst ongeveer zestig dagen na zijn overlijden werd begraven. Zijn lijk werd ongetelde

[1]) Zie „De West-Indische Gids" van Mei 1922, 4e jg. blz. 42—47.

[2]) foeka = nood of noodtoestand. Ziekte en dood is foeka in den zin zooals hier bedoeld wordt. Is een dorpsgenoot ernstig ziek dan is dit een aangelegenheid van de geheele dorps- of clangemeenschap. De voorouders moeten dagelijks worden aangeroepen, fetischen worden vernieuwd of versterkt, dikwijls wordt de zieke naar een ander dorp vervoerd, waar een specialist der betreffende ziekte woont. Niemand gaat aan den arbeid. De dood van een individu kan voor weken allen arbeid stop zetten. Vallen dergelijke gebeurtenissen nu in den tijd van plantgereedmaken van den grond of in den tijd van planten dan beteekent dit voor geheele gemeenschappen in het daarop volgende jaar gebrek aan voedsel.

malen opgenomen en ondervraagd omtrent de opvolging. Gedurende den eersten tijd verklaarde de doode dat het hem onverschillig was wie hem zoude opvolgen. De negers van de Pikienrio wilden echter in het bezit der waardigheid blijven, daarom al het gedoe met het cadaver van den Granman. Het bestuur der kolonie is omtrent deze gebeurtenissen ingelicht; afgewacht moet worden of de sluwe negers hun zin krijgen en den neger, uit de Pikienrio, dien de doode ten slotte aangewezen heeft, door het bestuur benoemd krijgen.

Schrijver van dit artikel hield zich tot in het midden van Februari met eenige Amerikanen, die klankfilmopnamen hebben gemaakt, in het boschnegergebied op.

Dagelijks keerden de vrouwen, die in hoofdzaak het planten verrichten, van de gronden, die meestal uren loopens van de woonplaatsen verwijderd liggen naar dezen terug. Gedurende normale tijden blijven de gezinnen gedurende den planttijd op de kostakkers wonen. Bij ondervraging naar de redenen van deze abnormale wijze van planten, welke voor de voedselvoorziening van zeer nadeeligen invloed kon worden, klonk steeds als antwoord: De Granman is nog niet begraven; het gebruik wil dat zoolang dit niet geschied is wij op de woonplaatsen moeten vertoeven.

Na deze toelichtende uitweiding omtrent de omstandigheden die Baron van Heemstra noopten in te grijpen en het hoofd der Saramaccanen ter verantwoording te roepen, keeren wij tot het eigenlijke onderwerp terug.

Toen deze het bestuur in Mei 1921 aanvaardde was van de rijstschuld der boschnegers, die in 1919 met bekapt vierkant hout zoude worden afgelost, zoo goed als niets terugbetaald. Aan tegemoetkoming door verstrekking van voedingsmiddelen wilde de gouverneur daarom niet denken, afgezien daarvan nog dat deze bewindsman dergelijke hulp in een land waar met geringe inspanning voedsel kan worden verkregen, als onopvoedkundig, uit den booze beschouwde. Teneinde echter op de hoogte van den toestand te komen werd aan schrijver van dit artikel opgedragen het geheele door de Saramaccanen

bewoonde gebied te bezoeken en aan de Pikienrio met het groot opperhoofd de maatregelen die getroffen moesten worden om voortaan voedselschaarschte te voorkomen, te bespreken.

De toestand was inderdaad ernstig. Op de meeste dorpen leefde men sedert maanden uitsluitend van palmvruchten.

Met Jankosoe werd op 3 April 1923 te Sidoenapo aan de Pikienrio een voorloopige overeenkomst gesloten die het nemen van maatregelen ten doel had.

Hetgeen echter gedurende het onderzoek het meest naar voren trad is het volslagen gemis aan gezag dat verondersteld werd aanwezig te zijn geweest. Noch de clan- en dorpshoofden, noch het groot opperhoofd had er wat in te brengen. Het bleek dat Jankosoe sedert zijne benoeming in 1898 nooit een ander dorp had bezocht dan de dorpen van zijn onderstam. Onder deze omstandigheden was het zeer moeielijk tot het uitvoeren van maatregelen te geraken.

De Gouverneur plaatste zich toen op het standpunt het groot opperhoofd als een bezoldigd landsdienaar te beschouwen en hij ontbood Jankosoe voor een bespreking van den toestand naar Paramaribo.

Intusschen werd wederom een moord in de onmiddellijke nabijheid van Kabelstation gepleegd. Herhaaldelijk had dit in de voorafgaande jaren in het boschnegergebied plaats gehad zonder dat het bestuur der kolonie zich met de zaken bemoeide. Zoo heeft in 1920 aan de Boven-Suriname te Malobbi een gruwelijke moord plaats gehad. Een toevallig ter plaatse zijnde ambtenaar onderzocht de zaak. De toenmalige waarnemende gouverneur vond dat men zich met zaken had ingelaten die het bestuur niets aangingen. Rechtsingang heeft dan toen ook niet plaats gehad. De zaak werd dezen keer in 1923 onderzocht; het bleek mishandeling met doodelijken afloop te zijn geweest. Zooals altijd ging het om een vrouw, die als derde echtgenoote van een man, overspel met den dooden boschneger had bedreven. De vier schuldigen werden door het Hof van Justitie ieder tot drie jaren dwang-

arbeid veroordeeld[1]). Het grootopperhoofd bemoeide zich, ofschoon de veroordeelden clangenooten van hem waren, in het geheel niet met deze aangelegenheid. Dit is voor het eerst geweest dat het bestuur der kolonie na de afzetting van den Granman Koffie Bosman in de rechtspleging van de boschnegers heeft ingegrepen.

Jankosoe werd omtrent het gebeurde in kennis gesteld en wederom naar Paramaribo opgeroepen. Nadat hij aan een derde oproeping geen gehoor had gegeven werd in het begin van 1924 aan een opzichter bij het boschwezen opdracht gegeven het groot opperhoofd uit de Pikienrio naar Paramaribo te geleiden. Ter ondersteuning van dezen ambtenaar werd de Surinamerivier ter hoogte van de monding der Marowijnekreek door eene militaire patrouille bezet en het vrije verkeer stop gezet. Na heel wat onderhandelen met de overige hoofden meldde zich het groot opperhoofd bij den door den gouverneur gezonden ambtenaar en werd hij naar Paramaribo geleid.

Aan het grootopperhoofd werd door den gouverneur van Suriname eene nieuwe regeling van beheer opgelegd waarbij het gebied der Saramaccanen in drie afdeelingen werd verdeeld[2]).

Het ingrijpen bij de boschnegers hiervoren beschreven kan vergeleken worden met de in 1835 gevolgde politiek, die tot herziening der vredesverdragen heeft geleid. Men is toen heel voorzichtig te werk gegaan en heeft alleen getracht voorloopig de invloedssfeer van het bestuur der kolonie in het boschland uit te breiden.

---

[1]) Het plegen van overspel wordt als beleediging van den „bere" opgevat. Aan dezen wordt iets ontstolen n.m. de vrouw die eigendom van een lid der gemeenschap is. Men zegt dan ook: en foefoe na moejee, hij, de overspeler, heeft de vrouw gestolen.

De vrouw mag tot overspel overgaan, haar wordt niets verweten, integendeel, de omstandigheid dat zij door hare aantrekkelijkheden mannen kan verleiden, verhoogt haar in aanzien en waarde. De dief moet het echter zwaar ontgelden. Als regel wordt hij door de mannelijke leden van de familie waartoe de bestolene behoort afgerost, hetgeen dikwijls op mishandeling uitloopt die den dood tengevolge heeft. Niet zelden gebruikt de beleedigde ook zijn eigen recht en schiet den aanrander zijner eer neer.

[2]) Zie „De West-Indische Gids" van September 1924. Zesde jg. blz. 238—240.

De invoer van slaven was stopgezet en het was te voorzien dat in afzienbaren tijd een einde aan de slavernij komen moest. Gebrek aan arbeidskrachten bij het eenige bedrijf waarop de kolonie dreef, den landbouw, werd onvermijdelijk. Het was toen inderdaad goed gezien voorbereidende maatregelen te treffen ten einde te zijner tijd de boschnegers een plaats in het economische leven aan te wijzen. Dat later niets meer van pogingen wordt vernomen den arbeid in de gewenschte richting voort te zetten moet zeker aan het voor Suriname kenschetsend verschijnsel bij het bestuursbeleid, gebrek aan continuïteit, worden toegeschreven.

Omstreeks den tijd van het jongste ingrijpen heeft eveneens een te voorzien gebrek aan arbeidskrachten en wel bij het houtaankapbedrijf medegewerkt om tot het nemen van maatregelen over te gaan. Wederom moest voorzichtig te werk worden gegaan, ditmaal echter niet zoo zeer met het oog op de boschnegers als om geen achterdocht bij de ambtenarij op te wekken. Men wilde liever niets van de boschnegers hooren en zich in het geheel niet met dezen bemoeien.

* * *

Nadat de houtvester J. W. Gonggrijp (1907—1923) de inventarisatie der Surinaamsche bosschen ter hand had genomen en zich voor het export van Surinaamsch hout een perspectief opende, kwam deze ambtenaar noodzakelijk voor de oplossing van het arbeidervraagstuk bij den houtaankap te staan.

De boschnegers welke de rivieren van het middengedeelte van Suriname bewonen, 10 á 12.000 in getal, zijn voornamelijk houthakkers. In vroegere jaren werden alleen langs de Surinamerivier 15 á 20.000 blokken bekapt hout per jaar aangevoerd. Het bestek van dit artikel verbiedt verder op de geschiedenis van den houtaankap in te gaan; gezegd moet alleen worden dat desgewenscht 1500 á 2000 boschnegers (mannen) voor den houtkap beschikbaar zijn. Niets lag dus meer voor de hand dan

een begin te maken met het bijhalen van een element dat voor de economische ontwikkeling der kolonie van zeer groote beteekenis kon worden. St. Burokratius dacht er niet zoo over. Het had veel voeten in de aarde om in 1919 gedaan te krijgen de boschnegers te dwingen voor bekapt hout retributie te betalen. Directe aanleiding zich verder met de toestanden in het boschland te bemoeien leverde toen de inning van de hiervoren vermelde rijstschuld op. De aanzuivering daarvan zoude immers plaats hebben door levering van bekapt hout. Aan een opzichter bij het boschwezen werd opgedragen deze aangelegenheid in het reine te brengen. Zonder de hiervoren geschilderde omstandigheden, de bemoeienis van het boschwezen, had ingrijpen bij de boschnegers vermoedelijk niet plaats gehad, waren de werkelijke toestanden in het boschland onbekend gebleven.

Dat de boschnegers slecht te spreken zijn over het opbrengen in het jaar 1924 van hun groot-opperhoofd is begrijpelijk. Te betreuren is echter dat Morton C. Kahn de vertellingen der boschnegers daaromtrent klakkeloos heeft overgenomen. In het boek „Djuka" staat te lezen dat te allen tijde voor den granman der Saramaccanen een trein te Kabelstation gereed staat zoodra deze slechts den wensch te kennen geeft naar Paramaribo te willen reizen. Aldaar wordt het hoofd der boschnegers, aldus de Amerikaan, met groot ceremonieel ingehaald. Bij ontvangst ten gouvernementshuize geeft Jankosoe wanneer dit te pas komt zijne ontevredenheid over het gedrag van den gouverneur te kennen en de vertegenwoordiger van de kroon haast zich zijne excuses aan te bieden. Mooier kan het zeker niet.

Hoe men in werkelijkheid bij de boschnegers over het geval denkt blijkt duidelijk uit hunne overtuiging dat de hoofden die den opzichter bij het boschwezen — aan wien de opdracht werd verstrekt Jankosoe naar Paramaribo te geleiden — behulpzaam zijn geweest, voor de aanranding van de onafhankelijkheid van den stam met den dood zijn gestraft geworden.

De twee hoofden die als bootgeleiders bij den tocht op-

traden zijn inderdaad korten tijd na hunne hulpverleening overleden. Een van dezen werd, teneinde een tegenwicht voor het eenzijdige en partijdige beheer van Jankosoe te hebben, bij invoering van de nieuwe regeling benoemd tot Granfiscaal[1]). Na diens overlijden werd een ouder zeer geschikt hoofd tot granfiscaal benoemd. Kort na zijn eerste reis naar Paramaribo stierf ook hij, het opperhoofd Gesiné, in vroeger tijden een van de beste raadsmannen van Jankosoe. Dat de schrik erin zat is begrijpelijk.

Ongeveer eene maand na het overlijden van Gesiné kwam diens zusterszoon op het hoofdkampement van schrijver dezes aan. De boschnegers zijn er anders niet zoo vlug bij om in de plaats van een overleden familielid tot hoofd benoemd te worden. De opvolger van Gesiné was dan ook in hoofdzaak zoo spoedig de rivier afgevaren om een noodlottig papier, de benoeming van Gesiné tot granfiscaal zoo spoedig mogelijk kwijt te raken. Het doodaanbrengende stuk was in gevaarafwerende toovermiddelen verpakt. Met onverholen angst smeekte de neef van den overleden waardigheidsbekleeder om wel benoemd te worden tot opperhoofd der Vandraaknegers, doch in geen geval voor granfiskaal in aanmerking te komen.

* * *

Zonder een beschrijving van de samenleving en van de positie welke de hoofden daarin innemen zal veel van het

---

[1]) Het ingrijpen in het jaar 1919 bij den stam der Aucaners had tot hoofdreden het geschil dat tusschen twee pretendenten voor het granmanschap was ontstaan. Iensa, alias Kanape, was door Oesesi opgeleid tot opperpriester van den nationalen fetisch, den Grantata en door dezen gedurende diens leven aangewezen tot opvolger. Kanape was een streng man en werd verdacht er vooruitstrevende ideëen op na te houden. Na het overlijden van den granman Oesesi liet de partij der conservatieven dezen verklaren dat een ander, Amakti en niet Kanape hem zoude opvolgen. Teneinde beide partijen tevreden te stellen, — Amakti was intusschen door den Gouverneur tot grootopperhoofd benoemd, — werd Kanape tot granfiskaal (procureur-generaal) benoemd en naast den granman geplaatst.

Bij regeling van het beheer bij de Saramaccanen werd Frederici alias Dirivoro eveneens tot granfiscaal benoemd.

hiervoren vermelde onduidelijk blijven. Eene beknopte schets is daarom op hare plaats.

Naar de telling en schatting in het jaar 1922 ten behoeve van het bevolkingsregister wonen in Suriname ruim 18.000 boschnegers. Dezen zijn verdeeld in twee groote en drie kleine stammen.

In het stroomgebied van de Marowijne wonen de Aucaners die op ongeveer 6000 zielen worden geschat. Een deel van dezen stam heeft zich gevestigd aan de Cottica en de Commewijne; ook aan de monding van de Sarakreek worden vier dorpen Aucaners aangetroffen. De laatsten, ongeveer 800 zielen sterk, zijn niet in bovengenoemd getal begrepen. Verder woont aan de Beneden Marowijne nog de kleine stam der Paramaccaners die 2 á 300 zielen telt.

Aan de Boven Suriname treffen we den grootsten stam, de Saramaccaners, aan. Geschat en geteld worden aldaar 10.000 personen. Buitendien houden zich van dezen stam ongeveer 2000 personen, meestal mannen, te Cayenne op. Onder het totale getal zijn dezen niet begrepen. Wel zijn bijgeteld de bewoners van eenige dorpen, tot de Saramaccanen behoorende, die aan de Saramacca liggen.

De Boven Saramacca wordt bewoond door den stam der Matuari die ongeveer 1000 zielen sterk is.

Tenslotte worden aan de Coppename nog eenige dorpen Corantijnnegers aangetroffen, die onder een stamhoofd vereenigd hoogstens 300 zielen tellen. De groote stammen zijn onderverdeeld in onderstammen en dezen dikwijls weer in clans.

Bij het sluiten van den vrede werden aan de onderstamshoofden als waarteekens stokken met een zilveren knop uitgereikt. Bij de Aucaners spreekt men van den tiki en bij de Saramaccanen van den Paau van een stamvader aan wien de stok destijds werd uitgereikt.

Deze voor het eerst uitgegeven waarteekens worden vredesstokken genoemd en staan in hooger aanzien dan later uitgereikte stokken. De houders daarvan worden als hoofden der onderstammen aangemerkt. Naar de bepaling, in het vredesverdrag opgenomen, vergaderen dezen

na overlijden van een groot-opperhoofd en kiezen uit hun midden een nieuwen Granman. Aan deze bepaling is bijna nooit de hand gehouden; zelfs het bestuur der Kolonie heeft zich in 1835 niet eraan gestoord en zonder op de bepaling te letten na het afzetten van Koffie Bosman een nieuwen Granman benoemd. De boschnegers weten zeer goed dat de instelling van het matriarchaat niet voor het groot-opperhoofd van toepassing is, steeds echter tracht men te doen voorkomen als of dit wèl het geval is. De waarteekens aan opperhoofden en hoofden uitgereikt worden naar het moederrecht overgeërfd. Eerste rechthebbende is de oudste zoon van de oudste zuster van den overledene. De hier genoemde instelling oefent den grootsten invloed op het politieke leven uit doordat zij het fundament van de familie is, van het kleinste sociale complex, dat niettemin onder gegeven omstandigheden de heerschende rol in den stam, de sterkste politieke gemeenschap, vervult.

Eene korte bespreking van den toestand en de belichting van de karaktereigenschappen der boschnegers in het algemeen verklaart veel wat hiervoren is vermeld en is daarom op hare plaats.

In ieder medemensch ziet de boschneger een vijand, zoodra deze buiten zijn „bere" [1]) staat. Slechts binnen de perken van deze verliest hij het gevoel van onveiligheid dat hem anders nimmer verlaat. Hier behoeft hij minder te veinzen, wordt zijn anders sterk ontwikkeld egoïsme getemperd. Doch ook in den kring der familie blijft de boschneger op zijne hoede. Wantrouwen blijft hij steeds koesteren.

Door de families onderling wordt een voortdurende, vinnige strijd gevoerd — waarbij geheimzinnige toovenarijen de hoofdrol spelen en het leven van den vijand

---

[1]) Bere (lees béré) = buik = familie; doch niet in den zin van gezin. Allen die van eene gemeenschappelijke stammoeder afstammen behooren tot een bere. In nauwe samenhoorigheid met de familie staat de clan. Veelal is deze niets anders dan de gedurende eenige generaties uitgegroeide familie met elementen die slechts voor een deel in de vrouwelijke linie kunnen worden ondergebracht.

niet gespaard wordt — om den voorrang in den stam. Het voornaamste doel is de waardigheid van groot-opperhoofd aan de familie te brengen of deze voor den bere te behouden of tenminste de familie een kapitein rijk te maken. Overwinnaar blijft in den regel de familie welke tot hare leden personen telt die doelbewust handelen, niet terugdeinsen wanneer het geldt een tegenstaander uit den weg te ruimen, en die vooral om hun kennis van toovermiddelen gevreesd worden.

De familie absorbeert alle individualiteit. De enkeling beteekent in deze gemeenschap niets. Veelal zijn de door het gouvernement benoemde hoofden geen hoofd van de „bere" waartoe zij behooren. Van hen wordt de uitoefening van gezag verwacht. Dit is echter onmogelijk voor hen. Stooten ze het hoofd niet tegen de overige leden van de bere dan zijn het zeker de opvattingen omtrent de onafhankelijkheid, omtrent de gebruiken en bovenzinnelijke begrippen die hoofden beletten hun plicht te betrachten. Waar dus dikwijls door het gouvernement onwil verondersteld wordt is in werkelijkheid onmacht in het spel. Verzet tegen de instellingen van den stam en de niet-opvolging der gebruiken brengen gevaren met zich mede die in de verste verte in geen verhouding staan tot de straffen die door het bestuur der kolonie eventueel kunnen worden opgelegd.

De houders van stokken, hoofden dus, zijn dan ook bijna nooit de dragers van gezag doch slechts de pronkstukken van de gemeenschap waartoe zij behooren. Slechts krachtige naturen weten zich te ontwringen aan de boeien welke de instellingen, opvattingen en begrippen hen aanleggen. Een van hen was Oesesi. Eenmaal benoemd tot opperhoofd van den stam der Aucaners trad hij met gestrengheid op tegen de leden van zijne familie. Hij ontnam dezen de bediening van den nationalen fetisch, den Grantata, vereenigde het wereldlijke gezag met het geestelijke, en heerschte van toen af onbeperkt. Het tegendeel van dezen zwarten despoot is Jankosoe geweest

Geheel en al de ledepop van zijn clan had hij bij geen ander onderdeel der federatie van gemeenschappen, die

den stam der Saramaccanen uitmaakt, iets in te brengen.

Hier moet echter worden opgemerkt dat de toestanden die bij de groote stammen, bij de Aucaners en bij de Saramaccanen, heerschen zeer verschillen.

De nationale godheid, waarvan het groot opperhoofd als regel ook opperpriester is maakt den stam der Aucaners tot een als het ware georganiseerd geheel. Ook nadat het wereldlijke gezag van het geestelijke werd gescheiden bleef het laatste het overwicht behouden, bogen allen onder één wil [1]).

De Saramaccanen bezitten geen godheid die de leden van den stam onder een hoed vereenigt. Het groot opperhoofd is bij hen louter de belichaming van de idee der onafhankelijkheid, zooals boven gezegd het pronkstuk van den stam.

* * *

Aan de bepalingen der nieuwe regeling van beheer bij den stam der Saramaccanen werd slechts een drietal jaren de hand gehouden. Daarna werd, zooals dit in Suriname nu eenmaal altijd plaats heeft, de aangegeven lijn niet meer gevolgd. De hoofden der federatie, die gedacht hadden dat met het ingrijpen van het bestuur een nieuw tijdperk werd ingeluid, waren zeer teleurgesteld. Niettemin had niemand den moed openlijk te klagen. Indachtig aan het lot van vroegere mannen, die getracht hadden de terreur van de Pikienrio te breken, bewaarde ieder, in het bijzonder tegenover blanken, het diepste zwijgen. Te Paramaribo begreep men niet, dat niettegenstaande de gemoederen in het boschland door instellingen en bovenzinnelijke voorstellingen worden gekneveld, de evolutie langzaam doch gestadig haren marsch voortzet. De boschlandscholen, waarvan twee tot districtsscholen zijn verheven, doen hun werk. Een groot aantal boschnegers waren in het balatabedrijf werkzaam en zijn daar-

[1]) De organisatie van den nationalen fetisch, den Grantata of Gwangwella is in een vroeger in „de W.-I. G." verschenen artikel, De Godsdienst der boschnegers, uitvoerig besproken.

door gedurende langen tijd met stadsbewoners in aanraking gekomen die hen geheel andere denkbeelden omtrent de samenleving hebben bijgebracht. Het behoeft daarom geen verwondering te baren dat in de volksvergadering, die de relletjes te Paramaribo voorafging, ook boschnegers het woord hebben gevoerd.

De zwarte diplomaten maakten van de verslapping van het gezag een handig gebruik. Jankosoe werd naar Paramaribo gezonden en speelde zijn rol aldaar uitstekend. Ter Gouvernementssecretarie merkte men niet eens op dat Jankosoe niet door aanzienlijke opperhoofden van den stam werd begeleid, doch slechts door personen van zijn clan en een paar leden van de camarilla, die tot andere gemeenschappen behoorden. Ofschoon de granman in December 1928 te Paramaribo goed werd ontvangen, de gouverneur liet zich samen met hem en zijn geleide fotografeeren, behaalde hij geen voordeelen. De retributie op hout, op wier opheffing het grootopperhoofd had aangedrongen, die hij aan zijne stamgenooten beloofd had te doen verdwijnen bleef gehandhaafd. Niettemin hadden de mannen van de Pikienrio een groot voordeel behaald, Jankosoe was door de ontvangst ten Gouvernementshuize bij den stam gerehabiliteerd, de smaad van 1924 was uitgewischt.

In het jaar 1931 poogde het bestuur een voor de geheele kolonie geldige verordening ook voor de boschnegers in toepassing te brengen. Het hoofd van het Gewestelijk bestuur aan de Marowijne stootte voor het eerst het hoofd bij de boschnegers aan de Tapanahony. Kanapé, de opperpriester, nam ook het wereldlijke gezag waar omdat de Granman kort tevoren was overleden. Hij beduidde den districtscommissaris dat zijn stam zich niet aan de vuurwapenen-verordening zoude onderwerpen. Aan de Boven-Suriname werd de ambtenaar die gezonden was geworden om uitlegging van het feit te geven dat het bestuur zijn standpunt had veranderd, dat de verordening voor de boschnegers in hun gebied niet van toepassing zoude zijn, en welke ambtenaar tevens eene regeling voor den aankoop van munitie door

boschnegers zoude treffen, belet zijn opdracht te vervullen. Hij moest onverrichter zake naar Paramaribo terugkeeren. De boschnegers waren niet voor een verstandige beraadslaging te vinden, zij beschouwden het optreden van het bestuur als woordbreuk, als schending van het vredesverdrag; de geheele stam was in een onbeschrijvelijke opwinding geraakt.

Het verzet dat de gouvernementsambtenaar heeft ondervonden heeft voor den Granman Jankosoe tragische gevolgen opgeleverd.

Na het door leden van den onderstam der domininegers [1]) gepleegd verzet werd Jankosoe naar Paramaribo ontboden en werd hem opgedragen de schuldigen mede te brengen. Na eenige maanden kwam hij dan ook vergezeld van het opperhoofd dat de twee hoofdschuldigen bij het verzet mede had gebracht. De zaak werd christelijk zacht afgedaan, aan den Granman werd overgelaten de schuldigen te straffen hetgeen beteekende dat ze vrij uitgingen.

Van deze zachtzinnigheid was echter de geest van den in het jaar 1835 uit zijn ambt ontzette Granman Koffie Bosman niet gediend. De directe aanleiding van zijne afzetting waren de domininegers, dezelfde negers die den gouvernementsambtenaren met geweld hebben belet zijn opdracht uit te voeren, die geweigerd hadden naar hen toe gevluchte slaven aan het bestuur der kolonie uit te leveren. (Sedert dien tijd kon het bestuur reeds geweten hebben dat een grootopperhoofd niet veel te vertellen heeft).

Iederen keer wanneer bij bijzondere gelegenheden de voorouders werden aangeroepen vroeg Koffie Bosman om bestraffing der domininegers voor het hem aangedane leed. Met vreugde had hij vernomen dat thans na bijna honderd jaren domininegers aan de blanken zouden

[1]) De domini negers zijn de nakomelingen van slaven die aan een rabbijn hadden toebehoord. Rabbijn is in het neger-engelsch djoedominee.

Tot op den huidigen dag halen de adepten van den fetisch van dezen onderstam de voor de ceremoniën benoodigde roode aarde van een heuvel nabij de jodensavanana.

overgeleverd worden. Groot werd echter de teleurstelling van den Granjorka toen hij vernam dat de domininegers op verzoek van Jankosoe vrij uit waren gegaan.

In de vergadering van de heilige mannen, die hun verblijf in de nabijheid van Grangado hebben, gaf Koffie Bosman zijne groote ontstemming te kennen. Deze liet Jankosoe weten dat slechts van één straf sprake kon zijn: hij, Jankosoe, moest Koenoe worden voor de domininegers. Hier hielp geen uitvlucht, de gebruiken moesten nageleefd worden. Jankosoe nam afscheid van zijne lievelingsdochter die met haar man aan de Granrio woont en daarna van zijn vrouw. In zijn huis teruggekomen ging hij op zijn stoel zitten en nam het snelwerkend vergif in. Een voorbijganger hoorde hem zeggen: aboenoe, het is goed zoo. Toen men kort daarna, op den zwaren slag af die uit de hut van den Granman kwam, toesnelde lag deze zieltogend naast den stoel op den grond. Voordat men hem eene kalebas met water aan de lippen brengen kon, was hij dood.

* * *

Het teekent den toestand dat het eerste bericht omtrent den dood van Jankosoe, zijn zelfmoord, dat ik naar Paramaribo gezonden had, aldaar voor boschnegerpraatjes werd uitgemaakt. Het toeval wilde dat ik mij daarna voor tien dagen naar het boschnegergebied moest begeven. Ik kon gedurende dien tijd een boschneger, den bassia van het dorp Slee, Apemme genoemd, voor eenige dagen te werk stellen. Hij had zich onmiddellijk nadat het apinti bericht [1]) zijn dorp bereikt had in op-

[1]) Apinti is de trom waarmede berichten worden verzonden. Omdat daaromtrent overdreven berichten de ronde doen het volgende: Alleen bij windstilte gedurende den nacht kan worden geseind. Liggen tusschen soms dicht bij elkaar liggende dorpen hooge heuvels of bergen dan moet het bericht over en weer de rivier worden gegeven en overgenomen. Zoodoende kunnen berichten binnen betrekkelijk korten tijd over groote afstanden worden verzonden. Verhinderen te groote afstanden of hoogten het overbrengen per apinti dan wordt de communicatie met corjalen onderhouden. Boodschappers brengen mondeling de berichten over. Een dergelijke estafettendienst wordt slechts in buitengewone gevallen onderhouden.

dracht van zijn opperhoofd naar de Pikienrio begeven. Met de boodschappers die den brief omtrent het overlijden van den Granman naar Kabelstation hebben gebracht reisde hij stroomafwaarts waar ik hem, een oude bekende, had ontmoet. Een tweede brief voor het bestuur bevatte de mededeeling dat Jankosoe de personen die zich aan verzet hadden schuldig gemaakt accoord de opdracht van den Gouverneur van Suriname had gestraft.

Apemme vertelde onder meer dat de blanken aan Jankosoe te Paramaribo het vergif waarmede hij zelfmoord had gepleegd, opium, hadden gegeven. Omdat ook negers, die uit de Granrio waren gekomen, over opium spraken ging ik op nader onderzoek uit.

Nu is het verkeerdste wat men doen kan om iets aangaande de samenleving of omtrent een gebeurtenis in het boschnegergebied te weten te komen, een boschneger te ondervragen. Ik vertelde daarom een voor een aan eenige hoofden het drama dat zich aan de Pikienrio had afgespeeld. Eerst kreeg ik te hooren dat zijn dochter Wilhelmina gedurende het laatste bezoek dat haar vader Jankosoe haar had gebracht slechts aan een oogontsteking had geleden, en niet ernstig ziek is geweest. Toen ik over den Koenoe begon te praten kwam brokje voor brokje de waarheid voor den dag. Door het complete verhaal daarna wederom aan voor mij betrouwbare hoofden te vertellen kwam ik de geheele waarheid te weten. Zonder grondige kennis van de Saramaccaansche taal en van het geheele milieu waarin een boschneger leeft, ware ik nooit het ware van de geheele tragedie te weten gekomen.

Soest, Juli 1932

Dr. H. D. BENJAMINS
Overleden 23 Januari 1933

Dit is het eerste verdriet, dat Benjamins de Redactie van den W. I. Gids heeft doen lijden. Hij deed niemand leed en zelfs de zachte vorm, de spotternij was hem vreemd. Toch gaven de voor den Gids bestemde stukken wel eens aanleiding tot lichten spot; maar liever prees hij, waardeeren ging hem beter af. Nog herinner ik mij, dat hij me vroeg: „Kan je van een schattig boek spreken?" Heel goed, zei ik, mits het boek inderdaad schattig is. Hij had het over Beebe's „Jungle Peace". „Ik heb" — zoo schreef hij in een voortreffelijke bespreking van dit boek — „reeds heel wat gelezen over reizen en onderzoekingen in de tropen. Van menige weelderige natuurschildering is mij de herinnering bijgebleven, maar zelden is mij een boek over de tropennatuur, over het dieren- en plantenleven onder de oogen gekomen, dat mij van het begin tot het eind zoo geboeid, zoo vastgehouden heeft als dit kleine boekje."

Men kon hem een gesloten natuur noemen; allerminst was hij een causeur, maar wie op het onderwerp kwam, dat zijn belangstelling had, namelijk Suriname, kon zeker zijn van een notabel half uur. Maar hij heeft niet genoeg verteld en niet genoeg geschreven. De oud-inspecteur van het onderwijs in Suriname, destijds met de blanke en de kleurige bevolking, met Indianen en Boschnegers in aanraking, meer nog met onderwijzers en hun leerlingen op de scholen, waar bijna elk land van de wereld vertegenwoordigd en iedere huidkleur aanwezig was, had veel meer kunnen vertellen, ook van de dagen en nachten op de rivieren, in een korjaal; van de reeks kennissen, van roeiers tot gouverneurs, over de uitgehongerde ontsnapten uit het Fransche buurland.

Heel jammer, dat hij niets heeft geschreven over zijn verblijf in Suriname en zijn reizen door het mooie land.

Een antwoord op de vraag „wat voerde je uit als jongen?" had eenige aardige bladzijden kunnen geven in den West-Indischen Gids — zoo schreef ik eenige jaren geleden, toen Benjamins 80 jaar was geworden.

Nog tot vóór een halve maand was Benjamins met onverminderde werkkracht bezig aan den West-Indischen Gids. Vele malen sierde hij dezen met opstellen, ook met groote en kleine boekbesprekingen. Benjamins had twee hobbies, eigenlijk drie; twee oude, de Corantijnkwestie en Aphra Behn; in het in 1929 verschenen register kan men nazien, waar en wanneer hij over deze onderwerpen zich uitte; onder de bloemstukken, die hij op zijn 80sten verjaardag ontving, was er een met het opschrift „Van de grenzen van Suriname", gezonden door de deelnemers aan de Gonini- en Tapanahoni-expedities in 1903 en 1904. Een derde paardje heet snèki koti, het toovermiddel, de medicijn, waarmede giftige-slangenbeten zouden zijn te genezen. Men leze wat hij daarover schreef in dezen Gids van Maart 1930, blz. 498 „Dezelfde wonderdadige uitwerking van de sneki-koti, als Morton Kahn opteekende, hoorde ik in Suriname een halve eeuw geleden, toen ik mijne inspectiereizen nog per „tentboot" (een roeivaartuig) had te doen. Moest ik op het getij wachten, dan kostte het weinig moeite de roeiers aan het praten te krijgen, waarbij zij elkaar trachtten te overtroeven met de onmogelijkste verhalen." Deze verhalen in de tentboot werden ons onthouden.

Het artikel over de snèki-koti volgt onmiddellijk op de bladzijden van prof. Boeke over Benjamins' werk aan den W. I. Gids, saam te vatten in deze woorden: „Wij willen hier met groote dankbaarheid gedenken alles wat hij gedaan heeft voor den West-Indischen Gids"; men vindt ze tegenover Benjamins' beeltenis, de beste van alle bestaande.

JOH. F. SNELLEMAN.

IN MEMORIAM

Mr. Dr. C. F. SCHOCH

Mr. Dr. C. F. Schoch is heengegaan; ons land heeft een zijner verdienstelijkste medeburgers verloren, aan Suriname is een zijner beste vrienden ontvallen.

De overledene was geen Amsterdammer van afkomst, in 1866 werd hij te Leiden geboren, maar wie met hem in aanraking kwam na zijn terugkeer uit Suriname in 1904, vooral in de latere jaren, kwam onwillekeurig onder den invloed van zijn persoonlijkheid, die sterk deed denken aan de Amsterdamsche regenten uit de 17e eeuw, de mannen, die hun stad maakten tot een centrum van Europa in velerlei opzicht.

Het was een regent, die daar zetelde in zijn Directeurskamer van het gebouw der Surinaamsche Bank, de ouderwetsch deftige instelling op de Heerengracht. Een regent, niet onmiddellijk genaakbaar voor iedereen, iemand, die wist wat hij wilde, die meestal ook vermocht door te voeren, wat hij, wel overdacht, als juist aanvaard had. Een hooge persoonlijkheid, hoog in het bewustzijn van zijn positie, maar hoog bovenal in zijn mensch zijn. Niet zoo onmiddellijk kwam dat vaak aan den dag, maar wie eenmaal door den regent gepeild en zijn vertrouwen waardig bevonden was, die kon erop staat maken, in hem een waar vriend gevonden te hebben, Een vriend, niet steeds toegevend en inschikkelijk, maar streng en rechtvaardig voor anderen, zooals hij dat tegenover zichzelf was. Wie eenmaal onder de vrienden van den overledene was opgenomen, kon op hem rekenen; wat zijn belangstelling had opgewekt, kon er zeker van zijn, een onvermoeibaren strijder in hem te vinden.

Suriname heeft dat in sterke mate ervaren in velerlei

opzicht. Het land, waar hij een goed deel van zijn leven werkte, eerst in dienst van het Bestuur, als Gouvernements-Secretaris, later als Directeur-President van de Surinaamsche Bank, had tot het laatst van zijn leven zijn volle belangstelling. Dat zag men onmiddellijk bij het binnentreden van de Directeurskamer aan de Bank; dat zag men ook bij een bezoek in het deftige woonhuis op de Stadhouderskade of op het buitengoed „De Wildbaan" te Driebergen. Overal platen, photo's en andere herinneringen aan het schoone, helaas zoo achteruitgegane, gewest overzee. In de Directeurskamer het massieve schrijfbureau van bruinhart, vol met Surinaamsche couranten en andere geschriften; op „De Wildbaan" in de studeerkamer met haar fraai uitzicht op grasperken en vijvers, wederom allerlei herinneringen aan Suriname.

En die belangstelling was niet een platonische; het was er een, die prikkelde tot doen, tot het stellen van de geheele persoonlijkheid in dienst van het vervallende gewest. Aan de toekomst daarvan wanhoopte de Heer Schoch nooit. Alleen in de laatste maanden begon zijn, steeds zich openbarend, optimisme minder te worden. Het laatste jaarverslag, door hem als Hoofd-Directeur der Surinaamsche Bank uitgebracht, is meer in mineur gesteld, dan men dat vele jaren, in weerwil van ernstige tegenslagen gewoon was. Was dat alleen toe te schrijven aan den invloed van de huidige, ongeëvenaarde crisis? Of deed hierbij wellicht de sloopende ziekte, waaraan de schrijver leed, haar werking gevoelen? Ongetwijfeld was ook deze in het spel. Het besef: „Ik moet rust nemen, een rust, die ik niet begeer, want er is nog zooveel voor mij te doen", dat besef drukte den zoo werkzamen man, deed minder sterk dan in gezonde dagen zijn vertrouwen op een betere toekomst bij hem op den voorgrond treden.

Vele waren de vereenigingen, genootschappen, instellingen, waarvan de Heer Schoch de leider was, of waar hij zitting in het bestuur had. Die alle zullen hem noode missen. Zij konden zich op dat gemis voorbereiden, want geleidelijk had de thans overledene zich aan allerlei werkzaamheden, die hij met liefde op zich had genomen, ont-

trokken. En wel teekenend is het, dat een der laatste corporaties, waarvan hij het Voorzitterschap nederlegde, de West-Indische Kamer was, de instelling, waardoor hij, na zijn afscheid van de Surinaamsche Bank, toch nog met Suriname in betrekking kon blijven, Suriname, het gewest, dat boven alles zijn belangstelling had.

Zooals hier, zullen velen daarginds nog vaak met achting en vereering den man herdenken, die thans ver van ons allen rust in vreemden grond. Hij vinde daar de rust, die het leven hem niet meer vermocht te geven!

C. K. KESLER

HOE KAN SURINAME'S LANDBOUW TOT ONTWIKKELING KOMEN?

DOOR

J. BOONACKER

III

Vooral bij de teelt van granen vindt de mechanische bedrijfsvorm toepassing. De reden hiervoor is, dat in het algemeen deze gewassen zich voor deze vorm van bedrijf het best leenen. In Suriname worden sedert langeren tijd verbouwd twee graansoorten nl. mais en rijst, van welke gewassen de cultuur tegenwoordig bijna uitsluitend in handen is van de kleine landbouwers. En niettegenstaande de nog zeer primitieve en uiterst gebrekkige wijze, waarop deze lieden de cultures dezer gewassen drijven, worden in Suriname daarmede uitkomsten verkregen, welke niet onderdoen voor andere cultuurgebieden. Vooral met betrekking tot rijst is de uitkomst zeer gunstig, terwijl men ten aanzien van mais iets voorzichtiger in zijn oordeel dient te zijn, omdat men wat dit gewas aangaat over minder gegevens de beschikking heeft aangezien in Suriname mais niet in zulke geregelde aanplantingen voorkomt als rijst. Van rijst worden op de terreinen, die geschikt zijn voor het mechanisch bedrijf reeds nu oogsten verkregen van 3500 K.G. ongepelde rijst per H.A. Bij proeven met behoorlijke grondbewerking kon men dit cijfer reeds belangrijk opvoeren. Het lijdt dan ook geen twijfel of met verbeterde cultuurmethoden zullen nog heel wat betere uitkomsten worden bereikt. Men kijke naar wat Italië heeft kunnen doen. De gemiddelde opbrengst bedroeg in dat land in 1870 niet meer dan 600 K.G. per H.A. Verbeterde cultuurmethoden en wetenschappelijke voorlichting brachten de gemiddelde opbrengst daar in 1931 op 4900 K.G. per H.A. In Australië slaagde men erin in korten tijd een mechanisch rijstbedrijf op te bouwen. En omdat men daarbij partij kon trekken van de elders opgedane ervaringen en de beschikking had over de

nieuwste mechanische hulpmiddelen verkreeg men onmiddellijk hooge producties van 5 tot 6000 K.G. per H.A.

Met het oog op een en ander behoeft het dus allerminst verwondering te wekken, dat voor Suriname de aandacht is gevallen op den mechanischen vorm van landbouwbedrijf en dat men zich daarbij dan als de te verbouwen gewassen heeft gedacht mais en rijst. Terwijl mede de overweging, dat voor deze artikelen in Nederland een belangrijk afzetgebied is, dat op het oogenblik bijna geheel uit den vreemde wordt voorzien, pleit voor het vestigen in Suriname van groote rijst- en maisbedrijven. Volgens de voorstanders kan het mechanisch grootbedrijf voor rijst en mais den Surinaamschen landbouw niet alleen op korten termijn tot nieuwe, maar in een snel tempo zelfs tot belangrijke ontwikkeling brengen.

De heer Tj. Pyttersen was een der eersten, die op dit gemechanseerd landbouwbedrijf wees als kans biedende om Suriname tot ontwikkeling te brengen. Hij werd daarbij later bijgestaan door den ingenieur van Dijk en tezamen strijden zij nu al meer dan tien jaar om hunne denkbeelden ingang te doen vinden. Want deels door opzettelijke tegenwerking, maar ook ten deele door gebrek aan inzicht hebben hunne plannen van verschillende zijden sterke bestrijding ondervonden. In den laatsten tijd is de techniek van het mechanisch bedrijf echter met reuzeschreden vooruitgegaan en heeft daardoor een veel ruimer bekendheid verworven. Met het gevolg, dat men thans ook in breedere kringen inziet, dat het voor vruchtbare, maar dunbevolkte landstreken het eenige middel is om er ontwikkeling en welvaart te brengen. Het verzet tegen de plannen van den heer Pyttersen e.a. is daardoor afgenomen en komt nu in hoofdzaak nog slechts van de bij de bestaande cultures belanghebbenden. Hetgeen niet zoo vreemd is als men bedenkt, dat een nieuw goed gefundeerd en vooruitzichten openend landbouwbedrijf voor de regeering aanleiding zal kunnen zijn om aan de nu nog bestaande en in zorgvolle omstandigheden verkeerende suiker- en koffieplantages minder gunsten toe te staan. Daarbij ligt het overgroote deel dezer plantages niet in de streken, waar men bij voorkeur het mechanisch bedrijf zou willen vestigen. Men voert dan tegen de plannen aan, dat het lang niet zeker is, dat het mechanisch landbouwbedrijf in Suriname ook economisch mogelijk is of wel, dat het de kleine landbouw, waar deze zich met de rijst- en maiscultuur bezighoudt, zal te gronde richten.

Wij gelooven niet, dat deze bezwaren steek houden. Want in

de eerste plaats zijn er weinig landen, waar de factoren voor mechanisch gedreven rijst- en maisbedrijven zoo gunstig zijn als in bepaalde gedeelten van Suriname. Wij zijn ervan overtuigd, dat rijst en mais, in Suriname langs mechanischen weg kunnen worden geproduceerd zóó goedkoop, dat men met deze producten op de vrije markt met elk ander productiegebied zal kunnen concurreeren en dat zelfs bij heel lage prijzen nog een loonend bedrijf mogelijk is. En dat het bedrijf, meer speciaal dan het rijstbedrijf, een bedreiging voor de cultuur van de kleine landbouwers zou vormen, moet eveneens worden tegengesproken. De kleine landbouwers produceeren rijst van geringe handelswaarde, die moeilijk buiten Suriname kan worden afgezet. Het grootbedrijf zal zich daarentegen toeleggen op het leveren van producten van hoogere handelswaarde, welke op markten buiten Suriname ondergebracht kunnen worden. Daarmede zal de kleine landbouw zijn voordeel kunnen doen; trouwens in het algemeen zal die tak van volksbestaan kunnen profiteeren van de resultaten van het grootbedrijf. Dan zal er eindelijk kans zijn, dat de kleine landbouw uit zijn moeilijke economische positie naar voren komt. Want nu beteekent elke uitbreiding van de rijstcultuur bij den kleinen landbouw een verzwaring van de concurrentie op de binnenlandsche markt, terwijl bij verkoopbaarheid van zijn rijst op buitenlandsche markten het kleinbedrijf, zonder zichzelf te benadeelen, ongelimiteerd kan uitbreiden. Het is bekend, dat het rijstbedrijf van de kleine landbouwers zich de laatste 25 jaren snel heeft uitgebreid. Bedroeg 25 à 30 jaar geleden de invoer van rijst in Suriname nog 10.000 ton per jaar, thans wordt met een toegenomen bevolking de binnenlandsche consumptie geheel gedekt uit eigen aanplant, terwijl in 1930 ruim 2000 en in 1931 bijna 3000 ton rijst kon worden uitgevoerd. Maar die buitenlandsche afzet ondervindt moeilijkheden en ware het product van den kleinen landbouw van betere kwaliteit dan zou de rijstuitvoer zonder twijfel al een aanzienlijk hooger cijfer hebben bereikt.

Een groot voordeel van het mechanisch bedrijf achten wij verder nog, dat de Surinaamsche middenstander op coöperatieven grondslag daaraan zal kunnen deelnemen. Hij zal dan niet buiten zijn land emplooi behoeven te zoeken en het zal hem tot ijver prikkelen als hij voelt, dat hij aldus tot de ontwikkeling van zijn geboorteland kan bijdragen.

Om in het tropisch mechanisch bedrijf economisch te kunnen produceeren moeten de omstandigheden zoodanig zijn, dat aan de volgende eischen wordt voldaan:

1. Men moet kunnen beschikken over groote aaneengesloten complexen vruchtbare gronden van uniforme samenstelling;

2. Deze gronden moeten op weinig kostbare wijze kunnen worden ingericht voor drainage en irrigatie;

3. De bodem moet vrij zijn van steenen en stronken;

4. De terreinen moeten gunstig gelegen zijn voor afvoer van het product.

Wij kennen in het kustgebied van Suriname uitgestrekte vlakke terreinen, de z.g. kustsavannah's, waarvan er verscheidene zijn, die in alle opzichten de geschikte eigenschappen bezitten. Zoo o.a. het gebied, gelegen tusschen de Nanniekreek en de Nickerierivier, welk gebied in het zuiden begrensd wordt door de hoogere zandruggen van de Maratakka. Verder het gebied, gelegen tusschen de Coroniekust en de Waijombo en zijdelings afgesloten door de Nickerie en de Coppename en in de derde plaats het gebied tusschen Saramacca en Coesewijne. Het eerste biedt ongetwijfeld de meeste voordeelen en bij vestiging van een mechanisch bedrijf zou dit het eerst tot ontwikkeling behooren te worden gebracht.

Onderwerpen wij eerst het mechanisch rijstbedrijf aan een nadere beschouwing. Een vereischte voor het welslagen daarvan is, dat men beschikt over een rijstvarieteit die de eigenschappen bezit, onontbeerlijk voor den mechanischen verbouw. Dus naast een goede productie van prima rijst moet de varieteit geven een gewas van uniforme, niet te groote hoogte, dat gelijkmatig aanrijpt, terwijl het stroo stevig moet zijn, zoodat legeren tot de uitzonderingen behoort en waarvan de korrels niet te los in den aar mogen zitten, opdat er bij het oogsten weinig korrelverlies is. Dan is verder met het oog op het seizoen en de eischen, die de bedrijfsomstandigheden aan een gemengd rijst- en maisbedrijf stellen, een rijpingstijd van niet meer dan 5 maanden wenschelijk. De in Suriname meest aangeplante soort, de „skrivimankoti", komt dus niet in aanmerking, aangezien zij juist in hooge mate bezit slapheid van stroo en zeer los zittende korrels. Mogelijk is door selectie en kruising van deze soort nog wel iets te maken voor het mechanisch bedrijf, maar er is in deze richting in Suriname nog maar heel weinig tot stand gebracht. Niet onmogelijk is het, dat er onder den laatsten tijd uit Indië ingevoerde soorten zullen zijn, die in aanmerking komen voor het mechanisch bedrijf of dat er onder de andere inheemsche soorten (Wanicarijst, Bruinmissie, Mooimissie), een of meer zijn, die zich leenen voor een mechanische cultuur. In ieder geval heeft men daaromtrent nog geen ze-

kerheid, omdat de onderzoekingen in die richting op het Landbouwproefstation te Paramaribo nog niet lang genoeg aan den gang zijn.

Britsch-Guyana kan in dat opzicht op betere resultaten wijzen, hetgeen misschien te verklaren is uit het feit, dat de rijstcultuur daar al een voornamer plaats inneemt. Want waar Suriname nog pas met uitvoer begint, daar heeft Britsch-Guyana al sedert langen tijd een vrij belangrijke export weten op te bouwen. Zoo bedroeg de uitvoer van rijst daar over de maanden Januari tot en met Augustus van het afgeloopen jaar bijna 20.000 ton. Waar de cultuuromstandigheden in beide landen vrijwel gelijk zijn, duidt dit er dus wel op, dat een mechanisch rijstbedrijf in Suriname goede kans op slagen biedt. In Britsch-Guyana bestaan reeds eenige groote rijstbedrijven, die voor een belangrijk deel mechanisch zijn opgezet. Maar het heeft nog niet dien ontwikkelingstrap bereikt, dat alle phasen mechanisch worden uitgevoerd. Zoo wordt er nog geen gebruik gemaakt van de combine (gecombineerde maai- en dorschmachine). Toch worden de bedrijven ondanks de lage wereldprijzen niet ingekrompen, wat er op duidt, dat zij reeds in den onvolmaakten staat, waarin zij verkeeren, economisch kunnen produceeren. Het behoeft dus niet te verwonderen, dat de landbouwdienst in Br.-Guyana zich al heel wat meer dan in Suriname heeft toegelegd op het verkrijgen van een varieteit van rijst, die naast geschiktheid voor klimaat en andere cultuuromstandigheden de eigenschappen bezit, die haar bij uitstek geschikt maken voor een mechanisch bedrijf. Veel belovend is in deze opzichten de door Mr. Peterkin verkregen soort, bekend als No. 79, waarmede eenige jaren achtereen nu al proeven zijn genomen, die telkenmale zeer gunstige resultaten opleverden.

(*Wordt vervolgd*).

BENJAMIN DE SOLA

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

In de buitengewone zitting van den raad van politie in Curaçao van 22 April 1817 werd behandeld een voorstel van B. de Sola, medicinae doctor, om een verbod uit te vaardigen om de muren der huizen en andere gebouwen wit te pleisteren of te wasschen. De raad verklaarde zich overtuigd, dat zulk een verbod „ontwijffelbaar zeker tot het algemeene welzijn zou strekken", en besloot dienovereenkomstig te handelen. De dokter werd bedankt met „des Raads bijzondere tevredenheid over zijne betoonde ijver en waakzaamheid voor de gezondheid en welzijn der Ingezetenen dezes Eilands".

In het *Koloniaal Weekblad* van 26 Maart 1925 heb ik het bovenstaande als geschiedkundige sprokkeling meegedeeld.

Het blijkt wel, dat dokter De Sola een man van beteekenis was in de Curaçaosche samenleving. Was hij wellicht de eenige geneesheer? Bij lange niet; het aantal „dokters" was juist zeer groot. Behalve de stadsgeneesheer J. H. Hudig en de chirurgijnmajoor van het garnizoen J. Groesbeek waren er twaalf, die de geneeskundige praktijk op het eiland Curaçao uitoefenden, toen kort na de overdracht van het bestuur door de Engelschen aan den nieuwen Nederlandschen gouverneur-generaal A. Kikkert de genoemde twee er bij den raad op aandrongen om eens de bevoegdheden van deze heeren te onderzoeken. Vijf slechts bleken deugdelijke papieren te hebben en de overigen zouden zich aan een examen hebben te onderwerpen; van deze laatsten slaagde er één. Dit was in Maart 1816; bij de namen van al deze „dokters" komt die van De Sola niet voor.

Een onderzoek, ingesteld door den heer J. M. L. Maduro, den fijnen speurder in de bronnen der Curaçaosche geschiedenis, heeft omtrent dezen De Sola heel wat aan het licht gebracht, dat hij mij welwillend meedeelde. Uit deze gegevens en een naar aanleiding daarvan voortgezet onderzoek heb ik het volgende samen-

gesteld, en daar De Sola bleek een merkwaardig man geweest te zijn, achtte ik het de moeite waard het gevondene hier mee te deelen.

Bij al die merkwaardigheid zou het voor dien tijd wellicht minder verwondering wekken, wanneer zijn geboortejaar en geboorteplaats zonder meer onbekend waren, dan wel nu, dat daarover geheel uiteenloopende inlichtingen gegeven worden. Zelfs is dit laatste ook het geval met zijn ouders.

De *Biblioteca Espanola-Portugueza-Judaica* van Kayserling (1890) zegt: Sola, Benjamin de, n. en Portugal en 1735, émigra aux Pays-Bas en 1749 et mourut à Curaçao en 1815. Il était médecin ordinaire de Guillaume V, prince d'Orange, et auteur de plusieurs ouvrages médicaux. Als zijn vader wordt hier opgegeven Yshac de Sola.

The Jewish Encyclopedia (1905), die zeer uitvoerig is over het geslacht De Sola, noemt als vader van Benjamin Aäron, geeft als geboortejaar ook 1735, als geboorteplaats Lissabon en als sterfjaar, ook op Curaçao, 1816. Voorts wordt daar verteld, dat hij in 1749 zijn ouders naar Nederland vergezelde, en dat hij in 1773 promoveerde, na in Utrecht gestudeerd te hebben.

Inderdaad noemt hem het Utrechtsche album civium academicorum, in 1773 nl. Ook het Leidsche album geeft hem echter in dat jaar op; daar vindt men, op 20 Dec., de toevoeging „Amstelaedamensis 24". Is dat juist, dan moet hij in 1749 geboren zijn, misschien te Amsterdam. Dit laatste jaartal komt allicht beter uit dan 1735, daar hij anders 38 jaar bij zijn promotie zou geweest zijn. En iemand van dien leeftijd noemt men niet het „puik der Jongelingen", zooals med. dr. A. Coronel De Sola noemde in het volgende vers, achter diens proefschrift geplaatst.

Aan den Heere

BENJAMIN DE SOLA

Wanneer zyn Ed. tot Doctor in de Medicyne verheven wierd.

Aggredere ô! Magnos, aderit jam tempus, honores.
Virg.

Hoe zal myn Clio best, ô puik der Jongelingen!
Nu gy in Utrechts wal tot Artz werd ingeweid,
In Gysbregts groote Stad uw naam ter eere zingen,

Wyl haar uw vordering op 't allerhoogst verblyd.
Gy die de dierbre tyd u zelfs ten nut kwaamt maaken,
En laffe luiheid hebt gelyk een pest ontvlugt,
Geniet de zoete vrugt waar naa men u zag haaken!
Een vrugt die in Uw hart verwekt het grootst genugt.
Ja gy, ô SOLA! die, in 't prilste van uw jaaren,
In Gods geweide Schrift uw kennis hebt getoond,
Zyt thans wel dubbeld waard uw kruin met lauwerblaaren
Te zien in 's Bisschops Stad naar uwe wensch bekroond.
Ziet, d'eedele Artzeny kon uwe Ziel bekooren.
Des trachte gy met vlyt te zoeken, waar het pit
Dier konst verborgen lag, op dat gy na behooren,
O wyze Jongeling! beschietten mogt uw wit.
Nu hebt gy eindelyk (schoon 't meenig zal mishaagen:)
Den prys verkreegen, daar m'u yverig naar zag staan.
Kon thans myn zangnimf van uw lof naar eisch gewaagen
Zy zong zig buiten aâm, van blydschap overlaân.
Laat dan d'onweetenheid vry d'afgunst stof in blaasen
Tot nadeel uwer lof; het deerd U egter niet;
Dat zy haar zwadder braak' zy zal te leur maar raasen,
Wyl dat Geleerdheid nooit voor laage onkunde vlied.

Vaar Voort! ô Jongen Artz UW kennis WILVerMeeren
Zoo zULt gIJ V naar WensCh Van IJDer een zIen eeren.

Die hoofdletters op de laatste twee regels hebben blijkbaar nog een bijzondere beduidenis. Ook met behulp van ter zake meer geschoolden heb ik deze beteekenis niet kunnen ontcijferen.

In Amsterdam geboren dus? Het „Geboorte Register der Hollandsche Portugeesche Israelitische Gemeente te Amsterdam van 1 September 1736 tot 16 July 1811", op het gemeentearchief in de hoofdstad aanwezig, geeft drie geboorten, die in aanmerking komen:

22 Juli 1738 een zoon van Aron de Sola(s)

20 Juni 1744 een zoon van Benjamin de Solla

30 Aug. 1755 Benjamin, zoon van Isaac van Benjamin de Sola(s).

Als hier een keus moet gedaan worden, dan ligt het om een straks te vermelden reden voor de hand, de middelste te kiezen.

Het eerste, dat van onzen Benjamin de Sola met zekerheid te vermelden is, is zijn reeds vermelde promotie te Utrecht op 29 December 1773. Wonderlijk genoeg staat op het titelblad de

academieplaats niet uitdrukkelijk vermeld, maar des rectors naam laat geen twijfel over. Het proefschrift heet *Dissertatio medica inauguralis de matris prae alieno nutricis lactis necessitate ac utilate*, over het nut van de moedermelk boven die van eene vreemde dus. Het geschrift is niet, zooals de *Jewish Encyclopedia* beweert, te Amsterdam gedrukt maar te Utrecht bij Abraham van Paddenburg. Het is een klein boekje van 27 groot gedrukte bladzijden met veel wit, waarvan ik de wetenschappelijke waarde ter beoordeeling van deskundigen moet laten. Aan drie personen is het opgedragen: „Viro venerabili, eruditissimo S. Salem, synagogarchae olim apud Albigraecenses sophiensesque Judaeos celeberrimo, nunc vero Amstelaedami eodem munere summa cum laude fungenti: fautori suo maxime reverendo, amando et ad rogum usque colendo. Nec non viro doctissimo Jacobo de Meza, med. doctori expertissimo studiorum suorum ductori fidelissimo. Ut et ornatissimo optimaeque spei iuveni, J. Belmonte, alumno suo dilectissimo"; aan S. Salem, zijn begunstiger derhalve, aan Jacobus de Meza, zijn leermeester, en aan zijn leerling J. Belmonte.

Drie stellingen besluiten zijn proefschrift, kenmerkend misschien voor den geest des tijds en voor den stand der medische wetenschap: de eerste over het voor de gezondheid nuttige van het begraven buiten de steden, de tweede over het voor de gezondheid gevaarlijke van het hebben van veel hoogopgaande boomen in de steden, en een derde over het verkieselijke van het diep in den grond begraven boven het verbranden van besmette dingen.

Op een zijner later uitgegeven werken noemt hij zich „gepromoveerd vroedmeester bij de koninklijke hoogeschool te Parijs". Een welwillend te mijnen behoeve ingesteld onderzoek heeft zulk een promotie niet aannemelijk gemaakt. Waarschijnlijk zal het dan later geweest zijn. Immers in dit geschrift, *Kortbondige zeten grondregelen, aangaande de in-enting der kinder-ziekte*, in 1790 verschenen, doet hij een verhaal van een maaltijd, dien hij in Parijs in September 1788 had bijgewoond, bij den beroemden genees- en heelkundige, vroedmeester Sigault [1]).

[1]) Blijkbaar is deze vroedmeester niet zoo beroemd, dat de *Nouvelle biographie générale* hem vermeldt. De Sola zelf noemt hem „uitvinder van de zoo veel gerugt makende *Sectio Symphisis*", welke echter God zij dank in gansch Frankrijk agter de bank legt." Wel vermeldt hem Hirsch, *Biographisches Lexikon der hervorragenden Aerzte*, t. w. Jean René S. Sigault, geboren te Dijon in het midden der 18de eeuw, die in 1777 voor het eerst de sectio symphisis ter vervanging van de sectio caesarea toepaste.

Dit boekje, dat destijds voor niet meer dan 27½ cent te verkrijgen was en beschouwd moet worden als een populaire propaganda voor de koepokinenting, waarvan De Sola een groot voorstander was, en die volgens hem ook door anderen dan medici kon worden toegepast, is gedrukt te Nijmegen. Daar heeft De Sola zich gevestigd in 1782. De gemeentearchivaris vond voor mij een Nijmeegsch raadsbesluit van 10 Juli 1782, luidende: „Benjamin de Sola, geneegen zijnde als Medecinae Doctor binnen deze stad te practiseeren en hebbende ter vergadering ingediend zijn Doctoralen Bulle ingevolge dezes Raads resolutie en Instructie voor dezen Stads Doctoren in dato 21 November 1736 is hetzelve naar examinatie bij Haar Edele Groot Agtbaare voldoende gevonden".

Zijn laatsgenoemd geschrift is opgedragen aan J. E. baron van Lynden, „burg-graav, richter en dijk-graav des rijks, mitsgaders richter der stad Nijmegen", aan den commandant dier stad, den luit. generaal W. G. van der Hoop, en aan W. G. baron van Neukirchen genaamd Nyvenheim, kolonel over een regiment infanterie.

Hij kondigt hier nog twee andere werkjes van zijn hand voor de toekomst aan: *Memoire par lequel il est prouvé qu'un enfant dans Le sein de sa mere, ne fait point la Culbute* en *Oeuvres Philosophiques*. Ik heb deze echter niet gevonden; wel een verhandeling voor het *Provinciaal Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen* (1789 deel IV, st. II), waarvan hij lid was, over een *Waarneeming van eene waterzugt der hersenen na de dood eerst ontdekt*, een geval uit zijn praktijk in December 1785 te Nijmegen.

Hofarts van Willem V kan hij reeds in 1786 geworden zijn, toen daar in November het stadhouderlijk hof kwam. Intusschen heeft de archivaris van het Koninklijk huisarchief in den inventaris niets gevonden, wat op het bekleed hebben van deze betrekking door Benjamin de Sola zou kunnen wijzen.

In 1789 komt hij in het Nijmeegsche heerenboekje nog als medicinae doctor voor; misschien ook later nog, want de verzameling daarvan ten archieve is niet volledig.

Later vinden we hem in Den Haag, in 1792 voor het eerst in het heerenboekje, als dokter. Uit de vermelding van zijn adres op de Kalvermarkt „bij de weduwe Staatman" mag misschien worden afgeleid, dat hij ongehuwd was. Eigenaardig is, dat in het jaar 1806 bij zijn naam staat aangeteekend, dat hij in 1773 zich in Den Haag gevestigd had. In verband met het voorgaande kan hieruit met eenige kans van waarschijnlijkheid worden afgeleid,

dat De Sola na zijn promotie dadelijk in Den Haag zich gevestigd heeft, en wellicht tot zijn vestiging te Nijmegen daar gebleven is, om in 1791 er terug te keeren.

Maar nu De Sola en Curaçao. *The Jewish Encyclopedia* zegt: „His sight failing him in his old age, he joined his relatives in Curaçao in 1815". Dat jaartal kan wel uitkomen, want het laatste heerenboekje in Den Haag, dat hem vermeldt, is van 1816. In 1814 had hij daar nog uitgegeven *Discours, ou la premiere partie anatomique, physiologique et historique, sur les différents systêmes de la génération individuelle de l'homme.*

Op Curaçao had Benjamin de Sola verwanten [1]), onder welke

[1]) Behalve de bovengenoemde geeft de heer Maduro mij op: Benjamin zoon van Isaac de Sola(s) geboortig uit Amsterdam, ongetwijfeld de laatste der drie uit de Amsterdamsche registers hierboven vermeld, die 19 Febr. 1786 op Curaçao huwde met Esther, dochter van Jacob Marache, geboortig uit Curaçao.

Isaac, zoon van Jeudah de Sola, geboren op Curaçao 30 Ab 5559 (1799), die, deel heeft genomen aan den beslissenden slag van Carabobo (24 Juni 1821), die de onafhankelijkheid van Columbia bezegelde. Tijdens de bestorming van Puerto Cabello door de troepen van Generaal Paez op 7 en 8 November 1823, commandeerde De Sola de cavalerie en dreef hij de Spanjaarden in zee, bij welke gelegenheid hij een sabelhouw in het gezicht kreeg. Een tijdje lang was hij daarna eigenaar en redacteur van *El Gaceta de Carabobo* en van *El Patriota* in Valencia. Op 5 Maart 1858 nam hij het commando over de tweede divisie van het revolutionnaire leger op zich, dat het bestuur van Generaal José Tadeo Monagas omverwierp; als erkenning voor de gewichtige diensten door hem bij die gelegenheid bewezen werd hij door de nieuwe regeering tot generaal bevorderd. Hij overleed in 1860. In Venezuela was hij bekend onder den naam van generaal Juan de Sola; hij was een kleinzoon van den hierboven genoemden Isaac de Sola.

Jeosuah zoon van Jacob de Sola(s), geb. op Curaçao 22 Tisri 5535 (1774) — de stamvader van de talrijke De Sola's die thans op Curaçao, Caracas (Venezuela), Barranquilla (Columbia), Panama, San Salvador, Parijs en Nieuw York wonen — was „Traductor da Idioma Rabinica a Lussitana" (Translateur in de Hebreeuwsche en Portugeesche talen) volgens een verklaring door hem gesteld op een huwelijksakte van 8 Adar 5582 (1822).

De vierde opperrabbijn van Curaçao was Samuel Mendes de Solla. Diens ondertrouwacte berust op het gemeente-archief in Amsterdam (Puiboek No. 713, p. 220 verso) en luidt:

Den 3 Junij 1723.

Samuel van David Mendes Sola, van Lissabon, oud 24 jare, in de Kerkstraat, geassisteert met sijn vader David Mendes Sola, & Lea Henriques, van Nisse, oud 23 jare, op 't St. Antonij Plijn, geassisteert met haar vader Isaak Henriques.

(*get.*) SEMUEL MENDES DE SOLA
„ LEA HS.

Isaac en Jacob de Sola; dezen worden als oudere zoons van Aaron de Sola vermeld door *The Jewish Encyclopedia*, met de mededeeling, dat zij vroeger daarheen waren gegaan. Isaac kan ook de vader van den derden van de drie zoo even uit de Amsterdamsche registers vermelde De Sola's zijn. Immers het Curaçaosche archief meldt op 19 Frbruari 1786 een huwelijk van Benjamin, zoon van Isaac de Sola(s), geboortig uit Amsterdam. In beide gevallen was Isaac geen broer van Benjamin, den medicinae doctor. Want, laat ik het nu maar dadelijk zeggen, op Benjamin de Sola's grafsteen op de oude Portugeesch-Israeliëtische begraafplaats bij Blenheim staat, dat hij was de zoon van Benjamin.

De oorzaak van De Sola's gaan naar Curaçao moge zijn verminderend gezichtsvermogen geweest zijn, wat zijn belangstelling voor het onderwerp van zijn verzoek aan den raad ook verklaren — het belette hem niet de dokters praktijk uit te oefenen. Immers was hij daar „Doctor en Chirurgijn bij de Nederlandsch-Portugeesch-Israelietische Gemeente", die destijds een eigen bezoldigde geneesheer voor haar armen had. Lang is hij dit niet geweest; den 23sten October 1817 stierf hij. —

In het verzoek aan den raad van politie, waarmee ik dit opstel begon, noemt De Sola zich „Gepromoveerde Artz in de geneeskunde in het vaderland en in Frankrijk". Hij deelt mee, dat hij sedert 46 jaar (dat zou dus van 1771 af moeten zijn) de „medicinale praktijk" uitoefent, en lid is van onderscheidene genoot-' schappen. Hij grondt zijn verzoek hierop dat „op dit tegenwoordig tijdstip onnoemelijke veele menschen zoo mannen, vrouwen als kinderen, aan een ken[n]elijk en swaare ontsteking in de oogen zijn laboreerende". Als oorzaak daarvan noemt hij „de witte plaister, waarmede de voorgevels der huizen gewassen of besmeert zijn, de wederkaatsing der zonnestralen werkende daar door zo sterk op het oogstelsel, voornamenelijk op de Pupilla etc., dat de verzwakking derzelven onherstelbaar wordt". „Het zelve is", zoogaat hij verder, „door den vermaarden *Beer* [1]), occulist van den tegenwoordige Keyzer tans van Oostenrijk, zowel Theor[et]isch als practi[si]sch, wegens het nadeel der witte gevels en

Een latere De Sola was de derde Predikant bij de Hervormde Nederl. Port. Isr. gemeente „Emanu-El" op Curaçao J. Mendes de Solla, Dr. Th., schrijver van „The Jewish Student's Companion, New York, Hebrew Book Union, 1880", waarin hij zeer beknopt het een en ander vertelt over de geschiedenis van de Curaçaosche Joden.

[1]) Georg Joseph Beer (1763—1821), beroemd Oostenrijksch oogheelkundige.

muuren wijdlopig en overmatig bewezen". Algemeene blindheid kan het gevolg ervan zijn zegt De Sola.

Was de voormalige hofarts van Willem V de lijfarts van den gouverneur-generaal geworden? De veronderstelling mag misschien geopperd worden op grond van De Sola's opmerking in het verzoekschrift over een, niet aan deze witgepleisterde muren te wijten, algemeene gezichtsverzwakking, waaraan ook de heer Kikkert zou lijden. —

De Sola's verzoek heeft verstrekkende gevolgen gehad. Immers de in den loop van 1932 nieuw afgekondigde algemeene politiekeur van Curaçao bevat in art. 17 nog de bepaling:

> „Het is aan eigenaars verboden in het eerste of stadsdistrict de buitenzijde der muren, wanden of schuttingen geheel wit te beschilderen, bepleisteren of bestrijken of geheel wit beschilderd, bepleisterd of bestreken te hebben".

Amsterdam, December 1932.

BOEKBESPREKING

Report on the cultivation, treatment and prospects of rice in British Guiana, by Charles E Douglas, M. I. Mech. E., A. M. I. Pet. T., M. I. Struct. E.

Rijst is een product, dat voor Suriname in de laatste jaren een voortdurend toegenomen belang heeft gekregen en daardoor de belangstelling in steeds verhoogde mate tot zich getrokken heeft, zoowel van particuliere zijde als van Bestuurszijde. Verkeert de cultuur van rijst in Suriname nog steeds in het stadium van primitief Oostersch bevolkingscultuur, uitsluitend gedreven, om in eigen voedselbehoefte te voorzien, de bijzonder gunstige teeltomstandigheden van het gewas in Suriname en de natuurlijke uitbreiding, welke de cultuur bij voortduring ondergaat, zoodat ze bij verre thans de voornaamste bevolkingscultuur is geworden, welke een overschot oplevert boven de eigen consumtiebehoefte van de kolonie, met al de daaraan verbonden nadeelige gevolgen van overproductie, waarmede men geen weg weet, hebben vanzelf de vraag op den voorgrond gebracht en accuut gemaakt of deze cultuur niet aan te passen is aan voortbrenging van rijst voor den uitvoer?

Deze vraag kan zonder twijfel bevestigend beantwoord worden; zelfs is naar mijne meening in die ontwikkeling van de rijstcultuur in Suriname het middel te vinden, om den economischen nood van bevolking en kolonie op de snelste en zekerste wijze te overwinnen.

Zooals bekend mag worden verondersteld, zijn thans twee plannen in voorbereiding, om deze ontwikkeling van de rijstcultuur in Suriname in te leiden.

Een, het plan Van Dijk, is gericht op machinaal groòtcultuur, het andere door steller dezes ontworpen, is rechtstreeks gericht op de verbetering van de bevolkingscultuur en het rechtstreeks in het leven roepen van een middenstandscultuur van rijst voor export, die de mogelijkheid schept voor een welstandsgraad naar Europeeschen maatstaf, zoodat de groep creolen der koloniale

bevolking, welke thans in het eigen land zeer onvoldoende bestaansmiddelen heeft, daarin een uitweg kan vinden en die tevens geschikt is voor eventueel later te volgen Europeesche kolonisten.

In de buurkolonie Demerara, waar alle omstandigheden zooveel overeenkomst vertoonen met die in Suriname, doch waar de ontwikkeling van zaken altijd één stap voor is op Suriname, is dezelfde vraag al eerder in het accute stadium komen te verkeeren. Daaraan is het ook toe te schrijven, dat wat voor Suriname nog ontbreekt, nl. een overzichtelijke officieele vaststelling van de rijstsituatie over de heele kolonie, voor Demerara reeds tot stand is gekomen.

Deze beschrijving heeft voor Suriname bijzondere waarde, omdat klimaat en bodemgesteldheid met betrekking tot de rijstcultuur in beide kolonien volmaakt overeenstemmen, zoodat de gegevens, aangaande de cultuur, in het Engelsche verslag vermeld, onvoorwaardelijk als ook voor Suriname geldende kunnen worden aanvaard.

Dit verslag is nu onder den boven dit artikel gestelden titel in Augustus 1930 door de Engelsche Landsdrukkerij (His Majesty's Stationery Office) gepubliceerd en het volgende is een samenvattend overzicht van de voornaamste praktische bevindingen daarin vermeld met aanknooping aan de Surinaamsche omstandigheden.

Uit een als voorwoord opgenomen brief van den verslaggever aan den Minister van Handelsaangelegenheden (The Secretary, the Empire Marketing Board) blijkt, dat hem in Augustus 1929 de opdracht was gegeven, om de rijstsituatie in Britsch Guiana te gaan onderzoeken en daarover te rapporteeren onder aangeving van verbeteringsmogelijkheden. Hij kwam eind October d.a.v. in Demerara aan, juist op het einde van den grooten rijstoogst en bij het begin van den kleinen regentijdsaanplant (summer- and wintercrop). In gezelschap van twee ambtenaren van het Departement van Landbouw in Demerara heeft hij gedurende een volle maand praktisch alle streken in het kustgebied van West (Pomeroon-rivier) naar Oost (de Corantijn-rivier) waar de rijstcultuur wordt gedreven, bezocht. Bovendien sloot zich bij het gezelschap aan Colonel H. M. Wallis, „a well-known Canadian Rice Expert", terwijl ook bij herhaling terzake van het onderzoek overleg werd gepleegd met de „West-Indian Sugar Commission", die ter plaatse aanwezig was voor haar eigen onderzoek.

Evenals in Suriname is in Demerara slechts het kustgebied over een lengte van ca. 350 KM. en een diepte van 16 tot 25 KM.

in cultuur, een strook liggende tusschen 6° en 8° N.B. De bodem in deze strook bestaat hoofdzakelijk uit fluvio-marine sedimentgronden, waartoe niet alleen de rivieren van het land zelf hebben' bijgedragen, doch ook, door de werking van de Zuid-Equatoriale stroom, de Amazonerivier. Deze grond bestaat hoofdzakelijk uit zware klei, doorsneden met zandriffen, en ligt laag, grootendeels beneden hoogwaterpeil. Geheel dezelfde toestand dus, als in Suriname, ook wat aangaat het rivierenstelsel. Demerara is nl. doorsneden door meerdere groote Zuid-Oost-Noord — West stroomende rivieren, waarvan de voornaamsten zijn de Waini en Pommeroon, de Essequibo en Demerara, de Mahaica, de Mahaiconi en Abary-rivieren, de Berbice met de Canje-rivier en ten slotte op de grens met Suriname de Corantijn-rivier. Deze rivieren zijn niet alleen belangrijk, omdat zij de eenige wegen naar het binnenland vormen, maar ook omdat zij een onuitputtelijke bron voor irrigatie zouden opleveren, indien er een passend irrigatiestelsel bestond, wat van het hoogste belang is voor een efficiente rijstcultuur.

Behalve dit rivierwater bestaat er over een groot gedeelte van het in cultuur gebrachte gebied van de kolonie een waterresservoir, plaatselijk bekend als „Conservancy Water Supply". Dit resservoir ontstaat tengevolge van het bekende polder-systeem, door opstuwing achter de achterdammen der plantagepolders, alles welbekend in Suriname. In tegenstelling met Suriname is in Demerara deze natuurlijke wadoek beschermd en de benutting van het water daaruit geregeld van Overheidswege. Het wordt door de plantages ingenomen door de zg. Middle Walks, de vaartrenzen van de Surinaamsche plantages, terwijl de drainage geschiedt door de Side Lines, de loostrenzen in Suriname.

In Demerara zijn, juist en te zelfder tijd als in Suriname, twee regentijden, een groote van April tot Augustus en een kleine van November tot eind Januari. De jaarlijksche totale regenval is nogal variabel, de meeste regen valt als regel in Januari, terwijl de droogste maand is October, de maand, waarin de hoofd-rijstoogst wordt binnengehaald. De temperatuur is tropisch warm, doch mild en vrij gelijkmatig. Britsch-Guiana bezit dus de drie voornaamste vereischten voor de rijstcultuur, nl. een ondoorlatenden ondergrond, waardoor het voor de rijstcultuur benoodigde water behouden wordt, een overvloedige hoeveelheid irrigatie-water, een passende en redelijk constante temperatuur. Bovendien is het kustgebied volkomen vlak, zoodat geen terrasseeringen voor de rijstvelden noodig zijn, zooals in zoo uitgebreide

mate noodzakelijk in de voornaamste rijstcultiveerende landen. Ook het oogstbeschot is opmerkelijk hoog en is vergelijkbaar voor groote gedeelten van de kolonie met de opbrengsten in de landen van meest ontwikkelde en intensiefste rijstcultuur met de hoogste opbrengsten, als Japan, Spanje en Egypte en is veel hooger dan in Britsch-Indië.

Met uitzondering van een zestal Europeanen en een Chinees, wordt de rijstcultuur in Demerara uitsluitend door Britsch-Indische kolonisten uitgeoefend.

De rijstcultuur wordt in het algemeen in Demerara gedreven onder de volgende omstandigheden:

1. Op de suikerplantages, met toestemming van het plantagebeheer, hoofdzakelijk voor eigen consumtie van de arbeiders en hunne gezinnen. Op sommige plantages zijn meerdere honderden akkers op deze wijze voor rijstaanplant uitgegeven en over de geheele kolonie moet de oppervlakte aldus in beplanting aanzienlijk zijn, doch juiste cijfers ontbreken.

2. Cultuur in de districten en bij de Inlanderdorpen, waar het land als regel door de plaatselijke Overheden aan een of meer planters wordt in huur gegeven, die het weer verkavelen mogen en in perceeltjes van 1 à 2 akkers aan kleinlandbouwers onderverhuren. De plaatselijke Overheid zorgt of ziet toe voor behoorlijk onderhoud van de polder- en waterwerken. De oogst van deze rijstvelden is of bestemd voor eigen consumtie, of voor uitvoer, afhankelijk van de kwaliteit. (Vergelijkbaar met de Gouvernements vestigingsplaatsen in Suriname).

3. Cultuur op particuliere plantages, andere dan suikerplantages, waar de rijst al dan niet het hoofdgewas is en waar bananas (bacoven), klapper of andere gewassen ook geteeld worden. De rijst van deze plantages is grootendeels bestemd voor uitvoer. (Vergelijkbaar met particuliere vestigingsplaatsen in Suriname, als thans de plantage Rust en Werk).

4. Ook individueele hoeven van meer of minder grooten omvang komen hier er daar voor in Demerara. Dit zijn dus de groote en middenstands-rijsthoeven, waaraan wij nog niet toe zijn in Suriname en die de evenbedoelde plannen beogen in het leven te roepen.

Ofschoon het niet gemakkelijk is om de totale beplante oppervlakte en de opbrengst per akker vast te stellen, kan toch wel aangenomen worden, dat de statistische cijfers over 1928 en 1929 in hoofdzaak juist zijn. Deze wijzen aan een totale oppervlakte met rijst beplant van 55560 akkers met een totale opbrengst van 61144 ton padi (gaba) en 59000 akkers, uitleverende 71000 ton

padi. De hierbij gebruikte oppervlaktemaat „akker" is dezelfde als de Surinaamsche akker van 10 vierkante kettingen of 4289,66 M^2. terwijl de gewichtsmaat ton is de Engelsche ton van 1016 KG. De padi hier bedoeld is de gedorschte korrel in bolster, de Indische gaba dus. De opbrengstcijfers zijn beïnvloed door de omstandigheid, dat de oogst van de groote regentijdsaanplant (summercrop) en van de kleine regentijds-aanplant (wintercrop) zijn samengenomen en het beschot in het laatste seizoen slechts ongeveer het 3/4 gedeelte en minder is van hetgeen regel is in het eerste. De gemiddelde opbrengst per akker bedraagt dan toch nog voor 1928, 2465 lb. en voor 1929, 2865 lb., hetgeen omgezet in het metrieke stelsel uitkomt op rond 2600 kg. en 3010 KG. per HA.

De uitlevering aan rijst van de gaba wordt op gemiddeld 60% aangenomen. In de beide genoemde jaren werden respectievelijk 18000 en 14000 ton uitgevoerd naar de andere Britsche gebieden in West-Indië.

Een bijzonderheid van deze Demerara-rijst, afwijkende van het algemeene exportproduct en van Surinaamsche rijst, is dat ze is zg. „parboiled rice", in Suriname als „koekoe aresi" bekend. Deze rijst wordt vóór het pellen, dus als gaba, opgekookt, totdat de korrel zoover opgezwollen is, dat de dop op het punt staat van barsten. Daarna wordt deze gekookte gaba weer gedroogd en vervolgens gepeld.

Het resultaat is licht bruingele rijst, feitelijk zilvervliesrijst, die door de behandeling zeer houdbaar is geworden en ook veel smakelijker, dan gewone zilvervliesrijst, doch als consumtieartikel een zeer beperkte markt heeft en wel nagenoeg alleen voor streken met een Britsch-Indische arbeidersbevolking geschikt is.

De rijstvarieteiten in Demerara voornamelijk geteeld zijn:

1. Demerara Creole, een lang smal graan van het Seeta-Patna type, met een groeiduur van 146 dagen. Het is de meest algemeene soort, veel overeenkomst vertoonende met de Surinaamsche Skrivimankoti, doch in tegenstelling van deze legert het niet.

2. Blue Stick, een soort met een kortere dikkere korrel en een zeer groot beschot; ze legert ook niet, doch de korrel zit zeer los, zoodat ze bij het oogsten zeer veel schudverlies oplevert. Ze wordt voornamelijk in Essequibo geteeld. Naar ik vermoed, is het deze soort, die in Suriname onder de naam Krètèk meer en meer de Skrivimankoti verdringt.

3. Blue Rose Variant, een soort met sterk stroo en een korrel lijkende op die van de Blue Stick, doch vaster zittende, hoewel

gemakkelijk dorschende. Ik vermoed dat deze dezelfde soort is in Suriname Witte Wanica genoemd.

4. Blue Rose, een Carolina rijstsoort, eerst kort ingevoerd, waarvan het eerst ontvangen zaad geen zeer bevredigend resultaat opleverde, vermoedelijk wegens ouderdom.

5. Hope Barley, ook een nieuwe soort, nog in proefnemingsstadium verkeerende.

Al deze soorten zijn van korten groeiduur, 20 à 21 weken, en worden zonder eenige bemesting geteeld.

Er wordt zoowel bibit geplant na uitzaai op kweekbed, als direct op het veld breedwerpig uitgezaaid, doch dit minder dan bibitplanten. De plantafstand tusschen de stoelen is ca. 22,5 cM., ook de gezaaide rijst wordt op dezen afstand uitgedund en ingeboet.

Twee typische voorbeelden van de vormen, waarin rijstcultuur wordt gedreven, worden genoemd. Als eerste de plantage Hope van den heer E. M. Walcott, onzen Nederlandschen consul in Demerara. Deze exploiteert zijn plantage als een particuliere vestigingsplaats, doch geeft leiding aan en houdt toezicht over den aanplant. Hij legt zich toe op het produceeren van export-rijst en laat een longgrain en een barley-type verbouwen, die uitmuntende oogsten opleveren. Hij verwerkt het product van zijn plantage in een eigen pellerij, waardoor hij rekening kan houden met de eischen in de verschillende rijstmarkten. De heer Walcott is in de laatste jaren ook als opkooper van rijst in Suriname, speciaal in het Nickerie district opgetreden.

Het tweede voorbeeld is dat van de zuivere bevolkingsaanplantingen (kleinelandbouw) op Gouvernementsland in het district Clonbrook bij de Mahaica-rivier. Daar wordt de rijst door de klein-landbouwers op hunne kleine pachtperceelen zonder toezicht of leiding geplant, ook met uitstekend resultaat. Van Gouvernementswege wordt echter gezorgd voor een goed onderhoud van de polderwerken. Het uiterlijke contrast met de nabijgelegen rijstplantage in particulier bezit, waar het onderhoud zeer veel te wenschen overliet, wordt speciaal als teekenend aangestipt.

Het dorschen in Demerara geschiedt praktisch algemeen door het treden door ossen, als gebruikelijk in zooveel Oostersche landen. Ook geschiedt het dorschen door het slaan met de hand van een bos halmen op een lattentafel.

Het pellen geschiedt in talrijke kleine pellerijen, als regel voorzien van een of meer Engelberg rijsthullers, een goedkoope eenvoudige machine van zeer algemeen gebruik, die echter ruw werkt

Ook de Surinaamsche pellerijen zijn bijna uitsluitend met deze machine uitgerust.

Geschiedt de cultuur van de rijst redelijk zorgvuldig, de behandeling van den oogst laat veel te wenschen over. Het gevolg is zeer vuile gaba met veel kaf en onrijp of gedegenereerd graan, terwijl het drogen en droog opbewaren van het graan ook geheel onvoldoende verzorgd wordt.

Ook het opkoken voor het pellen geschiedt veelal op weinig zorgvuldige wijze,

Dikwijls wordt hetzelfde water voor meerdere partijen gebruikt, zoodat dat zeer vuil wordt en door fermentatie een zeer onaangename lucht krijgt, wat natuurlijk niet zonder nadeeligen invloed op de rijst kan blijven, zoowel ten aanzien van kleur als van smaak.

De verslaggever ondervond de meest bereidwillige medewerking van de verschillende eigenaars van rijstlanden en de rijstplanters, zoowel Europeesche als de Br.-Indische en anderen, om hem de gewenschte inlichtingen en gegevens te verstrekken aangaande de cultuur en het bedrijf. In het bijzonder wordt de aandacht erop gevestigd, dat het hier uitsluitend praktijk gegevens betreft, geen proefnemings-resultaten of berekende cijfers. Zoo zijn er een drietal bedrijfsbegrootingen als typische normen voor het bedrijf in de drie voornaamste centra van bestaande bedrijven gegeven. Deze gegevens zijn daarom van bijzonder belang bij het beoordeelen van de praktische mogelijkheden en verwachtingen van rijstcultuurbedrijven ook in Suriname. Alvorens deze bedrijfsbegrootingen te vermelden en te beschouwen, zullen eenige bijzondere fundamenteele gegevens vooraf vermeld worden.

De grondhuren bedragen in Demerara voor rijstland varieerend tusschen de $ 6 en $ 8 per akker per oogst dan wel per jaar. De Demeraradollar is van gelijke waarde als de Amerikaansche, doch noteert als regel iets lager, in Hollandsche valuta kan hij op F. 2.40 gesteld worden. In Demerara zijn de grondhuren in vergelijking met Suriname dus buitengewoon hoog, aangezien daar de gebruikelijke grondhuur op de Gouvernements zoowel als op de particuliere vestigingsplaatsen F. 10--- per HA. per jaar bedraagt en in weinige gevallen op z'n hoogst F. 20,— een verschil dus van F. 25 à F. 30,—

Het beschot op eerste klasse gronden bedraagt voor den grooten oogst (summercrop) tot 4260 lb. per akker, d.i. 4486 KG. per HA. en voor den kleinen oogst (winter crop) 2850 lb. per akker of

3254 KG. per HA. In Berbice is de gemiddelde oogst 3200 lb. per akker of 3355 KG. per HA., doch er zijn betrouwbaar vastgestelde opbrengstenvan 6300 lb. per akker of ruim 6600 KG. per HA.

Meerendeels wordt bibit geplant en voor het zaadbed wordt als regel gebruikt ca. 40 KG. zaad per HA. In Suriname volstaat men met ca. 30 KG. Bij breedwerpig zaaien is de verbruikte hoeveelheid zaad ietwat hooger, doch bij het uitdunnen wordt veel bibit overgehouden, die of zelf benut wordt, óf verkocht wordt.

In Demerara worden de oude plantagebedden geëgaliseerd en de kleine trenzen dichtgegooid en in de plaats daarvan smousdammetjes (galengans, in het locaal Engelsch „meres") aangelegd. De kosten hiervan komen op $ 20 tot $ 45 per akker te staan en men verkrijgt daardoor ongelijkmatig vruchtbaren grond door het afkrabben van den bouwkruin in het midden der bedden naar de kleine trenzen, wat zich vele jaren lang duidelijk afteekent aan kleur en stand van het gewas. Ditzelfde verschijnsel is te zien op de kleine perceelen van de kleinlandbouwers in Suriname. Mijn ervaring is, dat het althans voor grootere bedrijven geheel onnoodig is dit kostbare en onbevredigend resultaat opleverende werk te doen. Men kan de kleine trenzen rustig laten staan, op den duur worden deze vanzelf ondieper en ze leveren geen enkel overwegend hinderlijk bezwaar op, bevorderen integendeel het snel en gelijkmatig bevloeien en draineeren. Vooral bij een wisselcultuur met droge gewassen als mais, leguminosen, cassave e.d. zal het behoud van de kleine trenzen verreweg meer voordeel hebben dan nadeel.

Het wiedbezwaar heeft in vergelijking met andere rijstproduceerende landen geen beteekenis, terwijl insecten en andere dierlijke plagen relatief weinig schade aanrichten en evenmin ziekten van eenig belang voorkomen.

De verzorging en selectie van het zaadmateriaal laat echter veel te wenschen over, gebruik van inferieur en gemengd zaad is dientengevolge praktisch regel.

Ook de behandeling van den oogst geschiedt hoogst onverschillig, zoodat het graan als regel vol vuil en gedegenereerde korrels zit. Hetzelfde geldt voor het pellen, waarbij een groot percentage onnoodig verlies voorkomt.

Al deze opmerkingen gelden in gelijke mate voor de praktijk in Suriname.

Voor de beplanting wordt de grond in het algemeen bewerkt met een lichten Br. Indischen ploeg zonder rister, getrokken door ossen.

De als normen gegeven kostencijfers van bestaande bedrijven zijn de volgende:

Een bedrijf Oostelijk van de Demerara-rivier:

		(per HA.
Ploegen per akker	$ 8	f 45.—
Bibitplanten	$ 4	f 22.50
Padisnijden.	$ 4.32	f 23.25
Transport.	$ 2.16	f 11.60
Dorschen.	$ 1.68	f 9.38
Wannen	$ 0.56	f 3.10
Totaal	$ 21.72	f 114.83
Bij te voegen grondhuur	7.	40.50
Slottotaal	$ 28.72	f 155.33)
De eigenaar gaf zijn product op als zijnde 28 balen van 142 lb. (70 KG.) 1ste kwaliteit padi, waarde à $ 1.43	$ 40.32	f 223.— (v. 4570 Kg.)
Zoodat de bruto winst per akker uitkomt op	$ 11.60	f 67.67

Westwaarts van de Demerara-rivier zijn de normen:

		(per HA.
Grondbewerking per akker . .	$ 6	f 33.—
Bibitbed	1	5.60
Bibitplanten	3	16.80
Wieden.	1	5.60
Oogsten en dorschen	6	33.60
Grondhuur voor één oogst. . .	6	33.60
Transport naar pellerij	1	5.60
Afschrijving zakken	1.50	8.40
Totaal per akker	$ 25.50	f 142.20)

Voor Essequibo gelden de volgende cijfers:

		(per HA.
Bibitbed: 1 man voor 1 dag à 48 ct..	$ 0.48	f 2.68
Bibitbed zaaien en onderhoud .	0.48	2.68
Ploegen: 3 dagen à 60 ct per dag	1.80	10.—
Gelijktrekken (vlak maken van den grond)	0.60	3.60
Wieden van galengans	1.60	6.—

Bibit rekken: 1 man voor 1 dag	0.48	2.68
Bibit planten: 7 vrouwen voor 1 dag à 28 ct.	1.96	11.—
Wieden aanplant	0.80	4.50
Bevloeiing en bewaking. . . .	0.64	3.70
Padisnijden: 7 vrouwen voor 1 dag.	1.96	11.—
Dorschen met de hand en transport 5 man voor 2 dagen . .	4.80	26.84
Verzorging ossen tijdens ploegen	1.28	7.—
Zaadpadi 64 lb. à 1 ct.	0.64	3.70
Grondhuur	4.—	22.40
„Agistment fees" voor 2 ossen voor 5 maanden à 24 ct. per os per maand	2.40	13.50
Totaal	$ 23.92	f 131.28)

Bij het beschouwen van deze gegevens in verband met de Surinaamsche omstandigheden dient in het oog te worden gehouden, dat de loonen in Suriname ongeveer 25% lager zijn en de grondhuren de helft en minder bedragen.

De padiprijs van 5 ct. per KG. in het verslag vermeld, is zeker voor normale omstandigheden zeer matig, doch is thans te hoog, 4 ct. zal het praktijkgemiddelde beter benaderen.

De grondbewerkingskosten loopen zeer sterk uiteen, uiteraard verband houdende met een verschillende samenvoeging van werkzaamheden onder de aanduiding „ploughing" en met de wijze en grondigheid van het werk. Naar mij bekend is, wordt in Demerara in vele gevallen volstaan met het bewerken van den natten, weeken grond met een schijvenegge. Ik vermoed, dat het deze bewerking is, waarop de cijfers voor Essequibo betrekking hebben. Met een gelijksoortige bewerking met cultivator en eg kan ook voor Suriname worden volstaan.

Deze omstandigheden in acht nemende, vinden de door mij getaxeerde bedrijfskosten van f. 110.— per HA. volgens de door mij gedachte werkwijze voor Suriname en een opbrengst van 4000 KG. gaba per HA. op eerste klasse grond sterken steun in deze Demerara-praktijkgegevens.

Bij een verkoopprijs van 4ct. per KG. gaba zou dan een brutowinst van f. 50.— per HA. gemaakt worden. Bij dezen prijs van

de gaba zou de ruwe exportrijst verkocht moeten worden tegen f. 80.— de ton, alle kosten van pellen, emballage, vracht naar Nederland en verhandelingskosten inbegrepen.

Dit biedt uitstekende perspectieven, zelfs in dezen tijd van diepe depressie, voor de ontwikkeling van een export-rijstcultuur in Suriname. In dat opzicht heeft Suriname een buitengewoon groot voordeel tegenover Demerara. Moet daar nl. rekening gehouden worden met de omstandigheid, dat in andere deelen van het Britsche Imperium ontzaggelijke uitvoeroverschotten van rijst jaarlijks geteeld worden (Burma), die ook in de eerste plaats aanspraak maken op afzet op de nationale Engelsche markt, zoodat Demerara voor zich maar rekenen mag op een onbeduidende fractie van het opname-vermogen daarvan, voor Suriname is de nationale Nederlandsche rijstmarkt met een opnamevermogen van 150.000 à 200.000 ton praktisch ongelimiteerd vrij.

Het is toch eigenlijk te dwaas, dat wij in dezen tijd van wurgenden nood voor 17 miljoen gulden aan rijst van den vreemdeling koopen zonder daartegenoverstaanden uitvoer van beteekenis, terwijl wij deze rijst in eigen gebied gemakkelijk kunnen telen tegen even lagen prijs en daarmede aan tienduizendtallen volksgenooten een behoorlijk bestaan zouden kunnen verschaffen, zonder ons te verarmen, integendeel.

Hetzelfde geldt met betrekking tot mais en in nog verhoogde mate. Van dat graan wordt nog voor een bedrag van omstreeks 60 miljoen gulden ingevoerd uit vreemde landen, terwijl de mais gelijkerwijze in Suriname naar alle waarschijnlijkheid niet duurder dan elders kan worden geteeld.

Het is dunkt mij met het oog op deze feiten niet voor tegenspraak vatbaar, dat het van het hoogste moment is, om nu met den meesten ernst en vastbesloten doorzettingswil de ontwikkeling van een exportcultuur van rijst en mais in alle passende vormen in Suriname ter hand te nemen.

Lukt het een productiewijze te ontwikkelen, waarmede een loonend resultaat wordt verkregen, dan liggen de miljoenen als het ware klaar, om deze kolonie van het kostbare en nutteloozе aanhangsel van het moederland, dat ze thans is, te herscheppen tot een bloeiend gebied; een gelukkige uitkomst in deze benarde tijden met zooveel dreigende perspectieven.

H. G. BRANDON

Den Haag, 24 November 1932.

BIBLIOGRAPHIE

Flora of Surinam (Dutch Guyana). Edited by Dr. A. Pulle, Prof. of Syst. Botany at the University of Utrecht, Netherlands. Vol. I. (pg. 1—48).

Gnetaceae-Loranthaceae-Amarantaceae-Balanophoraceae-Ulmaceae. (Kon. Ver. Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling No. XXX. Afd. Handelsmuseum, No. 11, 1932). Printed by J. H. de Bussy Ltd., Amsterdam.

Idem. Vol. II. (pg. 1—112)' Euphorbiaceae-Rhamnaceae-Monimiaceae.

Idem. (Vol. III (pg. 1—64). Malvaceae-Bombacaceae-Sterculiaceae-Tiliaceae-Elaeocarpaceae.

Idem. Vol. IV. (pg. 1—112). Apocynaceae-Convolvulaceae-Logeniaceae-Pedaliaccae.

Ralegh's last voyage. Being an account drawn out of contemporary letters and relations, both Spanish and English, of which the most part are now for the first time made public, concerning the voyage of Sir Walter Ralegh, knight, to Guiana in the year 1617 and the final consequences of the same, by V. T. Harlow M. A., B. Litt. Editor of The Discoverie of Guiana by Sir Walter Ralegh. Illustrated with a Portrait and two Maps. 1932. The Argonaut Press, London.

De Politieke Bril. Humoristisch, Allegorisch. Tweede Serie. Gedichten door A. W. Marcus. Paramaribo, 1932.

Tijdschrift voor Zendingswetenschap, 76ste deel, 5de stuk. Overzicht van het Zendingswerk in Ned. Oost- en West-Indië, door Joh. Rauws.

Centraalblad voor Israëlieten in Nederland. 2 September 1932. Tweehonderdjarig bestaan van de Synagoge „Mikwi Jisroeli" op Curaçao.

Ons Suriname, Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente, October-November 1932. Het Zendingsfeest 26—29 September 1932, door P. H. W. G. v. d. H(elm).

Idem. December 1932. Kerstfeest in Suriname. — Grepen uit het verslag van een inspectiereis naar de Boven-Marowijne. — De zending onder de Javanen in Suriname. Ostage, door C. van Baalen.

Wolanda-Hindia. Zendingstijdschrift. November 1932. Bij het tweede eeuwfeest der Evangel. Broedergemeente, door H. D. (met plaat: Twee dames in Suriname).

Het Missiewerk. November 1932. Bij het honderdjarig bestaan van Neerland's oudste Missiecongregatie [de Zusters „Penitenten Recollectinen van de Onbevlekte Ontvangenis" in Suriname en op Curaçao en Bonaire], door Sr. M. Bertine.

Koloniaal Missie Tijdschrift. 15 December 1932. De Missie in onze overzeesche gebieden gedurende 1932, door P. G. Groenen. — Het leger van Christus in Nederl. West-Indië. — Kerkwijding te Potribo (Suriname).

Geneeskundig Tijdschrift voor Ned.-Indië. 25 October 1932. Over de therapie van zwartwaterkoorts, door Dr. P. Uljaki.

Indisch Genootschap „Groep West-Indië". Vergadering van Donderdag 3 November 1932. Indrukken van Suriname, door Dr. W. G. N. van der Sleen (Voordracht met gedachtenwisseling).

De Rijkseenheid, 30 November 1932. De Gouverneur van Suriname met verlof in Nederland. — Het verslag van de Surinaamsche Bank, door L. C. Prey, Oud-Administrateur van Financiën in Suriname, met naschrift van Mr. A. van Traa.

Idem. 7 December 1932. In Memoriam. Mr. Dr. C. F. Schoch.

Idem. 21 December 1932. Steunmaatregelen voor de Surinaamsche koffiecultuur, door J. G. Brouwers.

Idem. 11 Januari 1933. Nogmaals het Verslag van de Surinaamsche Bank, door Prey, met onderschrift van Mr. A. van Traa. — Fruitcultuur in Suriname, door W. E. K. Baron van Lynden. (Overgenomen uit de Indische Mercuur van 24 December 1932).

Het Koloniaal Weekblad. 1 December 1932. Dr. C. F. Schoch †.

Idem. 15 December 1932. De bestuursregeling onzer Amerikaansche gebiedsdeelen, door W. R. Menkman.

Idem. 29 December 1932. Koninklijk Koloniaal Instituut. De boekerij, door Ir. W. L. Utermark. In de rubriek Suriname Joh. F. Snelleman, 80 jaar.

Idem. 12 Januari 1933. Het jaar dat voorbijging.

Neerlandia, December 1932. Onze West en het Moederland, door W. R. Menkman.

Idem. Januari 1933. Mr. Dr. C. F. Schoch. †. (Met portret).

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indië, 22 October 1932. Het Landbouwproefstation te Paramaribo. (Het adres van den ondernemersraad voor Suriname aan den Minister van Koloniën).

Idem. 29 October 1932. Koffiebemesting, door H. Lenoir. — Cacaoselectie (Onderzoek ingesteld door Dr. Cohen Stuart en J. Th. de Haan, voortgezet door Dr. S. J. Wellensiek).

De Indische Gids. December 1932. De Joode Savane in Suriname 1632 (?)—1932. Opkomst, bloei en verval van het Jodendom in onze West-Indische koloniën, door A. Helleman. — Een nieuwe Javanenvestiging in Suriname (ontleend aan De West).

De Aarde en haar Volken. Jaarg. 1932. No. 9. De Nederlandsche Bovenwindsche eilanden, door H. Kennedie. (Met kaart en afbeeldingen).

De Indische Mercuur. 9 November 1932. Een onderhoud met den Gouverneur van Suriname.

Idem. 7 December. Fruitcultuur in Suriname, door W. E. K. baron van Lynden.

Idem. 14 December. Eenige gegevens en beschouwingen nopens den landbouw in Suriname, door W. E. K. baron van Lijnden.

Tropisch Nederland. 12 December 1932. In Memoriam Mr. Dr. C. F. Schoch (met portret).

La Quinzaine Coloniale. 10 December 1932. Section de la Guyane, zitting van 8 November 1932. Vergelijking door M. J. Bardoux van Fransch-Guyana met Britsch- en Nederlandsch Guyana.
Idem. 25 December 1932. Pour la suppression du bagne.

De Indische Verlofganger, 23 December 1932. Een kerstmis op Marie-Galante, door Arthur von Schendel.

Haagsch Maandblad. Januari 1933. Fouten in het Surinaamsch bestuurssysteem, door Ir. E. F. Suringar.

Afdeeling boekverspreiding van het Algemeen Nederlandsch Verbond (Opgericht 18 October 1902). Ontstaan, groei, arbeidsveld, door Fred. Oudschans Dentz, leider der Afd. Boekverspreiding. (1932).

Pyttersen's Nederlandsche Staatsalmanak voor iedereen. 34ste jaargang, 1933. Uitgave N. V. van de Garde & Co's Drukkerij, Zalt-Bommel.

Kalender Groot-Nederland 1933.

West-Indische Kalender, 1933. 14de jaargang. Op initiatief van de West-Indische Kamer uitgegeven door de Amsterdamsche Boek- en Steendrukkerij v/h. Ellerman Harms & Co., N. V.

The Geology of Aruba, door J. H. Westerman. Akademisch proefschrift bij de bevordering tot doctor in de wis- en natuurkunde te Utrecht.

De baanbreker voor de luchtvaart in Nederland, in West- en Oost-Indië, door S. P. L'Honoré Naber, Uitgave van „Onze Vloot". Schefferdrukkerij, Dordrecht.

Afscheidsrede van J. D. Käyser, Lector voor Tropische Huidziekten van de Vereeniging Instituut voor Tropische Geneeskunde. Rotterdam-Leiden. 10 November 1932.

Programma van den West-Indischen filmavond op Woensdag 11 Januari 1933 in de aula van het Koloniaal Instituut, Mauritskade, Amsterdam. Algemeene inleiding door den Heer C. K. Kesler, Archivaris v. d. West-Indische Kamer v. h. Kol. Instituut, o.a. over de reis naar onze West-Indische Gebiedsdeelen. (Geïll.).

Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, Vol. LXII. January-June 1932. Wari in the New World, by Melville J. Herskovits, with plates IX and X. (This paper was originally read at the Americanist Congress at Hamburg, 1930.)

SINT EUSTATIUS' GOUDEN TIJD

DOOR

W. R. MENKMAN

Indertijd nam ik van Jhr. Dr. P. J. van Winter — den schrijver van „Het aandeel van den Amsterdamschen Handel aan den opbouw van het Amerikaansche Gemeenebest" — een door hem aangevangen onderzoek over naar de scheepvaart- en handelsbeweging van St. Eustatius gedurende den Amerikaanschen vrijheidsoorlog, een onderzoek ten doel hebbende zoo volledig mogelijke gegevens te verzamelen, ter nadere vaststelling van de rol welke het genoemde eiland in den strijd tusschen Engeland en de opstandige Amerikaansche koloniën heeft gespeeld.

Met het oog op de studie van Prof. Dr. L. Knappert — de „Geschiedenis der Nederlandsche Bovenwindsche Eilanden in de 18e eeuw" — aangevangen in den elfden jaargang van de West-Indische Gids, leek het mij niet wenschelijk de bijzonderheden welke ik uit de in het Algemeen Rijksarchief aanwezige bronnen mocht vergaren dadelijk te publiceeren. Nu evenwel Prof. K. met betrekking tot het speciale onderwerp waarvan ik de bestudeering had opgevat een deel van het terrein voor andere onderzoekers blijkt te hebben vrijgelaten, meen ik dat het nog wel zijn nut kan hebben het resultaat mijner nasporingen bekend te maken.

Dr. v. W. had 1768 als aanvangsjaar gekozen en ik heb mij daaraan gehouden. Voor de juistheid der keuze pleitte m.i. ook de opmerking van den Gouverneur Pieter Anthony Godin, in zijn brief van 31 Augustus 1791 aan den Raadpensionaris Van de Spiegel — medegedeeld door Dr. J. de Hullu in den eersten jaargang van de West-Indische Gids — dat de handel van het eiland, welke voor het eerst in 1746 en 1747 van belang was geweest, daarna afnam, doch onder den invloed der Spaansch-Engelsche vijandelijkheden in 1766 en 1767 weder opbloeide „en vervolgens dan eens wat meerder en dan minder zijnde heeft blijven voortduuren totdat de onlusten in America (van) lang-

samerhand St. Eustatius tot de marktplaats van dit waerelddeel maakte" enz.

Het cijfermateriaal heb ik verkregen uit de verantwoordingen welke jaarlijks van St. Eustatius naar Nederland werden overgezonden, in den vorm van afschriften der ter plaatse bijgehouden staten. Een geheel aaneensluitende reeks evenwel vormen deze afschriften niet; hier en daar ontbreekt een jaar en wat wel het meest te betreuren is, de geheele copie-administratie over 1780 mankeert, over het jaar dus waarin de bedrijvigheid grooter moet zijn geweest dan ooit te voren, of ooit daarna. Wij weten echter uit een brief van den gewezen Commandeur Johannes de Graaff van 13 Januari 1783 aan de Kamer van Amsterdam, dat alle papieren en documenten van de Secretarie door den vijand waren vernietigd en het ligt voor de hand dat op 3 Februari 1781 — den datum van Rodney's overval — de verantwoordingsstukken over 1780 nog niet naar Patria waren verzonden.

Om het scheepvaartverkeer te leeren kennen staan ons ten dienste de lijsten der binnengekomen en uitgegane vaartuigen, welke lijsten jaarlijks naar Nederland werden opgestuurd. Zij werden opgemaakt door den Constabel van de forteres Orange en zijn naar hedendaagsche begrippen weinig volledig. Noch de grootte, noch de vlag, noch de plaats waar het schip thuisbehoorde werden vermeld; men bepaalde zich tot de namen der vaartuigen en der schippers, de typen der schepen — naar de tuigage — en de plaatsen van waar ingeklaard en waarheen uitgeklaard. De lading werd of gedetailleerd, of in algemeene termen, of heelemaal niet omschreven.

Bijzonder lastig is de groote vrijheid waarmede bij dezen constabelsarbeid met de spelling werd omgesprongen; alle namen werden phonetisch geschreven en meestal lukraak, nu eens zus, dan weder zóó, waardoor de bewegingen van eenzelfde schip moeilijk te volgen zijn. Niet alleen dat de vreemde namen van vele schippers er zich toe leenden om ook op zijn Hollandsch te worden geschreven (men denke aan Johnson—Johanszoon—Jansen enz.) maar met betrekking tot namen van schepen veroorloofde men zich af en toe zelfs werkelijke vertalingen. Zoo zal een schip genoemd Heilige Geest, gezagvoerder L. de Freitas en komende van Madera, wel geheeten hebben Espiritu Santo, om hier maar één voorbeeld te noemen. Het spreekt van zelf dat wanneer noch aangaande den naam van het schip, noch aangaan-

de dien van den schipper zekerheid bestaat, het identificeeren van een vaartuig onmogelijk kan zijn.

De aardrijkskundige namen waren meestal wel thuis te brengen, hoe onjuist zij ook vaak gespeld zijn; in dubieuze gevallen moest een keuze worden gedaan, op grond van de waarschijnlijkheid. Bij Providence denkt men in de eerste plaats aan de stad in Rhode Island, bij New Providence aan het eiland (Bahamas), maar op de nauwkeurigheid van den constabel valt niet te rekenen; Spanisch Town kan men zoeken op Jamaica, maar ook op de Virgin Islands, Basseterre op Guadeloupe, maar ook op St. Kitts; een van de destijds Deensche Antillen heet St. John, maar er is een plaats St. John's op Antigua; met Lancaster zal wel bedoeld zijn de plaats van dien naam in Engeland en met Falmouth het stadje in dat gedeelte van Massachusetts dat later de staat Maine werd, maar geheel zeker kan men daarvan niet zijn; Cap Nicola doet denken aan Haïti (Môle St. Nicolas), maar er is ook een Cape St. Nicolas aan de St. Lawrence Rivier; namen als Davis of George zeggen weinig, want er zijn zoowel op Bermuda als op Grenada plaatsen welke St. Davis en St. George heeten. Een enkele maal gaf de aard der lading eenige aanwijzing; zoo is mij b.v. geen plaats bekend van den naam Royal Hatch, doch het feit dat er koffie van daan kwam deed mij tot de conclusie komen dat wel bedoeld zal zijn Rio Hacha, in wat tegenwoordig de Republiek Colombia is.

De meeste moeite heeft mij gegeven een naam welke zeer vaak voorkomt als die eener plaats van herkomst en ook van bestemming en welke ook Prof. Knappert tevergeefs heeft trachten thuis te brengen. De naam in kwestie — Saltitudes — wordt vrijwel steeds op dezelfde manier gespeld en de lading welke er vandaan kwam was hoofdzakelijk zout. Toen ik mij ten slotte gewend had tot de Royal Geographical Society verwees Mr. G. R. Crone M. A., assistant librarian, mij naar Lefroy's Memorials of the Bermudas, waarin genoemde bibliothecaris een aanteekening had gevonden aangaande een schip dat op 12 Mei 1672 was aangekomen van „the Salt Tortoodas". Wij zouden dus te doen hebben met een door de Engelschen verbasterden Spaanschen naam, welke dan op St. Eustatius nog verder zou zijn verbasterd. Veel verder intusschen brengt ons dit niet; er zijn vele zouteilanden en vele schildpadeilanden in en buiten de Caraibische Zee. Er is een Salt Island in de groep der Virgins en een Salt Key in den Lucaya-archipel, een Cayo Sal tusschen Florida en Cuba en ten slotte een Salt Kettle op Bermuda, in de 17e en de 18e

eeuw een belangrijk zoutdepôt. Ook uit de Tortugas is het moeilijk een keuze te doen; in de Caraibische Zee vinden wij ten eerste Tortuga ten Westen van Margarita, dan de Cayman-eilanden, welke bij de Spaansche ontdekkers ook Tortugas heetten, en verder het bekende zeerooversnest Tortuga ten Noorden van Haïti. Eindelijk de Dry Tortuga's in de Golf van Mexico, in den atlas van Tirion de Schildpadden genoemd; volgens de lijst der ingeklaarde schepen kwam er in 1779 op St. Eustatius een schip aan van Schiltpatkayen. Merkwaardig is nog dat in Van Kuelens Zeeatlas het hoogergenoemde Salt Key als Zoutsleutel wordt vermeld (Cayo-Cay-Key-Sleutel). Van „Saltitudes" intusschen kwamen behalve zout ook wel eens typisch Noordamerikaansche artikelen — meel, timmerhout, duigen — en er ging ook wel eens een partijtje katoen naar toe, zoodat aangenomen moet worden dat het een plaats of een eiland was, door de schepen aangeloopen op de reis van en naar de Noordamerikaansche koloniën.

De meest betrouwbare gegevens leken mij de schepenlijsten op te leveren voor wat betreft het getal der ingeklaarde en uitgeklaarde vaartuigen; van de inklaringen laat ik hieronder een lijstje volgen, met vermelding van het aantal schepen dat lading aanbracht. Aanvankelijk werd bij iedere inklaring vermeld of het vaartuig lading aan boord had, dan wel „niets in" had; in de latere jaren echter gaf men bijzonderheden over de lading, of men zweeg er over en ik heb aangenomen dat in het laatste geval het vaartuig zonder lading was gekomen.

in 1768	aangekomen	2531	vaartuigen,	waarvan	1108	met lading
„ 1769	„	2302	„	„	1018	„ „
„ 1770	„	2505	„	„	1104	„ „
„ 1771	„	2443	„	„	1108	„ „
„ 1773	„	2358	„	„	1061	„ „
„ 1775	„	1695	„	„	743	„ „
„ 1776	„	1810	„	„	814	„ „
„ 1777	„	2428	„	„	1018	„ „
„ 1778	„	2795	„	„	1330	„ „
„ 1779	„	3551	„	„	2052	„ „

Over de jaren 1772 en 1774 heb ik geen schepenlijsten aangetroffen; slavenschepen heb ik gerekend tot de schepen met lading. De lijst der ingeklaarde schepen voor de maand Maart 1779 eindigt met den 18en, zoodat er 13 dagen ontbreken. In 1775 is er nergens een hiaat, maar toch geven de uitklaringen een totaal van 2263, dus bijna 600 meer dan er ingeklaard waren; waar de fout zit heb ik niet kunnen ontdekken.

Wij zien dus dat het aantal schepen dat op St. Eustatius aan-

kwam in elf jaar tijds met 40% was toegenomen, dat der schepen met lading aan boord met 86%. Ongunstig was het jaar 1776, toen Engelsche jachtvaartuigen en hunne „tenders" dagelijks voor de reede kruisten, de haven practisch geblokkeerd en de handel geruineerd werd, zooals de Graaff op 28 Januari 1777 aan Bewindhebbers schreef, toen hij zich moest verantwoorden op klachten van Engelsche zijde over begunstiging der Amerikaansche rebellen. Bedoelde blokkade had reeds in 1775 in de lucht gehangen, terwijl eveneens in dat jaar — en in het vorige — de Engelsche marine reeds toezicht had uitgeoefend op het verkeer van de Nederlandsche havens met de Amerikaansche gewesten en uit vrees voor aanhouding soms de voor West-Indië beladen schepen niet uitliepen; aan den anderen kant echter lezen wij van de voordeelige omstandigheden waarin Curaçao en St. Eustatius — zoowel als Nederland (Amsterdam) en Frankrijk — waren komen te verkeeren door den stilstand van den handel tusschen Engeland en de Noordamerikaansche koloniën, van de groote bestellingen van thee te Amsterdam en van den levendigen uitvoer van krijgsbehoeften uit de Republiek (zie o.a. de depeches van den Pruissischen Gezant bij H.H.M. aan zijn Koning van 24 Jan., 24 Febr., 7, 10, 24 en 28 Maart, 14 April en 22 December 1775 [1]).

Beredeneerde economische verslagen gaf men destijds nog niet; een verklaring voor den grooten opbloei na 1776 is echter te vinden in den brief van 20 September 1779 van de Raden van St. Eustatius — de Commandeur was naar Nederland vertrokken — waarin de passage voorkomt: „omdat deze plaats een toevlucht en algemeene stapel en spijskamer is geworden voor de in oorlog zijnde volken in deze gewesten". Reeds eenige jaren eerder echter werden de eilanden Curaçao en St. Eustatius geacht voorzien te zijn van alles wat de opstandige Amerikanen noodig hadden (zie Dep. Thulemeyer 21 Maart 1775).

Tegenover het groote aantal vaartuigen dat zonder lading aankwam staat een eveneens aanzienlijk getal van zonder lading vertrokken schepen. De vraag is nu maar hoeveel schepen zoowel in — als uitgeklaard werden zonder lading en voor wier bezoek aan St. Eustatius dus de reden niet uit de officieele stukken blijkt; zij kunnen gekomen zijn om scheepsvoorraden aan te vullen (provisie, water) dan wel om zaken te doen welke het daglicht niet konden verdragen. Wat het eerste betreft moet bedacht worden dat verreweg de meeste schepen niet van groote

[1]) Depeches van Thulemeyer. Hist. Gen. III. 30.

afstanden kwamen en St. Eustatius geen natuurlijke vindplaatsen bezit van drinkwater; dat men in moeilijke omstandigheden bij het contact met de Heeren in Nederland wel het „wat niet weet wat niet deert" zal hebben toepgepast, mag veilig worden aangenomen.

Bij wijze van steekproef heb ik twee maanden met zeer levendig scheepvaartverkeer zoo nauwkeurig mogelijk uitgewerkt, t. w. Januari 1771 met 271 en Mei 1773 met 263 inklaringen. Direct stuitte ik hierbij op de moeilijkheid dat een aantal ingeklaarde vaartuigen niet als wederuitgeklaard te vinden was. De gelijknamigheid van vele schepen maakt dit, in verband met allerlei onnauwkeurigheden, verklaarbaar, bovendien kunnen veranderingen van schipper, of eigendomsoverdracht van schepen, gepaard met naamsverandering, een rol hebben gespeeld en ten slotte kunnen schepen zonder uitklaring zijn vertrokken. In een later jaar — 1778 — maken de uitklaringslijsten melding van schepen welke van de reede werden vermist; een Engelsche kaper o.a. was op een buiten de reede waargenomen Spaansch schip jacht gaan maken en had begrijpelijkerwijze niet van te voren officieel uitgeklaard. Zoo kunnen er ook vroeger redenen zijn geweest om met stille trom te vertrekken.

De uitwerking der schepenlijsten over de beide genoemde maanden gaf de volgende resultaten.

	Jan. 1771		Mei 1773	
Aangekomen schepen waarvan geen uitklaring is te vinden		35		38
Hiervan waren zonder lading ingekl.	16		20	
en met lading	19		18	
Zonder lading ingekl. en ook zonder lading weder uitgekl. schepen		91		102
Zonder lading ingekl. schepen welke met lading werden uitgekl.		26		28
Met lading ingeklaarde schepen		119		95
Waarvan uitgekl. zonder lading	79		69	
Waarvan met de zelfde lading weder uitgekl. zonder dat iets was bijgeladen	21		14	
Waarvan met dezelfde lading weder uitgekl. en tevens bijgeladen	0		1	
Waarvan uitgekl. met een deel der inkomende lading nog aan boord, zonder dat iets was bijgeladen	3		4	
Waarvan uitgekl. met andere lading	16		6	
Aangekomen met slaven en uitgeklaard met goederen	0		1	
		271		263

Het percentage der vaartuigen waarvan niet valt uit maken wat zij eigenlijk op St. Eustatius kwamen doen was dus reeds vóór 1775 aanzienlijk. Dat men de medegebrachte lading niet op St. Eustatius loste, of een gedeelte er van weder medenam, is natuurlijk gemakkelijk te verklaren; de schippers waren tevens kooplieden — voor eigen of anderer rekening — en zij leurden met hunne waren langs de verschillende eilanden, om die te verkoopen daar waar zij een gereede markt vonden.

Uit de lijsten der latere jaren overzichten samen te stellen als de bovenstaande is niet doenlijk, omdat men in die latere jaren — juist toen de Amerikaansche troebelen in zoo sterke mate het zakenleven op St. Eustatius beïnvloedden — bij de uitklaringen minder bijzonderheden vermeldde aangaande aan boord gehouden lading, geladen of bijgeladen goederen. In den regel teekende men alleen nog maar aan de ladingen der schepen naar Nederland uitgeklaard. De drukste maanden in die latere periode waren Juli en December 1779, met respectievelijk 376 en 385 inklaringen; van 1780 ontbreken, zooals reeds gezegd is, de gegevens. Van de 376 schepen, in Juli 1779, werden er 125 ingeklaard zonder lading, 251 met lading aan boord; van de 125 inklaringen zonder lading werd slechts in twee gevallen bij de wederuitklaring melding gemaakt van ingenomen lading, terwijl in 9 gevallen geen uitklaring werd gevonden. Van de 251 vaartuigen welke waren ingeklaard met lading aan boord werden er slechts 12 ook met lading weder uitgeklaard, in 30 gevallen kon geen uitklaring worden gevonden; blijkbaar heeft men meestentijds vermelding der uitgaande lading achterwege gelaten.

Hoe lang de schepen wel op de reede van St. Eustatius bleven liggen blijkt uit het volgende overzicht, opgemaakt uit de lijsten van drie der hoogergenoemde maanden; December 1779 kwam uit den aard der zaak niet in aanmerking, aangezien vele in die maand aangekomen schepen in 1780 zullen zijn vertrokken en dus niet als uitgeklaard kunnen worden teruggevonden.

	Jan. 1771	Mei 1773	Juli 1779
Ingeklaard en weder uitgeklaard op denzelfden dag	35	53	41
Uitgekl. op den dag volgende op dien der inkl. . .	21	50	41
Later uitgekl., maar niet later dan een week na den dag der inkl.	132	83	144
Uitgekl. langer dan een week, maar niet langer dan 2 weken na de inkl..	31	24	69
Langer dan 2 weken, maar niet langer dan 3 weken	5	9	22
„ „ 3 „ „ „ „ „ 4 „	5	5	10
„ „ 4 „ „ „ „ „ 5 „	4	1	3
„ „ 5 „ „ „ „ „ 6 „	1	0	4
„ „ 3 „ „ „ „ „ 7 „	1	0	3
„ „ 7 „ „ „ „ „ 8 „	1	0	0
Geen aanteekening aangaande uitkl. gevonden . .	35	38	39
	271	263	376

Dat althans wat de datums betreft de schepenlijsten geheel betrouwbaar waren, mag niet worden aangenomen. Zeer waarschijnlijk waren de datums van inklaring tevens die van aankomst ter reede, maar met de uitklaring was het anders gesteld; in 1777 deed zich een geval voor waaruit bleek dat twee schepen eerst een maand na de uitklaring inderdaad vertrokken. Uit de langzaamheid en onregelmatigheid, waardoor het bedrijfsleven van destijds werd gekenmerkt, zal wel het veelal langdurige verblijf ter reede van St. Eustatius moeten worden verklaard; wanneer men niets beters te doen had, lag men daar evengoed als ergens anders. De schippers waren op het eiland thuis en een aantal hunner zal er wel gewoond hebben; in zekere processtukken lezen wij iets over het pakhuis van kapitein zoo en zoo. Ik vond schepen welke zonder lading waren ingeklaard, weken lang op St. Eustatius bleven en dan ook weder zonder lading werden uitgeklaard.

Hoe druk het vooral in 1779 kon zijn en hoe belangrijk het scheepvaartverkeer was tusschen de eilanden der Caraibische Zee onderling — kwantitatief veel belangrijker dan de vaart van en naar de Amerikaansche en Europeesche continenten — blijkt uit de beweging van 6 April van dat jaar. Er werden op dien dag 56 vaartuigen ingeklaard, waarvan 47 met lading. Van die 47 schepen kwamen er 33 van Martinique, hoofdzakelijk met Westindische producten, suiker, koffie en cacao. Op 28 Juli d.a.v. werden 34 vaartuigen ingeklaard, waarvan 33 met lading; 21 dezer schepen brachten suiker, koffie enz. aan van Guadeloupe, 9 dezelfde producten van Martinique.

Van welke soort de vaartuigen waren welke St. Eustatius be-

zochten valt uit de schepenlijsten gemakkelijk op te maken; ik laat hieronder volgen een staatje betreffende de maanden met zeer druk verkeer welke ik meer in bijzonderheden uitwerkte.

Ingeklaard	Jan. 1771	Mei 1773	Juli 1779	Dec. 1779
Schepen	4	5	13	25
Snauwen	4	3	4	5
Brigantijnen . . .	14	8	15	25
Schoeners.	110	82	147	146
Barken	139	165	197	184
	271	263	376	385

Van bijzondere beteekenis is de toeneming van het aantal „schepen", omdat driemast vaartuigen nagenoeg uitsluitend werden gebruikt in het verkeer met Europa. De benamingen schoener, brigantijn en snauw voor drie verschillende typen van tweemast schepen leveren natuurlijk geen moeilijkheid op; de barken — welke steeds het grootste contingent vormden der vaartuigen welke St. Eustatius bezochten — hadden één mast. Wanneer er in de correspondentie met Britsche autoriteiten gesproken werd over een vaartuig dat op St. Eustatius een bark heette, dan gebruikte men het Engelsche woord „sloop" en daardoor zijn wij voldoende ingelicht. Dr. van Winter herdacht in zijn in den aanhef van dit artikel genoemde werk het voor de geschiedenis der Amerikaansche koopvaardij belangrijke feit dat in December 1783 een sloop van Boston naar China op reis ging en ook nog in de „war of impressment" — 1812 — speelde aan de Amerikaansche zijde dit type vaartuig een groote rol. Thans nog bestaat de in Curaçao thuisbehoorende zeilvloot voor een groot deel uit wat in de koloniale verslagen kotters worden genoemd; op Curaçao zelf spreekt men van barken.

Wenschen wij iets te weten aangaande de grootte der vaartuigen — er waren groote barken en kleine schepen — dan geven alleen de boekingen licht in de commercieele journalen, waarvan copieën telken jare naar Nederland werden opgezonden. Er werden n.l. ten behoeve van het eiland — niet van de Compagnie — z.g. barksrechten geheven, bij eigendomsoverdracht van vaartuigen op St. Eustatius en wel 2% van de koopsom, of, zooals men toen ook nog wel schreef, de vijftigste penning. In 1777 en 1779 vond ik, naast de waarde, ook de grootte in lasten vermeld, terwijl er bovendien een opgave bestaat van de verhandelde vaartuigen van 1 Augustus tot 31 December 1776 (memorie van

den Secretaris-vendumeester Alexander Le Jeune), eveneens met opgave van de grootten. Als hoogste waarden — naar verhouding van de grootte — komen voor:

5100	pesos	van	achten	voor	een	schip	van	40	lasten
2200	„	„	„	„	„	schoener	„	7½	„
2500	„	„	„	„	„	snauw	„	60	„
2200	„	„	„	„	„	brigantijn	„	10	„
1100	„	„	„	„	„	bark	„	6	„

als laagste

800	pesos	van	achten	voor	een	schip	van	90	lasten
345	„	„	„	„	„	schoener	„	35	„
1100	„	„	„	„	„	snauw	„	72	„
1500	„	„	„	„	„	brigantijn	„	100	„
200	„	„	„	„	„	bark	„	10	„

Letten wij alleen op de grootte, dan vinden wij dat:

de	verhandelde	schepen	van	40	tot	200	lasten	matten
„	„	schoeners	„	1	„	35	„	„
„	„	snauwen	„	50	„	72	„	„
„	„	brigantijnen	„	10	„	100	„	„
„	„	barken	„	5	„	60	„	„

Hoe groot het last was waarmede men op St. Eustatius rekende is niet met zekerheid uit te maken. Bij de verlenging van het octrooi van 1730 was bepaald dat particuliere vaartuigen op de kust van Afrika zouden mogen navigeeren, mits betalende aan de Compagnie een zeker lastgeld; het aantal lasten te verkrijgen door het gedurig product van lengte, breedte en holte — tusschendek inbegrepen — te deelen door 400 en het quotient te verminderen met 25%. Uit de notulen der X van 17 October 1730 blijkt verder dat deze berekening destijds de reeds in Amsterdam bestaande was voor de schepen „naar Amerika gedestineerd" (de houtmaat, in voeten van 11 duim) en vermoedelijk zal men zich op St. Eustatius ook wel aan deze maat hebben gehouden. Blijft dan nog alleen de vraag hoe men op St. Eustatius tot de kennis van den inhoud der verhandelde schepen kwam, welke in den regel niet in Nederland geijkt en gebrand zullen zijn geweest; op het eiland zelf was er uit geen enkelen hoofde aan scheepsmeting behoefte.

Wat het draagvermogen der schepen betreft geeft het totale gewicht der producten met een en hetzelfde schip naar Patria verzonden een vrij betrouwbaar lijkende aanwijzing; de schepen

lagen zeer lang in lading en wanneer zij dan eindelijk thuisvoeren zullen zij toch wel vol zijn geweest. Het wil mij voorkomen dat — Amsterdamsche ponden herleid tot hedendaagsch gewicht — 300 ton à 1000 KG. een behoorlijke lading was voor een driemast schip en 450 ton een groote.

Aangaande de vlaggen waaronder de schepen voeren — met uitzondering dan natuurlijk van die welke uit Nederland kwamen — krijgt men weinig zekerheid en door af te gaan op de namen komt men niet veel verder. In de eerste plaats schreef de constabel in zijn lijsten maar wat neer en men is er heelemaal niet zeker van dat de „Dolphin", niet hetzelfde schip was als de „Dauphin", of dat de „4 zusters" niet eigenlijk „Four Sisters" heette. Een klein aantal scheepsnamen is duidelijk Fransch of Spaansch, als „La fleur d'amour" of „Nuestra Señora de Candelaria", de groote meerderheid echter bestaat uit Engelsch aandoende namen, ook al kunnen vooral vrouwennamen vaak even goed Nederlandsche als Engelsche zijn geweest. Namen als „Eagle", „Hawk", „Trial", „Grayhound", „Rainger", „Speedwell" enz. laten natuurlijk geen twijfel bestaan. Enkele van die Engelsche namen zijn er op berekend vertrouwen in te boezemen, hetzij op commercieel of op politiek gebied, als „Ready Money" — ook wel vermeld als „Gereet Geld" —, „Integrity", „Good intent", „Fair trader", „Loyal Subject", „True Briton"; er voer in 1771 zelfs reeds een „Frie Ameriecaan". Nederlandsche namen komen bij niet op het Moederland varende schepen weinig voor en het is dan nog niet eens heelemaal zeker of een „Prins van Oranje", een „Koning van Pruissen", een „Vrijmetselaar" inderdaad zóó heetten, dan wel de Engelsche namen op zijn Hollandsch zijn geschreven.

Wat de schippers aangaat — in de interamerikaansche vaart wel te verstaan — noteerde ik een aantal typisch Engelsche namen — waaronder zelfs een John Bull niet ontbreekt, doch ook de rebellennaam Putnam voorkomt — tegenover twee typisch Nederlandsche — Engel Raapzaat en Abm. van der Helm — en eenige onmiskenbaar Fransche en Spaansche.

De verhooren, in verband met een op St. Eustatius bij de Overheid ingediende klacht van eenige schepelingen der snauw „Nieuwe Hoop" — een Compagniesschip — tegen hun gezagvoerder Jan Wilton — welke laatste in het ongelijk werd gesteld — leeren ons iets aangaande route en reisduur in het transatlantische verkeer. Het schip was 3 Juli 1772 van Middelburg uitgevaren — naar de kust van Afrika en van daar naar de West — en kwam eind Ja-

nuari 1774 op St. Eustatius aan; de reis had toen dus reeds anderhalf jaar geduurd. Dat de slavenschepen van Afrika komende eerst de landbouwkoloniën op het vasteland van Zuid-Amerika bezochten — de „Nieuwe Hoop" was in Suriname geweest — om daarna via St. Eustatius thuis te varen, kwam in dezen tijd meer voor, b.v. wanneer men verwachtte, op het eiland een beteren prijs voor de slaven te kunnen bedingen; ook kon de vastelandsbestemming niet altijd worden bezeild [1]).

Intusschen was er ook een directe vaart tusschen Nederland en St. Eustatius vice versa; ik vond in 1779 als ingeklaard vermeld 78 vaartuigen uit Nederland — 51 schepen, 14 snauwen, 11 brigantijnen, 1 schoener en 1 hoekerschip — waarvan 69 uit Amsterdam, 7 uit Rotterdam en 2 uit Zeeland. Vijf van de Amsterdamsche schepen kwamen in genoemd jaar twee maal op St. Eustatius, met tusschenruimten van 227 tot 317 dagen.

Aangaande den duur eener toenmalige Westindische reis licht ons de brief in van den Commandeur de Graaff, waarin deze — na zijn bezoek aan Patria, waarheen hij op 25 Mei 1778 was vertrokken — op 8 Januari 1780 zijn behouden terugkomst op St. Eustatius aan Heeren Bewindhebberen rapporteerde; hij had een reis gehad van 10 weken en 4 dagen, wat zeker lang was. Ik las ergens anders van een militair die indertijd op 13 Mei van Texel was uitgevaren en op 9 Juli op Curaçao was aangekomen en van drie detachementen suppletietroepen — recruten zei men toen — die in 1777 naar St. Eustatius werden uitgezonden, waren de monsterrollen gedagteekend te Amsterdam resp. op 29 Augustus, 3 en 10 September, terwijl de schepen waarmede deze militairen werden overgebracht arriveerden resp. op 9, 9 en 23 November.

De Graaf intusschen zou spoedig na zijn uitstapje opnieuw de reis naar Europa moeten aanvaarden; de Engelschen zonden hem en eenige anderen in 1781 met hun tweede van St. Eustatius geëxpedieerde vloot, circa 100 schepen, onder convooi van de „Vigilante" — 64 stukken, Sir George Homes (Holmes) commandant — naar Engeland. Het ging toen naar de omstandigheden vlug; men zeilde op 4 Mei uit en kwam op 23 Juni ter reede van Spithead aan. Alexander Le Jeune, die op denzelfden dag van St. Eustatius was vertrokken, met de „Jonge David" als „cartelschip", waarop zich behalve eenige families 119 op parool ontslagen krijgsgevangenen hadden ingescheept, meldde zijn aankomst bij brief van 27 Juni, geschreven ter reede van „Ram-

[1]) De scheepvaart op West-Afrika en West-Indië van de achttiende eeuw. J. Hudig Dzn.

metjes"; men was het convooi waarmede de Graaff en anderen reisden bij de Terreneufsche Banken gepasseerd.

Begrijpen wij direct wat Le Jeune met een cartelschip bedoelde, niet altijd is het duidelijk wat men verstond onder een „flaggetroster", „flaagetroes" of „flaggetrois", een naam waarmede af en toe in verschillende jaren in de schepenlijsten een vaartuig werd aangeduid; in 1778 gebruikte men in één geval den Nederlandschen naam „vlag van vreede" (flag of truce) en voegde er bij „Spaans". Wanneer de Commandeur a.i. Abr. Heyliger in 1776 meent zich bij den Vice-admiraal James Young te moeten beklagen over de insulten aan het Nederlandsche Gouvernement aangedaan door de Britsche marine, dan wordt een „vlagge truce" naar Antigua afgezonden als overbrenger van het protest; in 1777 stuurt de Graaff onder gelijke omstandigheden en met hetzelfde doel een „vlagge trous" naar Antigua en in Augustus 1780, direct nadat hij kennis heeft gekregen van de „grievende hostiliteiten" in de wateren van St. Maarten, gaat er van zijnentwege een schip met de „vreede vlag" naar den Admiraal Sir George Bridges Rodney. In zijn reeds eerder genoemden brief aan den Raadpensionaris vertelt de Gouverneur Godin dat de in 1781 door Rodney geconfiskeerde koopmansgoederen door de opkoopers met „vlaggen of trust" zelfs naar de Fransche eilanden werden verzonden; J. Franklin Jameson echter zegt dat na de verovering van St. Eustatius „communication with the Windward Islands by flags of truce grossly abused in the previous war, was strictly forbidden" [1]). Welke echter de status was van een schip met de vredesvlag in het verkeer tusschen landen welke niet met elkander in oorlog waren, of zulk een schip inderdaad een witte vlag voerde en waarom berichten van de Nederlandsche naar de Britsche eilanden vóór 1781 niet onder de eigen vlag konden worden overgebracht, heb ik niet opgehelderd gevonden.

Ten einde inzicht te verkrijgen in den handel van St. Eustatius heb ik allereerst overzichten samengesteld van den uitvoer in de jaren 1768, in 1770 — toen de als recognitie voor de Compagnie op het eiland geheven rechten reeds van eenig belang waren — en in 1779, toen die rechten nog weder twee maal zooveel opleverden.

Wat den uitvoer naar Nederland betreft was ik aangewezen op de specificaties in de schepenlijsten bij de uitklaringen aangeteekend, immers bij verzending van goederen naar het Moeder-

[1]) St. Eustatius in The American revolution. Am. Hist. Review 1903

land betaalden de exporteurs geen uitvoorrecht, maar geschiedde de uitklaring onder borgstelling. In de lijsten van 1779 komt gelukkig bij uitklaring naar Nederland steeds een specificatie van de lading voor, alleen is er in de lijsten van dat jaar een hiaat. De uitklaringen van 25 tot 31 Maart — beide datums inbegrepen — ontbreken n.l. voor 1779, evenals de inklaringen van 19 tot en met 31 Maart; bij het copieeren heeft men blijkbaar deze eene maand niet afgemaakt. Er bestaat evenwel in het Rijksarchief een overzicht — in de Fransche taal — van den geheelen uitvoer naar Nederland in de jaren 1771 tot en met 1780 — aangevuld met de lading der 21 schepen welke op 1 Februari 1781 onder convooi naar Nederland onder zeil gingen — welk overzicht wel zal behooren bij de memorie van 1786, in den derden jaargang van de West-Indische Gids gepubliceerd door Dr. de Hullu. Met behulp van dit overzicht kon ik de cijfers, verzameld met behulp van de uitklaringen, controleeren en de verschillen bleken niet groot: ik kreeg voor 1779 vijf schepen minder en ook de hoeveelheden der producten, in het Fransche overzicht gegeven in vaten, zakken enz., kwamen vrijwel uit. Zonder gevaar voor groote fouten kon ik mij dus houden aan de gewichten gegeven in de uitklaringen, hoewel voor 1779 die gewichten in enkele gevallen moeilijk juist kunnen zijn en die uitklaringen niet heelemaal compleet zijn.

Den uitvoer naar andere bestemmingen dan Nederland nam ik over uit de boekingen — in de copieën der commercieele journalen — betreffende de uitgaande rechten, voor 1779 de eenige betrouwbare bron, wat de hoeveelheden betreft ten minste; de bestemmingen worden in het journaal niet altijd volledig aangegeven en voor 1779 ontbreekt in het algemeen de gelegenheid tot vergelijking met de uitklaringen.

De uitgevoerde producten ten slotte waren ten deele van elders aangevoerde, ten deele op de Nederlandsche eilanden zelf gewonnene, zooals blijkt uit de boekingen in het journaal, voor zoover althans de rechten differentieel waren; bij de specificaties echter in de uitklaringen wordt geen verschil gemaakt, zoodat ik de naar Nederland uitgevoerde producten niet heb kunnen splitsen in eigene en vreemde.

Suiker		1768	1770	1779
naar Nederland	lb	7.526.315	10.672.013	24.270.000
„ Ostende, vreemde	„	—	—	91.500
„ de Noordamerikaansche Staten, vreemde	„	890.607	2.006.215	287.571
inlandsche	„	286.912	358.722	11.850
„ Canada, Newfoundland en Nova Scotia, vreemde		3.300	46.005	21.000
inlandsche	„	4.500	4.292	—
„ Curaçao en St. Maarten, vreemde	„	46.189	65.484	1.000
inlandsche	„	3.400	1.634	—
„ de Bahamas, vreemde	„	—	51.636	—
inlandsche	„	2.700	63.377	—
„ Bermuda, vreemde	„	6.742	24.145	21.370
inlandsche	„	3.985	4.370	1.760
„ de Baai van Honduras en de Sp. Kust, vreemde	„	3.500	5.136	—
„ St. Thomas, St. Kruis en St. Jan, vreemde	„	—	60.063	61.000
inlandsche	„	13.605	5.990	—
„ de Br. Leeward Islands, vreemde	„	28.900	43.143	1.000
inlandsche	„	—	3.486	—
„ St. Lucia (Fr.) vreemde	„	—	24.525	—
„ de Br. Windward Islands, vreemde	„	—	6.939	—
„ Martinique, inlandsche	„	16.900	—	—
„ Porto Rico, vreemde	„	5.590	7.747	—
„ de Cap. Verd. eilanden, vreemde	„	—	—	2.000
„ Engeland, vreemde	„	5.700	—	—
Bestemming onzeker, vreemde	„	—	—	15.550
	lb	8.848.845	13.454.922	24.785.601

Koffie.		1768	1770	1779
naar Nederland	lb	330.232	334.786	9.288.961
„ de Noordam. staten	„	3.273	2.691	47.770
„ St. Maarten	„	—	733	8.620
„ Bermuda	„	—	835	400
„ St. Thomas en St. Kruis	„	23.666	—	80.915
„ de Br. Windw. Islands	„	—	—	200
„ de Cap. Verd. eilanden	„	—	—	550
„ Fayal	„	—	—	800
„ Madera	„	—	—	800
„ Ostende	„	—	—	32.500
Bestemming onzeker	„	—	—	2.300
	lb	57.171	339.045	9.463.816

Tabak		1768	1770	1779
naar Nederland	lb	230.294	294.645	1.200.610
„ St. Thomas	„	—	35.000	29.000
„ St. Maarten	„	—	—	18.350
„ Suriname, Essequibo en Demerary	„	—	—	42.600
„ de Br. Leeward Islands	„	—	—	2.009.100
„ Barbados	„	—	—	500
„ de Cap. Verd. eilanden	„	—	—	20.700
„ Ostende	„	—	—	21.000
Bestemming onzeker	„	—	—	326.625
	lb	230.294	329.645	13.668.485

Cacao		1768	1770	1779
naar Nederland	lb	399.449	81.364	422.770
„ de Noordam. staten	„	17.558	35.865	14.220
„ Canada en Nova Scotia	„	—	5.370	1.000
„ Sto. Domingo	„	—	8.447	—
„ Porto Rico	„	—	4.085	—
„ St. Maarten	„	5.200	1.649	5.000
„ St. Lucia (Fr.)	„	—	1.000	—
„ St. Kruis	„	—	—	3.500
„ de Bahama's	„	1.106	—	—
Bestemming onzeker	„	—	—	10.590
	lb	423.313	137.780	457.080

Katoen		1768	1770	1779
naar Nederland	lb	92.787	7.712	119.960
„ Engeland, vreemde	„	18.500	28.314	—
inlandsche	„	530	6.286	—
„ de Noordam. Staten, vreemde	„	57.590	37.129	300
inlandsche	„	5.441	1.987	}
„ Canada, vreemde	„	—	107	—
„ St. Maarten, vreemde	„	4.330	3.852	—
„ de Bahamas, vreemde	„	1.140	1.857	—
inlandsche	„	630	—	—
„ de Br. Leeward en Virgin Islands, vreemde	„	50.628	11.583	41.480
inlandsche	„	2.308	1.433	}
„ Barbados, vreemde	„	10.000	—	—
„ Jamaica	„	—	—	22.340
„ St. Kruis, vreemde	„	2.290		
„ Saltitudes, inlandsche	„	300		
„ Guadeloupe, vreemde	„	310		
„ Madera, vreemde	„	295		
Bestemming onzeker	„	—	—	3.240
	lb	247.079	100.260	187.320

Indigo		1768	1770	1779
naar Nederland	lb	808	—	407.500
„ de Noordam. staten	„	429	—	—
„ Madera	„	550	—	—
„ de Br. Leeward Islands	„	—	—	8.810
	lb	1.787	—	416.310

Huiden		1768	1770	1779
naar Nederland	lb	239.699	124.459	763.750
„ de Noordam. Staten	„	—	3.999	—
„ Ostende	„	—	—	2.000
	lb	239.699	128.458	765.750

Rum		1768	1770	1779
naar Nederland	gl	—	360	—
„ Duinkerken	„	8.565	10.621	—
„ de Cap Verd. eilanden	„	25		4.350
„ de kust van Afrika	„	—	19.328	—
„ Madera	„	—	—	300
„ de Noordam. staten	„	32.848	117.526	543.710
„ Canada, Newfoundland en Nova Scotia	„	—	3.532	3.300
„ Curaçao en St. Maarten	„	—	2.192	17.900
„ de Baai van Honduras	„	—	1.434	—
„ de Spaansche Kust	„	540	—	—
„ Bermuda	„	1.362	11.059	2.500
„ de Br. Leeward en Virgin Islands	„	1.026	23.054	500
„ St. Barthélémy	„	—	4.556	—
„ St. Kruis	„	108	220	—
„ Porto Rico	„	5.987	1.864	—
„ Jamaica	„	324	—	—
Bestemming onzeker	„	—	—	49.700
	gl	50.785	195.746	622.260

Siroop		1768	1770	1779
naar de Noordam. staten	gl	165.262	318.981	14.500
„ Canada, Newfoundland en Nova Scotia	„	600	2.394	15.100
„ Bermuda	„	220	116	—
„ St. Maarten	„	—	4.923	—
„ de Bahamas	„	800	278	—
„ St. Thomas	„	525	1.546	—
„ St. Lucia (Fr.)	„	—	1.560	—
„ de Br. Leeward Islands	„	—	—	15.500
	gl	167.407	329.798	45.100

Campêche, pokhout, geelhout	1768	1770	1779
naar Nederland	493.326 lb	243.879 lb	diverse partijen
„ Engeland	16¼ ton	—	—
„ de Noordam. Staten	65 „	—	—
„ Curaçao	48 „	—	—
„ Martinique	3 „	—	—
„ de Br. Leeward Islands . . .	87 „	—	25 ton
„ Sto Domingo	24 „	—	—
„ Jamaica.	—	—	3 „
Bestemming onzeker	—	—	2½ „

Uit de vorenstaande overzichten blijkt dat, wat betreft de directe uitvoer van producten uit het gebied der Caraibische Zee van St. Eustatius naar de Noordamerikaansche landen, het artikel rum een aanzienlijke toeneming vertoont en ook dat in het algemeen de verschepingen van Westindische producten van ons eiland naar Noord-Amerika niet zeer belangrijk waren. De uitvoer naar Nederland echter was in 1779 sterk in omvang toegenomen; St. Eustatius had in korten tijd groote beteekenis gekregen als stapelplaats van koloniale landbouwproducten uit den omtrek en vooral als stapelplaats voor de Amsterdamsche markt, want het was naar Amsterdam dat die producten hoofdzakelijk werden verscheept. Dat het voor handel en scheepvaart der neutraal gebleven Republiek een goede tijd was — vooral nadat Frankrijk en Spanje de zijde hadden gekozen der Amerikanen, tegen Engeland — is duidelijk.

De Azoren, Madera en de Cap Verdische eilanden zullen wel niet eindbestemmingen zijn geweest der verscheepte producten, maar eerstvolgende bestemmingsplaatsen der schepen op weg naar Europa; verschepingen naar de Britsche, Fransche, Deensche en Spaansche eilanden wijzen op den omvang welke destijds het indirecte verkeer had.

Omgezet in hedendaagsche ladingtonnen en gegeven de capaciteit van moderne schepen in de groote vaart, maken de Statiaansche uitvoercijfers — zelfs die van 1779 — geen overweldigenden indruk; natuurlijk echter moeten wij rekening houden met de geringe afmetingen der toenmalige zeeschepen en met de destijds hooge prijzen der koopmanschappen, vooral van koloniale waren. Met behulp van de eenheidsprijzen welke in de journaalposten voor de betaling der uitgaande rechten zijn aangenomen, kan de totale waarde der uitgevoerde producten voor 1779 worden vastgesteld op circa 3.700.000 pesos. Dezelfde eenheidsprijzen toepassende op den uitvoer in 1780 naar Nederland,

volgens het reeds eerder genoemde Fransche overzicht (of volgens het Nieuwe Nederlandsche Jaarboek 1781) — na vooraf de in vaten, zakken enz. gegeven hoeveelheden te hebben herleid, met behulp van de vrijwel constante gewichten per collo — kon ik berekenen dat in dit laatste jaar vóór den oorlog met Engeland de waarde van den uitvoer naar Nederland alleen ruim vier miljoen pesos bedroeg.

Ik vond één manifest van door particulieren geladen goederen en wel dat van het schip „Juffrouw Margaritha", dat in November 1778 voor Nederland werd beladen. De daarin voorkomende cijfers leverden — met die welke in de lijsten der uitgeklaarde schepen werden gegeven — een geschikt contrôlemiddel op, ten aanzien van de gewichten per collo van verschillende goederen, in de commercieele journalen bij de boeking der uitgaande rechten gespecificeerd. Het manifest is geteekend door schipper en stuurman en de wnd. Commandeur certificeert dat „de geordoneerde borgtoch na behoor gesteld" is. Gedurende 1779 traden 30 à 40 verschillende personen en firma's als borgen op voor de betaling der uitgaande rechten op naar Nederland geëxporteerde goederen; Hollandsche zoowel als vreemde namen, welke — op een enkele uitzondering na — heden ten dage op de Nederlandsche Antillen niet meer voorkomen. De Commandeur de Graaff, die gedurende het geheele jaar 1779 afwezig was, trad in vroegere jaren herhaaldelijk als borg op; thans trof ik eenmaal als zoodanig aan den in 1778 benoemden fiscaal en auditeur-militair, Mr. Johannes Lambertus Ter Hoeven. Dat de twee hoogste bestuursambtenaren bij handelstransacties betrokken waren, vond men in de 18e eeuw niet ongepast.

Als minder belangrijke naar het Moederland geëxporteerde artikelen moeten nog vermeld worden caret (schildpad), piment, gember, was, verschillende soorten bast en mahoniehout; geregeld besluiten de lijsten der voor Nederland bestemde ladingen met den post „diverse regaalen", vermoedelijk presentjes voor de Heeren in Patria. In 1768 werd 10.000lb. „guatapanare" verzonden naar Amsterdam en een gelijke hoeveelheid „waterpanna" naar St. Kitts (waarde dezer laatste partij 200 pesos). Nu is guatapanaré de Spaansche naam voor divi-divi (die van den boom is guatapaná) en wátapána heet dit product thans nog op de Nederlandsche Benedenwindsche eilanden; deze verschepingen van divi-divi in 1768 mogen hier even worden vermeld, in verband met de mededeeling van Pater Euwens O.P. dat de Gouverneur van Curaçao Renier Frederick Baron van Raders (1836—

1842 en 1844—1845) de handelswaarde van deze peul heeft bekend gemaakt [1]).

De uitvoerhandel van St. Eustatius — de openlijke wel te verstaan, over de clandestiene levering van krijgsbehoeften aan de Amerikanen spreek ik later — bepaalde zich intusschen niet tot koloniale producten. Men hield ook andere waren in voorraad — Europeesche en Amerikaansche — en verscheepte die weder naar andere plaatsen in de buurt. Ik vond dat in 1770 werden uitgevoerd.

1 lading	wijn	naar	Curaçao
5 ladingen	provisie	„	„
4 „	„	„	Demerary
1 lading	„	„	Essequibo
2 ladingen	„	„	St. Lucia
2 „	„	„	Porto Rico
1 lading	stukgoed	„	Jamaica
2 ladingen	lomber [2])	„	St. Kruis
1 lading	„	„	St. Kitts
1 „	muilezels	„	Montserrat.

Aangezien van deze goederen geen uitgaand recht werd geheven en de schepenlijsten der latere jaren niet meer zoo volledig de uitgaande ladingen vermeldden, kon ik niet goed nagaan of deze soort handel sedert is toe- of afgenomen.

Tegenover den aanzienlijken uitvoer van koloniale producten stond natuurlijk een maar weinig minder belangrijke invoer van dezelfde soort goederen; de eigen productie onzer Bovenwindsche eilanden kan niet van veel beteekenis zijn geweest. „L'isle de St. Eustache", zoo lezen wij in de Gazette de Leyde van 6 April 1781, „n'étant qu'un Rocher stérile, est riche en Magasins, mais non en Plantations & ne produit pas au delà de 600 Barrils de sucre par an". Siroop werd er in 1779 anderhalf maal zooveel uit- als ingevoerd; volgens den reeds eenige malen aangehaalden brief van Godin maakten de planters op St. Eustatius liever stroop van hun riet dan suiker.

De verantwoording der ten behoeve van het eiland geheven inkomende rechten in de commercieele journalen stelt ons in staat den invoer vast te stellen van een aantal artikelen. Voor 1779 kom ik tot ruim 660.000 gallons *rum*, ruim 30.000 gallons *siroop*, nog geen 100 ton *geelhout* en *pokhout*; verder 716 pijpen, 874 oxhoofden en 305 vaten *wijn*, een kleine hoeveelheid *brande-*

[1]) De tegenwoordige economische toestand van Bonaire, door Pastoor P. A. Euwens, in het Bonairenummer van „Neerlandia", orgaan van het Alg. Ned. Verbond, December 1907.

[2]) lumber = gezaagd Amerik. hout.

wijn en *bier*, 79 *muilezels* en 8 *paarden*. Voor de rest van den invoer — goederen, waarvoor geen inkomend recht werd verantwoord — zijn wij aangewezen op de ladingopgaven vervat in de lijsten der ingeklaarde schepen; wij kunnen echter — voor de latere jaren althans — niet nagaan of hetgeen werd aangebracht ook inderdaad op St. Eustatius werd ingevoerd. Toch heb ik voor het jaar 1779 de ladingen der ingeklaarde schepen gecompileerd, om ten minste eenig denkbeeld te krijgen van soort en herkomst der goederen waarmede men naar St. Eustatius voer; slavenschepen laat ik hier even buiten beschouwing.

De ladingen van 67 schepen vond ik ongespecificeerd, t.w. 66 „met haar lading volgens manifest" (57 uit Amsterdam, 5 uit Rotterdam, 1 uit Zeeland, 1 uit Vlissingen, 1 uit Ierland en 1 uit Berbice) en 1 met „droge goederen" (uit Noord-Amerika).

Aanzienlijk waren de aanvoeren van *zout*, voor bijna 80% van St. Maarten, de rest van Saltitudes (zie vroeger), Anguilla, Turks Island, St. Kitts, San Michiel (zuidkust van Curaçao?), Bermuda, Margarita en Tortola.

Wat er aan *tabak* werd aangevoerd kwam voor een kleine 90% uit de Noordamerikaansche staten, de rest van Porto-Rico, Venezuela (La Guaira, Puerto Cabello, Cumaná, de Orinoco en Margarita), de Fransche eilanden (Martinique en Guadeloupe), de Deensche Antillen (St. Thomas, St. Jan en St. Kruis), Bermuda, Grenada, St. Kitts, Dominica, Tortola, St. Maarten en Curaçao.

Rum kwam voor circa een vierde gedeelte van de Deensche Antillen, voor ruim 65% van de eilanden St. Kitts, Grenada, Montserrat, Dominica, St. Vincent, Nevis, Antigua, Anguilla en St. Lucia, de rest van de Fransche eilanden, van Demerary en Suriname, van St. Maarten en Saba.

Niet minder dan 90% van alle *suiker* was afkomstig van de Fransche Antillen, daarna volgden St. Kitts, Dominica, Grenada, St. Lucia, Antigua, St. Vincent en Montserrat, St. Maarten, Curaçao en Saba en eindelijk Sto. Domingo.

Van de *koffie* kwam zoowat 80% van de Fransche eilanden, de rest hoofdzakelijk van de Britsche West-Indiën en verder van St. Maarten, Saba en Curaçao, uiterst weinig van Porto Rico.

Huiden werden in ongeveer gelijke hoeveelheden aangebracht van Venezuela en van St. Kitts, van beide herkomsten tezamen ongeveer 90%; de rest kwam hoofdzakelijk van de drie Deensche eilanden en kleine partijtjes ook van Porto Rico, Grenada, de Fransche Antillen en Curaçao.

De niet belangrijke aanvoeren van *cacao* waren afkomstig van

de Fransche en de Britsche eilanden, van St. Maarten, van Trinidad, Venezuela en Porto Rico.

Het waardevolle *indigo* kwam voor 80% uit de Amerikaansche staten (Zuid-Carolina), voor de rest werd het aangevoerd van St. Maarten, St. Thomas, Bermuda, Martinique, Dominica en Curaçao. In het Nieuwe Nederlandsche Jaarboek van 1781 kan men lezen dat in 1779 de Amerikaansche koloniën voor een waarde van anderhalf miljoen gulden naar St. Eustatius uitvoerden.

In *katoen* ging niet veel om; de aanvoeren van St. Maarten en Grenada waren de belangrijkste en verder kwam er iets van de Deensche eilanden, van Martinique en Guadeloupe, St. Barthélémy, St. Vincent, Bermuda, Anguilla, Saba en Tortola.

Een weinig *was* werd aangevoerd uit Baltimore en Philadelphia, wat *gember* van Martinique, *piment* — een artikel dat naar de Amsterdamsche markt zijn weg vond — heb ik niet onder de ladingen der ingeklaarde schepen aangetroffen. *Geelhout* en *pokhout* kwam van de Deensche eilanden en Bermuda.

Om de lijst te completeeren der koloniale waren welke de in 1779 op St. Eustatius aangekomen schepen als lading aan boord hadden, moet ik nog noemen *rijst* en *mais*; wat er daarvan op het eiland bleef zal voor eigen gebruik bestemd zijn geweest, althans naar Nederland werd er dat jaar niets van uitgevoerd. Rijst kwam van Zuid-Carolina, ook een weinig van New York en verder van Porto Rico en St. Maarten. Mais werd aangebracht in vaten van Trinidad, Venezuela (Cumaná, Margarita en La Guaira), van St. Thomas en van Porto Rico, in „speeren", dus onverpakt (ook thans spreekt men in Suriname nog van spieren, niet van kolven) uit Essequibo en Demerary en van St. Thomas. Het is merkwaardig dat, terwijl in onzen tijd de mogelijkheid werd besproken dat Suriname zou kunnen voorzien in de behoefte aan zekere voedingsmiddelen op de (Benedenwindsche) eilanden, in de 18e eeuw reeds mais uit de vastelandskoloniën naar St. Eustatius werd overgebracht. Wat men ten slotte verstond onder farine — dat in vaatjes van Martinique kwam — heb ik niet kunnen ontdekken (cassavemeel?)

Overigens bestonden de ladingen der op St. Eustatius aangekomen schepen — voor zoover uit de specificaties in de inklaringslijsten blijkt — hoofdzakelijk uit *provisiën* en *dranken* en gezaagd *hout*. De „algemeene spijskamer" werd kwantitatief goed voorzien, maar de variatie was ook in 1779 nog niet groot. Brood — natuurlijk hard brood —, meel en boonen, van de Noordamerikaansche staten, Scandinavië, Engeland en Nederland,

pekelvleesch van de Noordamerikaansche staten, Scandinavië, Ierland, Engeland, en Venezuela, spek van Ierland, Engeland en Scandinavië, boter van Scandinavië, Ierland, Engeland en de Noordamerikaansche staten, ham en ossentong van Scandinavië en Engeland, rookvleesch van Scandinavië, drooggezouten visch van Canada, Newfoundland en Nova Scotia en de Noordamerikaansche staten, haring van Nederland, Scandinavië, Ierland, Engeland en de Noordamerikaansche staten, andere gepekelde visch van Canada, Newfoundland, Nova Scotia en de Noordamerikaansche staten, daarmede is de lijst van hetgeen gespecificeerd werd vermeld nagenoeg compleet; aanvoer van slachtvee vond ik niet vermeld, zoodat in de behoefte daaraan het eiland blijkbaar zelf kon voorzien. Van Bermuda werden nog aangevoerd ajuin en uien, van New London uien, van New York appelen, van St. Kitts limoenen, citroenen en aardvruchten, van Margarita en St. Kruis droge visch, van Lissabon rozijnen. Volgens de betaalde inkomende rechten werd slechts een deel der aangebrachte wijn werkelijk ingevoerd — meest Maderawijn —, Fransche brandewijn maar weinig en Engelsch bier heel weinig.

Aangezien suiker uitsluitend in vaten werd verscheept — evenals natuurlijk rum en siroop — en voor andere Westindische producten ook vaak deze verpakking werd gekozen, was natuurlijk de invoer van *duigen* — uit de Noordamerikaansche staten, Nova Scotia, Canada en Scandinavië —, *hoepels* — uit de Noordamerikaansche staten, Canada en Scandinavië — en *ledig fust* — uit de Noordamerikaansche staten — belangrijk. *Planken* — voor huizen — en scheepsbouw — kwamen uit de Noordamerikaansche staten, Newfoundland en Scandinavië, *shingles* — voor dakbedekking — uit de Noordamerikaansche staten, ook wel uit Suriname en Demerary.

Kalk werd aangevoerd van St. Maarten, St. Kitts, St. Kruis en Bermuda, *steenen* van Bermuda, *harpuis* en *terpentijn* van de Noordamerikaansche staten, *teer* en *pek* van de Noordamerikaansche staten en Scandinavië.

Artikelen als *kaarsen* — uit de Noordamerikaansche staten, Canada, Engeland, Ierland, Scandinavië en Frankrijk —, *smeer* (voor de suikermolens?) — uit de Noordamerikaansche staten, Engeland, Ierland en Venezuela en *zeep* — uit Engeland en Ierland — komen natuurlijk herhaaldelijk voor.

Droge goederen (*drygoods*) werden aangevoerd uit de Noordamerikaansche staten, Engeland, Schotland, Frankrijk en Portugal, *koopmansschappen* — zonder nadere omschrijving — uit

Engeland en zelfs uit Oost-Indië (één schip), *ijzer* en *ijzerwerk* uit de Noordamerikaansche staten, Engeland en Frankrijk, *aardewerk* uit Engeland en Frankrijk, *schoenen* uit Engeland, *zeildoek* uit Engeland en Scandinavië, *linnen* uit Frankrijk, *Osnaburgs* uit Scandinavië en *leder* uit Venezuela.

Last- en *rijdieren* werden er nogal veel op St. Eustatius aangevoerd, vooral muilezels, van de kust, van Porto Rico en zelfs van Livorno.

Anders dan om een globaal overzicht te verkrijgen van den invoer heeft een uit de inklaringen van 1779 opgemaakte statistiek geen waarde; wat de schepen uit Nederland medebrachten werd niet gespecificeerd, maar het zullen wel de meest gevarieerde ladingen zijn geweest en in den regel werkelijk voor St. Eustatius zelf bestemd. Het van elders aangevoerde en wel gespecificeerde daarentegen zal geheel of gedeeltelijk weder naar elders zijn medegenomen; welk deel op het eiland bleef echter kan niet worden vastgesteld, tenzij — voor enkele artikelen — de verantwoording der inkomende rechten een middel biedt tot contrôle. Verder was de herkomst der schepen natuurlijk lang niet altijd tevens de herkomst der lading, evenmin als dat in onze moderne statistieken het geval is. Veelal zal de plaats van waar het schip volgens de inklaring kwam eenvoudig de laatste aanloophaven vóór St. Eustatius zijn geweest en zelfs wanneer het de plaats was waar de lading aan boord was gekomen, dan waren toch vaak de goederen van elders afkomstig; er waren meer eilanden in de Caraibische Zee welke als stapelplaatsen dienden. Vooral de van het zoo dichtbijgelegen St. Kitts en van Antigua aangekomen schepen hadden een zeer groote verscheidenheid aan boord van alle mogelijke niet-Westindische goederen.

Haring en boter, aangebracht met een schip van Madera en linnen, aardewerk enz. met een schip van San Miguel (Azoren?) waren natuurlijk Europeesche waren, Fransche brandewijn en likeuren, zeep, rozijnen, oliën, wijn en schoenen dito, hoewel aangebracht van de Fransche eilanden, St. Maarten en Porto Rico, zoo ook Engelsch bier en cider komende van St. Kitts, Antigua en Montserrat, wijn van Kopenhagen zal wel Duitsche, wijn van St. Kitts, Antigua, St. Kruis, Dominica en St. Lucia Fransche, Portugeesche of Spaansche zijn geweest. Van al de bekende Britsche en Deensche eilanden, van St. Maarten en Curaçao kwamen verder schepen op St. Eustatius aan, beladen met de gewone in West-Indië gangbare Noordamerikaansche en Europeesche stapelartikelen, t.w. provisiën, hout, duigen, hoepels enz.

een enkel van Suriname of Demerary komend schip had bij aankomst op St. Eustatius een deel der lading van Europa nog aan boord en ten slotte is het waarschijnlijk dat van de uit Noord-Amerika aangebrachte fabrikaten het een en ander uit Europa afkomstig was.

Naar *krijgsbehoeften* — behoudens een toevallig partijtje kruit en lood van een der eilanden in de buurt, dat buiten beschouwing kan blijven — zou men in de schepenlijsten tevergeefs zoeken en dat is ook zeer verklaarbaar.

Buskruit, ammunitie en wapenen kwamen uit Nederland en maakten deel uit van de zeer gevarieerde ladingen welke niet gedetailleerd, maar onder algemeene benamingen als „stukgoed" of „lading volgens manifest" in de lijsten der aangekomen schepen werden omschreven en invoerrecht behoefde er niet van te worden verantwoord. Evenmin komt in de administratie tot uiting wat er van verkocht werd, want de koopers namen deze behoeften mede als aanvullingen van den scheepsvoorraad, evenals proviand en drinkwater, waarvan in de uitklaringen geen melding werd gemaakt en geen uitvoerrecht werd geheven; bovendien was de uitvoer met schepen thuisbehoorende in Britsche gebieden verboden en kon de levering aan Amerikaansche schepen — de afnemers bij uitnemendheid — dus alleen clandestien geschieden. Alleen reeds om deze laatste reden zou men in de naar Nederland opgezonden administratiestukken van dergelijke leveringen — welke zeker vaak meer zijn geweest dan aanvullingen van scheepsvoorraad — geen melding maken. Men moest ook tegenover de Heeren Bewindhebbers den schijn ophouden van de voorschriften na te komen en er was bovendien steeds gevaar dat thuisvarende schepen zouden worden aangehouden en de brievenzakken geopend.

Bij Resolutie van 20 Maart 1775 hadden de Staten-Generaal den uitvoer „met eenige scheepen onder de Dominiën van Groot Brittanniën thuisbehoorende" voor zes maanden verboden; consenten voor geoorloofden uitvoer moesten bij de Admiraliteiten worden aangevraagd. Bedoeld verbod werd op 18 Augustus 1775, 10 October 1776 en 3 November 1777 telkens voor een jaar verlengd [1]). Op onze Bovenwindsche eilanden werd in Mei 1775 het eerste verbod afgekondigd; het betrof — voor zes maanden — den uitvoer met schepen „onder de Engelsche of andere vlag" van alle wapenen en ammunitie uit de landen onder souvereini-

[1]) Groot placaatboek.

teit „en gebied" van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden. Ook de verlengingen van het verbod in volgende jaren — tot en met 1778 — zijn in de Statiaansche archiefstukken terug te vinden. Reeds in het begin van 1778 rapporteerde Thulemeyer (depeche van 16 Januari) dat de handel van St. Eustatius met Amerika door de nabijheid van het Engelsche eskader had opgehouden.

Ten slotte geeft onderstaand overzicht nog de herkomsten aan der 1108 schepen welke in 1768 en der 2052 welke in 1779 met lading aan boord op St. Eustatius aankwamen, volgens de schepenlijsten; bedacht moet worden dat in de lijst van het laatstgenoemde jaar eenige dagen op het einde van Maart ontbraken.

	1768	1779
Uit Nederland	15	78
waarvan uit Amsterdam	13	69
„ Rotterdam	2	7
„ Zeeland	0	2
„ Engeland, Schotland en Ierland	12	13
„ Frankrijk (Atlantische Kust)	2	2
„ Portugal	1	1
„ de Middell. Zee (Napels en Livorno)	2	0
„ Scandinavië	1	9
Van de Azoren, Madera en de Canarische eilanden (blijkens de ladingen meestal uit Europeesche landen afkomstig)	18	12
„ de kust van Afrika (Guinea en Angola)	0	2
„ de Kaap de Goede Hoop	2	0
Uit Oost-Indië	0	1
„ Br. Noord-Amerika (Quebec, Newfoundland, Halifax)	3	19
„ Fransch Noord-Amerika (Miquelon)	1	0
„ de Noordamerikaansche staten	173	296
Van Bermuda	34	31
„ de Bahama's (Turks Island en New Providence	1	4
„ Saltitudes(?)	27	8
„ de Spaansche Antillen (Cuba, Sto. Domingo, Porto Rico en Trinidad)	50	38
„ de Deensche Westindische eilanden (St. Thomas, St. Kruis en St. Jan)	51	138
„ de Br. Virgin Islands (Tortola)	4	5
„ de Br. Leeward Islands (Anguilla, Montserrat, St. Kitts, Nevis, Antigua en Dominica) [1] . .	171	351
	568	1008

[1]) Dominica was in 1768 Engelsch, in 1779 Fransch.

	1768	1779
	568	1008
Van de Nederl. Westindische eilanden (St. Maarten, Saba en Curaçao)	94	272
„ de Fransche Antillen (Haïti, St. Barthélémy, Guadeloupe, Martinique, Dominica, St. Lucia en Tobago) [1])	333	665
„ de Br. Antillen (Jamaica en Barbados)	14	1
„ de Br. Windward Islands (St. Vincent, Grenada en de Grenadines en St. Lucia) [1])	38	53
„ de Kust van Honduras en de Sp. bezittingen ter Noordkust van Zuid-Amerika (La Guaira, Cumaná, Orinoco, Rio Caribe, Rio Hacha), alsmede van de daarbij behoorende eilanden (Margarita, Los Roques en Blanquilla) . . .	32	32
Uit de Nederlandsche Guiana's (Essequibo, Demerary, Berbice en Suriname)	21	17
„ Fransch Guiana	1	4
„ zee en van niet uit te maken herkomst	7	0
	1108	2052

Ook in deze cijfers spreekt zich uit de aanzienlijke toeneming van het verkeer met Europa, wat nog altijd voor het allergrootste deel verkeer met Nederland beteekende. Het is jammer dat geen volledige gegevens aanwezig zijn betreffende de scheepvaart van 1780, ook in verband met de in 1779 tot stand gekomen regeling voor vreemde schepen op de Westindische eilanden varende (zie de Maandelijkse Nederlandsche Mercurius 1779, I, 159 en 194). Een aantal „kooplieden en reeders in schepen commercieerende en navigeerende op de West-Indien, woonachtig binnen deze Lande "spraken in hun request van 7 December 1779 aan de Kamer van Amsterdam de vrees uit dat vreemde schepen, welke direct op de Nederlandsche eilanden en bezittingen begonnen te varen, ook wat de retourvrachten betreft zouden gaan concurreeren, door zich van het vervoer der voor hunne eigene landen bestemde goederen meester te maken. Requestranten — waaronder George Clifford & Steysset en Joan Hodshon — stelden daarom voor: vreemde schepen voor de thuisreis het dubbele te laten betalen aan recognitie, last — en veilgelden, met een borgstelling van minstens 12000 gld. (die voor Nederlandsche schepen bedroeg 3000 gld.) wanneer niet naar Nederland uitgeklaard.

Dat in 1779 een zoo groot aantal vaartuigen op St. Eustatius

[1]) St. Lucia was in 1768 Fransch, in 1779 Engelsch; St. Vincent, Grenada en de Grenadines waren in 1768 Engelsch en werden in 1779 Fransch.

aankwam met lading van de Fransche en de Engelsche West-indische eilanden wordt natuurlijk gemakkelijk verklaard uit de omstandigheid dat ten vorigen jare Frankrijk de zijde der Amerikanen had gekozen en dus met Engeland in oorlog was. De reis naar St. Eustatius was iets minder riskant dan die naar Europa, zoowel voor de Engelsche als voor de Fransche vlag.

Wanneer St. Eustatius vóór drie jaar in zee was verzonken, zei Lord Stormont in het Parlement, zou het met den Amerikaanschen oorlog thans (1781) gedaan zijn [1]) en wij hebben meer dan genoeg aanwijzingen om als vaststaand te mogen aannemen dat het eiland een rol heeft gespeeld bij de bevoorrading der rebellen, in de allereerste plaats levering van munitie en wapentuig; ook staat het vast dat er met de levering van krijgsbehoeften veel geld werd verdiend, niet alleen door Nederlandsche en Statiaansche kooplieden, maar ook door anderen en zelfs door Engelschen. Het officieele statistische materiaal echter in onze koloniale archieven van dien tijd bevat geen gegevens waaruit de omvang van de hulp welke in dezen vorm — natuurlijk uit winstbejag — aan de opstandige koloniën is verleend, zou kunnen worden nagegaan, wat om verschillende redenen ook zeer verklaarbaar is.

In een ander opzicht echter spreken die bescheiden een duidelijke taal; zij geven ons een beeld van den grooten bloei der scheepvaart en van den regelmatigen handel van St. Eustatius in een aantal jaren vóór 1781, ten gevolge van de internationale politieke toestanden en van de gunstige ligging van het eiland.

Amsterdam, Januari 1932.

---

[1]) Van Kampen. De Nederlanders buiten Europa. III.

EENIGE OPMERKINGEN OVER DE SURINAAMSCHE NEGERTAAL

DOOR

A. J. MORPURGO

Een maand of twee geleden kreeg ik het keurig uitgegeven boek DJUKA van Prof. Dr. Morton C. Kahn in handen en reeds na de eerste bladzijden ervan vluchtig te hebben doorgelezen boezemde het mij zooveel belangstelling in, dat ik het als een roman verslond in korten tijd.

Bij de lezing trof mij echter herhaaldelijk, dat de negertaal, die daarin kwistig is gebruikt, op menig punt aanleiding geeft tot op- en aanmerkingen, die, naar ik mij voorstel, ook voor anderen nut kunnen hebben.

In het Februari nummer (1931) van de W. I. Gids merkt de schrijver immers van zichzelf op, dat hij de negertaal „fairly well" heeft leeren spreken en ofschoon hij daarvan soms inderdaad blijken geeft, komen er zoowel bij de zinsvorming als het woordgebruik en de vertaling meermalen vragen op bij den lezer, die tegenover deze taal niet als vreemde, maar als geboren Surinamer staat.

Reeds vaak gaf het gebruik der negertaal door buitenlanders aanleiding genoeg tot het plaatsen van de opmerkingen, die hier zullen volgen, doch, zooals het gewoonlijk gaat, wanneer men door velerlei bezigheden van uiteenloopenden aard wordt in beslag genomen, er komt zoo licht uitstel, dat afstel dreigt te worden.

In Deel I van zijn Handboek der Nederlandsche Taal (L. C. G. Malmberg, Nijmegen, 1913) zegt Prof. Dr. Jac. van Ginneken S. J. op bladzijde 261: „Zoo is er dan in onze West-Indische koloniën, hoewel er de regeeringstaal natuurlijk Nederlandsch is, slechts een betrekkelijk zeer klein groepje, dat Nederlandsch spreekt en denkt. In Suriname kennen de meeste inwoners toch alleen Negerengelsch, en ook de blanken moeten er zich goedschiks kwaadschiks tegenover de kleurlingen van bedienen, als zij willen worden verstaan".

Deze zinsneden, voorkomend in den aanhef van het Negende Hoofdstuk, waarin het West-Indisch behandeld wordt, waren bij de verschijning van het boek in 1913 reeds niet juist meer, daar het Nederlandsch toen reeds voor verreweg de meesten de voertaal was en zeer velen, die het slechts gebrekkig konden spreken, het niettemin heel goed konden verstaan.

Thans zal men buiten de alleroudsten van dagen niet licht menschen meer vinden, voor wie het Nederlandsch een vreemde taal kan worden genoemd.

Dit voor zooveel de Surinamers zelven betreft.

Onder de Aziaten, die het grootste deel der niet-Surinaamsche bevolking uitmaken, zal men onder de Britsch-Indiërs een hoog percentage vinden, dat het Nederlandsch uitstekend beheerscht en ook onder de Chineezen is het cijfer in stijgende lijn.

Men kan gerust zeggen, dat de generatie, die hier geboren is en daardoor — als gevolg van den leerplicht — het onderwijs genoot, zeer goed vertrouwd is met het Nederlandsch.

Vanzelf sprekend heeft deze omstandigheid haar invloed zeer sterk doen gelden en in de negertaal der stadsbewoners en van die districtsbewoners, waar het onderwijs lang genoeg heeft doorgewerkt en waar er bovendien aanraking was met Nederlandschsprekenden, werden tal van woorden verdrongen door nieuwe, die gevormd waren naar Nederlandsche.

De opmerking terzake, welke van Ginneken maakt op blzd. 262 van zijn evengemeld Handboek, is dan ook juist in hare algemeenheid, doch of zijn voorbeelden ook ten volle juist zijn, betwijfel ik. Zoo b.v. zal men niet hooren van een Surinamer: „mi denki" in plaats van „mi mémbre", zooals hij aangeeft.

Scherp onderscheiden staan naast elkaar dinki (denken), mim(b)ré (herinneren) en prakseeri (nadenken).

Het gezag van schrijvers doet uitspraken omtrent de taal door buitenlanders, die haar aanleeren, hardnekkig aanhangen en als vanzelf sprekend gevolg vindt men ze voortdurend herhaald en toegepast in schrifturen over Suriname, waardoor het tenslotte moeite kost het geloof ingang te doen vinden, dat de een of andere onjuistheid erin is vervat.

Ook het gebruik der taal door Morton Kahn stelt deze kwestie aan de orde.

Daargelaten dat zijn spelling niet consequent wordt volgehouden op het gehoor, is deze hier en daar niet in overeenstemming met de klankwaarde der uitspraak, die zij moet uitbeelden.

Als hij b.v. „fissee" schrijft voor visch, geeft hij niet de con-

stant-algemeene uitspraak weer, doch waarschijnlijk een sporadisch-individueele, wijl bij de gewone uitspraak: „fisi" beide *i*-klanken dezelfde klankwaarde hebben. Door de spelling van Morton Kahn wordt de klankwaarde kort-lang. In werkelijkheid is zij kort-kort. Onjuist is bij hem een meermalen voorkomende omzetting van *a* in *o*, welke mij op bl. 77 van zijn boek deed onderstellen, dat er eenvoudig een bekend gebrek bij de beluisterden in het spel was. Het geldt daar n.l. een liedje, dat hij als volgt opteekent:

Cony mong,	Koni man
Cony mong,	Koni man
Dede na leeba.	Dédé na liba

Bij zangers komt vaak voor, dat zij door verkeerden mondstand de klankvorming in het gedrang brengen en van een *a* een gewestelijken *ao*-klank maken. Dit kon misschien in het onderhavige geval zoo sterk zijn geweest, dat „Koni man" vervormd werd tot „Koni mon", doch deze onderstelling kon bezwaarlijk gehandhaafd worden als daarnaast werd gelegd een gesproken voorbeeld van blzd. 72, waarin de naam des schrijvers zelf een rol speelde.

Er werd n.l. tijdens zijn reis een kreek naar hem gedoopt en volgens hem genoemd: „Datra Cong Creekee", terwijl de lezer verwacht, dat er sprake zou zijn van „Datra Kan Kriki".

Een verklaring voor deze voortdurend terugkeerende klankvervorming heb ik niet kunnen vinden, of ik moet aannemen, dat zij steeds van denzelfden beluisterde afkomstig was, in welk geval zij ten hoogste constant-individueel kon worden geacht.

Eigen ervaring in het beluisteren van de taal langs nagenoeg alle rivieren, waaraan negerstammen wonen, terzijde schuivend, legde ik de gevonden voorbeelden uit Kahn's boek voor aan missionarissen, die jarenlange ervaring hebben met Boschnegers en aan den heer W. E. van Lier, oud-posthouder bij de Aucaners, doch voor allen was deze omzetting even vreemd.

In het stads-Negerengelsch is er evenmin sprake van deze klankverandering, hetgeen terloops zij opgemerkt, daar het bij mijn aanteekeningen uitsluitend gaat over de taal bij Boschnegers waarvan bekend mag worden ondersteld, dat zij verschilt van het stads-Negerengelsch; de tekst der taal bij Morton Kahn is doorgaans echter stads-Negerengelsch.

Om de aangehaalde voorbeelden meer relief te geven, mogen er nog eenige volgen:

con con dree	voor kankantri
okra	voor okro
koru	voor karu (u = oe)

Herhaaldelijk voorkomende spelling, die vraagteekens doet zetten is de Eng. *ee* voor veel *i*-klanken, die den Surinamer als kort in het gehoor liggen, doch, door *ee* voorgesteld, lang worden.

Ook al brengt men het sleepend spreken der Boschnegers in rekening, dan staat men nog voor een spelling, die met de werkelijkheid niet overeenstemt, want voor „méki" (maken) vindt men bij Kahn „makee", waarin de eind-*i* verlengd wordt, ofschoon men bij Aucaners hier vrijwel heelemaal geen *i* hoort, maar veeleer twee korte open *e*-klanken: „méké".

Zoo is er meer, doch met het bovenstaande is er, meen ik, ten aanzien van de spelling voldoende opgemerkt.

* * *

Een eigenaardig geval van verkeerde vertaling, waaruit duidelijk blijkt, voor welke moeilijkheden een vreemdeling staat bij nasporingen onder natuurvolken, levert „timbeh", waarvoor als synoniem wordt gegeven „sanni" met als vertaling „wood carvings".

„Timbeh" (timbé) herinnert natuurlijk aan het Engelsche timber, voor timmerhout, doch het moet wezen „timbré", van timmeren.

„Sanni" is echter het gewone woord voor ding(en).

Bij zijn bezoeken aan Boschnegerdorpen lichtten de bewoners elkaar vaak in met de mededeeling; dat de bakra „wanni bai sanni", (woordelijk: „wil koopen dingen") waaruit hij afleidde, dat sanni specifiek houtsnijwerk beteekent.

De vergissing is verklaarbaar.

Sanni beteekent ook in dit verband niets anders dan ding(en) en zou ook gebruikt worden, als er iets anders te koop werd gevraagd, b.v. aardvruchten.

„Bai sanni" en „seeri sanni" zijn de gebruikelijke uitdrukkingen voor koopen en verkoopen van.... dingens".„

In 18-karaats Surinaamsch Nederlandsch zal men ook intellectueelen en vooral kinderen „erop kunnen betrappen, dat zij spreken van „dingen", „dinges", of „dingens" koopen, of verkoopen, onverschillig of het manufacturen geldt of provisiën, of wat dan ook.

Dit gebruik in het Surinaamsch Nederlandsch wijst erop, dat het Nederlandsch en de negertaal elkander wederkeerig beïnvloeden, zooals trouwens heel natuurlijk is. Doch tevens bewijst het, dat „sanni" niet specifiek als houtsnijwerk kan vertaald worden, zooals de schrijver uitdrukkelijk doet.

In zijn Index verwijst hij voor een definitie van „sanni" naar bladzijde 194, waar hij schrijft: „All of the wood carvings, collectively known as *sanni* or *timbeh....*"

Iets dergelijks vindt men ook bij de vertaling van „switi moffo" door „good eating i.c. sweet mouth".

Het juiste woord voor switi mofo (s'stimofo) is toespijs.

Alle toespijs, onverschillig of zij bij warme kost of bij de boterham gebruikt wordt, heet swit mofo.

Zoo is ook elke morgendrank ter ontnuchtering „fajawatra", (heet water) hetzij deze koffie is, of thee, of cacao; warm of koud.

Bij de medicijn-bereiding maakt de schrijver op blz. 155 melding van het gebruik van bladeren, afkomstig van een plant, „known as *pekein fol caca*" welken naam hij tusschen haakjes vertaalt als „little rooster", kleine haan.

Hier heeft een verwisseling plaats, die eenigszins grappig aandoet.

Den schrijver heeft daarbij kakaforoe of kakafoloe voor oogen gestaan, dat inderdaad haan beteekent. De omzetting der samenstellende deelen leveren echter een samengesteld zelfstandig naamwoord op, dat geheel iets anders beteekent, n.l. uitwerpselen van kleine vogels.

Dergelijke namen komen meer voor in de natuurlijke historie der negers.

Een bekende pepersoort draagt den plastischen naam van alatakaka pépré, aangezien de vruchtjes in uiterlijk sterk lijken op uitwerpselen van de rat.

* * *

Het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden en de vertaling van het vervoegde werkwoord leveren ook vaak moeilijkheden op.

Kort bij elkaar vindt men op bladzijde 167 in de lijst van zinnen tweemaal „Ah" vertaald als eerste pers. enkelvoud, ofschoon het derde pers. enkelvoud is.

„Ah go kissi fissi" wordt weergegeven als „I go to catch fish".

„Tamara Ah sa go honti" wordt weergegeven als „Tomorrow I shall go hunting".

Er is geen sprake van een eersten persoon in deze zinnen. De eerste persoon enkelvoud is *Mi*, nooit *A*.

In den eerst-aangehaalden zin geeft het vervoegde werkwoord een vaak voorkomend voorbeeld van verkeerde vertaling.

„A go kisi" is duidelijk perfectum, doch wordt vertaald als praesens.

Deze fout komt zeer dikwijls voor in het boek en ook bij buitenlanders, zelfs die jaren hier gevestigd zijn.

Bij de beluistering ontgaat hun blijkbaar het subtiele, doch zeer duidelijke onderscheid tusschen

A go Hij, zij, het is gegaan
en Ai go Hij, zij, het gaat

in welken laatsten vorm „Ai" een samentrekking is van „A dé".

Slechts in zeer weinig gevallen wordt de praesens gevormd zonder gebruikmaking van het hulpwerkwoord *de* (zijn). De regel is, dat het onontbeerlijk is en wat wij als een praesens voelen, zou dan eigenlijk een gérondif zijn. (Hij is gaande).

Mi loekoe, mi takki, mi sribi zijn alle voltooid tegenwoordige tijden, geen onvoltooide.

Daarnaast staan uitzonderingsvormen als mi wanni, mi sabi, die wèl onvoltooid tegenwoordige tijden zijn.

Voor de vorming van den voltooid tegenwoordigen tijd wordt hier *bin* (vervoegde vorm van dé) ingelascht: mi bin wanni, mi bin sabi, waarbij dan uit het zinsverband moet blijken, of men een perfectum heeft, of een imperfectum (onvoltooid verleden tijd).

Gelijk hiervoor reeds opgemerkt, komt zoowel bij den schrijver als bij buitenlanders, die hier de taal spreken, zeer veel, bijna als regel, voor, dat de perfectum-vorm gebruikt wordt, waar een praesens bedoeld is.

Voor de beteekenis brengt dit weleens zulke veranderingen mee, dat misverstand, begripsverwarring niet kunnen uitblijven.

Hierbij kan ik het laten.

Volledigheid streefde ik geenszins na.

Was dit wel het geval, dan zou ik naast de enkele aanmerkingen, die ik plaatste er meer moeten geven en ook ruimte moeten maken voor de vermelding van voorbeelden, die wijzen op een ernstige poging om zuiver te beluisteren en zuiver weer te geven, welke poging soms voortreffelijk slaagde, zoo b.v. op blzd. 45 „fie you tang", (hoe gaat het) dat beter het gesprokene uitbeeldt dan ons gebruikelijk „fa joe tan".

Aan de waardeering voor het boek, dat niet bedoeld is als een geschrift over de taal der bestudeerde djoekas, behoeven de aanmerkingen intusschen geen afbreuk te doen.

Voor de uitspraak der schrijfwijze, welke ik volg, diene als sleutel: 1. *i* in gesloten lettergrepen en *é* klinken als de korte *i* in gesloten lettergrepen in het Nederlandsch. (pit);
2. *i* in open lettergrepen klinkt als korte *ie* (kier);
3. *ee* beantwoordt aan onze *ee* in „teer";
4. *ie* is lang en heeft de klankwaarde als in „dier".

In den titel spreek ik van negertaal, wijl de taal der Boschnegers, waarover het in hoofdzaak gaat, nog minder dan die van de stadsnegers wordt geteekend door den algemeen gebruikten term „Negerengelsch".

Ten aanzien van de spelling zij terloops opgemerkt, dat ik de spelling van Dr. Kahn, die natuurlijk met Amerikaansche klankvoorstellingen werkte, steeds verlaat, waar ik zelf de negertaal aanhaal. De *ng* aan het eind van woorden, welke hij gebruikt, schrijf ik als *n*, daar de eind-*n* in den regel nasaal is, behoudens schaarsche uitzonderingen. o.m. in klank nabootsingen; en bovendien, wijl de *ng* niet volkomen de nasale *n* dekt.

Op bladzijde 164 van zijn boek (DJUKA) zegt Morton Kahn in het hoofdstuk Djuka Talk: „The only difference between the Bush Negro's talkee-talkee and its use by the other natives of the colony is that the former have many words peculiar to themselves, such as the names of their gods and their implements".

Kahn poneert hier dus de stelling, dat het verschil tusschen de negertaal (Negerengelsch) bij de Boschnegers en anderen, die haar spreken, uitsluitend is gelegen in het woordgebruik en wel in dien beperkten zin, dat de Boschnegers woorden gebruiken, die de anderen niet hebben in hun woordenschat.

Dit lijkt mij niet goed gezien.

Reeds op grond van het feit, dat omgekeerd de anderen woorden hebben, die men bij den Boschneger niet zal hooren.

Bestond het verschil slechts in deze afwijkende woordenlijsten aan twee zijden, dan zou er weinig reden zijn dit onderwerp afzonderlijk te bespreken.

Er is echter meer en dieper gaand verschil. En daarop te wijzen is het doel van dit artikel.

Morton Kahn noemt slecht één punt van verschil: het woordgebruik. Dit als nummer 1 teekenend vul ik het lijstje aan:

2. verschil in uitspraak,

3. verschil in woord-accent,
4. verschil in zinsmelodie.

De punten 3 en 4 eerst afwerkend, teeken ik kort aan, dat zoowel woord-accent als zinsmelodie duidelijk den Boschneger, den plantage-neger en den stadsneger van elkaar onderscheiden.

Het woord bakra (blanke) heeft bij den stadsneger twee korte *a*-klanken en het accent valt bij hem op de laatste lettergreep.

Bij den Boschneger klinkt het als bâk a, waarbij de eerste *a* verlengd wordt en het accent daarheen verschuift.

De zinsmelodie wordt, mede in verband daarmede, anders en de binding der woorden aan elkaar geschiedt anders. Geschreven vertoont een zin betrekkelijk weinig afwijking; het is een kwestie van beluistering.

Van meer beteekenis is het verschil in uitspraak.

Dit betreft zoowel vocalen als consonanten.

Sommige vocalen worden eigenaardig verlengd en sommige consonanten vertoonen typische afwijkingen, die onmiddellijk opvallen.

Het sterkst vindt men dit wellicht bij *l* en *r*.

Naast elkaar vindt men b.v. *foeloe* en *foeroe* voor *veel*.

Achterlijke oudjes buiten beschouwing latend kan men met zekerheid zeggen, dat de stadsneger hier de *r* zal laten hooren en de Boschneger en de ongeschoolde plantage-neger de *l*.

De uitspraak *foeloe* wordt geschat als „plat". En tien tegen een, dat de stadsneger, die zal spreken van *foeloe*, wordt uitgelachen en spottend plantage-neger wordt genoemd.

De consonanten *l* en *r* spelen in de kringtalen een zeer belangrijke rol, die met deze enkele opmerkingen geenszins volledig is geteekend.

Om er nog een typisch voorbeeld van te noemen, wijs ik op de vervanging van *l* door *r* in sommige woorden bij de stadsnegers, waaruit duidelijk het milieu blijkt.

Men kan die beluisteren bij vrouwen uit de heffe des volks, dames van de vlakte, die zich ordinair aanstellen of kijven en in plaats van *loekoe* (kijken), *lépi* (rijp), die ook bij den Boschneger onveranderlijk met *l* voorkomen, zeggen: *roekoe* en *répi*.

Stadsnegers, die zich rekenen tot de fatsoenlijken, zullen deze consonant-verwisseling nooit toepassen.

De kringtaal is hier onfeilbaar kenmerk voor peil van beschaving en milieu.

Steeds terugkeerend is ook bij Boschmegers de behandeling van de *r* in het stads-Negerengelsch, waar zij dat spreken.

Onze begin-*r* is bij hen gewoonlijk *l*: *rédi*, rood, is bij hen *lédi*;
Ook tusschen twee klinkers zal de *r* van den stadsneger bij den Boschneger in den regel *l* zijn.

Bij scherpe beluistering zal men eigenlijk nooit een *r* hooren bij den Boschneger. Waar hij niet als *l* klinkt, zal hij hoogstens als een zeer vage huig-*r* doorkomen, of heelemaal niet gehoord worden. Ouderlingen van het dorp, *gran soema*, zal hij uitspreken als *g'ân sama*.

Reeds de behandeling der *r*-klanken doet den Boschneger zich verraden door zijn spraak, waardoor hij onmiddellijk te herkennen is.

Duidelijke aanwijzing geeft ook de *g*.

In de verbinding *ng*, die de stadsneger uitspreekt als in het Nederlandsch, laat de Boschneger gewoonlijk de Fransche *g* hooren. Voor lang zegt de stadsneger *langa*, dat als een Nederlandsch woord wordt uitgesproken. De Boschneger zal de *n* nasaliseeren en de *g* de klankwaarde geven van de *g* in „garçon".

Dit voor zooveel consonanten betreft.

Bij vocalen doet zich de eigenaardigheid voor, dat de Boschneger er vele verlengt, die bij den stadsneger kort zijn.

Voor broek zegt de stadsneger *broekoe*, met twee korte *oe*-klanken.

Als de Boschneger dit woord moet uitspreken, zegt hij *b'oekoe*, waarin de *r* wordt weggemoffeld naar de keel en de eerste *oe* sleepend wordt verlengd, tot ongeveer het dubbele.

Over het algemeen zal hij in woorden, waarin dezelfde vocalen voorkomen, in twee op elkaar volgende lettergrepen, een daarvan de eerste, verlengen.

Er zijn uitzonderingen, doch deze bevestigen immers den regel?

* * *

Een zeer belangwekkend hoofdstuk opent de term „talkee-talkee" waarmede de Negertaal wordt aangeduid.

In mijn vorig artikel schreef ik, dat ik den term Negerengelsch liever niet gebruik. De reden gaf ik daarbij aan.

De Surinamer duidt zijn landstaal echter steeds aan als Negerengelsch en in de landstaal spreekt hij van ningré-tongo, en meer nog, kortweg: ningré. (Tak' ningré, spreek Negerengelsch).

Buitenlanders gebruiken zelden dezen term.

De Franschen spreken van Le takkitakki.

Engelschen en Amerikanen spreken van talkee-talkee.

Nederlanders spreken vaak van takkitakki.

Wij, Surinamers, doen dit nooit.

Het woord takkitakki (taktakki) is ons wel bekend, doch voor ons dekt het een ander begrip: gebabbel, gezeur. (No taktakki so, zeur niet zoo).

Aan dergelijke woorden, die een herhaling zijn van een bestaand woord is de taal rijk. In de spreektaal wordt veelal den eersten keer het woord ingekort. Den tweeden keer wordt het voluit gesproken.

Men vindt eronder werkwoorden, substantieven, adjectieven.

1. Werkwoorden. Deze kunnen o.m. zijn:

a. onomatopoeën: srobosrobo, sloffen; tjoekoetjoekoe, den mond spoelen.

b. frequentatieven: hari, trekken; har'hari, aldoor trekken; nakki, slaan; naknakki, voortdurend slaan; béti, bijten; bét'béti, voortdurend bijten, of op verschillende plaatsen bijten. In het laatste voorbeeld kan men misschien ook een intensief willen zien.

c. intensieven: firi, voelen; fir'firi, betasten; djompo, springen; djompodjompo, huppelen.

d. soms geven werkwoorden, gevormd door een dergelijke herhalingsfiguur een verzwakking aan van het grondwoord: lobi, wrijven, lob'lobi, licht smeren; soekoe, zoeken; soek'soekoe, vluchtig zoeken;

e. soms verandert door de herhaling de beteekenis: méki, maken; mékméki, zich aanstellen; wakka, loopen; wakkawakka, slenteren, zwieren.

2. Substantieven. Deze kunnen zijn:

a. onomatopoeën: teptep, goedkoope slof met houten zolen, die onder het loopen een geluid geeft als door den naam uitgedrukt; brinbrin, bak, of trommel van dun blik, die hij het neerzetten ongeveer *brin* „zegt"; siensien, groote trom, of ook insect, dat zijn eigen naam noemt; woenwoen, groot insect, dat zijn naam noemt, door de trillende vleugels n.l. — ook maanvormige bromklep aan vliegers; pakkapakka, motor(boot); tikotiko, de hik; paipai (kindertaal), klappen, pak slaag.

b. de herhaling geeft soms een verzwakking te kennen: rédi, rood; rédirédi, roodachtig; met alle kleuren kan men deze samenstelling maken ter uitdrukking van een verzwakking.

c. door de herhaling krijgt men soms een geheel andere beteekenis, die soms, maar niet altijd, in verband te brengen is met het grondwoord;

Met verband: groen, groen; groengroen, lagere plantensoort,

die op vochtige plaatsen groeit en zich aan den binnenwand van waterputten vastzet; witti, wit; wit'witti, witte hoofdroos of ook een bekende vischsoort, die blank is; krassi, jeuken; kras' krassi, schurft; broko, gebroken; brokobroko, versleten; moi, mooi; moimoi, opschik, versiering; lau, gek; laulau, beuzelachtig; bron, branden of gebrand; bronbron, aangebrand onder uit den pot (b.v. van rijst; bron-bron van masoesa-rijst geldt als een lekkernij); séki, schudden; sék'séki, opschudding; bari, roepen, schreeuwen; ba'bari, lawaai.

3. Adjectieven. Hierbij kan een indeeling gevolgd worden als bij de substantieven. Daarenboven komen sommige werkwoordelijke vormen als adjectief voor in natuurlijk dezelfde onderafdeeling, als die, welke zij onder werkwoorden bezetten.

* * *

Morton Kahn doet de taal recht wedervaren, waar hij haar schilderachtig noemt en muzikaal.

Dat is zij inderdaad.

En zij moge, wetenschappelijk beschouwd, in menig opzicht arm genoemd worden, aan bekoring is zij rijk, waar zij gesproken wordt door een, die haar goed beheerscht en haar weet te gebruiken als instrument voor de uitbeelding van naïeve verbeeldingen.

Daar spelen de herhalingsfiguren en klanknabootsingen, die er los tusschen geworpen worden, een rol bij, ons voerend in een primitieve gedachtenwereld.

Als men op scholen, in de lagere klassen, kinderen laat vertellen, of men laat volwassen negers hun sproken en sagen voordragen, — de uitdrukkingswijzen zijn gelijk.

Beiden bedienen zich van klankschilderende effecten, doordat zij elke handeling, ook die, welke geluidloos is, in een klankencombinatie weten om te zetten bij de dramatiseering van hun stof.

Bij beiden klotst de zee: patsjââ; gaapt een kuil: wââ; valt men van de trap: briebra(b); klinkt een klap: pai, of peei en een kus pjow; holt het paard: plakataplakata en marcheert een compagnie: gám-gam, gám-gam (accent op de eerste lettergreep); plonst een steen in het water: tjoeboen; en dreunt het kanon: die bien, nog lang nagalmend.

* * *

De herhalingsfiguur treedt zoo vaak op, dat buitenlanders

in de verleiding komen ze zelf te maken of (verkeerd) te gebruiken.

Slechts weinigen hunner gelukt het de atmosfeer van ons tropenland en onzen volksaard te doorgronden en onder de weinigen, die erin slaagden zich bij hun poging daartoe te onderscheiden, neemt m.i. Morton Kahn een plaats vooraan in.

Bij alle aanmerkingen, die zijn behandeling der taal in dit boek van 12 hoofdstukken deed maken, blijft het een eerbiedwekkend stuk werk, dat heel bizondere waardeering verdient.

Na lezing ervan heb ik mij afgevraagd, waarom een Amerikaan de zee moest oversteken om dit boek te schrijven na diepgaande voorstudie thuis en onderzoekingen ter plaatse. Waarom niet een Nederlander ons dit boek schonk....

En ik dacht daarbij terug aan een artikel van Johan Koning, „Een en ander over koloniaal sentiment en over tropische atmosfeer", in Vragen van den Dag (XXXIX, 1924) verschenen, naar aanleiding van Jean Galmot's kolonialen roman „Quelle étrange histoire....", waarin hij meedoogenloos constateert: „Wij Hollanders, zonen van een land, dat als derde koloniale mogendheid der wereld hoog staat aangeschreven, wij hebben blijkbaar een volksaard, die ons volkomen ongeschikt maakt, de „atmosfeer der tropen" te doorgronden, zelfs ook maar haar aan te voelen, zoodat men haar althans niet langer meer ietwat hooghartig zou kunnen ontkennen met een luide lofspraak op Hollandsche luchten en Hollandsche stemmingsimpressies".

Zou dit nog steeds moeten worden volgehouden?

En zou hij ook nu nog zonder tegenspraak mogen handhaven, hetgeen hij aan het slot van zijn artikel schreef: „Het schijnt, dat het zoogenaamde koloniale sentiment in het artistieke hart der Nederlandsche en zelfs der Nederlandsch-Indische schrijvers nog geen rol van beteekenis vervult"?

Bij welke vraag ik vanzelfsprekend buiten beschouwing houd den schrijver van onzen eigen bodem, Albert Helman, die trouwens niet valt onder de categorie van schrijvers, welke Johan Koning betrok in een vergelijking met Fransche schrijvers.

Het feit, dat een boek als DJUKA ons door een Amerikaan moest worden aangeboden en door vertaling onder het bereik moet worden gebracht van Nederlanders, die in hun eigen taal over eigen gebied over zee willen of moeten lezen, lijkt mij op mijn vraag bevestigend te antwoorden.

Paramaribo, November 1932.

ENKELE SURINAAMSCHE PRODUCTEN IN NEDERLAND IN 1932

DOOR

Ir. W. SPOON

Tusschen het Landbouwproefstation te Paramaribo en de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut te Amsterdam bestaat reeds sedert jaren een geregelde briefwisseling. Nu eens wordt uit Paramaribo gevraagd in hoeverre er kans zou bestaan op afzet van een of ander Surinaamsch product in Nederland en elders in Europa, dan weder wordt van Amsterdam uit de aandacht gevestigd op een zich voordoende mogelijkheid van levering in de een of andere richting. Wij meenen te dezer plaatse sommige onderwerpen waarover in het afgeloopen jaar van gedachten is gewisseld, te mogen bespreken, omdat er resultaten zijn verkregen, die voor enkele producten van Suriname een ruimere belangstelling hebben doen ontstaan. Wanneer wij daarna die onderwerpen kort aanstippen, moge voorts blijken, dat eenzijdigheid niet bepaald het kenmerk ervan genoemd kan worden. Als product van den kleinen landbouw zal de honig besproken worden, gevolgd door een beschouwing over de sinaasappelen, die zoowel in klein- als in groot-bedrijf worden voortgebracht. Vervolgens enkele boschproducten, eerst het melksap van de bolletrie, daarna een reeks vischvergiften, zooals de nekòe, driekantie, enz.

De laatste jaren zijn af en toe partijtjes h o n i g door Suriname uitgevoerd, de volgende cijfers kunnen daarvan een beeld geven:

UITVOER VAN HONIG, IN LITERS

Jaar	Totaal	Naar naburige landen Curaçao, Aruba, Br. Guiana	naar Europa		
			Nederland	Duitschland	Engeland
1929	1.385	—	200	1.185	—
1930	10.396	50	—	10.346	—
1931	3.435	787	—	200	2.448
1932	15.615				

Duitschland en Engeland blijken dus af en toe partijen afgenomen te hebben, Nederland echter na 1929 niet meer. Op een blijvende belangstelling voor de Surinaamsche honig in één der genoemde landen duiden de cijfers echter niet. Om daarvan de oorzaak te vinden en dus de juiste waardeering te leeren kennen, deed het Landbouwproefstation ons in de eerste helft van 1932 een flinke proefzending van de honig toekomen.

In Nederland wordt veel honig verbruikt. Daarmede bedoelen wij niet alleen het gebruik als tafel-artikel, maar vooral het belangrijke industrieele gebruik, d. w. z. in de industrie van koekwerken, biscuits, banketwaren e.d. De omvang van het gebruik blijkt eenigermate, als men ziet, dat naast de eigen productie van gemiddeld 1000 ton, telkenjare nog een kleine 4000 ton ingevoerde honig in ons land verwerkt wordt. Het zijn voornamelijk Cuba, Jamaïca, Haïti, Mexico en Chili, die Nederland en de overige landen van Europa van honig voorzien.

Honig staat in Nederland onder een controle van overheidswege; in het Honigbesluit van de Warenwet zijn de eischen omschreven, waaraan het artikel moet voldoen om voor de consumptie toegelaten te worden. Een der eerste dingen, die ons dus te doen stonden, was in het laboratorium na te gaan, of de ontvangen honig aan de kwaliteits-eischen van het Honigbesluit voldeed. Het bleek alles in orde te zijn, zoodat uit hoofde van de Warenwet tegen het in consumptie brengen van de honig geen bezwaar zou zijn te maken. Maar daarmede waren wij er nog niet, want dat beteekende alleen, dat de scheikundige samenstelling in orde was, terwijl het geen uitsluitsel gaf over voor den consument zoo belangrijke eigenschappen als aroma, smaak, enz. Ter opheldering van laatstgenoemde punten riepen wij de hulp in van enkele fabrikanten van koekwaren, biscuits en dergelijke artikelen. Hun oordeel kwam onveranderlijk daarop neer, dat de Surinaamsche honig te dun vloeibaar was en een te bitteren smaak had, niet zoet genoeg was. In de bakkerij kan slechts honig gebruikt worden, die na bekoeling opstijft; het bleek nu aan de beoordeelaars, dat de Surinaamsche honig onder die omstandigheden te dun bleef. De smaak werd weinig doordringend bevonden met een beslist eenigszins bitteren nasmaak; voor de verwerking in koek moet de honig juist zoet van smaak zijn.

Daarmede was wel duidelijk geworden, waardoor de afzet van de Surinaamsche honig steeds tot enkele partijen beperkt was gebleven, de scheikundige samenstelling zal wel steeds aan de

eischen voldaan hebben, maar de smaak en de consistentie stonden een blijvend gebruik in den weg.

Dat kwam ook tot uiting in de bepaling van de waarde; fabrikanten konden de Surinaamsche honig slechts op ongeveer de helft van de waarde van honig uit Cuba, Jamaïca, Chili, enz., taxeeren. Er is nog een kleine kans op betere beoordeeling, door n.l. de honig niet in kerosine-blikken, maar in houten vaten te verpakken, de algemeen gebruikelijke exportverpakking voor honig. Het is toch niet geheel en al ondenkbaar, dat de bittere nasmaak van de Surinaamsche honig iets met de zoogenaamde „blik"-smaak te maken zou hebben. Als materiaal om vaten uit te vervaardigen zou het soemaroepahout (van *Simaruba* spec.) wellicht goede diensten kunnen bewijzen.

Op initiatief van het Landbouwproefstation is in 1932 de export van sinaasappelen naar Nederland opnieuw ter hand genomen. Enkele getallen over den uitvoer in het algemeen zijn in het volgende tabelletje bijeengebracht:

UITVOER VAN SINAASAPPELEN, IN DUIZENDTALLEN STUKS

Jaar	Totaal	Naar naburige landen			naar Europa	
		Curaçao	Barbados	Br. Guiana	Nederland	Engeland
1929	1.307	101	82	1.016	104	4
1930	629	422	106	41	60	—
1931	988	749	169	—	70	—
1932	507					

Duidelijk blijkt, dat in de laatste jaren de afzet naar Curaçao en Barbados is toegenomen; die naar Britsch-Guiana kwam in het midden van 1930 tot stilstand, omdat daar toen een verbod voor de invoer van Surinaamsch fruit en groente is uitgevaardigd, in verband met het voorkomen van de vruchtvlieg in Suriname. In den uitvoer naar Nederland vond geen vooruitgang plaats.

Om de moederlandsche markt thans goed te leeren kennen, werden nieuwe proeven opgezet, waarbij het Landbouwproefstation zich belastte met den inkoop, de sorteering, verpakking en verscheping van het fruit, de Afdeeling Handelsmuseum voor haar rekening nam de aanmaak van wikkelpapieren met een pas-

send vignet en de afzet van de aan te voeren partijen bij de Nederlandsche fruithandel. Een zeer belangrijk punt was, dat de aanvoer uit Suriname hier valt in de zomermaanden, wanneer de vraag naar saprijk fruit groot is, terwijl de voorziening daarin naar verhouding gering is.

Met tusschenpoozen van drie weken brachten de booten van de Suriname-lijn in de periode Augustus-October vier partijen sinaasappelen aan, in totaal 434 kisten. De verzending in het geventileerde scheepsruim bleek goed te voldoen. De kisten waren van het model en de afmetingen, zooals in Brazilië en Californië voor de vruchten-export in gebruik zijn. De aanmaak geschiedde in Suriname uit soemaroepahout en uit possentriehout (*Hura Crepitans* LINN.); aan de beide korte einden stonden het woord „Suriname" en het stuktal (d. w. z. het getal, aangevend het aantal in de kist verpakte vruchten, b.v. 126, 176, enz.) er op gedrukt. Feitelijk had op die zijwand een kleurrijk etiket moeten voorkomen, waarvan echter wegens de hooge kosten van aanmaak voorloopig afgezien was. Elke vrucht was in een vierkant wikkelpapiertje verpakt, bedrukt met een vignet, waarvoor wij de teekening ontleenden aan het wapen van Suriname.

De verpakking en de sorteering werden door de Nederlandsche handelaren gunstig beoordeeld. Het meest gewild bleken de kisten met 126 tot 200 vruchten, de zeer groote vruchten, waarvan er slechts 90 à 96 in een kist gaan, konden geen veel hoogeren prijs behalen, omdat daaronder naar verhouding nogal eens droge vruchten voorkwamen. De gele inplaats van oranje kleur deed aanvankelijk de koopers wat terughoudend zijn; toen eenmaal de goede kwaliteit en de groote hoeveelheid sap meer bekend werden, begonnen zij over hun vooroordeelen heen te stappen.

Onbevredigend voor Suriname is het verloop van dit eerste exportseizoen dan ook niet geweest. Het Surinaamsche product is thans in vele kringen geintroduceerd, waardoor dit jaar grootere partijen gemakkelijker hun weg zullen kunnen vinden.

Thans komende tot de boschproducten, kan allereerst vermeld worden de balata-melk, het melksap van de bolletrie, *Mimusops globosa* GAERTN. F., waarvan ons enkele malen door de Europeesche industrie zendingen gevraagd werden. Het Landbouwproefstation verzorgde dan de inzameling, de conserveering met ammoniak, de verpakking en de opzending naar Amsterdam. Alvorens de melk door te zenden naar de betrokken

industrie gingen wij hier de samenstelling na. Aangezien het melksap steeds onder toezicht was getapt en verzameld, was de kans op vervalsching met latex van andere boomen vrijwel uitgesloten; de verrichte analyses veroorloofden dan ook een inzicht in de juiste samenstelling van balata-melk, zooals Suriname die kan leveren.

Gerekend mag dan worden, dat met ammoniak geconserveerde melk 21 à 22% gutta bevat, ongeveer evenveel harsachtige stoffen, rond 3% eiwitachtige stoffen en de dubbele hoeveelheid minerale verbindingen, de rest ad 46—49% is water.

Andere boschproducten, waarvoor belangstelling merkbaar was, behoorden alle tot de z.g. vischvergiften, zooals nekòe, driekantie, asitjoena, enz. De aandacht viel er op door de groote vraag naar het nieuwe insecticide rotenon, dat reeds aangetroffen is in verscheidene soorten van het in Z.O. Azië voorkomende geslacht *Derris* en in soorten van het in Zuid-Amerika thuisbehoorende geslacht *Lonchocarpus*, die alle zonder uitzondering als sterke vischvergiften bekend staan.

De onderzoekers van het „Bureau of Chemistry and Soils" te Washington hebben de aandacht op rotenon gevestigd, omdat het uiterst giftig is voor tal van insecten, zonder nochtans ook maar in eenigerlei opzicht schadelijk te zijn voor den mensch en voor hoogere dieren. Van de thans als insecticide gebruikte arseen- en koperverbindingen kan het laatste helaas niet gezegd worden. Rotenon is een witte kristallijne verbinding, met smeltpunt 163° C.

Enkele jaren geleden (1929) is rotenon aangetroffen in den wortel van de in Peru en enkele deelen van Brazilië in het wild voorkomende *Lonchocarpus nicou* (AUBL.) D.C., daar bekend onder den naam cubé. Zoo dicht bij huis, loonde het zeker de moeite na te gaan of nu ook de in Suriname voorkomende *Lonchocarpus*-soort, de nekòe, ook wel met den naam stinkhout aangeduid, wellicht rotenon bevatte. Het was wederom het Landbouwproefstation, dat de inzameling en opzending van het materiaal verzorgde, waarna reeds in 1931 het onderzoek ervan plaats vond in het laboratorium van de Afdeeling Handelsmuseum.

Terloops is reeds vermeld, dat rotenon in den wortel van de cubé was aangetroffen. Een feit is toch, dat men, ook bij *Derris*, rotenon voornamelijk in de wortels aantreft; stam en stengels bevatten er steeds slechts heel weinig van.

Tot dusverre was men voor de kennis van de vergiftige verbindingen van nekòe aangewezen op het proefschrift van W. M. I. BORST PAUWELS (Leiden 1903). Deze onderzoeker zonderde uit den stam als giftig voor visschen af, kristallijn wit nekoeïd en harsachtig lichtgeel gekleurd beta-nekoeïd (smeltpunt 125° resp. ± 82° C.); rotenon (smeltpunt 163°) was er echter niet bij. Ons onderzoek verliep gunstiger, zoowel uit den stam als uit den wortel kon rotenon afgezonderd worden, zij het uit den stam slechts zeer weinig, wat, gezien de reeds bekende waarnemingen, ook verwacht mocht worden. Uit nekòe-wortel kon rond 2% rotenon verkregen worden. Bij het in 1932 voortgezette onderzoek — met nieuw ontvangen materiaal — bleek de opbrengst niet steeds dezelfde, naast partijen wortel met meer dan 2%, waren er ook met slechts ruim 1%. Het Landbouwproefstation veronderstelt thans, dat die verschillen verband kunnen houden met de bekende bewering van de bevolking in Suriname, dat er een „witte" en een „zwarte" nekòe zou bestaan, van welke de laatste als zwaarder vischvergif wordt beschouwd. Denkbaar is dan ook, dat de zwarte nekòe meer rotenon dan de witte zou bevatten.

Een opmerking op historisch terrein mag hier niet achterwege worden gelaten. In 1895 heeft een Fransch apotheker, E. GEOFFROY stammateriaal van een in Fransch-Guiana voorkomende *Lonchocarpus*-soort, vermoedelijk *L. nicou*, onderzocht. Daaruit heeft hij een witte, kristallijne stof met smeltpunt 162° C. afgezonderd, waaraan hij den naam nicouline gaf, afgeleid van de soortnaam nicou. Die waarneming is in de literatuur op den achtergrond geraakt; toen wij haar weder voor ons namen en de beschrijving die GEOFFROY van nicouline geeft, vergeleken met wat wij zelf bij rotenon waargenomen hebben, bleef geen twijfel meer over omtrent de gelijkheid van beide stoffen; inderdaad moet aangenomen worden, dat reeds in 1895 uit *Lonchocarpus*-materiaal rotenon is afgezonderd, echter onder den naam nicouline.

Voorts mag nu ook aangenomen worden, dat de in 1903 afgezonderde verbindingen nekoeïd en beta-nekoeïd naar alle waarschijnlijkheid nog geen volkomen zuivere stoffen zijn geweest maar tusschenproducten op den weg naar rotenon.

Voor Suriname kan de nekòe-wortel dus van beteekenis geacht worden wegens het feit, dat er het belangrijke insecticide rotenon in voorkomt. Blijkens de statistiek is tot voor kort slechts weinig ervan uitgevoerd, waarin echter in het afgeloopen jaar (1932)

een opvallende wending is gekomen, zooals de volgende cijfers mogen aantoonen:

UITVOER VAN NEKÒE-WORTEL

1929	4.005 kg.
1930	164 „
1931	—
1932	6.547 „

Er is dus verhoogde belangstelling merkbaar; indien dat verschijnsel het gevolg mocht zijn van de in 1931 verrichte onderzoekingen, zou de arbeid van het Landbouwproefstation en onze instelling reeds tot een voor Suriname gunstig resultaat hebben geleid.

De overige hier onderzochte vischvergiften waren driekantie, asitjoena, koenapaloe, koenami, teteroeman karoembanikoro en oeriri jarithe. Van al deze planten zijn het blad, de stam en de wortels afzonderlijk op de aanwezigheid van rotenon onderzocht. Echter zonder succes, al kon in enkele gevallen wel een kenmerkend bestanddeel aangetoond worden. Zoo bleken stam en wortel van driekantie, *Serjania* spec. sterk saponinehoudend te zijn, terwijl uit den wortel van asitjoena, *Tephrosia toxicaria* PERS., een kleine hoeveelheid van een bruine stof afgescheiden werd, waarschijnlijk uit onzuiver tephrosine bestaande. Daarmede waren wij wel betrekkelijk dicht bij rotenon gekomen, tephrosine behoort n.l. met degueline en toxicarol tot de verbindingen, die als regel naast rotenon in den wortel van *Derris* en *Lonchocarpus* aangetroffen worden. Zij zijn alle drie giftig, maar bij lange na niet in de mate van rotenon.

Voorloopig blijft dan ook van de bestudeerde Surinaamsche vischvergiften de nekòe, althans wat den wortel aangaat, degene, die voor de kolonie economische beteekenis kan hebben.

Amsterdam, Januari 1933
Afd. Handelsmuseum v/h Koloniaal Instituut.

BIBLIOGRAPHIE

Koloniaal Missie-Tijdschrift. 15 Januari 1933. Het Leger van Christus in de Indiën. (Verbetering). Door P. G. Groenen.

Het Koloniaal Weekblad. Orgaan der Koninklijke Vereeniging „Oost en West". 16 Februari 1933. De Cultures in den Kleinen Landbouw in Suriname, door H. J. W. — Studiecommissie der Koninklijke Vereeniging „Oost en West". Jaarverslag over 1932. — Oost- en West-Indisch literatuuroverzicht.— Onder de Rubriek Suriname: Het Hof van Justitie. Zijn Surinamers lui? Een onverdiend brevet. Suriname's oudste krant overleden. Goud in het Corantyngebied en Nickerie. Het Militair Hospitaal. Sic transit gloria mundi. Nieuwe Vereenigingen. Rijstcultuur.

Idem. 23 Februari 1933. Studiecommissie van „Oost en West". Rubriek „Suriname". Loterij en Hazardspel. Zeevisscherij. Sneldienst Curaçao. Goudexploitatie. Surinaamsch hout. Goudvisschen en Malariabestrijders. Belangstelling voor Suriname in Ned.-Indië. — Rubriek Curaçao. H. J. Vooren†. Middelen. Scheepvaart. Curaçao in de Eerste Kamer. Geschiedkundige Sprokkelingen.

De Indische Mercuur. 15 Februari 1933. Verkorte Balans van „De Surinaamsche Bank". Paramaribo, 21 Januari 1933.

Tropisch Nederland. 6 Februari 1933. In Memoriam Dr. H. D. Benjamins door C. H. Kesler. Marten Douwes Teenstra en zijn verdiensten voor den landbouw in Suriname voor een eeuw terug, door A. Hallema.

Tropisch Nederland. 20 Februari 1933. Lotos en Victoria Regia in Suriname, door C. H. Kesler.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. No. 2. Februari 9933. Afbraak of opbouw in 1933.

Onze Jongeren en Suriname. Door Tj. Pyttersen. (Overdruk: Het Vaderland 14 en 15 Febr. 1933. Avondbl. C.).

Departement Landbouwproefstation Suriname. Mededeeling No. 5. December 1932. De Verschepingen van Sinaasappelen naar Nederland in 1932 door Gerold Stahel en J. A. Bange.

Travel. No. 4. Februari 1933. Jungle Life in Dutch Guiana. By Jean M. F. Dubois.

Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rotterdam. Jaarverslag over 1932. Handel en Verkeer met Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao.

Mixed Marriages. The Papal Decree of 1932 unlawful, unjust and unchristian. A. Sermon preached by Rev. C. McI Darrell May 1st. 1932 in the Methodist Church Philipsburg, St. Martin.

DE CULTUURWAARDE VAN SURINAME [1]).

DOOR

L. JUNKER

De weder opbouw van het vroeger bloeiende Suriname is sedert het jaar 1863, het jaar van de vrijverklaring der slaven, honderden malen het onderwerp van gedachten-wisselingen geweest zonder dat het tot heden toe gelukt is het moeielijke Suriname-probleem op te lossen. Bevoegden en onbevoegden hebben gemeend het hunne te moeten zeggen. Grondige, door deskundige commissies ingestelde onderzoekingen, waarbij alle zijden van het sociale en economische leven, alle mogelijkheden die tot den wederopbouw der kolonie kunnen leiden zijn beschouwd geworden, hebben plaats gehad. De daaromtrent uitgebrachten rapporten rusten kalm in de archieven, voorgestelde maatregelen werden veelal niet eens overweging waardig gekeurd, alle arbeid voor Suriname wordt de vergetelheid prijs gegeven de durf ontbreekt nu eenmaal de zaak grondig aan te pakken. Niet alleen door vanwege de regeering ingestelde of op particulier initiatief gevormde commissies is over Suriname geschreven, geleerden hebben aan de verschillende problemen beschouwingen gewijd en reizigers hebben, al naarmate zij in Suriname door de een of andere bril hebben gekeken, in publicatie juiste en onjuiste indrukken weergegeven. Groote Nederlandsche dag- en weekbladen zijn niet achtergebleven, journalisten met bekende namen werden naar Suriname gezonden om op de plaats zelf hun licht op te steken.

Hier moet worden opgemerkt dat door Surinamers niet veel belangrijks is gepubliceerd dat tot kennis van hun geboorteland kon bijdragen.

Onder al de geschriften, rapporten en publicaties over de toestanden in Suriname neemt het rapport van het Suriname Studie Syndicaat de voornaamste plaats in. Dit geschrift is de beste

[1]) Zie ook het artikel van den heer Tj. Pyttersen onder hetzelfde hoofd in „De West-Indische Gids" van Juli/Augustus 1931 (13de jg. blz. 109—122).

leiddraad voor ieder staathuishoudkundige die eene studie over Suriname zal willen of moeten maken. En juist dit in ieder opzicht degelijk rapport, dat als leerboek bij het meer uitgebreid en hooger onderwijs kan dienen, is in Nederland zoo goed als onbekend.

Uit den aard van de zaak hebben alle publicaties over Suriname slechts in bepaalde kringen verspreiding gevonden, zelfs de artikelen in de groote dag- en weekbladen hebben in hun groote lezerskringen weinig begrip omtrent de aangelegenheid ontmoet.

Welke voorstellingen men zich omtrent dit gewest, dat vier en een half maal zoo groot is als het moederland, in Nederland vormt en op welke wijze door schijnbaar bevoegden soms de kennis omtrent de kolonie Suriname verspreid wordt mogen twee staaltjes illustreeren.

Op de Indische tentoonstelling te Arnhem gaf een schoolmeester, die op Curaçao werkzaam is geweest, eene uitlegging omtrent de op dit eiland heerschende klimatologischen toestanden. Een oostindische planter volgde met groote opmerkzaamheid de verklaringen. Nadat de voordracht geëindigd was wendde zich de planter tot mij en gaf zijne verwondering te kennen hoe men onder de gegeven omstandigheden, bij soms meer dan een jaar aanhoudende droogte seizoenen, in Suriname van koffieplanten spreken kon. Hem werd geantwoordt dat van Curaçao en niet van Suriname sprake was geweest. Dit antwoord lokte de vraag van den Deli-planter uit: „*Maar* ligt *Suriname dan niet op Curaçao?*"

Te Amsterdam werd kort geleden een vergadering gehouden die ten doel had de middelen te bespreken die Suriname er weder bovenop konden brengen. Een Surinamer had vrijwillig het referaat op zich genomen. Aan de aanwezigen werd verteld dat Suriname zijn buitengewoon gunstig klimaat aan den golfstroom te danken had en onder meer vertelsels kreeg men ook te hooren dat het binnenland van Suriname zeer onvruchtbaar is.

Deze laatste, geheel uit de lucht gegrepen bewering, waarvan de onjuistheid later op grond van praktische ervaringen en werkelijk plaats gehad hebbende onderzoekingen zal worden aangetoond, dwingt onwillekeurig deze aangelegenheid, die voor de toekomst van Suriname van het allergrootste belang is, op den keper te beschouwen. Ik had mij voorgesteld de herinneringen in chronologische volgorde neer te schrijven; dan zou de kwestie van de werkelijke cultuurwaarde van Suriname eerst veel later behandeld

hebben kunnen worden. Daar echter in de Staten Generaal herhaaldelijk de ontwikkeling van vruchten-cultures voor Suriname bepleit is en het particulier initiatief zich in deze richting ook niet onbetuigd heeft gelaten wordt het meer dan tijd deze aangelegenheid onder het oog te zien.

Suriname is nu eenmaal gedoodverfd als het land van mislukkingen. Niets ligt daarom meer voor de hand dan ten opzichte van vruchten-cultures bijtijds met een paar waarschuwende opmerkingen voor den dag te komen.

In de eerste plaats zullen de vruchtencultures op groote schaal moeten worden gedreven zoo men niet een ander gezegde over Suriname, dat het 't land van mooie monsters is, opnieuw wil bewaarheid zien. Citrus en ananas eischen lichte kleizand en zandklei of de in het alluviale land voorkomende sterk verweerde schelpgronden. Zeeklei lijkt voor geen enkele vruchtsoort in welk klimaat ook de aangewezen grondsoort te zijn. In Nederland bijv. vindt men de groote kweekerijen in het heuvelachtige Gelderland, in Limburg en niet in Holland. Brazilie, dat, schande voor Suriname, de Nederlandsche markten met goede en inferieure Citrussoorten overstroomt, verbouwt dezen eveneens op hoogland.

Voor kwaliteits-producten in uniforme hoeveelheden zal spoedig blijken dat men met de beschikbare lichte gronden in het alluviale land niet zal uitkomen. De plantwijdte is voor sinaasappelen veel grooter dan voor andere boomcultures zooals koffie en cacao. Terwijl voor dezen schaduw-boomen moeten worden geplant wil citrus rondom den boom het volle zonlicht hebben. Het bestek van deze inleiding laat niet toe dieper op de cultuur-wijze in te gaan. Naar voren moet echter worden gebracht:

1. In het alluviale gebied zal bij uitbreiding van vruchtencultures op eenigszins grootere schaal een tekort aan beschikbare gronden ontstaan.

2. Sinaasappelen afkomstig uit het heuvelland zijn van beslist betere kwaliteit; wat vooral bij sinaasappelen van de door de boschnegers geplante boomen opvalt is de gelijke smaak der vruchten die van verschillende boomen afkomstig zijn. Dit geldt ook voor ananassen, die aan de bovenrivieren door creolen, indianen en boschnegers worden aangeplant. Voor deze cultuur zijn reeds in het savanne-gebied zeer groote terreinen beschikbaar.

Na deze afdwaling komen wij weer terug op de beweerde onvruchtbaarheid van het land dat na het hiervoren gezegd juist voor vruchten-cultuur in aanmerking komt.

Allereerst moet gezegd worden dat de bewering van zeer re-

centen datum is, en omstreeks het jaar 1927 ingang heeft gevonden. Nog in het rapport van het Suriname Studie Syndicaat wordt eenige malen op de mogelijkheden gewezen die het heuvelland aanbiedt. Het rapport dateert van 1919.

In het jaar 1922 werden ten behoeve van den heer Pyttersen ruim 200.000 hectaren heuvelland naar de geschiktheid voor landbouw onderzocht. Op aanwijzing van den toenmaligen landbouw-scheikundige werden in het onderzochte gebied ruim veertig grondmonsters verzameld en bij het landbouw proefstation ingediend. Deze zijn nooit onderzocht. Door het concern-Spruyt werden in 1926 300.000 hectaren land voor onderzoek naar de geschiktheid voor landbouw aangevraagd. Voor het grootste gedeelte maakte het in 1922 onderzochte land deel van deze concessie uit. Omtrent de onvruchtbaarheid dezer streken, tusschen de Suriname-rivier en de Marowijne, werd destijds nog niet gesproken.

In het jaar 1927 stelde de Deutsche Pflanzungs Gesellschaft een grondig onderzoek naar de geschiktheid voor landbouw in het binnenland van Suriname in. De deskundige der commissie was buitengewoon ingenomen met het heuvelland op den linker oever van de Suriname-rivier. Er werd dan ook land in onderzoek aangevraagd. Deze aanvragen werden eenige jaren verlengd. De deskundige der commissie was een oud tropenplanter uit de Deli-school.

In het begin van 1932 bezocht een Geldersche boomkweeker, die voor studie in Suriname heeft vertoefd, het heuvelgebied in het stroomgebied der Casipora, oud cultuurland in den tijd van de eerste kolonisten in Suriname. Als zijn oordeel gaf hij te kennen dat het land dat hij aldaar gezien had, en waar op verschillende plaatsen tot 70 cM. diepe proefkuilen waren gedolven, ideaal land voor alle boomcultures is. Hij voegde er aan toe dat men in Gelderland wel hier en daar eenige bunders land van zoo uitnemende kwaliteit kon vinden, doch dergelijke aaneengesloten oppervlakten niet. De gunstige bevindingen van twee deskundigen der praktijk, den heer Loag van de Duitsche commissie en van den heer Rijnvaam, tuinarchitekt van de gemeente Velp, zeggen genoeg.

Alvorens na te gaan op welke wijze de stelling omtrent de onvruchtbaarheid van het Surinaamsche binnenland is ontstaan deel ik nog mede dat ik gedurende de laatste twintig jaren in de Surinaamsche bosschen en in alle deelen der kolonie honderden plaatselijke opnamen van boomopstanden heb verricht en vele

duizenden kilometers door mij en anderen gekapte tracés heb afgeloopen.

Het onderzoek naar de geschiktheid van het land voor landbouw in 1922 uitgevoerd stond onder mijne leiding. De duitsche commissie die in 1927 een dergelijk onderzoek heeft ingesteld vergezelde ik als gids. Vermeld wordt dit slechts om mij voor den lezer te legitimeeren en om aan te toonen dat ik in de gelegenheid ben geweest mij omtrent de toestanden in het boschland van Suriname een oordeel te vormen.

* * *

In 1929 verscheen in de Economisch Statistische Berichten eene reeks artikelen van de hand van den heer Kasteleijn over de cultuurwaarde van Suriname. De uiterst pessimistische beschouwingen lieten buiten het alluviale deel der kolonie niet veel goeds aan cultuurland over.

Gedurende de laatste maanden van het jaar 1928 had de heer K. in Suriname een onderzoek naar de mogelijkheid van eene cassave-cultuur ingesteld. De voorlichting en de regeling der verschillende tochten voor de opname van voor de cultuur eventueel geschikte terreinen geschiedde door het landbouwproefstation.

Gezegd moet worden dat de heer K. niet goed gediend is geworden. Om kort te zijn geef ik slechts eene beschrijving der tochten op welke heusch geen andere indrukken verkregen konden worden dan degenen die in de hiervoren vermelde artikelen werden weer gegeven.

1°. tocht.

Van de Commewijnekreek langs de zoogenaamde Beaumontlijn in westelijke richting naar de Suriname. Het tracé is 32.6 Km. lang en vormde in 1922 de zuidgrens van het zoogenaamde onderzoek-Pijttersen. Aan deze lijn werd een aantal opnamen van hout-opstanden vastgelegd en zij diende in 1916 als basis voor een uitgebreid onderzoek naar bauxiet.

Naar het noorden en zuiden toe verloopen de heuvels veelal met groote plateaus en goed aaneengesloten bosch. Men heeft den heer K. deze terreinen niet aangewezen, de voor cassave geschikste gronden van geheel Suriname.

2° tocht

Van het station Brownsweg langs den Brownsweg in noordoostelijke richting naar Bergendal. De weg die aanvankelijk door

de Patrick-savanne loopt, voert later tenminste over twee derden van den weg door savannabosch. De Wallabaopstanden (Eperua) wijzen overal den sterielen kwarts-ondergrond aan. De rest van den weg loopt door onvruchtbare ijzersteen-formaties.

3° tocht.

Van de Vier Hendrikken aan de Saramacca recht oost naar Km. 25. van den spoorweg.

Dit tracé had ik in 1927 ten behoeve van het landbouwonderzoek der Duitsche commissie opengekapt. De deskundige der Commissie verklaarde het terrein aan het tracé gelegen in het algemeen ongeschikt. Een paar kleine goede gedeelten worden door groote moerassen ingesloten, van aaneengesloten goede complexen is geene sprake.

Onbegrijpelijk is het dat men den heer K. dezen moeielijken tocht heeft laten doen, een tocht waarvan men kon weten dat hij geen resultaat zou kunnen opleveren.

Verder commentaar is in deze aangelegenheid overbodig, het zal begrijpelijk worden, dat de heer K. een zoo vernietigend oordeel over Suriname heeft geveld.

* * *

Ieder reiziger die eene reis van Paramaribo per spoorweg, die bijna uitsluitend door savanne loopt, naar Kabelstation maakt, zal over het cultuurland Suriname den allerongunstigsten indruk opdoen. In het jaar 1924 kwam de landbouw-expert Hogan uit de V. S. in Suriname aan teneinde een onderzoek naar de hervatting van de bacoven-cultuur in te stellen. De toenmalige directeur van den landbouw wilde dat de toekomstige bacovenvelden in den omtrek van Kabelstation moesten liggen. De Amerikaan kreeg zijn trolly-reisje door het barre landschap en het slot is geweest wat het nieuwsblad „De West" heeft genoemd een verpletterend rapport.

Sedert dien heeft men er niet veel bijgeleerd. De terreinen langs den spoorweg beschouwt men nog altijd als het typische binnenland, dat overal (volgens deze opvatting) een gelijk karakter draagt. Het landbouw-proefstation blijft de stelling huldigen dat het binnenland ongeschikt voor den landbouw is. Dit moet natuurlijk fnuikend en ontmoedigend werken op iederen ondernemingsgeest.

Wetenschappelijk is de stelling niet te verdedigen, omdat zij niet gefundeerd is op proefondervindelijke bewijsgronden, op

geen enkel analytisch bodem-onderzoek, op geen praktische proefneming.

De proefnemingen door het landbouw-proefstation in het savannegebied, en wel in het noordelijke gedeelte daarvan, te Zanderij I, moeten proefnemingen voorstellen die in het binnenland werden genomen. Dit komt echter met de werkelijkheid in het geheel niet overeen.

In de eerste plaats is het land zeer laag. De hooge plekken zandklei en lateriet-achtige grond, hebben eerst door kunstmatige afwatering werkelijke cultuurwaarde verkregen. Hier heeft in 1929 de toenmalige houtvester J. W. Gonggrijp de diepe sloten doen delven om voor het arboretum geschikten plantgrond te vinden. Waar dit waardevol cultuur-object heeft gestaan bevinden zich heden de proefbedden van het proefstation.

Door den aanleg van de kunstmatige afwatering wordt onomstootelijk bewezen dat de terreinen tot het laage land moeten worden gerekend. Dat dit in werkelijkheid zoo is werd in 1929 duidelijk aangetoond. Een proefaanleg-cassave groot ongeveer vijftig akkers moest bedolven worden. Deze aanleg van een cultuurgewas, dat alleen op hooge gronden gedijt, heeft dan ook geen resultaat opgeleverd, niettegenstaande de cassave kon aanrijpen gedurende zeer gunstige seizoenen met middelmatigen regenval.

Het vochtgehalte van den grond speelt een voorname rol bij de ontwikkeling der planten. In Suriname droogt het laage land betrekkelijk spoedig uit. In het heuvelland waar de gesteenten door hun capillaire werking het watergehalte van den bodem regelen, heeft volkomen uitdroging nooit plaats.

Gedurende de lang aanhoudende droogten van 1912 en 1925/26 stierven aan watergebrek in de bosschen van het lage land zeer veel groote boomen in het bijzonder kwalie-soorten. In het heuvelland oefende de droogte blijkbaar in het geheel geen invloed uit; de boomsoorten die elders aan deze te gronde gingen bleven hier gespaard.

Ook de boschbranden die in het lage en in het savanne-land groote verwoestingen veroorzaken maken halt voor de heuvels [1]).

[1]) In Januari 1927 geleidde ik Dr. Pfeiffer, op een marsch die eenige dagen duurde, door de groote vlakten in het stroomgebied van de Coppename. Ik vestigde toen de aandacht van den geleerden onderzoeker op het groote aantal doode kwalieboomen in boschgedeelten waar geen boschbranden gewoed hadden.

Op latere onderzoekings-tochten in het heuvelland kon ik er op wijzen, dat de groote kwalieboomen daar blijkbaar niet door de droogte hadden geleden, want doode boomen waren zoo goed als niet te zien.

Uit dezen gezichtshoek bekeken kunnen dan ook de resultaten van proefnemingen, op gronden genomen die met de gronden van het alluviale land onder gelijke omstandigheden verkeeren, niet als vanzelf sprekend gelijkwaardig worden verklaard met vegetatie-uitkomsten in het heuvelland. Geheel andere vegetatie-voorwaarden worden hierdoor immers eenvoudig uitgeschakeld.

Voor boomcultures, citrus, cacao, koffie is de geregelde waterverzorging van het grootste belang.

Nog geheel anders wordt de zaak wanneer men ook het verschil in bodemgesteldheid gaat beschouwen.

De grondsoorten van de plant-oppervlakten te Zanderij I zijn verwerings-producten die zoo goed als geen bestanddeelen meer bevatten aan verdere verwering onderhevig. De voedingstoffen die cultuurplanten noodig hebben zijn daarom spoedig verbruikt. Het gevolg hiervan is dat nieuwe moeten worden aangevoerd, met andere woorden dat bemest moet worden. Te Zanderij I, op de proefvelden van het landbouw-proefstation, wordt dan ook van deze methode, de plant kunstmatig te voeden, ruim gebruik gemaakt.

Geheel anders is de toestand buiten het gebied der eluviale formaties op welke deze proefvelden liggen. In de heuvels worden de grondstoffen der verweeringsproducten, de gesteenten, door de natuur opgelegd, in ruime mate aangetroffen.

Door het in cultuur brengen wordt aldaar het reeds zeer energische proces van verweering zeer bevorderd. De planten verkrijgen hier door in ruime mate voortdurend de beschikking over voedingstoffen hetgeen hunne ontwikkeling zeer te stade komt. Twee voordeelen die uit een economisch standpunt van groot belang zijn springen derhalve bij eventueele cultures in het heuvelgebied in het oog. Dure bepolderingen zijn overbodig, kostbare bemesting kan achterwege blijven.

Tenslotte zal nog worden aangehaald wat het rapport van het Suriname Studie Syndicaat ten aanzien van de vruchtbaarheid van het binnenland vermeldt:

„Ten opzichte van de cultuur heeft men in Suriname tot dusver alleen te maken met de ruim 50 Km. breede kuststrook van goeden kleigrond, hetgeen echter volstrekt niets beslist omtrent de meerdere of mindere geschiktheid van de meer stroomopwaarts gelegen terreinen voor de teelt van stapelproducten. Men ziet de boschnegers en indianen met succes hiermee voedselgewassen telen op de „grondjes" langs de bovenrivieren. Een onder-

zoek op verschillende plaatsen ingesteld uit de oevers der groote rivieren, gaf den indruk, dat voor plantenteelt goed bruikbare gronden in groote uitgestrektheden meer stroomopwaarts aanwezig zijn. Voor tot de ontginning daarvan kan worden overgegaan zal echter een omvangrijker onderzoek dan nu kon geschieden, moeten voorafgaan".

Twee latere onderzoeken op grootere schaal hebben aangetoond dat de in 1919 verkregen, hiervoren vermelde indrukken juist zijn geweest. Op deze is echter niet voortgebouwd, verkregen bouw-materiaal werd ongebruikt gelaten.

Een derde, in verkeerde banen geleid onderzoek heeft de uitspraak ten gevolge gehad die het uitgangspunt van de voorafgaande beschouwingen is geworden. Dezen zijn in de eerste plaats in het belang van de waarheid geschreven. Wanneer de lezer mij later op de tochten en omzwervingen in het binnenland van Suriname zal volgen zal hij meer dan eens in de gelegenheid komen de in het verband met de cultuurwaarde van Suriname gedane mededeelingen als juist te erkennen.

Suriname zal ermede gediend zijn wanneer geleerde experimenten plaats zullen maken voor praktisch onderzoek. In de eerste plaats zullen vruchten-cultures voordeel erbij hebben wanneer het onderzoek onverwijld ter hand wordt genomen. De sinaasappel-cultuur doorleeft reeds eene crisis van vijftien jaren. In 1917 verscheen het bulletin N° 35 door het Departement van Landbouw uitgegeven waarin door den heer Liems op uitnemende wijze alles is behandeld wat in verband staat met de sinaasappel-cultuur.

Ongeveer twee jaren later stelde het Sur. Studie Syndicaat een onderzoek in naar de mogelijkheid van deze cultuur, de conclusie luidde:

„Van den groei en de productiviteit van dezen boom (sinaasappel) en de kwaliteit der vruchten kregen wij een bepaald gunstigen indruk. Onze veilige becijfering doet verwachten dat de cultuur van sinaasappelen ruime winsten zal kunnen afwerpen en meenen wij haar vooral op *goede, lichte grondsoorten* met gerustheid te kunnen aanbevelen".

Hiermede besluit ik de aangelegenheid van de cultuurwaarde van Suriname. Wanneer het mij gelukt is bij invloedrijke lichamen en personen in Nederland de overtuiging te vestigen dat het met de vruchtbaarheid van Suriname niet zoo slecht gesteld is als men van gezag hebbende zijde wil doen voorkomen dan is er veel gewonnen. Een nauwkeurig door praktische landbouwers

ingesteld onderzoek zal het hiervoren vermelde zeker bevestigen.

Wanneer aangetoond kan worden dat buiten het polderland vruchten-cultures met succes kunnen worden gedreven, kan men ook het vraagstuk der kolonisatie met europeesche landbouwers onder het oog zien [1]). Het binnenland heeft eene slechte hygiënische reputatie, hier is het echter even zoo gesteld als bij de voorstellingen omtrent de onvruchtbaarheid dezer streken; onbekendheid met de werkelijke toestanden en gemakzucht voeren tot onjuiste gevolgtrekkingen.

* * *

Het juiste inzicht in vele toestanden waarmede de lezer in deze herinneringen en overpeinzingen zal kennis maken en de juiste beoordeeling daarvan, eischen, dat van de bevolkingsgroepeeringen in Suriname een beknopt overzicht wordt gegeven.

In het officieele jaarverslag der Kolonie over 1930 lezen wij dat op het einde van dat jaar Suriname 151350 inwoners telde. De verdeeling naar rassen is de volgende:

Indianen	2421
Europeanen	1671
Surinamers	58991
Ned.-Indiers	30336
Brit.-Indiers	35379
Chineezen	1769
Anderen	3541
Boschnegers	17242

Deze cijfers verschaffen echter geene inlichtingen omtrent de plaatsen welke de verschillende bevolkings groepen in het sociale en economische leven der gemeenschap innemen.

De grootste groep die men als regel als Surinamers aanduidt wordt gevormd door de nakomelingen van alle uit Surinaamsche ouders geboren personen die vóór 1 Juli 1863 vrijen waren, en de nakomelingen van hen die op dien dag vrij verklaard werden. De groep vertegenwoordigt 39% van de geheele bevolking.

Doordat de eerste generatie der vrij-verklaarden een levendig

[1]) Er bestaat vooruitzicht dat de kolonisatie met andere volken, ook met Europeanen, zal blijken mogelijk te zijn, als eene geschikte bedrijfs-vorm kan worden gevonden, waarvoor bij de sinaasappelcultuur en ook bij de cocos-cultuur kans bestaat.

(Lezingen over Surinaamsche problemen deel V pag. 23 door S. Beek; C. Kersten en Co, Paramaribo 1924).

aandeel bij de productie op zich had genomen, is deze ook van groot belang voor het economische leven der kolonie geweest. Gaandeweg, gedurende de laatste tien jaren met rassche schreden, verminderde dit aandeel. De nakomelingen van de noeste landbouwers, die op de ruïnes van groote landbouw- en houtkapondernemingen een nieuwen bedrijfsvorm in het leven hadden geroepen, verlieten hunne geboorte-gronden om of in de boschbedrijven een bestaan te zoeken of om het proletariaat, te vermeerderen, dat zich te Paramaribo na opheffing van de slavernij had ontwikkeld en dat voortdurend grootere afmetingen aanneemt. Oorzaken en gevolg van het een en ander zullen worden besproken wanneer wij op onze tochten door de kolonie op de plaats zelf nadere kennis maken met land en volk. De twee groote groepen aziaten, die samen ongeveer 43% van de geheele bevolking uitmaken, werden als contract-arbeiders, als koelie zooals men zich meestal uitdrukt, uit Britsch en Nederlandsch Indië naar Suriname overgebracht.

Op de geschiedenis der immigratie kan hier niet worden ingegaan. Vermeld wordt alleen dat reeds gedurende de laatste jaren van de slavernij en gedurende de jaren 1866/69 andere aziaten v. n. Chineezen voor den grooten landbouw werden aangevoerd.

Dezen, evenals de van het eiland Madeira geïmmigreerde landbouwers, zijn den landbouw niet trouw gebleven, beiden zijn in den handel gegaan. In een adem wordt medegedeeld dat de huidige Chineezen, die het winkelbedrijf in geheel Suriname in handen hebben slechts voor een zeer klein gedeelte de nakomelingen zijn, van de als koelies aangebrachte Chineezen. Van al de aangevoerde immigranten hebben de Britsch Indiërs voor het economische leven van Suriname de grootste beteekenis verkregen. De meesten zijn na afloop van hun contract-tijd kolonisten geworden. Met hun sterk uitgesproken ras-aanleg voor landbouw en veeteelt, hun minimun aan behoeften, gepaard gaande met ongekende zuinigheid en zin voor sparen, hebben bijna alle Britsch Indiërs het tot bezit gebracht. Groote plantages, geheele stadsgedeelten van Paramaribo, uitgestrekte rijstvelden en weilanden zijn hun eigendom geworden.

De karaktertrekken der andere groote aziatische groep der bevolking van de Nederlandsch Indiërs, zijn juist tegenovergesteld aan die van de Britsch Indiërs. Zuinigheid betrachten en sparen zijn aan den Javaan onbekende deugden. Hij houdt van goed eten en slechts weinigen hunner kunnen aan de neiging om te dobbelen weerstand bieden. De economische positie is daarom

bij hen eene geheel andere dan bij de Hindostanen. Ofschoon een deel hunner in de nabijheid van Lelydorp, te Nickerie en elders mooie aanplantingen bezitten zijn werkelijk gegoede Javanen in Suriname niet aan te treffen. Sedert eenigen tijd worden proeven genomen met vrije kolonisatie. De Javanen worden voor dit doel aangenomen en in Suriname in aparte vestigingen ondergebracht. De toekomst zal moeten leeren of deze proeven hun doel zullen bereiken.

De laatste belangrijke groep die aan de productie deelneemt zijn de beide primitieve volken van Suriname de boschnegers en de indianen. Beiden zijn goede houtbewerkers; zonder de prestaties der boschnegers op het gebied van den houtkap zouden de zaagmolens te Paramaribo gedurende den meesten tijd van het jaar het bedrijf moeten staken.

DE MAATSCHAPPELIJKE BETEEKENIS DER SURINAAMSCHE ZIEKTEN (van 1919 tot 1931).

DOOR

R. D. G. PH. SIMONS
Geneeskundige te Paramaribo.

In de W. I. Gids van 1919 komt op blz. 291 en vlgd. een artikel voor, onder bovengenoemden titel van de hand van Dr. C. Bonne, destijds adj. Geneesk. Inspecteur in Suriname.

Het is naar aanleiding van dit artikel, dat wij een vergelijking zouden willen maken tusschen den gezondheidstoestand in Suriname van toen (1919) en thans (1931).

Dr. C. Bonne vangt het artikel aan met de volgende woorden: „Ieder, die naar Suriname denkt te gaan of in dit land belang stelt, dient te weten, dat tal van gevaarlijke ziekten in de Oost, zooals pest, cholera en pokken in Suriname geheel ontbreken en dat ook gele koorts er zelden voorkomt".

Gelukkig, dat reeds hier kan worden vermeld, dat ook de gele koorts gedurende de laatste 30 jaren in Suriname niet is waargenomen.

Paramaribo, de hoofdstad, wordt door den schrijver een gezonde stad genoemd, maar Dr. Bonne waarschuwt voor de omstreken buiten de stad, waar de malaria vooral de gezondheid der menschen bedreigt. Deze toestand is vrijwel dezelfde gebleven.

De inlandsche bevolking van Paramaribo lijdt nog zeker evenzeer als in 1919 aan de verschrikkelijke filaria, welke ziekte, evenals de malaria, wordt overgebracht door een muskiet, in dit geval vnl. door de Culex en de Stegomyia (welke laatste ook de gele koorts — indien er tenminste gele koorts-patienten aanwezig zijn — kan overbrengen). Ook de anopheles (malariamuskiet) kan als tusschenwaard dienst doen.

De filariaaanval wordt in Suriname „boeboe" genoemd. „Boeboe" beteekent boeman en inderdaad overvalt en verschrikt de filariaaanval, die zeer plotseling optreedt en begint met heftige koude rillingen, den armen patient „als de boeman".

Dat in den „malaria-" en „filariatoestand" sindsdien weinig verandering is gekomen, vindt wel voornamelijk hierin zijn oorzaak, dat de bestrijding der muskieten zoo kostbaar is en met het oog op de talrijke groote moerassen en de dunne bevolking van het land bijna onmogelijk.

De Hygienische Dienst voert zijn zwakken strijd tegen de malaria met kinine en andere therapeutische- en prophylactische maatregelen; tegen de filaria is nog geen middel opgewassen.

Opvallend is echter, dat reeds na kort verblijf van filarialijders in koudere streken de aanvallen soms wegblijven.

„Dat lepra in de kolonie zeer verbreid is en dat een groot aantal lepralijders in de huizen wordt geborgen", deze toestand bestaat gelukkig niet meer. De leprabestrijding in Suriname is de laatste jaren krachtig ter hand genomen en de patienten verstoppen zich niet meer.

Door lezingen en ander onderricht, waarin o.a. de huidige Geneesk. Inspecteur een groot aandeel heeft, hebben de menschen in Suriname leeren begrijpen, dat kans op beterschap alleen te verwachten is, door een geregelde, wetenschappelijke behandeling. Het geloof in Treef verdwijnt meer en meer, (zie hierover de W.I. Encyclopaedie en de W.I. Gids van April 1927; 8ste jg. blz. 529, van April 1929 10de jg. blz. 545—568, en van Sept. 1929, 11e jg. blz. 187—218).

Op de polikliniek voor lepralijders, waar thans een Duitsche leproloog en een Surinaamsche dokter met onderzoek en behandeling der patienten zijn belast, werden in 1930 484 patienten behandeld, onder contrôle stonden 419 patienten. Deze zg. „polikliniek-patienten" mogen zich niet anders in het openbaar vertoonen, dan tweemaal per week, alleen op hun route naar de polikliniek. Dat de drie leprainrichtingen in 1930 samen 439 patienten telden, tegen slechts ruim 320 in de jaren 1920 tot '25 is niet aan een vermeerdering der gevallen in de stad, aan een uitbreiding der ziekte te wijten, maar eerder toe te schrijven aan een verbetering der contrôle met tengevolge daarvan vermeerderde opneming.

De stad kan thans bijna gezuiverd heeten van melaatschen, (d.w.z. „losloopende").

Dr. Bonne noemde den gezondheidstoestand der geheele bevolking anders niet bepaald slecht, maar vond, dat men er niet op mocht rekenen, dat deze toestand zoo zou blijven, tenzij verschillende hygiënische verbeteringen werden ingevoerd.

Als voorbeeld noemde hij een op hygienisch gebied, werkenden gezondheidsdienst.

Thans bestaat in Suriname een „Hygienische Dienst", onderdeel van den B. G. D.

Aan den Hygienischen Dienst is een Surinaamsche medicus, hygiënist, verbonden; voorts een hoofdopzichter en een aantal opzichters, die zich bezig houden met contrôle der erven, privaten, rioleering, enz.

Deze dienst is onmisbaar geworden, zijn taak is zeer uitgebreid en moeilijk, maar de resultaten zijn zeer gunstig.

De anchylostoom-bestrijding wordt krachtig gevoerd.

In 1928 werd het consultatiebureau „Zuigelingenzorg" opgericht.

In het Milit. Hospitaal kwamen een speciale polikliniek voor huid- en geslachtsziekten, een voor oog- en een voor oor- neus en keelziekten.

In 1930 kwam op „Landsgrond" het Buiten Gasthuis, met ongeveer 100 ligplaatsen, klaar.

Byzondere vermelding verdient nog de Lepracommissie, onder voorzitterschap van den Geneesk. Inspecteur.

De bevolking van Suriname is zeer heterogeen van samenstelling.

Op 1 Januari 1919 bestond deze uit 909 blanken, 24.879 Br. Indiërs, 10.252 N.O. Indiers, 924 Chineezen, ± 9000 Boschnegers, ± 1500 Indianen en 53.834 Creolen, (totaal ± 102.298 inwoners).

Op 1 Januari 1931 was de samenstelling, 1707 blanken (waarvan 929 in Nederland geboren), 35.923 Br.Indiërs, 30.925 N.O. Indiërs, 1801 Chineezen, 17.242 Boschnegers, 2413 Indianen en 53.673 Creolen. (totaal 149.684 inwoners).

De blanken wonen ook thans nog voor het meerendeel in Paramaribo en nog steeds mag worden beweerd, dat onder hen de gezondheidstoestand zeer goed is.

Een reeks sterftecijfers moge hieronder volgen:

per 1000 inwoners:

1913 — 22.8	1925 — 15.0
1915 — 16.0	1927 — 16.7
1917 — 18.1	1929 — 15.5
1918 — 23.6 (Spaansche griep)	1930 — 14.0

Deze cijfers tot het jaar 1921 zouden niet geheel zuiver zijn. Suriname had vóór dien nog geen bevolkingsregister.

Dat het sterftecijfer van Boschnegers en Indianen nog steeds geflatteerd wordt, valt niet te verwonderen. Het is zeer moeilijk de nederzettingen dezer woudbewoners te bereiken.

Een vergelijking van het sterftecijfer met naburige landen kan Suriname nog steeds met trots doorstaan. „Geenszins" zegt Dr. Bonne echter, mag „men hieruit de conclusie trekken dat daarom de *gezondheids*toestand gunstig is. Deze hangt niet alleen af van de sterfte, maar eveneens van het voorkomen van ziekten, die niet direct voeren tot den dood.

Zoo is de filariaziekte zelden een doodsoorzaak, daarentegen kan iemands leven tengevolge dezer ziekte bijna ondraaglijk worden gemaakt.

Hetzelfde geldt voor lepra. Malaria en anchylostomiasis berooven iemand van zijn arbeidskracht, verzwakken hem uitermate, maar hun beteekenis voor de bevolking leest men niet uit de sterftecijfers aan deze ziekten. Deze arbeidskracht — roovende ziekten zijn het, die den gezondheidstoestand der Surinaamsche bevolking ongunstig maken. En het schaars bevolkte land heeft zijn arbeidskrachten dubbel noodig; daarom is de oeconomische beteekenis dezer ziekten voor de geheele bevolking zoo groot".

Op 31 December 1917 bestond de bevolking (Indianen en Boschnegers uitgezonderd) uit 48.840 mannen en 43.449 vrouwen.

Dit groote verschil, ten voordeele der mannen, wijt Dr. Bonne aan de immigratie van meer mannen dan vrouwen.

De immigratie uit Br. Indië is sinds 1916 stop gezet.

Op 1 Januari 1930 waren in Suriname toch nog 19.256 mannelijke — en 16.094 vrouwelijke immigranten en hunne nakomelingen uit Br. Indië over en 17.213 mannelijke — en 13.102 vrouwelijke immigranten uit N. O. Indië.

In 1930 vond de eerste zg. „vrije immigratie" plaats uit N. O. Indië en wel van 150 gezinnen, bestaande uit totaal 266 mannelijke- en 256 vrouwelijke leden.

De geheele Surinaamsche bevolking (Indianen en Boschnegers uitgezonderd) bestond op 31 December 1930 uit 68.996 personen van het mannelijke- en 64.655 personen van het vrouwelijke geslacht.

Om de beteekenis der Surinaamsche ziekten beter te kunnen bespreken, wil Dr. Bonne onderscheid maken tusschen de verschillende deelen der kolonie, en hij verdeelt daarom het land in drie gebieden, nl. de hoofdstad Paramaribo, het cultuurgebied langs de kust en het oerwoud in het binnenland.

De stad Paramaribo.

Op 1 Januari 1919 woonden in Paramaribo 36.726 menschen, d.i. ongeveer 2/5 van de bevolking der geheele kolonie.

Op 1 Januari 1931 telde Paramaribo 47.318 zielen, d.i. ongeveer 1/3 deel der geheele bevolking van Suriname.

Het grootste deel dier bevokling bestaat uit Creolen, die — tenminste in het centrum der stad — dicht opeengehoopt wonen.

Achter de huizen bevinden zich nog steeds de lange erven, waarop de zg. „slavenwoningen" staan: lange smalle huizen, waarin kamer na kamer kleine en groote gezinnen wonen.

Op één erf huizen vaak een dertigtal menschen. Een tiental gezinnen deelt op die wijze het gebruik van slechts één privaat en vaak één put, waterton of regenbak.

De privaten zijn echter niet meer als toen, vervallen en slecht. Hierop wordt door den Hygiënischen Dienst streng gelet.

De regenbakken zullen moeten verdwijnen voor de waterleiding, aan den aanleg waarvan men thans druk bezig is.

De putten, soms bestaande uit enkele bodemlooze vaten op elkaar in den grond, tot op het bodemwater, zullen denzelfden weg moeten opgaan als de regenbakken.

Ook de loozing der erven en straten is sedert 1919 zeer belangrijk verbeterd en de faecaalmassa loopt ook niet meer, als in 1919, bij hevige regens uit de privaten over de erven.

Bijna alle straten zijn opgenomen in een goed functionneerend rioleeringssysteem.

De erven zijn niet meer, als destijds, met hoog wied begroeid; de broedplaatsen voor muskieten, niet geheel uit te roeien, zijn toch veel minder.

Het volk is verplicht de erven schoon te houden.

De kans van weder uitbreken der gele koorts in Suriname, toèn niet groot, mag nu *gering* heeten. De filariaziekte, door muskieten overgebracht, komt echter nog zeer veel voor in Suriname, vooral in Paramaribo.

Bijna 60% der bevolking draagt de larven in het bloed en zeer terecht is de vrees geuit, dat met de toeneming der stadsbevolking ook dit cijfer zal stijgen.

Voorloopig bestaat naar alle waarschijnlijkheid weinig kans, dat dit cijfer zal dalen.

Genezing is bijna uitgesloten en de bestrijding der muskieten is uiterst moeilijk, hoewel door de waterleiding deze wel veel vergemakkelijkt zal worden.

Aan het uiterlijk der patienten is in den beginne zelden iets te zien, maar komen eenmaal de symptomen, dan maken ze de patienten tot een wrak.

Deze ziekte wordt zeer terecht, reeds vóór Dr. Bonne, den grootsten vijand der stadsbevolking genoemd. Bij Europeanen, die zich beter tegen de muskieten beveiligen, komt de filariasis zoo goed als nooit voor.

Buiten Paramaribo is het infectiegevaar voor filaria plotseling veel minder. Deze hoofdstad is zwaar geïnfecteerd, vooral de buitenbuurten, waaruit blijkt dat goede bestrating en rioleering (als van het centrum) veel vermag. Prof. Flu vond tijdens zijn verblijf in 1926 in Suriname in 25 van de 33 door hem onderzochte woningen in een buitenbuurt, met filaria geïnfecteerde muskieten.

Zij, die zich dan ook goed tegen de muskieten beschermen, blijven vrijwel gevrijwaard van deze ziekte.

Lepra

De toestanden wat betreft de behandeling der melaatschen en de bestrijding der lepra zijn sinds 1919 buitengewoon verbeterd.

En hier moet dan ook in de eerste plaats worden genoemd de *Lepra commissie*.

Vermelding verdienen ook de namen van den huidigen Geneesk. Inspecteur P. Lampe en van den arts. F. Schuitemaker, die elk op eigen wijze, de eerste meer op het gebied van bestrijding en hygiene (propaganda), de tweede meer op het gebied der behandeling van de patienten, veel hebben verricht. Medio 1931 werd de Polikliniekvereeniging opgericht uit particulieren. Deze vereeniging houdt zich bezig met propaganda en verstrekt zooveel als mogelijk is, kosteloos voeding aan de arme patienten, vnl. de leerlingen van de Polikliniekschool.

De drie Lepragestichten: Groot Chatillion (van gouvernementswege), Bethesda (van de Protestanten) en St. Gerardus Majella (R.K.) telden in 1920 en ook in 1925 samen 320 patienten.

In 1930 was dit aantal tot 439 gestegen, maar dit cijfer wijst niet op een toeneming der ziekte, maar slechts op een toeneming der gestichtsbevolking, der verpleegden, die anders buiten de inrichtingen waren gebleven.

Vooral het „leprabesluit" van 1929 bracht veel verbetering in een ouden toestand, waarbij de patienten, wanneer ze zich, tegen het verbod der politie, in het openbaar vertoonden, als misdadigers werden opgebracht.

Opneming in een leproserie wordt hierdoor ook verplicht alléén *dan* ,wanneer de patient naar het oordeel der lepracommissie zich niet houdt aan de hem opgelegde voorzorgsmaatregelen of wanneer door huiselijke omstandigheden het een en ander niet kan worden nageleefd. De lepracommissie weet alle patienten te bereiken, maar ook zij geven zich zelf nu graag aan en minder dan vroeger tracht men zich zelf met huismiddeltjes en „treef-dieet" te genezen.

In 1927 werden alleen 8800 schoolkinderen onderzocht en hiervan werden nog 167 afgezonderd, waarvan 123 absoluut lepreus bevonden waren.

Ook het onderwijspersoneel is verplicht zich op lepra te laten onderzoeken.

De patienten zijn dus *niet meer* als vroeger aan iedere contrôle onttrokken, oefenen niet meer als vroeger allerlei beroepen uit, zijn geen leverancier meer van allerlei eetwaren en diverse goederen.

De vrees, dat eenmaal het vrije verkeer met Suriname, omdat deze ziekte hier voorkomt, zou worden aan banden gelegd, is gelukkig thans ongegrond.

Begin 1930 telde men in Suriname totaal 991 patienten, terwijl 317 menschen onder speciale medische contrôle stonden.

Eind 1930 totaal 1072 patienten en 419 menschen onder contrôle.

Over de polikliniekschool en de polikliniek voor lepralijders werd reeds geschreven.

Met het oog op het gevaar, dat Bethesda bedreigt, door afspoelen der oevers door den sterken stroom van de Surinamerivier, zal deze inrichting worden verplaatst.

Malaria.

In Paramaribo komen meer malarialijders voor en minder malariamuskieten. Dit komt, omdat vele „stadslui", die buiten de stad wonen, in geval van ziekte zich weer in Paramaribo terug trekken.

De muskieten zijn moeilijk te bestrijden: 7/8 van Suriname is nog bosch en moeras. Dat echter de malarialijders even gevaarlijk zijn, d.w.z. van even groote beteekenis bij de verbreiding dezer ziekte, als de malariamuskieten en dat de een zonder de ander geen kwaad kan doen, blijkt ook hieruit, dat in het district Coronie zeer veel malariamuskieten voorkomen, maar weinig malaria-patienten. Van de (ingevoerde) N. O. Ind. immigranten is zeker 80% met malaria besmet (in 1926 100%).

Anchylostomiasis.

Dat de bestrijding hiervan krachtig ter hand is genomen, in den aanvang door de Rockefeller Foundation, later voortgezet door den B. G. D., blijkt o.a. hieruit, dat in 1918 978 personen werden onderzocht en daarvan bleken 365 geïnfecteerd, en dat in 1930 7408 personen konden worden onderzocht. Hiervan waren 4709 geïnfecteerd.

Bovendien werden in dat jaar nog 3690 kinderen behandeld plus daarbij nog 338 pas aangevoerde immigranten (N. O. I.).

In het Milit. Hospitaal is dagelijks gelegenheid tot gratis onderzoek en behandeling der patienten.

Bilharzia.

In den toestand van het voorkomen der Bilharzia is zoo goed als geen verandering gekomen.

De ziekte wordt veroorzaakt door een worm, die bij de patienten, vnl. in den darm voorkomt. De infectie vindt plaats „via" een waterslak, die als „tusschenwaard" dienst doet. De wijze van infectie kan hier niet nader worden besproken.

De ziekte is dus te voorkomen door niet te zwemmen of te baden in- en niet te drinken van geïnfecteerd water.

De Bilharzia komt voornamelijk in bepaalde districten voor. De bestrijding is moeilijk, de behandeling langdurig en vaak onvolkomen.

Typhus.

De toestand wat betreft den typhus, is aanmerkelijk verbeterd en zal door de waterleiding nog beter worden.

In 1926 brak een epidemie uit in Paramaribo. Er werden 245 gevallen ingeschreven. Hiervan stierven slechts 32, zoodat het verloop over het algemeen goedaardig bleek. Dadelijk waren toen alle maatregelen getroffen en ruim 13.400 menschen werden gevaccineerd. In 1930 werden slechts 40 gevallen van typhus geregistreerd.

Dysenterie.

Men kent de door amoeben en door bacillen veroorzaakte dysenteriën.

In 1927 waren van de 50 gevallen van dysenterie 26 bacillaire dysenterie. *Alle* 26 gevallen waren uit N. O. I. ingevoerd — hetgeen te denken geeft of niet de ook in andere jaren voorkomende gevallen van bacill. dysenterie uit de Oost afkomstig zijn, temeer waar Dr. Bonne in 1919 in zijn artikel schrijft:

„Dysenterie is een zeldzaamheid. Meestal is dit amoeben-dysenterie. Bacillaire dysenteriën, die, zooals in de Oost, epidemisch een groot aantal menschen aantasten en soms van hooge mortaliteit zijn, komen althans de laatste jaren in Suriname niet voor".

In 1929 waren er 214 gevallen van dysenterie, waarvan 180 bacillair, in 1930 51 gevallen, waarvan 38 bacillair.

„Yaws",

schrijft Dr. Bonne, „is een besmettelijke huidziekte, die in de stad vrijwel alleen bij inlandsche kinderen wordt gevonden en dan nog vrij zeldzaam. In de districten is ze veel belangrijker". De yaws of Framboesia tropica wordt met Salvarsan-preparaten bestreden en wel met groot succes. In 1925 werden in het Milit. Hospitaal 165 Yaws-patienten behandeld, in 1926 slechts 75, in 1929 nog 50.

Tuberculose. (meer bedoeld long tbc.).

Deze ziekte door Dr. Bonne niet beschreven, is helaas nu vermelding waard.

In Suriname komt de long tbc. voor, bijna altijd heftiger en sneller (doodelijk) verloopend dan in Nederland.

In 1925 werden alleen in het Milit. Hospitaal 131 tbc. patienten behandeld en in 1929 103.

In Paramaribo stierven in 1925 aan tbc. 115 en in 1929 80 personen.

Per 1000 gevallen van overlijden waren in 1927 77 door tbc., tegenover 8 door typhus en 34 door malaria.

Toch steekt het gemiddelde sterftecijfer van Paramaribo gunstig af bij vele W. I. steden. Daarbij zij eraan herinnerd, evenals in 't artikel van Dr. Bonne, dat hiertoe moeten worden gerekend ook zij, die meestal ernstig ziek uit het binnenland of district naar Paramaribo komen, maar al te vaak helaas „hopelooze gevallen".

Het sterftecijfer bedraagt in Paramaribo per 1000 inwoners gemiddeld 22.

Het cultuurgebied.

Hiervan schrijft Dr. Bonne: „Langs de kust, nabij de riviermondingen, liggen een aantal plantages, waarop gewerkt wordt, door contractarbeiders en vrije arbeiders: Javanen, Br.-Indiërs en een aantal Creolen. Daartusschen liggen vestigingsplaatsen,

waar van contract vrij gekomen arbeiders, in hoofdzaak Br. Indiërs, maar ook Javanen, den kleinen landbouw uitoefenen. Ook enkele Creolen treft men daar aan.

Geheel andere ziekten zijn in dit gebied van beteekenis, dan in de stad. Voor infectie met filaria behoeft men hier practisch niet te vreezen".

Van minder belang dan in 1919, maar nog steeds belangrijk genoeg is er de anchylostomiasis. De patienten gaan tenslotte aan sterke bloedarmoede lijden, waaraan ze zelfs kunnen sterven.

Hun ontbreekt spoedig alle lust tot werken. Men zegt dan ook wel eens van den Surinaamschen arbeider, dat hij lui is.

Hetgeen ik eens aantrof in een artikel over malaria in N. O. Indië, is ook van toepassing bij de anchylostomiasis in Suriname „de arbeider is niet lui, hij is ziek".

Gelukkig werd, als reeds vermeld, eenige jaren geleden door de Rockefeller Foundation in Suriname een scherpe campagne begonnen tegen deze ziekte, later werd het zoo nuttige werk door den Hygiënischen Dienst overgenomen. Onderzoek en behandeling geschieden vanwege de B. G. D. gratis.

De verbreiding van malaria in den Saramaccapolder en in Nickerie bestaat nog.

Daarvoor is er in deze districten teveel bosch en moeras. De bestrijding der malaria, beter de behandeling der patienten, vindt nu gratis plaats.

Meer woningen, dan in 1919 het geval was, zijn nu door fijnmazig gaas, muskietenvrij gemaakt. „In elk geval" schrijft weer Dr. Bonne „kunnen noch anchylostomiasis, noch malaria een ernstig bezwaar zijn tegen het vestigen van kapitaalkrachtige cultuurondernemingen, mits men ze slechts bestrijdt".

Helaas is het aantal districtsgeneesheeren onvoldoende, in het bijzonder met het oog op de groote afstanden en de middelen van vervoer. Sommige deelen des lands zijn practisch absoluut van medische hulp en advies verstoken.

Bepaalde gebieden weer worden b.v. eenmaal in de 14 dagen door den districtsgeneesheer bezocht.

De centralisatie van hospitaalverpleging, waardoor vele gebrekkige plantagehospitalen zullen verdwijnen en waardoor de districtsgeneesheer zich beter aan zijn patienten kan wijden en welke Dr. Bonne zoo wenschelijk achtte, vond reeds plaats in het Commewijne-district. Op Moengo, de groote bauxietonderneming, bestaat sinds de oprichting ook een waterleiding. Hier wordt zeer veel op hygiënisch gebied verricht.

Het bosch.

„De malaria is hier de alles overheerschende ziekte. De boschnegers en de Indianen, maar vooral de eerste, die diep in het binnenland aan de rivieren wonen en de vrachtvaart met de kust onderhouden, zijn sterk met malaria geïnfecteerd. Elk boschnegerkind krijgt de malaria en wordt tenslotte herhaaldelijk opnieuw geïnfecteerd, tot het tenslotte eraan sterft of langzamerhand een soort immuniteit ertegen ontwikkelt. Volwassen boschnegers hebben als regel van de malaria geen hinder meer.

Hetzelfde „immuniseeringsproces" voltrekt zich ongeveer bij alle woudbewoners, als gouddelvers en balatableeders. Maar wee, de blanke, die zich onbeschermd tegen de felle koortsen in het bosch waagt. Simpele bescherming tegen muskietensteken, zoodra het donker is en de malariamuskieten beginnen aan te vallen, neemt het gevaar weg".

Deze bescherming bestaat uit het zich vroegtijdig binnen muskietenvrije kamers of onder de klamboe te begeven.

De (jongere) muskieten, die overdag steken, zijn niet gevaarlijk.

„Slangenbeten zijn zeldzaam, maar de beet van de ratelslang is zeer giftig. Cholera en slaapziekte ontbreken in geheel Amerika"

Wat betreft den invoer van besmettelijke ziekten, hierop bestaat niet méér kans, sinds de overbodig gebleken Post Leyden aan de monding der Surinamerivier is opgeheven.

De binnenvallende schepen, moeten als overal elders van een gezondheidspas zijn voorzien, die wordt gecontroleerd door een havendokter.

Kortom, de maatschappelijke beteekenis der Surinaamsche ziekten is zeer verminderd, de algemeene gezondheidstoestand de laatste jaren met groote schreden vooruitgegaan en dit is te danken voor het meerendeel aan de functie der verschillende inrichtingen, stichtingen en vooral aan de B. G. D. in Suriname.

BIBLIOGRAPHIE

Indisch Genootschap. Groep West-Indië. 1933. Blz. 39—57. Vergadering van 2 December 1932. Voordracht: „Het eiland Curaçao", door Dr. V. H. van den Bergh, voorheen chef van het laboratorium van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij.

Vergadering 10 Febr. 1933. Voordracht J. Boonacker, landbouwkundige en oud-districtscommissaris in Suriname, over: De Cultuur van rijst in Suriname en hare toekomst.

Ons Suriname. Zendingsblad 1932 blz. 187. Grepen uit het verslag van een Inspectie-reis naar de Boven-Marowijne. — blz. 194. De zending onder de Javanen in Suriname.

Tropisch-Nederland. 1932—'33. blz. 301. Stormen in de Caraïbische zee door Kesler, C. K.

De Indische Mercuur. 1932. blz. 815. Eenige gegevens en beschouwingen nopens den landbouw in Suriname; door Lijnden W. .E K. — Geology and palaeontology of Bonaire (D. W. I.). With maps plates and illustration (Geogr. en Geol. Mededeelingen). Publicaties uit het Geogr. en uit het Miner. Geol. Instituut der Rijksuniversiteit te Utrecht. N.V. Oosthoek's Uitg. Mij. 1933.

Idem. 25 Januari 1933. Begrooting Suriname.

Petrus Donders. Tijdschrift van de Eerwaarde pp. Redemptoristen voor hunne Missie in Suriname. Redactie: Paramaribo. Administratie: Keizersgracht 218, Amsterdam. Januari-aflevering 1933. Priester-Jubilea. Door J. v. L. Twee Eeuwfeesten 1832—1932. (Overgenomen uit: De Surinamer van 6 en 9 Oct. 1932). — Bij het Honderdjarig bestaan van de Congregatie van O. L. Vrouw van Barmhartigheid. (Door Een zuster van Liefde). — Van een Brand-Alarm. A. de Groot C.ss.R. — Surinaamsch Missie-nieuws.

Idem. 4 Maart 1933. Van maand tot maand. K. van Ams. — Het Eeuwfeest der Paters Redemptoristen. — Geen Melaatschheid meer. K. van Ams. — Jodium bij Leprabehandeling. K. van Ams. — Kranige Jubilares. Een veteraan. A. M. — Apostolische wederwaardigheden. A. de Groot, C.ss.R. — Eerwaarde Sr M. Clementia †. — Uittreksel van een brief van den Zeer Eerw. Pater J. Kooger, directeur der St. Gerardus Majella Stichting aan Pater A. Nederveen.

Aruba. Voorheen en thans. (Door H. E. Lampe). Gedrukt door J. W. Veltman, Den Haag, 1933.

Surinaamsche Citrus-Vruchten-Cultuur. Uitgave van N.V. De Ned. Boek- en Steendrukkerij voorheen H. S. Smits. Westeinde. 's-Gravenhage. De beteekenis van een Citrus-vruchtencultuur voor en in Suriname door C. L. Tomson.

